ШАМИЛ ԤЛИА

ИҨЫМҬАҞӘА

Х-томкны

2-тәи атом

НЕПТУН ИЛАԤШ

Аԥҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа
Аҟәа 2014

ББК 84 (5Абх) 6-44
Ҧ 70

Шамил Ҧлиа.
Ҧ 70 Иҩымҭақәа х-томкны. 2-тәи атом.
Аҧҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа. Аҟәа, 2014. – 448 д.

Шамил Ҧлиа иҩымҭақәа реизга 2-тәи атом ианылеит имшынҵақәа «Нептун илаҧш».

ББК 84 (5Абх) 6-44

© Ҧлиа, Ш. Хә., 2014
© Аҧҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа, 2014

АИРА

Атанкер «Сухуми» шаҟа сазыпшыз, шаҟа схәыцра иалаз сыдам-здам издыруада! Мшәан, иарами схызхыз, схызтцаз амшын…

Усҟан, 1971 шықәса апхынразы, мшынла аныҟәара саҳәарц сахьнеиз ауп ари азтцаара сапхьа ианаақәгыла – амшынуаҩхара!

– Уара адунеи убап, иутцап, еилукаап амшынуаа рыпсҭазаара, рдоуҳа, – Анатоли Алексеи-ипа иажәақәа саҳауеит иахьагьы.

Уиаахыс шаҟа аамҭа бжьыси, шаҟа цәыкәбар амшын иалалахьеи, шаҟа мшыни океани сырхысхьеи, тәылеи қалақьи сырҭаахьеи, гәырӷьеи гәырҩеи схызгахьеи! Ага иикыз икит ҳәа, садхьымӡгкыланы, иҟалааӡа ҳәа сыпшын, сазыпшын насып дук сзаанагашашәа, ихыжжуаз сычҳарақәа ҟажо, итцыхәаптцәарадаз агәыӷрақәа сҿыргәылакны, – агәкаҳарақәа пхьазцоз агәыӷрақәа! Сахьцалакгьы исыцын гәаныла, ихгылан сыбла. Издыруада, еиҳараӡак атцыхәтәантәи «Форе Мосулишвили» аҟны шаҟа иҭынчымыз тцых пысҿыз?

Ҿаҩраҭагалантәи амш хьытцәцарақәа сҿыргәылакны ашьшьыҳәа аҩны аамҭа схызгон. Сазыпшын «Сухуми» здызкыларц Иугославиаҟа ицаз рапхьатәи агәып адырра ансырҭо ҳәа. Ус иаалырҟьаны адырра соуит иаарласӡаны аусбарҭахь снеирц.

Есымша зымаҭәақәа еитцаҳәаз аныҟәаҩ амҩа сныкәлеит. Уажәшьҭа аҩны сцарақәеи саарақәеи ирышьцылахьаз, акгьы пыхьақәа реипш ицьаршьомызт, ус иахәҭоу акакәны ҳаицрыхәапшуан. Ашарпазтәи аҳаирплан сама иҩышьтпраант, схәыцрақәа аҳауа иалан: иабацатәхои, Иугославиаҟа акәхару, ма аҿаџьароу? Аха ишакәхалак «Сухуми» ашҟа ауп ҳәа акәын ишышьақәнаргылоз схәыцра. Сахьнеиз «Сухуми» абаҟоу! Схы иҭамыз, сгәы иҭамыз аус сапхьа иаақәгылеит. Аусбарҭа иаиуз аӷба ҿыц «Форе Мосулишвили» амҩа иқәгылан. Ицон уи зыхьӡ аху Форе «аҩбатәи

ипсадгьыл» ахь, дызмадоу адгьыл ахь – Италиаҟа. Италиатәи амилаҭтә фырхацәа ихьӡ ала Аусбарҭа иаиуз аҕба рапхьатәи Италиаҟа ацара ацныҟәара насыпын, насыптцәҟьан. Ҳақәлеит амҩа. Декабр ахымш ауха алашьцара ҳеалакны Брандизи ашҭа ҳанҭалеит.

Мчыбжьык Адриатика аарцә – Италиа ҳаҟазаара аинтерес зтаз мшқәан, аха сара схәыцрақәа ихьанҭаха ирылаз «Сухуми» акәын, «Сухуми», Адриатика нырцә зыдкылара иаҿыз. Иудыруеи, ара ҳашгылоу илсывсны ицар, сгәы пжәар ҟаларын, иара ус аламала ипжәо гәык акәым умҳәозар! Аха иара ашықәс ҿыц азы «игартцырц» иҟазаарын, сара баша сгәырҩон.

Абар, уажәы Баҭымтәи авокзалтә сқьала ҭыртәааны исышәабхa иҟәашӡа иахьадгылоу ҳара ҳтанкертә флот иреиҳау атанкер «Сухуми». Уи пагьашақә изаза-мазо асқьала ихаҩҩала иахьадгылаз апшӡара икны иагон, ауаа адеизаланы иатцапшуан, еимырдон блала.

Ерцахә ақәцә акәаҩра сықәгылоушәа сгәы сытцпраауан апсҟы ацҳа сахьықәгылаз. Ахәылпазы аидара адкыларҭа асқьалахьы ианиасуаз иара наздытцыз инадгылеит, уи анадтцуа ҳәа ипшны наскьа иӡхгылаз, апассацьыртә ґбақәа «Тацьықьсҭан»-и «Башкириа»-еи.

Ахәылпаз ихалеит Аҷаратәи автономтә республика анапхгаҩцәа Қырттәылатәи аҕбарныҟәара Аусҳәарҭа аначальник Анатоли Алексеи-ипа Қаҷарава драпхьагылaны.

Рапхьатәи аныҳәаҿа шьҭыхны зыхьӡ аху ақалақь апшӡареи ацқьареи ацзаарц, уи ажәлар рымчи рылшеи алазаарц азы.

Уаҟа Анатоли Алексеи-ипа Каҷарава далацәажәоит Францинтәи ҳашиашоу Аҟәаҟа ҳнеира шазгәаҭоу, Аҟәатәи ацьажәлари ҳареи ҳаипцылара аиашьараеиҩызаратә тцак иамоу.

Абар ашықәсқәа ҩба рҳәаа ҳабжьагылоуп. Ҿеилдыргоит ажәытәи аҿатәи. Ссиршәақәа иҭалашеит абаґәаза, еилаарцыруеит ақалақь. Ажәҩан андыршәашәа аетцәақәа ҿыддызшәа, ана-ара аҟәҟәаҳәа

еилартцаз аракетақәа рҽехьырхәаны илеиуан, пштәы рацәала еилаҵьуҵьуа. Илеиуан, абар, абар амшын рҽынхырпсалап шуҳәо аҳауа иналаӡуан.

Аԥсабара аиатцәара зҽеагәылак игылаз ақалақь гәырҕьабжьыла иҭәын. Атцх лашә пхьацаны аракетақәа апшәымара руан. Аиҩхаақәа ҭадырцәажәон еилартцоз ашәақь бжьқәа, ирхыҩуан изыш-зышза касышла зҽеҭаҳәҳәаны еилагылаз ашьхақәа. Гәыблыла инаскьаргон зцьабаақәа, зцьаус рацәаз, ихьатцуаз ашықәс. Иаԥылон анасыԥи, аԥеипш лашеи, агәыгра дуқәеи зыцны иааиуаз ашықәс ҿыц – 1976-тәи ашықәс.

«Сухуми» аусура еилашуеит, измада тәаха, цсшьаха. Зегьы аԥхзы ныпхьаҳәо рус иахагылоуп. Зыҟәҟәақәа цытцәтцәаны иҩгартцыз «Сухуми», ахәышықәса ҿыц раԥхьатәи амш иацгыланы ианылоит аҵьаус мҩа.

– Ари 21-тәи ҕбоуп ҳверф Асовет жәлар рзы аӡахьы иланашьтхьоу, аха «Сухуми» егьырҭ 20 иреиԥшым, – даҿын сплиттәи аҕбаргыларатә верф адиректор хада Драго Крстулович. – Ари, – иҳәеит уи, – ҭеиҭпшла, агылара, аура, аҩнутҟа автоматла аиқәыршәашьа уҳәа зегьрыла иҿыцу, ихадоу ҕбоуп. Ҳара ҳаҳәоит, иагьшәзеиҕьаҳшьоит ҳнапымҭа аҕба ҿыц шәнапаҿы ихирхарц, иманшәалахарц, иреиҳау ақәҿиаракәа алаашәырпшырц, ҳажәларкәа риашьара, русеицура иасимволхарц, – ҳәа иажәа даҿын Драго Крстулович иҳаҩсыз декабр 24 аҽены, ашьыжь СССР аҳәынҭқарратә флаг ашьҭыхраан.

Ашарԥазы, амра ашәахәақәа рҽыԥсаҟьаны ақалақь рыҽеналарыԥсоны, иҭахәхәа ацәа хаа иалаз аԥсабара рҿыхо, ақалақь иналаҳәҳәаан, «Сухуми» асқьала иадтцны аҿынанахеит.

«Мҩамш», «амшын амашәыр рылпха» – игон аҟәараҟынтәи абжьқәа. Иара аҿҿаҳәа излакыдҿаҳәалаз ашахақәа ааднарԥан, адәеиужьра иныкәлаз аҽеура еипш, аҽынеитцыхны инхылеит амшын. Аҽырԥсны, изыҩза иазыԥшуан уи еимгәҳәо инхылаз азымбатәбараха. Аҕба неиуан, сыздыруа – ҽеаанбзиала, сыззымдыруа

– сыжәдыр, – аҳәозшәа, агәашьамх атцпраауа, иласҙа, итцарҙа, изху Амшын Еиқәа хьаас иамаҙамызшәа.

Сгәы ҭыпраауа, Бзоу сытцакәашошәа схы збоит, аха, мшәан, ари Бзоу аҩызцәа 12700 Бзоу ргәамч агәамчми. Насгьы сара баша схы ахызбаауеит азқәа цәысҟьар ҳәа сацәшәа-ацәшәо, аха иара сагәалашәо иҟоума, 24 нызқь тонна аидара зманы инеиуа – аидара цқьа. Уи ахыхь шаҟа мҩапнагои? Шәазхәыц, уахыки-ҽнаки 36 тонна абылтәы мацара збылуа, 10–15 тонна аҙы уахыки-ҽнаки инызхуа! Уи аматц азызуа 42-ҩык рхәы-рыпхь уҳәа зегьы ааидкыланы ианеитцоу мызкы иазхаша адгалоуп.

200 метр инарзынапшуа зоура ыҟоу, згәышпы аҟьаҟьара 23,5 метр, згылара 60 метр инаҙо ацыртә Бзоу акы иннакыларцу? Агәашьамх? Згәашьамх саатк 18-19 мшынтә миль итцару, адырҩаҽны апсыуа шәыҟаҙами ҳәа Сҭамбул иналаҳәҳәеит. Цынгылак змаҙамкәа инеиуаз «Сухуми», ус упатца уалаччо, акькьы ушәаҳәо уцараҳа аҳәазшәа, Ионтәи амшын хаха аҽҭыхны, хацәнамырха аҿаанахеит. Ҩымштәи аидыслараҟны ахьатцра зықәшәаз Ионтәи амшын ааныжьны, Италиа ашьап цықә ҳнытцалеит. Мессинатәи абжьысырҭа ҳнабжьҟьан, Тиррентәи амшын еишьылҙа ҳанхылеит. Корсикеи Сардиниеи рыбжьара ибжьҟьоз ашәҭ афҩы ухлахатц аргьежьрын. Шәышықәсала урҭ рыбжьара ацәқәырпақәеи дареи ааихыкәласуа аиқәпара иаҿуп, абахә цәҩеижьқәа апсҭазаара ишаркарахьоу мҩашьо иҟәыбаса иалапсоуп. Абжьаптцәарсҭа Вонифачо ибжьууа иҩеиуан «Сухуми», Франциеи Италиеи рҳәаа иамариашашәа. Ионтәи аидысларaҿ «Сухуми» иаанарпшыз афырхатцара рлымҳа иҭасызшәа, егьырҭ амшынқәа гәыбзыҕуа, еишьылҙа иаҳцылон. Ажәымш ауха, чаншьҭахь, «о апшәма» ҳәа Фос ашҭа инҭахәмарын, ашьҭақәа нантцаны аԥырсал лоунашьҭит.

– Ҳаи, ара ҳаҟами, бзиала шәаабеит! – ҳәа ахьышәҭ-сышәҭҳәа иаҳцылаз апшәмацәа еилыхха еитцахарак ҟартцозма, ҳускәа ахьхьа-ацьцьаҳәа амҩа иныкәыртцеит. Асқьала ҳнадгылаанҙа ҳамҩақәа аа-

зыртыз аԥшәмацәа гәык-ԥсыкала иҳадырныҳәалон аҕба ҽыц, ашықәс ҿыц. Хазы иҩны иаҳзаарҭииз абҕьыц иаҳәоит: «Сухуми» аԥшӡара ихнахыз абаҕәаза анаԥхгара ишәыдаҳныҳәалоит аҕба ҿыци ашықәс ҿыци зманы иаҳҭааз асовет ҩызцәа. Ишәзеиҕьаҳшьоит урҭ аҩбагьы рылԥхеи рымшреи шәыцзарц, иреиҳау ақәҿиаракәеи агәыцқьареи шәымазарц, амашәырқәа шәырцәырыхьчаларц. Уажәынахыс ҳашҭа агәашәқәа шәзаартуп. Ҳусеицура, аизааигәахара, аилибакаара иашьҭоуп. Есымша акоуп ҳа ҳҟынтәи ишәаҳало – бзиала шәаабеит, аҩызцәа!»

Фос-Сиур-Мери, уи ааигәа ишьҭоу Порт-Де-Буки ақыҭақәа ҳәоуп араҟа ишрышьҭоу. Аха изла Париж-ми! Зегьы ыҟоуп, зегьрыла еиҿкааун. Уи Порт-Де-Бук аулица хада ҳаныланы ҳашҩеиуаз ҳалаԥш нақәшәеит нымҩахыҵ ишшәырӡа игылаз аԥса жыцә. Уи Шарлс Неделс иулица ишәаԥыцьаԥдоу улицам, аха ари аԥсаҵла убыс нападкылоуп, хылаԥшра азууп, усҭәи ииасуа илаԥш нақәымшәарцу! Зегьы уахь инымҩахыҵуан, ҳнымҩахыҵит ҳаргьы. Уи аҩыра иадкнаҳалоу иаҳәоит: «Аиҩызареи аилибакаареи ирдырганы адунеи раԥхьатәи акосмонавт Иури Гагарин иеиҭаҳамҭа. 1967 шықәса сентиабр 25 азы».

– Ари ҳабла агәҷыц еиԥш иҳахьчоит, ҳахылаԥшуеит, – иҳәеит зыуаҩрахь инеихьоу ашәпа-жәпа, ҳашсовет уааз анидыр, иҽҳзааигәатәны. – Инапымҭа ааигәара иҳаргылеит ихьӡала акультура ахыбра, – ҳнахьирԥшит уи иҕьазҕьазуа «Салон Гагарин» ҳәа хьтәы нбанла аҩыра зынны иахагылаз ахыбрахь. Ашәабжь зыҩныҩуаз ахан ашәқәа аартын, ҳиманы дныҩналеит. Азал ҭбааҭыцә аҽқәа ҩнаурхәмарып. Иҩышьҭыхыз асцена музыкатә инструментла итәын. Иҩнатәаз – браво, браво, – ҳәа анапеинҟьара иаҿын, ӡҕабк леиқәа анапы ҭбаақәа асааранӡа илашьҭны дкалаӡа дықәгыланы ахырхәаара даҿын.

«Ҳаи, ԥыҭк заа ҳааир», – аасгәахәт, уи ашаца-шацаҳәа днaлбааны итәаз данынрылатәа. Уаҟа инҵәозаарымызт

ақәгылара, сара баша сшәеит. Уи атәаха ламраӡакәа, ашырҳәа даҽаӡә дҩарылтцын, асценахь дыҩхалеит. Уи лшьеи лыхши еилаҭәо, дшыҩхалаз ажәақәак налҳәан, агәақьҳәа анапеинҟьара иналагеит, еилаххаа хыхь иқәтәаз арҵарцәагьы аоркестр арҳәара иналагеит.

Иҟоузеи ара? Ус инеиҭас-ааиҭасуа шәаҳәароуп, кәашароуп, ҽазыҟатцароума, еицлаброума? Мап, мап ари есымша зышәқәа аарту ахан аҟны аҽар иреизарҭоуп, иаадырпшуеит доусы ихатәрара, ицәырнагоит абаҩхатәра змоу ауаа, – иҳәеит апшәмара аанкыланы ҳназгаз. – Издыруада аӡәыр шәшәаҳәарц, шәкәашарц шәҭахызар? – инапы асценахь инаирхеит деихаччо.

– О, ашәаҳәареи акәашареи рзы ҳара иаабап, аха уажәы аґбахь ҳаццакуеит.

– Иарбан ґбоу, тцаара пхашьарам?

– «Сухуми» – апшӡара атәыла аҳҭнықалақь! – ҳнеихыхәмарт, сасра днапхьо.

Ҳармарахь апсабара ашәапыцьап аиатцәара ахашьшьы, ҳаргьарахь амшын ацәқәырпақәа ахьарчахьарчҳәа инаҿахәмаруа аџьыкац еипш иҟәаш-ҟәашӡа ишьҭаз аҟәараш иаваршә ҳнеиуан.

Кәтык аҿарҳасра иаҳзаҩызан Фос-Сиур-Мернтәи Марсельнӡа ҳнеира – 60 километр закәыхыз!

Марсель, Парижи Лиони раамышьҭахь игылоу ақалақь, апсҭазаара еилашуан, ашьыбжьон агәазытцәҟьа ҳаныналалоз.

– Ақалақь зегьы ҽенак ала абара ҳамч ақәхарым, ҳагьахьӡарым, аха Марсель шәнапсыргәытца иансыргылоит уажәытцәҟьа, – дыччаччо, ақалақь далууа днеиуан ҳмашьынаныҟәцаҩ, ҳҿапхьа ихыгьежьааӡа иаҳҿагылаз ашьха ихы ақәкны. Даҿатцәиуа дышҩеиуаз уаҳа зда царҭа амамыз ақәцә акәаҩра дыҩхалеит. Ҳаҩҭытцзар – аа, Марсель ҳатцаҟа ҳнапсыргәытца иахьангылоу! Иаҳхагылаз ахан хьытцәцараха, ажәҩан аҽаласа. Ииашаны иуҳәозар, ирыбжьагылан ижәытәӡатәиу ҩ-баак, ҩ-уахәамак. Ҳатцагылан ҳарҭ ҳ-Леди Гарда ҳәа Марсельаа рыбзиабара, урҭ рыпсҭазаара, рмал, рыцқьара, рынамыс зыдҳәалоу, еиҭаҳәашьа зқәым Леди Гарда.

Марсельҟа зхы хоу дарбанзаалак, ақалақь днала-лаанӡа, илапш нақәымшәарц залшом ари ажәӡан иалакнаҳау ашьха! Алапш ақәшәарамоу, уахь днанапхьоит, инаҭоит цәанырра ҷыдак, изааигәоу, идырраҿы изынхаша акы акәны.

Аиашазы, изымбацыз ақалақь агәашәқәа аатаанӡа ари ашьха сылапш ақәшәахьан, сӡызеи сареи еибаҳарбахьан, гәаныла схәыцуан, ааигәара ҳнеины иаабарушь, иамур ҳгид ҳиҳәап ҳәа. Абар, уажәы ҳахьыӡнагылоу абахә ақәцә акәаӡра иагәылиааны ихьыҵәцараха иахагылоу ауахәама. Уи амрамор-граниттә ҭызқәеи адашьмеи, абырлаштә шьаҟақәеи амардуан ахьтәы багьырқәеи – ахаан ӡы зқәызымҭәацгьы иҽымкәабакәа аӡналара изыгәагьрым. Игәагьылацәатҵәҟьоуп ари аҭынчра аҳҭынра цьашьахә аӡналара.

Уҭанамгаларцу ҽа дунеик, ҽа псҭазаарак? Дыҟа-ҵәҟьазаап ҳазшаз ҳәа аӡәы! Изакәи, мшәан, избо, иарбан мчу сгәы еиқәызҳәалаз, сшьаҳиҭхан запхьа сшьапкуа сзымтцагылоу? Ан. Зхәыҷы дызгәыдкыланы сҿапхьа иаацәыртцыз ан – Исус иан. Иара Исус пшқа дшынлымпытцпраара деилыхха, инап хәыҷқәа илоушьҭшәа наҟ-ааҟ ирхаханы, снарыпхьон асасдкыларахь. Ари, анцәа рани лхәыҷи «зыпсы ҭоу» рыраӡынтә статуиа аптара фышықәса иаҿын аскульптор Кортонии асахьаҭыхӡы Чануелии.

Астатуиа ансамбль еидызкыло Марием лхәыҷы Исуси ркоронақәа ықәыргылан 1931 шықәсазы амшынуаа ирҳамҭаны. Ууаанӡа, 1836 шықәсазы астатуиа иазыҟатцан ахьи аплатинеи рыла еиларҭәоу абырлаш. Иара аскульптура зҭагылоу апсшьарҭеи изыӡнагылоу азали, уахь аӡналарҭахь уназго амӡа аҿапхьатәи «Иҳараку алтари» қәтцоуп декоративтә мраморла, иҟатцоуп ароманвизантиатә стильла. Ари алтар италиатәи амрамор шкәакәеи, бринолиатәи амрамор ҟапшьи, корсикатәи агранит цәапшьи уҳәа реилазаара идырпшӡоит уамашәақәа, насгьы убыс еипш ирлашоуп ауаӡытәыӡса дыҭнаҟәартә, датәнатәыртә. Ари иоригиналу акомпо-

зициа цьашьахәы ханартәаауеит акуполбжа, зыгәҭаны зыԥрақәа ԥшала ирҭәны хьыла иҟаҵоу аԥраӷба асахьа. Анаҩс ссиршәақәа иуаркалеиуеит ицыҩцыҩуа алашара зхылҟьо ацәымзаркыра «Амшын аеҵәа». Иааидкыланы аҩнутҟа иқәҵоуп еиҭаҳәашьа змам, ԥсра зқәым мозаикала.

Ари аблахкыга сылаԥш сзаҟәымго сахьыныҩнысыз иаацәырҵит амчи алшеи акәакь. Араҟа аиллиустрациа ззуны ихшьу амрамортә сақәа ирну аҩыреи асахьақәеи иаадырԥшуеит XVI ашәышықәсазтәи ахьӡқәа: Франциск I иан Луиза ду Савои, иԥҳәыс – аграфина Клауди уҳәа убас франциатәии аҳәаанхытцтәии апапцәа, акардиналцәа, апатриархцәа, архиепископцәа рыхьӡқәа. Араҟа улаԥш нарықәшәоит апринццәеи, адмиралцәеи, аинралцәеи уҳәа рмедалқәа. Урҭ рнаҩс ицәыргоуп хашҭра зқәым арыцхәқәа – аибашьрақәа, ачымазара бааԥсқәа уҳәа ауаҩытәыҩса идырраӷьы иаанхаша ахҭысқәа.

Анаҩстәи акәакь, акәакь ҳәа азуҳәар ауазар – Амшын-артә мчқәа ркәакь ауп. Араҟа ицәыргоуп адмиралцәа риеҵәақәа, аразын цырсалқәа... Ари аколлекциа еизигеит, ҳамҭасгьы иеиҭеит аинрал Монтсаберт 1944 шықәса, август 25 азы, Марсель афашистцәа рҟынтәи ахы иахьақәитҳхаз иаҳаҭырны. Ихшьу асахьақәа иаадырԥшуеит еиуеиԥшым амшындраматә хҭысқәа, улаԥш иныҵашәоит «Ҳара ҳ-Леди» ҳәа амшынуаа, аныҟәаҩцәа, аартҩцәа рҟынтәи аҳамҭақәа. Араҟа Беирут аҟәараҟны злахьынтца трагедиала имҩаԥысыз «Чемпилион» амшынуаа ирҭынхаз нтцамҭоуп Леди Гарда лшьапаӷьы рымҩа аӷапхьа «Ан бзиахә» ҳәа ианырҵаз аҩыра.

Ус шаҟа! Аха урҭқәа зегьы рылацәажәара, реилыргара, арҭ сызхәаԥшуа аԥшьацәа иагьа мчы сылартцаргьы, исылшарыма!

Ҳхалап аҩада нҵәара зқәым Леди Гарда пиедесталра лзызуа ауахәама абаа агәыцә ҳҭаланы. Шаҟа ицәгьоузеи уи тца змам ажәҩан иалакнаҳау Леди Гарда – ан бзиахә

лышҟа ахалара. Аа, ҳахьнатцагылаз Марсельтәи абаҕәаза агәашәқәа ирхакнаҳау асаркьал ду, аҭбаареи аҳаракыреи улапш иазеидымкыло. «Сухуми» ааира иасимволны знык аҟара асыркьал сасырц сгәы насытцаххын, аха иҭакнаҳаз асга цьаз хыгьежь ду сызмыргьалакәа сарпхашьап ҳәа сеааныскылеит. Аиашазы, уи 400 килограмм рҟынӡа зыкапан ҟалаша изҭакнаҳау асаркьал ахы аҭбаара иахьыгӡаны аархара игәаҕьылацәатцәҟьан. Ари асаркьал рҭәан Лионтәи аҟаза Морел иҟазарҭаҟны. Леонтәи Марсельҟа иааган мшынла, иаразы ҷыдала иҟатцаз амҩангагала. 8234 килограмм ихьанҭоу ари асаркьал, 19 шықәса ахагалара иадынтцәалазаргьы, ихагалан, иааннакылеит иара аҭыԥ.

Иара убастцәҟьоуп маҿа-маҿа ахаҳәссақәа еиқәтцо ишхаргалаз 4500 килограмм иҟоу, уажәы зышҟа амҩа ҳақәу ахьтәы статуиагьы. Ари классикатә стильла Париж иҟартцаз Леди Гарда Италиатәи Мадонна излалеипшыми? Илымҟәытцаку лымаалықь пшқа, инап хәычқәа ажәҩанахь ирхаханы, иҭахуп адунеи дазцарц, абар, абар, длымҟәыцпраап! Лара шаҟа гәыблыла дизыгәдуны илымҟәытцакузеи ишьапсыргәытца. Уи илхагылоу акоронеи лцәацәҩычеи, адунеи ауаҩытәыҩаса ирынцәахәхараны илыхшаз Иисус пшқеи уамашәақәа ддырпшӡоит, ииашатцәҟьаны амшынуаа иазгәарҭеит «Ан цьашьахәы» ҳәа, лымтцаныҳәара урҭ «Чампилиона» еиқәнамырхозаргьы.

Леди Гарда лыхшареи лареи, адәахьтәи рыпшӡареи рыҩнутцҟатәи рҭаки урызхәыцыр, ссиршәақәоуп ишыҟоу. 10 метрк иҳараку астатуиа иҭагылоу амардуан саҿаланы сышҩеиуаз сҩытцанаргылеит лыблакытцақәа. Сналапшит адунеи ҭацәӡа, иҭынчҳаҳараӡа, ажәҩан аҳауа жәпара сагәылапшны сытцаҟа имҩапысуаз акы сызгәамҭазо. Сара аӡәк сыҳаракыра раҳаракыроума уажәы сшьапы иамтцахырхәо. Абан, нахьхьи, амшын ихыхәхәала инеиуа аҕба амшынуаа леихырхәоит, ирҟьоит рнапқәа, рымҩа хара дақәныҳәарц, илыпшьарц. Иабардыруеи уажәы сара Аҧснытәи ашьхауаҩы

сылгәытцатцәахны сышлымоу, уи сыблақәа рыла дышрыхәапшуа!

Гард ижәытәзатәиу атитултә хьзы пшзақәа иреиуоуп. Иит 1214 шықәсазы Аббеи Виктор ацқьа ари абахәапшь ахаҟны ауахәама аргылара азин аниоу инаркны. Пшьышықәса ныбжьымсыцкәа иқәгылан ицқьоу Мариа Гарда ҳәа ахьӡ зауз ауахәама.

Марсели уи абаҟақәеи реипш ирацәоуп аригьы зхаану ареволиуциақәеи аибашьрақәеи. 15-тәи ашәышықәсазы иқәтцан иҟәыбаса. Аха уи ашьҭахь, 1477 шықәсазы, аиҭашьақәыргылара мацара акәымкәа, иқәыргылан итцегьы иԥыхаракны. Уи инаркны шаҟантәи шаҟа аваргылаз, иатцаргылаз, иахаргылаз! Ишакәхалак, 1870 шықәса ииун азы, ахьтәы статуиа ықәыргылан. Уи ақәыргылара иазыпшызшәа, ԥымчыбжьа аатцуаны, ииаанкылан Франциеи Германиеи реибашьра. Ари аибашьраҟны афранцызцәа риааира иаҳаҭырны сентиабр 24 аены ныхәа дуны иаартын абаҟа.

Ицқьоу, ипшьоу ажәԥантә дунеи сеагәылак сылбааауан адгьыл ахь. Сласкьацыпхьаӡа саргыломызт ашьыжь бжьы. Ишпасҭахыз сызлаз ажәԥанаҿтәи сдунеи сзынхарц, уи апхара сыцзаарц Леди Гардатәи агәынкылара сзынхарц азы наҟтәирахьтәи ицьашьахәу адгьылбжьаха, иара Гарда иашьашәалоу, абаа, адунеи аҿы еицырдыруа «Граф Монте Кристо» ашҟатцәҟьа симԥахымтцит.

Ҳналалеит ақалақь, ашыкьбжьы уамыргыло. Ҳнеиуан ауаԥы дыпхьазцаз, ашьапыргыларҭа изымҭо амашьынақәа ҳрылагыланы. Ҳнарывалон ана-ара ихьарены, гарҭа змамыз атауар апшәмацәеи аахәацәеи еибарҿыҿуа иахьеилоу… Сара салан даеа дунеик, салан иҳаԥсыз абипаракәа иаанрыжьыз, псра зқәым адоуҳатә культуратә ҭынха ду адунеи.

– Уажәтәи абипара ирзаанрыжьраны иҟоузеи ишәытцагылоу шәтцеира?! – ииасҿытцҟьеит, сызлаз ахәыцра сшагәылаз, исызгәамҭаӡакәа.

– Рықәхга! – назгәеиҭеит зеырпсны апсҟы иаҿатәаз амашьынаныҟәцаԥ, сара схәыцра ихәыцразшәа!

Снаиҿапшит ажәак, ажәа затцәык зегьы азырҳәаз афилософ. Дтәан, хәыцра тцаулак иҿатаны, аха уи дзызхәыцуаз здыруада? Издыруада иапхьаӄатәи ипеипш?

«Ақәхга!» – слымҳа итаҩуан акраамта.

Итаҩтцәкьозу, усшәа сгәы иабозу?!

Амҩа ҳақәлеит, ҳаауан ҳашьтра ҳхыланы. Апсабара кказа еилган, ицқьан, итынчын амшынқәа. Ҳаауан амырхәага ҳақәҷҷо, цьара шьтак, мшцәгьак ыӄоуп ҳзымҳәо, аапынтәи ҳауа жәпара ҳагәылаланы. Сгәы тынчымызт, ахәыцрақәа сеимаркуан: ҳашпарыдыркылари, ишпамҩапысри ҳаипцылара? Рапхьатәи атанкер Апсны ахтныҟалакь анеира аҿазыӄатцара ҳаҿын. Сара иарбан тыпу иааныскылараны иӄоу, апшәымароу, сасроу?

– Иреиҕьу атып сыбжьагылоуп аҕба аганахьалагьы, Аӄәа аганахьалагьы – апшәмара! – наратаскуан исхыхәмаруаз сҩызцәа. Ус сыхәмаруашәа атак ӄастцон аха, уи иаҳагьы стакпхықәра азнарҳауан, исықәыгәҕәон.

Стамбул ҳнавсын Амшын Еиқәа ҳанхылеит. Иабаӄоу ҳашьтахьӄа инҳажьыз аапын-пхны мшқәа, атынчра. Апсабара алакытца ҳатцанарпшуам, амшын лаҳәыҩаҳәуеит, атра итытцуеит, ҳагеита.

– Ишпаӄахтцари? – дтцааит акапдан, – ҳхы абаҳархари?

– Аӄәаӄа, ҳашиашоу Аӄәаӄа, – схәон, аха ас амш баапсызар, хаарас, гьамас иаиураны иӄоузеи ҳнеира, изеипшрахои ҳаипцылара?

Зыцәа, зтынчра ӄьалахьаз ауаа, ацәқәырпақәа ҳаигәыдтцо ҳрыма ихын, аха ҳамҩа ҳапсахуамызт, мхьатцрыда Аӄәаӄа.

Ианвар 14 ашырпазы анаатә пуа, хыхьчартак змаӡамкәа амшын иалагылаз асқьала затцә ҳнадгылеит. Ацыгәпсы дәылганы иузкаршәрымызт, ачыхь баапс аҿан, ҳаднажәон афыртын. Аха аипцыларахь инеиуаз ақалакь ауаа акы ипнакуамызт. Ашара иацгыланы ихалон, ихалон... Ихалон апионерцәа, акомҿараа, ааглыхратә наплакқәа русзуҩцәа, астудентцәа, арҿиареи акульту-

реи рхаҭарнакцәа, апартиатәи асоветтәи усбарҭақәа рмаҵзуҩцәа, ажурналистцәа, афоторепортиорцәа. «Сухуми» пхарак аныруан, иҟәашӡа асқьала ҭырҭәааны иахьадгылаз пагьашақә аҽенадшьыл-ааднашьылон. Аиҩызара-еишьаратә еипылара амшцәгьа иазынкыломызт, имҩапысуан иҳараку гәалаҟазаарыла.

Ахәылпазы ақалақь иналаҳәҳәаз «Сухуми» Аҟәа аанызжьны амҩа иныҟәлеит.

Амҩа, еиҭах амҩа, – амҩа хара!

«Ҳаҩныҟа» ҳназмышьҭуаз амшын, игәыбзыҕуа, иаҳҿахәмаруа ҳнаскьанагон наҟ, иаарту амшын сакарахь. Уажәазын ҳамҩа Бырзентәылаҟа ихан. Адгьылбжьахақәа ҳнарылс-аарылсуа, амра лхықәгылоны ахымш хәылпазы Афины ҳалапшуа апырсал ҳнахагылеит, ашара ҳазыпшын. Ашара иатцагыланы иҩхалаз ҩыцьа алоцман ицны апырсал шьҭытцаанӡа апатреҭҭыхгақәеи акинокамеракәеи еизганы каиутак иҩнартцәаххьан ҳазрыламкьысуа. Ҳҩеиуан адгьыл ҭырффааны ибжьалаз амшын ҳхыланы. Уи иахәланарӡхьоу маҷушәа, иҟәыбаса адгьыл пҽхақәа иалапсаз ацәқәырпақәа наргәыдҽеалон. Ҳҩеиуан Афины ҳарҕьарахь иаанызжьны, иҟашӡа сышәаабла зхы-зҿы ҭаҳәҳәаны иаҳҿагылаз ашьхақәа ирықәкны. Наҟ-ааҟ, ишьхараны, ибахәраны изкәыршаз амшын ҟәытцәа ааумбартә, улапш аархьымӡо дара изтцагылаз ашьхақәа иаарымаркыртә рыжәҩахырқәа еибаркны, асланқәа реипш иззаззаӡа иҭырҭәааны еилагылаз аҕбақәа ҳазрылсуамызт. Асҟатәи ҕба хкы еизганы цьарак адунеи аҟны изымбацызт, ицьашьатәытцәҟьан. Уажәоуп схаҿы ианааи апатреҭҭыхгақәа зхаҳцәыртцәахыз, амчра ахаҭарнакцәа ҳзымҩапырго. Аҽгылақәа реипш, ихылапшрадаха, хырҳагак, хархәарак рымаӡамкәа адунеи зегьы иреиҳау асупер танкерқәа, акантеинермҩангагақәа, апассацьыртә уҳәа акыр зшьара иқәҟьахьоу, зшәыга ҿыц зкәымбац аҕба ҿыцқәа, закә шыз чмазароузеи ирызтцасыз, изцәытцатцәахузеи?

Гәыԥ-гәыԥла – Онассис итәқәа, Гуландрис уҳәару, Ниархос, Каррас, Андреадис уҳәа шаҟаҩ рыҕбақәа, – ажәгәар иҭацалоу асар еилургараҳа еилургап!

«Сухуми» шьыцганы ишахәаԥшуаз иаарылсын, ашьыбжьон агәазы Пиреи аҩаӡара ашьха цәҳәыра иҩатцагылеит:

Ҳаҕбахь иҩхалаз – аполициа акарантинтә, атаможентә, афирма уҳәа рхаҭарнакцәеи ҳареи ҳаиԥылара раԥхьа имҩаԥысуан аустә ҭагылазаашьа аҟазшьа аманы, аха ачеицьыка – зегьы зымчу ачеицьыка, – хәҷы-хәҷы аиҩызаратә-еилибаакарахь ҳкылнагон, ҳаинарцәажәон, адәы аныҟәларазы иаԥыз аԥҟара нахыҳәҳәашьак шазалмыршозгьы.

Уи адунеи аныҟәгыларазы илҩаатәын анашьҭыга ҷыдақәа, аха урҭ анашьҭыгақәа рылҩааразы иаҭахын ҩба-ҩба патреҭ. Алахьынҵа, алахьынҵа! Сцьыба ишԥаҭаз иаҭахыз аҩпатреҭк – ахаан иныҟәсымгацыз спатреҭқәа. Аԥсҭазаара, аныҟәара иунамырҵара, иунамырбара иҟоузеи! Уажәшьҭа знык ҳҟәарахьы сызкылсыр, сеидара ҭысымхшеи!..

Ашьыжь зынасыԥ акралаз – зпатреҭқәа змаз анашьҭыгақәа ҳзааргеит. Пиреии Афини 13 километр бжьоуп. Минуҭқәак рышьҭахь ҳналалеит ашацәеи аԥааимбарцәеи ршьам дгьыл Афины. Афины ауаҩытәыҩса ибзиабареи икультуреи ргарҵырҭа, афырхатцареи, ахшыҩтцарреи рхытцхырҭа, аибашьреи аинаалареи, аиҩызареи аиҕареи, аԥсреи абзареи ирсимволу Афины! Сыбжьы ҩыҭганы – закә разҟызеи исымаз! – сымҳәарызеи, ҳаҕбаҟны иахцәыртцәахыз ҳпатреҭҭыхгақәа руак ааган исымазар. Аекономикатә кризис – аҕбақәа ртәанхалара иатцәахыз апатреҭҭыхгақәа. Аха разҟымзар араҟа дсықәшәарц сыҟазма Аҟәа ииз, иааӡаз абырзен рԥыс. Уи Николаи жәашықәса раԥхьа иани, иаби, иареи арахь изызхытцуаз сара дсықәшәарц азы акәзаарын.

– Ҳаԥсадгьыл ахь ҳнышәнап, анырҳәа сыҭаҳмадацәа, саргьы акапитализм аҟны мышқәак рыла смиллионер-

хап сымҳәаз! – ихы-иҿы неихеирччазшәа ныҟаитцеит зылахь еиқәыз Николаи.

– «Сухуми» ҳәа ансаҳа, сеихеит ишсылшоз, мшәан, иара Аҟәаауми сара сыԥсадгьыл, – иԥси-иԥси еихьымӡо даныҩхала, дгәырӷьацәаны далаԥсхьан. Акыс сара сш-Аҟәатәыз анидыр, илабжышқәа ҩхаҟәҟәалеит. Иаԥхьа ииасуазар акәхарын ихәычра, иқәыԥшра, иҩызцәа рсахьақәа. – Асовет уаҩы ҳәоуп сыштаҩу, – иҳәеит игәы аладуны. Гәыблыла еимидон «Сухуми», иблақәа ҭраа акраамҭа дахәаԥшуан, ианаҳәоз рацәазар акәхарын, зыԥҳәысаагара иахыԥахьоу арԥыс цәыхрын. Ҳиман далан ақалақь Афины, ижәытәӡатәиу абаашқәеи архитектура-скульптуратә рҿиамҭақәеи асҟак рҭоурых абеидыруеи аауҳәартә, ачҷаҳәа иаҳзеиҭаҳәо, абырзентә ԥсадгьылра здызымкылаз, аԥышәа ду змоу амашьынаныҟәцаҩ.

Уи уажәы-уажәы амагнитофон инаҿеитцон асовет ашәақәа зныз акассетақәа, дзааӡаз Аԥсадгьыл агәхьаагареи азыгәдуреи ирсимволны.

– Абри анаукақәа р-Академиоуп, – иҳәеит ауниверситет апроспект ҳанылан ҳашлеиуаз, иҟәашӡа ҳарӷьарахь иаацәыртцыз ахыбра ҳанылавала. Уи абартцан иатцагылаз амрамортә колоннақәеи, наҟ-ааҟ аҿапхьа ахыбра иҩахыҳәҳәо, зхы-зшьапы аҟнынӡа зеыҩеитцыхны иқәгылаз аскульптуратә баҟақәеи ашҭан адекоративтә ҵиаақәеи ашәапыцьапқәеи уамашәа идырлахҿыхуан.

– Арҭ Афини Апомони роуп, и-Апомону аҳәара аҭаххарым, – ҳааирччеит зԥатца қьалақәа зҿарбагьа иҟьантазӡа иқәгылаз ахатцабагь ишҟа ҳхьарԥшуа.

– Ари университетуп, ижәытәӡатәиу акоуп, – иҳәеит наҟтәирахь академиа иавагылаз ахыбра ҳарбо. Уи иааҩнытцыз иматәа еиқәатцәа шьтархәазо, ижакьа еимачыра игәышԥы илықәсуа, дылҳавсын, наҟтәирахьтәи ахыбра џьашьахә дныҩналеит.

– Ари милаттә библиотекоуп, – назгәеитеит Николаи, ани апап дынзыҩналаз ахь дыԥшуа. Аиашазы, уа

абартцан излаҩычоу ижәытәӡатәиу аҿыханҵцамҭатә рҿиамҭақәа рыла мацарагьы улапш иныҵцамшәарц залшом.

Ҳлавалеит 700 шықәса зыргылара иаҿыз (иалагеит V ашәышықәса ҳера ҟалаанӡа, иалгеит II ашәышықәса ҳера азы) абырзен мифологиа аҟны ауааи анцәақәеи рынцәа Зевс иолимпиатә бааш (Храм). 104 колонна иҟаз иахьа 15 шьаҟа гылоуп, акы асаара ишьҭоуп. Абааш иҭагылаз Зевс ибаҟа ахырхарҭа еилкаам. Анаҩс иаацәырҵуеит ҳера II ашәышықәсазы Римтәи аимператор Андриан иргылаз – Андриан иарка ҳәа изышьҭоу абаҟа Уи арка агылара 18 метра, аҭбаара 13,5 иҟоуп, агәашәқәа ирну аҩыра иаҳәоит: «Ари афинцәа ржәытә қалақь Тезеиа, аха уажәшьҭа Андриана ауп». Араҟа аргылара ианалга Андриан ибаҟа анцәақәа рываргылара игәаҕьит. Уи ашәышықәса агәҭаны ихаҳәаҵеырҭахаз абаа арҕьарахь ашҭа ихьыҵцәцараха иҭагылоуп апоет ду Баирон ибаҟа. Уи араҟа абырзен ар дрылагылан аҭыркәцәа драбашьуан. Уи, згәатҵәа абырзен нышә иамадоу Баирон, хахьынаившәаз, ашьац иатҵәара қашәқашәо ҳима дынҭалеит астадион цьашьахәтәы. 60-нызқьҩык зҭаӡо ари астадион злачаҧоу, изларгылоу зегьы мраморуп. Рапхьа иргылан ҕәыла, ацәажәаҩ ду Ликург ибзоурала, ҳера ҟалаанӡатәи 330 шықәсазы. Уи ашьҭахь ҳера аан 130 шықәсазы мраморла иҟатцан, аха уи ашьҭахь астадион ықәтцан еилаҧыххаа. 1894 шықәсазоуп реконструкциа азуны ажәытә хсаала еиҭанышьақәыргылаз. Араҟоуп 1896 шықәсазы рапхьатәи аолимпиатә хәмарра ахьымҩаҧысыз, уи азоуп олимпиатәи астадион ҳәа захьӡыз. Уахьынҭало амрамортә хаҳә са ду иҭагылоу иануп рапхьатәи олимпиатәи ахәмарра анымҩаҧысызтәи ашықәс, уи ашьҭахьтәи ахәмаррақәа иахьымҩаҧысзи ианымҩаҧысзи.

Асовет Еидгыла апосольство аҟны зусқәа маншәалахаз, ҳаҩдәылтцын, ашәаҧыцьаҧ иагәылгаз аулица иатҵәара ҳнанылеит. Ҳрывсны ҳлеиуан ижәытәтәиу ацәацәҩыча неибанеиҧшны изышәтцаны, зшәақьқәа

зхаҩҩа-хаҩҩала агәашәқәа ирылагылаз акрал ихьчаҩцәа, зыцсы ҭоу статуеҭқәаны. Ҳарҕьарахь амилаҭтә парк еижәхышьшьы аныҵалара, анатәара зыԥсоузеи, аха змада, иаҳзыԥшуп ажәытәӡатәи антикатә қалақь Акрополь. Иаҳзеиҭеиҳәоит Николаи ари апарк Екатерина II лаҳраан абырзенцәеи аурысқәеи реиҩызара иадыргаӡны урыстәылатәи анышә ааганы абаҳча ашьапы шкыз, ишдыргылаз уажәраанӡа изымааӡаз ахыбра. Иара убас, дук ҳ҄еаҳзадмырхалт ҳԥосольство ааигәаратәи абырзен парламент, 1894 шықәсазы идыргылаз. Уи иавагылоу актәи адунеитә еибашьра ашьҭахьтәи Еилкаам асолдаҭ ибаҟа аҿаԥхьа минуҭк ҿымҭ ҳхы ларҟәны ҳнамтцагылан, ҳамҩа ҳнықәлеит. Абар, ҳ҄ҿаԥхьа иахьаатыз уажәраанӡа ҳахьцалакгьы ҳабла ихгылоз ахәы ҳаракыра. Ҳҩаҿалеит шәышықәсала ашьапышьҭра иҭнафаахьоу ахаҳәтә мардуан. Ҳхалон 156,2 метр иҳараку, иԥсабаратәу абаа ҟазшьа змоу ахәахьы. Араҟа, изларҳәо ала, ауаа нхон анеолиттә аамҭазы (5550-4900 ҳера ҟалаанӡатәи ашықәсқәа рзы).

Ахәы ақәцә акәаҩра икәгылан 3000 шықәса аҳра зуаз Микентәи аҳ ихан. Араҟа имҩаԥгаз археологиатә ԥшаарақәа ицәырырыргеит Микентәи аамҭазы аԥҵамҭа цәынхақәа, иагьышьақәдырҕәҕәоит Афины Микентәи адунеи ишабжоу.

Ажәакала, уажәы сызлагылоу ақалақь цәынха, ашәышықәсақәа зҵазырӡхьоу амонархиа анеилабга ауп иандыргылаз – афинаа рыҟны адемократиа ашәҭыкакаҷра ианалагаз Акрополь ҟалоит анцәақәа ирҭыԥны – ирымтцахырхәарҭаны. Афинаа раԥхьатәи иԥшьоу ахыбрақәа идыргылаз еилаԥыххаа иқәтцан аҵьамцәа анымҩасуаз. Урҭ аҵьамцәа ианриааи ашьҭахьоуп Афины ахьтәы шәышықәса аназыҟалаз (ҳара ҳера ҟалаанӡа 477-431 шықәсқәа рзы). Иара убасҟантәи абырзен ргыларақәа роуп иахьанӡа иааӡаз, уажәы ҳазхәаԥшуа. Араҟа хаҳә ҟәырҷахак иадамхаргьы аҭоурых иадҳәалам, зыхә ҳаракым, иԥшьам акгьы ыҟам,

аха аҵьашьахәтәқәа ирҵьшьахәу уск̓антәи аамҭазы Сириатәи апосол иргылаз амавзолеи ауп.

Бырзентәыла инеины Акрополь зымбаз иибаран ик̓оузеи! Уи азоуп ари атәылахь иқәнагало зегьы рхы арахь изхоу. Ана-ара ахаҳә са дуқәа еилажьу ирықә-тәоуп асахьаҭыхыҩцәа, археологцәа, атоурыхҭҭцааҩцәа, ашәк̓әыҩҩцәа, апоетцәа. Акрополь иамоуп зегьы ирна-ҭаша, иранаҳәаша, иааиуеит иӡыхь-пшьаха иҵхәраа – аӡыхь-пшьа нҵәара зқәым.

Арак̓а 1942 шықәсазы афашист мпыҵахалаҩцәа пшыхәрҭас, ԥсшьарҭас ик̓аҵаны ишықәтәаз идмырба-ӡақәа Манолис Глезос абырзен бирак̓ ахаиргылеит, афашистцәа рбирак̓ кынжәаны.

– Дабак̓оу уажәы уи Аԥсадгьыл абзиабара аҿапхьа зыԥсҭазаара зызшәарҭамыз, аҭынчра азықәԥаҩ?

– Уажәы адемократцәа зегьы ахақәиҭра рымоуп, Манолисгьы ашәк̓әыҭирҭа киоскк дыҵагылоуп ҳәа сык̓оуп, – наҳаҭеикит ҳгид.

Ҳнеиуан ицқьоу амардуан пшьа ҳаҿаланы. Нак̓-аак̓ агәашә илатәоу, авенецианцәа ирҭынхаз ҩ-алымк ҳахьылрывшәаз апатреҭҭыхцәеи асувенир ҭиҩцәеи наҳадгылрлеит.

– Аа, урҭ шәыржьоит, иаферистцәоуп, – ҳгид агәаҽанызара ҳаҭо амашьынахь ҳнеиԥхьон. Ишҳа-црыхоз амашьына ҳаҩҭалан, ҳаманы аҿынанахеит. Ашәышықәсқәа иргәылхәхәа сызлаз ахәыцра ҵаулақәа ирылыҩҩуа исаҳауан Марсельк̓а ҳазгоз амашьын-аныкәцаҩ-афранцыз иажәа – «ақәхга». Ҩ-миллионки бжаки инареиҳаны изланхоз ақалақь Афины аа-ныжьны Пиреик̓а ҳцон, ҳцон ҳаԍбахь. Арак̓а асасцәа иаҳҭааузи ҳареи ҳаиԥылара мҩаԥысуан аиҩызаратә ҭагылазаашьала. Интересс икны иазҵаауан асовет ԥсҭазаара, аиҳараӡак Аԥсны, Ак̓әа аҭоурых.

– Аа, ари ҳара ҳ-Афон ишеиԥшу!

– Шәацәымҩашьеит, шәмонахцәа ирдыруан иахьын-хашаз! Шә-Афон нзыжьыз амонахцәа 1875 шықәсазы идыргылеит ауахәама, иагьахьӡырҵеит Афон Ҿыц. Иа-

хьа уи ауахәама аҳәынҭқарра иахьчоит егьырҭ ажәытә бақақәа реипш. Имузеиуп. Егьырҭ ахыбрақәа жәлары ирыцсшьарҭоуп.

– Ҳазхылтцыз ҳабицара цәгьамзар қаларын, – рҳәон апшәмацәа, афырџьанқәа аақәхуа, – аха аполковник еиқәатцәақәа рхунта ҳхы еиларган, иахьагьы акәҷышь хыҭқьеипшоуп ҳшеилоу. Иҳагу рацәоуп, асоциалтә еиқарамра, ахатә мал, хи-пси, аекономикатә кризис, аиҳаразак – аенергетикатә, авалиута-финанстә. Есааашар ахархәагатә тауарқәа, афатә-ажәтә рыхәқәа ахалара иаҿуп, иаҿуп иусурҭадоу рхыпхьаӡара азҳара. Уажәы адемократиатә еиҳабыра ааижьҭеи асоциалисттә тәылақәеи ҳареи ҳекономика-еилахәҳахәҭратә, акультура-доуҳатә еизықазаашьақәа акырӡа еиҭьхеит. СССР-и ҳареи ҳаизықазаашьа есымшааира еиҭьхоит. Уи акыр апсеивгара ҳнаҭап ҳәа ҳақәгәыҭуеит. Акыс, уажәааигәоуп ҳамшын флот аминистр Москвантәи данааз. Ҳгәы иаанагоит арҭ анашьҭыгақәа ҽазны шәанааиуазы ипсаххап ҳәа, агәрагареи аилибакаареи амҩа ҳақәгылоуп! – ҳпатреҭқәа зқәырҷабны иқәыз анашьҭыгақәа инарыхәапшын иаапышәырччеит.

...Адгьылбжьаратәи амшын аҩныҭқа аҽазықатцара бзиа зауз «Сухуми» иазыпшыз аокеан ду аҿапхьа агәы хыҭхыҭуа Гибралтар инҭалеит.

Абар, февраль 6 ашьжьымҭан иаатуеит итцыхәаптцәарадоу аокеан сакара ду. Ишпақалари Атлантикеи иареи реипылара? Зыпшқа игәы ҭқьар ҳәа ишәо ан леипш, Атлантика агәы ҭбаа разӡа, аҭба ҽыц апылара аҽазықатцаны иқазшәа, еишьылӡа инагәытцанахҳәҳәеит. Иара, «Сухуми»-гьы, абыржәоуп аҽынеитцыхырҭа санақәшәа аҳәазшәа, аҽынеитцыхны Испаниа шықаз аҿыҩанахеит. Асқак гәыблыла еипылаз рыгәшәа еибакны иабанӡацалаиришь? Пиренеитәи адгьылбжьаха ахаара аразра ацәызуа, блатцырхәала апшра иалагеит. Пиренеи адәы иатцәара чашәушәа иҩышьҭыху баагәараны иакәыршоу ацақьа ацәқәырпақәа назыҭрысит. Аиҳаразак, иааскьагаӡаны аокеан иалагы-

лоу адгьыл кәакь Сан-Висенти ааӡараӡа, аҿабгара акәцә акәаҩра иқәгылоу ауахәама, абар, абар, инаҿнарҩып, инахәланарӡып! Уи иаҳа иазыҭрысуан иахагылоу ацәымзаркыра аҕбақәа амҩа ахьыднарбо азы агәаҕ акызшәа.

Атлантика иҭҟьоз аԥша иарзазон Сан-Висентии Лиссабони рыбжьаратәи адәысакара ӡынгьы-ԥхынгьы бҕьы иатцәала изҩычо Партугалиатәи аць, атропикатә ҭлa, атлa ҭырас, апальма, акактус, аӡахәаҭрақәа, ацитрустә шәыр баҳчақәа…

Гәыблыла издызкылаз Атлантика иаарласны асҟак иааҳәны иаҿагылартә еиԥш гәнаҳарас иҟанатцаз азымдыруа, иқьыԥаха иҩеиуан аԥсҭазаараҿ пышәак змамыз «Сухуми», – иабадыруаз уи аԥышәара ишахысуаз!

Атцх лашә назхатәаз Бискаи убас иҳалахәмаруан, ажәла нтцәеит, аҭуҕан ҳәа сызхәаԥшуаз «Сухуми» ҕәыцәмаҟьак ишԥаҩызахеи, иаанарҳәрыма сҳәартә.

Арахь сиарҭа сеысзылакуамызт акәымзар, егьырахь заа сеыкәаба-сеышьшьны сышьҭалеит!

Ашарԥазы амырхәага рылаҷҷо, хылагәыла еилажьыз шәҟәи-быҕшәи реилыргара аеазкра аԥсамызт – Бискаи агәыԥжәара еиқәтәомызт. Иара «Сухуми» аныҟәашәа иагмыжьуа ишцац ицагәышьон, – еилнакаауан аԥсҭазаара шықәԥароу, акәԥараҟны анасыԥ шыԥшаатәу.

Арахь аокеан ҭынчым ҳәа ҳара ҳаеҳарҭынчыр ҟалом, аҩнутҟатәи аусқәа шцац ицалароуп, иаарԥшлатәуп еиҳагьы агәааеанызара, иҳалаҳтцароуп алшара, амч ҷыда. Акыс, ҳзызҩеиуа Англиа ааигәахеит, иахьа иазгәаҭоу алекциа «Европатәи ашәарҭадареи амшынуаа ргәааеанызаареи» мҩаԥгатәуп, иалгатәуп «Қырҭтәылатәи акомпартиа XXV аизара ду ақәтцарақәеи ҳара ҳуснагӡатәқәеи ҳәа ажәахә. Акыс, уи аизара ду аены Афинтәи аизара ду ахь идәықәаҳтцеит «Сухуми» аџьатә қәҿиарақәеи аԥеиԥш лашеи ирызкыз арапорт.

Даараӡа уаҩ игәы иаахәартә иҟоуп Е. А. Шеварднаӡе иажәахә. Уи иқәиргыло апроблема хадақәа рынагӡара азықәԥара зегьы иаҳуалуп, иагьынагӡатәуп.

Ақьаад рацәа сеынрылганы сшьапы неитцысхырц хыхь апсҟахьы сыҩхалазар, ҳаргьарахь, Бискаии Ла-Манши рҳәаа ҳарбо, иаацәыртцит аокеан иагәылаpшәу адгьылбжьаха хәычы Уессан. Адгьыл инацәыхарамкәа рыцҳарак иақәшәаз ҕбоуп уҳәартә акы сылапш нақәшәеит. Аланарпшыга аашьҭысхзар, амазут жәпаҳаҳараӡа иҳантеиуа иалажьуп «Олимпик бреивери» – Афины зыӡбахә лакәха иҳарҳәоз, ашәышықәса атанкер ҿыц ҳәа излаеҳәоз. Абар ассир, 250 нызқь тонна аидара шьҭызхуа иҿыцӡоу техникала, автоматикала еиқәыршәоу «Олимпик бреивери»! – иҵьашьаны иҳазхамтцо, еибаҳарбон зыбҕа ҭаптцәаны еиҩыҳаҳа аӡатцаҟатәи ацаҟьа иахажьыз аҕба.

Ингаршәааанӡа зыӡбахә адунеи иахытцәаз «Олимпик бреивери» амыждаразы рапхьатәи ашьаҿа зыҟанатцоз ари адгьыл ҿатца хәычы азы акәын! Иара усгьы Уессан хәычы ахы ҟәыншьо, иара заҟароу аиҳа апроблема рацәа ирытцаз злаҟаз ауадаҩрақәа азымхозшәа, Кристина лыгба хыпҽыгаха ишпазкашәеи!

«Атцла иалҟьаз амаҭ ицҳауан» ҳәа кәамҟьак иҟам Уессан 1500 гектар ажәцәеипш апша иарҩаз адгьыл хьахьа 1480-ҩык зқәынхо рымхырҭақәа аӡхытцра иахьықәнаӡәӡәааауа, апсыӡкцәа зыҕбақәа рыргыларҭа змам, хныҟәгара ҳәа аусурҭа зыпшаарц адгьыл дуахь иӡхытцуа амчымхацәа акраагарҭа затцә – атуризм ирымаз уигьы амазут еиқәатцәа иаӡҩеит. Уессан еиқәырхатәуп! – игоит Франциатәи абжьқәа. – Уессан мпсыроуп! – иааҩуеит Франциатәи акоммунистцәа рықәгылаpақәа.

Иабатәи «Олимпику» Уессан ихыпҽыгаха иазкылсыз? Насгьы уи заа иазгәазҭаз «халаешьроу» амашәыр иақәшәатцәҟьоу? Цәыӡу, акрырҳагоу? Ҳара ҳзыхҟьеи? – инеимтцаркуеит, иааимтцаркуеит. Иара «Олимпик бреивери» есыҽны аилаҳара иаҿуп, иаҿуп икылхәраа иааиуа амазут апсабара апсҭазаара ахәаера. Угәы иаарыцҳанамшьарцу апсыӡ згәыштца ҟәашҟәашӡа иҩарханы амазут иалапсоу? Апсыӡ моу Евро-

пеи мраҭашәарахь атәылапхаракқәеи ирыбжьапыруа апсаатә мҩас Уессан акәын пссиҭакырҭас ирымаз, есымша псаатә хкыла иҭәын, игәырҿыхаган. Иабаҟоу урҭ уажәы, аҳауаҟьашь зыблахатц ытцнаҟьаз апсаатә амшын ахызлара иаҿуп.

– Сара снапала усшьаанза анцәа уимшьааит, – ҳәа Кристина Онассис ашампан быҭлыка надпыххылан, ипшьаны амшын инхылтцан, аха инасыпдахаз «Олимпик» алахьынтца кьаҿхеит, излиааз аамҭацәгьа рапхьатәи ашьаҿа изаанарҟәрылеит.

Уи 250 нызқь тонна аидара адкылара зылшоз «Олимпик бреивери», супертанкер ҿыцқәа рынцәахәы, алацәа аахнатаанза усурҭа ззыпшымыз, ишылкашәаз еипштцәҟьа идәықәтцан, нархәарҭак аиуа иҟалаанза Норвегиатәи фиордк иҭадыргылар.

Зхызгәы ақәмачха, инкахәыцуа Норвегиаҟа амҩа иқәыз «Олимпик» зызхәыцшаз рацәан. Акыс, зегьреиҳа ихадаз, иабомызт апхьатәи апеипш усурҭак аиуа ианыҟалаша... Насгьы изтәу рзы идердха – усда Норвегиатәи афиорд иахьҭагылоу азы есыҽны 20 нызықь доллар ашәара! Уи алахь акранызар зыпсадгьыл аҟны шәкыла усурҭада еилагылоу рыҟны аҭып амоуаз. Аха ус уҳәаргьы, Апсадгьыл ҳәа агәбылра зду псадгьыл абахьоума, иҳаҳахьоума! Уи ишылкашәатцәҟьаз атәым бираҟ (Либериатәи) нахадыргылеит.

Ари ҿыц игартцыз моу, иара аҩызцәа роуми Пиреии Афини рыбжьара ҭырҭәааны еилагылоу. Уаҟа «ахьтәы бырзен» – Онассис рапхьазатәи асупертанкер, рапхьатәи ипҳәыс лыхьз зхитцаз «Ҭина Онассис» апҽразы ишырҭиуаз рылаҳәан уажә ааигәа. Ари адунеи аҿы рапхьатәи асупертанкер «Ҭина Онассис», Аристотель Онассис и-«Империа» аҟны еипш, адунеитә танкертә флот аҟны аҭып ҷыда ааныкылоз танкерын, аха адунеи зегьы злазо!.. Иара убри рапхьатәи ипҳәыс Ҭина лҟынтәи ипҳа Кристина лоуп «ахьтәы бырзен» ичан зҭынхазгьы, уи аҭыхәтәантәи ипҳәыс Жаклин Кенеди акыр дшынацрасызгьы! Аиашазы, Аристотель

иҭынха нхартәаатцәкьаны знапаҿы иҟаларанызы иҟоу здыруада. Уи Аристотель Онассис ичан анацрасра азин змоу ҳәа ирыпҳхьаӡоз, уи алыгажә ибзиабаҩ, ашәаҳәаҩ, актриса Каллас лакәын, аха уи уажәы лхабар (амал ашараҟны) ыҟам. Уажәы Афины иҳарҳәон, уи Мариа Каллас Париж агастрольқәа рахь данца, атеатр ду ҭыкка Аристотель ида аӡәгьы дыҩнатәаӡамызт, лара дықәгыланы лпрограмма нҭыртәааны иналыгӡон ҳәа. Уи аӡәгьы длыхәампшырц Аристотель заа абилеҭқәа зегьы ихәҳахьан. Зегьы аазхәо аԥара!..

Ажәакала, уи Аристотель, адунеи дшақәламхоз дырны, қьафла иҭыфааны дықәтцит, иҭынхаз амал еимарклааит, иара иабаихәшәу! Иҭынхаз ачан, астатистика излаҳәо ала, амшынтә флот, аиҳараӡак атанкертә дедвеит (ишьҭырхуа аидара) наӡоит 5 миллионки 200 нызықь тоннеи рҟынӡа. Анаҩс – анефҭтә зауадқәа, анефҭтә компаниа «Омега», Алиаскатәи анефҭтә участкақәа. Агбаргыларатә верфқәа – Швециа, Англиа авиакомпаниа «Олимпик еируеис» иатцанакуа, тәылацыпҳхьаӡа здаҟам асасааирҭақәа. Америкеи Европеи ихьӡала ишьҭоу адгьылтә участкақәа, женеватәи абанк, намибиатәи алмас тцхырта, абанктә кредитқәа уҳәа инҭыртәааны ипҳхьаӡам имал наӡоит: – США – 425 миллион доллар, Мраҭашәарахьтәи Европа – 900 миллион, Алатинтә Америка – 200 миллион. Ус шаҟацьара шаҟа мал!..

Ари зегьы еиҩыҟькьатәыс-еиҩытцәтцәатәыс иҟалару, еидкыланы иҟалару? Бырзентәыла уи ауп жәабжьыс, гәаҟрас иҟоу. Бырзентәыламоу, акапиталтә дунеи зегь алымҳа азкыдуп.

Иахьазын зегьы пҳьацаны зеахазырпаз Кристина 25 шықәса дырҭагылоуп. Уи пҳәысрак, гьама хаара дук лытцамзаргьы, лаб ишьа шлылоу мҩашьо, апсаатә мтцарс иаҩызоу, уадаҩрак аҿапхьа аанҿасрак згәы иҭам, иумырдырӡакәа аӡыршы уҭазырпало пҳәысуп. Ус шакәу аалырпшит ааигәа лаб иавиациатә компаниа аусзуҩцәа рықәгылара «иаармарианы» ахәаерала. Аристотель Онассис дзықәгәыгуаз ипазатцә Александр иҭахашьагьы хара ипшуаз напымҭазаргьы ҟалап, – рхәақәон афинаа.

Аристотель иблазатцә Александр ҳамҭас аҳаирплан иитаз 1972 шықәсазы америкатәи ꙩыцьа иꙩызцәеи иареи ақәтәаны ишыпҵыруазоуп аҳаирплан шыбӷалаз. Усҟан дҭахеит 24 шықәса ирҭагылаз Александр имацара.

Ашықәсқәа идраҗәхьаз Аристотель, ицкәын – игәыӷырҭа иҭахара изыҟалеит хыгашьа змамыз ааха ӷәӷәаны. Дрыцәхьаҵит иусқәа, ииаанижьит иуа, иҭынха, ақәла, адыр. Даатәеит дуауаӡа Скорпиостәи адгьылбжьахаҟны, аха агәырꙩа хьанҭа изаҵымҵыз, уаҟагьы атәаха апсцәаҳа иеимраӡеит. Уи днииаӡааит Македонски ибаҟа «Адунеи зегьы ззымхоз, изхеит абри адгьыл ҿатца» ҳәа ишанырҵаз еипш ааизуҳәартә. Аха уи «иимпериа» зхаанхаз Кристина иллахьынҵахаша здыруада.

Амиллионқәа рееидыркылоит, аха лара иарбан миллиону лҽыздылкыло? Уи лаб игәапхарала дзызҳәаз, ахатәы ӷбақәа рхәынҭқар Питер Гуландрис мап ицәылкын, уажәы ааигәа ирылалҳәеит 30 шықәса ирҭагылоу Александр Андреадис дышиццо.

Урҭ шеилгаша здыруада, аха ари Уессантәи ацаҟьа идамыӷха иахажьу «Олимпик бреивери» иаалырҟьаны аҭахашьоуп иҵьашьатәу. Уи хымҳаҵьымшьа ахә шәо фиордк иҭагылазар еиҳа «машәырла» иҭахаз «Олимпик бреивери» астрахтә рекорд ахәпса 50 миллион доллар лоур еиӷьымкәа Кристина! Илхароузеи, «машәыршәа» иҭахеит! «Олимпик бреивери» «агәаҟра» ианҭагылаз ацхыраара иамыҳәаӡеит. Уимоу Уессантәи ацәымзаркыра ахылапшꙩы иангәеиҭа еилагама, ацаҟьа реадыршьылома ҳәа адырра ҟаитҵон.

Ус моу, уи ацәымзаркыра аҟнынтәи акапдан ꙩынтә иазтцааит ацхыраара рҭаху ирҭахыму ҳәа, аха аꙩынтәгьы мап ҳәа аҭак ҟатцан. Ацаҟьа ахаҳамҭазы, заа аекипаж аееиқәырхагақәа рҟәынҵаны ашхәақәа ларышьтхьан, минутқәак рышьтахь псышьацәгьа ззыпшыз «Олимпик» ацаҟьа иажәтцаны дара аҟәарахьы еихахьан. Нас «машәыру» иазгәатаз, хала ҽшьроу? Усурҭа змамыз, зҭира амуаз аӷба ахә ыҵхразы иеиӷьу ахәыцра мариамызт! Амазут зҿатцәаз уессанаа? Амашәыр иамхәаҽуа

иҟоузеи! Уи аҭахарҭа аҭыԥ аԥшааит, иагьырманшәалахт! Амашәыр аҳампал иалоуп!

Уессан ҳарҕьарахь иааныжьны, Ла-Манш ааҩҵәаны Англиа мраҭашәарахьтәи акалҭ ҳнавалеит. Амшын алаҕырӡ аҿытцкьасон, дгьыли-жәҩани узеилмыр-го ашьжьымҭан Милфорд-Хеиван ҳнадгылеит, адәы аныҟәлара уаҩы игәы ахымло. Адырҩаҽны лкылшеит аԥсабара џьашьахәтәха, дгьыли-жәҩани ихьытцәцараха икәеикәеиуа. Иацы анаҟә ихәаҽны иамаз адгьыл чашәра иатцәкаҟараӡа иаатыз анылалара, уи адгьылтә ҳауа жәпа аналбаадара згәамԥхарыдаз, аха атцыс зхымԥраауа еиҩыҟьҟьа-еиҩытцәтцәа иҭаку ахатә мхурсҭаҟәа урыҟәзтцодаз! Ҳаргьы дук уи аха ҳамамызт, ҳамҩа шьҭан Балтикаҟа. Ҳамҩа аныҟәлара иазԥшызшәа, мамзар-гьы аҟалаҟь Милфорд-Хеивен лаԥшкыр ҳәа ишәазшәа, анаҟә лахатәахт.

Адунеи анаҟә уагәылԥшны ԥсабарак убарцу! Ҳҩыбжьалеит Ла-Манш, мамзаргьы Англиатәи ака-нал – Атлантика «ахәдапара». Ҳҩеиуан иҳаԥнаҳало, иҳашьклаҳауа ҳәа акгьы ҳазгәамҭаӡо, итцхы лашәха анаҟә еиҟәара ԥуа. Акыс, ари «ахәдапара» ибжьымскәа аҕбаҟәа ирымои уаҳа царҭас? Атлантика амшынтә напҟәа зкәыршоу Англиа инеиуа роума, Балтикеи Аҩадатәи амшыни еимаздо «ахәдапара» унацәа уза-ларкьакьарым, иҭәуп ҕбала ихыкьаскьасуа. Алока-тор аекран иҭаӡом аҕбаҟәа, аштурманцәа ашоура рыздырҵысуеит, арахь аҳауа аҷыхь шаҿоугьы. Сыз-рацлабуам аштурманцәа, уаҕоу рыцхә иҳәааит... Закә цышәагоузеи ари Ла-Манш – рылацәа неихаҟәысыр – бзиала! Акыс, ари – Ла-Манш 520 километр инеитцыху аԥан еилукаарцу, амаршәа укырцу? Аиҳараӡак Гудвинтәи абаара. Уи акәша-мыкәша иҟәнагалахьоу ҕбак хаала изымцацт, инылашьшь ицоит лытцшьа змам анышәаҟәатара ҳантеиуа. «Сер-Гудвин – аҕба лбаадаҩ» ҳәа иашьҭоуп ари аҭыԥ. Уи ахьӡ излаԥсахаз шьаҟәнарҕәҕәеит Лоид астрахтә компаниа астатисти-ка. Уи иаҳәоит атцыхәтәантәи 200 шыҟәса рыҩнутҟала

араҟа иҭахахьоу рыхә наӡоит 560 миллион доллар, иаҿытцахәхахьеит 50 нызқьҩык амшынуаа ҳәа.

Адунеитә амшынтә ӡсара аҭоурых аҟны аброуп рапхьатәи агәаҟра-цхыраарата бжьы ахьгаз. Уи 1898 шықәсазы аґба «Миттиуза» Ист-Гудвинтәи иӡсоз ацәымзаркыра ианагәыдҳалоуп. Уиаахыс шаҟантә шаҟа бжьы гахьеи араҟа?

Амшынтә машәырқәа, астатистика излаҳәо ала, иахьазы зегь реиҳа ацхыраара-гәаҟратә бжьқәа зхылтцуа ари Ла-Маншоуп.

Анаҟә еиҳа-еиҳа аимаҳара иаҿуп. Аӡәи-аӡәи ҳаибамбо аҟынӡа апсҟы иҩналахьеит. Изакә гәыҭәҭәоузеи ирызҭоу, чҳароузеи ирымоу аштурманцәа! Срыхәапшуеит зеырпсны, зыблақәа амса рыхтцаны, еиқәыхьшәашәа алокатор иаҿагылоу, ахсаала акәапқәа ақәзыргыло, апсҟы зку ауаа. Урҭ рхаҳәтә хаҿқәа ирнысхуеит гәрагарак, гәыҭрак сырҭоит, исылартцоит пстазаарак. Ари аус хьанҭа аҿапхьа амч ҷыда злоу ауаа срызхәыцуеит, иҵьасшьоит. Ишпарацәоу апстазаараҿы урҭ иранаужьша. Ишпасҭахыз урҭ уажәы гәышпыла анаҟә пуа, «ахәдапара» ибжьоу аґбақәа ҳрывго, апсабара амчра аҭәра аҿакны ихызеуа, «изыбжьо», абыржә ишызбо еипш, есымша иҭәҭәа-ҭәҭәаӡа избаларц. Закә бзамыҟәроузеи! Арҭгьы уаами, есымша анаҟә аурхатәоу! Арҭ, хыхь иқәгылоу аштурманцәа, аха тцаҟа ЦПУ ихәытцоу амеханикцәа? Иабаҟоу афара, ацәара…

Еиқәибаҟаауа арахә иреипшнысшьалоит, игәымбылцьбароу апсабара аеапхьа бжьыла еибапшаауа аґбақәа. «Сухуми» иапылои изпылои азымхошәа, уажәыуажәы алокатор аҿы иаацәыртцуеит рымгәацәақәа разқәынтцаны ҳамҩа еихызтцәо апаромқәеи, аҳауатә хчқәа ихаргало аґбақәеи. Урҭ Франциеи Англиеи ирыбжьоу роуп аиҳараӡак ииасуа аґбақәа ашәарҭа иҭазыргыло. Издыруада урҭ аҩтәылак рыбжьара зтцыхәа пымтцәаз атунельтә бжьысырҭа хәытцырдар псеивгарак ҟалар! Уаҳа умпсыхт! Есааира иҭшәахо адунеи псеивгарак азыпшхарцу! Иҵьашьатәытцәҟьоуп! Уажәымоу,

Ла-Манш алеишәа днарбахьан, уи аӷба антымсҙоз, Цезари уи илегионааи аамҭала џьамыӷәацәгьала арра зылзыршаз. Урҭ рапхьатәи арра аҿеазкраан измыркәа ԥсышьацәгьала ихынҳәын, аха аҩынтәраан ирылдыршеит арра.

Нормантәи аҭауад-мпытцахалаҩ Вильгельм ир има Ла-Манш дахьынҭалаз рыбжеиҳараҩык рыԥсҭазаара иалнахит. Уи дызланарԥшыз алаламбатә аҿапхьа ишәыргәындахаз ар ирбаз аиҭаҳәаара зиндан иҟаитцеит. Амҿы-пратәы ӷбақәа инадыркны иахьатәи асупертанкеркқәа налаҵаны, шаҟа ахәланарҙхьоу азин унаҭоит «Ла-Манш аӷбақәа рнышәынҭра» ҳәа азҳәара. Уи анҭалараҿы маҵара иҭаҳахьоу 5 нызқь ӷба инареиҳауп.

Ных, ҳаҟәыҵып амашәыркәа рылацәажәаара. Аригьы ауаҩытәыҩса икәадаракқәа ируакуп, акәымзар, ҳадызцалеи аԥсҭазаара иазықәԥо ауаа. Абар, амшгьы еихыкка аҵәытлашара иаҿуп. Франциа Англиа еипш анаҟә хнатцаҙом, иаҳа ахы-агәы еилгоуп. Абар иара Диункеркгьы ахьаацәыртцыз.

Аофициалтә еипыларакқәа рышьҭахь, Диункерк акраамҭа имааицыз даҿазнык аналс-аалсра сазгәышьуа скаиута сыҩдәылтцаанҙа, авахтатә матрос сышә даалагылеит, – шәырбарц рҭахуп аҩызцәа, – ҳәа ишьҭагылаз ԥҳәызбаки арԥыски иапхьаҟа иаушьҭуа.

– Бзиала шәаабеит, шәлеи, – снарпылеит ипхашьапхатцо ииааҩнашылаз арԥызбеи апҳәызбеи.

– Шәеибадыр, ари СССР-и Франциеи реиҩызаратә гәып Диункерктәи аҟәша дахантәаҩуп, – ҿаалҭит аҙӷаб цәхырц деихаччо.

– Филип, – аҿааирхеит инапы, ихы-иҿы ихалашо, уаҩы ҟәымшәышәк, агәапхара ицны.

– Леруа Едит, аиҭагаҩ, – лыбла гәыккәа еихаԥьуԥьуа лнапы шәырҭаҭа снапсыргәытца инанлыршәлеит.

– Даара гәахәарас иҟастцоит шәааира. Сышәзыҙырҩуеит, – сҳәеит акреслоқәа рышҟа инахьарпшны.

– Шәеитцаҳархар ҳәа ҳшәоит, – инеихәапшит атәара ҏеазымкуа.

– Мап, мап, ишәеиҕьу сасы сизыпшым! – анысҳәа, иааибарччан, ҳлеибартәақәеит.

– Иҳаиҕьу асасцәа раагара азҵаароуп аиҳарак ҳаазцаз, – лҳәеит Едит, Филип дихәапшуа. Иара Филипгьы аурысшәа еиликаауан, иагьиҳәон ицәгьамкәа.

– Уаҵәы, – рҳәеит урҭ, Парижнтәи иааиуеит Асовет-Франциатә еиҩызаратә гәыԥ иалоу 40-ҩык. Урҭи шәареи шәеиԥылара, аҕба дырбара шәазыразу аилкаароуп ҳаззааз…

– Еилибакаауа ауаа реиԥылара есымша иалыршахоит. Аиҩызара ахьыҟоу аиԥылара азҵаара ӡбоуп, – нараҭаскит рфырцьанқәа рҭәуа.

– Филип амашьына аԥсҟы икуп, ауатка ижәӡом, иҟалозар ашампан ҩы! – лҳәеит Едит, иаргьы инышьақәиргӷәгәеит лажәақәа риашауа, ихы рцыстцысуа.

– Сара изжәлак ҟалоит, иахьа секзаменқәа срылгеит, – даахәмарит Едит.

– Оо, ус анакәха, иаҳа иҵьбароу!

– Зеиԥшыҟам, аурыс уатка мап ацәызкуада.

– Насгьы мап ацәышәкрым уаҵәы аиԥылара ашьҭахь шьыбжьхьафарахь ишәзыҟаҳҵо анапхьара? – аҷҷаҳәа инеиҭалгеит Филипп иажәақәа дрышьҭагылаеы.

– Аиҩызареи аилибакаареи ахьыҟоу акакалкра мап ацәаҳкырцу!

Ҳааибарччеит гәахәас иҟатцаны.

– Акыс, «Сухуми» машәыршәа иалҳамхӡеит, Филип Контенсузас Аҟәа бзиа ибоит, днеихьеит, ибахьеит. Уи уажәы араҟа Аҟәа ахьӡ зху аҕба аниба гәахәа дула даԥылеит.

– Оо, уи саргьы ҷыдала саргәыргьоит! Лымкаала иҭабуп ҳәа шәасҳәауеит! – аиашазы, схы-сҿы ҩысхалашеит.

– О, ари ихаҭа даҟәатәиуп, уиоуп дзеигәыргьаз, – иҳәеит иааҩналаз Вахтанг Давид-иԥа, иаразнак ҳаицәажәара иҽналархәны.

– Ҵыԥх Шәача сыԥсы сшьон. Уи аԥсшьарҭа цьашьахәы ааигәа-сигәатәи аҭыԥ пшӡақәа изымбаз

мачҵуп. Аиаша шәасҳәап, иҧхаӡа сгәалашәара иалоуп, хаштра зқәым аҧсабаратә шамҭаны иаҧҵоу атәыла хәҷы. «Анцәа иҭыҧ» ҳәа ииашатцәҟьаны иазырҳәоит Аҧсны. Насыҧуп иахьа уи аҳҭнықалақь ахьӡ зху аҕба сахьҭоу Аҟәатәи ауаҩы Диункерк сахьиқәшәаз. Уажәы сахьшәыхәаҧшуа ҿыц сҿаҧхьа ицәыртцуеит Пицунда, Афон, Гагра, аиҳараӡак аҭыҧҳа цқьа илҩызоу Рица... – даҿын иҧсахы ҭыҷҷаауа.

– Аиашазы, шәтәыла тәыла цьашьахәтәытцәҟьоуп, – инышьақәлырҕәҕәеит Едитгьы.

– Бара бнеихьану?!.

– Нас ишҧа, ҳаицымыз! Аҧсны ахаҭа збахьоу изын арҭ асахьақәа цәышуп, – днарыхеит Едит лаҧхьа иқәыз асахьақәа.

– Шәара шәахьнанамгац, ишәымбац атәыла мачҵуп. Иарбан шәгәалашәараҟны иаҳа ишәзаанханы иҟоу? – дтцааит Филип.

– Сара сныҟәоижьҭеи хәышықәсаҟа роуп итцуа. Уи аҟнытә ари акаҧдан иҿаҧхьа исҳәараны иҟоу мачҵуп, – снаихәаҧшит Вахтанг Давид-иҧа. Уи, абжьааҧны ажәа уаара уаҩы изымҭалоз, деилахашәа дыҟан.

– Ои! Хәышықәсагьы мачҵума! Шәышҧашьыцызгои! – лҳәеит Едит, Филипгьы ихыртцысрала уи лажәақәа шьақәирҕәҕәон.

– Атәылақәа зегьы доусы ртәала иҧшӡоуп, ирхоуп доусы рхатәы цәа, ирымоуп рхатәы гьама. Аха сара сгәалашәара иҧхаӡа иалоу Франциоуп сҳәар, ҳара ҳахьтәоу азыҳәан ауп ҳәа шәгәы иаанагар ҳәа сшәоит! Ус сшәымҧхьаӡозар, раҧхьатәи Франциа саа-ира, афранцызцәеи ҳареи ҳаиҧылара сгәы иҭытцәарц иҟам. Уи Лориант хәҷы исыланатцаз абзиабара Франциа зегьы иахьнагӡоит. Лориант иалнаршеит уи аҩыза мхьаҳәхьачарада аҳәара, исзаҩызахеит раҧхьатәи абзи-абара.

– Иҭабуп ҳәа раҳҳәоит уи аҩыза алкаа ҟашәтцартә еиҧш ишәҧылаз лорианаа!

– Уаҳа шәныҟәараҿы, асҟатәи мшыни океани шәахьырху, уаҩы иааҵьеишьаратә шәзықәшәахьоу,

шəзыцəцахьоу амашəыр-ԥсабаратə хҭысқәа рацəазар акəхап.

– Амшынтə хҟьаԥҟьақәа реиҳа аҭагылазаашьақәа ҳрықәшәаларц сҭахын, аха цас иауашəа, ацəқəырԥақәа зеырцəызӡо капданк сиқәшәеит, урҭ аидыслара бааԥсқәа ҳнарывга-аарывигоит макьана.

– Аиеи, аха ари ипоезиатə фантазиа арбеиаразы аӡыблара сызлалаларызеи?

– Апоезиа?!

– Ааи, ааи. Ари дпоетуп, шəҟəыԥҩуп, ҳәарас иаҭахузеи, амшынтə хҭысқәа, аинҟьа-еинԥарақәа иара изы иинтересуп...

– Апоет, ашəҟəыԥҩы! – иааҵьаршьеит, – нас ара ушԥаҟоу? Узанааҭҵəҟьа арбану?

– Сара иманшəалоу анасыԥ сыцуп, ашəҟəыԥҩцәа рыҟны сымшынуаԥҩуп, – анысҳәа, уи даараӡа иаарччеит.

– Нас ауалафахəы уауоу аматҵураҿы?

– Зегь рыла дманшəалоуп, – днахыхəмарт Вахтанг Давид-иԥа.

– Шьыри! Сара усурҭак шсоуа здыруандаз, – лҳәеит, Едит лхы-лҿы аеаархьшəашəаны.

Избан, сара излеилыскааз ала, атҵара бҭоуп – снадыхəапшит хəыцрак назхатəаз Едит.

– Ааи, атҵара сҭоуп, сҭоуп аусурҭадара афакультет! – лҳәеит лхəыцра лeамаданы даапышəырччашəа.

– Иарбан, иарбан?! – иааҵьеишьеит Вахтанг Давид-иԥа. Филип ибла гəы цқьақәа ихалашо дааччеит.

– Аурыс бызшəа афакультет сҭоуп, – лҳәеит Едит, – уи афакультет иалго усурҭа изыԥшым. Уимоу ҳинститут агəашə аҟны зны ихыршьит згəы кыдгылаз ауаа «Иусурҭадоу аинститут» ҳәа аплакат.

– Нас уи афакультет аҟноума ас аурысшəа ахьыбтҵаз?

– СССР-и Франциеи реиԥҩызара агəыԥ ацхыраарала Урыстəыла лассы-лассы сцалоит. Насгьы, ара иаҳдыртцо аурыс литературала алитература ахə ҳшьозар, ҳаиларгар ҟаларын. Уаҟагьы ари агəыԥ алтҵшəа ҳәаак амаӡам...

Ус гəаартыла ҳшеицəажəоз дааԥнашылеит ҳаицəа-жəара зырхьшəашəашаз ажəабжь аазгаз абаҕəаза усзу-

ҩык. Уи иҳәеит ахәылҧазы наҟ Онфлерҟа ишцатәыз. Уи игәыбжьыхгаз ажәабжь аҿаҧхьа ҳамчыдан, ҳҩагылеит. Ҳахьындәылтцыз акоридор ихшьыз афотосахьақәа ирыхәаҧшуа инеиуан. Иаатҵгылеит аштанга шьтҵызхуази, агастрольқәа рахь ицарц аҳаирплан ахь ихалози атҵаҳмадцәа рҿаҧхьа.

– Шаҟа итҵаҳмадцәа цқьақәоузеи, ирхытҵри?! – Аҧсны асахьақәеи уи иаҧшәмацәоуи ахькыдыз ирыхәаҧшуан.

– Рықәра шәкы инаркноуп аҧхьаӡара ишалаго, хьӡиҧшеи змоу ретнографиатә хор аҟны шәкы зхымтцыц дсабиуп ҳәа дрыдыркылаӡом...

Ишанханы зыблақәа тҵырхаха исыхәаҧшуаз иахырҳәаара рзымдырруа ицьашьаны ихагахон.

– Ари цьашьатәытцәҟьоуп, аҩыза макьана иаҳмаҳац, – ираҳауази ирбози рызхамтцо илакәыршьон.

– Издыруада, ҳашҟа шәықәнагалахуазар шәаҧшәымацәаз! – иаарласны Москваҟа ҳцоит зҳәоз ҳасасцәа инадсыркит анаҧхьага. – Москва шәахьнеиуа сысалам, – нацыстцеит аҕба ианлалбааауаз.

– Хықәкыла?

– Раҧхьа иаашәҧыло!

«Сухуми», аҟәҟәақәа ааҧнартын, Онфлер шыҟаз аҿынанахеит.

Акраамтҵа ахыҕәра сықәгыланы сырзыҧшуан еилаарцыруа аӡатцаҟа ибырлашха итҵаҧсоз аетцәақәа. Ихьӡыркха ҳаҧхьа ихыршәлаз амза-цҳа ҳақәланы, атҵынчра ҳеалакны ҳнеиуан. Диункерктәи адокерцәеи, абаҕәаза аусзуҩцәеи ианаацәылашо ҳәа иҧшын, руалафахәи рыҧстҵазаареи реиҕьтәра иазку аекономикатә қәгылара рҿазыҟатцаны.

1976 ШЫҚӘСА

Ианвар 28

Амшынуаа ҧша хкыс иаацәыртцлак акака рзахьӡуп, аха сара сзын рызегьы акоуп, акоуп – рхықәкы – амшын ашьтҵыхра, аибарфара...

Аа, уажәы атцхлашә ҳеалак Тҟәапсҟа ҳақәтцит. Ссируп амш иҟанатцо, амшын атра итакәашоит, шьтa итазыркәашо иахьӡу уазтцаала! Уи Амшын Еиқәа иахчныгоу ашьхақәа хыхьчагас ирымоу пшоу, ус иара амшын иху акакәу еилыргала! Иара апшатлакә иаратәы ҟанатцоит, ҳланарҳәы-ҩанарҳәуеит. Издыруада Тҟәапсынӡа иҳацаарц Батым италаз ҳаҳәсақәа амшынуаҩ ицьаус днарбарц атахызаргь – урт, зхацәа псшьара, хәмарра иҟоу цьызшьо аҳәсақәа?! Иабаҟоу ибагьаӡа изықәгылаз адгьыл, изыҩназ рыҩнқәа.

– Ҳанбалеиуеи Тҟәапс? – ацәажәара лылымшо, ахышьтыхра лцәыуадаҩны дназтцаауеит зыцәа, зтынчра ҟьалахьаз апшәмапҳәыс.

– Ашарпаз, – налатаскуеит, уаҟа ҳахьлеиуа аӡхытцра иауоу иамуоу ҳәа акәӡамкәа.

Ари имшын цәгьоума ҳәа иагьаҩ рыҳәсақәа абадакь ирзасуеит – иагьуиашахым. Дара зның адгьыл нырпыхьашәар зегьы нырхамштшеи, аха уажәазын ишпахшыҩртцагоу!

Анаацәылашоз Тҟәапс ҳанхықәгылеит, амшгьы акыр итынчхахьан. Асқьала ахьтацәымыз иахҟьаны абагәаза антытц ареид хгылеит. Рапхьатәи акатер ала изхызгеит Нинеи Лиудеи (Катиба ипҳәыс). Урт дәыгбала рымҩа иныкәтцаны абагәазаҿы сааизар, саатқәак рышьтахь сзырыз амшын, ухатцоуп, ухыл – апсы ааитакны хыцәнмырха аусура иалагахьан.

– Иахьатәиала уажәшьта угбахь ацара иагьугәалаумыршәан, акатерқәа аныҟәара иаҟәыхуп, – насатаркит абагәаза апшәмацәа.

«Уара амшын ахылара уахьымӡар ҳәа ушәома, аамта уахтозар итабуп ҳәа упсы шьа, уаалеиҩеи» аҳәозшәа еибафеибаго зҽҭҳәаны иааиуаз цәқәырпак агәақьҳәа аҟәара ианыҩас, ацпхьқәа нысхнаҟьеит, саргьы сышьтахьҟа снахынҳәит. Аиашатцәҟьа, адгьыл аҟны аҟазаара ансатәашьаха, агбахь сгәы зсыхозоуп исзеилымкаауаз. Ақалакь сналалеит, аха зегь акоуп сгәы тынчмызт, снахьапшуан сышьтахьҟа. Закә ҩыстаароузеи, саҩстаахә амшын ишпачирчеи!

Амшынуаа рсасааиртақны сҭып нылхны сныҟәиеит аҭуан сацҵапшуа. «Ных, аригьы башоуп, ас сабанӡақәиазаауеи, аха сабацои?» Аҳаҷаҳәа даасгәалашәеит Распутин. Сҩатҟьан ателефон насыртцәиит – закә насыԥузеи ақалақь иудыруа, иузааигәоу аӡә данузалоу. Ту-ту-ту... Аӡәгьы дыҟамкәа ишԥаҟалари – ипҳәыс, ихәҷқәа. Ихәҷқәа сҳәеит ҳәа хаҵа ицаша, пҳәыс даазгаша. Еиҭах ателефон... Хәылпазы иааиуазар акәхап ныҟастцан, сындәылтцит смидагәидаха, азатцәра ираҳаз гәхьаагарак снырпшуа. Сналалеит зыпсҭазаара ицәқәырпаха еилашуаз ақалақь. Иарбан затцәроу, лахьеиқәтцароу – имаҷума аамҭа хыгарҭақәа. Умтцадырсп Тҟәапстәи аҭыпҳацәа, акыс, амшынуаҩ ҟьала имала ақалақь даладырхарцу! Аха зпан цәгьаз ауаҩ дџьашьаны инаидппуан – «дзакә бнауаҩузеи!» – рхаҿы инанухыртә. Амҩан телефонк снавалацыпхьаӡа алымҳацәа насыртцәиуан, аха Валентин иҩнра ҭынчран, шьҭыбжь ҩныҩуамызт. Уи иаҳа-иаҳа сгәалаҟазаара бжьнахуан, еиқәнатцон сылахь. Уи сҭагылазаашьа иаҳа иргәапхозшәа, цас ируашәа зыблақәа амца ацпхьқәа зхыддылоз аҭыпҳацәа, рылашарақәа ҩысҿадырҷҷон. Исҿатәаз амамиқәара иагәылсны аҭак змауаз, рцыхәақәа насҿаҟьаны инсывсуан, аха уи хьаас измадаз. Снеиуан Валентин иҩны иақәкны – ихабарк шпасзеилымкаари!

– Валентин дабаҟоу, иумаҳаӡац, ех гәышьа, ипсы ҭаны дыҟандаз?! – инақәпсычҳаит згәалашәарақәа зырҿыцыз игәылацәа.

– Ишпа, идунеи ипсахну?!–снаразтцааит сыпсы ҩеины сыхәцәа иҩкылагыло. Абар шықәсык ҵуеит уиаахыс, «Изиаслав» аҟны ҳусеицура ашьҭахь псшьара ицаз амеханик еиҳабы Валентин, абра сызтцагылоу иҩны аҟны закә сасдкылароузеи исзыҟаитцаз! Аа, уажәы ихьшәашәаӡа, иҭацәӡа, лашарак ҩнапхон. Ҽаамҭанык еипшымкәа сҿапхьа даацәыртцит уи ауаҩыхаа, ауаҩыхәша, дҭәыцны убла дхыршәлазар ихыхны иузкамыршәуаз ацқьа. Сҿапхьа ииасуан

итцыхәаԥҵәарадаз асахьақәа, ҳаицәажәара, ҳаицгылара, ҳаицныҟәара… Шықәсынырҟьак ухахь уцьымшь ыҟоуп еибымҳәакәа аус еицызуаз, зцьабаа акакәыз, иззеиԥшыз зықәҿиарақәа. Уи уадаҩрак, гәаҟрак аҿаԥхьа иаанымгылоз, изнымԥшуаз лахьеиқәтцарак, гәынхарак. Егьарааны дубаргьы деихаччо, илакҭа хаақәа аԥсҭазаарахь инанаԥхьаган, илаф гәырҿыхаган. Дмаҷын Валентин иеиԥш ауаҩ игәашәа акышьа иақәшәоз, иҩызцәа аус ицызуаз дыргәацаԥхан, зегьы ҳгәацаԥха ҳәа изырҳәон. Уи амшын уаҩыгәгәа, амшын иазшаз, иззаанаҭ иашаз адгьыл дзагәамԥхеи, изарцәгьеи илахьынтца!

Уи, зыԥсшьарамшқәа зыҩны изхызгоз, аусбарҭахь ианиԥхьа, дахьыҩдәылтцыз гәырыӡ-шашәаӡ дныбжьаӡит, дызшьыз, дызкыз уаҩы изымдырӡо. Закә ԥсышьацәгьароузеи, гәаҟроузеи! Ашьҭахь исаҳаит ирбазшәа ибаҩқәа, аха ирҳәарыз, иҟартцарыз абаҩқәа!

Изакә жәабжь гәытҟьагоузеи, цьым-цьым! Ахәыцра еиқәарақәа иргәылахаз азатцә исызцәыртцит – нахьхьи адгьыл иазыгәшьуа, изыӡхымтцуа иӡыхгылоу сҩызцәа рыгәхьаагара, ррыцҳашьара. Сышԥаҟалеи схы сзымдыруа аҟынӡа, рылымкаа адгьыл схы ахызбаауа. Иудыруеи, иаазмышьҭуа амшын урҭ ргәытцаҳәҳәа адгьыл иацәнахьчозаргьы.

Сныҩналеит «Горька». Ихьаахеыгаха еилаҿеон зыхҩақәа зыхҟьҟьоз аҩқәа ӡыршәараха. «Ишәфала, ижәжәла амшынуаа зегьы рзын, шәшәаҳәала, шәкәашала аԥсҭазаара азцас. Шәхы иашәырхәа аԥаҟьала ишаҭара ажәытәӡатәи азанааҭ ахаҭарнакцәа, амшынуаҩ ичныш ҟәашқәа…

Атцәацақәа, аҭыԥҳацәа, – амшынуаа рыхьӡала»…

Ианвар 29

Инымтцәаӡоз атцх иалагәаҟуаз ауаҩы, ашырԥаз сылацәақәа аахыстзар, сԥенцьыр асаркьақәа алаҕырӡ рҿыкәкәон, аԥсабара еимаҭәаны атцәыуара иаҿын.

Скарацсараха асасааирҭа сыԥдәылтцит абаҕәазахь сыццакы-ццакуа.

Имааицзар агәыпҗәара сагар ҟаларын. Сыԥхалеит, сыцсы неивызгеит иласӡа. Срыхәапшуан сыуаажәлар гәыблыла, уахыктәи сыҟамзаара аамҭа уама ҳабжьанажьызшәа. Аӡәаӡәала блала еимыздон цәанырра ҷыдак снырны – изылшода абарҭ ауаа рхамтцгылара, ргәы анырхара!

Ахәылпаз еихҳәа-еитцҳәа исышәабха, иҟәашӡа армарахьтәи асқьала иаадгылаз «Давид Сикеирос» аашьыцугартә иҟан. Ҳаахалеит акапдани сареи иаабарц. Апшәмацәа ҳцылеит гәаартыла, асас идкылара иазгәдуны. Ари «Давид Сикеирос» Ригатәи аҕбарныҟәарҭатә усбарҭа иатәу аҕбагьы Риека аиугославцәа роуп изыргылаз, аха иҟатцоуп уатцашьыцыртә. Уи СССР афлаг шыԥшьҭнахыз еипш ҳтәылахь амԥа иқәлаз рапхьатәи Совет баҕәазоуп иахьа изҭалаз. Иақәныҳәатәын рапхьатәи ашьаҿа.

Ҳапшәмацәеи ҳареи ҳшеицыз ҳаҕбахь ҳхеибагалеит.

– Оо, ари асахьеи аӡбахәи Иугославиатәи акьыпхь ала иаадыруеит, – назгәарҭеит ҳасасцәа аныԥхала. Иара гылан мызкала иахьеиҳабу азы аҿырзажәны. Ихәҷу зегь рыҿешпадырзажәуеи!

Тҟәапстәи арбаҕьқәа рыбжьқәа неиларпсон, ҳасасцәа анлалбаауаз.

Ианвар 30

Амш ашьа шаҿытцыц иаҿытцует, адәы анықәлара ааугәампхаратә. Аха иаарласны адгьыл иапыртцуа ауаа адгьылтә пстазаарахь мчык инанапхьон, аха змаз рыпсы рыма ақалақь иазцон.

Асааҭ 16.00. «Сухуми» «Давид Сикеирос» инадҳәҳәалан, «агәашәқәа» иныртытцит. Аҕбақәагьы ауаа реипш ианеипцыло, ианеипыртцуа апсшәа еибырҳәоит, еиқәҿытрыла. Уи еилагара зқәым иреиҕьу атцас шьахәқәа ируакуп.

Иаатит иаарту амшын каршәра. Ацәқәырпақәа реишьҭагылазаашьа исгәаланаршәон аапын ицәагәаны ишьҭоу адәаӡа. Аха арҭ зыпсы ҭоу цәагәарсҭақәан!

Ианвар 31

Амшын уаҩ даргәамтцыртә иҟам. Ацәқәырпақәа ҩхаехьынззалоит, аха хыхь реырзықәжьуам, агба инадпыххалоит.

Аҟәара иаркараз ҳамшынуаа ршьара ақәлара иаҿуп, уаха адгьылтә пстазаара иазымгәшьышашәа реыртынчны!

Февраль 1

Амза аналагамҭаз, асааҭ 001 азы Босфор ҳанҭалеит. Дарданел ашамҭаз инҭысыз сахьнышьҭалаз, сынҭаҳәахаа шьыбжьонынӡа сышьҭан. Амшынуаа ргәамч згәамчым аены уаҳа исурҟатцоз!

Февраль 2

Ионтәи амшынтцәҟьагьы уаматәам. Арбагь хәчы тәыҩа ду ҳәа, еиҭах аеыргәааны иахҧылеит. Изыруазыруа, араҟа игәӡажәуа иху США аибашьыга ҕбақәа ракәзар? Зыҩны иамкыз апшь ҕба ҟьалақәа ҳнарывсын, абырзен архипелаг ҳнагәылалеит...

Февраль 3

Атцхлашә ҳаланархәаашарыма аауҳәартә иаӡҩаз схы ҭууа ашьыжь сааҿыхазар, амрахәага схы-сгәы шьышьуа исҿахәмаруан. Издырит Сицилиа ҳшахьчаз.

Сырхьшәашәага «Каспиа-3» изызку аус ада зегьы ирылаҟоуп. Уи шәындыҟәрас иҟасымтцозар фатәыкжәтәык зырхьшәашәарц згәы иҭоу акакәӡам.

Февраль 4

Адгьылбжьахаратәи амшын шаҟа игәышьҭыхгоузеи! Аӡы иатцәара зыехызыпсалаз амра ашәахәақәа сиршәақәа ацпхьқәа лмасха иуаркалеиуеит. Ҳауаажәлар доусы русқәа ирхагылоуп, макьана ҟыҟҿыҟ ҳалам. Ари-

абжьарак исывсыжьыз амшқәа сызхамыртәаазаргьы, иахьатәи саацсара сгәы аладууп.

Адунеи шцеибытәоу! Хырҳагарак, хәартәарак злоу уск ансзыҟатца, шаҟа сгәы раҳатхои, сыцсеивгара ласхои! Зегьы ус иҟоушь?

Февраль 5

Ажәоан алахь еиқәуп. Амшын тынчуп. Иаха З. Анчабазеи Гь. Зизариеи «Наунагза еилшәара зқәым аиоызара» ҳәа еицырооыз ашәҟәы акапдан ҳамтас истеит, ҳаиоызареи ҳусеицуреи ирсимволхарц.

Февраль 6

Атлантика. «Сухуми» иахьоуп амшынтә ҳәаақәа ианыртытц. Уи атлантикеи иареи рапхьатәи аипылара, апибашәара шымоасша здыруада. Аеура иаоызоу аҕба иаразнак ихәнажәарушь. Аха иара аокеангьы абжьатә шаиуз адырызшәа, хәчы-хәчы аеыштыхра иаеуп. Ҳоаскьацыпхьаза агәеисбыжь, ахыпша цәгьахон.

Ахәылпазы ҳоавалеит баагәароушәа ацаҟьара зқәыршәыз Пиренеитәи адгьылбжьаха.

Ацәқәырпақәа рапхьатәи ржәылара гәышпыла иаанызкыло баҟоуп Сан-Висенти – адгьыл пшьыркца. Уи иааскьагазаны аокеан иаларсу адгьыл акәакь аеыцәаара иқәгылоу ауахәама, егьырахь хәартәарас иалоу сеидроу, иахагылоу ацәымзаркыра аҕбақәа ириатцәахәуп, имоақәтцагоуп.

Араҟа улапш нарыдхалоит, Лиссабони Сан-Висентии иахьрыбжьаркыз, зынгьы-пхынгьы бҕьы иатцәала апсабара зоычо апробкатә тла, апортугалтәи аць, атырастла, апальма, акактус, апатырқал, алимон, уҳәа еиуеипшым ашәапыцьап, ацитрустә баҳчақәеи ажьзахәартәақәеи гәазырҳагаха.

Февраль 7

Иахак Атлантика убас иҳалахәмаруан, зыпсы тәоу цьара акы аанхеит ҳәа сыҟамызт. Ахәхәа-ҕьгьа

аагацыпхьаӡа сшыфагылоз, смыцәаӡакәа лкылшеит. Абар, абар, абар, уажәы, уашьҭан агәарахәа иааҳәуеит апсҭазаараҿы акгьы зымбац «Сухуми» ааухәартә иаркәарԥеаруан. Сиарҭа сԥеысзықәкуамызт акәымзар, егьирахь заа сԥеыкәаба-сԥеышьшьны ауп сшышьҭалаз! Ашьыжь амрахәага рылҷҷо шәкәи-быгьшәи еилажьыз реилыргара сналагеит, аха акәарԥеарра еиқәтәомызт, иара «Сухуми» иаашьҭнахыз аныкәашәа камыршәкәа изцозар ҳәа еихон.

Февраль 8

Бискаи алакҭа хаа уаҳа ҳҭанамырпшыцызт, аха дырфегьых атцх пысԥеит – апартеизара азыкатцара саҿуп. Қырҭтәылатәи Акомпартиа XXV аизара ду ақәтцарақәеи ҳара ҳҿапхьа ишьҭоу аусмфапгатәқәеи ирызку ажәахә афра саҿуп.

Иахьатәи слекциа «Европатәи ашәарҭадареи амшынуаа ргәырԥеанызаареи» ацашьа сгәы иахәартә иқалеит.

Февраль 9

Милфорд-Хеивен – 10. 00 араатәи аамҭала.

Амш алагырӡ аҿытцыкәкәоит, анакә жәпаҳаҳараӡа иахатәоуп.

Ақалақь Милфорд-Хеивен қалақь хәҷуп, ицқьоуп, ауаа пшӡоуп (аиҳараӡак аӡгабцәа), ипсышәахәафцәоуп. Ауафытәыфса иааиҭаххаша зегьы ыкоуп амагазинқәа ркны (рыхәқәа ублақәа идумырбар!).

Февраль 10

Аҷыхь зҿытцуаз иацтәи амш иахьа иабакоу, иабацеи апсабара иахатәаз анакә? Анакәхтцаракны Англиа апхьатәи аҭып ааннакылоит! Лкылшеит ажәфан пҭацк хыршәламкәа, ашьыжьтәи аҳауацқьа жәпаҳаҳараӡа, ҳҿапхьа иаатит анакә ихәаԥены иамаз адгьыл чашәра иатцәкакараӡа, знык аналс-аалсра пстазааран. Аха уи аха ҳамамызт, иҳамаӡазаргьы убыс еифкьа-еимтцәтцәа иҭакын, агәашә узаазыртышаз апшәымак ааигәа-сигәа

дыҟаӡамкәа. Ҳаргьы ҳақәтцуан. Ашьыбжьон ҳақәтцит Балтикаҟа.

Уажәы цыҭк ҳаидыслазшәа ҳаҟоуп – уи бзиоуп – еилибакаароуп.

Февраль 11

Амш каххаа, ахьхьа ҳшәаҳәо Ла-Манши Па-де-Калеи ҳарҭысын, Аҩадатәи амшын ҳаҩхылеит.

Ахәылпазы иаартыз апартеизара ибзианы имҩапысит.

Февраль 12

Аҩадатәи амшын. Зны анаҟә ҳналалоит, нас амшцәгьа: ақәа, акырцх, амра. Ҳаргьы ҽенак жәантә ҳаилашәоит, ҳаилытцуеит!..

Февраль 13

Анаҟә зхатәоу Бельт ду ҳабжьаланы ҳҩеиуеит (большои Бельт).

Аҩныҟа адырра ҟасымтцаӡеит – хароуп, хьҭоуп, ҽенаказы, лыгәнаҳа зсықәстцарызеи!

Февраль 14

Балтикагьы наҟәла иҭәуп, «Сухуми» апынтца ҳнахыҳәҳәаны акгьы ҳзымбо. Ус ҳашнеи-неиуаз иҟәашӡа атцаа ҳналагылеит. Аакьыскьа иҭысыз агбақәа рышьҭақәа ҭгәыхаа-ҭгәыхаа инагоуп, адәысакараҿы акаҭран зқәырҭәоу амҩақәа реипш. Сара атцаа рапхьа иахьызбаз, аӡын, 1972 шықәсазы «Чкалов» – рапхьатәи сыбзиабара зду «Чкалов» ала Одессатәи Ильичевскҟа ҳанцозоуп. Усҟан атцаа ҳашьҭуамызт, атцаа пҽыга ґба ҳашьҭагыланы ҳамцакәа. Абар, уажәы аҟәарахьы хнаскьацыпхьаӡа еиҳа-еиҳа ижәпахо атцаа еиҭа иахьаацәыртцыз!

Агба атцаа аҟны асахьа ҭысхырц сындәылтцын, апынтцаҟны снеины сааиаанӡа схьахьаӡа сбылхьан.

Спынҵа акраамҭа иҿазу иҿамзу сзымдырыуа сыҟан. Апалуба аҟны шьыжьы инаркны хәлаанӡа аус зуаз рҵьабаа закәыз уажәоуп ианыздыр. Стәоуп снацәкьарақәа аҩыга рзышьҭымхуа. Ахьҭа рҭалеит. Вентспилс иаднамкылаз «Сухуми» аԥырсал ланашьҭит.

Февраль 15

Иаха асааҭ акы инахысуаны «Еилшәара зқәым аиҩызара» сшаԥхьоз скабинет ахь бжьык геит. Иҟалазеишь ҳәа сгыланы сныҩнаԥшызар, алиустра кыдыҩрны иахьынҳалоуп, изкыдкнаҳалаз аҭуан еиҟәшьшьа-еиҟәшьшьа ишеилаҳара иҟалахьеит. Наҟ ицәырнагаша здыруада.

Ашарԥазы атҵаа илашәыз «Сухуми» ала-аҿы ахьҭоу узымдыруа асы иҭанаҳәҳәаахьан. Ахышә сахькылԥшуаз Анастасиади изӷы еидшәылақәа ҿыблаазшәа икылҟаԥшь-кылҟаԥшьаа абжьысырҭатә цҳа асы албаарссара даҿын. «Сухуми» зазамазо аҿҿа-ҿҿаҳәа атҵаа аднаԥҽҽыылон. Атҵаа ахьааиҟәшьшьоз, оҳ, гәышьа, ҳәа ицәытҵахәаҽыз аӡы ҩыбжьаҽҽон амшын ҳшыхгылоу иадырганы. Хыхь ажәҩан иатҵахәмаруа, асы бахтцәаӡа алеира иаҿуп. Ҳамшынуаа рыҳәсақәа еиуеиԥшым ақалақьқәа рҟынтәи иааз еилахаа рхацәа ирзыԥшны КПП илатәоуп. Аӡхытҵра азин змам ҳаилахаа аӷба ҳаҩнатәоуп. Акатерқәа асқьалаҟны ҳамнеикәа ареид ахь иааиӡом, асқьала анҭацәыша здыруада.

Февраль 16

Амра иаакылԥхаз «Сухуми» зтҵаз асы лақәнарӡҭит... Атҵаа шыхшәылаз ихшәылоуп, ҳаргьы ҳшыӡхгылац ҳаӡхгылоуп, адгьыл анаӡарантәи иԥырны иааз ҳаҳәсақәа асасааирҭа иҩнатәоуп.

«Уатҵәы шьыбжьоншьҭахь шәҳадаҳкылашт» рҳәеит. Иахьа, Москва инаркны, иахьабалак арадиограммақәа дәықәаҳтцеит, запхьа ҳааиз ҳапхьа ишрыдыркылоз ала. Закә ҟәыӷароузеи аҩнынтәи сахьылмыԥхьаз, ари атҵааршәыраха.

Февраль 17

Иахьа ашьыжь амш еихашьшьын, аха иацтәи амра иарԥсасиз атҵаа амшын иаӡӷан, изаҟаразаалак кәамҟьак хыршәалам.

Ҳара аҳәҳәара ҳшаҿыц ҳаҿуп ҳзышәмыргылои ҳәа.

Февраль 18

Ашьыжь анаҟә зеалак иааиз алоцман ҳиманы асҟьалахьы ддәықәлеит. Ох, закә гәырӷьароузеи! Ҳнеиуан, ҳнаскьацыԥхьаӡа ижәпахоз атҵаа еилаҟәаҟәо. Уи иацы апартиа аҟалаҷь комитет ашҟа иҟаҳҵаз ашшыԥхьыӡ акәу изыбзоуроу здыруада. Ишакәхалак, лабахыла акәзаргьы шьыбжьон асҟьала ҳаадгылеит, ҳарзыԥшуп аҳәаартӷацәа. Вентспилсгьы ҳаԥсадгьылоуп – адгьыл ҳазгәышьуеит.

Иаха Вахтанги сареи ицәгьамыз аамҭа ҳхаагеит!

Аӷныҟа ателефон сзамысит.

Февраль 19

Иаха ҳмыцәаӡакәа иаҳхаагеит, асҟьала аҟнытәи даеа сҟьалак ахь аиасреи иаха ицәыӡыз ицаԥхаҟәеи рымӷала. Ацаԥхаҟәа ҳаԥшааит ашырԥазы атҵаа 11-12 градус шыҟазгьы! Иахьатәи амшгьы ниакәкәа ицеит. Чаижәын ашьҭахь снышьҭалан, ибжьаӡыз аҵәа хасырҭәааит. 8. 30 рзы ахәылԥаз, буҟсир хәыҷҟәак ҵыркьакьа асҟьала ҳадгара иаҿуп. Минуҭҟәак рышьҭахь «Сухуми» анаҟә еишьылӡа инагәылалеит.

Февраль 20

Анаҟә, анаҟә, анаҟә – аштурманцәа рԥышәага. Швециа аҟәара ҳавоуп, аха аҟәара акәым ҳагба ахаҭа аабом. Ашьыбжьон Хамрарнетәи абжьысырҭа ҳабжьалеит. Уигьы ахсаалаҟәеи априборҟәеи рыла акәымзар уаҳа акрубарц иҟоума – анаҟә, еиҭах анаҟә.

Абыржәашәоуп аштурманцәа – абыржәашәа! Априборҟәа рыхҟәа рҭакуп иааҭымхӡакәа. Ҳаԥхьа-

ҳашьҭахь иҟоу аӷбақәа рхырхарҭақәа аҟәара ахьыҟоу – рылацәа анылеиқәҟәыс ҳалгеит! Дара аӷбақәа ахәылпазы зпацәа зыпшаало ажәқәа реипш, иаарыцҳаушьап, еиқәыӷзуеит, еиқәҿырҭуеит, аброуп ҳахьыҟақәоу ҳәа аанарго. Иҳантеиуа анаҟә иалапаҭахаз рыбжьқәа ҭахәаҽ-ҭахәаҽӡа угәы иаарыцҳанамшьарц залшом. Апсра акәым игәыҭҟьагоу, аҭагылазаашьоуп.

Иахьа аҩнынтәи арадиограмма соуит, саргәырӷьеит.

Ахәылпазы ҳахҟьарҳәа ишәазшәа «Сухуми» апынтца иамариашаны иахакнаҳаз амра цәапшь ашәахәақәа ихьтәы цҳаха ҳапхьа иҭӷәыхаа ишьҭан, Балтика цыҩцыҩуа аҽарыцқьон. Ҳаргьы ҳҿапшылара еиҳа-еиҳа еилгон, ҳгәалаҟазаара шьҭытцуан, аиҳараӡак аштурманцәа.

Февраль 21

Ажәҩан еимаҳазшәа анаҟә ҳантеиуа ҳшалац ҳалоуп, иаха ахәылпазы пцеивгара хәҷык иныҟанатцаз еижьагаха. Абар ожәшьҭа ҩаха-ҩымш ирықәуп Вахтанг Давидипа лацәеихьшьк ҟамтцаӡакәа алокатор даҿатәоуижьҭеи. Иџьасшьо, дтәоуп нақәацарак имаӡамкәа, ифатә ҩаргоит, маҷк днацҳауеит, гәамтцрак инубаалом. Илоу ахатцаракәа рацәоуп.

Февраль 22

Амҽыша. Ашьыжь амш маҷк ицәытцаккашәа иҟоуп, аха уаҩ дзыргәырӷьара маҷуп – уажәы афырҭын цәыртцит.

ФРГ ҳавалеит.

14. 30 – алоцман, анемец хтцәаха дхалеит. Саатк аамтцыцкәа Ельба ҳҭалеит, аха макьана апаҩ-аҟәара ҳәа акгьы аабом.

Рапхьатәи алоцман Аҩадатәи амшын аҟнынтәи Ельба ҳҭазгалаз дшаахалаз еипш, хыхь ишәхарпақәаз аматәа ҷыдақәа ааишәыхны, инықәитцеит. Иара иҳәаа аҟынӡа данҩеи еиҭанеишәитцан дцеит. Иҩнутцҟа шаҟа

цәа ихарԥаз здыруада! Аҿыц ихалаз – уигьы аукы, аԥшькы, днемцын узхәаашам.

Ельба макьана аԥаҩқәа ҳалаԥш ахьӡартә иҟам. Шаҟа иҭбаауазеи, шаҟа ӡы рацәа ланагозеи! Иаҳԥыло аґбақәа шьарда хара иҳавсуеит. Амшын ҳхушәоуп сгәы ишабо.

Гамбург. 21. 00 рзы. Иаразнак аҳәаақәа аартын, изаҟаразаалак еитцахарак ҳанмырԥшӡакәа.

Февраль 23

Шьыжьы инаркны ақалақь ашҟа ҳцеит – ҳконсульство ахь. Ҳхынҳәит ашьыбжьышьҭахь ҳауаажәлар «Сухуми» ҳааҭалеижьҭеи акгьы аазымхәацыз ргәы аԥсы аадыршьеит.

Февраль 24

Гамбург. XXV Аизара Ду аартра, – Л. И. Брежнев иқәгылара ҳазыӡырҩуеит. Шаҟа игәышьҭыхгоузеи, иагьгәырԥшаагоузеи, Уԥсадгьыл ахыԥша атәымтәылаҟны – иаҳараӡак ФРГ – адунеи ахлымӡаах иаларгылаҳы измаз рыгәҭаны.

Амш ақәа леиуеит. Ақалақь ахь ҳцеит. Ҭынчроуп. 17. 15 рзы Гамбург ҳақәтцит. Ҳақәтцра иазыԥшыз анаҟә ҩхчылеит уаҩытәыҩса дзагәылымԥшуа.

Февраль 25

Аҩадатәи амшын иахатәоу анаҟә анаҩс ахаҭагьы ҭынчым. Имҩаԥаагеит акомандирцәа реилацәажәара – алеишәеи Кубаҟа ацара аҽазыҟатцареи ирызкны.

Февраль 26

Амш мачк еихыккеит, амшын ҭынчуп. Сусқәа ахьанҭара срылгеит. Вентспилс анеира сазыхиоуп.

Февраль 27

Ицьашьатәуп иахьатәи ашьыжь еилгашьа, ажәҩани амшыни рыцқьашьа. Адунеи ас иаатып ҳәа сыҟамызт. Амзаҿагьы хахаӡа икыдуп. Амрагьы цеицеиуа

иҳамариашаны иҩцәыртцит. Ак еиҳа ак шԥаиааиуеи. Уи амра аҩцәыртцра амзаҿа ажәҩан иналанарӡит. Ашьыбжьон амшын ацәқәырԥара иалагеит, ҳаркәарҿаруеит. Ҳаԥхьа иаатит Вентспилстәи аҟәара, ҳгәыблра зду, иаҳзыԥшу.

Февраль 28

Иаҳҳәалак, иааулак ахәылԥаз асқьалахьы ҳнагара ҳалҳаршеит. Ҳҿынаҳхеит, асы аҳәатаҳәа иналагеит.

Февраль 29

Вентспилс. Асқьалахьы атцаа ҳнанамышьҭит, аха знык асқьала ҳшьапы наҳзаҿаршә ҳадтцуа ҳаҟазма! 02. 30 рзы сыӡхытцит. Сцеит аҩныҟа ателефон сасырц, аха азаказ рыдрымкылт. Сдәылтцзар, 03 сааҭ ҟалахьан, машьына зхылаҳәоу акгьы ыҟамызт, шьапыла акыр бжьан. Сааҭк иназынаԥшуа аԥша ҭәтцәы сысуа, атцаа сшыцәгылаз, таксик ашҭа анаӡара иаанҿасит. Хҩык, ҩыцьа арԥарцәеи пҳәыски, надгылеит ибӷаӷа-бӷаӷо ижәны. Иҭалаанӡа сахьӡартә сшьаҿақәа насырццакит. Снеизар, атаксист дҭатәоуп ашәқәа аркны, егьырҭ адгьыжьылоит. Иара дызлатәаз ала саннеи, асаркьа длахеит.

– Сугарыма апирсанӡа?

– Мап, узхазгои?!

– Аԥаразы.

– Аԥараз шакәу саргьы издыруеит! – аха шаҟа, рҳәон исыхәаԥшуаз ибла млашьқәа.

– Абни ҳара дҳасасуп, абаӷәаза аҟнынӡа дҳазга, – аҷкәыни апҳәыси рыхқәа нкыларкит сара сызлагылаз ала иааиасны.

– Дызхазгари?

– Ҳара иаҳтаксиӡами? – иааицрашәеит аҷкәын ҷырпагь ихымҩапгашьа цьашьо.

– Мап, шәара ишәтәӡам, – неиҳәеит иқьышә иныкәтцаны.

– Хә-мааҭк ҳәа дга иҟалозар, – неиҳәеит егьи арԥыс. – Иара ихаҭа иҳәааит, уара усс изумоузеи?

– Сара дысҩызоуп, дсысасуп.

– Нас, дҭалааит, – ашә артыга акнопка дҩахеит, егьигьы дынҭалеит.

– Саргьы уахьоуп, сга иҟалозар, – снаиҳәеит.

– Издыруеит уахь шакәу, аха стакси уҭыԥ амам, – ҿааиҭит дмырҕьаԥалӡа.

Ус, иҟалах здыруада, иҭатәаз иҩызцәа ак реиҳәарц дҭыҵит. Рцәажәашьа зласаҳауаз ала, уи хә-мааҭк имамзар акәхарын.

– Хә-мааҭк саргьы иусҭоит иҟалозар, – сҳәеит дырҩегьых схы асаркьа инадкыланы.

– Оо, убри хазуп, уҭал.

Снеин снаиватәеит, днаҵҟьеит, егьи уаҳа дизхьамԥшӡакәа. Ҳашлеиуаз аихамҩа ахысырҭа шаркызгьы, даанымҿасӡакәа иахьылеихиҵәазҵәҟьа ҳамҩа кны игылаз машьынак алашаракҿа наҳҿанарҷҷеит. Автоинспектор иакәын – дыҩҭиган аныҟәара аԥҟаракҿа ахьеилеигаз азы идокументқәа имхны дноуишьҭит.

– Ригаҟа сцазшәа сыҟанда, амца агәгәаҳәа ирхысаит, – дуаруаруа дынҭатәеит стаксист, автоинспектор дизаҕьуа.

– Ригатәызаап, – назгәаҫтеит.

– Аиеи, Ригатәуп, – иҳәеит деицрашәаны.

– Аклиентцәа аaугазар акәхап!

– Нас ишԥа? – ҿааиҭит хәмарра саама ааңарго. Акәҿысымҭит.

– Ишԥасықәымҿиеи, ишԥа, – иԥсахы еиҟәычҷон аинспектор изы.

– Даа, иуқәымҿиеит – нацысҵеит саргьы. Сахьлеишаз днеины данааңҿас, 60 капеи ракәын аԥхьаӡага ианнатцахьаз.

– Аҳәынҭқар машьына зхатәызтәыз анамысда уаҵәы ҳаицәажәап, – сҳәан, мааҭк наимтцаршәны сынҭыҵит.

Аԥсы дцәажәараҳа ажәак изымҳәеит, днахынҳәны дцеит. Сыԥсы исҿеитцаз акраамҭа аҽазеиқәкуамызт.

Усгьы ашара иаҿын, ԥыҭк снықәиан, сыԥсы неиҭакны акаԥдани сареи ақалақь ахь ҳцеит, ҳусқәа еилҳаргарц. Ахәылԥазы арестoран ахь.

Март 1

Атҵла иалҟьаз еипш сҟәаҟәаса ашьыжь сҩагылазар, аидара адкылара алгара иаҿын. Саатқәак рышьҭахь иҳантеиуа ҳазлагылаз атҵаа ҳналтцын, Балтика ҳанхылеит. Ҳамҩа Кубаҟа ихан.

Март 2

Швециа. Амра кажжы, пхнымшуп. Аҟәа ашьҭахь ашьара ақәлара ҳаҿуп! Ақалақь Кальмари адгьылбжьаха Еланди (Еланд) еимаздо ацҳа ҭуған 6070 метра иауп. Европа зегьы иреиҳау уи ацҳа аартын 1972 шықәсазы.

Март 3

Сан ааигәа пхыӡ дсымбацызт, иаха дызбеит.

Гарп. Аҩны сыҩнамлаӡакәа ҳашҭа сыҩҭысын, ҳӡыхь шыҟаз снавсын, ахәаахьы сҿынасхеит. Схы аатцәеипш акы ахарпоуп сшьапы аҟнынӡа илеиуа. Уи уажәы-уажәы сеныласҳәон, гәанылагьы испыло срыздыррым ҳәа нышьақәсыргылон. Ус, ҳамхурсҭа снахыкәшан санлавала, сан сахьцо ламҳәаӡакәа сҳәан, ахьацаҟны слеиуаны, сыбжьы насыргеит, – Оо, сан! – ҳәа.

– Оу, – аагеит цқьа еилгамкәа.

– Оо, сан! – еиҭах ҿысҭит.

– Оу, нан, – иныҟалтцеит аҭак.

– Сара апсрахьы сцоит.

– Умала узцом, ҳаицымцои, – иаагеит лыбжьы ааигәаӡаны.

Лыбжьы абагеи ҳәа снапшызар, акәасқьа ашьҭахь акәара шыҟоу, аҿабгара даҿагыланы аҭырасқәа хысҵәоит ҳәа даҿын, сылапш налықәшәеит. Даҿкьарымашь, сгәы нҭыпсааит.

– Аҭырас шаҟа бҭаху сара иназгоит, уи баҟәыҵ, – ҳәа сааҳәны сыҩны сҿынасхеит. Сыпсы-сыпсы еихьымӡо ҳматцурҭа ашә ааимпааны сныҩнашылазар, акаруаҭ дықәиан, аҭӡы шыҟоу лыбға кыдтца, лшьапқәа хьаршәҭны.

– Сан, ибуеи? – сышиашаз сҿыналываӂьны, даагәыдысхәҳәалеит.

Аарла дыҟрымҿрымуан, исзеилмыргартә.

– Акрыбфахьоу, сан? Акрыбфахьоу? – зымч зылӡааны исгәыдкылаз лхы шьҭыхны сылҿапшуа сгьатцәыгьатцәуан.

– Иацы акы снацҳаит, – лҳәеит лылацәақәа еиқәпсаны.

– Иацаахыс! Иахьа? Иахьа кырзыбымфаци? – сыгзыгызуа сналазтцааит.

– Иахьа исылымшеит акрура, – насаҭалкит ацәажәара лылымшо.

Сыҩнытцәаан, сқьызқьызуа, схы лықәыжьны, инеиматәаны атцәыуара сналагеит. Исзымҟажоз сыбжьы сарҿыхазар акәхап, ашара иаҿын. Ахышә схы нкыласкызар – Швециеи Даниеи ҳрыбжьаланы ҳҩеиуан.

Ашьыжь даара ихааз, иҭынчыз шьыжьын, аха сылақәа ирбомызт, сгәы сыхьуан.

Аҩадатәи амшын ас ихтны, еилганы исымбац, амш дааразa ибзиоуп. Сара сылахь еиқәуп.

Март 4

Аҩадатәи амшын. Аҳауа цаҳәцаҳәуа ашьыжь даара ишьыжьы хааyп, ишьыжьы пшӡоуп. «Сухуми» ацәқәырпақәа адпыххаало иҭаланы илеиуеит Ла-Манш шыҟоу.

Иахьа Аԥсны ныҳәоуп. Адныҳәаларатә радиограмма дәықәстцеит.

Март 5

Па-Де-Кале, Ла-Манш.

Анаҟә ҳанҭеиуа изхатәоу Англиа.

Шьыбжьоншьҭахь иаатит Атлантика. Уажәы гәамтцрас исымоу сышәҟәоуп. Саҿуп аҩра.

Шьыбжьоншьҭахь Зинаида Васили-ипҳа Кадыкова Қарҭҟа – аҩныҟа ателефон дасын, лан ахәшәтәырҭахь дышьҭартцеит ҳәа ларҳәеит. Еиматәаны атцәыуара

даҿуп, дрыцҳасшьеит схы дадкыло. Саргьы сҭымсхьеи. Акыс иахьа усҟантәи сымшынтца аҟнытәи сышәҟәазы аҩра саҿуп.

Март 6

«Сухуми» уажәоуп аҽынеитцыхны аокеан ианхыла. Уи апстазаараҿы рапхьатәи шьаҿоуп аокеан ныррцәҟа ацара.

Ахәылпазы акино ахьынтә иҩналаз акапдани сареи ҳшеицәажәоз, авахтатә матрос дааит, – нахьхьи агба апынтцан ҩынтә алашара хәыжжаӡа иаапшит ҳәа. Ахьышәт-сышәтҳәа ҳҩагылан ҳҿынаххеит. Амш еиматәаны ақәа леиуеит.

Агба апынтцанӡа 200-ҟа метр бжьоуп. Ацәқәырпақәа анаслак, аҟәҟәаҳәа ашьацмақәа ҳақәыпсазшәа, ацпхьқәа наҳахнаҟьо ҳнаӡеит апынтца аҟнынӡа ҳҳәынтапс-ҳҳәынтапсӡа, аӡыпсы ҳхьыкәкәо. Акгьы ҳамбеит. Аҩстаа дтытцны дақәтәаарызма! Ма раҩстаахә рбоу! Издыруада «Ельматәи амца цқьақәа» ракәызтгьы.

Ҳанааи, аваннаҿы аӡыршы насықәтәаны сҩырта стол снахатәеит. Макьана иабаргуи, Атлантика, уи иснарбақәаахьоу рааста! Иаха апша секундк 17–24 метр иласын. Ацәқәырпақәа «Сухуми» аган злакылрымжәаз џьашьатәуп, рааха быжьқәа гәыҭҟьаган, рыцпхьқәа абомба пҽхақәа реипш, агба ахы-атцыхәа инахадыдуан. Атлантика агәахьытцәҟьа ҳамнеиӡацт.

Март 7

Ашьыжь зпынтца ацәқәырпақәа ҭарпаны ицоз «Сухуми», аныҟәашәа аармачны апынтцаҿы ҳнеизар, аихатә бгьыцқәа ықәжәжәаа еиланартцәихьан, хпаҟа ахьца иахьааз рышьҭамҭа ыҟаӡамызт.

Ажәҩан кәеикәеиуа еилгоуп, амра пхоит, аха Атлантика иамоу агәыпџжәара ду еиқәтәом.

Март 8

Иахьа аҳәса рымш аҳаҭыр азы ахақәитра раҳҭеит иҳалоу ҩыцьа аҳәсақәа. Уаҳа ирзаауа ҳаздыруам!

Ахәылҧазы агәырҕьаратә еилатәара мҩаҧаагап ҳәоуп, Гамбург ирзааҳхәаз алаҟәа акака ҳамҭас ираҳҭарц.

Атлантика агәыҵәӄьа ҳхуп, ҳаргәамҵыртә иӄам, ибзиацәоуп. Ахәылҧазы агәырҕьаратә еилатәара ҳаман. Адунеи аҧсҭазаара шҧеибыҭоу! Ҳаизаны ҳлеибартәаанӡа ажәа уаара ицәыргар ҳәа дшәаны, акаҧдан дҩагылан аизара ааиртит. Убыс аусқәа еилаижьит, хаарак, гьамак амаӡамкәа.

Сара сгәы зырҧшааз акызатҵәык ауп – Зинаида Уасил-иҧҳа ан илызку ажәеинраала «Аҧа исалам» дахьаҧхьаз. Сылабжышқәа хаӄәӄәалон. Ааи, аныга иадтцыгьлаз ажә дышҧаҩызахеи Вахтанг Давид-иҧа. Аҳәсақәа еизиган, дсыҧхьеит, аха згәы бжьысу, згәы алаӄоу дызларылатәаари. Аа, уажәы ихаҭагьы длеит.

Аишәачара бзианы ирхиан, аамҭа цәгьамкәа иаҳхаагеит.

Ссиршәа иубаша, ҳзыдтәалақәаз аҩҳәсак ирыдҿырбалақәоз, ахыбаара рызтцысын, ателефон асра иалагеит. Амшын! Амшын! Шаӄа угәымбылцьбароузеи!

Март 9

Зда царҭа амам Атлантика – Аҩадатәи Атлантика агәаҿытцәӄьа ҳаӄоуп. Ҳархысуеит Аҩадатәи Атлантика ахрақәа. Арҭ аокеан аҭаҿтәи ахрақәа Кавказтәи ахрақәа ҳаирпланла уаныpхыҧраауа еиҧшуп.

Амш ашьа аҿытцуеит. Ҭынчра зқәым «Сухуми» аҧынтца ҭаҧыртцәарц рҭахушәа, ацәқәырҧақәа хыгәтцәы иасуеит, иасуеит, иасуеит. Ақьышә ҭархәахәама рыцҳа ҳәа иумбаӡо аӡеибафара нахатәоны, азқәа ыршәшәо иҩхәытцтцуеит. Шаӄа ааха аӄажои!

Иаха ҳаҳәсақәа ҳашреигәырҕьоз маҷк самхажәын, сҭуаа сыӄоуп, ак сызхом.

Вахтанг Давид-иҧа ахьҭа илалан дышьҭоуп. Дызбароуп.

Снеира игәы иахәеит. Уи зны исеиҳәахьан – усымшәа акыр сыдубалозар, имӡакәа исаҳәала ҳәа. Амшын ауаҩы

дарбзамыҟәуеит, иџьоумшьан, – иҳәеит дџьашьаны сихәапшуа саналага. Акраамҭа ҳаицәажәон.

Алада атропикатәи ацпхьқәа аазо иалагеит. Ашьыжь аацын еипшуп. Гольфстрим илаҭцакны ҳлеиуеит. Ациклон шҳашьҭац иҳашьҭоуп, «Сухуми» аакашәеижьҭеи ҭынч мҩак иаразы иҟам. Ҳкапдан дшышьҭац дышьҭоуп ахьҭа илалан. Ахәылпазы дызбарц саныҩнала, абуфетчица дҟәаззa дидтәалан, алакәқәа изеиҭалхәон, иара имтцәыжәҩақәа ииарҭа дагәыладырпраауан. Цәымгхарак схы сшьапаҟынза сҩеимнадеит. Ари аҭцыхәтәантәи гхоуп.

Даур ирадиограмма саргәырҕьеит. Сапхьеит, сеиҭапхьеит.

Март 11

Иахьа апшандагақәа ҳзықәдыргылеит, ашоура ҳазааигәахо ҳалагеит. Срадиодкылагагьы ҟарцеит, антена азкылганы. Скаиутаҟны ихысшьит Аҟәа ҳамҭас иҳарҭаз Д. Гәлиа ипатреҭ – агипс иалху ихы аҕәыцәмаҟьа иантцаны. Агипс ахәдара анаҩс амшын аҟны ишамаҭәам абардыруеи. Аха «аҽы ҳамҭас изырҭо аҿы дҭапшзом!»

Даур ирадиограмма сышпеигәырҕьеи! Аҳәба Џьума ишәҟәы «Ҿамҩак ажәҩан» апхьара саҿуп. Ибаҩхатәраз исымаз агәаанагара шьақәнарҕәҕәеит.

Март 12

Апхын ацәҳәыра иқәначҷааз ашьац еипш ицәҩежьза азҭиаа зыхтаталоу Саргасстәи амшын ҳанхылеит. Амш амра кацеиуеит, амшын ҳшарҟәарҽарц ҳарҟәарҽаруеит.

Март 13

Итәанхалар ҳәа ишәошәа Атлантика акшаҳәшара ишаҿыц иаҿуп. Амш каххаа амра кацеиуеит, Атропика шааигәахаз мҩашьо. Иаҿуп аҩнутцҟатәи аҳауа рхьшәашәагақәа реиқәыршәара.

Март 14

Ҵыԥх Африка аҳауархьшәашәага ахьҭа исыланатцаз аасгәалашәан, акандиша аамыртӡакәа сышьҭалан, ашьыжь сзаманаха сҩагылеит.

Ашьыбжьон акаԥдан Вахтанг Давид-иԥа ахьҭа сылалан сыԥсуеит ҳәа диеит. Иаха ихьшәашәаӡа дышьҭазар акәхарын!

Ҳнаскьацыԥхьаӡа ашоура ҳагәылалоит. Уажәы адырра ҳауит раԥхьа Гаванаҟа ҳцарц, уаантә Сантиагоҟа.

Март 15

Абар жәохәмшуп Вентспилс ҳақәтциижьҭеи. Гәыхшәара зқәым гәхьаагарак сызтцысит.

Есенин сгәы иласҟачоит, иажәеинраалақәа срыԥхьоит, сеиҭарыԥхьоит. Иахьа ҩымшуп зны «Анна Снегина» саԥхьеижьҭеи, зны «Качалов ила».

Ашьыбжьон ҳнаргәылалеит Каикостәи адгьылбжьахақәа. Ана-ара изза-ззаӡа акаралтә ҟәарахьы ихыҿәнажьлаз аґбақәа аԥсҭазаарахь ҿааҳәырак рымамкәа ажьакца афара иаҿуп. Иахьак амш зегьрыла ибзиахәха иҟоуп, ауаҩытәыҩса ааԥынтә цәаныррa изнартцысыртә.

Ахәылԥазы ҳаԥхьа иҟаԥшьӡа амра леины ианылхықәгыла, ҳашьҭахь амра иаҟараз амза хыгьежь ду аокеан иҩхықәгылеит. Наҟ-ааҟ ампылқәа реиԥш аокеан ихықәгылаз апланетақәа руак ӡаалацыԥхьаӡа, егьи иаҳа аԥсы ахало, ашьҭытцра иаҿын.

Зыбжеиҳа иласыз реактивтә ҳаирпланкгьы ацыԥхь ацрыдды инаҳхыԥраан, наҟ, США ажәҩан агәы ҵамтцамра аҽеналанарӡит.

Ахәылԥазы Вахтанги сареи анард ҳаиднакшалеит. Аҽырзажәра саґоуп! Иҭацәу аҽырбара.

Амш даараӡа ибзиоуп, иҟоуп игәыхтыгаха. Шьыжьы инаркны аус цәгьамкәа изухьеит. Ҳаныхынҳәлак сышәҟәы аҭыжьырҭахь истиртә. Макьана схаҭа сгәы ахылоит. Кубатәи аҩбатәи апериод азы сыҟазаара ауп сызҿу, сан аԥсаҭа шкәакәа дансыԥхоз аамҭа. Абар, дырҩагьых Куба. Аха уажәы ҳаидара нарыҭаны ҳақәтцуеит.

Март 17

Гавана. Куба-территориа Либер-Де-Америка! Ашәа, исаҳац ашәа.

Аӷбаҟны ҭынчроуп. Анард аҵахара згәы цнажәаз Вахтанг иикра-иишьҭра изымдырауа, ихы-иҿы уамашәақәа иҟалеит.

Иацы акомандирцәа реилацәажәараҟны, ишаԥу еипш, зегьы амшын маҭәала икылсит, дкылсит Павел Иван-иԥагьы. Уи аҳақьым ичынқәа рыхқәа лархa-ҩарха ижәҩахырқәа ирықәтҵаны данлеи, даара ҳирччеит. Павел Иван-иԥа Абоиан – ааӡара злоу, ҳаҭыр зқәу, жәытә коммуниступ. Диит 1917 шықәсазы. Уи иҳәа, иуы, уашьуам, аха ари ҳ-Вахтанг аҵәы ахьилеитҵара, дызлалаирҟәра дашьҭоуп иаартны, иааицьумшьартә.

Март 18

Гавана. Куба шшәаҳәац ишәаҳәоит, аха аԥыхьа саныҟаз аурыс советтә шәақәа лассы-лассы иадырҳәалон. Уажәы, абар иахьа хымшуп арадио ҳазыӡырҩуеижьҭеи, аха ашәакгьы машәыршәа ирцәаламшәацт. Амала, ателехәаԥшраҟны асовет киносахьақәа рсериа рацәоуп.

Март 19

Гавана. Куба-территориа Либер-Де-Америка! Ашәаҳәара, акәашара! Иаакәыршаны асовет ӷбақәа иҳақьԥсықьуа реидарақәа ирытцақь игылоуп, ҳгылоуп ҳаргьы. Куба-территориа Либер-Де-Америка! Гәырӷьароуп, ччароуп.

Цьума ишәҟәы салгеит. Сазхәыцын, иара ифырхацәа руаӡәы – ашәҟәыҩҩы Дыргәын харак дзицәымцеит, цьара-цьара хшыҩтцлашаарақәак шыҟоугьы, улаԥш иаатцашәаша асахьақәагьы шыҟоугьы. Иааидкыланы акы иарӷаруеит, ак рызхом!

Лакәшәа иубаша 1974 шықәсазтәи сышәҟәы актәи аҟәша хзыркәшаша «Кубатәи амшынтца», иахьа, Куба – Гавана иԥны сахьалгазоуп.

Ари сеиҳабы гаӡарак шыҟаитцаз идырын, дсывагьежьуеит, уажәы арадиограммақәа сзааигеит. Уи сызҿу алеиликаарц акәзаргьы, ишакәхалак аԥыхьатәи иаҳаитҟәитԥ ыҟам. Уи акыр еиқәиршшарц дынсыхәлаччаԥсыхәлаччан, аха иааирԥшуаз «агәытбаара» шысзыциԥымшоз аниба, дҟәызгаӡа даатәеит.

Дрыцҳасшьоит, аҕьатама хжәа, ахамхаԥагьа, аха асҟатәи аамҭа амшын иху ихшыԥ иагьа цәқәырԥақәа ирхыӡлахьеит. Иԥшрагьы дгаӡамаӡашәа акалақәашәа дызбо салагеит. Абаҕәаза аԥнутҟа ипеипеиуа ҳаҕбақәа ҭәны иҭагылоуп.

1974 шықәсазы Матанзас акаустик афырхацәа руаӡәк – Хорев Борис Николаи-иԥа даҳҭааит.

Даҳҭааит аӡсара ашәарҭадара (амшынтә инспекциа) аначальник ихаҭыԥуаԥ Диегос Виллегас Лена. Диегос 85 шықәса дырҭагылоуп, капданс акыр шықәсқәа аус иуан, ҭынчк, ҟәыҕак иоуп, уи 22 шықәса анихытцуаз артә флот аҟны аус иуан. Уи иааирԥшыз афырхатцаразы амедаль ианашьоуп. Уи аӡбахә уажәадагьы уаԥы иасымҳәац иҳәеит Диегос. Даҳҭан «Кременчуг» акаԥдан Ромишвили, хымз раахыс Таим-Чартер иҟаз. Урҭ дырԥегьых ахьӡ баапс рыхҟьеит «ЧП» – Ченць! Ҳара ҳҟны ҳангыла иара ишҟа ҳааигеит Вахтанги сареи. Ҳаргьы ауатка ҳаиниршәеит! Актәи ицхырааԥ Канделаки акомсомол қәра дҭагылоуп, ЛКСМ Ацентр Комитет аҿы аус иуан.

Март 20

Гавана. Ақалақь избац-исаҳац. 18. 00 абаҕәаза ҳатцытцын аокеан ҳанхылеит ҳаидара абжа Сантиагоҟа ирзаагарц. Анааилахәлоз ҳнавалеит Матанзас – сцәымҕрақәа зегьы нызлалаз Матанзас. Сыбла иаахгылеит амшьҭацәгьа «Клаипеда».

Март 21

Адунеи зегьы тцаар шәыроу цьышьа пхны матәак матәатцас иаашьтымхзакәа Вентспилсҟа атцаа иалтцыз ауаа ашоура ҳахәаҿуеит. Амра аҟны 40 градус ыҟоуп. Вахтанги сареи ҳаицәынхом, дусеитцархагаха дсыдтәалоуп, дцан – дмааит, даан – дымцеит, сеилахоуп.

Ҳтәылахь ҳашнеилак идәықәстцартә салгароуп сышәҟәы. Аусқәа рцашьа бзиоуп, схаҭа сгәы ақәбзиахаратә. Уиак ауп саазырлахҿыхзогьы.

Зинаида Уасил-ипҳа ахәылпаз лааишьа иаҳәон амастери лареи шеиванагалаз. Уи зыз зылзмыршәои егьи зҭахрақәа ҳәаак рымами макьана иахькылеибагаша здыруада!

Март 22

Сиера-Маестратәи ашьхақәа. Амра тцлак ашәара иҩахыҳәҳәоны, иаацәыртцит Сантиаго. Иахьа ҳаиҭеисит – атәыла пхаррақәа рыжәларкқәа, Қырттәыла налатцаны, иаашьацәоуп ҳәа акы инаххәааны инасҳәаз длаҿаапкын дҿаҳәатәха даақәгылт. Саргьы ихьатцуаз сакәмызт.

Март 23

Иаха игәы ипжәаз заанатц дышьҭанатцан, иахьа дышьҭахеит, дыпсызаргьы здыруада. Акыс Зинеи иареи ишакәымыз еиланагалт, ишеилгашагьы здыруада.

Сантиаго хҭагылоуп. Абар Сиера-Маестратәи ашьхақәа. Ашьыбжьон асқьалахьгьы ҳнаргеит. Сахьынапшуа избоит акубинацәа 10-ҩыкҟа асқьала аназараҿ акы иахо аҭыгара иаҿуп. Аҟәара аҟны ианаарга, амтцәыжәҩа дуқәеи атцыхәа ҟьаҟьа дуи анааҟьа, азныказ аҟәара ҭацәызшәа ааигәа-сигәа иааҭанарбеит. 20-ҟа минуҭ иахо-иагәо ирулак иҭыганы аҟәара илықәрыжьит. Аҩада, асқьалахьы ирызхамгалеит Манти ҳәа изышьҭоу. Ҳара ҳтәқәа, аштурман аиҳабы дынрылатцаны, саатк инеиҳаны итцит, аха (атрап) амырдуан рзаҿаргылом,

иҿабырҳацә-ҿабырҳацәӡа еилагылоуп. Аекскурсиа азы амашьына аан игылоуп, асааҭ ԝба ҟалеит.

Ус, ақалақь ахь сҿынасхоны, ихалеит ажәытә издыруаз Роберт – азауад анцьныр хада, исзымдыруаз арҧыск дицны. Уи ицыз азауад азанааҭеидгыла акомитет ахантәаԝы Луис Мариано Гонзалеси иареи ааит ҳусеицураҟны асоцеицлабра ҳабжьаҳҭцарц.

«Ерманоҭ Диас» ихьӡ зху Сантиаготәи анефттә зауад аколлектив рхы иадырҵоит аӷба аидара ақәхраҟны ируалу зегьы ҟарҵарц, ҳахьынӡагылоу аҭоурых ҭыҧқәеи, еиуеипшым аекскурсиақәеи рымԝапгара. Аԝтәылак рҭоурыхтә рыцхәқәа аицеизгәаҭара урҭ арыцхәқәа аӷба ангылоу иақәшәозар.

Аены аекскурсиахь ҳазгаз амашьынаныҟәцаԝагид, 1972-1973 шықәсқәа рзы ҳазгалоз Андреи иоуп, санынихәапш дыздырит. Ахәылҧазы ҳанааи, Вахтанг исеиҳәеит сасра ҳашнарыҧхьо. Машьынала Луис Мариано Гонзалес даан ақалақь ахь ҳаигеит, иаҳирбеит уахынлатәи Сантиаго-Де-Куба. Аҵыхәтәан aресторан. Аматҵуцәа ркостиум еиқәатҵәақәеи дареи еиқәхапс, аиеи, сылапш иаатҵашәаз: «ахаҿцәышқәа» – еиқәатҵәала, «ахаҿеиқәа-ҵәақәа» – шкәакәала еилаҳәан. Арестоpан 450 шықәса раҧхьа идыргылаз абаа авараҿы абаӷәаза аҭаларҭа ихықәгылоуп. Иаарту хыброуп. Иԝнатәаз ахацәеи аҳәсақәеи, зхы иақәиҭу бзиабарыла ԝыцьаԝыцьала еидтәалан. Амузыка, аоркестр, ашәаҳәацәа, акәашацәа, иара асцена налатҵаны, ииацьаушьартә иҟан. Зегьы ркостиум ҷыдақәа, аиҳараӡак аӡӷабцәаакәашацәа, иаартыз рцәа-ржьы иахарҧан еиуеипшымыз аҧсаатәқәа рыҧшра рхазтҵоз аматәақәа: аҧҟақәа, афламинго уҳәа хкыс иуҭаххалак. Артистцәа, ианеитцахауа уаа 200-ԝык. Акәашареи ашәаҳәареи рзы ак узраҳәом. Аресторан ана-ара ицәытцакнаҳаз ацәашьқәа иаххакнаҳаз аламп очкақәа рылашарақәа еиуеипшым пштәыла ишәын, еидтәалоу ааибадырратә аҟара акәын иахьдырлашоз, аӡәгьы ихаҿы еилырганы иубомызт,

иузгәаҭомызт уапхьа иқәгылоу афатә. Ацҧыхәтәан аконференсие ирылеиҳәеит аҕба «Сухуми» ахаҭарнакцәа аресторан ишаҭоу, рыхьӡала ишырҳәо ашәа, акәашара ацҵаны. Азал зегьы аинҟьара иалагоит «Ураа» ҳәа еибарҳәҳәо.

Март 24

Ашьыжьымҭан Роберто дааит, уи ишьҭахь Луис Мариано, Рамон Кардона, Хосе Росалис.

Роберто сидырит, игәалаиршәеит уи рапхьа араҟа аус анызуазтәи ҳаиҿцәажәара. Дсазтҵааит акыр уҩыма ҳәа. Ибзиашәа «Алашара» сыман, ианисырба, игәы иахәеит, исуҭароуп иҳәан, савтограф антҵаны игеит. «Аӡ ҿыха» аҟны спартреҭ анырба – «Оо, ҳара, Кубаа уҳаипшуп», – рҳәеит.

Имҩапҧаагеит азауад «ЕРМАНОС ДИАС» аколлектив В. И. Ленин ипатреҭ аҭара иазкыз амитинг. Имҩапҧысит ҳаипҵылара хашҭра зқәым гәышьҭыхрала.

Ахәылҧазы ҳақәтцит Сантиаго-Де-Куба. Схы ҭууа снышьҭалеит. Вахтанг иҿааҩнажь-ааҩнажьуа, симырцәеит, иқәҿиарақәа ддыртәомызт.

Март 25

Мрагыларахьтәи Карибтәи амшын ҳхыланы, хыгәха Антильтәи адгьылбжьаха хәыҷқәа шыҟоу ҳлеиуеит Киуросаотәи адгьылбжьахахь. Абар даргьы.

Асааҭ ааба. Ашоура цәгьоуп. Асааҭ 10. Ҳладыххылеит ақалақь Виллемстад. Ашьыбжьон ҳаӡхытцит. Абаҕәаза аҩнутҟа шьапыла аныҟәара ҟалаӡом – автобус, уажәыуашьҭан шырҳәоз, ҩбаҟа сааҭ ҳацәдырӡит. Европаа адунеи шпадыреиқәатцәеи.

Африкантәи атәцәеи аҭыпантәи аиндеицәеи зшьа еилаҭәаз цәеиқәа-цәылдызи, еиқәатцәа-рацәахырреи иупымлара дарбану?

Киурасао 473 километр пшьыркца атҵанакуеит, иқәынхоит 140 нызықьҩык, аҳҭнықалақь Виллемстад

50 нызыкьҩык аланхоит. Ақалақь пшӡоуп, ицқьоуп, ибеиоуп. Уи Нидерланды ишаколониоу ҩашьом, ахыбрақәа рархитектурақәа рыла.

Арҭ адгьылбжьахақәа XV ашәышықәсқәа рзы испаниатәи амшынтә ныҟәаҩцәа аазахьан. XVII ашәышықәса антцәамҭазы аголландцәа ирымпытцархалеит Арубаи, Бонаири. 1634 шықәсазы Киурасао аиспанцәа ирымпытцырҟьеит, иагьыҟалеит атәцәа рыҭиреи-раахәареи ирцентрны.

1954 шықәсазы Нидерландтәи Вест-Индиа рылаҳәан Нидерландтәи акралра иамахәҭоу амшынныруцәтәи втономианы. Араҟа аекономика хадас иҟоу Венесуелатәи иаарго анефҭ аус адулароуп. Уи ауп реиҳараҩык зыдҳәалоу.

Март 26

Виллемстад. Ақалақь уамашәа иааџьоушьартә ицқьоуп, ауаа лахҿыхуп, еилаҳәоуп, еилацоуп, ччиакҳәаҩык даларшәым. Амагазинқәа иқьыпаха атауар иатцоуп. Машьынак-машьынак иақәтәам хатцагьы пҳәысгьы улапш итцашәарым, аха зеипш машьынақәоузеи, хкыс иҟам иарбан?

Уахьпшлак атауар, атауар, ақалақь ҳақьпсықьуеит иқьыпаха.

Згәалаҟазаара бзиоу ауаа кәашацәоуп, ишәаҳәаҩцәоуп. Ҳазныз аулица ахьаантцәоз ажәлар еизаны агәақьҳәа еинҟьаны ишәаҳәон, икәашон. Иҟоузеи? Амузыка абзиабаҩцәа, апластинка аазхәарц зҭаху иара уа игәапхаз нантцаны инирҭоит. Зыкәашара џьбароу, иласу, удмыршанхарцу! Уи дышьҭыпан хыла адашьма данаслак шә-цсык ихазаргьы даанхеит узҳәарым. Нас ихахәда ытцаргыланы ажәҩан иалоу ишьапқәа-ихәамц тцыс-тцысуа даақәлоит. Уи амузыка абжьы заҳауа зегьы – амагазинқәа ирытцагылоума, аимаа рыцқьаҩцәа роума, – икәашоит, иацшәаҳәоит. Ашкәакәацәа даара имаҷҩуп, ақалақь иаламлоу здыруада. Ателевизори арадиои рпрограммақәа ҭәуп музыкала. Урҭ рдырраҭарақәа

ирылагоит аурыс бызшәа налатҵаны абызшәақәа зегьы рыла. Иналагоит – «иҵәажәоит интернационалтәу Антильтоп адырраҭара» – ҳәа.

Март 28

Ашара ҳатҵагыланы ҳақәтцит. Амш бзиоуп, ҳрываланы ҳлеиуеит Киурасаотәи ашьхақәа, апшаҳәақәа шьҭоуп кьыс рымаӡамкәа, атропикатә шәапыцьап ҩахьқәа рыла ихҟьоуп.

Аҩныҟа адырра ҟастцеит Киурасао ҳшықәтцыз ала, наҟ, Европаҟа ҳахьцатцәҟьо макьана иҳаздыруам.

Иахьа ахәылпаз салагеит «Кубатәи амшынтца» актәи аҟәша злахыркәшахо сышәҟәы. 1974 шықәсазтәи сышәҟәы. Усҟантәи агәалашәаракәа сгәалаҟазаарақәа бжьырхын, сылахь еиқәуп, чаижәра ҳәа шьыбжьышьҭахь сызлымбааит. Зинагьы уҳамбеижьҭеи угәхьааҳгоит ҳәа лафқәашәа ак цәырылган, аха сылахь еиқәтцаны сызлыхәампшит.

Азатцәра, анырдара, абыдара снышпит. Ҳамҩа макьана иабаҟоу, Кариб ҳҭымсӡац.

Март 29

Киурасао – Антильтәи адгьылбжьаха хәыҷқәа ҳрыбжьоуп. Киурасао аартын 1494 шықәсазы, иааирит испаниатәи амшынныҟәаҩ Алонсо де Охеда. Уи ашьҭахь акырынтә акыр тәылақәа иеимдырххахьан. Уажәы излацәажәо адиалект иашьҭоуп «ПАПИАМЕНТО» – абызшәақәа: Испаниеи Португалиеи, Голландиеи анегрцәеи, амулатцәеи, аиндеицәеи уҳәа егьырҭгьы реилаӡҩара иахылтцыз бызшәала.

Март 30

Ашьыжь гәырӷьахәла амра кажжы, Атлантика ҭынчӡа ҳхуп. Иахьа спротоколқәа, спланқәа еиқәсыршәеит ичыгә-чыгәӡа. Макьана ҳахьцо хықәкыла иҳаздырӡом. Ус Европаҟа ауп ҳәоуп аокеан ҳашху.

Ашьыбжьышьҭахь сшефи сареи ҳаиҿанагалан, цәгьала ҳааилыргеит.

– Уара уеуҿагалара сеацәысысыхьчоит ҳәа саҿуп, зегьы акоуп уара усыжәлоит, исзеилкаауам, – иҳәеит уи дангәаӄ.

Март 31

Иахатәи ҳаидыслара анаасгәалашәалак, ахагацәа реипш ачҷара сызҵысуеит. Иаргьы ус аламала ааҥәасрак згәы иҭоу уаԥзам, унацәкьыс иумырбан, акәымзар унапы лҿахаҳаҳа ифоит. Уи ауаԥ уара уеуҿагалара сацәшәоит ҳәа дсыдтәалоуп. Аокеан агәы ҳхыршәлоуп, ҳахьцо ҳәа акгьы еилырганы иҳаздыруам. Апрель 2 азтәи ҳпартеизара азыӄаҵара саҿуп. Уаагьы пыҭк драбатәуп. Срадиодкылага ӄыпгьы аҳәом. Ҭынчроуп.

Апрель 1

Даурчик иӄнытәи арадиограмма соуит, сеигәырҕьеит Севастополь ныӄәара дцаны дахьааз. Ҳхыршәлоуп иааҵьоушьаратә иҭынчу Атлантика. Имԥапаагеит акомандирцәа реилатәара.

Искьыпхьит уаҵәтәи апартеизараҿтәи сажәахә «КПСС ХХV аизара ду аихшьаалақәеи ҳара ҳпартиатә организациа аҿапхьа ишьҭоу ауснагӡатәқәеи».

3. 45 сааҭ рзы аҕба агәаҭара мԥапызгеит. Ҳахьцо макьана иҳаздырӡом.

Апрель 2

Амш еихатәаны ақәа леиуеит. Уи алахьеиқәра сылахь еиқәнатҵоит. Силлиуминаторқәа алаҕырӡ ахьырҿыкәкәо сгәы дырпшаауеит. Иахьа атропикатә ҳәаа ҳахысит.

Ҳпартеизара мԥапысит лтцшәа бзиала. Жәлар рызбаԥцәа ралхра азыӄаҵара ауп уажәы хадара зланы сапхьа ишьҭоу.

Апрель 4

Иахьатәи амш акьыпхьра исцәақәӡит. Аҳақьым Абоиан Павел Иван-ипа 1917 шықәсазы ииз уаԥуп,

дыҟоуп ҳақьымк дшыҟоу, аха иџьоушьаша – уи акыр шықәсқәа инеиԥынкыланы ҳақьым хадас аус иуан, ареспубликаҟны ҳаҭыр зқәу ҳақьымуп. Аха уи уажәыгьы апротокол аҩышьа издырӡом. Мыждарақә ҳпартеизараҿы маӡаныҟәгаҩыс далырхын, ишызҩыз иишоума ҳәа уажәы-уажәы иманы дааҩналоит. Ишыҩтәу наиаҳәаны дноусышьҭаанӡа, дырҩагьых даакылсуеит иара итәала ишьақәыргыланы. «Ахаан аизарақәа рҟны маӡаныҟәгаҩыс сҟамлаӡацызт, есымша схантәаҩын» иҳәеит дангәаҟ. Абасоуп ахантәаҩра иашьцылаз дшыбжьысуа. Иаасгәалашәеит анекдотк. Аинралк амедицинатә комиссиа дахысуан. Аблатә ҳақьым иҟны даннеи, анбанқәа зынны икыдыз аплакат дахәаԥшларц идыртцеит. Анбан хәыҷқәа рыла далагеит, аха аинрал дыззаӡа дгыланы дыԥшуан. Аҳақьым хәыҷы-хәыҷла анбан дуқәа инацәа нарықәикуан.

– Абарҭ адуқәагьы умбаӡои?! – иааџьеишьеит аҳақьым.

– Избоит, аха рыхьзқәа схашҭит, – иҳәеит аинрал аҭакс.

Апрель 5

Атропика иаршаҟәаахьаз аҳауа хьшәашәа ҳанынагәылала, ачымазара ахы тцнагеит. Иахак сшыхьҭшьуаз лкылшеит, сҩагыланы аиллиуминатор аркра сахьацәаашьаз азы.

Сапхьеит 1976 шықәса ианвар 15 азтәи «Аԥсны ҟаԥшь», афилософ Миша ифилософиатә статиа «Ахымҩаԥгашьатә ааӡара бзиазы агәаанагарақәа». Статиа бзиоуп, уаҩ дзызхәыцша ахырхарҭақәа аҭоуп, рынагӡарагьы хадара злоу усны сахәаԥшуеит.

Апрель 6

Игәыԥтцәагоу, итцыхәаԥтцәарадоу Атлантика, иаргьы агәы ҳақәԥтцәазшәа агазҿеазра иалагеит.

Амш хьшәашәароуп, ҩ-хызак шсықәугьы сырзынкылом, сыхьҭшьуеит.

Апрель 7

Павел Иван-ипа ипротокол ишакәхалак ҳалгеит, аха иахьа дазҵааит анапы абатҵаҿтәу ҳәа!

Уажәы зегьы ҳаилашьшьы ҳаҳаиҭҟәиҭ каҳаны, атҵла иалҟьаз иеипшоуп ҳшыҟоу. Иахьа асааҭ 24 инархысаанӡа дымцеит кьыпхьра иааз Зина Уасил-ипҳа аӡгәадар. Уи ари Салым аҽада ахы зхагылоуи лареи еидыслан, ргәалаҟазаарақәа бжьибахноуп ишыҟоу. Рҩыцьагьы ирықәнагоу здыруеит, аха арахь ҳәаа змам аокеан ҳаххалеит акәымзар. Иахьа ҳазкылсит Португалиа ахыӡпа. Ла-Манш шыҟоу ҳҩеиуеит, иаҳхкыдкыларҭоу уажәгьы иҳаздырӡом. Ахәылпазы скапдани сареи ҳаидыслеит. Ахара схы иавызбоит. Ацәқәырпақәа зыхшыҩ рызҩахьоу имаскуеи. Ааи, ааи, саргьы сҟазшьа уаҩоу-саҩоу иҟазшьазрааша. Иахьа адырра ҳауит Роттердамҟа шакәу ҳахьцо. Устәи Вентспилсҟа.

Зина Уасил-ипҳа дкәаҳачаҳауа дыҩхалан, адиван длықәтәеит. Уи «лыпшәма» ижьы лымазар еимыжәжәа илфарын, аха ииааг. Уажәы изылҳәара, дызлалырҟацара лыздыруам, дықәтцәиуеит, дықәхынҳәуеит. Хадара злоу реизыҟазаашьатцәкьа аартны илызҳәом, ларгьы даманы ицоит азы. Егьыс дызҿалыршәра лыздыруам.

Уигьы уаазыцәшәаша қәыцьма лажәк лоуп. Асааҭ 24 рзоуп данцаз, уигьы сара арациахь схаларц сангыла.

Апрель 8

Ла-Манш. Амш гәырҩьахәха еилгоуп аапынцәа аҟәнышьшьы.

Иахьа сапхьеит «Аԥсуа литература аҭоурых аочерккәа». Аҳаҭа иҭоу умбакәа апшра уахымччан рҳәоит, аха ари ахаҿра аилыграара аныпшуеит ҩнутҟалагьы.

Куба амышьҭа бзиазар акәхарын, «Сухуми» аӡахьы илалбааижьҭеи ҭынч ӡсарак зымбацыз, абар Европа агәы ҳаалагылеит. Куба ҳақәтиижьҭеи амш ҳаргәамтцыртә иҟам, ус ауаа аапсеит акәымзар.

Апрель 9

Роттердам. Иаха атцх пызҽыз иахьа заа сзымгылеит. Ашьыжь аӡиас Маас ххыланы хԥеиуан, уи афарватер Хет-зеиден наӄ-ааӄ аӄәара ҭачаԥаны хаскьын иатцәала ихӄьоу аӡиас ахәхәа ибжьаны, цәыкәбарк џьара зымԥа изнымԥахымтцуа иҭаҿахәаны иӄоу ӷба хкыс иҭымсуа, мал хкыс имԥацырымго иӄоузеи. Роттердам аидара-еиҭарсраҿы актәи аҭыԥ ааннакылоит адунеи абаӷәазақәа рыԥнутӄа. Рус ссиршәа, иааџьоушьаратә еиҿкаауп. Асқьала аматцзуԥцәа рышьҭыбжь мыргаӡакәа асааҭ еиԥш еилыхха доусы рус иахагылоуп. Аӷба, акыдҿахәалагатә шахақәа, амардуан аҿаргылара, абуксирқәа ухәа... Хаадгылаанӡа аидарадкылаԥцәа, агент, абаӷәаза ахаҭарнакцәа, аԥсцаха хамҭакәа аддыхәа иахалеит, изаӄаразаалак еитцахарак захьӡузеи!

Асқьала аԥнутӄа ажьақәа еибарԥо иҭоуп, Маас абынкәатақәа рыла иҭәуп. Ацқьареи аиҿкаареи, иухәар ауеит, аамҭала анемец философ ду хәаанхытц хәа рапхьа Голландиа данааи иԥхәыс илзиԥыз асалам шәӄәаӄны – «ахаан изыӄаларушь сыԥсадгьыл абас ицқьаны, еиҿкааны» хәа ишихәаз еиԥш иӄалеит.

Аха хгәалаӄазаарақәа иаразнак ибжьысит. Киурасао Голландиа анаԥатцаӄа иӄоу адгьылбжьаха амал иалажьыз рыхәқәа шԥамариоу хәа асувенирқәеи ахамҭақәеи иалххуаз ирықәхарӡыз аԥара хгәы ишаанагоз еиԥш изыӄамлеит, Киурасаотәи аԥареи (Гульдини) Голландиатәи агульдини акакәӡамзаарын! Киурасао аԥара иаха зыхә хараку ԥаразаап, ажәакала, Киурасаотәи гульдинк иаԥсоуп Голландиатәи гульдинки 35 центи. Уи хабӷашшара ааԥнатцәеит, имцхәны ирықәнкылатәхеит. Абоиангьы длеиханарԥсит, «закә ахмахроузеи Виллемстад илаӄахтцаз» ихәеит. Уи, ахмах, ерман бызшәам, аха иззырхәо аҿабырхацәроуп.

Мачк игәӄычгаха иахзыӄалаз – Мамули Ное-иԥа, – ацхырааԥ еихабы, – имшира иақәшәан, иаха атцх алаԥахҿеит!

Апрель 10

Ҕбацыпхьаӡа гәырҩыхага-гәырҩыхагак ҟалалоит. Павел Иван-ипа Абоиан дыҟамзар иҟаҳҵаран иҟази!

Хҩык ахмахцәа – Мамули, Маи, Павел изцу Валентин имырӡкәа иааигап ҳәа ҳиқәгәыҕуеит, акәымзар изаауа ракәӡам.

Роттердам асааҭ 22.00 азы ҳақәҵит.

06. 00 сааҭ рзы ашьыжь абжьыҭира ҳалагеит – жәлар рызбаҩцәа алаҳхуан. Ашамҭанӡа итәаз сыцәа зынӡа иҟьалеит.

07.00 сааҭ рзы абжьыҭира ҳалгеит.

Ашьыжь исоуит Нина лҟнытә арадиограмма Вентспилсҟа дшаауаз азы. Амш еихашьшьуп, аха амшын хтуп. Уажәтәи ҳреис Вентспилс – Гавана – Сантиаго– Виллемстад – Роттердам – Вентспилс раҳасабрбақәа еиқәыжьуп, ҳамҩа кьаҿхеит.

«Сухуми» ари рапхьаӡатәи ахара – Америкатәи ныҟәароуп. Агьараҳәатцәкьа инанагӡеит ауалпшьа. «Амцабз» азы ажәабжьк салаган, аха шьҭа Вентспилс ҳнеиааанӡа сзахьымӡозар акәхап идәықәстцартә еипш.

Аҩадатәи амшын аҟны еиҵылаз Ленинградтәи ҩ-ҕбак телефонла реицәажәара даара ҳарччеит. Урҭ еизҵааауан, рапхьаҟа амшқәа зеипшроу.

– Ленинград атцаа зеипшроузеи? – дтцааит Ленинградҟа ицоз.

– Атцаа акырӡа иҕәҕәоуп, иааскьагоуп амшын агәахьы, аха уажәы ишыҟоу сыздыруам, – иҳәеит Балтикантәи иааауаз.

– Шәанбаҟаз?

– Ҵыпх, декабр азы.

– Аа! – дааччеит егьи. Ҳаччеит харгьы.

Апрель 12

Ашарпаз саныҩагыла, Даниа апшаҳәаҿы ҳаҕба ззаӡа игылан, агәеисыбжь мгаӡо.

Иахьзеи? Шьыбжьонынӡа ҳааитцахеит, аха ҳныҟәашәа ырццакны ҳдәықәлеит. Зегьы ҳҭаацәаракәа гәхьаагоит. Иаҳзыпшуп Вентспилс игәхарштгоу аипылара.

Амш анаҟә хуп, ихьшәашәароуп.

«Амцабз» азы ажәабжь ахәыҷқәа ргәы ишахәаша здыруада. Иаацәыртцит есымша ипхаӡа сгәалашәара иалоу рапхьа Африка снеира. Аа, ишәгәапхозар сапхьаҩ хәыҷқәа, шәазызырҩы уи адгьылбжьаха Мадагаскар цьашьахәы!

Зегьынцьара иаалашеит еилаарцыруа. Инеилаҭәеит ацәқәырпақәа, амра ицыҩцыҩуаз аокеан анаӡара иахьҩықәгылаз унагәҭасыр, иҳәаадоу стадионшәа икәымпылуа уи иныкәлап уҳәарын. Уи «ампыл» ду ацәыртцра иакәыршәан апсаатә убысҟак ирацәан, зныказ иара аадыршәашьӡеит.

Урҭ тцәҩантцәы ажәҩан агәы тцамтцамра иналаӡит шуҳәо, аҳаракыра ргәы цнатцәазшәа, рееикәарҳә, икауа хыгәтцәы аҟәара иазлеиуан. Рышьҭыбжь убриаҟара ицәгьан, аокеан агәрымрагьы рытцадырӡит азныказ. Аҟәара илықәххит уҳәаанӡа, еибареыжуа, рыблақәа ҭибахуа акы иақәпапон. Ианааимгеимцараха, иҟоузеишь ҳәа сеиханы снеизар, уаҕоу иибаша. Еилаарцыруа аӡаӡа зықәбоз аҟәараш хҟьан ари аидыслараҟны иҭахақәаз, зымаха-шьахақәа еилаҟәыбаса ишьҭаз апсаатә рыла. Сгәы нҭыпсааит, зыҩнутцҟа ҭаҳаҳаны иҭыфааз акәалӡтә «цьам» хәыҷқәа икапсаз санынарылапш.

«Изакәхаришь? – схы сназтцааит, акыр нызықь километр ирылхәхәа иааз Апснытәи ашьхауаҩ. Дара апсаатәқәагьы, шамахамзар исымбацыз, исзымдыруаз тропикатә псаатәқәан. Исзеилкааумызт иаалырҟьаны апсаатә қәылаҩцәа ирхәыртәыз амчыдақәа аӡы иҭытцуазу, аӡахьы ицозу.

Жәҩан еимҟьарак исзаҩызаха, ари сеапхьа имҩапысыз аидыслара схаеы исзаамго сышгылаз, иаасыкәыршаны апслымӡ аҳәыцымцра иалагеит.

«Зыпсы ҭоу цьара акы ахәытцтцра иаеу? Изакә маӡоузеи ари, Мадагаскартәи адгьылбжьаха уажәы

иҳазцәырнагаша? Акы аҳәаратцәӄьа сылымшо, схәыцрақәа еилапаҭо сдысны сгылан, аӡыршеипш еилашуаз аӄәараш сахәапшуа. Ус, сҿапхьа ассир апслымӡра иаацәытцыппит: шәкыла, зқьыла, нацәхыпк иаӄарамыз акәалӡы хәыҷқәа хыма-ԥсыма рыԥсы рыма аокеанахь еиханы ицон. Абыржә иҩгәылшәаз, арҭ апшқақәа, ԥхьагылак рымаӡамкәа, рызсага мҳап пшқақәа нарытцшьуа, аокеан ада хыхьчага, ԥсҭазаара рымамызт. Иџьашьатәын, урҭ рыхәда хәыҷқәа ҭхәаа итцадаз аокеан гәрым ҏеахьахәаларпсоз.

Сшәарӡызрақәа насыхӄьан, сласӡа сыԥсы неивызгеит саргьы. Абарҭ амаалыҟь пшқақәа ракәзаарын апсаатә мтцарсыҩцәа иӄырлышуа изхаҩоз, хацәнымырха еимаркуаз, апслымӡра иҩхәытцтцаанӡа зыхқәа нызхырцӄьаауаз.

Арҭ, апслымӡ ашыра игәылнахыз акәуа пшқақәа апслымӡи аӡи рыбжьара шьаҿак ӄартцаанӡа, рыԥсҭазаара иалызхуаз апсаатә ргәаҕ кны сагон. Дара апсаатә ӄырлышқәагьы абна ҏеылаӡаны исызпшуазар акәхарын, дабаҳзаанагеи, дарбану ҳәа. Ус акә, егьыс акә, уажәазы сымшала рыԥсы еиқәхон зқьыла аокеан иапшәмацәаз акәуақәа. Абас, шьаҿак адгьыл аӄны аныӄатцара зыԥсҭазааразы ишәарҭаз, знык аокеан аныҩарҿатцәалак, рыԥсы ҭалан, ршьапы-мҳап хәыҷқәа рытцшьуа, ишьқьыруа еилашуаз аӡы иҩалалон. Абас апшқацәа ранацәа, Индиатәи аокеан иалапсоу, уаҩы дызқәнымхо адгьылбжьаха ссақәа рӄны мацара ӡхытцыртас, тцартас-ҿиартас изрымоу здыруада?

Снапшызар, аӄәара иаваршә ҩыцьа еишьҭагыланы иааиуан. Иура иоума аасгәаҳәт азныказ, Иура – ҳрадиооператор, аха ихтыз рцәа-ржьы аӄәараш ирацәаххыраха иалубаауан. Руаӡәк, апхьа игылаз, ашколқәара дҭагылазаргьы уаҳа ихытцрымызт, егьи диабу здыруада, аатцәоуп уҳәартә акы иазқәынтца дишьҭан, лакгьы рышьҭапало ирыцны иааиуан. Ус, ахәыҷы иеихатцәы лкаиршәын, днышьамхнышгыланы апслымӡра абҕьаҭра дналагеит.

Саргьы сҿынасхеит, аԥслымӡра ирцәагаз рынасыԥ аԥшаара иашьҭоушәа, уи ҭызжаауаз иҟартцо збарц.

Мадагаскартәи ареспублика дгьылбжьахоуп, иқәынхогьы негршьҭроуп. Ихадоу адгьылбжьаха ду иаакәыршаны Индиатәи аокеан иалаԥсоу адгьылбжьаха ссақәа уаҩ дрықәынхаӡом, ус кьыс рымаӡамкәа иҟоуп ҳәа ҳарҳәон араҟа аԥшәмара зуа афранцызцәа.

Аха, иудыруеи, иҟалоит арҭ адгьылбжьахақәа рыԥсҭазаара инҭкааны иҵамзар? Ишԥақәнагалеишь арахь уажәы схы зықәкны снеиуа? Раԥхьа ирԥырашәқәоу акьынтыжәқәа рыда, иршәым-ирхам. Иҟәашкакараӡа аокеан ашылеиԥш иалагаз аԥслымӡ илубааауан урҭ.

Иура дабацои?.. Сҭынчмызт сахьцоз. Ус нахьхьи анаӡараҿы дхахаӡа ихәынга аацәыртцит. Сгәырҕьеит адунеи азна. Снапы сҟьеит «ирлас, ирлас!» ҳәа.

Уи ибара сгәы ааргәгәаан, сҿырхатцаны сҿынасхеит. Снарыдгылазар, иц ҟәашқәа цәытцарччо аԥслымӡра иаацәытцирттаз амал дахатәаан ахәычы. Каканк-каканк иаҟараны итҭаԥсаз акәтагьқәа ааизыҳәҳәаны ала инамтцаиԥсеит. Уи аҟылԥ-аҟылԥхәа инаҿанаҟәшәеит. Схаҿы исзаагомызт иҟәаҟәаса аҟәара иқәжьыз асҟатәи акәтагьцәа змааназ. Ахәычы иҟазара ҳирбарц акәзу, ус иақәшәашәа иҟалоу, дҩатцҟьан, иеихатцәы аԥслымӡра иналаиршьшь-налаиршьшьит. Арахь даахан ианыҩагәылих, акәтагь агәы ҩежьӡа иахьыкәкәон. Ахьышәҭҳәа длеиҳәҭҟәыҟәлан, аԥслымӡ абҕьатра деиҭаналагеит. Дук мыртцыкәа иҟәаш-ҟәашӡа иааԥшыхт акәуа кәтагьқәа.

Ссиршәа ибатәу, абарҭ аокеан ҟәарақәа рҿы иқәу аԥслымӡ зқәыԥсоу, тҵҩа змам акәтагь-сса адоумбеиқәа аокеан кәуа дуқәа роуп. Акәтагьқәа рацәаӡаны иахьыртцо акәхап абас изыссоу. Ирацәаны ирымтцаргьы ишԥаруриасҟатәи уааи, леи, псаатәи – зегьы еимакны ирыҟәшәо, дара рыжәла змырӡша аҟарагьы ахашәалароуп. Ссиршәа еибаркуп аԥсабареи аԥсҭазаареи? Амра лхықәгылоны

иаатит Атлантика. Саргьы иахьа слытцшәадам ҳәа сыҟоуп. Ишԥашәҳәои шәара, саԥхьаҩцәа хәыцҟәа?!

Аԥсны акәуаҟәа ыҟам ҳәа аибафеибагара шԥаҟахым. Мшәан уи адунеи зегьы ирзеиԥшу, иԥсабаратәу ҳара ҳалхәдаахарцу!

Ацәгьамыцәгьа аҿаԥшра мариоуп.

Апрель 14

Иаха, иахьа анаҟә ҳалоуп. Ҳусутәҟәа рацәахеит, ҳаамҭа маҷхеит. Ажьа шаҟа итәаз аҟара икәарт.

Ҳааит ҳҩызцәа рҟны! Ирыдыркылт иҟаҳтцаз аапхьара. Ареид ҳаҟәгылоуп, ҳрыдыркылом. Рапхьа февраль азы хҟаауа-ҳаҳәҳәо ҳрыламлар, издыруада иаҳхамтцгыларгьы. Аха ҳкапдан изымдырӡакәа мчыла нап аиркит, – ҳреистә дтца 68 процент реиҳа иаҳзынамгӡеит. Уажәгьы иаарылшо зегьы ҳзыҟартцозар акәхап!

Ашьыбжьон апра шлаҟәа ҟәашӡа, иԥшӡаӡа иааҳавалеит Одессантәи иааuаз «Товаришьч» – зтоурых интересу аҕба.

Апрель 15

Ҳгылоуп амра ҳгәытцаҷҷа, уажәы-уашьтан ҳәа «какалк-какалк наҳаркуа». Ҳаҳәсаҟәеи ҳареи телефонла аицәажәара ҳаҿуп. Ма урт ааганы иҳамандаз! Вентспилс затцәыкоуп баҕәазас ареидахь акатерҟәа ахьымныҟәо, аҳәааҟәа ахьаадмыртуа.

Ахәылпазы ҳрыдыркылеит. Иҳаман аиԥылара.

Апрель 16

Ҳшеиҟәтцәашоз, ҳшеикәахынҳәуаз ҳааиԥыртцит. 20. 00. Абаҕәаза ҳтытцит, ҩыцьа – Романаӡеи Боикои, аҳәсахәыҷҟәа ирыдхалаз, ааныжьны.

Апрель 17

«Субботник». Анаӄә, дырҩегьых Балтикатәи анаӄә еиқәара!

Иахьа срыпхьон «Алашра» № 3 ианыз ажәеинраалақәеи «Апсны ӄапшь» ианыз ажәеинраала ҿыцқәеи, аха изаӄаразаалак ҿыцк сымбеит. Аҿыц моу, поезиа-естетикатә гьама акырӡа илаӄәхаз ҩымҭақәоуп. М. Миқаиа акыр дҩырхыҳәҳәоит иахьа сзыпхьақәаз рӄны.

Апрель 18

Сгәы иахәеит Алықьса Гогәуа иҩымҭақәа реилыргара иазку астатиа. А-Бигәаа «инаукатә ҭҵаара» («Алашара» № 3) иахьынӡанаукоу сзеилмыргеит.

Апрель 19

Аҩадатәи амшын ҭынчуп, амш еилгоуп.

Игор Мархолиа «Амзара ажәытәи аҿатәи» аҵьа здбаланы, апхӡы зызкаҭәаны, иахьынӡаилшоз иҭҵааны ииҩыз акоуп, апхьаҩ игәапхартәгьы иӄоуп.

Ажәабжьҳәаҩ Дарафеи иажәабжьқәа исахьа ҭырхыр шаӄа дҳаракхоз, ажәабжьда ииҳәаз ҳәа акгьы ыӄаӡамкәа автор иӄаитцо асахьаҭыхра аиҳа. Аха усгьы ибзиоуп.

Апрель 20

Аӡиас Хамбер инышәапшьршьшьыраха ҳаҩхылеит, апаҩқәа рхы, ртцыхәа улапш ахьымӡо. 12. 30 Иммингем. Иммингем еиҿкаау баҭәазоуп. Еиҿкаауп русурагьы.

Апрель 21

Иацы Ригатәи акапдани уи ицхырааҩ еиҳаби иахҭаз иццакны иқәтцит, аха дара рышьҭахь ҳара акомандаӄатцаҩцәа еиҳабацәа апшьҩык ҳлеидтәалан, ҳааибарҿехәақәеит. Амала, ҳаибарҿехәа-еибабжьо ҳшеидтәалаз, иаакылӄьаз адырраҭара ҳгәалаӄазаара

аҟапҳыхәа иныбжьнахит. Ҳара «ҳаҕлам» инеиҿаркыз ахәҷтәы цәымҳа дҩеиҟәнажәан, иахьагьы ишьҭра дызхымлац. Иара адырраҭара атекст шьақәзыргылазгьы арҩашьыга иднарҩызшәоуп ишыҟатцәҟьоу.

Англиа – анаҟә, апша хьшәашәа.

Апрель 22

Иммингем 07. 00 рзы ҳақәтцит. Иаха алоцман даҳҭан. Аӡиас Хамбер 08.30 саат азы ахәдапара ҳалкылшәан, Аҩадатәи амшын ҳанхылеит. Еилаххаа аҭалара иазыпшны Хамбер аҟырҟы икылагылаз (уи зҟырҟы ҭшәоу ӡиасым) аҕбақәа ирылагылан «Генерал Багратион», апсшәа неибаҳҳәеит. Урҭ ҳахьылрывшәаз, еицырхашьшьы иҩеиуаз ирылагылан «Братск», уигьы ҳнамтцахырхәеит. Амш еилгоуп, анаҟә хым. Икказа иҭацәу «Сухуми» ҳлызхылаз амшын ацәқәырпа ссақәа идырблаҟьеит, идырхыцхыцуеит. Абаллаcтда ҳаауан аӡы ахьыхәашьыз азы. Уажәы иахьыцқьоу ҳазкылст, ишьҭаххуеит абалласт. Аҩадатәи амшын иаарласны аӡы умбо аҕбақәа ихырҟьарц иҟоуп, ихырҟьахьеит!

Апрель 23

Даниеи Норвегиеи рыжәҩанқәа ас ицқьаны исымбацызт. Ашьыбжьон ҳалрыбжьалеит зегь реиҳа ҭынч ҟыҟдаҿыҟда еидынхало аигәылацәа – Даниеи Швециеи.

Апрель 24

Копенгаген ҳлавшәеит ашарпазы. Балтика еилгоуп, иҭәуп ҕбала. Амш бзиоуп. Швециа акалҭ ҳлатцшәеит.

Апрель 25

Вентспилс. Ашарпазы 04. 00 саат азы апырсал лашьҭын. Дырҩегьых ҳӡыхгылоуп уатцәтәи амш ҳазыпшуа, уигьы иаҳзаанаго ҳзымдыруа. Аҟәараҿы шаҟаҩы ҳзыпшыда! Иусуф Романаӡе днарылатцаны. Уи апссаҩ апатца ҟьаҟьа ҳаныкәтцуаз аҕба дагхеит.

Апрель 26

03. 30. Иаша сирҿыхеит, асқьалахьы ҳааит аҳәаартцәа лассы иҟалоит ҳәа. 04. 15 рзы ихалеит, 05. 00 рзы иқәтцит. Акарантин Наташа дрылан, аха лҽеырпахәны, апыхьа ҳаныҟаз дахьылхамытцгылаз азы акәхап. Иара даацықәпыр-ныкәпырын, аха лҽеыркьакьан дцеит.

Амш ахьҭа аҿоуп. Ашарпазы ақалақь сналс-аалсуеит. Аҟәаҟа ателефон рыдрымкылеит заацәоуп ҳәа.

Ашьыбжьон аꚕн ҿыц ахь аиасра азгәаҳҭеит Вахтанг Давид-ипеи сареи.

Апрель 27

Амш асы аҿытцышәшәоит, иаҿытцуеит ашьа. 12. 30. Асқьала ҳнадтцит. Антверпенҟа ҳцон.

Апрель 28

Ҳашьҭрахь ахынҳәра ҳаҿуп! Атцла иалҟьаз иеипш сеилаххаа сыҟоуп. Ҽнак аҟәараҟны аҟазаара шаҟа ус алагӡатәузеи!

Иацык асы леиуан, иахьа шеит амш еихыкка.

Апрель 29

Каттегаттәи абжьысырҭа Даниеи Швециеи – ҳрыбжьысын, Даниа ақәцә агәаꚕара ҳахыкәшаны абжьысырҭа Скагеррак ҳабжьалеит.

Аꚕадатәи амшын акыр алахь еиқәуп. Аꚕадатәи амшын! Бельгиа. Ашьыбжьышьҭахь Шельд аҭаларҭаҟны апырсал лаҳашьҭит аӡы анышьҭытцуа ҳәа. Алоцман аґбаҟны дынхеит. Уи ииарҭа, ихәы-ипхь лырхиарц здыртцаз Зинаида Уасил-ипҳа, дкәаҳачаҳауа, лбуфеҭ дшыꚕнагылаз, акапдан длыпхьан, лцәа лхыхны доуишьҭит.

Маи 1

Асааҭ пшьбаҟа ҟалахьаны «аврал» бжьы саҳаит, аха сымгылеит. Ф-сааҭк рзы ахышә сынкылпшызар, аканал

ҳҭаланы, ҳҭалан моу, ацҳа анышьҭытцуа ҳәа ҩ-ҵбак – «Сухуми»-и даҽаки еивагылан. Ацҳа ашьҭытцра иаҿын.

Быжь-саатк асқьала ҳадгылан. Акапдан иҟны ҳлеин «ахмахи», иара акапдани, сареи фырцьанк-фырцьанк аанаҳкылеит. «Ахмах» иҩеишьа шыҟалаз: – уи иаха «аврал» аныҟартца алоцман акаҳуа иҭахуп ҳәа кәаҳачаҳа аматрос дылзыларышьҭын, сычмазаҩуп ҳәа дымгылазаап. Усҟан акапдан ачымазаҩ дзеипшроу ба ҳәа аҳақьым дыргыланы ддәықәитцеит. Уи бышпаҟоу ҳәа дахьлеиз – «исыхьи, узыцәхҩашьалада», ҳәа иалхәеит. Иаргьы дыржьа цьышьа уаҳа ақәҿимҭит. Убырҭқәа реилыргаразы ҳипхьаноуп. Иара ларгьы ҳлыпхьан – «изҳәада сычмазаҩуп ҳәа, ашәарах ахы ахьраҳа», – лҳәеит. Аа, артистцәа! Иара ари ацәгьаршаҩгьы цасҳәа аӡәыр длыҿцаауоу лхала дыҟоу ибарц акәзаргьы здырҩуада. Ахаҭатцәҟьоуп.

Амш каххаа, иааҳакәыршаны ҭынчроуп. Ашьыбжьон нхыҳәҳәоны, Гамбургнтәи ауаҩы дааит – асиператорҟаза. Уи ҳара дҳаццарц ауп Вентспилсҟа. Анакәымха, асиператор аҟатцара дахьӡом. Уии ҳареи хәҷык ҳаидтәалеит. Немецк дшыҟоу дыҟоуп.

Ссиршәа иубаша, ателехәапшра агәақьҳәа аполитикатә қәгыларақәеи аинтернационал ажәақәеи рарҳәара ишаҿыц иаҿын. Ари аҿыц уаажәларратә пстазаара аанкылашьа аматцәҟьам. Ари амш зегьы иртәуп, зегьы ирзаанагоит гәыҕрак-гәыҕрак.

Маи 2

Иаха ацәа-хаа сынҭанагалоны сыцәгьаршаҩ дааҩнашылеит, ҳанрылсны иаабап ауаа зҿу ҳәа, цьара лымҳаҭасқәак шимаз мҩашьо.

Романаӡе Иусуф иҟны ҳахьыныҩнашылаз, Зентеки, Таниеи, Иусуфи, Зинеи еидтәаланы агәақьҳәа ажәра иаҿын. Ахы заахаз аҳәа еипш изза-ззаӡа иахьтәаз ихаҳәханы иааилахеит, ирыцҳасшьеит.

Антверпен асааҭ 9 рзы ҳақәтцит. Саатк ала аканал ҳҭысит, ҳхылеит аӡиас Шельда.

Ашьыбжьон, 12.45 рзы алоцман-араб дааныжьны, Аҩадатәи амшын ҳанхылеит. 14. 20 сааҭ рзы амшынтә лоцман дылбааит.

Маи 3

Иаха Маи Феодор-ипа – амеханик еиҳабы имшира азгәаҳҭон, иахьа лассгьы сзымгылеит.

Амш даара еихашьшьуп, акәа леиуеит, анаҟә хуп. Даниа ақәцә акәаҩра ҳхыкәшаны ҳҭалеит. Хыхь апсҟы аҟны ҳәыҳәк ашьыжь иааин игәҳәны ишыҟаз мҩашьо, иааҟәымтцзакәа акрыфара иаҿуп, ашьапы ҩ-мацәазк ахоуп. Ҳәынтцәрапшь ҟапшьык иаҟараз даҽа ҭыскгьы ааҩнапрын, аштурманцәа рапхьа иқәтәаны апсы ашьеит, ахәылпазы ицеит.

Маи 4

Аҩтәқәеи акьыпхьтәқәеи хәцәахьы срылатәоуп.

Гамбургтәи анцьныр Шульц Гиунте Отто Вильгем иусқәа дрылгеит, уи уахыки-ҽнаки рыла 400 марка иоуеит. Балтикагьы еилгоу мшыным.

Маи 5

Вентспилс. Иаха асааҭ хпа рзоуп санышьҭала, скьыпхьтәқәа срылгеит.

Ашьыжь апырсал лаҳашьҭит.

Ашьыбжьышьҭахь ателевизор ҳахәапшуан каиут-компаниа аҟны.

Шульц Гиунте Отто Вильгем дҳалатәаны дахәапшуан акиносахьа «Аҽыҩҷкәынцәа» («Всадники»), аибашьра иазкыз асахьа. Иҩнутцҟа играпшлак.

Маи 6

Ашарпазы, асааҭ 06 ҟамлацкәа, асқьала ҳнаддыргылеит, Анаҟә ҳпынтца акәаҩра ҳзалбаауам. Ҳабла-ҟыблатцәо адәы ҳнықәлеит, аха ҽнакала узыхьӡои. 21.30 рзы аидара адкылара иалгахьан. Акапдани сареи ҳеахьаҳагӡеит. Ҳанрыпхьаз асааҭ иақәыршәаны абаҕәаза

амчра аait, аха ҳара ҳахиамызт, иҟамызт ҳауаажәлар. Иааuан аӡәаӡәала икылшәшәа. Ахаҭарнакцәа гәаан идәықәлеит, ҳаибарххa-еибашьҭуа, иааулак асааҭ ҩбанӡа инаагеит, ҳақәтцит хҩык ааныжьны.

Маи 7

Вентспилс ҳақәтцит. Иахьак аҵьа алеишәа аҭагылазаашьа, ҳақәтцра аиҿымкаара, алеишәа апҟарақәа реилагара ирызкны акыр аилацәажәарақәа мҩапаагеит.

Амш бзиоуп, анаҟә хым. Анаҟә зхатәоу ҳауааҗәлар макьана ирхымтцыцт акәымзар.

Акомандирцәа реилатәареи, акомандаҟатцаҩцәа еиҳабацәа реилацәажәареи, азеипш еизареи рнаҩс имҩапган хазы иарку апартеизара.

Абоцман Кочеишвили Владимир Зенон-иҧа зыҽены сааиз аҽены инаркны дзакәу ихы-иҿы исанаҳәахьан, аха уажәык даатит. Ҳаилацәажәара аҟны иҳәеит:

– Вахтанг Давид-иҧа, – иҳәеит акапдан иахь ихы рханы, – даараӡа пату уқәыстцон, «Леселиӡе» аҟны иҟаз уакәӡам зынӡак, даҽа Вахтанг Давид-иҧахеит...

Маи 8

Аҩны аҟамзаара, акраамҭа ахара аҟазаара шаҟа ауаҩы игәы арпшқозеи! Иаха пхызк збан, иахьак сгәы хьухьууа исыхьуеит. Апхызтцәҟьагьы закәы мчузеи иамоу!

Маи 9

Аиааира амш ианыҳәоуп. Арахь ҳнемец Шульц Гиунте имшироуп, аха иаҳзымдыруашәа ҟаҳтцап.

Амш лахҿыхуп, амшын аатуп.

Аиааира иазкыз агәыргьаратә хәылпазы ицәгьамкәа ицеит. Ахәылпазы ҳахәапшуан «Ауаа еилҟьақәа» («Смелые лиуди»), дахәапшуан Шульцгьы, аха атцыхәтәанынӡа дзымтәеит.

Маи 10

Антверпен. Ашьыжь 10 саатк рзы аканал ҳҭагылан. Иаха Жениа Шевченко ҳаиҭан, даара патула ҳидикылеит. Ипҳәыс Лида иаҳзыҟалтҵара лыздыруамызт. Уи араҟа агәҿыӷь дызламгац сеидроу. Деилагатҵәҟьаргьы ҟаларын рлапшь ду «Бокс» гәырҿыхагак атҵкьысгьы инеиҳаны илзыҟамзар. Чарли убыс илхыбаауан, ҳаӷеиҭа уааѻнатҵәап. Амыждаракәа ҳкәашарц ҳныкәлан, хыгәтҵәы инҳажәлеит, аха ишҧа, сыҧсы сыманы стәагәышьеит. Иара Чарли аҿезарҭынчуамызт, иҧжәаз агәахы ҭытҵны ицон, алакәа узырхыҧшыломызт, урблып ҳаӷеиҭа. Вахтанг дазхаҿанагалази?! Цәгьаҧсышьала дааҿаҳҳит, дафахьан.

Маи 11

Ашьыжьымҭан ҳауаажәлар акалакь ахь идәыкәтҵаны ҳаӡхытҵит аҟәарахьы. Ҳахьынаӡхытҵыз иаҳҧылаз Шевченко Жениа ҳиманы акалакь ахь дцеит. Рапхьа иҭабоз ҳаҿкәа ҳарҧсаарц ауарашжәырҭахь ҳцеит, нас – трансфлот ахь.

Трансфлот, Громов Иури Николаи-иҧа иҟны иҳамаз аус еилҳаргон, ҳаитҵәажәон. Ус, «Сухуми» шыӷба ҿыцу, изеипшроу шаҳҳәоз, Иури «сара Аҟәатәик дыздырүеит» ҳәа ҿааиҭит. Дарбану ҳәа ҳаниазтҵаа, Ҵлиа иҳәан, иаатҵәырыгеит снаҧхьага.

Ҳааибарчеит, усҟаноуп дсыхәапш-сыхәапшуа, «ҳаи, сыҧхамшьеи» ҳәа дычча-ччо даныѻагыла. – Учкәынахеит, усзымдырӡеит, – нацитцеит. Уии сареи 1972 шыкәсазы Антверпен ҳаибадырит «Адигени» аҟны. Итҵәыртцит акониаккәа, авискикәа.

Ҳускәа маншәалан, ҳдәылтҵын акыр ҳаалеиѻеит. Нас Жениа ажәытә катеркәа еилаххаа иахьеилагылаз ашҟа ҳиманы иҿынеихеит. Уи итҵьыба иааҭигаз ацаҧхала ачараҳәа иааиртит аихатә гәашә, ҳанҭалеит. Ҳаҧхьа дгыланы акатер ҳалхәытҵаигалазар, абар ассир! Рыжәтә ххыс иуҭаххалак, ӡӷабкгьы, аукы, пакы, деихашәыршәырүа,

лшьеи лыхши еилаҭәо аматқ луеит, аҩнутҟа ирхиоуп ажәытә ӷбак ишақәнагагахара. Ҳахьынӡатәаз ҩыцьаҩыцьала иааиуан, арыжәтә инаҿыхәо иҟәбаҟәшәо ицәажәо инатәон.

– Ари, – иҳәеит Жениа, – аклуб шәи хынҩажәи аӡәҩык ҳалоуп, атқыхәтәантәи аӡәк сара соуп. Зегьы ацыпҳақәа рымоуп, ачленразы 1000 франк шәатәуп, аха алалара уадаҩуп, даара адгылаҩ, уӡбахә ӷәӷәала иадгыло думамзар. Араҟа уи ачленцәа доусы иитаху исас дааигоит, фырҵьанк-фырҵьанк аанкыло русқәа – абизнесқәа рызбоит, уаҩ дырпырхагам, уаҩы ицырхагам. Арыжәтәқәеи, ахыжәлагатәқәеи, еиуеипшым аӡқәеи роуп акәымзар, егьыс афатә пха ҟарҵаӡом. Ажәакала, аусӡбарҭа, аҭынч ҭып!

Устәи аӷбахь ҳааит, акрыфа-акрыжә ҳангыла, ҳаигеит ирезиденциахь. Уаҟа адкыларҭа азал аҟны ҳнаиртәаан адунеи, иуҭаху арыжәтә – аспирттә, архьшәашәагатә, – хәылпазынӡа аамҭа ҳхаагеит.

Анааилашәшәуаз, Антверпен ааныжьны хҿынаҳхеит наҟ Вентспилсҟа.

Маи 15

Вентспилс. Ашарпазы, ф-саатк рзы асқьалахьы ҳрыманы рҿынархеит. Быжь-саатк рзы асқьала ҳадгылан.

Иахьа ҳауаажәларгьы ақалақь ахь иауҳмышьҭит, ҳаргьы ҳҿатцахәы ҳарӡит, аҵьа алеишәа арӷәӷәара ҳеазаҳкит. Акапдан аҩнынтәи ихәы аарҭиит, ашәишәи каканла ичапаны, амгьал, ачашә, анаша, ацыца – аипш қьафура збахьадаз, крыфаразар аус злоу!

Маи 16

Ҳшеилагьежь-еилахынҳәуаз асааҭ хпа рыбжазы Вентспилстәи асқьала ҳнадтцит – атцх лашә ҳалхәхәа Гамбургҟа ҳцон.

Катиба Леуа иарзаҳал саԥхьа иқәуп, сусура аҟынтәи соушәышьҭ ҳәа даҳәоит – ԥсахы еибакԝык иоуп, аха ҷкәына бзиоуп. Сҳәатәы хеитԥар цәгьам, иагьхеитԥоит.

Ԝыцьа аҳәса рыҟыҟәыҟ ҳалаагарц иаҳԥсахыз рхаҭыԥан ҳәахьчеи, лахьчеи иаарԥыхьашәаз ҳзаарышьҭит. Акадрқәа ҳәа ассир убап, ассиртцәҟьа! Уажәы «Сухуми» пҳәыс зхылаҳәоу аӡәгьы дҭаӡам.

Маи 18

Аԝадатәи амшын иааԥьоушьартә еилгоуп, ицқьоуп асаркьеипш. Амш пхнымшуп. 19. 15. Гамбург ҳанҭалеит.

Ҳармарахь ала ацәашьыркыра ҟәашӡа игылаз ҳанынавала, «Гамбург шәааира иадныҳәалоит» ҳәа арепродуктор иааҭыԝит. Нас Асовет Еидгыла агимн аацәырнагеит, уи ашьҭахь – анемец гимн. Аӡиас Ельба наҟ-ааҟ шәаԥыцьаԥ иатцәала ихҟьоуп, аӡиас ҕба хкыс ихыми? Иаҳԥылеит х-нызқь машьына мԝаԥызго Либериатәи ҕба ҟаԥшь дук, уи аиуа сымбац амшынқәа сырхиижьҭеи.

Аԝадатәи амшын, дара ФРГ иахьаду ҳанԝеи, аибашьыга ҕбақәа ԝба аминамԝаԥгагақәа ирыцраҳәаз ацәҟьара, ареактив ҳаирпланқәа рхаԥыруа, аҟәҟәаҳәа иреихсуан, амшынтә артә тцара мԝаԥыргон, анаара аԥсызкцәеи егьырҭ аҕбақәеи рыгәхьаак мкӡакәа, рнаршә еигәыҕуазар акәхарын, аха рнаршә иҳаԝсыз аԝбатәи адунеитә еибашьраан ишзымхиаз алкаа цқьа ирзыҟамтцацшәа збоит!

Асааҭ 23.30 минуҭи рзы атәыла ахаҭарнакцәа аҳәаақәа аадыртит.

Ссиршәа иубаша, Гамбург ҳанынҭалоз, агимн анадырҳәоз, Мушьнии Нинеи ррадиограммақәа сыстол иқәын. Сԝызцәа рахьынтә Мушьни иҟынтәоуп хышықәса раахыс раԥхьакәны зрадиограмма збахьоу.

Маи 19

Ашьыжь апосольство ахь ҳцеит Вахтанги сареи. Устәи амузеи ахь – «Гамбургскаиа культура» Паноԥтикум –

ацәашьлыхтә сахьаҟәа рмузеи. Аҟалаҵь ахы-атцыхәа еимданы ҳанааи, Шульц Гиунте дтәан асертификатҟәа еиҟәыршәаны. Уи ҳнаипҳьеит сасра.

Гамбург, ҩ-миллионҩык зланхо аҟалаҵь иагәылсуа Ельба иахакнаҳау ацҳаҟәеи иатцсуа атоннельҟәеи ҳрыкәыршаны иҩны ҳнеигеит Шульц Гинуте. Ельба ихыҟәгылоу иҩны х-етажкны еихагылоуп. Уи ашәапыцьап иргәылакны иахьгылоу хыхь имашьына наргыланы, ҳиманы дылҭалеит. Апсабара, аапын иатцәара убыс афҩы лаҳалаҳауан, аҟәапсата шауазгьы ашьац иатцәара снылабылгьандаз аасгәахәит. Ҳанҭалеит ишҭа кәеикәеиуа. Даҳпылеит ипҳа Карен. 19 шыҟәса иҭагылоу уи аӡҕаб калахәтцәа, деихаччо ҳлыма дрыҩналеит иҭбааҭыцәу руаҭахҟәа.

Ипҳәыс даҳпылеит дгәырҕьатцәа, 16 шыҟәса зхытцуаз ипҳа аитцбы дааин, апсшәа ҳалҳәеит. Ишынҭаацәоу икахәхәа-кахәхәа,иҟәбаҟәшәо,уаареилаҳап.Рыҩны1848 шыҟәсаахыс игылоуп. Тцаҟа – дара, хыхь ҩ-етажк, лара, ипҳәыс лҭаацәара. Лаб 70 шыҟәса зхытцуаз лоцманын, мшынуаҩын. Аҟәаҩра игәагылаз асҟам «1723 шыҟәса» ҳәа абҕакыдтцарҭаҟны шәыга шкәакәала иаеын. Уи лара Карин лышьҭра ирҟәыхыз сҟамын, гәаларшәаган. Руаҭахҟәа ицҟьашәҟьа, акгьы мыцхәымкәа, имыҳәҳәоимҟаауа, гьамала еилырган, жәытә наплых ҩнымаҭәала имцхәымкәа.

Ҳара, амла иакуаз, ҳантәа, ҳаиҳабы – ари злыху, ари иарбан жьыхәҭоу – зегьы акакала рыхцәажәара далагеит, ҳара урҭҟәа раха ҳамоу, цьушьҭ!

– Ҳара абас хәылпазыла, хьшәашәа-мшәашәала ҳаилгоит, шьыбжьон ауп ҕәҕәала акранаҳфо, – назгәеиҭеит апшәма. Ажәакала, рысасдкылашьа, рхымҩапгашьа иаашьыцугартә иҟан. Ҳрыманы ҳаҕбахь ианаа, ипшәмеи иареи хаҳгалеит «Сухуми» ахь. Пату рыҟәаҳтцеит ишҳалшоз, ргәы иахәеит.

Маи 20

Гамбург. Асааҭ 01 азы асҟьала ҳаадтцит Вентспилсҟа ҳхы рханы. Гамбург, Гамбург. Аулица цҟьашәҟьаҟәа

уахьыҧшлакгьы апорнографиа, апорнографиа. Иаарту асекс. Уажәоуп амра ааҧынратә ҧсыҧха аналало. Азҕабцәа рҿеилырххьеит.

Асувениртә магазинқәа... Иапониеи Китаии рмагазинқәа ҭәуп...

Аҩадатәи амшын ФРГ амшынтә еибашьыгатә ҕбақәа хырҭәааны ихуп, ареактивтә ҳаирпланқәа рхаҧыруеит.

Маи 26

Ҳаиҭахынҳәуан Гамбургҟа.

Ельба ҳхылеит ашарҧазы. Алоцман немец ҭаҳмадак иоуп. Урҭ алоцманцәа рҳәаақәа ҧыҵәҵәа-ҧыҵәҵәаны иҟоуп, рҿырпсахуеит. Гамбург ҳҭазгалоз иҳәеит иабацәа аамҭала Урыстәылан ҕәҕәала амал шрымпыҵакыз, иаб Рига дшынхоз.

Гамбург ҳанынҭалоз – «Бзиала шәаабеит, ҳаигәырҕьоит Гамбург шәаауира», – ҳәа анемец бираҟ ларҟәны, СССР агимн адырҳәеит. Ашьыбжьон асааҭ аказы асқьала ҳадгылан, ҩбеи бжаки реиҧш амашьына ҳзаан, акаҧдани сареи аконсульство ашҟа ҳцеит. Ақалақь шыҟац икәеикәеиуа иҟан.

Маи 27

Гамбург. Иахьа аҧсы зхылаҳәоу азәгьы аус иуӡом, религиатә ныҳәа мшуп – Иисус Христос «иирамш» ауп. Ахацәа ирымшуп, крыфароуп, крыжәроуп. Иацы асааҭ хҧа инаркны аусура иаҟәыҭҵхьан.

Иахьа ҳахәаҧшит Л. Толстои ироман «Воина и мир» иалху акиносахьа...

Ахәылҧазы асааҭ 18. 30 рзы ҳақәҵит. Ҳаныҥдәықәла инеиматәаны амш ҳахьҭцәыуара иналагеит. Иудырyеи ҳгәыблра еибакызаргьы, Вентспилси иареи азаагареиҧш ҳрыбжьоуижьҭеи! Вентспилс хымҧада иҳахьҭцәыуоит. Шульц Гиунте ателефон дасит, сеилахоуп, сахьзымнеиз гәыбҕан сымамыз ҳәа.

Уажәы, ҳаныливала, иҧҳәыси иареи рышҭа аҟәараҿы рбираҟ шьҭыхны рнапқәа ҟьо иаҳҧылеит. Ҳаргьы

хынтәны аҕба абжьы рықәҳаргеит. Ҳаигәырҕьеит ҳгәыцхәык даабазшәа, даргьы ҳара ҳатцкьысгьы еигәырҕьеит.

Маи 28

Уатцәы апартиатә тцара ашықәстәи аихшьаала мҩапҵаагеит. Ла-Манш ҳтысит. Лондон анаҟә жәпаҳаҳараӡа иахатәан.

Маи 29

Ҳнавалеит Уессан (Уессан) адгьылбжьаха. Араҟа ҳазну ашықәс ианвар 24 азы 250 нызқь тонна шьтызхуа абырзен ҕба ҿыц «Олимпик Бреивери» хықәнажьлеит.

Февраль 8 рзы, Бискаи ҳтысны Балтикаҟа ҳаиасижьтеи абар 4-мзы ирықәуп, зныкгьы ҳамтцысыцызт. Иахьа Бискаи аҽеаҳнардырыртә ҳанхылеит. Амра пхоит, амш еилгоуп. Ахәылпазы атцарашықәс аихшьаала ҟаҳтцоит.

Маи 31

Иацы сыжәҩашәаҟьа илатцакны Павел Иван-ипа агәыр исылеитцаз аҽаргәҕәан, аха иахьа хар амам.

Амш анцәа имшуп. Португалиеи Испаниеи рҳәаа. Амра лыӡхгылоны Гибралтар ҳтысит, ҳхылеит Адгьылбжьаратәи амшын.

Ииун 1

Инстинктла заа сҿыхеит, аха сшапхьоз акыр аамта назгеит. Амш гәазырҳагаха, ҳкашьшьы амҩа ҳақәуп.

Абар Сицилиа. Амшын агәы иатцәара кәеикәеиуа ацқьашьеи, атынчшьеи, ажәҩан аилгашьеи, амра апхашьеи, аҳауа атцаршьеи апстазаара угәы нахылап. Уаҳа хәыцыртак, гәырҩак умамзар.

Ҳбазатә баҕәазахь анеира аҽазыҟатцара иазкны атревогақәа мҩапҵаагеит Италиа амагә шьхәа атцаҟа. Акьыпхьрада аҩтәқәа срылгазар ҳәоуп...

Абырзенцәа зеигәырҕьо сыздыруам, аха аконцерт цьашьахәтәқәа радиола иаҳдырҳауеит. Иҳавакәашоит Америкатәи еибашьыга ҕбак, акоуп макьана иаабо, егьырҭ шаҟаҟоу здыруада! Зны Баҭым ҳназандаз!

Стамбул. Ашьыжь, асааҭ 7. 10. Ҳҭалеит Босфор. 8.50. Амшын Еиқәа агәашәқәа аатит. Илалбаадеит ҳзааӡаз аҳауа цаҳәцаҳә.

Ашьыбжьышьҭахь аҕба иааҭаҩит аԥсуа шәақәа, азнык азы иҟалаз сзымдырит.

– Амшын Еиқәа ҳхылт, ууаажәлар рыбжьы ухашҭыма! – даахәмарит Вахтанг.

Игон Аҟәатәи арадиодырраҭара абжьы.

Ииун 6

18. 30. Баҭым.

Нинеи Нареи сԥылеит.

Ииун 7

Сҭаацәа уаҩцас рыдтәалахатцәҟьагьы смоуит. Баҭым ҳақәтцуеит уатцәы.

Еиҭах ҳхылеит инымтцәаӡо амшын... Ҳаҕба цоит, ицоит. Амшын анаӡараҿ бжьык ҭыҩуеит. Ҳаԥшызар – еиқәатцәаӡа акы азқәа ҩкылҳәҳәеит, амшын иалагылоу ацаҟьа еиԥшын, аха ахсаалага цқьоуп. Изакәхаришь? Аӡатцаҟатәи лодкахап! Мап! Аҕлам (акит) аӡы ихиааланы аԥсы ашьон. Уи аҿы анараҳалак адыԥ-адыԥхәа агәеисбжьы ааҩуеит. Ижәдыруама, аҕлам агәы 100 килограммк шакапануа, 10-ҿык рымч шамоу.

Ииун 19

Онфлер ҳнеит асааҭ 13.00 азы. Аԥсабара бзарыбзаруа, аацын цәахаа ахьыкәкәо, аԥшӡара гәхыхгоуп. Шьыри, иҭоуҕанха еилагылоу ашәацыцьаԥ еижәхашьшьыра сныцаландаз уҳәап, шаҟа иблагәырԥсыршьагоузеи! Цас иауашәа амш мачк иуарчаруеит, алаҕырӡ

шылаҿыкәкәара. Иааҵьоушьаратә Ла-Манш хтуп, ихтуп аӡиас Сена. Ус ҳашху Париж ҳлеиуашәа ҳаҟандаз, аха уажәазы Онфлер ҳзахысуам. Уигьы иабаргәузеи, ашәапыцьап ирыцаҵьҵьаауа аҳалаҳь хәыҷы ахы иахашшааеуам. Афирма «Миролаин» апшәамацәа ҳнарыпхьеит уатҵәы ашьыжь ашьапылампыл ҳрыцасырц. Иҳадаҳкылеит аапхьара. Ҳалагеит аҽазыҟатҵара. Аҷкәынцәа еигәырҕьаны иапылеит, аха абар арыцҳара – иабаҟоу иаҳәнагоу ашәтҵатәы, ашьатҵатәы. Ҳзаиавкаҳәа усгьы уаҩ дырхаӡгылом аҟәараҿы. Ҟьоушәоук иаарышьтҭызгьы, акедиҳәа ахәҷбаҳчахь идәыҳәыртҵозшәа 35–36 ашәага еиҳамызт.

Ииун 20

Онфлер. Ашьыжьымҭан амашьына ласҳәа ҩҳаздыргылан, астадион ахь ҳаргеит. Амҽыша астадион иаакәыршаны еилагылан еиҭатҵуа акәыр зтҵоу адачаҳәа, рыпсы ршьон апшаҳәаҿы аҭаацәараҳәа. Ҳапшәамацәеи ҳареи ахәмарра ҳалагеит. Акоманда «Сухуми» даара рҽыршәан, аха амбахьчаҩ Носови уи дзыпсахыз Евреинови ҩба-ҩба рыцәҭадыршәит. Ажәакала, «MIROLINE» («Миролаин») аиааира агеит. Нас ицҳьакәакәараӡа иҟаз рыҳалаҳь хәҷы ҳналга-аалганы, (амашьынаҳәа рыла) иаҳдырбеит, ҳамҩахыргеит русбарҭахь. Уаҟа реиҳабы дсыпхьан, икабинет ахь ателефон атрубка аасиркит.

– Алоу! – иааҭыҩит пҳәыс бжьык хааӡа, игәыкӡа, – ишпашәапылеи, цхыраара ҳәа акыр шәҭахума, ишәыгуишәыбзоу акрыҟоума? – дтҵааուан уи гәык-псыкала лыбжьы пшҳа аарыцҳашьаны абри сыгуп насҳәар акгьы мап нацәылкрым аауҳәартә. Саргьы иаалырҟьаны «Сухуми» ашҟа сасра днаспхьеит.

– Оо, сара Парижинтәоуп сахьцәажәо, – лҳәон уи дычча-ччо, – акәымзар гәыкалатҵәҟьа сышәҭааուан. Сысалам аекипаж зегьы исызрышәҭ, гәахәа дус исшьоит телефонла акәзаргьы ҳахьеибадырыз.

Сгәы хьухьуа атрубка ныҳәсҵеит ҭынха дук даанычьны сцозшәа аҟара. Ари «Миролаин» агәып

ахантәаҩы лоуп иҳәеит сара сышьҭахь илацәажәоз ахатца. Уи усҟак иҿырхәша-ҿырҟьаҟьаны длацәажәон, илеиҳәон ампыл ҳшеицасыз, апластинкаҟәа ҳамҭас ишраҭаз уҳәа зегьы. Уи ашьҭахь ауараш ҳдыржәит, аҩыга каламҟәа ҳамҭас иҳарҭан, ҳпатреҭҟәа ҭыхны, рмашьынаҟәа ҳҩарыҟәдыртәан, аҕбахь ҳааргеит.

Ашьыбжьышьҭахь асааҭ 5. 30 рзы араатәи аамҭала асҟьала ҳадтцын, ҳҿылаҳҳеит, амшгьы ахаҿаҳәа аҟәа лалагеит. Издыруада Цьиудовиси Насми дсыхьтцәыуазаргьы!

Аха аканал ҳалкылшәаанӡа атцәуара иаҟәытцхьан!

Вентспилс ҳанхыҟәгылеит ашьыбжьышьҭахь. «Асҟьала уажәашьҭан иҭацәуеит» шырҳәоз атҳ цеит. Аҟалаҟь алашара ахаҷҷон. Аракетаҟәа халон. Харантәи ҳахьылапшуаз адгьыл абылра иаҿызшәа амцабз ажәҩан иалалон, имҩапыргон амилаҭтә ныҳәа ду «Амцабзтә ныҳәа» – реиҳа зымцабз шьҭытцуа ҳәа еицлабуан. Сара даҿа хьаакгьы сыцраҳәан. Егьырҭ исыцыз ахьааҟәа маҷызшәа, спаспорт аҿҳәара иахыпеит, ахыпара анаҩс аҿҳәара ацтцарҭа амҳәыр аҭып нтцәеит. Акыс Вентспилс апаспорт ҿыц ылырҩааӡом, ицатәуп Рига, насгьы апатреҭҟәа аҭахуп, мазеи сымаӡам – ҿенак узыхьӡои.

Ииун 24

Атцхагәҭан асҟьалахьы инаргаз атаможенцәеи ҳареи ҳшеилыхоз, лкылшеит. Уаҳа схы нысзыҟәымтцаӡакәа, ашьыжь апшьбатәи ацхырааҩ Роланди сареи ҳцеит КПП аначальник ишҟа спаспорт атцыхәала. Ҳахьнеиз амаиор ихы-иҿы еиҟәыхьшәашәа – «ацтцареи агырхареи ҳара ҳнапы ианым» иҳәеит. Уажәшьҭа иаанхаз абаҕәаза акапдан иоуп, уахь ҳҿынаҳҳеит.

– Бзиала шәаабеит, иарбан зтцаароу шәаазцаз?! – деихаччо даҳпылеит ҳахьыныҩнашылаз иҩнатәаз аӡҕаб.

– Апаспортҟәа рыҿҳәараҟәа рыцтцара ҳҳәан, снаҩс даҿа фҩык ртәы иацтцатәын, аха урҭ ртәҟәа ацтцарҭа аҭыпҟәа рыман, сара стәакәын ипылҳаҭха иҟаз, – уи хыхь инаҟәтцаны иналҳаркит. Иааиллыршәашәан, уаҳа акгьы мҳәакәа анаӡараӡатәи «адырга ҷыда» ҳәа

зныз абӷьыц – «аҿхәаара иацҵоуп декабр 31-нӡа» хәа нанылҵан, амҳәыр наалырхеит.

Роланди сареи ҳнеихәапшын, ҳааибарччеит, – ҳус ҳхала ипхастаҳтәхьан, – илмаҳартә инаиасҳәеит. Ҳара уи абаҕәаза акапдан иҟны ҳнеины ҳиҳәарц ҳгәы иҭан. Ҳәарада, ҵак змам атҵакы аҭаны ҳалацәажәар, иаргьы акәу цьышьа иаапхастеитәуан. Иҭабуп хәа налаҳәаны, какалкра ҳҿынаҳхеит.

Ииуль 1

Иацык амашьына аѡнутҟа сыҟан. Арныҟәага хада (главныи двигатель) ашьақәыргылара иаҿын зегьы. Сгәы иаахәеит аӡәыкны русеицура. Анцәа иҳамҭоуп лыпхала ҳахьеилгаз, ипжәар алшон, амашәыр баапсгьы ахылтцуан.

Иахьак амш бзиоуп. Бельт ду ҳабжьоуп; Ашьыбжьон лхыҳәҳәоны иаҳпылеит Америкатәи аибашьыга ӷба «40 Чарлз Ф. Адамс» иажәлоу.

Иахьа ҳӡы нтцәеит, ууаанӡа гарҭа ҳамам шырҳәоз. Агирокомпас былхьан, амшынӡрыцқьага акәзар аус рзаруам, ари 13-тәи ареисоуп.

Ииуль 2

Макьана ӡыда ҳтәоуп – амеханикцәа рус усгьы имаӡоуп. Вентспилс ҳанхықәгылеит ахәылпаз. Аидара ыҟам. Апырсал ҳахагьежьуа ҳӡыхгылоуп адгьыл ахь анеира ҳақәиҭымкәа, ҳалақәа ҭраа ҳахәапшуа. «Ахмах» агәамтцра даҿуп, аѡныҟа уатцәазы сҟалоит ҳәа адырра риҭан, уатцәы дабаҟоу!

Ииуль 4

Иахьа ҳара иҳамшныҳәоуп, асқьалахьы ҳнаргауоу, ҳаӡхгылазаауоу ҳзымдырцуа, ҳабжамҽамноуп ҳшыҟоу. Апшра-аиҭапшра иреицәоу иҟоуи.

Ииуль 5

Иацы, иаха ҳныҳәа бзианы иазгәаҳҭеит. Аекипаж ахаҟәитра анроу, рбаҩхатәрагьы ааҧшуа иалагеит, ашәаҳәара, акәашара – аиҧш збахьадаз. Аӡы иххалт акәымзар иуаамзи!

Ҳӡы нҵәан, ҳафҩы гарц акгьы ҳагым, аҟәарахьы аӡхыҵра ҳаҟәиҭымкәа, ҳаилагьежьуеит, арахь амгәахь сызҵысын, цәгьала сыҟоуп. Арадиодкылага иаанагоз Лидиа Андреи-иҧҳа Русланова лыҟәгылара схы-сгәы аарҧшаан, сылабжышқәа ханарҟәҟәалеит. Ауаҩы дыҟан, дыҟам, даныҟазгьы «лваленкиқәа» рзы дыҧхаҵо, дыҧхаҵо дрыманы иқәын. Уажәы? Асааҭ 21.00 рзы абаҕәаза ҳанҭалеит. Ҳаҩнуҵҟа лахҿыхрахеит…

Агәаҭаҩцәеи ҳареи ҳшеилагьежьуаз, асааҭ ҩба ҟалеит, сышьҭалеит.

Ииуль 9

Иацы, иахьа даара сгәалаҟазаара бжьысуп, икаҳаит саҳаиҭқәиҭ, даараӡа ахатә критикала схы шысҟажогьы, сычҳарақәа аасымҟәытцыжжуама сҳәартә иҩсцәхалоит. Ааҧсара снырит хымҧада. Цас аҩныҟантәгьы дыррак соуам.

Аҩадатәи амшын цқьоуп, еилгоуп амш кәеикәеиуа. Ахәылҧазы ҳаҩхылеит аӡиас Ельба.

23.00. Гамбург ҳҩалалеит, алашара еилаҵьуҵьууеит.

24. 00. Амчра ахаҭарнакцәа халеит. Иаарласны, аҳауа еиҭакра иахҟьоу, сқьышә еилырҩын, цәгьала сыҟоуп, ахьҭа злалаз рацәаҩуп – Вентспилс ашьа аҿыҵуан.

Ииуль 10

Гамбург. Ашара иацгыланы равтобус хәычқәа рыла икылсхьан «Роматекс», «Санатекс», «Ҳансатекс», «Ролимекс» уҳәа амагазинқәа рыхәаахәҭыҩцәа.

Аҧсаатәи аҧсыӡи шеишьҭоу еиҧшоуп урҭи амшынуааи шеишьҭоу, ишеибаҧшаауа. Урҭ ахьыҟам ақалақь – қалақь ҭацәуп ҳәа алаларатцәҟьа рҭахым. Аиашазы арҭ

аполиак-уриатә магазинқәа аҭыԥантәи ауаа аҩналара акәым ираҭәашьаны иавамлозар ҟалап. Уахгьы-ҽынгьы акыр ҳарҳауеит ҳәа зыԥсадгьыл кажьны змагазинқәа ирыҩнагьежьуа, аґбақәа ирԥыланы амшынуаа аазыԥхьо урҭ ауаа рыԥсҭазаара интересс, гьамас иалоузеи?

– Исҭахуп аԥрак аахәаны ишысҭаху сыԥсы сшьарц, адунеи сакәшарц, избарц, исаҳарц, – даҿын згәы ҩнаԥҵәаз руаӡәк иҿыԥшылара ааҵьоушьартә. – Аусура, еиҭах аусура, – иҽизеиқәкуамызт аҵыҭәа зқәиааз амиллионер! Уи сихәаԥшуан дрыцҳашьаны, иара сара дышсыхәаԥшуаз здыруада?

Ииуль 11

Гамбург ҳақәҵит аҭхагәҭаны. Амш еихашьшьуп, амшын ҭынчуп. Сгәалаҟазаара еиҳа-еиҳа ибжьысуеит, сгәыґрақәа рҵыхәтәа еидыркылошәа збоит. Аҩнынтәи дырраҭарак смоуижьтеи абар мызкы мышқәак нархылахьеит. Ахәыҷқәа еибганы рыгәқәа бзиандаз…

Ииуль 12

Фиуни Зелендиеи адгьылбжьахақәа рҿы ҳамнеицкәа (Бельт дутәи абжьысырҭа) арныҟәагага хада (главныи двигатель) еихәлахеит, ҳгылоуп. Аҭыԥантәи аамҭала асааҭ 10. Саатки бжаки рыла иҟаҵаны амега ҳақәлеит.

Ииуль 13

Аҩныҟа ателефон сасын, ҿнаҭуам. Знык сызхара срацәҳазшәа сыҟандаз!.. Шаҟа гәыԥжәара-хыԥжәара. Ачҳара еиҭах, ачҳара!

Амра анынҭагьалоз Вентспилс ҳанхықәгылеит. Дырҩегьых ҳалақәа ҭраа, адгьыл ҳахәаԥшуа, аԥырсал ҳхагьежьуа ҳгылоуп. Акаԥдан ԥсшьара ацара аҽазыҟаҵара дшаҿыз, ашықәс нҵәаанӡа маԥ ицәыркит.

Иаха акраамҭа стәан, скаԥдан ателефон дасит, «ссирк саԥхьоит, уазыӡырҩырц уҭахӡами», ҳәа. Саныҩхала, дышьҭан, дызмыцәозар акәхарын.

– Уаниз амза иалиааз ауаа зеипшрахо сузапхьап.

– Оо, сзеипшроу сара исзымдыруа џьара акраҳәозар! Аиашазы, реиҳарак сырҟьаны исыӷрапшызшәоуп уи авторцәа иақәыршәаны ишырҩыз.

– Сара стәгьы сузапхьап, сентиабр 20 рзы 50 шықәса схытцуеит, ишпастахыз аҩны аҟазаара, иахьа арадиограмма соуит, зегьы аусурақәа рҟнытәи апсшьарақәа рган аҩны исзыпшуп, сымаҳәцәа, сыпҳацәа…

Сгәы даарыцҳанашьеит, апшқа иҿапшылара зҿапшылараз Вахтанг Давид-ипа. 50 шықәса ихытцра зазгәаимтарыз асҟатәи џьабаа амшын ихзырӡлахьоу, зус гәыкала иазыҟоу, издыруа. Игәы насырӷәӷәазшәа ныҟастцеит, аха саргьы схы-сгәы пшаауан, ҳнеибаргәыбзыӷшәа чамсҟәылк-чамсҟәылк ауараш аажәит.

Атцх аҭынчра наиатәашьаны санлалбаа, аштурман еиҳабы Чакветаӡе Мамули ишә аартын, алашарақәа аркын. Снеизар, дтәан қьаадқәак еиларттo.

– Сзышьталом, – иҳәеит саниба. Ҳтәан акраамҭа ҳаицәажәо. – Уажәы Батым ҳазкылсыр, ишакәхалак псшьара сцароуп, – иҳәеит. Акапдан ҩышықәсоуп псшьара дымцеижьҭеи.

Уи дааныжьны стыпахь санаауаз, асааҭ ҩба рахь аусура иаҿын. Сныкәиеит амузыка наҿатцаны, аха схәыцрақәа ахьыҟаз ҳазшаз издырам.

Сшынаҳәааҳәуаз гәаҟрыла ацәа сынҭанагалеит. Арадио аҟыжбжьы сгәы иқәыҩуан.

Ииуль 14

Ашарпазы ишыстахымыз сылацәақәа ҩхыстит, нас ахәыцра еилахәа-еилапаҭақәа сдырхагар аиҳа схәан, сҩагылеит.

Истахы-истахым ҳусура аихшьала сҩырц сҩыга стол сшахатәаз акапдан дааит, иахак ачараҟны талбашьра иуазшәа иблацәақәа кылчаа.

– Уаха ҳрыдыркылар ҟалап.

– Дырҩегьых атцх пе҄ны уатцәы акгьы ҳахьымзазакәа амҩа ҳақәлома?

– Иҟаҳтцари, ҳнапы акгьы аным. Ных, схалап, – дцеит. Скаиута еиллыргарц дааит Лиуба, араагьы сымцхәуп, сыбпырхагахарым, – сдәылтцит, – сдәылтцит, аха сабацои!

Ашьыбжьышьтахь асааҭ 20. 30 рзы аскьалахьы ҳхы ҳархеит. Ҳхы ҳшақәитҭхаз акультбазахь…

Ииуль 16

Ашьыбжьон сааҿыхазар, амра ҳақәҷҷо Балтика ҳхын, ҳауаажәлар карауараха ишьҭан, ҭынчран. Акы снацҳан, сышьҭалахт аӡырпха сыдкыланы. Апхӡы сылхәраа сшышьҭаз, ателефон сарҿыхеит. Аҟәаҟа ателефон узыҟастцеит, угәуеаныз ҳәа сеиҳәеит арациа аначальник.

Аҩныҟа гәҭыхас ишсымаз ателефон азы сахьыҩхалаз, арадиограмма аасдыркит – ҳаибгоуп, ҳаузыпшуп, – ҳәа. Сарҭынчит, уажәшьҭа ателефон ҟамларгьы уадаҩым. Иагьыҟамлеит.

Ииуль 17

Ашьыжьымҭаншәа Гарптәи пхызк салан – сан дызбон… Манчараа рҟны зыхьла аҿызәзәаара саҿыхын. Сызлаз апхыз саалтцны сҩагылеит зыхьк сықәыстәарц. Акран аасыргьежьызар «цәышш» аатгеит, аӡы убар иааг – иҟалах здыруада… Даури сареи ҳаицәажәеит телефонла…

Уажәы псшьара сцара апсоу иапсаму? Ак шьақәыргылатәуп… Издыруада ахақәитра сыпсы снаршьар?

Ииуль 18

Иацык сакәзамкәа акәын сшыҟаз, сцон сҭәаны, апхӡы иарбааз сцәарҭа рыпсахит. Аҳақьым сгәеитҭеит, ахәшәқәа сзааиган, хә-таблеткак зныкҟьара идәықәстцеит,

сыбаҩқәа зегьы тцааршәха ауп ишыҟоу. Иаха сыцәа иаҳа иҭынчын, ашьыжь сгылеит акырӡа сеиӷьны. Сыхәшәқәа шызжәыц ажәра саҿуп, амш амра кажжы иҟоуп. Стәоуп, ааигәа сызкьымсыцыз аочерккәа рыҩра саҿуп, иаамҭоушәа збоит аццакыра, ауаҩ ишьҭахьҟа акы нхозароуми!

Апартком ахь арадиограмма дәықәстцеит, ҳашнеилак апсшьара сырҭарц. Амшын Еиқәахь анеира азгәаҭоуп ииуль 29 азы – Тҟәапс, ма Баҭым.

Ииуль 19

Ақалақь Норденхам қалақь цқьоуп, қалақь ҭынчуп, тауарла иҭәуп, 30 нызқьҩык аланхоит, Норденхам иҳавагылаз америкатәи аиадертә ӷба AMERICAN RANGER рсолдаҭцәа акәшаны аидара ақәхра иаҿын, идәықәыртцон итцыхәаптцәарадаз авагонқәа рҭәны. Иахьа 20 вагон, вагонцыпхьаӡа хпа-хпа контеинер рықәыргыланы асолдаҭ рабцьарқәеи арациақәеи рыла еибыҭаны инаскьаргон. Иаакәыршаны аӷба зыхьчоз гитлертә цәынхақәа рхы-рҿы рхалашон, ракетала еиқәыршәаз аӷба ахьчара ахьрынасыпхоз. Ақалақьахьтә сааит саапса-скара. Америкатәи асолдаҭи авагонқәеи шеилыхац еилыхоит.

Америкатәи асолдаҭ анегр ҳәсақәа армаҭәа рышәтцаны ирылоуп. Ҳара ҳашнеиз еипш ҳаӷба ахы-атцыхәа ҭырхит, ар зыцәшәаз здыруада! Ашьыбжьон агенти аполициа ахаҭарнаки ҳамҩа ақәлара иаҭаху ашәҟәқәа еиқәыршәо акапдан иҟны ҳаштәаз джакьа мацараха арпыск аатцәак иҟәаҟәа икыдтцаны дааҩнашылеит. Аурысшәа иааузеилмыргартә еилаҟәаҟәаны иҳәон, урысшәала иҩны имаз абӷьыц акапдан инеииркит.

– Аурысшәа атцара ашкол сҭоуп, – ҿааиҭит даасҿапшын, – Норденхам саҳәшьаду лҟны аканикулқәа рзы сааит, исыпсахуеит аконсерви, абураки, аҭаҭыни уҳәа афатәқәа рзы амаҭәа.

– Уи аҩыза ҳзыҟатцом, – ҳҳәеит ҳара, иаргьы дындәылтцит. Асааҭ 12 рзы США асолдаҭ рмагәшьхәа иатцачҳыжь-чҳыжьуаз Норденхам ааныжьны ҳҿылаҳҳеит. Абцьар акәхра ишаҿыц иаҿын.

Минуҭқәак рышьҭахь Бремерхафен ҳлавшәеит, х-саатк рыла Аҩадатәи амшын аҟны ҳаҟан.

Ииуль 21

Ла-Манш. Амш бзиоуп, иҭынчуп Бискаи. Ахысра мҩапаагон, ахьҭа сылалахит, иансылтцхьаз ҳәагьы сымбацызт аха...

Португалиеи Испаниеи рыпшаҳәақәа. Аокеан ҭынчуп. Ҳкапдан апсшьара ишьҭра иазыразхеит. Сара стәы ақәҿыртуам...

Гибралтар ҳҭысит ашьыжь. Адгьылбжьаратәи амшын ҳахьынҭалаз аглам ҳпылеит. Амш бзиахәӡа иҟоуп. Ҳара ҳхы-ҳахшыҩ зегьы апсадгьыл ахь анеироуп изызку.

Ииуль 25

Иаха атцх пахеит иаалырҟьаны ус еилыргатәык ахьҳауз азы. Иара акапдан изы зегьы акоуп – ианиҭаху дҿыхоит, ианиҭаху дыцәоит, даныцәоуи даныцәами еиҟароуп, ицәгьоуп уи аганахьала иацлабра. Ажәакала, акыр злоу уаҩуп. Амшын ихшыҩ (амшын акәзар) акыр иаҟьазаргьы, агәамч иланатцеит.

Ашьыжь длеин акраамҭа ҳаидтәалан, мышқәак рыла ҳаипцыртцуеит, цәгьам-бзиам аус еицаауеит, уи ишьҭахь иаанхо санрызхәыцлак, иҟаларань иҟоу здыруада. Уажәы псшьара саноурмыжь нас иапсахару?!

Адгьылбжьаратәи амшын амра ааумдырырцу! Сицилиа. Ҳамшқәа амачхара иаҿуп, аҩтәқәа, акьыпхьтәқәа ирыцлоит.

Зыцәа ҟьалахьаз сыхшыҩ блаҟьо игәаран ахәыцра еиқәарақәа сзеизыркәкәо. Апсҭазаара иалсыршарц исҭахи? Сҿапхьа иқәгылоит зҭак аҟатцара сылымшо азтцаара. Зегьы нсымпытцапшша ицеит.

Исымпытцантцәоит сгәыҵракәа, исыхьыз сызды-рам, аха зны-зынла исцәыӡуеит агәрагара. Адунеи заҟа илакәузеи!

Ииуль 28

Иахак сызмырцәоз ахәыцра бзамыҟәқәа пхьарцоит, иахьа иргәыргьагаха исызкылсыз ҩ-ажәабжьк – Нина Тҟәапс дшыспыло, аҩбатәи – ҵсшьара сцара азтцаара Бат̧ым ҳаннеилак ишыӡбахо рзы спыруа сҟартцеит.

Дарданелл ҳтцалеит 08. 00 саат̧ рзы. Босфор ҳтцысит 19. 10 саат̧ рзы.

Ииуль 29

Амш каххаа Тҟәапсҟа амҩа ҳақәуп.

Сныҟәиан сыпсы сшьап сҳәан, аха иузыршьода! Акәара аҿапхьатәи ашыӡ цәатыхьтшьра ҳшалаз Тҟәапс ҳаахыҟәгылеит.

Ссиршәа иубаша, ахәылпаз срадиодкылага наҿасксзар агәаҟьҳәа апсуа шәаҟәа рҳәара иаҿын.

Акахьы аусура иналагоны, Тҟәапс абаҕәаза ҳантцалеит, асаат̧ аказы ихалеит абаҕәаза ахатцарнакцәа. Хпа рыбжа рзы Даур дааҩнашылеит, дишьтагылан иан.

Даури сареи аҟалаҟь ҳналалеит. Сеимаа ашьхәа ӡахтәын, аӡахыҩцәа сзымпшааит, исыпшааз аха рыма-мызт. Аҟьамсар зхысыз абазар кьаушәоуҟәак иҟәпсоу рыхәҟәа уеиларгап.

Август 3

Бат̧ым. Ашьыжьымтцан акапдани сареи аусбартцаҿ ҳнеит. Анатоли Алексеи-ипа илактца цәгьан. Ҳшы-ныҩнашылаз аҟапы-сапыҳәа инеибакит «сгәылшьа-пи» иареи, аха сара стәы иаразнак дхьатцит. Уаҳа хаа-рак ҳзеибымҳәаӡакәа ҳаидытцит. Ашьыбжьон апартком сыҩдәылтцны сышгылаз, Анатоли Алексеи-ипа машьы-нала дааиуан, саниба даангылеит, сылтцаиртәан иҩныҟа ҳцеит. Ари сара схатцалажә зегьы дтцәымыгха дрылаза-ап.

Бат̧ым ҳақәтцит 2. 30 саат̧ рзы.

Август 4

Наҟ ицәырҳгаша здыруада, макьана ҟыҟдаҿыҟда ҳҭынчҳаҳараӡа ҳаҟоуп. Вахтанг Давид-иҧа ихәаҿны имаз ауаа иудыруеи хазынара дук рыланы ицәырыргаргьы! Иара ҧсшьара ддәықәыртцеит...

Ажурнал «Отчизна» №2 саргәырҕьеит. АПН афотокорреспондент ҷыда Васили Малышев иҭыхымҭа апатреҭқәа «Ақәра рацәа зхытцуа» аҟәшаҿы Лашәриа Ҭаркәыкә ипатреҭ ахьрылагылоу. Уи аҭаҳмада ибартца абагьыр ижәҩахыр ықәыргыланы, апырпыл рыцхрақәа ивакнаҳаны, дыцсыр зымуа апырпыл акәушәа, ссиршәақәа иҭыхуп. Мушьни изысҭип Вентспилс снеир! Грециеи Италиеи рыбжьара ацәқәырпақәа ҳабжьарцалт, акраатцуан ҳамыркшамырҳәшеижьҭеи амш...

Макьана ҳаркша-рҳәашо ҳамоуп амшын.

Сапхьон Мариа Ланг (Мариа Вега) илызку аочерк!

Я долго блуждала в тумане пустом,
И жизнь протекала, как вода под мостом.
Но вечером к правде мы ближе всегда:
Чем глубже колодец, тем ярче звезда.

Шаҟа иртцауланы, ирыцқьаны иҳәоузеи уи зыцсҭазаара, зқәыпшра, зыуаҩра зыцсадгьыл иацәырҟьаланы, атәым жәҩан атцаҟа зынасыҧ рыпшааауаз Вега лажәақәа, уи зажәымҭыҿеха зиатцәахә кыдлаз ауаҩ!

Август 8

Гәышпыла афырҭын ҳацәызыхьчаз Сицилиа ҳашьҭахьҟа иаҳа-иаҳа аҳауажәпара иалаӡуеит.

Адунеи апсҭазаара шпеибыҭоу уҳәаруеи! Ахәылпазы ателефон дысзасит Мамули, – ус еилыргатәык ыҟоуп уеилахамзар, – ҳәа.

Сыҩхалеит. Снатәоны, иҿыкәабага ишьатцаны, мпахьшьыла иҿырбо аванна дааҩнытцын, ашә даалагылеит Спиридон Николаи-ипа Пхакаӡе – акапдан инаставник, ҳагба рныҟәарта аусбарта аначальник ихатыпуаҩы.

– Вахтанг Давид-ипа изтцаара апартеизараҿы иахәапшзар ишпоубои? – дааин сапхьа акресло дылтатәеит. Азныказы исҳәара сзымдырууа саашанхеит, агаӡа инапала амат ркуан ҳәа, сагьаархәыцт.

– Ус шпаҟалои? – иаацьасшьеит.

– Уи аҩыза шзину аҳәоит, – инапы нақәикит Қырттәылатәи Акомпартиа Ацентр Комитет III Апленум аматериалқәа зынны ҳапхьа иқәыз агазет.

– Аиеи, аха акапдан дыҟамкәа иаалырҟьаны изтцаара ҳахәапшыртә еипш хтынҟьас иҟоуи? – уи еипш азтцаара цәыртцыртә иназцаз, еилыскаарц стаххеит.

– Зегьы пхьаҳәҳәаны аҩныҟа игеит, ауаткақәа, акониакқәа, ипан, имаршәа, иҟьатамахжәара… шаҟа утаху.

Ус ак сылыршара шамуаз збаз иажәақәа нахыга-аахыго ҳниасит даҿакахьы. Мамули ақәҿимтит, дтынчӡа, иҩнытцҟа ихьантаӡа акы штажьыз удырратә дыҟан. Иара Вахтанггьы, ишырҳәо еипш, уаґоу ишәхымс дхытцит, аха…

Август 10

Ашарпазы аґба аґзбжьы сарҿыхеит, иара усгьы апхыӡ хынтә-ӡынтәқәа сыцәа дырҟьалеит. Сҩагылазар, анаҟә ҳантеиуа иахатәан Гибралтар. Саатқәак рышьтахь Атлантика аатит агәытцамтцамра кәеикәеиуа, ахаҿы аартны, ажәҩан цқьаӡа, итынчӡа. Атынчра ахьынӡагаша здыруада. Иахьа аҩбатәи амеханик 36 шықәса ихытцра азгәаҳтоит.

Август 14

Тернезен. Ианаацәылашоз асқьала ҳҩаддыргылеит Шельд антәуа ҳәа ҳшазпшыз. Ҳауаажәлар ақалақь ахь ацара дук ргәы азтам.

– Колиа дааит, Колиа дааит, – иаалахҿыхрахеит иаалырҟьаны.

– Гамарџьоба, здравствуи! – ҳәа сышә даалагылт авахтатә мотрос иԥхеигалаз рпыс калахәтцәак икаска ихатцаны, дқьыпаха. Колиа иакәын, Колиа, аполиак коммерсант алариок-машьынала атауар ҳзаазгаз.

Шаҟа иааирлахҿыхзеи Колиа!

Шьыбжьоншьҭахь асааҭ 14. 30 Шельд ашьҭытцымҭа илақәыршәаны ҳҿылаҳхеит. Сааҭк ала амшыни иареи реилаларҭа ҳалкылшәеит. Аҭшәара Остгаттәи афарватер ҳҭаланы ҳаргъарахьтәи аҟәара ҳҿеадкыланы ҳлеиуан, аҟәара ҭырҭәааны адача хәычҟәа акакаҷҟәа реипш еиварыпхаа еивагылаз рыпсҭазаара еилашуан, аҟәара хҟьан уаала. Уи Валхерен ҳәа изышьҭоу адгьылбжьаха ҳлахыкәшан, афы зыпҟьоз Аԥадатәи Амшын ҳахьынхылаз еицырхашьшьы иԥҳавалеит анемец иеибашьыга ґбақәа 12. Анемецџәа акы иаҟьахуеит, аха иарбахараны иҟоузеи?

Аԥадатәи амшын азы иааџьоушьартә ажәԥан цқьан, иаатын...

Август 19

Вентспилс. Асааҭ 15.00 рзы арантәи ҳақәтцит ҳкарауараха. Амш бзиоуп аԥадатәи апша аҿоуп. Ҳамԥа хоуп Амстердамҟа. Уи даара сгәы иахәоит, Амстердам иреиґьу адунеи аҳҭныҳалақьқәа ируакуп. Аха Амстердам аконтрабанда иаштабуп, иҟалап араҟа акаҳпрагьы шәҭуазар...

А

вгуст 21

Шаҟа ишьыжьы хааузеи! Адунеи зегь реиҳа еимабзиоу аигәылацәа Даниеи Швециеи ҳрыбжьаланы ҳԥеиуеит. Араҟа аӡатцаҟатәи лодкакгьы ааҳпылеит.

Август 22

Аҩадатәи амшын. Апшахь шаҿоугьы ихааүп, ипшӡоуп амш. 12. 00 саатҭ рзы иаатит Нордзе-канал рапхьатәи ашлиуз. Аканал нак-аак ахықәқәа уаала итәын, хәыҷи-дуи, хатцеи-пҳәыси рпатретҭтыхгақәа зықәку ҳара ҳакәын. Урҭ ҳашнеиуаз дырны имеизеит, аха амҽыша псшьара аплиаж ахь икылсыз зегьы ҳбирак ҟапшь иаднапхьалон. 15. 20 рзы ашлиузқәа ҳахьынӡарыбжьагылаз инеилымшәакәа изхәапшуаз, изыдгьежьылоз «Сухуми» акәын. Ашлиуз анаат, рнапқәа шырҟьоз атшәара ҳҩыбжьысын, аканал тбаа амҩа иатцәа ҳталаны ҳҿыҩаҳхеит. Апҟақәеи абынкәатақәеи зыхтәалаз аканал нак-аак зыпсы зшьоз уаала итәын, таацәа-таацәала, хазы-хазы бзиа еибабоз ркьала хәыҷқәа рҽырҩнарҟәыҟәны, рмашьынақәа рываргыланы.

Дук мыртцыкәа Амстердам аканал агәта апырсал ҳнахагылеит, иааҳадгылеит абаржа. Асқьалахьы ҳнагаразы аидара пытк ақәхтәуп, аҕба шьтытцырц.

Август 23

Амстердам. Шьыбжьоншьтахь аканалқәа ҳныртыгаартыго, еихатцәиуа ацҳақәа ҳанрыбжьга-аарыбжьго ӡышьтак ҳантаргалеит.

Аӡи адгьыли узеиҩымдыраартә инеимазакны, инеимыриашоуп. Амстердам аӡи адгьыли убысҟак еилатцәоуп, реимадарстақәа аауӡымдырыртә. Ашьыбжьон ҳцеит ақалақь ахь. Рапхьа Заандамҟа, Пиотр Ду дахьынхоз ахь. Уи ақалақь Амстердами иареи еилалахьеит. Итцыхәаптцәарадоу аканалқәа зны ҳрытцсуа, зны ҳархысуа ҳналалеит Заандам. Аулицақәа ахьеихагылоу Деинплин аштахәҷы итагылоу абронзатә баҟа ҳанынавала, иаразнак мҩашьарыда Пиотр Ду дааумдырырц залшом, уи ашьапы иану (урысшәала) аҩыра уамыпхьаргьы. Апедестал хыхь иқәгылоу аҕба дтагылоуп аиха кны Пиотр. Уи Урыстәылатәи аҳәынтҟарра амчхара арҕәҕәара имцапшьха иазгылаз аҳәынтқар иӡбеит

хаҭала ибарц, еиликаарц Мраҭашәарахьтәи Европа акультуреи ааглыхреи рҭагылазаашьа.

1697 шықәса ашарԥазы Пиотр I Пиотр Михаилов ҳәа ихьӡтәны дыӡхытцит Заандам. Еизаз аҵьажәлар дрылибааит Геррит Кист ҳәа ууанӡа Пиотр Ду иҟны аус зуаз аӡәы, Заандам дахьынӡаҟоу иагьиӡбеит уи иҟны дааннеасырц. Иара уи аенытцәҟьа Лаинас Теивис Рогг иґбаргыларатә верф аҟны аусура далагоит, далагоит ус ахсаалақәа рыхәапшрала акәымкәа, аихаԥсыхә кны, ахәҿала.

1698 шықәса маи 21 рзы Пиотр Ду деиҭаҭааит Заандам, деиҭааннеасуеит Кист иѡнхәчы аҿы.

Ахынтә раан 1717 шықәса маи 5 рзы даауеит, аха уажәазын аурыс ҳәынҭқар ихьӡ ала, ижәла хаҭа ижәлатәны, иԥҳәыс аҳкәажә Екатеринеи жәпаѡык имѡапгаѡцәеи ицны. Усҟангьы иѡыза Кист иахь дымнеир имуит. Ссиршәа иубаша, Пиотр Дуи сареи ҳаира 279 шықәса рыбжьысзаргьы, енак иахьақәшәазоуп!

Пиотр Ду ихы злеигӡо аѡн хәычы ѡ-метрак инареиҳаз аҭоуґан иееиѡырҿахәа дахьҭаиаз, аиашазы даараӡа иуаѡ дуу аӡәы иакәымзар ихы изақәнаргарымызт. Наполеон данаҭаа ишазгәеиҭаз еиԥш, «Для истинно великого ничто не является малым».

Аамҭа иаратәы шыҟанатцозгьы, аѡн хәычы аееиқәырханы иҟоуп, иѡнагылоуп Николаи II идтцала ахаҳәтә ргылара зкәыршоу, анаатәи аԥшацәгьеи ирцәызыхьчо.

Ари аѡн хәычы иаванхо ашәҳәа ҳзаазыртыз Иан Блом ихы-иԥсы ахҭынтцаны, иоурысшәа ахьахьымӡоз англыз бызшәа наԥшьуа, иаҳзеиҭеиҳәон уи аҭоурых. Ҳара ҳатцкьысгьы ҳ-Мерседес ныҟәцаѡ Бен Фарбер уажәада имааицыз иҵьашьаны дазыӡырѡуан.

Аѡн хәычы аҭыӡқәеи, аѡнутцҟеи, адәахьи анаԥѡырақәа ирырганоуп ишыҟоу, иаҭаалак инаԥѡыра нанитцон, шаҟаѡ миллион уаа аҭаахьоу здыруада! Ссиршәа ицқьоу аԥенцьырқәа ирҭасоу асаркьақәа шәҟәы бґьыцра руеит, автографқәа рнуп абырлаштә мацәазқәа рыла

ицәыгьгьаны. Џьа змамыз автографкәа инарылагылеит Гарџтәи арџыс иавтографгьы! Аҩыра иаргоу аҵенџьыр асаркьақәа излаҵьашьатәу, аҩнуҵҟала уџшыр адәахьы згьы илашакакараӡа иубоит, адәахьынтә аҩнуҵҟа акгьы. Агәтәы ҩны хәычҵ злеибарку мҿтәы џәымгәлоуп. Ҳнеира иагәаларшәаганы ҳпатреҭқәа ҭыхны Амстердам ҳналалеит. Амстердам, адунеи зегь реиҳа атауар еиҭарсраҿы иреиҳау. Араҟа иаарту атауареиҭарсра – акаҳуа, акаучук, аҭаҭын, акакао уҳәа реиџш, актәи аҭыџ аанакылоит аконтрабандатә тауареиҭарсраҿгьы. Амстердам адунеи аконтрабандистцәа рхы ахьеиларсу, ақалақь аҩнуҵҟатәи ақалақь ҳәа изышьҭоу, 20 нызқьҩык Азиантәи ианытџыз ауаа зланхо акоуп. Аиҳараӡак Гонконги Сингапури ныжьны иааз роуп араҟа иуџыло.

Ари ақалақь аџсҭазаара анеилашуа уахынлоуп – Бен Фарбер акитаитә квартал ҳиманы даныналала, иара уажәгьы аналс-аалсра шымариамызгьы.

Ашьжьымҭан иаҳзааиз Мерседес ҳаманы ақалақь иналалеит. Даара интересс исыман «Азиатәи» мамзаргьы «Китаитәи» ақалақь даеазнык аналс-аалсра. Иналс-аалстәын иацы сыла иабаз арҵабыргра, ашьақәырӷәӷәаразы. Илакәу қалақьҵәҟьоуп. Европатәи агазеҭқәа ишазгәарҭо еиџш, ари акаҳпцәеи, аӷьычцәеи, Европа агероин аҭира анапаҿы аагареи еимакны ашьаартџәыра зыбжьоу ҩ-мафиак ахьықәибахуа ҭыџуп. ФРГ аполициа ахаҭарнак ишазгәеиҭаз еиџш, дара-дара ықәибахыргьы рҭыџ ааныркылоит аҿыц, убысҟак ирацәаҩуп анаркотик агангстерцәа.

Иацы сыла иабаз сызхамҵо, еиҭах ҳналалеит амафизм ашхырцәаӷьҭра.

Авокзал хада ҳахьынахыкәшаз, ашҭа иқәгылаз абаҟа ду амҵан иацеиџш еилагьыжь-еилахынҳәуан иҵымхәҵымхәӡа, иҷкәыноу изӷабу узеилмырго, рыхцәқәа еилыжәжәа-еилырџџы, рышәҵатәқәа еихыҳәҳәа-еиҵыҳәҳәо, иқәыршә-џаршәу, икәыкәу, апедестал ашьапаны игәыдеибакыланы иаҿаиоу, атәартақәа еиҵхәаеиҵхәа ирықәиоу иҭахәхәа-ҭахәхәа даеа «цьанаҭ»

дунеик аҿы «иҟаз» ауаа. Арҩашьыга «хаа» зҿеамаданы еилаиаз ҳнарывшәан, аргъарахь ҳааҳәны аулица ҭшәа ҳнанылеит. Аулица агәҭа ибжьаз аӡы акырӡа ихәашьын, иҟьашьын егьырҭ аканалқәа рааста. Астатуиақәа, мамзаргьы ацәашь лых аветринақәа рҿы аипш зҿеилыху, зыбжа хту, зыбжа еилаҳәоу ана-ара ашәқәа ирылатәаз аӡгабцәа ҳрываланы ҳашлеиуаз, иахьыманшәалаз ҭыпк аҟны даанҿасит Бен.

– Шаҟа сааҭ рыла сааири, – иҳәеит дааҳахәапшшын Бен, – мамзаргьы саапшру?

Азнык азы иаҳзеилымкааит иихәаз змааназ.

– Избан, џьаракыр ус умоума?! – акраамҭа ҳџьеибашьон, ҳаихәапшуан.

– Ари аҭыԥ жәбарц анышәҳәа, аҳәса шәҭахыз џьысшьан… Асовет мшынуаа ирыдсымбалац!

Аканал анымҩахыҵ аргъарахьтәи аулица агәҭа асексуалтә кинотеатр афишақәа џьаҳшьомызт, урҭ рҩызцәа уахьнеилакгьы мраҭашәарахьтәи Европа ахашшааратә иҟам. Аха иара асекстә кинотеатр иаакәыршаны алампа ҟапшьқәа зыдкнаҳалоу иаарту амшгарҭақәеи, уахынлатәи акабарекәеи зых иакәиҭу Европа аҩнутҟа иаарылумкаарцу?

– Џьашьахәуп араҟа имҩаԥысуа, – иаҳзеиҭеиҳәон ҳмашьынаныҟәцаҩ Бен. Ари Китаитәи ақалақь дамоуп ахатәы маӡалатәи абургомистр, ахатәы полициа, ахатәы нышәынҭра – каналқәа.

– Уи шпеилкаатәу аканал-нышәынҭрақәа?

– Иԥсыз иҭынхацәа, ма иҩызцәа аиашьчик дынҭатцаны, аӡы иханамгаларц ахаҳә лҭажьны аканал ҟьашь иналарыжьуеит маӡала. Аха иԥсыз рышәҟәқәа рыԥсҭазаара аҵҵара иаҿуп, урҭ рпаспортқәа рхы иадырхәоит рҭыԥ аанызкыло асиндикат ачленцәа.

– Араҟа шаҟаҩы акондрабандистцәа «арҩашьыга хаа», мамзаргьы «Гонконг-рокс» ҭыҩцәа ркхьоузеи, аха урҭқәа зегьы аӡы икылҳәҳәо аисберг ахәҭак ауп изаҟароу! – иаҳзеиҭеиҳәон ҳгид улицак аҟнытәи улицак ахь ҳабжьагало. Адунеи хәышәтәышьа змам ачымазара-

ҽыршьыга алартцәаҩцәа дара-дара аҳра еимакны ишеибашьуа ишықәибахуагьы, иахьазы аҳра зуа, апҳьахә аанызкылаз Гонконгтәи акитаицәа роуп.

Ааигәа Гамбург ҳаннеи, атаможенцәа илакәшьаны иҳарҳәон хышықәса зхытҵуаз китаитәи аконтрабандист хәычы Венатәи аеропорт аҟны дшаанкылаз. Уи аныҟәаҩ хәычы иани иаби дрыцны Амстердамҟа зхы хаз ихәмарга амшә аҩнутҟа иагран арынок еиқәатцәаҿы зыхә миллион маркак ыҟаз 3,5 кг. агероин.

Ари аҿкыра баапс ахытцхырҭа аҟны иаанкыламзар аҿар ықәнахырц иҟоуп, ахытцхырҭа Таиланд, Бирма мак ашәҭ ҽаҩра ахьышәҭкакаҷуа. Мак ҳәа изышьҭоу ашәҭ иалырхуеит агероин, арҩашьыга Гонконг – арҭ агероин еизгарҭа ҭыҵуп, Британиатәи аколониақәа ируакуп. Ари адунеи зда ҟамлац ахаҳәтә қалақь ду аҟнытәи ҳаирпланла, ґбала имҩапырго «атуристцәа» ҩ-ҿык змоу ачамаданқәа, апалта атҵҟьақәа рҟны аџьыба ҷыдақәа змоу, зеимаа ашьхәақәа еихало-еихытцуа уҳәа ишрылшо. Урҭ зегьы рымҩа хоуп Амстердамҟа, уажәы ҳазлагылоу арыжәтәи аопиуми рыфҩы злышәшәо «ахьтәы қалақь хәҷы».

– Гонконг ыҟамзар акитаицәа ирыӡбуан, – рҳәоит Европаа. Гонконг инацлабуеит Сингапури Малаизиеи.

Агероин Европаҟа адәықәҭцаразы аконтрабандистцәа рхы иадмырхәо ҳәа иҟоузеи.

Гамбургтәи абаґәаза ҳанҭысуаз, ҳмашьына хәыцхәыц еимырдеит аполициаа.

Измааноузеи ҳәа ҳантцаа, ҳамҩапгаҩ иҳаиҳәеит аопиум ишашьҭоу. Насгьы иацитцеит ааигәатәи хҭыс џьашьахәк. Агероинтә Мафиа Куала-Лумпур (Малаизиатәи аҳҭнықалақь) дипломатк иҷкәын дшаґьычыз, уи изы агангстерцәа ишырҭаху багажла Европаҟа жәа-килограммк арҩашьыга рызнагара. Иагьынаргӡеит.

Ихьыжәкәыжә, игииуа, «ҽа дунеихаак» иалаз хиппаа ҳанрылсын, егьи ақалақь ду ҳаныналала, ицәгьам-бзиам ҳапсы неиваагеит, иара ҳамҩапызаҩгьы даaихаччеит.

Ҳааибарччеит «Сухуми» ҳанынадгыла, – Бен акаҳпцәа ҳшырзынижьуаз ааҳгәалашәан.

17. 00 рзы аврал бжьы аагеит. Ашышкамс еиҳау арҳәазоит ҳәа 3-буксир хәҷқәак «Сухуми» еимакы-еиҿакы шьҭахьла ҳазҭагылаз аӡышҭа ҳҭыргон. Иааҳакәыршан адгьыл бжьагалақәа рҿы ажәырп-жәырп иҳәуа аҳаскьын иаҵәара илаз ауасақәа аӷбақәа реиқәҟаара хьаасгьы ирымкит.

Асқьала хәыҷы иапыратәаз абынкәатақәа ныпхьаҳәҳәаны аканал хада иазнеиз «Сухуми» абуксир хәыҷқәа наднарпан, арҵәаа-арҵәаа инарылаҳәҳәан, аҿыланахеит. Бзиала аҳәозшәа зышҭа пеипеиуа машьынала иҭәыз Фордтәи азауад апшәмара ааннакылан, атруба ду иꙍҭнарҟьаз абжьы асакара иқәыꙍꙍуан уи аҟазара гәаларшәаганы.

Ссиршәа ипшӡаз, зымч капсахьаз амра ҟапшьӡа «Сухуми» иныҟәгылеит аҵыхәтәантәи агәашә ҳаныладыххылоз. Ссиршәақәа апсабара зырпшӡоз амра ҟапшь ду ҳаӷба апынтца иахьынӡақәгылаз уаҟа иааннакылар ҳәа ишәозшәа, «Сухуми» ашлиузқәа рыбжьара инабжьаҿархәеит. Ҳабжьагылан уи абз иꙍкылҳәҳәоз лҭашәаанӡа.

Август 25

Аꙍадатәи амшын. Ицқьоуп, иҭынчуп. Кыҟҿыҟда ҳҭынчӡа ҳхуп. Спиридон Николаи-ипа ауаꙍ ҭынч, ауаꙍ шьахә замана. Егьи акапдан иҭып аанызкылаз, уи усгьы аҭынч замана.

Август 26

Иахак сыцәа ҟьалан, ахәыцра бзамыҟәқәа срылан. Ашьыжьымҭан Белт Ду аҭысырҭаҟны ҳлавсит амшын аҵа аӷәаӷәара илахаз Новороссиисктәи атанкер «Пенза». Ари иааиқәырццакны Новороссиисктәи аҟәатара иалахахьоу аꙍбатәиуп. Рапхьатәи «Либерти» ахьӡын.

Август 27

Асааҭ 12. 00 рзы ҳналапшит ҳгәыграқәа зыдҳәалоу Вентспилс бзиахә. Ҳаблақәа ҭраа аҟәара ҳхықәгылоуп, ҳанрыдыркылаша здыруада!

Август 28

Вентспилс. Ҳӡаӡа-ӡаӡаӡа ҳалапшуа ҳӡаагылоуп ақалақь гәыпҵәаага. Ашьыжь анаҟә иҭачу апсабара ҳапхьаҟа иашарак ҳнарбарушь!

Асааҭ 10. Алоцман. Ҳдәықәлеит асқьалахьы – закә гәырҕьроузеи! Анаҟә иалаӡны ҳаззымпшааузаз алоцман дшыӡхалаз еипш амш ааихыккеит. Ахәылпазы аӡныҟа ателефон сасын, ҿнамҭит.

Август 29

Вентспилс 11 рыбжаз ҳақәтцит. Аҵла салҟьазшәоуп сшыҟоу. Аӡәы – Дарчиа даанҳажьит, иҿахьагирхаз азы. Амш бзиоуп.

Август 31

Аӡадатәи амшын. Амш еилгоуп, амра пхоит, амшын ҟәарҿаруеит. Ахәылпазы апартеизара ҳаман «Қырҭтәылатәи Акомпартиа Ацентр Қомитет III Апленум аихшьалақәеи ҳара ҳуснагӡатәқәеи».

Иаартны ҳаицәажәеит.

21. 00 саат рзы ацәашьыркырақәа еилыцьуцьуа, Везер аҭаларҭа ҳӡыбжьагылан, апырсал лаҳашьҭит, шьыжьынӡа аӡы ашьҭытцра ҳазыпшын.

Сентиабр 1

Норденхам. Ашарпазы ашырсырҳәа иаакылсыз абуксир ҟапшьқәа ҳрыманы Норденхам 40-мшы уажә апхьа ҳахьгылаз иӡкылсит. Урҭ абуксир хәычқәа руак «Stella» ахьӡын, сыбла иаахнаргылеит Одесса. Мшцәгьаншьҭахь аҳауа цаҳәцахәуа, ицқьакәакәараӡа ақалақь хьыҟәырчац ҳазхара ҳналс-аалсит. Тауарла

ихҟьоуп, узхәапшри? Ах, ох, шаҟа гәыпжәага, акыс уцьыба антацәу.

Сентиабр 2

Блексен ҳгылан, Норденхами иареи еизааигәоуп, иагьеиҟароуп, иагьеипшуп.

Блексен Норденхам аастa ихәычуп, ҳаблоуп изеипшроу, аха адунеи абас иахьтынчроу, иахьыцқьоу, иахьеицекаау тыпк ыҟоуп ҳәа сыҟам, аҩнқәеи аштақәеи – ашьам тып!

15. 20 саат рзы алоцман дхалеит, инадгылеит абуксиркәа. Минутқәак рышьтахь Блексен ҳнадтцын, ашьшьыҳәа ҳцылахҳеит. Амрагьы аакылпхеит.

Сентиабр 3

Аҩадатәи амшын агәы ҳақәптцәазшәа иаха акыр ҳаҟьеит, иахьа ибзиоуп, еилгоуп, амш хьшәашәоуп. Ашьыбжьон Белт Ду ҳабжьалеит.

Сентиабр 8

Ашьыжь ҳауаажәлар еихшәшәа-еихшәшәа акылсра иацуп, икарауараха, рыпсахы инанамго, ршьара иқәҟьаны.

14. 00 рзы ҳақәтцит Гамбургҟа.

Ахәылпазы ҳаилабжьақәеит. Зиа Кадыр-ипа Долиӡе – ҳаштурман еиҳаб цыц, ихымҩапгашьа, ихымхапагьашьа Крылов иеаҩрадагь – ацә ӡеаҟаразтәуаз, – ааугәалаиршәоит. Спиридон Николаи-ипа иҟәышу, тцак змоу уаҩуп. Егьи Денаев Маи Феодор-ипа апша иаццо, ипҳәыс цытк лыдижәылан, аклоун сахьоуп имоу!

Сентиабр 9

Балтика алахь акыр еиқәуп. Иаҳпылоит аибашьыга ҕбақәа, ФРГ иатәу, изтәу ҳзеилмырго.

Сентиабр 10

Аҩадатәи амшын, амшын баапсуп, хьҭоуп, аҟәа ауеит. Ашьыбжьышьҭахь амшын акыр ҳаӡҩеит.

Сентиабр 11

Гамбург. Ашьыжь 9.30 рзы Гамбург агәашәҟәа ҳнырҭалеит. Асовет Еидгыла агимн агәаҟьҳәа иарҳәо иаҳпылеит. 10 саатк рзы асҟьала ҳадгылан. Мао Цзе Дун ипсра даара хьаас иҟатцаны иалацәажәон анемеццәа ррадиодырраҭарала. 12. 30 рзы амашьына ҳзааит, аконсульство ахь ҳцеит.

Сентиабр 12

Гамбург. Ҳаҟәтцит асааҭ 12. 30 рзы. Спиридон Николаи-ипа амза нтцәаанӡа даангыларц Каҷарава адырра иаҳҭан, аха макьана аҭак ыҟам.

Сентиабр 13

Иахьа ҳгәы иаахәашаз адырра ҳауит – Амшын Еиҟәахьы ҳцоит иаарласны…

Сентиабр 19

Балтика еихашьшьуп, ихьҭоуп. Ҳшьара ахылара ҳаҿуп.

Вахтанг Давид-ипа уатцәы 50 шыҟәса ихытцуеит, изыстииз арадиограмма иаҳәоит:

«Акыр иапсоу Вахтанг! Иудысныҳәалоит умшира иазку агәыргьаратә ныҳәа. Иухугаз ашәышыҟәсабжа апсҭазаара аҿапхьа аӡы иҩалхәхәо аисберг ахәҭакоуп, аха иҭәуп насыпла, еиҭаҳәашьа змам иҿырпшыгоу фырхатцарала.

Ашәышыҟәса аҩбатәи абжа анылара узыҟалааит еилашуа апсҭазаара иалагамҭаны, аҟәҿиараҟәеи агәахәтәхьӡареи ирхытцхырҭаны.

Ишьҭысхуеит имажәӡо уҷкәынразы аныҳәаҿа».

Сентиабр 21

Роттердам. Асааҭ 02. 00. Аҵхагә ишьҭалаз ауаа шарԥазы ақалақь ахь идәықәҵаҵатәын.

Мамулии сареи таксист шьахәк дҳақәшәан, ақалақь зегьы ҳақәыршаны иаҳирбеит. Етаж рацәала еихагылаз ахәышәтәырҭа хә-ызқьҩык рышьҭаларҭа амоуп, еиқәыршәоуп иҿыцӡоу медицинатә техникала. Ателевизиатә вышка 200 метра аҳаракыра змоу аҿы аресторанқәа ссиршәақәа еибыҭоуп. Ақәцәанӡатәи аҟнынтәи ақалақь унапсыргәыҵа инангылоит. Миллионҩык инареиҳаны изланхо ақалақь аԥсабараҿ ишиз аӡгаб цәа ахьыкәкәо, ишәҭ-хышәҭха ашәаԥыцьаԥ иатцәара иагәылатәоуп.

Ахәылԥаз, асҟак гәыблыла ақалақь ҳзырбаз атаксисти ҳареи какалқәак неидаҳкылеит, ҳамҭакәакгьы наиаҳҭеит.

Сентиабр 22

Роттердам. Иацы зкапеиқәа нызхыз иахьа ақалақь ахь ацара ргәамԥхо рхы-ргәы ақәмаҷханоуп ишыҟоу.

Ашьыбжьон даҳзааит иацтәи ҳтаксиныҟәцаҩ, Фред Банис аҳамҭақәа иманы. Шаҟа арԥыс бзиоузеи!

Сентиабр 23

Роттердам. Ҳақәҵит 03. 30 рзы. 05 сааҭ инаркны ҳалагеит арадиограммақәа рдәықәҵара.

Вентспилсҟа ҳхы рханы ҳцон, ҳаннеилак иҟаҳҵақәаша шышьақәҳаргылоз ашьыбжьон адырра ҳауит Баҭымҟа ҳнеирц, ҳхынҳәит Баҭымҟа. Апарткомахь исышьҭит арадиограмма, ҳашнеилак ԥсшьара срышьҭырц.

Сентиабр 24

Иаха Па-Де-Калеи Ла-Манши ҳрыбжьысит. Иахьа ашьыбжьон – Бискаи. Шьыбжьоншьҭахь чаик ҳнахәаны акаиута аҿы ашахмат иасуаз, анард ихәмаруаз

ҳшеилатәаз аґба инахыҩҩит игәытҟьагаз атҟәацбжьы. Иҟалазеи ҳәа ҳаиханы апсҟахьы ҳаҩхалазар, аелектрик Читишвили Шоҭа имыругақәа кны ипсы ихҟьаны дгылан. Уи хыхьӡатәи апалуба антеннатә мазгәыҭ датцатәаны аус шиуаз хыхь антенна адыд асит. Ҳара ҳанхалагьы аҵпхьқәа аҳауа иалан. Лыпхала ҳаилгеит. Амш ақәа ауеит. Бискаиҟа ҳкылымсӡац, уи иаҳнарбараны иҟоу здыруада!

Сентиабр 27

Иацы изыргәырґьашаз ажәабжь ҳзааит – Чхаиӡе даауеит!

Адгьылбжьаратәи амшын еишьылӡа ҳанхылеит ашарпазы.

22.00 рзы ипхоу амшынӡ сыдыскылан, сласӡа, сычкәынра сызхнырҳәызшәа збоит.

Сентиабр 29

Сицилиа ҳатцалеит. Амш бзиоуп, амшын гәырґьахәгоуп, сгәалаҟазаарақәа ·ееим. Зегьы срызхәыццыпхьаӡа сгәы рыхшәоит, сгәы зхыларань ҳәа иҟоу акгьы збом. Вентспилс сгәалашәараҟны иаацәытцычҷоит. Вахтанг дааует ҳәа ари Мамули дыхәмарзаарын... Иара даанхоу, иҟалаша здырхуада. Ҳнеиндаз уахь знык.

Сентиабр 30

Иахьа амоторист Сихарулиӡе сгәалаҟазаара бжьихит, аха уи иҟнынӡа ахылбаагара – мап! Зегьы рызнеишьа уеақәыршәаны, иаҭаху рылыршара, дырҟатцара ауп хадара злоу.

Октиабр 1

15. 00 сааҭ рзы Босфор ҳанҭысын, Амшын Еиқәа ҳанхылеит – закә гәырґьароузеи!

Амш гәыргьахәгоуп.

Иахьа апартиатә ҵара рапхьатәи апхьара еиҿкаарыла имҩапысит.

Октиабр 3

01. 00 саат. Баҭым.

Ҟьар-ҟьар, ур-урҳәа ишеилаз, ирулак, апорт аусзуҩцәа 04 саат рзы асқьалахьы ҳнаргеит. Акраамҭа ҳаззыпшыз «ахаҭарнакцәа» акомиссиа неишьҭапало, иҩхалаз аркша-рҳәшара иалагеит. Асааҭ быжьба рахь иныҟәлоны снықәиеит, аха Нина лааира иазыпшыз, сызмыцәеит, сшынаҳәааҳәуаз ларгьы дааҩнашылеит.

Ахәылпазы Рафик ателефон сизасын, ахьышәҭҳәа даакылҟьан, ҳиманы дцеит иҩныҟа. Ҳахьнеиз, – Шамиль дааит! – ҳәа хәҷи дуи еилакәашон. Урҭ снеицыпхьаӡа шаҟа гәыкала исеигәыргьаны испыло аҩыза сымбац, исмаҳац. Ауха М. Т. Бӷажәба 200 шықәса зхыҵуа сабду ичаҟәа ҳәа Рафик инапала Мураҭ изиҭиз ачаҟәа ала аҩы ҳлаҵалан, ҳаннарҵәахьан.

Октиабр 4

Иахатәи сҩыжәра зхы ҭнаҟьаз, ашьыжь скараураха сыҩдәылтцит. Мамулии сареи аначальник иҟны ҳнеит. Устәи сара апартком ахь сцеит. Иара – аӷбахь. Уаҟа аҟәшақәа снарылс-аарылсын, смидагәидаха аполиклиникаҿы сынкылсит. Саныныҩнашылоз амра ажәҩан агәахьы иҩхалон, иаасгәалашәеит иахьа ҿатца шысымфацыз. Аҳақьымцәа «пофотбор» ахысра иаҿын: шаҟа ҟәша, ҿенак узахьӡарым!

– Мызкала пцшьара сцоит, иаҭаххарыма уажәы ахысра? – сиазтцааит аҳақьым хада ихаҭыпуаҩ.

– Уи зегьы знапы иану актәи акабинет аҿы итәоу атерапевт пҳәыс лоуп, шәеицәажәа! – иҳәеит. Уи лҟны сахьнеиз, омашәа сылбеит.

– Ас амшынахь усыздәықәтцом, ушьақәыгәӷәара шьҭытцуп! – иааҿахылтцәеит уи.

– Бзиоуп, – сҳәеит, иабалдыруаз Рафик иҩы шыгәӷәаз.

– Акардиограмма ҭыхтәуп,–лҳәан, исыдтәалаз амедицинатә еиҳәшьа слыманы днеит уи акабинет ахь. Слықәыртцан, сгәы аисыбжь анырцеит. Мызкы ашьҭахь акомиссиа дахысроуп, уаанӡа даапсоуп ҳәа нанылтцан, саргьы уи акәын исҭахыз, сқьыпҳа иблыша абазар аҟны иаасхәаз ашәырқәыр сыманы аґба сыҩхалеит.

Асааҭ 22. 00 рзы Нина Аҟәаҟа ицоз «Молдавиа» днақәсыртәан, Рафик иресторан «Абхазиа» сылкылсит. Иҩызцәагьы иаргьы гәыргьеит, иахьак ҳушьҭан уабаҟоу ҳәа. Атцәыцақәак неидаажәылан, атцхагәазы аґбахь схынҳәит.

Октиабр 5

Баҭым. Сҭаҳәахааны сшыцәаз авахтатә цхыраара Иаша аидара адкылара ҳалгеит ҳәа дааҩнашылеит. Зеиқәхра уадаҩыз сылацәақәа аaихыхны асааҭ снахәапшызар – фба.

Сҩагыланы аусқәа снаразтцаазар, зыҩныҟақәа ицаз аӡәгьы дыҟаӡам. Дыҟам акапдан, дыҟам ацхыраара еиҳабы.

Октиабр 6

Амшын Еиқәа еишьылӡа, ажәҩан агәы кәеикәеиуа, Франциаҟа амҩа ҳақәуп – абаґәаза Нант.

Аусурақәеи схәыцырҭақәеи рацәоуп, сзыхьӡараны иҟоу сыздыруам.

Октиабр 7

Ашьыбжьышьҭахь Нина иаалгаз сышәҟәы апхьара саалганы, инеиқәыршәны сындәылтцит.

Егеитәи амшын ихыҟәарыҟәанҽалозшәа наҟ-ааҟ ихыгьежь-хыгьежьӡа иӡхгылаз амреи амзеи ҳрыбжьаланы ҳнеиуан. Апсабара, амшын гәыргьахәха иҟан, амра ласкьацыпхьаӡа амза шьҭытцуан, апсы алалон. Сара уажәы сызлоу ауаа рылацәажәара, рыҿцаара саҟәытцит, ҭынч стәоуп сусқәа ҟатцо. Акапдангьы иҩыза

гәакьа ацхыраацә еиҳаби рҽеынсыдырҟьашьыларц инагеит, аха исыдсырпхьалацәом.

Октиабр 8

Амш даараӡа ибзиоуп. Ҳаргьы ҳкашьшьы ҟыҟдаҿыҟда ҳусқәа ҳарҿуп.

Октиабр 9

Адгьылбжьаратәи амшын, ҳаргьы ҳеырпсны ҳхыланы ҳнеиуеит. Нина лҟнытәи арадиограмма соуит. Ацәныҟа гәхьаазгоит – аапсара сныруеит.

Октиабр 13

Бискаи ҳшаӡцәарыз ҳаӡцәеит, уи агәыпџжәара ааигәа еиқәтәанҳәагьы сыҟам. Ааигәа ас ацәқәырпақәа ҳрыламшәацызт. Хәыцырҭас исымоу ирласны ацәныҟа сызлацароуп. Амза нзырцәода?

Сышәҟәы цәбаны еишьҭаргыланы аҭыжьра злалмыршахаша амцәа иаангылеит.

Октиабр 14

Бискаи ахаҿыцқьатцәҟьа иахьа иаанарпшит. Ацәқәырпақәа рыбжьара убжьапшыр, тымитыша, ҳаҕеиҭа – закә гәыпџжәароузеи!

Амшын 10 баллк ицәқәырпоит, аршәаа иасуа апшатлакә ухагәҭа кылнатцәап.

Ҳаиқәхару ҳаиқәымхару? Арахь аҟәараҿтәи ҳцәызак ҳахәцәа икит азанааҭеидгылатә ҳасабрба-алхратә еизара алтцшәақәа иаарласӡаны иаашәыцҳа ҳәа. Ҳаизеит. Ҳтәоуп хынкылашьа змам аҽура баапсқәа ҳрықәтәоушәа, ҳҟәардәқәа уажәы-уажәы ҳнархуаауа. Аиллиуминатор зыҽкылырцәрны зыҽҳалазыжьыз ацәқәырпа акыр ҳааиланаргьежьын, аха ҳаизара наҳагӡеит. Идәықәаҳтцеит арадиограммақәа, – дзырҭынчшаз – дарҭынчуазар. Иахьа адырра ҟартцеит

х-ҕбак шʒааҟәрылаз, урҭ рҟынтәи 30-ҩык рхабарк шыҟам...

Октиабр 16

Франциа ҳхықәгылоуп, иҭынчуп Бискаи.

Ԥсыʒкроуп иахьа иҳамоу. Афранцызцәа ас ҳаиҭцадырхап ҳәа сыҟамызт, аха ҳара аграфик еилаганы ҳааизаап!..

Октиабр 17

Сышәҟәы сеиҭапхьахт. Саԥхьацыԥхьаʒа адаҟьақәа сыцәмаҷхоит.

Октиабр 18

Амш еихашьшьуп, аидара рыҭара ҳаҿуп.

Октиабр 19

Ақәа ауеит, адәы анықәлара угәы аҳәо иҟам. Атәылагьы еилашуеит, ажәлар рыԥсҭазаара аиҕьтәразы иқәгылоуп.

Октиабр 20

Донж ҳақәтцит 01.30 рзы. Амш каууа еилгоуп, амра аԥхара ацәмаҷуп.

Ла-Манш ҳазааигәахеит, Бискаи иҟанатцац ҟанатцоит. Ана-ара ихыжьлоуп ақды хсақәа 14, араҟа иҭахаз аҕба аидарақәа ракәхап.

Аҩнынтәи арадиограмма соуит, идәықәтцоуп аҭак. Саҿуп сышәҟәы америкатәи ахы. Уеисан ҳҩава-лаанʒа Бискаи оуман иҟанатцоз. Уеисан ахықәцәан ацәымзаркыраҟәа рыбжьара идамыҕха еиҩҟьа-еиҩтцәа ацаҟьа иахажьыз «Олимпик Бреивери» ҳҩахыкәшан, ҳааҳәны Ла-Манш ҳҩыбжьалеит. Амшын ацәқәырԥақәа еиҳа-еиҳа еиқәтәон.

Октиабр 21

Аҩадатәи амшын иааӡьоушьаратә иҭынчуп. Ибзиоуп амш.

Иахьа ари данбаҵсыуахеи ҳәа скаиутаӄны ихшьу Гәлиа ипатреҭ азы, ҳусбарҭа аӄнытәи амеханик-наставник Кинтцурашвили дааҩнашылеит. Ашьа ицаша ада иалагылом ззырҳәогьы абри ами! Ихы ахьигара изымдыруа, ҿазны милаҭ ус даламцәажәо иҿы шәаҳаны досыжьын, даманы ицеит.

Октиабр 28

Аҩадатәи амшын алакытца узытцампшуа ахагәы еиқәшьшьуп. Псшьара сцара ақәҿыртуам макьана. Баша сгәырӷьома? Ҳаргьы ҳаиқәшьшьы ӄыӄда-ҿыӄда ҳамҩа ҳануп, амҩа гәахыптцәага. Идәаӡазар уажәшьҭа ицәагәаны ҳахысхьазаарын.

Октиабр 30

Роттердам. Анаӄә ҳҭанакын ҳгылоуп. Иаха ияаз арадиограмма саргәырӷьеит, ус рыҩнаҭақәа агәырӷьара рызнеилааит – псшьара акаҧдан дхынҳәааӡа уаҳзоушьҭуам ҳәа. Ашьыбжьон иааихыпшшашәа ныӄанатцан, ҳамҩа ҳақәлеит.

Октиабр 31

Аҩадатәи амшын цқьоуп, иаатуп ажәҩан шычкәаҳауагьы. Сара сгәыӷрақәа зегьы лсымпытцапшшеит Фаршаков идырраҭарала.

Аҩнынтәи телефонла ҳаицәажәеит. Нара, Даур, Нина. Ажәеинраалақәа рҭахуп антологиа азы…

Ноиабр 1

Иахьатәи ашьыжь еипш шьыжьы хаа, шьыжьы пшӡа ааигәа исымбацызт. Шаӄа игәыкузеи, илахҿыхузеи аҧсабара! Швециеи Даниеи ацәахаа ишалаз ҳанхылеит Балтика ашарҧазы. Иаҳзыпшуп Вентспилс.

Ноиабр 2

Вентспилс ашарпыиатцәа ҳатцагыланы, абаӷәаза аштҭа ҳашиашаз ҳанҭалеит. 8.00 рзы асқьала ҳадгылан, закә гәырӷьароузеи!

Даур ашьатцатәқәа изаахәаны идәықәстцеит, сара схазы абласаркьақәа аасхәеит.

Ноиабр 3

Ашьыбжьон. 13. 00 рзы ҳҳәахәа-жьахәаха ҳнықәтцит.

Апҳьара салагеит Иухан (Кхан) СМУУЛ амшынтә мшынтца «Атцаатә шәҟәы» «Амонолог». Абар уи ишьтҭа ҳхыланы ҳахьцо, иахьа, 1957 шықәса ноиабр 3 рзы уи иантцамтҭа иақәыршәаны ҳаргьы Кильтәи абжьысыртҭа ҳазааигәахон. СМУУЛ «Кооперациа» ала Антарктида ашҟа амҩа дықәын.

Ноиабр 4

Балтика ҭынчҳаҳараӡа ҳахысны Белт Ду ҳабжьалеит ахәылпазы. Аҩадатәи аҳауа цаҳәцаҳәо аҽунамырдырырцу? Иахьатәи амш аиҳарак Иухан Смуул «Итцаа шәҟәы» иасыргеит, шықәсык ажурнал «Алашара» амгәацәа иҭатцәахыз «Изиаславтәи» сымшынтца, иҭахәаҽаанӡа ҳәа аҩбатәи ашықәсахь иниасуаны, ирымсхит. Усгьы ҟалозаап! Сымшынтца сшадтәалаз, Жора Мартиросиан апсыӡ ҭцаа иманы дхалеит. Уи абар мызкы инареиҳауп даҳзааижьҭеи – «Чкалов» аҟны рапхьатәи сӡаахра, сыпшаара иалахәыз. Уи идуп сгәыбылра, рапхьатәи амшынтә усура! Иаргьы ихаҟара пату сықәитцоит.

Иухан Смуул имшынтца, уимоу иара амшын иадҳәалоу акгьы уажәраанӡа сшамыпхьацоуп. Иҟазааит сара стәала – сара ишеилыскааз, ишызбаз, ишышьақәсыргылаз. Аамтҭа ииаанарпшып сиашара! Мариала ауаҩ ипыхьашәо хәы амаӡам, игьамадоуп, пшрадоуп. Иагьа ҳлитераторцәа рзы илаҟәу естетикатә ҩымҭазаргьы, апсҭазаара иалху зықь гха амазаргьы, иара ажәала иҟаз, иара ахатә ҭып ааннакылоз!

Уажәы Иухан дызлацәажәо аӷба «Кооперациа» акапдан Анатоли Савель-иҧа Ианцелевич изҕахә ари ашәҟәаҿеиҳа «Клаипеда» акапдан Перепеличенков В. Ф. иҟнытәи исаҳахьан. Уи аамҭала «Кооперациа» аҟны мотросс аус иуан. И. Смуул акапдани егьырҭ амшынуааи имаҷҕаноуп дышрылацәажәо. Уи сара сзын еилкаақәоу реиҳа еилкаау акоуп! Сара Смуул ишиҳәо еиҧш зхы еилагоу уаҩҕам сгенииуп ҳәа схы сыҧхьаҕартә еиҧш. Сара аталант ду аҿапхьа амҩатә усуҩны сыҟоуп.

Ноиабр 5

Аҩадатәи амшын. Ажәҩан алахь еиқәуп. Алаӷырҕ аҿыкәкәоит. Амшын цқьоуп, аетҵәара иахарҳәу ашлара еилазыртҵәиуа аҧшалас ҧсҭазаара ҷыдак аланатҵоит. «Сухуми» кашьшьы урҭ ацәқәырҧақәа ихаргало рхахәшларақәа идмыртҵысҕо аҵыртә ӷба неитҵыхны инеиуеит. Смуул ишәҟәы агәышьҭыхра снаҭан, сгәы зыхшәарц иаҿыз сымшынтҵа сгәы ахылан, амш алахьеиқәзаара сымбо алаҟазаара сыманоуп сшыҟоу. Иухан Смуул агәра сиргеит амшынтҵақәа шмыҕуа, ҳлитератураҿы рҭыҧ шааныркыло. Уи Ленинтә ҳамҭа изҭаз амшынтҵа аҟнынҕа сара стәқәа адыскылартә аҟнынҕа схагамхац ҳәарада, аха изаҟаразаалак ҳлитературатә ужәраҟны цәышьхәак сзалдазар, уи сара сзын иреиҳау ҳамҭоуп.

Иухан итҵаа шәҟәы сшадтәалаз иааит Косивцеви Цьаҧариҕеи спатреҭ ҭырхырц, скаиутаҿы алашара иаазырҳашәа алампочка дуқәа рыман. Косивцев Витиа уажәраанӡа делектрикын, уажәы аиҳабырахь диаагеит – електромеханикхеит. Ажәакала, акыр изҭыхны дҟалар, иасистенти иареи рыхьҕ атҵаҩхап!

Ахәылҧазы азанааҭеидгыла-акомитет аилатәаара мҩаҧган. Салгеит Смуул имшынтҵа, – ибзиатҵәҟьоуп.

Саргьы акомитет аилатәаарахь сцеит.

Иахьа адырра ҳауит, Антверпен ҳаӷбақәа руак абаржа аҟынтәи ишеихсыз хынтә. Уажәы, Октиабртәи аныҳәақәа рзы Антверпен ҳаҟазаара иақәшәеит. Аныҳәақәа, еиҳарак Октиабртәи аан урҭ асионисттә

антисоветтә гәыпҵәа рфашисттә хаҿра аатуеит. Ирыздыруам уи ареволиуциатә тҵысра аанкылара шрылымшо. Ус акәу егьыс акәу ҳара агәҽанызаара ҩәҩәа ҳамазароуп, ауаҟьанчаҟьан аҽеацәыхьчара ҳуалуп.

Ҳара ҳныҳәа, ҳгәырҕьара – дара ирылахьеиҟәтҵароуп.

Ноиабр 6

Ахәылпаазы Шельд ҳхылеит. Аекипаж еизганы Октиабртәи аныҳәа рыдысныҳәалеит. Ирасҳәеит ҳара ҳус хәҷы шазку Октиабр агәтакы анагӡара. Ҳҩеиуеит Шельд еиҩырссо. Атҵхагәҭан ҳҩадгылеит ашлиуз. Ашарпазы – асқьала.

Ноиабр 7

Антверпен аҟалаҟь аҿы игәышьтыхгаха «Сухуми» иҩныҩуан Москва абжьы. Игәырҕәҕәагаха иааҩуан Ашҭа Ҟапшь аҟынтәи аныҳәатә, агәырҕьаратә бжьы. Шаҟа гәыблра, бзиабара алоузеи уи абжьы, аиҳарак атәым дгьыл аҟны, ацәытҵахысцәа рцәа иҭзырӡызаауа абжьы. Ателевизор адыррақараҟны Москватәи апарад ҳдырбон.

Ноиабр 8

Ашарпыетцәа сацгылеит. Амза гәылтәаа ақьаадш еипш иҟәашӡа ажәҩан агәы иатцәара иахьынхалаз, ашацкар атҵалацыпхьаӡа ацәышхара иаҿын. Аҕба аҩнутҟа тынчран.

Слалбаазар артелька ашә «Аурыс уатка» ҳәа зныз ҩ-батлыкак тызәзәааны илагылан. Иаха зыпсаҭа кыдызтҵоз здыруада! Олег Михаил-ипа Прохорович-адонкерман илакытцаҟәа срытцапшшын, акыр ицқьан. Егьырт макьана имгылац!

Ашьыжь хымапсыма акрыфаны аҟалаҟь ахь сдәыҟәлеит.

Аҟалаҟь ҳалан ҳауаажәлари ҳареи. Амш пхнымшуп. Костиеи (акапдан) сареи Важьа (амеханик-наставник) иеҳацреиҳәан, ҳаицын.

Ажәакала, ақалақь ҳаицалоуп. Константин Константин-иԥа Благиӡе даараӡа зҟазшьа маншәалоу ауаҩ ҭынч иоуп. Уи ауаҩ ҵаҕа, ацәхырц, 36 шықәса дырҭагылоуп, иҟәыҕоу, ихәыцуа, аиҩызара злоу капданул. Уи ибжьы умырҳакәа иус дыррала инаигӡоит. Уадаҩрак аҿапхьа гәамҵрак, ҷыҕьҷыҕьрак, псахеибак-рак инырuам, ҭынч зегьы рҭыԥ иқәитцоит. Насгьы, аиҳараӡак, мрагыларахьтәи итцырбгагоу аҟазшьа баапс – аҽырзажәра аиуа илам. Акыр аԥибашәаратә аамҭа ҳҭысит, ҳшьақәибаргылеит.

Сылаԥш наиқәшәеит ҳауаажәлар зҽынрыдҟьашьыла-аарыдҟьашьыло, ицәырҟьацәырасуаз ауаҩ. Уи ихәда итцхәраа ихшьыз ахәарцьын ихьанҭоу акы шҭоу мҩашьо датцан. Ҳанзыҩнытцыз аунивермаг ааигәара даҳхаҩозар акәхарын, «шә-Баҭымтәқәоума?» ҳәа иҽеҳацреиҳәеит... «Баҭым иҟоузеи бзиарас, ауаа ргәалаҟазаара, амш»... Дабаӡӡеиха днаилаҳәацеит Важьа. Ҳара ԥхьаҟа ҳлеиуан. Ус Важьа ибжьы наирган, ҳаангылеит.

– Ари дпоетуп! – инапы насықәикит акапдан.

– Оо, апоет! – иаразнак деихалашеит, – уныҟәаpa зызки, амшынуаа утцарцоума, иарбан темоу интересс иумоу, апрозеи апоезиеи реиҳа еиҕьушьои, Вадим атцыхәтәантәи иажәеинраала шԥаудукылеи? – иааҭирттеит зқьызтцаара. Сиршәа иубаша уи ибжьы саҳауан издырӡоз антисоветтә бжьны, аха исҭахын иеилкаара.

– Сара сжурналиступ, командировка сыҟоуп, Лондонҟа сцоит, аус зуеит, ажурнал «Посев» аколлегиа сачленуп, – аттаҳәа иҟаитцеит аҭак. Еилкаан. Аха еилкаамызт иарбан «командировкаоу» Мраҭашәарахьтәи Германиантәи (ФРГ) Антверпенҟа даазцаз, дызтцоу ахәырцьын иҭоу. Исҳәеит уи ажурнал аӡбахә шсаҳахьоу, ахаҭа шызымбац, избарц шысҭаху.

– Ҳаатәап цьара, ишәсырбап ҳҭыжьырҭа «Посев» апроспект, – даагьатцәыгьатцәит уи ахаҭарнак, – сара Абдурхманов сакәын! – ҿааиҭит уи сҟазшьақәа оумак игәампхакәа.

Ихәырҵьын ааиртызар, антисоветтә литературала иҭәын.

Дук ҳазидхаломызт, деилкаан, ҳнаскьацыпхьаӡа аҳауа аҽеарыцҳьон, иара аҟәҟәа зхоу аҳәа еипш ихәдацәа ытҳхәраа дцәырҟьацәырасуа днеиуан.

Ноиабр 9

Иацы ахәылпазы Антверпен ҳақәтцит. Ҳшылықәтцытцәҟьаз аканал аҟны ҳмашьына апшьбатәи ацелиндр тҟәацын, ҳааиланаргьежьит, еиҳараӡак амеханик еиҳабы Маи Фиодор-ипа ихәлашәаз ибжьы уажәгьы имааицт, ишьҭахь итәарҭа акыр ичаҟәоуп!..

Иахьа имҩапаагеит агәып «Адырра» аҳасабрбатә алхратә еизара.

Ноиабр 10

Бельт ду бжьыртҭәааны, еишьҭагыланы илеиуан НАТО аибашьыгатә ҕбақәа. США, Англиа, Даниа, Голландиа рыҕбақәа 7 ҳалрывсит, рхы ахьхаз, иахьцоз здыруада!

Ноиабр 11

Балтика, ашьыжь. Аҽеилыргара ҳаҿуп, ахәылпазы Вентспилс ҳнеиуеит, ҳшеилгаша здыруада…

Иапхьатәуп Феихтвангер ишәҟәы «Александриа» апшьбатәи ашәҟәы («Иудеискаиа воина») аиҳараӡак…

20. 30. Вентспилс асҳьала ҳнадгылеит, шаҟа ҳаццакуазеи!

Ноиабр 12

Вентспилс. Аҩныҟа ателефон сасит, Нареи сареи ҳаицәажәеит. Амш ақәа ауеит, аусқәа маншәаланы ицоит.

Иаха атцх цаҳҿеит, баша иацык уажәы-уашьҭан шырҳәоз, абункер рзаамгаӡакәан ҳаитцанархеит.

Ноиабр 13

Ф-саатк рышқәа аусура иналагоны, авахта иқәгылаз сиргылеит, абункер адкылара иаҿын. 10 саатк рзы ҳақәтцит.

Ноиабр 14

Бельт ду амшын цқьоуп, ажәҩан еихашьшьуп. Иахьа скабинет еилсыргеит, еиҭаскит.

Амеханик еиҳабы аиҭакра сшаҿыз дааин, – ауаҩы аҩнықәа данцаша аиҭакра далагоит, – назгәеиҭеит, ҳагьаарчеит.

Ноиабр 15

Аҩадатәи амшын. Амш алаҕырӡ шылаҿыкәкәаара иқәоуп, иара саргьы – убастцәқәьа. Закәытә гәкыдгыларoузеи, ишпастаҳахыз иахьа Гарп ақазаара, сан лнышәнап аныкәпшра – иааг, уи илыдҳәалоу акақәны сманшәалахарцу?

Ноиабр 16

Ашарпазы адкылартатә абуи ақәны хаҩкыдххылеит.

Мыждаракәа скабинет аҩнымаҭәа еиҭаскуан. Ииагатәхеит зегьы – ателефонтә розеткақәа, астолтә лампа… Ашьыжь инаркны Читишвилии Цьапариӡеи – аелектрикцәа, – аҿуп, амаҷ шақәа ицҭәахазеи, шақәа ҭӡы еимыхтәхазеи.

Антверпен. 16.00 рзы асқьала «Нафҭа» ҳадгылан. Ҳалагеит уатцәы ақалақь ахь ицо рсиа ашьақәыргылара.

Ноиабр 17

Ашьыбжьон ақалақьахьынтә санааи, аҩбатәи аштурман Заиарни исеиҳәеит 120 ала ателефон сасырц. Жениа Шевченко иакәын. Дсыҳәеит иқәны снеирц, иара ноиабр 7 рзы дахьзымааиз аминауаҭра шьҭеитцон.

Сахьнеиз – аусбарҭақәны Москвантәи диҭан Борис захьӡыз арпыск. Жениа дсеигәырҕьаны дыспылеит.

Иаразнак адкылартәатә зал ахь ҳаҩналан, батәлыкак здаҟамыз кониакк лтаҳаркәкәеит, имашьынала саашьтихын, аҕбахь саагеит, скаиута ҳааҩнашылаанӡа, акапдан ателефон дасит, ҳанхалоз ҳаибозар акәхарын, усасцәа уманы ухал ҳәа.

Ахәылпазы ҳаззыпшыз алоцман 24. 00 рзынӡа дҟалаӡом ҳәа адырра ҳауит. Ҳасасцәа дара рышҟа ҳнарыпхьеит. Уаҟа адунеи арыжәтә хыкқәа ргьамакқәа бо ҳаштәаз, иааит ҳтәыла ахатәарнакцәа даҽа ҩыцьа: руаӡәк Витали Хохлов – Лиуксембургнтәи, егьи – «Нафта» аусзуҩ Шапавалов, даара иарпарцәа шьахәқәан.

Ҳзыҩнатәаз азал анаҩстәи азал – абассеин иамариашаны иҟаз афинтә ҽыкәабартәа ҳрыманы илыҩналаз, афрына итәарцьыз аҳәатцаракқәа реипш ҳҟапшь-ҟапшьӡа ҳаҩтәуааан, абасеин ҳҽылтәаҳажьит, нас аӡыршәра ҳнатцагылан, инаҳхьҳаршеит. Жениа заа иҳаитәаз ампахьшь хәбабакқәеи, ахалатәакқәеи, ашьаптәарпакқәеи ҳаҽрылаҳҳәаны, абассеин ихыкәгылаз акресло татакқәа ҳалрыкәтәаны, Жениа ихьшәашәаӡа иаҳзааигаз ауараш ыжәуа, алаф ҳәо аамтәа ҳхаагеит. Устәи, шьтәа ҳакәтцра аамтәа ааиуан, зегьы ҳшеицыз рмашьынакқәа ҳлыртәалан, аҕбахь ҳаахит. Ҳахьааиз тәхагәтәанынӡа ҳзыкәтцӡом рҳәеит. Ус анакәха, аресторан ахь рҳәан ҳрыманы ицеит. Уахьынтә еитәах аҕбахь.

Ноиабр 18

Иахьа заагьы сзымгылеит, сеилууа, уамашәакқәа сыҟоуп. Иацы Жениа, «Иҟоузеи, ушпаҟоу?», ҳәа саниазтцаа, «анцәа ишиҳәара, псшьара сцан, Шәача сыпсы сшьеит, Аҟәаҟа сҩеирц наҟәскын, аха ушыҟамыз здыруан, агәаабзиара, ахабзиара – зегь рыла сеиқәшәоуп, амала, арыжәтә сагеит акәымзар», – иҳәеит.

– Уи умацара уакәым аӡәырҩы иаҳгәаҟроуп, – иныҟастцеит игәы. Аиашазы, арыжәтә трагедиахатцәҟьеит.

Апстәазаара цьара илахьеиқәтцагазаргьы, шаҟа игәышьтәыхгоузеи ашьыжь амшын еимгәҳәо амра

цыҩцыҩуа ианынцәыртцуа, уи ацпхьқәа еилаарцыруа иҭынчҳаҳараӡа ашара иазыԥшу амшын ианыхнаԥсало, ажәҩан агәы иатцәара кәеикәеиуа ианыцқьоу – аԥсҭазаара омашәа иугәаԥхоит. Даниатәи адгьылбжьахақәа ҳрыбжьаланы ҳлеиуеит.

Ноиабр 20

Ашьыжь. Балтика. Амш ҳлымҳа иҭахәыҭхәыҭуеит. Амра ҽаҩраҭагалантәи аԥша хьшәашәа пхьанацарц аҭахушәа, ашәахәақәа аԥсаҟьоит. Уи амчыдареи аҩадатәи аҳауа цаҳәцаҳәи реиҿыхара аԥсабара уамашәақәа идырԥшӡоит, идырхааует, аиҳараӡак ашьыжь ацәыкәбарқәа аҿыкәкәо, аҽыкәабаҽышьшь, ицыҩцыҩуа ианӡхытцуа. Амшын ӡыҩӡа, каршәроушәа ҳхуп, «Сухуми» адәаӡа еиҩнарссошәа иагәылнаҳәо ашьҭа ада шәахсҭак анӡам. Иахьа Вентспилс ҳнеирала ҳалгеит 24-тәи ареис, иара уи ала зегьрыла иххаркәшоит ашықәстәи аҳәынтқарратә плантә дтцақәеи, иаагаз асоциалисттә хыдтцақәеи.

– Ҳақәҿиарақәа ҳусбарҭахь иԥрит. Аҳамҭақәа зҳаркыша. Акостиум ҿыцқәа аахәатәхеит, аорденқәа зҳаркыша!

Ноиабр 21

Вентспилс. Иацы ахәылԥаз аахыс ҳаблақәа ҭырхаха ақалақь ҳалаԥшуа ареид ҳаӡхгылоуп. Иҟам иҭацәу асқьала, иҟам аидарагьы. Заиарни Анатоли иҳәан еиԥш, ауаҩытәыҩса хы-хәҭакны дшоуп: Абза, аԥсы, амшынуаҩ. Раԥхьатәи аҩба еилкааուп, ахԥатәи амшынуаҩ дымкәацо, дызхытцыр дзызхымтцуа, дызсар дзымӡсо данӡхгылоу дыԥсуп, иҿанынаихалак иԥсы илалоит, далагоит абзахара. Ишԥаиашоу! Ари ҳтагылазаашьа лабҿаба ишьақәнаргәгәоит. Аԥсҭазаара – ныҟәароуп.

Ноиабр 22

Ашьыбжьон ҳаԥсы ҳалалеит – ҳрыма асқьалахьы рҿанынарха! Амш хьытцәцараха, амра пхоит.

Ноиабр 23

Сеилаххаа, атџла салӄьазшәа ашарԥазы сылацәаҟәа аахыстзар, сызлаз аԥхыӡ акәу седру, сахьыӄоу сзымдыруа сԥагылеит. Сыԥдәылтцзар, иацтәи амра абаӄоу аҷыжь-ҷыжь сеимаа атџа итџацәажәо, асы быбыш сышьтџа антцо снылалеит. Балтика итџӄьоз аԥшахь ишьабахьаз схысҿы асыԥса аҿанагалон, сыԥсы сыланатџарц атџахушәа ицаҳәацаҳәуа исыдҷаблон, аԥыхьа ҳаныӄаз итџысхыз спатретџҟәа ааҿысхын, аԥошьтџахь сцеит, аԥныӄа ашьтџтә сыман. Уаӄа сахьнеиз Нарачка арадиограмма лыздәыҟәстцеит лымшира лыдныҳәало. Ателефон сасырц стџаххан, исмоуит, уаха асаатџ акы ашьтџахьынӡа иӄалом рҳәан. Ак ашьтџахьынӡа ҳаанхозар аҕба аӄнытәи иҿастцоит.

Устәи саақәгьежьны сшааиуаз, иааспылаз ҳамшынуаа исарҳәеит Амшын Еиҟәахьы ҳашцоз. Асы, аԥшахь ԥуа аҕбаӄны ахәылԥазы сааизар, – Амшын Еиҟәахьы ҳазгаша абункер ада егьырахь ҳусҟәа еиҟәшәан. Уи ада-гьы ҳуаажәлар аҟалаҟь ахьынтәи еихьшәшәа-еиԥышәшәо, игарыгаҽо акылсра иаҿуп.

Асаатџ 001 азы Аӄәантәи ателефон абжьы геит. Нарачка лымшира лыдысныҳәалеит, срацәажәеит аҕбаӄнытәи еилыхха ԥыҟәсыларак ҳамаӡамкәа. Ус ҳшеилыхоз асаатџ 2 рыбжа рзы ахатџарнакцәа халеит. Акаԥдани уи имԥанызаԥцәеи нарылатџаны – иӄам.

03. 30 рзы аҕба агәатџара мԥаԥысит.

Адәахьы аҳәылыҳәа асы алеира иаҿуп. Ҳаҕба ӄәашӡа асҟьала иузадбаалом.

Ноиабр 24

Вентспилс. Асаатџ 4 рзы, зҟьышә асы ахатата иааиз абуксирҟәа, ишәызхоуп шәахьынӡагылаз рҳәозшәа, ҳаимакы-еиҿакы асҟьала агәашәҟәа ҳантџырган ҳноурышьтџит.

Балтика цҟьоуп, амш еилгоуп, ҳцоит ҳашьтџра ҳхыланы, – ари амԥа уажәшьтџа штурманда «Сухуми» ахалагы ибжьысуеит.

Акаиута аҟны сыстол сахатәаны Смуул Скагеррактәи иажәабжь «Сухумаа ицьашьатәу рыхҭысқәа, ашәа аныҳәа аан» апхьара сшаҿыз апрожекторқәа реипш, силлиуминаторқәа наҟ-ааҟ ицаԥцаԥуа исықәкны иааԥнапхаз амра ашәахәақәа сынхьадырпшзар, «Сухуми» аԥынтца иамариашаны амра ашьшьыҳәа Балтика аӡаалара иаҿын. Аӡааҟәрылара иаҿыз уи «аҳабырзақь» хыгьежь ду иԥахыкны армарахь, Скагеррактәи абжьысырҭа иԥабжьысызшәа иамариашаны Вентатәи ижәытәӡатәиу азанааҭ ахаҭарнакцәа рыцьымшь пақәа реипш, ажәԥан, агәы лашара еимхәыцха ианубаалоз амзаҿа, амра аӡы аҿатцәацыпхьаӡа аԥсы алалон.

Уи ҳапхьа ихәӡаатцәиуаз амра ианшьанха, алапшҳәаа аҟнытцәҟьа ажәԥани амшыни ихаҳәтә цаҟьақәаны ирыбжьагылоушәа акәын аґбақәа шыбжьубаауаз. Урҭ арахь иааиуазааскьацыпхьаӡа рымахашьаха ԥгәылҭәаауан, егьырҭ, ҳапхьа игылан наҟ ицоз «Сухуми» алапш итцшәар ҳәа ишәозшәа, ирышьҭархх инеиуан. Аха зегь зыхәлазырӡуаз алашьцара еимаҳацыпхьаӡа, егьырҭ рцәашьқәа нҭакәи-ааҭакәиуа рыпсы шынҭакьышәра аҳҭынра еиқәара иналубааухан.

Сара сыстол Вента (Вентспилс) иҳауз астолтә лампа, аҳаҭгәын иахагылоушәа имқәацо, игьамадаха, аҭанақьы хыгьежь иатцакнаҳаз алампочка, аԥсы атцахәаҽызшәа, ацпхьқәа аршәуан.

Ииасит иахьатәи амш, аха уи аԥсҭазаараҿы аҭоурых иазыннажьыз ашьҭақәа мачым. Урҭ ирхадоуп Л. И. Брежнев Румыниа инеира.

Ноиабр 25

Бельт Ду. Аԥадатәи ацәытцччара аҽунардырратә ачыхь аҿытцуеит. Амш еилгоуп, иҭынчуп.

Иахьа иаахт аусбарҭаҿтәи аматериал-техникатә еиқәшәара аҟәша аусуразы ишәымоу агәынамӡареи агәаа-нагаракәеи ҳзаашәыцҳа ҳәа. Ауама иақәшәаз! Урҭ русураҿы, аусура узазҳәозар, гәынамӡарамзар иҟоузеи, аха уртқәа зегьы ҳәашьас ирымоуи, ҳҿы храҳаанӡа аӡы ҳҿатцәозар!

Зегьы ацгәи аҳәынапи реипш ишҿеишьҭоу, еибадырны.

Аҩадатәи амшын шыцәгьоу ала адырра ҳауит.

Ноиабр 26

Аҩадатәи амшын. Асхыс ахрақәа ирҿууаа инеиуаз абӷабқәа атцыкь-атцыкьҳәа сышрышьклахысуаз, сызҿагылаз ацаќьа слалќьан, скаууа сҿыласхеит. Ахәхәаӷьӷьаҳәа аиҩхаа ҭырцәажәо, ахра бгазшәа иҿыпны ахаҳә сса илеиуаз ашьҭыбжь тцыхәаптцәарада асеиќәҧара ибжьаланы иҩеиуан. Слаҿымќьацкәа сытцаќатәи ацаќьа аќьацаҳәа сахьнадҳалаз, снеилуувааит...

Аҭҳарцәҳәа сыҭрысны санҩықәтәа, сзынќьаз аҭӡы санҧаны адашьмахьы слеиуан.

Аиллиуминатор снылагылазар, атцх лашә тцырлашааауа «Сухуми» қьышәха иќәыбаса иқәнатцоз ацәқәырҧақәа рыцыпхьқәа ықәшаќь-шаќьо снарзыпшит. Ашара иаҿын, ашацкыра иатцалацыпхьаӡа, ацәқәырҧақәа еиҳа-еиҳа рыеҭыхны рҿаархон.

Иахьа, арациа аначальник Миша Моисеев аҳауа иалаиќәшәаз арадиограммақәа ашьыжь иаасиркит. Урҭ ирҳәон, ҳусура бзиеи ҳфинанстә қәҿиарақәеи рзы аҧаратә ҳамҭақәа шҳаҭәашьаз. Аа, уажәшьҭа ацәқәырҧақәа ҳҿаҧалалааит! Аихатә цыр «Сухуми» ныхамҩасушәа, ацпхьқәа ахыдды ишлахьаз Аҩадатәи амшын азқәа иқәланы иҩеиуан.

Италиатәи сымшынтца – сышәќәы ахыркәшага – есены уатцәахьы ишиазгоз, иахьа уажәраанӡа снапы сзамыркыцкәа саауеит сыцәа иаҧырхагаӡамкәа.

Ашьыбжьышьҭахь амшын иаҳа иҭынчхеит. Аха ҳара ҳусқәа мачк рееиҭаркит – Роттердамќа ҳцоит ҳәа амҩа ҳшықәыз; адырра ҳауит Амстердамќа шәхы шәырха ҳәа.

Уажәы зегьы еиҿахәыҭхәыҭуеит Колиа-амстердамтәи дыќоу дықаму ҳәа. Уи, Колиа ахәаахәҭыҩ даныќамла, цьоукы рзы уаҳа акгьы ыќамызт.

Ноиабр 27

Асааҭ 11 рзы Амстердам ашлиуз ҳнадгылеит. Аканал ҭҳәааны изхгылаз аҕбақәа рыгәҭа ҳналагылеит, ҳаилагылоуп ҳаилаӄӄы, ԥада аҭалара ҳазыԥшны.

Зывара ҳаирхаз Сингапуртәи «Multitank Frista» аҿапхьа «Сухуми» доумбеин, аха аԥынҵа ԥавнарҳәҳәаз Токиотәи «Surica Maru» ахы раҳаны иаҵапшуан, гәарпбжьарак ибжьахазшәа ахы ӄәыншьо.

Аиашазы, аҕба доумбеиқәа ари аканал ибжьаӄӄы иахьыбжьагылаз аихатә гәара иҭаҿаҳәаз алымқәа ракәын изеиԥшраз! 40 минуҭ рыла агәашәқәа анаат, аттаҳәа «згараӄәӄәаақәа» ааԥзыртлаз аҕбақәа рыԥсы ԥеивырган, еицырхашьшьы иԥыбжьалеит, дасу рҭыԥқәа аанкыло.

Ашьыбжьон акы снацҳаны сахьныкәиаз, сзышьцылаз аҵәахаа сынҭанагалеит. Сыхчаны аккаҳәа ишәаҳәо иқәгылаз арадиодкылага иаацәырнагаз «Калинка» хааӡа сгәы иныкәԥит. Сԥаҵӄьаны аиллиуминатор сылкылԥшзар, абуксир хәыҷқәа ҵыркьакьа иҳахо-иҳагәо «Oiltanklltg» асқьала армарахьала, ганха ҳнаддыргылахьан.

Иҭабуп «Калинка», – ахьымӡӷ шԥасыхнахи!

Асааҭ хԥа рышӄа аусура иналагоны, ҳусқәа ахьхьаацьцьаҳәа ицон, аидара адкылара иаҿын, акалақь ахь ицоз цеит, амашьына-лариок зманы иааз Колиа иӄны ихәаахәҭуаз уҳәа зегьы хынҳәын, ашьыбжьышьҭахь акы ҳнацҳаны, уаҵәтәи ҳусқәа ӡбо ҳшеилатәаз агәаҽанызааратә ҵәҵәақәа аашлалеит асыркьалқәа хыҭӄьагаха. Уиакәхеит, еихеит дасу шзахәоз рҭыԥқәа аанкыло. Слалбаазар, ҵаӄа акоридор бжьырҭәааны, амашьынахь аҭаларҭа ашә илагылоуп, еилыхароуп.

– Иӄалазеи? – амашьынатә ӄәша ашә схы нкыласкызар, – алԥаҵә ҳанҭеиуа афԥы ухлахаҵ ҵнаӄьап, улақәа ҭнахып. Уахь алада иҭаз ауаа рхагалара иаҿын, имхәаҽырц акиԥқәа рхарԥаны. Зегьы хәнеит, дыӄам ахԥатәи амеханик Виноградов. Алԥа хәаҽыгаха кылҳарас иӄаз зегьы ирҭатәан. Амотористцәа рҽынеиҭакааиҭакуа иҭалон, аԥшьбатәи амеханик Терешьченко

драпхьагыланы. Ибылуа амцабз убозар, ак ҟаумҵои, аха акабелькәа рыԥнуҵҟа иргәылаланы абылра иаҿуп, иубои. Аԥнуҵҟа иҟаз Виноградовгьы дхалеит. Ҳамч зыҟәхоз ак шакәмыз збаз акапдан дрыпхьеит абылратә команда. Ашьыбжьышьҭахь ҳармарахьала, аидара зманы иааҳадгылаз «Гулливуд» Лондонтәи атанкер «шәан», ашьамхы аҽанаргеит. Икылсит абылрарцәаԥцәа, аполициа, апресса уҳәа ахаҭарнакцәа арымӡаа.

Ашацкыразы еилгеит, ҳаргьы ҳаибакәеибаха ҳаатәеит.

Ноиабр 28

Ашьыжьымҭан амашьына аҟәшахьы слалбаазар, ҳаӷоу дызхәапшыша! ЦПУ (Ацентртә пультмԥаҟәтцага) инаркны адизель генератор зегьы еилаблы, еиларцәи ишьҭоуп, дарбан нцәахәу ҳзыхьчаз здыруада, насып хәҷык ҳаман.

Иаха иҳадууа ицаз Лондонтәи «Гулливуд» аурысҟәа цахьоу иҟоу ҳәа икылпш-кылӡырԥуа иааин, аҭып инадгылт, ишәапырҳапуа.

Ҳара ҳтәоуп ҳаиҟәыхьшәашәа, ҳаиҟәылашьца, аидара ҳазрымҭо, ҳзымҟәацо, афатәтцәҟьа ҳзыҟамтцо. Акапдан ҳусбарҭахь ателефон дасит, арадиограммагьы дәыҟәтцоуп.

Акапдан астрахтә агентцәа инадыркны аиҿцәажәараҟәа мԥапигоит, аиҳараӡак ҳаидара злараҳҭаша. Цьоукы алаф рҳәоит, анцәа ицьшьоуп, ашыҟәстәи аплан зланаҳагӡаз ала адырра аҟатцара Вентспилс ҳахьахьӡаз. Ҳауаажәлар ргәалаҟазаара бзиоуп, илахҿыхуп.

Абылра ҟьоуҟьад аилашымҭазы ахы инаркнгьы, ашәыргәындара аазырпшыз, иаазырпшыз амдырра уҳәа абжьаапынтәи рхьасара, рыгәнымԥра иалтцшәаз ахәшьара шьаҟәдырӷәӷәеит.

Цас ауашәа амш цәгьахеит, ахьҭа тцысит, агент даан иҳаиҳәеит 18 сааҭ рзы афатә шаҳзааргo. Уи хьаам, аидара рыҭашьас иамои?

Арахь, уажәырнахыстәи ҳусқәа шыҟалаша ҩ-хырхарҭакноуп ишыҟоу: актәи, араҟа, Амстердамтәи заудк аҟны иблыз шьақәыргыланы иара «Сухуми» ахала Иугославиаҟа адәықәтҵара, мамзаргьы, буксирла Иугославиаҟа агара. Рыуа иалырхуа ҳазыпшуп. Ахәылҧаз дааит Гаагантәи аконсульттә ҟәша аиҳабы Абрамов Александр Александр-иҧа. Ҳагент дхалеит афирма «Хрумпул» ахаҭарнак анҵьныр-аелектрик, уаҩы нырҳа гәылҭәаак. Дахәапшит абылра алыҭцшәа, данхала иҳәеит «Сухуми» ахала аҭыҧ ахь ицо аҟатҵара маҵара ҩымз инареиҳаны ишадхало, иблыз зегьы ашьақәыргылара – фымз. Уи ауаҩ «анцәа имчала аусутә зауз» абылра иҳамаз аасҭа иарак амҵа ацратҵаны далацәажәон, ихә злашьҭихша аҳасабала. Аидара аҭара азтҵаарахьы ианиас, уигьы проблема хадаха иаақәиргылеит, ҳаҩнутҟала ҧсыхәа змаӡам усны.

Ҳара ҳелектромеханикцәа, ҳелектрикцәа, авариатә дизель-генератор ала аидара адәықәтҵара алыршахарц иаҿыз агәра ганы иҟан ҧсыхәаак шалдыршоз ала. Акапдан диҧхьеит аелектромеханик. Дхалеит уажәааигәанӡа електрикс иҟаз аелектромеханик – апартиа ачленрахь акандидат, акомҿареидгыла амаӡаныҟәгаҩ Виктор Косивцев.

– Ҳахиоуп абыржәытцәҟьагьы, – иҳәеит аапсара знубаалоз иблагәыҕрақәа ихалашо.

Зегьы иааҵьаршьеит, аҧшыхәтцә наихәлахазшәа «ыҟ» иҳәан, ифырҵьан лиҿанарпҟеит анҵьныр – азауад ахаҭарнак.

– Нас абыржәы аидара адәықәтҵара алыршахарцу?! – иҧсы анааивига дразҵааит иҵьашьаны.

– Абыржәытцәҟьа! – инышьақәирҕәҕәеит Виктор. Аалахҿыхрахеит ҳара ҳзын. Ус аҩбатәи аштурман Заиарни дхалеит. Уи иҳәеит аидара адкылара иалагарц адырра шриҭаз, аха абаҕәаза ахаҭарнакцәа аинспекциа ирымбакәа ишзалымго, абаразы иаарласны ишааиуа…

Уи иажәа анагӡаха имҭакәа аддыҳәа иҩхалеит бжьҩык рыҟнынӡа ахаҭарнакцәа. Ҳагенти егьи анҵьныр

гәытҟьаҩи рыцны ицеит аусура зеипшрахо рбарц. Ҳара ҳасас Абрамови, акапдани, сареи ҳлалбааит аголландцәа иаҳзааргаз афатә ҳнацҳарц.

Какалк шаанаҳкылоз, еицырхашьшьы иҩхалеит акомиссиа. Ҳагент санынаихәапш, иҿапшыларала издырит ҳусқәа шыбзиаз.

– Ишәыдыснықәалоит, – иҳәеит уи, зықәра иҭагылоу ауаҩ ҭҷаҕа, ауаҩ лахҿых, ибла ҟәышкәа ихаччо. Егьи, ҳанцьныр ашәы иҿатәаз ихы-иҿы еилырганы иунарбомызт, абылра иаҿыз ҳмашьына аҩнутҟа алҩатцә иҩнатәаз иаҩызан.

Идәықәтцан аидара. Уи иааиран. Аконсул иҳадиныҟәалеит, деигәырҕьан иҳадиныҟәалон ҳагент Виллем Едуард Иан, анцьныр данцоз ҳамбаӡеит.

Сара сыбла дыхгылон абылра аилашыра ҳанҭагылаз ақалақь абылратә команда анааи, апирс аҟынтәи ашланг еитцзырттоз, абылра ацәыхьчаҩ. Уи мшап ныҳәа дапылозшәа, ихы-иҿы ҟьаҟьа ихалашо ибыжь гәаҩа ду ихацаланы ҿитуан:

«Работа есть, хлеб есть! Работа есть, хлеб есть!» –ҳәа урысшәала, «есть» ырпшқаӡаны иҳәон. Иаацьасшьеит, уажәы алаф иаамҭоума ҳәа. Аха атцабырг ишазааигәаз ашьҭахьоуп ианыгәнызга.

Урҭ абылрарцәаҩцәа, ҳәарас иаҭахузеи, рышәтцатә чыда, рмыругақәа уҳәа иаацьуошьартә еиқәшәаз, ацхыраара ҕәҕәа ҳарҭеит. Аха рус иадҳәатцаланы, иҳатцҳатцо, еилҟьа-еилҕәыцәӡа иадгыламызт. Рыеырбара еиҳан. Рлытцшәа еиҳа, руаҟьанчаҟьан – рус еиҳа! Уимоу, ҳапскымҭазы, руаӡәк акаҳуа шәымаӡами, акаҳуа ҳәа дҳазтцаауан…

Издыруада, амца ирцәарц акаҳуа иржәзар еигъзаргьы!

Ноиабр 29

Амстердам. Амш еихыкка-еитцыкка анаакылша ҳааигәырҕьан, аха ҳгәырҕьара ирласны ицеит, иаҿалеит апшахь, ақәаура иалагеит. Иара ахьҭа азхәыцха ҳамам акәымзар, ҳаҩнапсыр ҟаларын. Аидара рыҭара ҳшаҿыц

ҳаҿуп, егьи афирмақәа рхаҭарнакцәа, аремонтӷкаҭцара иазку аиҿцәажәарақәа мҩапысуеит. Иааилак, избалак иҵьаршьоит, ирҳәоит аусутә шырацәоу, аремонт нагӡа фымз инареитцамкәа ишадхало, егьыс иааинырслашәа – ҩымзӷка.

Ашьыбжьон ҳхәы иааргаз гьамала исфеит, еиҳараӡак акәыкәбаатә суп, жьырӡык еипш, саҭашьшьы изжәит ауарашгьы.

Ахәылпазтәи ҳафатә: актәи – акәыкәбаатә суп, аҩбатәи – акәты ҵьны, зуахкы уҭаху ашәыр – аҭцәа, апатырқал, амандарина, ананас, абанан. Афатә-ажәтә ҳамагәышьоуп, ахьҭоуп маҷк иҳақәыгәгәо акәымзар.

Ахәылпаз арадиодкылага дырцәажәеит, ҳахәапшит «Амцабз» («Пламя») аҩсериакгьы. Ифильм бзиоуп, акыс, ҳара уажәтәи ҳҭагылазаашьаҿы – ифырхаҭцара-патриоттә гәышьҭыхганы ҳахәапшуан.

Ноиабр 30

Амстердам. Ишыхьҭац ихьҭоуп, аидара аҭара ҳшаҿыц ҳаҿуп, ашьыбжьышьҭахь ҳалгозар ҳәа ҳгәыҭуеит.

Аекипаж лахҿыхуп, ргәы бзиоуп. Агәкаҳара злазгьы алтҵуа иалагеит.

Амашьына аӷәшахьы слалбаан, еиҭах избеит амца зыхӷьаз: актәи адизель-генератор ашыра иарӡыҭыз аҵыр еиларҭәа кылцӷьаа амцабз икылӷьаз ҭцәҩантцәы акабельқәа ианырзыҭрыс, урҭ амца мтцарсны иҩналеит асепаратор ахь, уахьынтәи ашыра иархәашаз, уи хыхь иахагылаз ЦПУ аихатәы дашьматцәӷьа еиланартцәеит, аҩнутцӷкатәи аелектрикатә автоматтә система арӡҭит, иархәашеит.

Амотористцәа, амеханикцәа иӷәбаӷәшәо, ирылшо ала аусура иаҿуп, шьақәыргылашьа зылшо шьақәыргыло, амедицинатә лабораториа еипш иӷәашӡа ицқьаз, алҩақи аццышәи иахатәоу арыцқьара иаҿуп, аха уныҩнапшыр, угәы иаарыцҳанамшьарц залшом, изалшом еиҭах иамаз ажәытә пшӡара, ацқьара аанахәарушь ҳәа угәы иаанамгарц.

Ахәылԥазы акаԥдани ҳусбарҭеи радиотелефонла аицәажәара рыман. Урҭ изларҳәаз ала, «Сухуми» ахала Сплитҟа ицартә аҟатцара азтцаара иаҟәыхуп, избоуп «Сухуми» аиашьа еитцбы «Кутаиси» иацраҳәаны Сплитҟа агара, уи азын иаҭаху ауснагӡатәқәа иаарласны имҩаԥгахарц. Ателефонтә еицәажәара ашьҭахь иҟан аилацәажәара, Вентспилстәи иззыԥшыз «Кутаиси» буксирра ҳазнаурц, иаҭаху ауснагӡатәқәа ирызкын. Аекипаж алагеит апланқәа рышьақәыргылара, шаҟаҩ араҟа иаанхо, шаҟаҩ аԥсадгьыл ахь идәықәтцахо, афатә-ажәтә – шә-зтцаарак.

«Сухуми» иҩназ ахьҭа збодаз, зыхқәа еибаршыз ауаа, ҳахқәа тҟәацыр ҟаларын шьыбжьхьазы иаҳзааргаз аршәы иамырхьшәашәар. Акрыфа-акрыжә акинофильм «Океан» ҳнахәаԥшын, алашьцара иагәылакыз скаиута ахь схалеит, аванна сҭалан, сласӡа снышьҭалеит. Сылацәа шынеихьысшьыз еиԥш, аԥхыӡ снымтцанарсын, саманы Аҟәа иаакылсит… Ишԥасҭахыз атцх даҽа цыҭрак инеитцыхзарц, атцх ашара иаркьаҿыз сыԥхыӡ нагӡаны избар!

Декабр 1

Амстердам. Ашьыжьтәи ҳаицәажәараан ирҳәеит буксирла аиҳа, ахала Сплитҟа ацара алыршахартә аҟатцара хшыҩс ишышьҭыхтәу. Уажәшьҭа дырҩегьых аилацәажәарҭахь ҳаиасит. Иагхаз аҟатцара 45 мшы иадхалоит, уи ахәԥса иартәоит 3 ныӡқь гульдин – 20 процент иацла-иагха. Анцьнырцәа кылст ашәара-азара ашҟа.

Дааит Михаилов, амшынтә флот ахаҭарнак. Уи ҳаныбылуаз ауха дыҟан. Уи аамышьҭахь – ҽазнык.

Уи иаҳҳәеит ҳусбарҭеи ҳареи ҳаицәажәара ахырхарҭа… Ицәыртцуа иалагеит азтцаарақәа: абылра ианбалагаз, абылратә команда шәанбарыԥхьаз, иаахтцәаны иблыз…

Ажәакала, иубартә иҟоуп абылратә шәарҭа ҳанҭагылаз, али-ԥси рыбжьара акаԥдан иизбыз ауснагӡатәқәа риашареи риашамреи реилкааразы иреиҕьу аиуристцәа

ҩышықәса аимак-аиҿак ишаҿызааuаз! Издыруада, диашам ҳәа ишьақәдыргыларгьы! Аха иақәшәаз, иалапшыз агәра ганы иҟоуп Константин Константин-иҧа ииашара. Уи 36 шықәса ирҭагылоу, зыламыс, зыуаҩра, зҧан уҳәа бзиоу, иманшәалоу, гәамҵрак, ҭаҟьаҭасрак злам, зус ишәа-иза иазнеиуа, еидкылоу уаҩуп.

Михаилов иҵьеишьеит аамҭалатәи аремонт иахьазыразхаз.

– Ирдыруама, араҟа аамҭалатәи аремонт иазухо Сплит анахыс хархәара шамоуа?! – дазҵааuан иҵьашьаны.

Ҳаицәажәараан уи иҳәеит иахьа «Правда» акорреспондентк Амстердам даарц дшыҟоу. Ижәла издыруамызт.

Иасҳәеит, дааны дҟалозар, ҳашҟа дымҩахытцырц, ҳаибарц абылра баапсы иаиааиз, аҕбеи, аидареи, ауааи еиқәзырхаз, ажәҩан иалаццышәхарц акгьы аазгымхаз абаҭәаза абылра иацәызызыхьчоз ауаа дрыҿцәажәарц, ахәышықәсатәи аплан актәи ашықәстәи адтцақәа хьыӡла-пшала инагӡаны 1977 шықәсазтәи аплантә дҵақәа аус зуа аекипажгьы.

Ҳцеит ҳааигәара абаҭәаза анапхгара ахыбрахь, аконсульство ахь ателефон ҳасырц.

Ҳахьнеиз ҳрыдыркылеит ҳаҭырқәҵарыла, ателефон ҳахьынӡасуаз ирыманы иааит акаҳуа еиқәаҵәа.

– Бриусельтәи даарц ҳаизыпшуп Потапов, – иҟаҵан аҭак. Михаилови абаҭәаза ахылапшҩи шеицәажәоз даатгылан, – ииҳәо удыруама?! – даасыхәапшит иҵьашьаны. Егьи, ашаҭлаҟьа цәапшь-цәаццьа ду дгылан деиҩаҳаҳа, иҿы ахьыҩеихихыз ииаанхазшәа.

– Сара анцәа сылахь ианитцеит тәым гәаҟрак салачаларц, – иҳәеит ҿырхықәмҵа иара. Уи зхиҳәааз ҳтанкқәа дегозациа рызумкәа, аҕба аремонт азы азауад ишаднамкылоз ахьиеиҳәаз ауп. Адегозациа азура иара ахашәалахә инаҭон... Михаилов устәи имҩатәны иус ахь Роттердамҟа дцон, имашьына дынҭаланы дцеит, саргьы – сҭып ахь.

Ашьыбжьон ихалеит Потапов, «Екран» акинооператор Довчвилло, аконсульство ахаҭарнак дрыцны.

Декабр 2

Ашьыжь Баҭыми ҳареи ҳаицәажәараан ирҳәеит: иаарласӡаны Сплитҟа ацаразы иаҭаху кылҷмылҷқәак назуны, ҳазлақәтцша аҳасаб шьҭаххырц. Уи ашьҭахь азауад ахаҭарнакцәеи ҳареи ҳаицәажәараан еилкаатәхеит ираҳҭаз аҟатцатә анагӡара 10-ҟа мшы ишадхало.

Ҳафатә-ҳажәтә, қьафуроуп, ахьҭа ҳамгар. Аха макьана зегьы рыгәқәа бзиоуп, ҳҳақьым ида. Ссиршәа ҳаматц руеит ҳхәы-ҳапхь ҳзыҟазтцо, иаҳзаазго Амстердамтәи аҩызцәа. Урҭ еиламырсӡакәа актәи, аҩбатәи, ахаатә, ауараш, апепси-кола, ашәыр уҳәа ишәҭ-хышәҭха дасу рылаҳәатәқәа нрылаҳәаны уанынархатәалак, агәапхарачара умоурцу?

Декабр 3

Амстердам. Ашьыжь алоцман дхалеит. Зхы иамыхәоз «Сухуми» 4-буксир хәҷқәак ҭцыркьакьа ирыма ҳаздыбылуаз асқьала инадтцит, пстазаарак нҳалалеит ҳанындәықәла. Сгәы иабон аҩныҟа амҩа ҳақәлазшәа, аха…

Адәахьы аӡ ҭаҟәаҭаҿақәа атцаа рыхшәылеит. Аҕба аҩнутцҟа 7 градуск ыҟоуп, адәахьы – 2. Потапов ҳрепортаж ишпахьӡаҳтәри ҳәа иҩыза даниазтцаа, абылра афырхацәа, мамзаргьы абылра ашьҭахьтәи абзапсцәа ҳәа сахлафуан. Дыҟоушь цьара пхарак зқьышә иқәсхьоу ҳәа акәын зегь ҳшыҟаз.

Сара уажәоуп Аҟәатәи ақалақь совети, уи аҩнусбарҭақәеи, аргылаҩцәеи русура алтцшәа закәыз аныздыр! Ҳанхарҭақәа рҟны аӡынра апхара анеипҟьалак, акритика рызуа, афелетонқәа агазеҭ иананыстцалоз аасгәалашәеит…

Араҟа ҳаспортзал, уажәраанӡа иҭацәыз, уажә ашьапы ҩнаргыларҭа узҭода. Ашәаҳәареи акәашареи рхатәгәапхаратә гәып, аа, уажәы ахала иахьаацәыртцыз!

Аа, иахьаапшыз ауаҩ иҭагылазаашьа шакәу ихдырра ҟазҵо. Абуксир хәыҷкәа, «Cocdkoop» № 1, 9, 16, 24 ҳаимакы-еиҿакы Амстел ҳрыманы ихыланы инеиуан. Ишьыцызгон иҳавибаҳәа ицоз аґбақәа. Иабаҟаху НАТО артә ґбақәа ашьҭахьҟа ииаанижьны Аҩадатәи амшын ихыҽырбалоз «Сухуми» аҳаиҭҟәит! Асааҭ жәаҩа рыбжазы ҳрыма инҭалеит атанк ӡәӡәарҭа «Pettolwm Haven». Урҭ абуксиркәа инеиламсӡакәа русушьа сатцашьыцуеит, ауаҩ иус бзиаӡаны ианидырууа шаҟа маншәалара, гәышьҭыхра ацузеи! Атанк ӡәӡәарҭахь ҳныбжьаргалоны, илҳавалеит Архангельсктәи аґба «Таимыр» иқьыпаха абнатә маҭәахәы иатцаланы. Урҭ ирҳәеит 4-мш рыла Ленинградҟа ишықәтцуа. Урҭ рыла идәықәахтцап асалам шәҟәқәа. Уажәы зегьы тәаны аҩра иаҿуп.

Саргьы Мушьни акы издәықәстцап, сышәҟәы иапеипшхаша, иалахьынтцоу здыруада. Ҳара ҳлахьынтца, ҳпеипш аӡәыр идыруоу!

Аӡәӡәарҭа ҳашнадгылазтцәҟьа, ақалақь ахь ҳцоит ҳәа иааит ацхырааҩ еиҳаби аҳақьыми, зхада хәыцырҭак змам, изакәытә хымдырроузеи, аекипаж зегь рыпсы ҭыкәкәа акака ианырҿу, егьырҭ алаҩеира!

Мап анаҩс, рлымҳа ацәашьы ҭшьын.

Ахәыҷ бжьыс дысцәымґуп. Аха, мшәан, дааӡатәыми. Издыруада сиашамзаргьы.

Декабр 4

Амстердам. Асабша. Шьыжьы инаркны ҭынчроуп. Араҟа сабшеи мҽышеи аус руӡом. Ахьҭа мыжда иаҳаиаҳа аҽеаҳнардыруеит. Ҳусбарҭа аҟынтәи иаахтцәаны ҳәа дырра ыҟам. Зус ӡбамкәа иҭаку иҭагылазаашьа!

Аекипаж ақалақь асасааирҭахь риагара азтцаара аҭакгьы макьана иаҳмаҳаӡацт. Шьыжьы инаркны ирылшо ала аусура иаҿуп. Ахьҭа чҳаӡаны узтәаӡаргьы ҳкаиутақәа еиқәыхәла, лашара ҳамаӡам.

Аӡын агәҭа амшә шкәакәа Амстердам ишпаҳки!

Лахьынтцоуп акәымзар, ианамух Вентспилс ҳаблыр!..

Ҳагент Вилем Едуард Иан Сплитынӡа ҳазцартә иҟатцахарц ианалацәажәатәха, иазгәеиҭеит ишшәарҭаз.

Акаҧдан иҳәеит, Сплит ҳаннеилак, ҳазланеиз ала адырра шыҟаитцоз.

– Маҧ, иаҭахым, урадиограмма аанӡа саҧхьоит Ллоид иҭахақәаз аґбақәа рдырраҭара иҟанатцо асводка аҟны, – иҳәеит даахәмарны.

Иахьа Сплит азауад ахаҭарнакцәа ааит. Абылра иахәаҧшны ицеит. Уатцәашьҭахь еизозар акәхап аекспортҟатцаҩцәа. Ахәылҧазы анцьныр хадеи ҳареи ҳусбарҭантәи телефонла ҳаицәажәараан иҳәеит, ашәахьа ҳремонтҟатцара шьақәыргәгәахар, асасааирҭахь ҳаиасра азтцаара шызбахо.

Декабр 5

Амстердам. Амҽыша, иаха асқьала аҟынтәи аҧхара ҳарҭан, ҳаҧсы ҳалалеит, шаҟа ихааны сыцәаз.

Ашарҧазы Таниа дхалеит, лылахь еиқәны. Уи 22 шықәса ирҭагылоу Феодорова араҟа аханатә хәыҟатцаҩыс аус луеит, лҳәа-луы уамшьуа, дыҟәбаҟәшәо. Аха лшьапы уаґрагылар зуа, зхы утцазырӡуа дреиуаӡам. Таниа шамахамзар, лхы дахашшаауа, лхатә уск дашьҭаны аӡәгьы димбацызт, лнапы иану аус дазыҳатцҳатцоит есқьынгьы.

Ҳара уажәтәи ҳхәыҟатцаҩ еиҳабы Деваӡе Реваз дневальнис ауп дшыҟаз, аха ахәыҟатцаҩ аиҳабыс иҟаз иан лчымазаразы иоушьҭра, ари дҳаранакит. Реваз ашьахьча, «ауаҩаӡа» ззырҳәо ашаҭлаҟьа ду, агәабзиара ґәґәа анаҩс, уаҩ илаҧш дызлатцашәо иеилымгарала ауп. Изларҳәо ала, ари ацоу арач даниба, дцьеишьон дышҧамыццакуеи ҳәа.

– Уажәшьҭа уаҳа исылшом ичҳара, – лҳәеит Таниа данылатәоз.

– Иҟалазеи? Уи ус игәы еилганы акы иҳәо, акы иуа дыҟоума?

– Оо, бысшьуеит, аҳәызба быластцоит, быршәны амшын баласыршәуеит ҳәа ахәаара даналагалак дыжәбазшәа шәыҟандаз, – лылацәа хәчқәа ҽыцха ирҧшуа, дцәажәон лара.

– Таниачка, уи даныбзыҭрысуа дбыввыбгаларц ачыҭ ҟапшь ныҟәгала. Испаниа ацәқәа ианреисуа бымбахьеи!

Лыгәшәа ныҟастцан дшыччоз дындәылтцит. Сипхьеит Реваз. Атцла иалҟьаз ҳәа, уажә уаҟьанчаҟьан аха змада.

Дхалеит дцәаа-цәытцаззауа. Ҳаицәажәеит, аха ианнеиша здыруада еиликаартә аппарат ахь!

Ателевизор шьыжьы инаркны, ауахәамаҿы анцәа иашьапкра, ашәахәара иналагаз иааҟәымтцзакәа иаҿуп, ашьыбжьышьҭахь 80-тәи апсалмаҟны инеихьан. Ахәылпазы иаҳдырбон Америкатәи акиносахьақәа, нас арекламақәа. Америкатәи акиносахьақәа неибанеипшны хырхарҭакоуп ирымоу. Аибакеибафараҿы аиааира згаз аҭхацьра шимоу. Аисра, аиқәпара, аџара... Џарала – зегьы, џарада – акгьы.

Декабр 6

Макьана атанкқәа рызәзәара ҳаҿуп. Ари аӡәӡәарҭа ҳахьынӡадгылоу ҳҭәы-ҳапха ҳаҟоуп. Ҳазыпшуп ахаҭарнакцәа раара.

Асааҭ 10 рзы ашьыжь иааит ҳапсаҟыпсатцәуа ҳаззыпшыз Иугославиатәи Ллоиди араатәи азауади рхаҭарнакцәа. Аха ҳаилацәажәара башахеит. Аголландцәа ҩымз рыла Сплитҟа ицартә иҟаҳтцоит 800,5 нызқь гульдин ҳәа иқәгылеит.

Уажәы ҳазыпшуп ҳусбарҭахь ателефон, аицәажәара алытцшәа раҳҳәарц. Урҭ ирҳәаша здыруада. Буксирла ҳәа ишьақәдыргылозар акәхап.

Аҩнынтәи арадиограмма соуит уабаҟоу, ухабарк ҟатца ҳәа, лымҳаҭасқәак роузар акәхап. Аха адырра злараҳҭари.

Чаншьҭахь телефонла адырра ҟатцан.

Декабр 7

Дырҩегьых хнапқәа наҳгәытцапсаны ҳахкәаахкәаахӡа ҳаатәеит ҳапхьаҟа цеипш лашак, гәыгырҭак ҳамаӡамкәа.

Даара сархәыцит, ҳагьарччеит. Сплиттәи азауад ахаҭарнак Милетич ҳәа ҳзышьҭаз Маи Феодорипа Лепаев данынеиҩапш, «аґба аашәыдышәкылеижьҭеи апсшьарада аус инеипынкыланы иуама?» ҳәа иазтҵаашьа.

Ҳара-ҳара ҳаблакәа ааишьцылан ҳахькылеибага ҳазгәеибаҭом акәымзар, уи ҳиеицәазаргьы здыруадаз!

Аиашазы, уи ҳ-«дед» избац шиакәым збоижьҭеи акраатҵуеит. Уи, абар, инеипынкыланы уажәшьҭа шыкәсыки бжаки дрыкәуп псшьарада аус иуеижьҭеи. Иара убас аҩбатәи амеханикгьы. Иара иахьатҵәҟьагьы псшьара дымцашази, аха ипхәыс илуам ҳәоуп иҩызцәа ишышьақәдыргыла. Издыруада ус акәзаргьы!

Агәкаҳара ҳаанахәаӡаргьы ҟаларын, аха агент, иаха чаншьҭахь телефонла ҳусбарҭеи ҳареи ҳаицәажәара алытцшәа здырыз, иахьа даҳзааишьҭит, мчыбжьык иалагӡаны ахала ицартә аҟатҵара алыршахоит зҳәаз даҽаӡәы. Милетич иацы иреиҳәеит дара рҟны Иугославиа мчыбжьыкгьы ишадымхало, ҩымз ҟатцатә шыҟам. Аха акапитал иара атәы ҟанатцоит; ҳзықәшәааз арыцҳара акралазырҳарц зҭаху ауаа ҳалахәаахәҭуеит.

Зегьы еибадырноуп ишҳазныҟәо. Ухьаа зхьаада?!

Декабр 8

Амстердам. Ацәылашамҭазы скаиута иааҩнахәмарыз апша хьшәашәа сцәа-сжьы сыҩҭнарӡыӡаан, сылацәақәа аахыстзар, амза хыгьежь шеишеиуа сыблақәа инархыҷҷалеит. Саагәырҕьеит, иҭәы-ипха маӡак санаҳәарц аҭахушәа силлиуминатор иахьылагылаз. Сшахәапшуаз ашьыжьтәи ацәа-хаа сынҭанагалеит, снарылалеит апснытәи ажәытә сҩызцәа. Минуҭқәак рышьҭахь сааҿыхазар, сымза шеишеиуа иубар иаахә. Ҳара цьаракыр ҳаргауоу ҳәа сҩагылан схы нкыласкызар, ҳахьгылац ҳгылан, амза апҭа иртцәаххьан, сгәы хьухьууа аиллиуминатор нкыдыстцан, сеиҭаныҟәиеит. Аамҭа кьаҿк ала шаҟаҩ аҩызцәа збада, сани сареи Гарп ҳаҟазаарын…

Слалбааит чаик снахәарц. Итәан аҩызцәа рылацәакәа ҭахә-ҭахәӡа ацәадара рылжжы, ҳапхьаҟатәи ҳлахьынҭа неимҵакы-ааимҵакуа. Арадио ууанӡа ихааӡа ҳаззызырҩуаз, уажәы – ашәақәатцәҟьа слымҳа иасуа иалагеит, иааҟәымҵӡакәа ирҳәац неиҭаҳәо уатцәтәи рцеипши апареи ҵакыс измоу ажәақәа. Амстердам хыхьтәи апшӡареи ахаареи рапхьатәи анагәыдпшылара ишпатцанарӡи аҩнутҟатәи иаацәыртцыз ахаҿра.

Мчыбжьык ала 40 нызқь ҳәа иҟаҳтцоит зҳәаз иҟартцо ала ҳаушьтра ллоид мап ацәикит – ллоид-арегистр – аӡсара ашәарҭадара ахьчаҩ. Даара ҳгәырҩа дамго дыҟам.

Баҭымҟа адырра ҟатцан, ирҳәеит абуксир ахь ҳаиасырц. Шаҟа иҳазтәозеи уи абуксир?..

Декабр 9

Амстердам. Шеит, иахьа амш ахы-агәы цқьан. Ашьыжьымҭан Виллем Иан-ипа адырра ҳаиҭеит абуксир апшәмацәа ҩыцьа дышрацәажәаз. Руаӡәк 22 мшы рыла ҳшиго. 400,5 нызқь гульдин ҳәа, егьи 16 мшы рыла.

Икылсит даҽа фирмак ахаҭарнакцәа, мчыбжьык ала аллоид идтцақәа зегьы шыҟартцо ала ажәа ҳазҭаз. Урҭ агәра ҳдыргеит «Сухуми» ахала Сплитҟа ацара шалдыршо. Урҭи ҳареи ҳаинаалеит 50 нызқь гульдин ҳәа.

Апсҭазаара ҳалалеит, аусқәа ҵысит ҳапхьаҟатәи ҳцеипш ҳныкәапшыртә. Схышә иҩналоз алашара амч амаҷхара лҽалакны дхалеит Таниа лышшыпхьыӡ кны.

– Бзиароу, Таниуша?

– Шәапхьа, имаҷуп бзиарас иҟоу. Иаалымхны сылапш нахызгеит. Ассир! Иаха Леван дышлықәлаз аҳәоит. Снеилууааит. Уи уажәраанӡагьы длықәлахьазаарын, ҳаштурман еиҳабы зхы апша ҭоу, диацәажәахьазаарын, сышҟа идырзомызт... Закә рыцҳароузеи. Сзықәгәыҕуаз аӡәкгьы... Атцеи мыжда дгылар, ужьы уҿеитцоит, уаҳа ишпа!

Уи апҳәыс кәада, амчыда лажәабжь зыхлахатц ытцнаҟьаз акапдан ишҟа сыҩхалазар, Михаилов дидтәаланы изеиҭаҳәара даҿын аусқәа рҭагылазаашьа.

Константин Константин-иԥа иманшәалоу, иҟәыбҷоу уаҩуп, аха имаҷым ихатәы гхақәагьы, уа еиҳаразак зегь ирзеиԥшу ачымазара – зегь иара ихала, иара имчра, иаҳра, алеишәа акәадара, ахәычра. Ажәакала, сизхәыцҵыԥхьаза ҩ-гәаанагарак сызцәыртуеит: – зеилкаара уадаҩу, иаартым, зегьы – ацәгьагьы абзиагьы еилазыгзо, зҟынтәи ианугәамԥхазо иакәым узызурц зылшо, егьи аганахьала, зқәыԥшра ихнаԥааз, зықәҿиаракәа зымтәыжәҩа хәҷқәа ҿанатцаз, ҩбарак злам, аԥышәа, бзиа зтаху, адгьылтә ԥсҭазаара зылаазатәу азә иакәны дыҟахуп. Ажәакала, ацәҟәыншьара зылшо, зԥеиԥш бзиахаша, хәартара злытҵша – аполитикатә зыҟатҵара зҭаху уаҩуп.

Михаилов Николаи – ҳамшынтә флот ахаҭарнак, здырра, зеилкаара, зҭакԥхықәра ҳараку, зҭыԥ здырyа – аԥсшәақәа ааибаҳҳәан ҳлеибартәақәеит.

Абылра ҳақәшәеижьҭеи адгьыл зшьапы ықәзмыргылацыз, акыс Таниа лажәабжь имцаха изнырыз сыҩнутҟатәи сҭагылазаашьа ибазшәа Николаи ҳнеиԥхьеит ахәылԥазтәи Амстердам ҳирбарц.

Ҳлалбаан и-«Мерседес» ҳанҭалеит.

– Ижәба ахаҭарнак инхашьа! – иҳәан, ақалақь агәҭа ақьырмыт цәеиқәа-цәыхәа иалаҟатцоу аҩнқәа руак ҳаннатцагыла, ҳима дыҩхалеит.

Ашә анааирт, иаҳԥылаз имоҭа хәыҷи, иԥшәмаԥхәыси иуаҭахқәа реилыргашьа уҳәа сҭахәхәа хәыцра харак снамтцанарсит – ааигәа аҭаацәаратә ԥсҭазаара иаламԥшыцыз ауаҩ.

Акыраамҭа ҳтәан ҳаицәажәо, виски тәыцақәакгьы аанаҳкылеит. Иԥшәма лысасдкылара шыбзиоу мҩашьо, лгәы раҳаҭза даҳҳагьежьуа ҳаматц луан. Даҽа цыҭрак сылҭандаз ҳәа сгәы шыхьухьууаз дааныжьны ҳандәылтцит. Тцаҟа иҳазгылаз амашьына ҳанҭалаанза, уи аԥенцьыр еиххәа-еитцҳәа ду иԥшәмаԥхәыси имоҭеи ылагыланы рнаԥкәа аҟьара иаҿын.

Ақалақь налтц, аҭынчра зеалакны Амстел ихықәгылоу аресторан аҩнутҟатәи аԥсҭазаарагьы ҭынчҳҳараза

ҳнысҩналеит. Ашәхымс ҳахьыныхшәаз, ххатцкы камыршәуа иаҳцылаз апшәма ҳпалтақәа ҳшәыхны инахшьны, иҳавагьежьуа ҳнаганы ҳнадыртәеит, ҳацыпхьаӡа амениу наҳамтцатцо. Ҩыцьа ршьаппықә иқәгыланы ҳаматц руан, еилхха.

Аҩнутцҟа илакә ҳтныҟалаҟьушәа, Михаилов излаҳаиҳәахьаз ала, жәытә лоцманк иргылаз ауп. Аха зегь реиҳа иссирха иҟалаз – ачқьыпқәеи, амҳатцәқәеи, аҳәызбақәеи ирыцыз егьырт акрыфагақәа змааноузеишь ҳәа сышрыхәапшуаз, дасу иааҳамтцадыргылаз ҳанзыцҳашаз афатәқәа роуп.

Амца иахыргаз. адырганқәа каканхык иаҟараны иҟапшь-ҟапшьӡа ианыпсалаз излеитцацьыз ахәша аеазеиқәымкуа аччаҳәа адырган аныкәашара иаҿын. Адунеи аҿы уажәшьта исымфац иҟоузеи, аха сыбла сажьауоу, изакәытцәҟьоузеишь! Сеааныскылеит Михаилов иҟаитцо збап ҳәа. Уи уаанӡагьы, ҳанынатәа дасны, ажьыргәыцқәа џьны еиҕьу фатә шыҟам, урт Қырттәылантәи шакәу ишроуа ҳәа акы аревхәара даҿын, аха Кавказтәи фатәык шпакәымхари ныҟастцан, дызлацәажәоз дук сазҿлымҳамызт, иааргар иаабап ҳәа. Аха иабаҟоу ажьыргәыцқәа! Адырган ианыпсалоуп акамыршшақәа.

Мшәан, камыршшатцәҟьоума? Ҩ-цык змани ачқьыпхәчы иикыз абла ҭиқәатцәақәа шыҟаз илҭарпаны даахаты иааҭигеит алҩатцә ахылзза. Уи итцегьы изырхаашаз ахәа иаҩызаз акы нақәирҳәҳәын, иҿахьы аҿынаирхеит, ча ҿатцакгьы уи знихыз иналарчачаны инашьҭатцаны. Даанхаччеит игәарпхаӡаны.

– Хох-хох-хох! Ишпахааау, изакә фатәы ссирузеи? – Костиа акаҩ-акаҩ рыхга рҭрақәа ҭарцәны реилапсара даҿын.

Цас иауашәа сыбла иаахгылеит шықәсқәак рнаҩс барк аҟны хыжәлагас акамыршшақәа шаӡаз иахьырфоз. Урт зеырпсны, зеитцарҕәҕәа зыҭрақәа ирҭатәаз алимонӡы еимарҕәҕәа ианҭарҭәалак, иттцәрааны акониак зжәуаз рҿы иҭапалон. Усҟан акыраамҭа сшьара сықәҟьаны

сыҟан, сгәы хынҳәуан, урҭ зыцқәа ибжьаҷыжь-ҷыжьуаз сахьрыхәапшуаз мацаразы.

Уажәы, ианаасгәалашәа, сыхәцә акы ԥкылагылан, аха ных, зегьы ргьама батәуп сгәахәын, иԥҭсыртцәраaит. Ассиртцәҟьа, ибаԥлашамацараха. Уи аԥхьаҟа ицаҳәцаҳәо фырҵьанк-фырҵьанкгьы аанаҳкылахьан. Адунеи згьама хаам, иҳалалым акгьы ыҟазаарым, зегьы дасу рырхиашьа уанақәшәа. Уи ачыс ҷыда агьама шаҟа ибзиазаарыз, уи аухатәи Солженицин телевизорла иқәгылара акәмызҭгьы. Уи идинхатцаратә кәгылареи иҿыпшылареи ракәызҭгьы, аухантәарак уажәы-уашьҭан акамыршшақәа, иԥсыхәлтцәраарашәа, сгәы-сыпсы дырхынҳәуан. Уи ишәҟәқәа рылазыртцәарц адажә еипш ихәаԥ-хәаԥуа игәароу «Посев» ахаҭарнаки иареи рлакытцақәа, рҿапшылара шцеипшу. Ас лабҿаба дсымбакәа, сизымӡырԥыкәа сыҟазар, ҽа гәаанагарак сымазаарын…

Декабр 10

Амстердам. Избаз-исаҳаз зегьы еидкыланы схаҿы иссаамго, аиҳараӡак «Азиатәи» мамзаргьы «Китаитәи аквартал» ҳәа изышьҭоу аконтрабандеи ахәымгаӡынгареи рыҿалақь, ча ҿатцак азы зцәа-зжьы зҭиуа, зхышәқәа зҿеилыхны ирылатәоу уҳәа срызхәыцуа, сызмыцәо сшыгәатеиуаз ашамҭазы ацәа сынҭанагалеит. Снавалеит Аҟәа аԥшаҳәа снеиԥеиуа, сызхара аҳауацқьа сзылбаадом.

Сааҿыхазар, Леван дыҟрымҿрымуа дыԥнагылан «сахьыпсыз сыпсит, унапала сшьы» иҳәаарашәа ихы-иҿы еиқәылашьца, аҵьабаа ду иатцаргыланы. Ҳаԥнутцҟатәи аиҿкааратә зтцаатәқәа рҭыԥ иқәтцан, иртәан дасу рҭыпқәа рҟны. Таниа ҳхәыҟатцаԥ еиҳабыс дҟаҳтцеит, егьи ацәаа-цәытцаззашәа иҟаз лара лҭыԥ ахь диаагеит…

Ҳусқәа шыманшәалахаз иадырганы амш шьақәгылеит, амра цәаа-цәытцапхо, аҳауа цқьаӡа адәы аныкәлара ааугәапхартә. Иахьа адоговор здыҟаҳтцалаз афирма аусуцәа ҳбылра иԥхасҭанатәыз ашьақәыргылара

напы адыркит, аусура еилашуеит. Аекипаж аԥсы алаланы ауаа рыԥшрақәа аауӷәаԥхартә, рӷәалаҟазарагьы бзианы иҟоуп.

Ашьыбжьон ихалеит ҳааигәаратәи асқьала иаадгылаз Болгариатәи еидара шьҭыхга ҕбакы акаԥдан актәи ицхырааҩи акомҿареидгыла амаӡаныҟәгаҩи. Урҭ зҽынкынҵо ҳара ҳҿынӡа иааиз, аԥсшәақәа анааибаҳҳәа ашьҭахь, иҳарҳәеит аспорттә еицлабра еицымҩаԥаагарц шырҭахыз, уи ҳара дааразa ҳаигәырӷьеит. Ҳагьеицәажәеит амҽыша имҩаԥаагарц атеннистә еицлабра. Урҭ лалбааауаны, ихалеит Иугославиатәи азауад ахаҭарнакцәа. Урҭ есҽены иаҳзаалоит араҟа афатә инаркны зегьы рыхәқәа шԥацәгьоу ҳәа иҵьашьо. Аҳачаҳәа иаасгәалашәеит мызкы иназынаԥшуа Куба иҳацҟаз Роттердамтәи фирмак ахаҭарнак Роттердам ҳанааи, избац сықалақь акәӡам ҳәа ииҳәаз. Аиашазы, саатлагьы акәым, минуҭлагьы аалыҵ рыхәқәа шьҭыҵуеит уа.

Декабр 11

Амстердам. Асабша ԥсшьароуп. Аусуцәа мааӡеит. Аекскурсиа мҩаԥызгоит, автобус аасышьҭуеит зҳәаз ҳшизыԥшыз аамҭа цеит, иаргьы ихабарк ҟамлаӡеит.

Декабр 12

Амстердам. Амҽыша. Хәҩык иреиҳамызт аусуцәа иҟаз.

Ашьыбжьон дкылхх дааит Лиубомир, жәацы атеннис хәмаррахь ҳназыԥхьаз. Уи зыҿцәажәара хаау, згәеилгара цқьоу аӡә иоуп. Фырҵьанк ауатка маԥ ацәикит аицлабра салахәуп ҳәа. Иааҵьасшьеит. Арыжәтә аҿаԥхьа аҽыҟажара зегьы ирзымариам!

Ҳаҩхалеит ицқьашәқьаӡа аидаратә ҕбақәа ирылагылаз «Николаи Вапцаров». Ҳуалк иқәызшәа иԥхашьаԥхаҵо иаҳԥылаз сколлега Алекси Филип икаиутахь сыҩнеигалеит, егьырҭ сҩызцәа аспортсменцәа – рҩызцәа рышҟа.

Аспортсменцәа рҿахьынӡазыҟартцоз акаҳуеи «Анцәа илаҕырӡи» ҳнаҿыхәеит, аха араҟагьы ицьашьатәыз, акапдан Лиубомир Густев аицлабра салоуп ҳәа имжәӡеит ҿамҩакгьы. Ҳлалбааит аспортзал ахь, Лиубомир инаиркны аспорттә матәа чыда рышәтцаны ахәмарра иналагеит. Усҟаноуп ҳара ҳтәқәа аматәа шышьтыхтәыз рхаҿы ианнеи (дареи ҳареи акыр наҳабжьан, 40 минуҭ ныҟәара). Аицлабра ашьтахь ирхиаз аишәачарахь ҳхаргалеит. Рыматц аушьеи рыфатә архиашьеи сатцашьыцуан.

Атеннистә еипылара иахәапшыз Леила, атәарахьы ҳҿанынаҳхоз, лыблақәа еихаччо иҳалҳәеит аболгар жәлар «Еиҳа зымчу акәада дизхьатцуеит» ҳәа ирҳәо ражәапҟа.

– Ииашоуп, дызлоужьжьалак ахәҹы дымтцәыуааит, – назгәеитҭеит ҳҩызцәа руаӡәы.

Леила афлот аҟны еибадыргаҩыс аус луеит. Уи шықәсык аахыс аҕба аҟны лусура, лызсара даараӡа лгәы ахыланоуп дшыҟоу.

– Саб дымшынуаҩуп, саргьы… – лҳәеит дычча-ччо.

– Ашашлык ахьаҳзыҟамтцаз ҳаҭамыз, – днахыхәмарит Лиубомир. Уи иҳәеит Мрагылара анаӡара аус аниуаз акыраамҭа сқьалак аҟны ишгылаз, зыжәла игәаламшәоз Кавказтәи капданки иареи.

– Уии сареи ҳаиҭанеиааиуан есымша, ашашлык азы ҟәцьалла акәац еитцатцаны иман, иман аӡыга жьыхтцәақәагьы, изыкнаҳан иара убас апаҭхьқәагьы. Апаҭхь зегьы ыжәтәын. Ижәны ианааурҳәлак, шаҟа цәыкәбар ҭкәкәо аҟара аҕацәа уоуеит ҳәа ииҳәаз гәаҳҭон, аха аҕа дҳауамызт! – ҳааирччеит. Уи, 36 шықәса ирҭагылоу акапдан Густев, апышәа змоу, иҟәыбҹоу, зҟазшьа бзиоу уаҩын, уи актәи ицхыраа҈ Алексеи Филипови иареи рыпатуеиқәтцашьеи, реицәажәашьеи, реихатцгылашьеи улапш иаатцамшәарц залшомызт. Иҩашьомызт жәҩахырк ишеиднакылоз, изхагылоу аекипажгьы ишаныпшуа, урҭ рыҩнутцҟа рхыпша, раҳаҭыр шыҟоу. Акапдан дзакәыз атеннис ихәмарра мацарагьы иунарбон.

Аболгар поет Николаи Вапцаров ихьӡ зху аҕба артҵагаеидаратә ҕбоуп. Уи уажәтәи ареис ашьҭахь иаднакылоит 2000-ҩык акурсантцәа.

– Урҭ акурсантцәа рнапхгаҩцәа ҟалашт, аха шәус азхәашт, – снаразҭцааит урҭ.

– Мап, напхгаҩыс аӡә иоуп ирыцу, егьи ҳара ҳауп, – назгәарҭеит урҭ.

Ишцьасшьоз сцәахит, исзыцәахызар.

Ииашоуп, апоет Николаи Вапцаров ирҿиамҭак ахьысзымдыруа, ибиографиа ахьысзымдыруа аӡәгьы исанеишьом. Цас ауашәа, рыҕба аҟынгьы иҟамызт ишәҟәык. Уи 1942 шықәсазы дшыршьыз аҟароуп еилыскааз, уажәырнахыс иеилкаара схы иадысҵеит. Ҳаипырҵуан гәыблыла ҳадресқәа еимданы, саатқәак рыла, жәытәнатә аахыс еиҩызцәаз реипш инеилаҵәаз Вапцаровааи ҳареи.

Алашьцара ҿеалакны ҳаауан ҳаҕбахь абылра ҳақәшәеижьҭеи, ноиабр 27 раахыс адгьыл зшьапы ықәзмыргылацыз ауаа алахҿыхреи агәеизҳареи ҳаманы, ҳаауан аҩызцәа гәакьацәа ргәбылра, рыпхара ҳаманы.

Ицызго дыҟам аҩыза гәакьа!

Декабр 13

Амстердам. Ашара иатҵагыланы иааз аусуцәа русура еилашуеит, еилашуеит ҳара ҳауаажәлар нтцәара зқәым рус.

Лада-ҩада илҳавс-ааҳавсуа аҕбақәа ҳаблақәа ҭраа ишьыцганы ҳрыхәапшуеит, ҳанбаҟалои ҳаргьы абанс ҳныҟәо ҳәа. Аха уажәшьҭа иаарласны ишалшахо агәра ҕәҕәала иганы ҳаҟоуп. Иугославиатәи ахатарнакцәа иахьа ицеит, – ҳашәзыпшуп, бзиала шәаабеит ҳәа ҳаҳәаны.

Ахәылпаз акосмос аера – рапхьатәи Асоветтә космостә мҩанызаҩи рапхьатәи асоветтә космонавт Гагарин ипырреи инадыркны америкатәи астронавтцәа амзаҿы ртәареи, «Соиуз»-и «Аполлон»-и реицпырра ухәа иахдырмырбаз иҟоузеи ателедырратарақны уи ауха. Ашьҭахь – аоперақәа рцыптцәаахақәа, «Борис Годунов» нарылатцаны.

Иблыз адизельгенератор абылра зыхҟьаз аилкааҩцәа ицо-иаауа ибжьоуп дасу ринтересқәа хьчо, аверфи егьырҭ азауадқәеи дара-дара инеиқәҵа-ааиқәҵо. Иазгәаҭатәуп, амашьынатә ҟәша злеиқәыршәоу Европатәи афирмақәа раалыҵқәа рыла шакәу – Швецариа, ФРГ уҳәа акыр ааглыхратә еидҵақәа рҟнытә иаагоуп. Аилкаа шаҟа иадхалаз абылра арцәара ҳадхалару?!

Декабр 14

Амстердам. Иахьатәи амшгьы шцац ицоит, хшыҩшьҭыхрак ҟамҵакәа аусура шеилашыц еилашуеит. Азауад иҟанаҵараны иаду аҭкыс ҩынтә еиҳауп ҳара ҳтәқәа рхы иадырҵаз аус – ҭакпхықәралагьы, хыпхьаӡаралагьы, мҽхакы ҭбааралагьы.

Ажәакала, адәахьы андәылтҳа акәым, акрыфаха змада. Рылымкаа адәы ақәлара гәаҕьылацәоуп.

Асааҭ 12 инаркны, 24-ҩык ҳара ҳамшынуаа ақалақь ахь ицеит ршьапы неиҵырхырц, рыпсы неивыргарц. Уаҵәгьы – ус. Ишҧаҟаҳҵари, инеивыга-ааивыго ҧсабарак дырбалатәуп, игәамчҭаҵагоу, игәхаршҭгоу...

Аҧара шҳауз дырны рапхьа змагазин ахь ҳамҵазырсырц иааиз идызжәылаз афырҵьан акәу сыҩнуҵҟа хьаак сызҵысит, уи аха змада, ачымазара акәын исыгыз!

Декабр 15

Амстердам. Ашьыжь алахь еиқәшьшьы, иацтәи амра аҧхара абаҟоу, алаҕырӡ шылаҿыкәкәаара иқәықәмашәықәмаха ипшуеит. Саргьы сакәӡамкәа, сеилууаа, арҩашьыга сфазшәоуп сшыҟоу. Сармарахь сҟатара икыду скьатеиқәа руак уашәшәыррак шамоу мҩашьо аҽарчуеит, аҽардоит.

Ашьыбжьон Валентини, Сашеи, сареи ақалақь ахь ҳцеит. Валентин Цвигуненко абылра ааҟалаз аахыс ақалақь акәым, иара ус аҧсабара дықәымпшыц, уахгьы-ҽеынгьы аус дадгылоуп, «Сухуми» алахьынтца, аиҳарак, иара инапы иануп. Уи аелектромеханик

еиҳабы иахьатәи автоматикеи аелектроникеи рызӃаза, зеилкаара ҭҵаулоу, иӃәыбҷоу коммуниступ. Уи азоуп акоммунистцәа ԥызаԝыс дзырхадыргылаз. Иагьа иус хьамҭаз, гәамҵрак, лахьеиқәҵарак, ааԥсарак инубаалом. ШаӃа ус уадаԝу аӃара, усӃак уи дазгәдууп, деилыххоуп. УсӃан, иаҳагьы ишьҭытҵуеит ихәмарра, илаф.

Уи абылра ҿеацәыхьчаны ҳанааилатәа, арадиограмма кылхх иааит ԥҳа дуоуит ҳәа.

– Арахь аԥҳагьы диит! – ҳааирччеит хԝык аԥҳацәа раб.

Акыс, иара инхамԝоуп иблыз, аелектроникеи автоматикеи. Уажәынахысгьы, зышьақәыргылара Сплит ихыԥҽыгаха иӃоу. Саша Виноградов Москватәуп, ахԥатәи механикс аус иуеит. Уи ззанааҭтә дырра анаԝс алитературеи аӃазареи ухәа ирызҿлымҳау, зеилкаара ҳараку, заԥхьаӃа зԥеипш бзиоу, аспирантура иалгахьоу, зтҵарадырра иацызтҵо уаԝуп. Ҳазхара ҳшьапы неитҵаххит. Ақалақь ацәгьеи абзиеи сымшынтҵақәа рӃны исымԝыц, ҽыцс иаабаз маҷуп, имаҷым иџьаушьаша, узыршанхаша... Ҳааuан пштәы рацәала аҭҵх зырҿыхоз ақалақь џьашьахә ҳалсны, зԥенџьырқәа акгьы зԥыраршәым аԝны еихалашақәа ҳашьҭахьӃа иааныжьуа. Саауан ҽеа дунеи џьашьахәык салаланы, сазхәыцуан аҭцыхәтәан адунеи ажәларқәа иртҵеихаз, аӡлагарахьча иԥа асахьаҭыхыԝ ду Рембрандт идунеи, уи «Иԥа Ӄьала» схы идкыло.

Аха схынҳәаанӡа Реиксмузеи еиҭабатәуп.

Декабр 16

Амстердам. Амеханикцәа рықәҿиара агәаҳәара рнаҭеит иахьа ақалақь ахь шьапынеитцыхра ицаз. Ицеит «Деди» аԝбатәи амеханик «Одессатәи» Кучанскии ухәа гәыԥԝык.

«Деди» – Маи Феодор-иԥа, 48 шықәса ирҭысуа, ихы идыруа дааӃалеижьҭеи имшынуаԝ-механику, инеиԥынкыланы акыр шықәса мрагылара анаӡара Владивосток аус иуан.

Уи, зны, акапдан Вахтанг Давид-ипа дыхәмаруа исеиҳәон, ауатка иурбар аґба шцо итҵыԥаны, имҵарсны иааҳәны итапалақәо дышреиуоу. Маи зны иқьаф аныҟаз, иудыруама сара адгьыл аназарахьтәи арахь Батымҟа сиасра зыхҟьаз ҳәа дсазтцааит.

– Атәыла пхарахь! – сҳәеит, ииҳәауа гәастоит ҳәа.

– Мап, – инышьақәиргәгәеит иара.

– Нас?

– Сыпҳәыс лоуп уи зыхҟьаз.

– Аиеитцәҟьа, уи Махаразетәытцәҟьами, ақыртуа тыпха…

– Мап, мап. Уи арахь аара зтаху азә лакәым. Лара уахь даннеи, сара арахь! – ҳирччеит уи, злаф цәытлашоу, амшын иаркарахьоу ауаф тынч. Абар, шаҟа шықәса тцуазеи заочно аинститут дтоуижьтеи, аха дзалгом, аекзаменқәа ианраамтоу аусура дахнагоит. Шықәсыки бжаки псшьарада «Сухуми» апхзы азкаитәоит.

– Апенсиахь уанцалак, уалгап, тынч! – алаф наилырхуеит афызцәа аинститут азбахә анаацәыригалак.

– Иҟоузеи, упстазаара шпамфапысуеи, Маи Феодорипа? – иниазтцаалоит афызцәа рапхьа ианааипылалак.

– Акартош еипш!

– Уи шпеилкаатәу?

– Ма сырфоит, мамзаргьы сытцартцоит! – наратеикуан, иблақәа ачча рхыҳәҳәыла.

Уи абылра ҳанақәшәа, рапхьатәи амшқәа рзы акыр дааилахахақәан, аха уажәшьта мач-мач далтцуа далагеит.

– Макьана аамта ахьынзаҳамоу иупыхьашәо ыфала, уапхьа ишьтоу аеапхьа умч таларц! – ихлафуеит, ари зегьы шаҟа иҳазтәои аниҳәалак.

Декабр 17

Амстердам. Ҳамшқәа кьаеҳо иалагеит, аусура еилашуеит апсабара анақәпшыларак ыҟамкәа. Ишакәхалак иахьагьы гәыпцфык ақалакь ахь идәықәтцан. Адәахьы асы аҳәылыхәа иауеит, хьтоуп. Арадиои ателевизори ааҟәымтцзакәа «Мани, мани, мани», «Маиани» аҳәара

иаҿуп. Урҭ дырҵара иазкуп ахәҷдырраҭарагьы, урҭгьы ирдыруазароуп ҵарада ԥсҭазаара шыҟам, «мани, мани» ҳәа иааҟәымтҵзакәа ашәаҳәара иаҿуп. Иахьатәи амш маншәаламхар, уеигәыҕла уаҵәтәи, иҳәала ашәа «Маиани», имгәыҕкәа иԥсхьада.

Ахәылԥаз стервечаа рус иалгеит. Урҭ уахгьы ҽеынгьы аус зуаз «STERWECH» афирма аусуцәа «Мани» аҳәара иалган, «Маиани» ахь ииасит! Есымша аҕбаҟәа аублыхуа!

Адунеи амшынтә флот амашәырҟәа есымзатәи рдырраҭараҟәа урыхәаԥшыр, ҳара «афырхаҵа» ҳәа ахьӡ-аԥша заҭәашьатәу уаазаап, урҭ зхы еиҟәзырхарц, зыҕбаҟәа кажьны ибнало рааста.

Инымҵәалоз амшҟәа рзымхарахь ҳаиасит, иццактәуп, ибатәу раҵәоуп, иҵәгьам Рембрандт Ван Реин дахьиз Леиденынӡа инабжьысзаргьы, авалиутатә чымазара злам ауаа аашьҭыхны.

Декабр 18

Амстердам. Асабша. Амш еихашьшьуп, иҵәаакыроуп, Аԥсны амшын аҿыҟәантәи аӡынра угәаланаршәоит.

Ашьыбжьон аекскурсиазы автобус ҳзааит 9-ҩык зкуаз. Уи знык гәыԥҩык Рексмузеи ахь иганы, егьи агәыԥ азы даарц ҳаиҵәажәеит. Акыс, 16–18-ҩык иреиҳамызт уахь ацара зылшоз, егьырҭ аусутә иадхалон... Араҟагьы иҟалаҟәеит амузеиҟәа рааста аҵьырмыкьеи амагазинҟәеи зҭахҟәаз.

Пиотр ду иҩны инаркны иаабаз раҵәоуп, амала Леиденҟа ҳзымцеит. Егьырахь сара араҟа исымбацыз маҷуп. Амашьынаныҟәцаҩ ҳакәыршаны иаҳирбон, ҿыцс избаӡазгьы ауриацәа рсинагог ауп. Уи акәша-мыкәша ауриацәа ирынхарҭан, ирҵьырмыкьан, аха аибашьра ашьҭахь уаҩ днымхеит, асинагоггьы ашәы аҿысны игылоуп ашәҟәа ыҵаршьыхаа. Иара ҳмашьынаныҟәцаҩ ишазгәаеиҭаз еиԥш, абазар аанхеит аҟароуп.

Декабр 19

Амстердам. Амҿыша – атцыхәтәантәи амш, аусура еилашуеит, шаҟа усҟатцатә ыҟоузеи. Хшыҩшьтыхрак рымам аелектромеханикцәа, амеханикцәа, аелектрикцәа, амотористцәа, аматросцәа нарылатцаны амашьынатә ҟәша итоуп, зрык ашьапы иныкәыргыланы наҟ аныкәтцра ада псыхәа рымаӡамкәа. Шаҟа махәта шьақәдыргылахьоуи, аха еита шаҟа кылчмылч атахузеи, аихараӡак зегьы рыцсы рхазтцо, амч рылазтцо афымца енергиа ауп. Уи ада зегьы хлеикәыхьшәашәа хцар ауеит. Чаншьтахь аус арун, агәыгра хнатеит рлытцшәа шбашам, Иугославиаҟа аӡхытцра шалыршахо, аллоид уатцәы адкыларахь иаапхьара иапсоу, иапсаму? Уи ирбатәуп асаат еипш, ицкьаны аус зуа, уашәшәырак злам агба.

Декабр 20

Амстердам. Амшынуаа ашәахьа имышьтацәгьоу мшны иршьоит, иахьак аус иакәхарӡырц, еитах инагӡатцәҟьаны аллоид идтцакәа ишынагӡоу агәра аагарц, нас уатцәы хипхьарц шьақәхаргылеит…

Иудыруеи аҩныҟа ирласны сызцаргьы. Ашарпазы Шалико «Сшьа ужәааит иумжәрызар» хәа гарптәи хҩы идызжәылон, пхыӡла, хәарада.

Иццактәуп ақалакь ахь, аҿазны ас Амстердам абаха зауада.

Ашьыбжьон зышәқәа кыдырҟацаланы иаркыз ауриа синагог хнахыкәшан Саша Виноградови сареи хналалеит ацьармыкьа. Адунеи жәижәыхс, кылчмылчс иеилажьым хәа иҟоузеи? Ахауа хьшәашәа иаршәытахьаз атиҩцәа рыҿдырпхарц еибарпо еилагылан ахыцәхәыц. Урт ханыҩарывагыла рытитәқәа шыхазыноу, ишаахәатәу нахабжьырго, хпышә иқәкны иаагылон. Аха хашрыхәартам анырбалак, аибарпара еитаналагахуан. Сашагьы «чмазарас» имоу асахьақәеи, ашәҟәқәеи, амузеиқәеи рбара ауп, авалиутагьы урт инарыхәлапсоит, исхаштыз – апластинкақәагьы дрызгагоуп.

Ари аҵьармыкьа узазҳәомызт, дара аҭиҩцәа рнаҩсангьы кьаушәоуқәак ракәын иалаз. Зыц-зышә еихакәашо асахьақәа ирыдгылаз апҳәыс еиқәа ҳаныҩалывала, Саша даабрит аӡәы дышинҟьаз мҩашьо, снахьапшзар, ҳара ҳтәқәа ракәын, игылан еибарҷҷо, урҭ акинотеатр ахь ицар рҭахын. Араҟа ажәытә классикцәа Рембрандт инаиркны зыпҵамҭа шьахәқәа ррепродукциа ыҟамыз маҷуп. Уаҩы илапш ахьнақәшәашаз ихшьын Кубатәи ареволиуциа афырхаҵа Че Гевара ипатреҭ. Аҵьармыкьа аҟьамсар ҳалҵны, аканал иаваршәны иҩагаз аулица ҭшәа ҳаныланы ҳҩеиуан. Ақалақь аргыларақәа, аканалқәа реимаҧсара, аканализациатә трубақәа рыҧсахра иахьырҿу акәу, ақалақь даара иҟьашьуп. Мраҭшәарахьтәи Европа қалақьк иузадымкыло иҟоуп иара.

Ҩ-улицак ркәакь ибжьагылаз акылҷмылҷ ҭирҭа амагазин иҭасаз асаркьақәа руак аҿы нбан дула ианын адунеи зыхьӡ адыруа асахьаҭыхыҩ ду Рембрандт ижәла. Ҳааҭгыланы уи ҳназпшит.

– О-о, асахьаҭыхҩы ихьӡ казмыршәашаз ҟартцеит! – ҳааирҷҷеит Саша, уи ҳахьаакҿатцәиз, Иоденбри Стрит, 4, «Рембрандт имузеи» ҳәа анҵаны плита хәҷык ҳалапш нақәшәеит. Ашә агәҭаны игьежьӡа, ииатцәаӡа икыдкнаҳалан авенок...

Ҳахьыныҩналаз, азал ашә азааигәара итәаз х-гульдинк налыҭаны ҩ-билеҭк аалымаҳхын, рапхьатәи ауаҭах ахь ҳҿынаҳхеит. Ҳара ҳнаҩс, хаҵеи пҳәыси урҭ рыпҳаи ракәын иҟаӡазгьы. Уи апҳәыс асахьақәа рааста ссирс ипхьаӡаны дрыхәапшуан аҩны аҧенцьырқәеи, аартыгақәеи, ашәындыҟәрақәеи, даатгылан, уажәы-уажәы лнапы нархьылшьуан. Иҵьашьатәытцәҟьан уи асахьаҭыхыҩ ду инапкымҭақәа, дзықәтәоз акреслоқәа, дзыҩназ аҩны. 300 шықәса рнаҩстәи уи апҵамҭақәа иахьатәиқәоушәа ауп ушрыхәапшуа. Рембрандт араҟа дынхон 1639–1658 шықәсқәа рзы. Рембрандт рапхьатәи Амстердамтәи иртцаҩы Питер Ластман ибзиабара, иаҳаҭыр шимаз мҩашьо рапхьа уахьыныҩлало уи иҭыхымҭақәа кыдуп.

Аԝны ахетажк, ҵаӄатәии хыхьтәиқәеи аламҵакәа, ирхиоуп асахьаҭыхыԝ ду иаԥҵамҭақәа рыла, аиҳаразак уи иескизқәеи иҭыхымҭа асахьақәеи, асахьақәа рыхәҭақәеи, афотоқәеи рыла. Асахьаҭыхыԝ сахьак аԥҵара шаӄа аус адиулоз, шаӄа деимдоз, шаӄа хаҿы, шаӄа композициа аԥиҵоз, урҭ еилыхха ирныԥшуеит ҳаҭырдула изыхзызааны еиҿыркааз аекспозициақәа. Сашеи сареи даара ҳарчҷеит аҭыхымҭа. «Аҵьар иахых-ра» иатәыз композициак.

Уи Христос икныхразы, мардуанла азәы дхагалан арыҭәа иркны, уи инаԥсыргәыҵа иалаз аҵәымҕ алхра даҿуп. Аҵәымҕқәа аналихлак, далӄьаны дкаҳарц азы акәхап, аш ҵырӄьак ижәԝахыркәа ирыҵданы наӄ-ааӄ икны ауаа иҵагылоуп, рыхқәа раҳаны уахь иҵаԥшуа.

Мамзаргьы иаагап, «Аԥа ӄьала ихынҳәра», азбра аепизод рапхьатәи аескизқәа. Римтәи ампыҵахалаԝцәа ирҿагыланы иқәгылаз батаваа[1] рҿаԥшы иазкны аԥҵамҭакәа, ажәлар ақәгыларахь ихьазырԥшуаз темақәан. Усӄантәи аамҭазы Испаниа ихәаҽны иамаз Голландиа ахақәиҭҭәра алитературеи, атеатри, апублицистикеи иртема хаданы иӄан. Иара убри ауп Рембрандтгьы ирҿиаратә усураҿы агәацԥыҳәара ду изҭазгьы. Уи ижәлар рдуреи, рхатәрареи, рфырхаҵареи ирбаӄаны иаԥиаҵаз «Иулиа Цивилис иқәгылара» иреиҕьзоу ирҿиамҭақәа ируакын. Аха ҳара хӄынза изымаазеит аескизқәеи фрагментқәаки ракәымзар.

Ҳахӄнынза иаазаз афрагмент ду батав жәлар рлахьынҵа азбараан рԥыза Иулиа Цивилис ҭоуба иҭара, уи иус адгылара, иара гәыкала ишизыӄоу. Урҭ рлакҭа ҵьбароуп, аха аҳалалреи агәыразреи рыхны иаарԥшуп.

Ахԥатәи аетаж ауаҭахқәа руак «Рембрандт инаԥкымҭақәа» ҳәа зну аӄны асахьаҭыхԝы ду ишәӄәқәаки икьыԥхьга ӄәырҕани, шәындыӄәраки рыда уаҳа ишәҵатәык-иӄәынҵатәык, ишьҭаларҭа-игыларҭа ҳәа акы зҳәо ҳәа акгьы ыӄам.

Инаԥкымҭақәа руаҭахк иԝнагылаз акресло сныкәтәеит сгәы аҭҳара-ҭҳара еисуа. Ҭынчроуп,

[1] Батава – Нидерланд инхоз немец хылтҵшьҭроуп.

сыда уаҩ дзыҩнаршәымыз ауаҭах ашәышықәса сыргәыланархалон, ииасуа ашәышықәсқәа сагеиниушәа ахәыцра хаа сҭагыланы самазаауан иҟәбаҟәшәо иааҩналаз арԥызбеи аԥҳәызбеи ракәымзар! Сҩагылеит схы ԥхашьо – изакәызеи изгәаӷьыз! Ҳлалбааит. Раԥхьатәи ауаҭах аҟны ажәытәӡатәи астол иқәыз аҭааиҩцәа рышәҟәы инаныстцеит «Ш. Ԥлиа, Аҟәа, Аԥсны, СССР 20. 12. 76 ш.» Ҳныҩнытцит ахьӡи, аԥшеи, амали рықәцә акәаҩра иалаччоз Рембрандти иацтәи иҩызцәа рыбзоурала, рыцҳашьарада ицәырҳәны, амамзааратә тымитышахь, ах ахь илеиз Рембрандти рыҩны хәыцхәыц еимданы. Ҳаҩдәылтцит – зылашара цыҩцыҩуеи зышәшьы тцаулоуи, иҿыхои илахьеиқәтцагоуи ашәыгақәа рколорит, анасыԥи аиҩызареи, агәкаҳареи азатцәреи ртема зыҩнытцуаз аҩны. Уи ажәтцыс ажәҩақәа реиԥш зыҩтәы ценцьырқәа хаха-хахаӡа иаарту аҩны аҭыԥ ашәышықәсақәа ирзырҩашьом наҟаак егьа ҩны хьытцәцаракәа ирыбжьадырххыларгьы. Ҳналалеит еилашуаз ақалақь, зрекламақәа блахкыгоу, заалытц барақьаҭу ақалақь. Ареклама анысҳәа, Рембрандт имузеи ҳаадәылтцны, ахәаахәтратә кварталқәа ҳахьаарыбжьалаз, аҵьинс лыхтә маҭәақәа рмагазин ареклама ҳалаԥш нақәшәеит. Уи наҟ-ааҟ авитринақәа рҟны ихшьыз ауаҩытәыҩса изааигәаӡоу ахаҿы, аха мшәан, дарбану? Џьоконда! Леонардо и-Џьоконда лцьинс маҭәақәа илшәыртцаз цьашьаны, лыбла ҟәыш тцаулақәа налхарччашәа лхаҿы хәыцрак анны, дызлашәаз ашәышықәса лзеилымкааура лаԥхьа иаркыз амедалион ианын «аԥышәырччара» ҳәа, тцаҟа иатцаҩын Мона Лиза ахаҭыԥан афирма ахьӡ «Мона Ли» – лыхьӡ атцыхәтәантәи аҩнбанк ацрыхны. Уи ҳааԥышәзырччоз аплакат ҳахьынавшәаз ҳанрывалеит асахьаҭыхыҩ Марселло Антонелли ирҿиамҭақәа рцәыргақәтца атәы зҳәоз арекламатә плакатқәа. Уаҩ илаԥш назыдирхалаша ирҿиамҭақәа иаарылукаартә, уаарччаратә иҟоуп «Амзаҿы» ҳәа иаԥитцаз аусумҭа. Уи Амзаҿы ауаҩы даннеи, Анцәа ижакьа шәыршәыруа аҵьар ду датцаланы

«араҟагьы аԥсҭазаара сырҭом» ҳәа деихан дцоит, ихыиҿы еимарцеиаа.

Ҳахьааиз ателедырраҭараҿы Псалма 101-тәи ахы атцара иаҿын ҳәсеи-хацәеи, ҷкәыни-ӡҕаби рҽаддшьыланы.

Срызхәыцуан: аӡәыр «хыхь иҟоу» ҳәа игәра ргатцәҟьауоу, ус аамҭагагас, хыжьжьагас ирымоу?!

Декабр 21

Аацәылашеит, абар, абар, амш инеиматҭәаны «аҭцәыуара иналагап» угәахәп. Ҳазпшуп ҳеырпсны аллоид иааира. Зегьы гәамтцуеит, ирындырпшырц ишаҿымгьы.

Идикылоу, идимкылоу 23 мшы издынтцәалаз? Саргьы сгәы аҭыԥ иҭагылом – иҟаларишь? Уи иҟаитцаз адтцақәа зегьы ҟатцоуп, аха дллоидуп, иажәа хырԥашьа зқәым ажәоуп. Уи зныкнаҟ аӡхытцра иазыҟатцам иҳәар, нас упала! Акыс, уи иҭакпхықәра ҭакпхықәра дууп, амѡахь акы аныҟала, анахь алабақәа зегьы лаиқәпттцәтцәоит, иԥсы ҭаны даанхаргьы. Дасу ҳхәыцра тцаулакәа ҳаҿрылакны ҳаштәаз ашьыбжьон ихалеит иѡыцьаны.

Аа, 11. 00 саат инаркны хәыц-хәыц зегьы рбеит, игәарҭеит амеханизмкәа русушьа уҳәа зегьы нҭкааны. Маҷсаҷкәак аҟатцатәкәа ишьҭархх аҟатцара иаҿын. Изеиҭархәон русумҭакәа, аелектромеханикцәа ҭынчҭынч мыццакрыда. Ирыдыркылеит 18.00 рзы. Ихалеит уаҳа злоу ҳәа еибаркараны. Ҳәашьак амам ҳауаажәлар рыѡнутцҟатәи ргәырҕьара.

20. 00 рзы ҳагенти ҳареи ҳаиԥыртцит, иаақәѡит акапдан ибжьы ҳанблыз асааҭ иақәыршәаны:

– Палубнои команде аврал! (Ноиабр 27, асааҭ 20. 45 рзоуп аҕбатә електроникатә саатқәа антәаз). 21. 00 рзы асқьала ҳнадтцын, ҳааҳәын ҳеылаххеит, иаххылаԥшхәу улпха ҳаҭ ҳәа Амстердам ицәашьыркыраха қьырса ныҳәа рҽаназыҟартцоз аамҭазы. Амѡа ҳшықәлаз ҳазхамтцо, зхатәы проблемақәа рацәаз, амстердамтәи ашьыжь бжьы ҳашьҭахьҟа иааныжьуа Аѡадатәи ам-

шын шыҟоу ҳнеиуан. Аҳауа иаҳа-иаҳа аҽеарыцқьон, слымҳақәа рыԥсы ршьон, диссидент хеиқәымшәак изкыз мраҭашәарахьтәи апропагандатә алу дуқәа иҭырҟьахьаз. Атцх лашә иалаӡҩахьан, ацәқәырԥақәа ирытцадырӡхьан, уи ашкәакәа зыреиқәатцәоз, аиқәатцәа зыршкәакәоз аимпериалисттә пропаганда абжьы наҟ амшын агәы ҳанагәылалоз. Мҩамш, зынцәахә дызцу ауаа! Бзиала, «Кинг Конг!»

Декабр 22

Былрак, џьабаак иақәымшәаӡазшәа, иара ус наџьнатә ҳшыӡсац ҳаӡсоушәоуп, аҕба ашьапы иқәзыргылаз, ахала аҭыԥ ахь ицо иҟазтцаз ауаа ҷыдарак рнумбаалаӡо амҩа ҳшықәу.

Ҳнеиуеит ацәқәырԥақәа еиҩырссо, Аҩадатәи амшын ҳашьҭахьҟа иааныжьуа.

Декабр 23

Агәақьҳәа аҕба аган инагәыдҳалаз ацәқәырԥақәа саадырҿыхазар, алашьцара ҳантеиуа скаиута иҩнан. Сҩагылан ахышә сынкылыԥшзар, аокеан анаӡара ашәаԥшь еилыбзаауан, ашарԥыетцәа аԥҭақәа реимҟьара ибжьаҷҷон, Бискаи иумдырша ауакәхыз! Снаҳәын сеиҭанышьҭалеит, ааигәа ацәқәырԥақәа идмыргьалацыз агара сгароушәа сахьықәиаз сцәа-сжьы акәын иқәыз, схы, сыхшыҩ зегьы наҟ, Аԥсныҟа иԥырхьан. Лассаамҭагьы сымгылеит, шьыжьхьагьы бжьасыжьит.

Бискаи акыр иааҟәарҽеарын, аха ҳҭагылазаашьақәа абазшәа аҿеиқәкны иаҳзыԥшуеит. Сҩагылан Филипс схы-сҿы кеикеиуа иаларыцқьаны аԥсҟахьы сыҩхалеит. Уаҟа агәацԥыҳәара рыманы ҳаԥхьаҟатәи ҳԥеиԥш иалацәажәон: Сплит ҳаанхауоу, аремонт иалгаанӡа ҳаҩныҟақәа ҳаурышьҭуоу?

Уажәы уи ауп проблема хадас ҳҿаԥхьа иқәгылоу. Ҳәарас иаҭахузеи, ԥсшьара ицаны иаахьоу аангылара рҭахуп. Аха сара сназлоу 7-ҩык аҕба аӡы инхылеижьҭеи аус зуа ҳаҟоуп.

Сҭыԥ ахь санылбаа арациа аначальник арадиограмма аҩнынтаи иаасиркит, схы-сгәы иҵегьы икказа иааилгеит. Снадтәалеит Гледис Шмитт лроман. Уи шаҟа еилыхха аԥхьаҩ иаԥхьа иаацәырылгозеи асахьаҭыхҩы ду ихатәы цстазаара, уи иуаҩра, иразра, икәша-мыкәшатәи ахҭысқәа, иҩызцәа аԥсахҩцәа рхырҿқәа, иҭаацәаратә бзиабара ду, атәыла амал ахаҭарнакцәеи цеипш цәгьа ззыҟоу аҵьажәлари рыԥсҭазаара.

Декабр 24

Бискаи ҳшыныхшәарыз ҳәа иԥшызшәа аокеан хылагәыла ҳнеиланатцеит. Шьыжьы инаркны ааихсыгърак амазамкәа аилашра иаҿуп.

Ашьыбжьышьҭахь чаик ҳнахәоны атцәтцәақәа ааилалеит. Зегьы ҳаҭрысит, цьоукы арныҟәагахь, егьырҭ аҵҳахь, еиҭах ҳзықәшәаз ҳзымдыруа, уи атцәтцәа агәыҭҟьа аԥышәа змаз ауаа, аха машәыр ыҟамызт, имцыз дырраҭаран.

Егьи, иаха асааҭ ҩба рзы акингстон арыԥтцә амҟьазаарын, арныҟәага аҩнутҟа азы рҩашха иҭалеит, амашәыр ҕәҕәа ҟанатцон ианаамҭаз авахта икәгылаз ирымбар. Автоматтә тцәтцәа амц дырраҭара иҟанатцаз аилаҩеиласра ашьҭахь, иазгәаҳҭеит ҳныҳәа иаазыркьаҿны. Шықәсык уажә аԥхьа, декабр 24 аҽны (1975 шықәсазы) Сплит, ишьҭыхын СССР абираҟ. Абар, уиахыс ҳтәыла абираҟ атцаҟа аусура еилашуеит «Сухуми». Уи абираҟ ашықәс аҩнутҟала инанагахьеит Америкеи Европеи ртәылақәа рыҟны аекономикатә ҟатцарба ҳаракқәа аманы. Иахьа амҩа иқәуп аремонттә базахь – Сплитҟа, 853000 мшынтә миль шьҭахьҟа иааныжьуа.

Уажәы ҳҿаԥхьа ишьҭоу аус хьантақәа ируакуп, машәырда еибга-еизҩыда Сплитынза ацара. Усҟан аныҳәа нарҭбааны иазгәаҳҭарц ҳгәы иҭоуп, акыс, ашықәс ҿыц – 1977 ааира иақәшәоит. Аокеан, цас иауашәа, ишгәрымыц игәрымуеит, згәаҕ алаго здыруада.

Знык ҳааҳәны арҕьарахь, Португалиа ҳлавалар иҭынчхар здырхуадаз, аха уаанза 12 саат бжьоуп.

Декабр 25

Адунеи шԥашоу! Ҳазну аокеан акәӡамшәа Португалиа атҵымҭ акәаҩра ҳахьааватҵәиз Атлантика ҭынчҳаҳараӡа ҳанхылеит, ателевизоргьы аатит. Даара фырхатҵараны испаниатәи ателедырраҭараҿы иҟоуп аҵәаҕьқәеи атореодорцәеи реиқәԥара, аҵә аҳҿақәа идырганы ашьра – иахьынӡафырхатҵароу сыздырам, аха…

«Сухуми» макьана еиласрак амаӡамкәа иқәҳа иаауеит.

Инымтҵәаӡоз амшқәа кьаҿхо иалагеит, – хымзтәи ҳусура аҳасабрбақәа ԥтәны саԥхьа ишьҭоуп. Арахь, апартиа еизараз ажәахә – «КПСС Аҵентр Комитет октиабртәи Апленум ақәтҵарақәеи ҳара ҳҿаԥхьа ишьҭоу ауснагӡатәқәеи».

Аха иҟастҵари, сыҵәа маҷк иаагсыжьын, аҵәара аԥсуа дахьыҟазаалакгьы дшазыҟоу, иҵәа шҭынчу иадырганы схы аасырԥшуеит!

Декабр 26

Адгьылбжьахатәи амшын зузымдырри. Амшын еишьылӡа агәы иатҵәара кәеикәеиуа уагәылаԥшны аҭҵа убап. Ажәҩани амшыни ракзаара еиҟәырԥаны, ишеишеиуа иҩрыбжьагылаз амра ашәахәақәа убысҟак адунеи дырԥшӡоит, идырхаауеит, аԥсҭазаара уазыгәышьуа аҟынӡа угәы ахылартә. Аԥсҭазаара агәазыҳәара! Ишԥахырччагоу!

Ҳаԥхьа игыланы икарауараха Конакринтәи иаауаз «Аспинӡа» ҳанынавалоуп ҳангәарҭа – убысҟак авахта «бзианы» имҩаԥыргоит. Абарҭ рҩызцәа аҿабырҳацәқәа роуми абраҟа «Алагир» ҭазырхаз – ҳусбарҭа раԥхьа абираҟ шьҭызхыз «Алагир». Ҳара иагьа амчымхара ҳақәшәахьазаргьы, акгьы ҟамлаӡозшәа ҳанрывууан, ҳашьҭахьҟа аҳауа жәпара иналаӡит, ҳҭагылазаашьа зеиԥшроу урҭ израҳҳәарыз, иҳахәаԥшуаз ҳшьыцганы!

Декабр 27

Ҳгәыргьара азынамыгӡеит Адгьылбжьаратәи амшын. Тунис аԥшаҳәа гәамцрак аманы, амш лаӷырӡышо, амшын лаҳәы-ҩаҳәуан. Сыҩтәқәа иахьа-уатцәы ҳәа ишаазгоз, аа, астол сзахамтәо, амшқәагьы рцыхәтәа сахьынхыкәгылаз.

Аԥсуа аашьа дыҟаӡамызт, иабаазгеи.

Аашьара мыжда! Шаҟа усутә сыӡбо, шаҟа ҟатцатә схәыцра иалоу аԥсҭазаараҿы рынагӡаразы ирыдтәаланы аус утәыми – дабаҟоу ирыдтәало ауаҩы! Абар, шаҟа ҭуазеи сымшынтца анаҩс цәаҳәақәак сымҩижьҭеи. Издыруада аамҭа амамзаара, амаҵуратә усқәа ирхаразар? Аамҭа ԥшаалатәуп, ус нтцәа ҟалаӡом, урхашәалароуп – интцәо аамҭоуп.

Инымтцәаӡо амш гәахыԥтцәагақәа ушрыдтәалоу уанааԥшлак, иубар иаахә! Иҟац ҳакәу цьаҳшьоит!

Башаӡа ҳхы шԥаҳжьои!

Декабр 28

Ашарԥазы иҟәандаӡа Робертино ибжьы сгәы иныкәҩит. Игон игәыҟатцагаха иашәа «Ма-ма-ма...» Уи сани сареи ԥхыӡ ҳаикәшәара дазышәаҳәозшәа иаақәҩыз ибжьи иашәа амелодиеи сылабжышкәа ҩхадырҟәкәалеит. Сан лсахьа шаҟа аҭыԥ ҿәҿәа аанакылеи сгәы аҟны, ишԥасҭаху лыхьӡала ԥсра зқәым рҿиамҭак аԥтцара, ишԥасзыҟаларыз иаасыцәлыгхақәахьаз зегь хызҩаша ахырқьиага. Аха дабаҟоу илзаԥызтцо аԥа! Аԥтцара зылшо агха ҟаитцома. Асҟак бзиа дшызбоз здыруазтгьы, сналыдымшәаӡакәа слыдтәаламзаауаз, сиамзаауаз лшьапқәа сгәыдкыланы. Ус схәеит ҳәа, издыруада, лкалҭ сахьадҿалымхәалаз акәзаргьы ас сҟазтцаз!

Сҩагылеит. Ашарцыетцәа лацәҟәысуа Сицилиа иахагылан. Аԥсабара ссиршәақәа иԥшӡан, ицқьан, иҭынчын. Уи злаз ацәа хаа иалнахыр ҳәа ишәошәа аҳауа жәпара иалыҩуан «ма-ма-ма», игалондаз уи ашәа есымша!

Декабр 29

Ажьа шаӄа итәаз аӄара иҩит ҳәа, саҳасабрбатәқәа аашьақәысцалеит, иахьатәи апартиа еизарагьы цәгьамкәа имҩапысит. Аха ҿенак ахьынтә ҿенак ахь иахызгало сырҿиаратә усқәа рзы америкатәи апрокрастинаторцәа рклуб президентс сзахаумыргылари! Ашьыжьымҭан Италиа «амагә шьхәа» ҳнытцшәан, Адриатика ҳаҩхалеит – Дедгьы ицәыпштәхәы аабзиахеит, уажәшьҭа иаанхаз сааҭкәак рыла иҳахьри? Амш имш шьахәуп, иҭынчуп амшын.

Асааҭ хпа инархысуаны ҳҩаргәылалеит ашәапыцьап рыпшӡара икны иагоз адгьыл ду аӄәырҷахақәа. Иара «Сухуми»-гьы знык сзыҩаӡандаз аҳәозшәа, акәуа еипш ахахәда кылҳәаны иҩеиуан аӡы ацарҭа аҿеаҭаны.

Ус ҳашҩеиуаз, наӄ-ааӄ ашьха иаҵәақәа рыбжьара ишәырҭаҭаха, иӄәашӡа рнапсыргәытца иантәалаз Сплит ҳҩадгылеит, аҿыланахеит арӷьарахьтәи апырсал. «Сухуми» ихьанҭаӡа иаґражьыз апсып ҩоунашьҭын, иласӡа апсы неивнагеит.

Декабр 30

Сплит. Ашьыжьтәи ашәахәақәа ныӡҿапхаз ахрақәа еилаарцыруа ублақәа узрықәкрымызт. Азныказы урҭ рхақәцә ацәҳәырақәа асы рықәжьуп уҳәарын. Амра халацыпхьаӡа ашәахәақәа ахра илбааны, урҭ иқамфыфылӡа ирытцагылоу ашәапыцьап риаҵәара дырҿыхон, сиршәақәа идырпшӡон ацәқәырпақәа назхәлаччоз ақалаҟь хьытцәцараха. Ашьыбжьон ихалеит аҳәаақәа аазыртыз ахаҭарнакцәа, иааиуа ашықәс ҿыц ҳадныҳәало «Цезар» рыманы. Урҭ ирҳәеит уатцәазы асқьалахьы анагара алыршахар ӄалап ҳәа. Ҳтәоуп макьана, ақалаҟь ҳалапшуа. Адырра ҳауит акапдан Чхаиӡе аныҳәа ашьҭахь дшыӄало ала, уи ґбала амҩа дықәлазаап. Иара убас аныҳәа ашьҭахь дпыруеит анцьныр хада. Мышқәак рышьҭахь избахоит ҳлахьынтца – ҳаанхоу, мапу.

Декабр 31

Аҩныҟа ацара ацәалашәара снаҭазар акәхап, иахак сиарҭа сшылатцәиуаз шеит. Ашьыжь ссиршәақәа ишыжьы хааруп, Аҟәатәи амшқәа, аҳауа угәалашәоит.

Иахьагьы асқьалахьы ҳзызхымтцит, имҩапысуеит аґба аҩнутҟа агәҿыгь злаҟамлаша аиҧыларақәа, ахәмаррақәа, агәырґьаратә аишәачаратә усқәа, ҳҿапхьа ишьҭоу адгьыл ахь анеира ҳазыгәышьуа.

Москвеи ҳареи ҩ-саатк ҳабжьоуп, иҳаӡбеит агәырґьаратә аишәачара Москватәи аамҭала асааҭ 24. 00 рзы ҳахатәарц (араҟа20. 00 сааҭ). Уи аҧхьаҟа ҩбаҟа сааҭ шыбжьаз сҽыскәабеит, сҽысышьшьит, сҽеиласҳәеит. Ачарахь ҳаиасаанӡа анырҳәатә приказ ҳаҧхьеит, ирзаҳшеит аҳамҭақәа. Идырхиеит абамбада акгьы зызнымхаз ҳиолка хәчгьы.

Москватәи аамҭала 23. 50. Иқьыҧаха ирхиаз ҳаишәачара ҳлахатәеит, Москватәи иҧхаӡа иаауаз аиҳабыратә дныҳәалара ҳазызырҩуа. Ҳәаак амаӡамкәа ҳзыргәырґьаз Аҧсадгьыл абжьы аҩышықәсак рҳәаа иаынабжьагылоз иақәыршәаны, ашампан ҩқәа рыхҩақәа рхыҟьҟьеит, ӡыршәараха еилаҽеео. Сатцәца иҭыҧоз ацпхьқәа ачча ҳәа аҽеиқәкра иаҿын, сара наҟ хәыцра харак сагәылан.

Зытцәцақәа еинҟьо ашықәс ҿыц здибаныҳәалоз, еибарччоз, еибаргәырґьоз снарылаҧшит, зегьы рхаҿқәа акакәын ирнызбаалоз – бзиала 1976 шықәса. Ҽаанбзиала, ҳгәыґрақәеи ҳалшарақәеи здаҳҳәало 1977-тәи!

1977 ШЫҚӘСА

Ианвар 1

Сплит. Иаха атцх иҧысҽыз иахьа шьыбжьонынӡа самыргылеит. Акыс, сгәалаҟазаара дук еиқәшәам. Издыруада Гледис Шмитт лроман атцыхәтәантәи ахы – Рем-

брандт итцыхәтәа, уи ичҟәын Титус ипсра акәзаргьы сгәы зырпшааз, сылабжышқәа хазырҟәҟәаалаз. Иаасыкәыршан зегьы ҭацәуп, идагәоуп, илашәуп. Иугославиатәи ателедырраҭара лахҿыхуп, атәыла зегьы кәашоит, ишәаҳәоит. Ақалақь Новыи сад аҟны аиҳабыратә гәыргьаратә аишәачара лассы-лассы иаҳнарбоит Броз Тито 24 саат рзы ипҳәыси иареи реибагәзра, иқәгылара, реицыкәашарақәа... Ҳусбарҭахьынтәи аӡәгьы ихабар ыҟам... Ҳгылаз адгьыл ҳафыҩуа, уи ааигәа аҟазаарагьы акыр иапсоуп!

Ианвар 2

Иахьатәи амшгьы ҭәуп аконцертқәеи акинофильмқәеи рыла. Аиашазы ателевизортә дырраҭара даара ибарақьаҭуп адунеи еицырдыруа ансамбльқәа, аҵьаз аоркестртә, аестрадатә ашәаҳәацәа, Англиатәи, Швециатәи, Италиатәи, США уҳәа ашьыжь аныҳәазтәи апрограмма инадтәалаз асааҭ хҧа рзы ҳдысны ҳҩадтцит.

Тито усгьы ипҳәыси иареи Новый сад аҿтәи ашықәс ҿыц рацылара инабжьаршә-аабжьаршәуа иаҳдырбон.

Зегьы рықәгыларақәа доусы ртәала ибзиан, иҵьашьатәын, аха зегьы иаарылукаартә иҟан Швециатәи ансамбль АББА ашәа «Мани, мани...» Дара араатәи ҳапшәмацәагьы иара мани, мани акәӡоуп ирҿакӡоу. Ажурналистцәа ринтервиуқәа рҟны рапхьа игылоуп азтцаара – Шаҟа уауеи? Аҧара ҟадыць!

Ианвар 3

12.30. Аґбақәа ҳнарылга-аарылго, аҩаӡараӡа ҭшәарҭак ҳҩыбжьадыргылеит, ааигәа-сигәа изҭытцуа ак шакәым удырратә. Амшгьы цас иауазшәа ақәа аҿытцҟьашоит.

Ҳауаажәлар ақалақь ахь еихеит иблаҟыблатцәуа. Уаҳа, уаҩ дыҟам – ҭынчроуп. Усда-ҳәысда ара ҳгылоуижьҭеи Баҭым ҳцаны ҳаахьазаарын, аусқәагьы ахашәалагьы акырӡа иманшәалахарын, аха...

Ҳусбарҭа инагӡатцәҟьаны, игәынкыланы иҟамзар акәхап, амашәыр ҳзықәшәаз иахьынӡаҳаракыроу, иуадаҩроу.

Ҳтәаз, Чарли Чаплин ҳгәы ирҿыгьуам, узыччозар уччала. Адунеи аҟазареи акультуреи абанӡазҳа…

Ианвар 4

Игәамтцхамтцуаз амш аҟьтцәыра иазмыртәаз Сашеи сареи «Сухуми» ҳлалбаан, аҳалаҟь ахь ҳцарц азауад ашҭа ҳанҭалоны, машьына еиқәатцәак архәара иаавшәан, ҳашҟа ахы рханы аҿаанахеит.

– Аа, Вахтанг Давид-иԥа дахьаауа, – насҳәеит цәалашәарак агәрагара наснаҭан.

– О, мап! – даачеит Саша! – ари адиректор имашьыноуп, адиректори уи имашьынеи идырӡозшәа. Идырыргьы ԥхашьарам, уи «Сухуми» адкылараан акыр мзқәа дыҟан.

– Адиректор сыздыруам, аха Чхаиӡе ихаҭа иоуп, – еиҭа насҳәеит.

Ус амашьына ааҳадгылеит, даатытцит Вахтанг дычча-ччо. Адунеи азна сгәырӷьеит, ҳаагәыдибакылеит, ҳаицыхынҳәит аӷбахь. Акаҭа исхарԥаз аӡәы иҩысхихызшәа сыԥсы неивызгеит иласӡа, лашарак, гәырӷьарак нысхалеит еиҭакра дук шсоуз нснырратә. Уи абар хәымз раахыс ԥсшьара дыҟан. Иареи сареи «Сухуми» аҟны аамзы аус еицаауит. Иагьарааны иагьа еимак-еиҿак ҳаухьан, аха уи иҿагыларагьы акыр иаԥсан, исанаҳәон мчык, хатәрарак аҟны аус шсымаз, ияаинырсланы зыхжәара алымшо, зхатәы принцип змоу, злогика ӷәӷәоу, зҭакԥхықәра ҳараку, лассы-лассы ҳаидххыларақәа ибзиабара шсыланатцоз амаӡа аатит, агәра згоит акыр злоу иҟны аус амазаара акыр ишаԥсоу.

Уи ииашара, ицьабаа, адтца нагӡара, иԥышәа ухәа зҭахқәам (анцәа ицәымыӷхаша, урҭ рацәаҩуп) дызлахьдырхәра, шьаԥҿаршәк злеизыҟартцара маӡааргама иашьҭоуп, ицәа зладырҟацара рзымдырyа. Уи аҩыза аҭагылазаашьа, иахьатәи ауаҩытәыҩса

ирыцҳарақәа ируаку, ахьупыло ашәҟәыҩҩцәа рыҩнутҟа мацара акәыз џьысшьон, уи иҵегь инахаран иупыло чымазаразаап.

Ажәакала, Вахтанг Давид-ипа иаара пстазаарак ҳаланатцеит, еиҭакрак иагәыгыртаны.

Ианвар 5

Ашарпазы, 7 саатк рзы ателефон бжьы ангоз, сара сгылахьан. Иахьа Вахтанг Давид-ипа имҩапигоз аилацәажәара ҳапхьаҟатәи ҳапланқәа уатцәтәи ҳус уҳәа ҭакпхықәрак, исымоу уск сапхьа ишышьҭоу здырыртә еипш сеиднакылахьан, сҟалахьан сҳатцҳатцо уск анадгылара агәаҳәара сыманы.

Ус Вахтанг Давид-ипа ашә ихы аакылеикит, чаик ҳнахәаны аусбартахь ҳцарц.

Уажәраанӡа ихысхысуаз «азатцә» ихатыпан хҩык збаз ирныпшуан хымпада хатәрарак, ҭакпхықәрак…

Саатк ала Батыми ҳареи ҳаицәажәеит, аекипаж иара Џьурбинаӡе (анцьныр хада) дааиӡа ҳаркьымсырц, иара иахьа-уатцәы дшыпыруа уҳәа ажәабжьқәа ҳарҳәеит.

Ҳара ҳаздызкылаз Кукич Душан иҳәеит «Сухуми» аитаашьақәыргылара шаҟа аамта атаххо, шаҟа ақәырӡтәхо аҳәара шицәыуадаҩу, атагылазаашьа макьана алҩатцә ишизалымбаауа, апсшьарахьынтәи дышдырхынҳәыз, иахьа асаат аказы ҳаиқәшәарц шитаху…

– Усҟан издыруада цәалашәарак рызцәытцыцьцьар еилышәкаарц ишәтаху аусқәа! – даахәмарит Кукич. Уи далацәажәеит «Сухуми» аҩызцәа даҿа хпа рыргыларазы Москвеи дареи аиқәшаҳатра шрыбжьартцаз, рапхьатәи аргылара 1978 шықәса антцәамтазы ишалаго…

Ианиҳәаз аамтазы ҳаиқәшәеит иара Кукич икабинет аҟны (адиректор хада ихатыпуаҩ).

Ҳныҩнашылаанӡа, акаҳуеи акониаки змани иааҩнашылаз аӡгаб кала-пшӡа дызтаҟацаз лцьынсеиқәа лсахьа сиршәақәа еиҿнакаауан, леиҿартәышьа

улапш надхалартә. Уи деихаччо ҳазхара лыхәапшха наҳамраӡакәан дныҩныпрааит. Акраамҭа ҳаицәажәон – ҳрылацәажәон рапхьа инаргыланы иҟаҵатәу, хымпадатәи ашьаҿақәа. Ус Кукич даатгылан – ишәцәымӷымзар цьара акы ҳнацҳап, акыс, аишәа-чара иаҳа аизааигәахареи аилибакаареи рзы иманшәалоуп! – дааҳалапшит ихы-иҿы ихалашо.

– Иҭабуп! Шәус шәзахҳарҟьарыз! – мапгьы ааигьы аанарго Вахтанг Давид-ипа иныҟаитцеит аҭак.

– Уигьы ҳус хадақәа ируакуп! – даачеит Кукич.

– Иҭабуп, иҭабуп!..

– Ииашаны шәеилыскаазар мап ацәышәымкит! – ҿааиҭит ифырцьан дҩахо аҭцыхәтәаны. Минуҭқәак рышьҭахь ашьхара ҳхытцны ахпатәи Сплит ашҟа ҳалбааауан. Актәи Сплит – азауад ааигәаратәи ашьхан иҿиаз ақалақь ҿыц аҩнеиҳараққәа ф-нызқьҩык аусуцәа ирыздыргылазар акәхап ҳәа инышьақәҳаргылан, аха Кукич ҳгәаанагара шьақәимырҕәҕәеит акәымзар.

– Ҳзауад аусуцәа рзы хазы аҩнқәа рыргыла-ра ҳаҟәытцхьеит, – иҳәеит уи. – Избанзар, есыҽны аусураҟны еидгылоу, еибабо, занааҭк еиднакылауа ауаа, аусура ашьҭахь дырҩагьых ҩнык аҟны реицыҟазаара алтцшәа амам. Ҳусуцәа рзы ауаҭахқәа ааҳхәоит ақалақь аҩнутцҟа идыргыло аҩнқәа рҿы. Ажәлар иа-артны ргәаанагара аҳәара ҳагхақәа ҳаилнаркаaит, ҳхы ҳахәанарпшит!.. Акыс ҳусуцәа рыпсҭазаара аиҕьтәроуп иара ҳзауад хықәкыс иамоу, изызку. Уажәы ҳаалытц зе-гьы експортла ицоит, США инаркны иаазымхәо тәылак мачуп. Ақалақьи ҳзауади рира акыр шәышықәсақәа шрыбжьоугьы, иара ҳзауад абзоурала иааидкыланы ақалақь акультуреи аекономикеи азҳара ҕәҕәа аиуеит – даапышәырччеит днаҳахәапшын.

Ари Адриатика аҿықәантәи ақалақь Сплит ргылан IV ашәышықәсазы. VII ашәышықәсазы – ахорватцәа шықәнагагалазтцәҟьа, Сплит ҟалеит ахорват жәлар рзы аполитикеи акультуреи ирхытцхырҭаны. Сплит иа-хьа Иугославиатәи ахәҭак, Адриатикатәи апшаҳәаҟны

ааглыхреи, акультуреи, аполитикеи ирцентруп. Адгьылбжьахатәи амшын ааигәа-сигәатәи ақалақь пшӡақәа ируакуп. Атуризми апсшьареи ирахтынроуп.

Азауад «Сплит» еиҿкаан 1922 шықәсазы аҕбаремонтҟатцартақәак реидтцарала. Уи аибашьра ашықәсқәа раан аиуа-зиуоу акгьы аанымхеит, иқәтцан ицҟьашәҟьа. Иахьатәи азауад «Сплит» ашьапы кын 1948 шықәсазы. Уи иахьа адунеитә верфқәа рҟны 9-тәи атыпҧ ааннакылоит, иаргылоит аӡатцаҟатәи хыхьтәии артә ҕбақәа, иаргылоит акатер хәыҷқәа инадыркны 150 нызқь тонна аидара шьтызхуа атанкеркқәа ухәа аҕбақәа рҟынӡа. Ана-ара, уажәы-уажәы ихауаала-хауаала изықәгылоу ирықәшьқьрааны аӡахьы илеиуеит еиуеипшым атәылақәа рбираҟқәа нызхагыло аҕбақәа, аха зегьы мҳәыркоуп еидызкыло – «Сплит». Урт, рапхьа Адриатика ипшьаны рымҩа иныкәнатцоит, ртыпҧан астапелькқәа ирықәиааауа рҿыҩархоит аҿыцқәа, зхатабзиарақәа ҳараку, завтоматизациа хартәааау амшынтә лаинеркқәа.

Кукич ифранцыз машьыналас апшаҳәаҿтәи аресторан ашта иаатартцәины инаиргылоны, аҳәитцәҳәа еишьтагыланы иаакылсыз амашьынақәа, адруҳәа иҩтибаҳәан, хыма-псыма иныҩналеит зышәқәа аартыз аресторан – амшынтә артә матәа иатцаҿырбо.

– Сара иагьсыздыруамызт америкатәи амшынтә флот иахьа ишааз! – ииацьеишьеит Кукич.

Ҳара гәаҟра, цтакыра змамыз ауаа ашьшьыҳәа, гәатабҕата ҳаицәажәо ҳныҩналеит.

– Анахь ҳанзыцҳаша ҟартцаанӡа, араҟа фырцьанкәак аанаҳкылап, – хыхьтәи ашәтцатәкқәа анынхаҳшь, абар ахь ҳҿынаҳхеит.

Акониак, ависки уҳәа доусы иаҳтахкәаз ҳшынарҿыхәа-аарҿыхәоз, – уажәшьта иааҳарласып, анакәымха, псызда ҳаанхоит! – даапышәырччеит уи.

Ҳлалбааит аресторан ахь. Афатә, доусы иитаху акәацхккәеи апсыӡ хккәеи рацәоуп. Апсыӡқәа заа доусы иаҳтахкәаз ныдҳарба, аҩнутцҟатәи абассеин аҟны акра иадхаломызт.

– Аиқәатцәеи ашкәакәеи иреиӷьышәшьои, рыҩбагьы ажь иалху ҩыцқьақәоуп, – днаҳазтцааит.

– Апшәма иихәо!

– Ус анакәха, «Поступ», – иҳәеит даапышәырччан. Уи сара ҷыдала бзиа иахьызбо азакәу, аҩҳәа зегьы иреиӷьушәа збоит! Иаақәдыргылааит ҳапсуа «Изабелла» ахаҭа, ипхеипхеиуа. Ахьӡ Поҭомиаҿтәи аӡахәа ахьҿио аҳабла Поступ ахьӡуп.

Кукич илафҳәареи ихәмарреи, итцарреи, иеилкаареи рыла иаразнак узтәызтәуа, узыҭкәо ауаҩ иацәажәара, изыӡырҩра мариан, иааигәоу, нахьнатә иудырӡо ҩызак иакәны уҟанатцон. Аурысшәагьы дҳаицәамкәа иҳәон. Шаҟа гьамала ҳтәазаарыз зықәрахь инеихьаз иҩыза абар аҿы дназҿыхәаз акониак цьбареи ҩ-атцәцак Поступ иижәызи игәы иҭаз ааҭыдмырттар. Уи, ахатә мал ахаҭарнак, зҩтрактор хәычқәеи, даҽа трактор жыцәки ирылаҽхәоз, издыруамызт саб, Гарптәи ашьхауаҩ ижәытәра кажьны аҿыц уаажәларратә пстазаара дызхазықәпоз, иуахьад, ирахә, ипсаса, идгьыл азеипш мал иалатцаны аколнхара зхеиҿикааз, иахьатәи анхаҩы ахатәы трактор моу, ахатә ажә мап ацәкны азеипш рахә изхарылеитцо. Иуадаҩын уртқәа зегьы, иаалырҟьаны уи ауаҩ иеилыркаара, акыс Солжеиицини егьырт апсахҩцәеи рыла ахәшьарақәеи алкаақәеи рыҟатцара зҽазызкуаз ахәылаарыхҩы изы.

– Зегь рҽырпсахуеит, иҟалом ӡиаск ҩынтә аҭалара, – наиаҭаскит ҳанеипцыртцуаз, саҭамзааит иахәҭамыз акыр сҳәазар зҳәаз Гераклит даасгәалаиршәан.

Ианвар 6

Снеиаанӡа шәымқәацан зҳәаз Цьурбинаӡе иаара ҳазыпшны ҳаилахаа ҳаилатәоуп. Иахьа ателефон ҳасырц иҿаҳтцан, иаҳмоуит. Апшаҳәаҟны еимҟьаеимцарак иаҳзаҩызаха ҳлеиҩеира Аҟәатәи апшаҳәа аасгәаланаршәеит. Аиашазы, апальмақәа, ашәапыцьап уҳәа ишиашоу арестора «Амра» ҩӡхыргылазар, иац иааины иҩадгылаз америкатәи артә флот аӷбақәа

ахцагьы надцаны – Аҟәа акәхон. Амш ихьҭам-ишоурам, еаҩраҭагалантәи амшқәа ирҩызоуп.

Ианвар 7

Ацәылашара шаатцалалак сиарҭа сзагәыламгыло сҟалеижьҭеи акраатцуеит. Акраатцуеит иара убас мчыбжьыла иамсымхлоз схы-сҿы сшыҩагылалак иамсхуа салагеижьҭеи. Уи еенак исцәахыцар аенынтәарак ацәа иалтцны зҿы змызҙәҙәаз сиҩызоуп.

Ажәакала, ҳанцоз уҳамбаҙазт ҳәа ашьыжь инцәытцашьшь ақалақь ахь телефон асра ицоз аҩкапданк ишыхынҳәыз еипш иааҩналеит хырқьиара. Илбааздаз џьыршьеит.

– Ҳаи, закә гха ҕәҕәоузеи иҟаутцаз, ианцоз «сеахьрықәсмыршәаз» азы, – неиҳәеит Вахтанг Давидипа зҿапшыларала даеак зҳәоз ихы-иҿы неихарччашәа.

– Уи иашоуп! – нышьақәсырҕәҕәеит саргьы саачча- шәа, ишеилыркааз сеидроу!

Џьурбинаҙе уажәгьы аремонт шаҟа иҳазтәои, шаҟа аамҭа иадхалои ҳәа иҭыц аҟны дтәоуп, снеиаанҙа шәымқәацан ҳәа ииҳәаз шьақәырҕәҕәо, лтцшәада ҳгылеижьҭеи шаҟа харџь ҟаҳтцахьоу, уажәынахысгьы иҟаҳтцо, ауаа рыпсахы апжәара, раапсара, ргәамтцра ҳәа акәҙамкәа.

Дтәоуп, снеиаанҙа шәымтцысын ҳәа. Дырҩегьых аиҿымкаара, аилымгара.

Ианвар 8

Ашарпазы иаакылҟьаз автобус ҭбааҭыцә ҳаашьҭнакәыцәаан ихаҳәра мацараны ишьҭаз ашьхара ҳаманы иналалеит – ҳамҩа шьҭан наҟ Шьибеникҟа, Крка аҙыршәарақәа рышҟа.

Ҳгид Горчин Пачич имикрофон неиҿеикын «Разумите» ҳәа асерб-хорваттә бызшәала ҳарҕьарахь-ҳармарахь ишьҭоу ааглыхратә наплакқәеи егьырҭ аҭоурыхпартизантә ҭыпқәеи рҭоурыхқәа ҳзеиҭаҳәаара даҿын, сара схы сшәиуан, ауниверситет аҟны сызцәыбналоз ажәытә словиантәбызшәа стцар иауаз ҳәа, аха уигьы

егьырҭ хнырҳәышьа змамкәа исывсқәаз амшқәа ируакын. Уажәы исзаанхаз акы затцәык – схы анрааланы азыӡырҩра, иахьынӡасылшо исзеилкаауа аилкаара акәын.

Ихаҳәҭынраз ашьхақәа шә-километрак моу инеиҳангьы уцаргьы хаҳәаран, шьхаран, аха аԥсабара ссиршәақәа ипшӡан, доусы рхатәы пшра, рхатәы сахьа, рхатәы ҟазшьа рыман, зегьы рымаӡақәа ҳзаадыртуан. Ҳахьцалакгьы ҳатцаҟа еишьылӡа иаацәырҟьон амшын иатцәҟаҟараӡа, аха ҳазхара ҳанхыԥшылаанӡа аиҩхаақәа инрыбжьаӡуан, ҳнаргәылалон ахрақәа раҳҭынра. Ақалақь Трогир ҳанынахшәа, иаацәыртцит сиршәа ибатәыз аӡахәартақәа – ацаҟьатә каршәрақәа, абахә шьхақәа ҭырҿҿаны, анышә рҭаԥсаны еиҭаҳаз аӡахәатрақәа... Аиҳараӡак ицьашьатәытцәҟьоуп Примоштентәи ацаҟьаҿтәи аӡахәатра.

Уи асахьа ҭыхны, ауаҩытәыҩса иҵьаус иасимволны ООН азалқәа руак аҟны ихшьуп, уа машәыршәа инанамгазар акәхап.

– Араҟатәи ажь иалтцыз аҩы ссиршәақәа ибзиахоит – иаҳзеиҭеиҳәон ҳгид Пачич Горчин. Уи дахьаҿахахақәоз дицхраауан арҭ ашьхақәа ирыԥшәмаз ажәытә партизан, акоммунист Прешҭин Винко.

– Араҟа иагьа иаарҩарахаргьы ҳшьа иарԥсаҳәоит аӡахәа, – назгәеиҭеит уи аԥсҟы зкыз Винко. Араҟа, арҭ ашьхақәа рҟны уажәеиԥш, амҩачаԥа бжьгаӡамызт. Ашьхамҩа унаншәар ишьантца-мақьаран, анемециталиатә фашистцәа раҵьал араҟа ирԥшааит, – хаҳәцыԥхьаӡа араҟа зегьы рҭоурых здыруаз Прешҭин ажәа уаара аниоу игәы ҭыгьгьаа иаҳзеиҭеиҳәон. Уи Шибеник азааигәаратәи иҭахаз апартизанцәа рбаҟа ҳанынавала, иҿаԥхьа ицәырымтцуа иҟамызт урҭ иҩызцәа рсахьақәа, апартизантә ԥсҭазаара ахҭысқәа.

– Наҟ дгьылкаршәроуп, идгьылчашәроуп, – даҿын ҳмашьынаныҟәцаҩ ҳаргьарахь ҳхьарԥшуа, аха абахә шьхақәа ҳархыԥшны дгьылкаршәра аабомызт!

Пачич, ҳармарахь алиуминиатә зауад ҳирбеит, ҳаргьарахь – акурорттә комплекс Соларис – «амра

апхьарҭа» ҳәа дахцәажәо иажәабжь анагӡара даҿын, ашьхара ҳалбааны Соларис ашҭа ҳанынҭалоз.

– Араҟа ҳапсы неиҭаҳкып, 10–15 минуҭ шәшьапы неитцышәх, – иҳәан Пачич, автобус ашә ааиртын ҳаҩтытцит. Ҳапхьа ацпхьқәа ахыдды амра асахьа зынтцаны иаацәыртцыз аплакат апсы нахалазшәа, ашҭа амра ҭаҷҷеит, – ааан ӡа апшақәа ихәаҽны ирымаз амра.

– О, шәааира иазыпшын! – назгәеиҭеит еихаччо иааҳпылаз асасааирҭа «Иван» адиректор Бчанко Барешич дыхәмаруа.

– Уи сара сымроуп, сахьцалакгьы исыцуп, апсуа мра! – ҳааибарччеит – зегьы ирзеипшу амра еимаҳкуамызт, ҳныҩлалеит ишәҭышха, ишыныкәпраара иқәгылаз – «Иван» абар ахь. Соларистәи акомплекс отелькәа аӡынра рышәқәа аркын «Иван» ада.

Барешич иаҳзеиҭеиҳәеит Соларис знықҟьарак 3000-ҩык апсшьацәа шаднакыло, еспхынра 200-ҩык асовет уаа шаҭaaуа, уажәы иара дызхагылоу отель «Иван» 150-ҩык шаҭоу, уи акорпус ӡынгьы-пхынгьы аус шауа.

– Москвеи Ленинградиc сшырхымсыцгьы Пицундеи Гагреи рыӡбахә бзианы издыруеит, – иҳәеит апснытәи акурорт аӡбахә анаацәырызга.

– Даҽа пыҭк сыҽхәарын, ари апсабара аҳҭынра ахаҭарнак сыбз аҟәаҟәа пимтцәар! – ҳҩызцәа днарылапшын даачҷеит Адольматинцәа алафҳәара ишазҟазоу иадыргаяы. Дара Адриатика ахықәантәи Адольматинцәа Кавказаа излареипшыми!

Зыпсы неиҭазкыз ауаа апшаҳәа ааныжьны, еиҭах ашьхара ҳнаргәылалеит. Ҳазгәылалаз абахәқәа рааимҟьара ҳабжьапшны иаабон иҟәашӡа асы зқәыжьыз ашьха пагьақәа, аха урҭ рҿапхьа зхы лазырҟәырц зҭахымыз абахәқәа урҭ ашьхақәа ҳхырымхырц иааҳҿагылон. Иҳашьҭаланы иҩеиуашәа ицәырҟьацәырасуа амшын абз аиҩхаақәа инрыхьнашьуан, излааиз узымдыруа. Амшын ахьаатуаз гәыблыла анапқәа рыкәыршан аҭәаҟәақәа реипш адгьылбжьаха ссақәа иалапсаз, ицьашьахәтәу пҵсабаратә сахьақәан,

итынчҳаҳараӡа ахаан имгәамтцит, имыцәқәырпац уҳәарын. Ус, абахәқәа бжьапҟаны еикәатцәиуа илгаз амҩачапаҭшәара бжьыртәаа ҳаманы ишлеиуаз, апсабара атынчра еилаго, ахыпша уамыргыло шьтыбжьык аагеит, уаанӡатәи еипшымыз ҳауакгьы цаҳәцаҳәо аҿаанахеит. Аха иабаҟоу мшәан зыбжьы го аӡиас? Алада ҳласкьацыпхьаӡа – аҩада ҳхахьы аилаҽеабжьы гоит, ӡҭачрак пжәаны иӡхытцраха илаҳгәыдлашашәа. Зных маӡала иаҳхыҩрызшәа ҳатцаҟа игәрымуан. Ус, ахаҳәҭынра ҳагәылсны ашәапыцьапқәа ҳаргәылаланы ҳашнеиуаз «МАН» тцаҟа ашта хәычы интатцәиин, ҳазлалеиз ахь ахы рханы иаатгылеит, ҳаҩтытцит. Иаацәыртцит аӡыршәарақәа еилаҽео, рыцпхьқәа рҿыддуа, ашәапыцьап рҽыртаганы ирытцхәраа илеиуан Крка, игәырҿыхагаха, игәыпсыршьагаха. Мардуан рацәала еихагылоу апшаҳәа уажәазы ҳара ҳада даҽаӡә ибжьы ықәҩуамызт, аха уи иалагылоу аҩн хәычқәеи, егьырт апшаҳәаҿтәи ахыбрақәеи, анеирта-ааиртақәеи, ацҳақәеи уҳәа апхын ашьапыргыларта шамам убартә иҟан. Араҟа 1875 шықәсазы идыргылаз афымцастанциа Иугославиа агидрофымцатә енергетика иашьатаркыгаз иатынхаз атып хыжәжәаркәеи уи аҩыра икыдкнаҳалоуи роуп. Ҳара ҳанлеи, апсы зхоу аӡәгьы дыҟамызт, ҳцарц хыхьтәи адәҳәыпш ахь ҳаныҩхала, анхацәа руаткақәеи ахыжәлагақәеи ықәдыргылахьан. Пачич сыхьӡала апсабара ҳақәныҳәап иҳәан, ирымихәҳаз абатлыка мачкмачк ҳнаҿыхәеит. Ҳара ҳтәқәагьы ирымаз «арыжәтә чыда» аадыртит, аха ҳееидҳархаломызт, «Иван» арестoран ҳзыпшын. Еимгеимцарак иаҩызаха апстазаара иазықәпоз, иҩцәырҟьаанӡа ипсаҟыпсатцәуа ирылҟьоз Крка, алахҿыхреи аҳаитҟәитреи ҽеапарак ныҟанатцаанӡа изыхәлазырӡуаз Адриатика абз ҳнахыкәшан, ҳааҳәны ҳҿааҳхеит, ҳаапсарақәа ҳара ҳашьтахьҟа иааныжьуа.

Ианвар 9

Иацтәи ҳныҟәаара згәы арпхаз, избаз-исаҳаз срызхәыцуан, шьыбжьонынӡа агба сыҩнымтцӡакәа.

Сазхәыцуан ашьха қалақь Шибеник ақәцә акәаҩра иқәгылоу ажәытәзатәи ахыхьчагатә бзарбзанқәа, уи акалҭ икәеикәеиуа ибжьатәоу Адриатика аҟәытцәа, аҭаларҭа, абахәқәа рыбжьапҵәарсҭа иапырагылоу абзарбзанқәа, аамҭақәа идырҕьаз ахәрақәа рҭоурых даҟьақәа.

Ус, ашьыбжьон, Сплит уажәраанӡа шьапыла иналымс-аалымсыцыз, ашьхара ҳныхшәан, апшаҳәахьы ҳлалбааит.

Амҽыша зыпсшьараз ажәлар, апшаҳәа ҭырҭәааны илеиҩеиуан, аха зегьы цьарак еижәыланы ицон, ҳәынаҳҳеит ҳаргьы ҳрылагыланы. Ихалон америкатәи амшынтә артә флот аҕбақәа рышҟа. Ихалон хәычҷиҭаҳмадеи, ҷкәыни-ӡҕаби еицырхышьшьы. Аматросцәа рымаҭәа еиқәатцәақәеи рхылпа шкәакәақәеи рыла имҩашьо рыҽрыпхны авахта мҩапыргон. Уахьыҩхало рапхьа унзыдгылоз аҕба апроспект уиркуан «Бзиала шәымҩахытц ҳаҕба «Клауд В. РИКЕ ТТС» ашҟа ҳәа асерб-хорват бызшәала, аҕба асахьа антцаны. Уи «афырхатцаратә» ҭоурых иаҳәон 1962 шықәсазы, аӡахьы ианлеи инаркны США аҩбатәи афлот аҟны Карибтәи амшын аҟны, Кубатәи аблокада ишалахәыз, рапхьа акапдан Биддл ихьӡ шахыз, нас «аинтернационалтә еибашьҩцәа рааӡаҩ», НАТО аблок аиҿкааҩцәа руаӡәк – адмирал Клауд Вернон Рикетс (CLALLDEKRHON RICKETTS) ихьӡ ахтцара ишапсахаз, США 6-тәи афлот иалаланы Адгьылбжьаратәи амшын аҟны аусура ишалагаз. Уи заахахьоу, изынпахьоу, иамоу аҳамҭақәа... Иара аҕба (ДДС-5) зыхьӡ аху адмирал ихы-итцыхәа нҭкааны, уажәтәи афригат акапдан Иозеф Ф. Кинг дзакә фырхатцоу, уи апсҭазаарахь дкылсырц ақәпараҟны иааирпшхьоу ақәҿиарақәа уҳәа, рсахьақәа рынтцаны, иҩхалалак акака наддыркуеит. Зышьҭахь аракетақәа ықәгылоу егьырҭ аҩба рахь авертолиотла ирхалозгьы апроспектқәа раҭәашьахон, аха уахь ахалаха смоуит, амала урҭ «рфырхацәа» рсахьақәа зныз апроспектқәа рҟәычны аулицақәа иахьрынпсалаз збон.

Хыхь ацҳа иқәгыланы зӄазара аазырпшуаз амотросцәа рцьаз бжьы хытӄьагаха ахәы ҳанхытцаанӡа слымҳа итыҩуан.

Ианвар 10

Ашьыжь Батымӄа ателефон ҳасырц азауад аусбартахь ҳаннеи, дара ашьыбжьонтәи апсшьара рыман. Ҳныҩнашылаанӡа акаҳуеи акониаки усгьы иаҳзықәгылан. Ателефон акыр ҳазыпшшын, аха иаҳмоуит. Асаат ҩба рзы зусура амш иалгаз ауаа ҳамшала еитцаҳархомызт, ҳааит аґбахь. Аґба аӄынтәи ҳасит Москваӄа.

Ахәылпазы Вахтанг Давид-ипеи сареи ақалақь ахь ҳҳалеит, ицқьашәқьаз амагазинқәа тауарла иқьыпаха игылан, русура еилашуан.

Ианвар 11

Иацы еилаҳкааит «Сухуми» аӡы иӡаазхыз ан лхатца Врандичич азауад адиректорс дшыӄартцаз.

Иахьа асаат аказы ҳидикылеит уи ауаҩы ҳаракы, ацәацқьареи агәапхареи злоу ҳтынха. Ауа ҿыц ҳусура, аґба амшынтә хатабзиара, аманшәалара зеипшроу, иагу-иабзоу, абылра шыӄалаз интересс икны дразтцааит. Изеитаҳҳәеит изтцаарақәа зегьы нтканы. Уи иҳәеит хшыҩзышьтра шеито, илапш шаҳҳызаауа, еилахоу иусқәа мачк ишаамгеимцалак тынч ҳлеидтәалан какалк шааицнаҳкыло, итцегьгьы ҳаизааигәахара, ҳаилибакаара шитаху. Деилахатцәӄьан. Ҳара асаат аказы иихәаз иақәыршәаны ҳидикылт адкылартаӄны арымӡааҩык шизыпшыз. Иацы Москвантәи Цьурбинаӡе арт аҩымшк дпыруеит ҳәа иҳарҳәаз анаҩс хабарк ыӄам, тынчроуп…

Иаивар 12

Ҳлахьынтца аӡбаҩ анцьныр хада даанӡа иҳазхаша ҳәа афатә-ажәтә иҳадаҳкылаз нтцәан, иахьа ацхыраа ҩ еиҳабы дцахт даҽа хымш-хәымш иҳазхаша ааргарц, уаанӡа дышпакылмсри ҳәа.

Амш мачҟ иқәасӡасуеит, аха, мшәан, ӡынрами, ишӡынроу аабартә иҟам акәымзар.

Иахьа-уатцәы ҳәа ҳлахьынҵаӡбаҩ иаара ҳшазыпшыз аҩныҟагьы дырраак сзыҟамтцацт. Исҳәои – ҳаанхоу ҳцоу? Закәытә мшәы шкәакәозеи ҳазкыз!

Ианвар 13

Ашьыжь ф-саатк инаркны азауад аусура еилашуеит. Ҳавара астапель иқәыргыланы зыҟатцара иаҿу, шә-нызқь тонна шьтызхуа атанкер абар уажәшьҭа иаақәырцалт, ирласны аӡахьы ишыларышьтуа аабарц ҳаҟоуп. Уии ҳареи иҳабжьагылоу атанкер ишалгарыз иалгеит, изтәу арабцәа иаарласны иргозар акәхап. Егьырҭ 140–150 нызқь тоннатәқәа, ҳашьҭахь игылақәоу аҩбагьы шацыпхьаӡа иааузымдырыртә аҽыпсахра иаҿуп, ҳара ҳтәаз ҳаилаххаа – Цьурбинаӡе даауеит! Аа, ҳаззыпшу ауаҩ ианвар 15 азы Москвантәи шәышҟа дпырует ҳәа арадиограмма ахьааз.

Иаха ақәа шауаз мҩашьо иҟьатцәыроуп. Ашьыбжьон акы ҳнацҳаны азауад аусбарҭахь ҳцап шаҳҳәоз иаакылсит хҩык анцьнырцәа Пастерс дрыцны. «Судоимпорт» ахаҭарнак Арнольд Альфред-ипа Пастерс инамыс атцаҟа иҟоуп «Сухуми» агхақәа зегьы. Уи, аргылареи адкылареи аамҭақәа рзы напхгара ҟазтцоз, хшыҩзышьтра зиҭоз аґба ахаҭабзиареи аекипаж русура зырманшәалахашаз маҭәахәла аиқәыршәареи ирызкын узымҳәартә аҭагылазаашьақәа аапшит, иаапшит ҳадкылаҩцәа риашара. Урҭ хымпада ипсахтәу, иҟатцатәқәоу ҳәа 100 инареиҳаны иқәдыргылаз иара Пастерс хшыҩаас иҟаимтцаз агхақәа иахьа ипроблема хадақәаны иаақәгылеит. «Сухуми» ааҳампытцахеит шықәсы 20 аус зухьоу ґбоушәа. Иара А. Пастерс уажәы Риекаҟа диаргеит араҟатәи «ипышәа» уаҟа ирылаиртцәарц. Араҟа хьаас имоу агарантиатә ремонт аҟатцароуп, абылреи, авариатә ҭагылазаашьеи ихы идырхьуам. Насгьы апроект ҵсахыҩцәеи, ахәпса аларҟәҩцәеи иҟартцо апырхагахара хьаас имам. Урҭ «аекономистцәа» зынҭрыс, аргыла-

раан ахәԥса ладырҟәызшәа, хашәалахәк ҟарҵозшәа убоит, аха рыҟаҵамҭа (аексплуатациахь) ахархәарахь ианнеилак иахадыршәалаз аҟны итәозар иҳабаргәыз, уи анаҩыс абылратәи, аӡсаратәи ашәарҭадаракәа дара изсо, аҕба аҩнутҟа аус зуа раҟара издыруада! Ажәакала, шықәсык аахыс рус хадақәа рнаҩс уахгьы-ҽынгьы арекламациатә актқәа рҩра амеханик еиҳаби аштурман еиҳаби шаҿызгьы шаҟа рцәыбжьахеи, шаҟа ирхьымӡои! Зегьы злоубари, есҽны акы ԥсахлатәуп, ҽакы ҽак цәырнагалап.

Арахь А. Пастерс заа иахмоуз арекламактқәа уажәшьҭа рыҟаҵара закәаным ҳәа дҳадгылоуп, егьырҭ, азауадаа иҟарҵашазаргьы имуа. Ахәылԥазы Вахтанг Давид-иԥеи сареи амшынтә агенство ахь ҳашцоз иҳамҩатәны ҳамҩахытцит, уи, ҭцыԥх зуаҭах дыҩназ аԥшәмаԥхәыс лышҟа. Даҳԥылеит ашәышықәсабжа ирҭагылоу аԥҳәыс еиламгыла дҳаигәырӷьаны. Уи, Милица, иагьа длахҿыхзаарын ари дызҵагылаз агәаҟра днеитцанамырӷәӷәар, иагьа гәырӷьара, лашара ҩназаарын лыҩны еихалаша ҭбааҭыцә малырҳара ҳәа ҳәаанхытцҟа ицаз лхатца ибаҩқәа аагатәыс илықәымшәар. Еиҳараӡак ибӷаԥҵәагаха лыхҩыԥҳацәеи лареи ирзыҟалаз, изықәшәаз арыцҳара ахҟьаԥҟьа, ахыатцыхәа акгьы ахьырзымдыруоуп. Уи хәыҟатцаҩыс аусура дахьалагаз аҕба швеицариатәи абираҟ акәын изтцагылаз, аха ахаҭа Израиль иатәын, имҩаԥнагоз бцьарын, шаҳаҭ деимурц иугославиатәи фҩык аус зуаз аӡә ида (аштурман еиҳабы) егьырҭ шьын ҳәа агәаанагара лымоуп, иара аӡәк иаанхаз аҕба ҭахазшәа шиҳәазгьы.

– Адукат дыкны схатца иҭахашьоу аилкаара санашьҭала, аԥсҭазаара бҭахызар ибхаршҭ, – ҳәа ателефонқәа рысра иалагеит, иара адукатгьы дшәаан дацрытцит, – иаҳзеиҭалҳәон зыԥсы ҩеины зыхәцә икылагылаз Милица. Милица лыԥҳацәа руаӡәк, аиҳабы, ФРГ аус луеит, лхатца дшиталиатәугьы. Аитцбы (лхатца диугославуп) лхатцеи лареи США иҟоуп, агәыбжьанытә – араҟа, Сплит хатца дцеит, лхатца италиатәи ӷбак аҟны аус

иуеит. Абас рҿыпсаҟьаны апсҭазаара акыр ахьырзалхуа ҳәа иқәпоит, рықәпара алытцшәа хатә малрҳарамзар, уаажәларратә хырҳагарак аланы избом. Хырҳагарамоу ФРГ иҟоу лусура шцьабаауғьы, азауад анаҩс еиҭагаҩыс дыҟоуп. Аха еиҭалго закәхари? «Анемец цәқәырпа» астанциа аматериалқәа иугославиаа рзы иҟанатцо адырраҭаракәа.

– Атцакы?

– Уи сара исзалоуи! – икьаҿын аҭак. – Ахә ршәоит!

Ааилышәшәон зхатца ипатреҭ затцә ихыркәакәо иадтәалаз апҳәысеиба дааныжьны апшаҳәаахьы ҳанлалбаауаз.

Алашьцара иналаӡхьан, ариабжьарак сасра иҟаз, дара ремблема. Ҩ-хык зхагылоу ашьауардын ацқәа ирыбжьаку аплакат ишаҳәо еипш, «Аҭынчра амч» амҩапгаҩцәа, США 6-тәи афлот аґбақәа есааира ихарахон.

Ианвар 14

Уатцәы иаараны иҟоу ҳанцьныр хада ипыларазы амашьына ҳархиеит, амш бзиоуп, ҭынчроуп.

Аусӡбарҭаҿы ҳахьнеиз Кукич иҳаиҳәеит ҳаґба «Иван Сеченев» Дарданелл ишҭахаз, ишаанхаз Иугославиатәики Руминиатәики, иҭахаз ауаа шмаҷҩым…

Амашәырқәа, амашәырқәа… Уаҳа ақалақь ашҟагьы ҳамцеит, ҳаґбахь ҳаан ҳшыҩнатәаз иаҳхаагеит. Ажәытә ашықәс ҿыц шцарыз ицеит.

Ахәылпазы, уатцәазы иҿаҳтцаз амашьына иахьазы ҳҳәаз цьышьа даанит. Уи иҳәеит уатцәы А. Петерс Риекаҟа дшиго, дышзақәмшәо.

– Араҟагьы Пастерс дҳабжьалеит, – назгәеиҭеит Вахтанг Давид-ипа.

Ианвар 15

Цас иауазшәа еихатәаны ақәаура иаҿуп – дзыпыруоу дзымпцыруоу ҳаззыпшу ауаҩ? Ҳазлеипцылаша амашьына

аарышьҭуоу иаармышьҭуоу? Иахьа – асабша, ҭынчроуп, ԥсшьароуп.

– Иара даандаз, машьынак ҳаԥшаап... Ашьыбжьышьҭахь таксик аанаҳкыларц ашҭа ҳаҩҭытцзар, азауад агәашә даалагылеит Пачич амашьына иманы. Ҳаҩҭатәан ҳцеит аеродром ахь.

Ҩ-саатк инареиҳаны ҳазыԥшын Белградынтәи иаауаз аҳаирплан. Аха уи иҭытцыз апасаӡьырцәа дрыламызт ҳара ҳазԥылоз ауаҩы.

Ҳхынҳәит ихы-итцыхәа, дахьыҟоу-дахьану ҳәа акгьы ҳзымдырӡо.

Иҳаӡбеит уатцәы ашьыжь ҳаиҭаԥыларц.

Ианвар 16

Ашарԥаӡӡа аеропорт ахь цатәыс измаз ауаҩ сызмыцәо сиарҭа сшагәылатцәиуаз ателефон абжьы геит, угыл ҳәа аанарго. Амеханик еиҳаби аелекртомеханик еиҳаби дәыгбала даар здыруада ҳәа авокзал ахь рхы дырхеит, ҳара аеропорт ахь ҳҿынаҳхеит. Аха дубар даахә ҳзызцоз ауаҩ. Ҳмашьынаныҟәцаҩ иац ҳазгаз иакәын, уи ҳара ҳаиҳа ихьааигон ҳазԥылоз ауаҩ иҟамзаара.

– Издыруада, ихабарк зҳәо радиограммак, дырраҭарак ыҟазар, амшынтә агенство ахь, азауад аусбарҭахь?– иҳәеит амҩа иқәло ауаҩ иҟаитцо шԥаҟаимтцари ҳәа иԥхьаӡаны. Ааԥынтәи амра хааӡа аԥсабара иаақәыԥхазшәа, аҳауа цқьаӡа иҟан. Аеропорт аҿаԥхьа амҩа еихагалақәа рҟны акәтаґьқәа реиԥш иԥыххааса игылан еиҿаҳаз амашьынақәа. Урҭ ҳнарывсын ҳҿааххеит иаҳҳәара, ҳхы ахьҳархара ҳзымдыруа, ҳнеимтцахәыцуа.

– Шәшеф, иугославиатәи акоммунист диҩызоуп, – иҳәеит «Форд» агәра ақәыршәны иназцоз. – Иара ианиҭаху, ишиҭаху, – нацитцеит «избан?» ҳәа азтцаара иауа ӡьышьа иааҭгылаз амашьынаныҟәцаҩ.

Аха ҳара алафҳәаха ҳамамызт, доусы ҳгәаанагаракәа неимтцаҳкуан.

Москвантәи Белградқ̌а дзаау дзымаау, уахатәи аҳаирплан ҳацылару ҳацымлару? Шақ̌а гәаанагара, шақ̌а ҭак.

– Агенство ахь акәу, азауад ахь акәу? – дҭцааит ҳамҩапгаҩ, Сплит ҳанаавала.

– Рацхьа агенство ахь. – наҳҳәеит ишым҄еышоугьы аӡә дышпақ̌амлари ҳәа. Аха ҳгәыҕрақәа ҳаржьеит. Зышәқәа аркыз аконтора ҳнахыкәшан азауад ахь ҳҿынаҳхеит – ахьчаҩцәа, акомендатура ақ̌ны хабарчабарк рдыруазар ҳәа.

Ҳахьыныҩналаз Милетич даахцылеит деихаччо. Уи, сабшеи м҄еышеи тәаха-цсшьаха змам, Белградқ̌а ателефон даҳзасырц дыҩхалеит. Ҳара акомендатура ҳшыҩнагылаз ҳатцақ̌а цәажәабжьқәак геит. Аценцьыр ҳхы нкылаҳкызар, амеханикцәа дрыбжьагыланы нақ̌ азауад аштa инҭалахьан. Вахтанг Давид-ипа аценцьыр хыла данагәыдла, иааигәара сгыламзар хымцада дкылыҩрыр қ̌аларын!..

Ианвар 17

Амш цхны мшха икаҷҷоит, апсҭазаара угәанарпхоит. Ашьыбжьон аҩ. Кукич ҳидикылеит ҳусбарҭа анцьныр хадеи ҳареи. Ҳаицылара иазаамырпшит ҳусқәа зеипшрахаша аазыркьаҿны еилкаахартә еипш, аха ааигәа-сигәа уаҩ дақәгәыҕыртә ишусмариам ҳхаҭарнак иеилнаркааит. Ауашәшәыраратә документациақәа ахорваттә ақ̌нытәи аурысбызшәахь аиагаразы аиҭагаҩ иширҭаз, ҩымш рыла дзалгар ишҳақәдыршәо ақ̌ароуп иҳарҳәаз.

Аҩ. Кукич ҳанцьныр хада иаҳаҭыр азы шьыбжьхьа қ̌аитцеит «Отель парк» ақ̌ны. Доусы рыжәтә хкыс иаажәырц иаҳҭаху Кукич даназтцаа, асас хада иҳәеит агази абензини рыда зегьы шижәуаз.

Кукич дрылацәажәеит москватәи аҳҭысқәа, иҳәеит ақырҭуа ҩқәа ишреипшу дара рҩқәа. Ҳара иазгәаҳҭеит аҩқәа шеипшу, аха ажәрақ̌ны ишапаагo. Уи иҳәеит ихаҭа Москва ресторанк ақ̌ны агәра игартә ишибаз, нас-

гьы ажәрадагьы аисразгьы ишхәдам. Аацлашәшәоны аҕбахь ҳаҩхалазар, ачапшьаҩ ихәеит Аҟәантәи ателефон ишасыз. Еиҭашҧамысри ҳәа сыштәаз Леван дхалеит ихыигәы аҟәмачны, аҩныҟа гәхьааго. Уи аҩныҟа ицо рапхьатәи агәыҧ дышрыластцоз ала агәра ирганы акапдан ишҟа сыҩхалан, ҳанцьныр хадагьы уа дыҟан, ҳшеицәажәоз ачапшьаҩ ателефон ахь иупхьоит хәа ашә даалаххит.

Сыҩны слеизар, аҩнынтәи акәын, ҳазхара ҳаицәажәеит, ахәычҟәа, адуҟәа зҳәаз еипш ҳаицәажәара цыҟәсыларак амаӡамкәа ицҟьаӡа, еилхха. Уи саргәырҕьеит аҩны сцаны саазшәа аҟара.

Ианвар 18

Иахьатәи амш иатцәа аҕба сныҩнымтцӡакәа исхызгеит. Уатцәы аҧсадгьыл ахь зымҩа иҟәаҳтцо реиҟәыршәара, разыҟатцара иамшуп. Урҭ ажәаҩык ҩажәамш рнаҩс идәыҟәтцазаргьы ауан, аха ииааг! Урҭ уажәы аҽазыҟатцара ианалага, егьырҭгьы ргәы пшаан, аӡәаӡәала ахалара иаҿуп, аха рыгәшәа наҳәаны иаарласны ишдәыҟәтцахо нараҳәаны исышьҭуан – ишпаҟахтцари.

Арадиои ателедырраҭареи рыҟны аҵьабара-гәаҟратә музыка арҳәара иаҿуп Иугославиа анагӡаратә Вече ахантәаҩы иҭахара иазкны. Уи иҭаацәеи, имҩапгаҩцәеи, иареи зыҟәтәаз аҳаирплан чыда ҭахеит.

Ианвар 19

Амш пхынрамшуп. Зымҩа иҟәло игәырҕьатцәа аҽазыҟатцара иаҿуп.

Анагӡаратә Вече ахантәаҩы Цьамал Биедич машәырла иҭахара иазкны лассы-лассы радиола, телевизорла адырраҭара иаҿуп, иаҿуп арыцҳара-цьабаратә музыка арҳәара.

Анцьныр цәеи егьырҭ аҟазацәеи неиҭас-аииҭасуа, аара-ацара иаҿуп, аиҳараӡак агарантиатә

ремонтҟатцаҩцәа. Абылра ашьақәыргыларазы иааргаз ахәҧса назоит 1,5 миллион доллар. Уи ҳанцьныр хада Платон Иван-иҧа ихы ихнаххьан…

Ахәылҧазы авокзал аҟынӡа инаскьаагеит жәаҩык ҳҩызцәа.

Ианвар 20

Амш алахь еиқәуп, илкылшеит абар, абар алаӷырӡ лаҿытцыкәкәап уҳәартә иҟоуп. Ҳаӷба хьшәашәаӡа, иҭацәӡа, аҳаитқәиҭ ацәызын, еиқәшьшьы игылоуп иааныжьны ицаз жәаҩык аныҧшны. Акыс, арадио ааҟәымтцӡакәа Ць. Виедичи уи иҩызцәеи рҭахара иазку аҵьабаратә музыка иахыҩуа игәыҭырҧсаагаха инаҳалакьакьоит. Уахьыҧшлакгьы илахьеиқәтцагаха улаҧш нарықәшәоит ашәы зырку, ихьыдышьшь икыдкнаҳалоу абираҟқәа.

Платон Иван-иҧа шьыжьы инаркны дрыдтәалоуп иац иаҳзааргаз аӷба ашьақәыргылара иазку ахәқәа. Ашара иатцагыланы иааз апалуба-агарантиатә ремонттә усқәа рынагӡаҩцәа еимышәшәаз адашьма аимыхра иаҿуп, ианеибырҭаша здыруада. Скаиута –кабинет адиван ҿыц ҩнаҳаргылеит, Нина, Даур ма Нара аӡәы длыманы даар иҭбааҭыцәӡа иахьышьҭалаша. Уаанӡатәи сдиван аҭшәара иахҟьаны рышьҭалара ахьыманшәаламыз саргәамтцуан. Вахтанг Давид-иҧа ихаҭыҧантәи акапдан акгьы изаанмыжькәа, ирыцқьаны дахьықәтцыз даргәамтцуеит.

Ианвар 21

Иахьатәи амш ахҭыс ҿыцқәа рыла иҭәуп. Ашырҧыетцәа иацгыланы аус зуаз аӷбаргылаҩцәа еилагьежьуан, ихаууала-хауула ацламҳәақәа хьацаны ҳнаҩстәи астапель иқәгылан аӷба ду. Уи иахагылан акранқәа аҧырсалқәа рыцраҳәаны. Ихаргалон адаҷқәа, аҧынтцан иубон агрилиантқәа, аҿаҧхьа идыргылаз атрибуна наҟ-ааҟ иҩахагылеит ҩ-тәылак – Иугославиеи Бырзынтәылеи рбираҟқәа. Еизеит аҵьажәлар,

ажурналистцәа, афоторепортиорцәа. Асааҭ 12 ҟаларц жәохә минуҭ шагыз амитинг аартын. Ицқьаны х-сааҭк азы ацәажәаҩ иажәа даалгеит, «аӡаахратә ан» апҟаха лымҭакәа, армарахьтәи аган иадкнаҳалаз ашампан цаҭлыка ирхханы изкыз пҟьаҭын, апҟаҩҳәа аԥынтца ианҭас, шә-нызқь тонна рҟынӡа аидара шьҭызхуа аґба дуӡӡа акгьы иакӡамызшәа изықәгылаз илықәшьқьраан, ашшыҳәа аӡахьы аҿынанахеит. Аԥаҭлыка кәалаауа иахьынҳалан – сымч зеипшроу жәбауоу аҳәозшәа хьаацаак амаӡамкәа. Змахәҿа иҟанатцаз аргылаҩцәа «ураа-а-а» ҳәа рыбжьы «Сплит» иҭыҩуан. Ҳашьҭахь индиаа рзы 115 нызқь тонна шьҭызхуаз атанкер асқьала иадыргаланы аус зуаз аусуцәа хышхытцәан, ахыґәра иқәтәаны, аӡахьы илеиуаз абырзен ґба ишахәапшуаз, мчду зманы шьҭахьла аӡы тҳәаны илхылаз ианархыцхыц, аҳа-рҭқәа аҿышәшәозшәа иаҿышәшәаны иахьцоз удмырччар руамызт.

Ахәылцазы, Џьурбинаӡе амеханикцәа адтца анриҭа, акапдани, иареи, сареи ҳаашьҭибахын, ҳцеит Белградҟа «Иадроагентство» ашҟа ателефон ҳасырц. Ҳныҩнашылаанӡа акониаки акаҳуеиқәатцәеи наҳамҵазыргылаз апшәмацәа, иаразнак Белгради ҳареи ҳнеимардеит. Ҳаззасуаз Власов иҩныҟа дцахьан, иҩны дманшәаланы даҳцыхьашәеит, еицәажәеит Платон Иван-ипеи иареи. Платон Иван-ипа иеиҳәеит еа џьоукы рышҟа ҳхьарпшра еиҳа иара ихаҭа даарц шеиґьу. Уаҟа ҳусқәа ҳрылган, ҳаазгаз амашьына данажьны шьапыла амҩа ҳақәлеит. Ҳҩеиуан алабиранткәа ҳнарылсаарылсуа, иқьыпаха игылоу амагазинкәа ҳнарыҩнысаарыҩнысуа. Ана-ара ателевизоркәа ықәыргыланы иддырбон Џьамал Биедич итцыхәтәантәи имҩахь имҩапгаратә процесс. Магазинцыпхьаӡа, урҭ, – ателевизортә екранқәа ирыдтцәатцәаланы иахәапшуаз зегьы, рылабжышкәа хаҟәҟәалон, рчабрақәа нырҿыршьуан. Ҳаргьы атцыхәтәан ҳанзыҩнашылаз универмагк аҟны ателевизоркәа ирыдгылаз ргәыԥ ҳналагылеит. Ҳгылан акраамҭа ҳахәапшуа. Ус, Платон Иван-ипа

иҳәеит ҳцарц. Ҳдәылтцны ҳҿыҩаҳҳеит, аха дгарҿеаруа, иҟатцашьақәа угәапхартә иҟамызт.

– Ихароу, сгәы еиқәшәам, – неиҳәеит зхьаақәа зылагӡо иҳабжьагыланы иҩеиуаз ауаҩы маҟа, ауаҩ ҭәы.

Ҳааигәа игылаз ҟәардәк аҟны ипсы неиҭеикын, ҳашиашаз аҕбахь ҳааит. Зиарҭа аҿапхьа аҿеилыхха иамраӡакәа илеизыҟәҿыз днышьҭатцаны санлалбаа, ажьа шәаҟьеипш ибла ҭыргышқәа рытра иҭаргьежьуа дааҩналеит зысасцәа наскьазгаз амеханик еиҳабы.

Абуфетчица даҿеа хызак халгаларц налаҳәаны санынхала, Вахтанг Давид-ипа ахәшәқәа ииржәхьан, ишоура ишәахьан. Зшоура 38,7 ихалахьаз ауаҩы, акраамҭа ҳидтәаланы атцх пахҿеит. Ҳанцоз – уаха шәаасхылапш, – неиҳәеит уи. Авахта ныҟәгаҩцәа агәаҿеанызаара рымазаарц нараҳәаны, ҳахқәа ныкәаҳтцеит, аха сыцәа ҭынчымызт, сарцәомызт рыцҳашьарак, хәыцрак. Сизхәыцуан 60 шықәса зышьҭахьҟа иаанзыжьхьоу, зыпсҭазааратә мҩа тцысхәмыз. Збиографиа тцаулоу, имыхәҭарацәоу, апсра абла знықымкәа иҭапшхьоу, апсцәаҳа инапхыцқәа зыҿрылжәаа апсҭазаара иазықәпоз, иазықәпо ауаҩы ҳалал, ауаҩ гәытбаа, зымчзылша ауаажәларратә дархәара иазку, зышьҭахьҟа цқьоу, иҿырпшыгоу ауаҩы. Аиашаз, дарбан зышьҭахьҟа зыпсҭазааратә мҩа ианпшыланы, уи дызнысхьоу ипсҭазааратә мҩа пхеимшьартә ианысыз иеиҳа ишьыцгатәу!

Ианвар 22

Сшыҩагылаз сыпсы сыма сыҩхалеит ачымазаҩ ишҟа. Игәалаҟазаара хараӡа ишеиҕьыз иҿыпшылара иуанаҳәон, уи иахак ицәа ҭынчзаарын.

– Амеханикцәа зҿузеишь? – днасызтцааит апсшәақәа анынеибаҳҳәа уи адтца ириҭаз хшыҩзышьҭра шазыруа аилкаара дахыццакуа, аус дшазхәыцуаз, дшаргәамтцуаз мҩашьо.

– Иахьцалак, абылра арцәара иахәҭаз напхгара, хшыҩзышьҭра аимоузшәа збоит… – ихы дацәажәошәа

игәаанагара иҳәон ибжьы ҭыганы, – асҟак пхасҭа ҟанаҵартә!.. – ихаҿы изаагомызт зегьы.

Ашьыбжьышьҭахь саныҩхала, Вахтанг Давид-иԥа аҩра даҿын, Платон Иван-иԥа дықәианы изеиҭеиҳәоз ателекс атекст Белградҟеи, Москваҟеи, Баҭымҟеи рышьҭра иазирхион.

Ажәа аҕба «котораиа сгарель» ҳәа акәу, мамзаргьы «котораиа сгорела» ҳәа акәу ишыҩтәу аҟны илеихьан санрыхҭыгәлоз. Уи аус сҿысзалагаломызт, издыруан Вахтанг Давид-иԥа «котораиа» ҳәа ииҳәаз иаимыргар шимуаз, уи абызшәагьы командаҟаҵарыла иҟалоз џьишьон.

Уи аус ианалга ашьҭахь, аҭҳ акыр инеиаанӡа ҳидтәалан, исҭахын уи, Платон Иван-иԥа, аинтерес зҵоу иԥсҭазааратә хҭысқәак еилыскаарц, акыс, уажәы еиҕьны аидтәалаха, аилибакааха ҳазҭода. Абар хәышықәсоуп мшынуаҩыс сыҟоуижьҭеи, аха ҭынч ари ауаҩ идтәалаха, иацәажәаха змаӡацыз сзы аиԥш цыфа збахьадаз. Акыс, ари, уажәы зиарҭа иагәылахаз, ажәытәаҿатә ажәабжьқәа ҳашрылацәажәо имырдырӡакәа ихатәы хҭысқәа иумырҳәозар, ахӡыргара зцәымҕу, иашьҭам, зхатәы ԥсҭазааратә хҭысқәа ирызку ажәак зҿыхра уадаҩу ауаҩы иоуҳәои? Аҵыхәтәан, дазаазгеит, ох, гәышьа нысҳәоны, Вахтанг Давид-иԥа, ишыҟаиҵалац еиԥш рҟьалага ажәак налеигалан, аҳыҳ, ухаҵоуп шьҭа уажәабжь ахыц умырӡуазар…

Ианвар 23

– Иҟоуи, ушԥаҟоу? – сныҩнашылеит ачымазаҩ икаиута.

– Иацеиҳа сеиҕьуп, сеицәоуп уаҵәеиҳа! – даахәмарит Платон Иван-иԥа, дызлаз ихәыцра даалтцын.

– Оо, уи бзиоуп! – наиаҭаскит иахьеиҳа уатцәтәи амш иеигәыҕуаз аоптимист.

– Амеханикцәа ирхабаруи, изҿузеи? Қәацара зламыз ҳҭагылазаашьа дшазхәыцуаз, дшаргәамтцуаз мҩашьо ҿааиҭит уи. – Хәылԥазынӡа иалгарушь аремонттә усура?

– Хымпада! – инышьақәсыргәгәеит, дара амеханикцәа рыгәрагареиҳа иара игәы сыргәгәарц.

Ус Вахтанг Давид-ипагьы дааԥнашылеит иблақәа шаҟь-шаҟьо ачымазаҩ игәы иахәаша злаҟеитцара дашьҭаны, аха дышнеиуа ҭдәыкгьы злаилаикшаша нихамырштуа. Шьыжьы инаркны зшоура шьҭытцыз ахәшәақәа наиржәны «иадроагентрахь» ҳцеит ателекс ҳашьҭырц. Ҳахьлеиз иҳақәшәеит ачапшьаҩцәа, иманшәалахеит ҳусқәа.

Ашьыбжьон ҳахәапшит Европа зегьы цьашьахәыс ипхьазаны изхәапшуа, сериарацәала ателехәапшраҟны иҟоу акинофильм «Сандокан». Уи, аиашазы, естетикатә гьама ҳаракыла, ҟазарыла иҭыху (Италиа) афильм, ахәапшра агәапхара умоурц залшом. Сериақәак Амстердам ҳахәапшхьан, иаҳцәыбжьахаз ҳгәы ишалаз рдырызшәа, араҟа есымꞌеыша сериак ҳарбара иналагеит. Ахәылпазы зшоура ҕәҕәала ишьҭытцыз Платон Иван-ипа бжьеила дшьышьны, дрыцкьаны, деиҭакны днышьҭаҳтцан, ҳашидтәалаз акыр атцх паҳеит. Амеханикцәагьы рус иалгеит. Уи игәы иахәеит, акыр русумҭа цкьаны, дыррала иахьынарыгзаз. Ашырпазы азауад аусбарҭахь ҳцарц, рапхьа аҩыза Кукичи ҳареи ҳаицәажәарц, аҳақьым ачымазаҩ дизааҳашьҭырц, иаҭаххар Трогирҟа ҳцарц, Белрадҟа «Торгпред» ахаҭарнак Власов ателефон ҳаизасырц еибыҳәаны ҳаипыртцит.

Ианвар 24

Ашьыжь ачымазаҩ ишоура ааучәымгхартә ишьҭытцхьан.

– Аҳақьым аамҭа иқәмырзкәа рапхьа шәусқәа ҟашәтца, – неиҳәеит Платон Иван-ипа ҳаныидәылтцуаз.

Аха ҳара зегьы злеицыҟаҳтцашаз ҳазбахьан – аҳақьым даазгаша аусқәа ирышьҭалаша. Аґба ҳлалбааны ҳашлеиуаз Фирич дааҳпылеит.

– О, уара ушҟа акәын сахьцоз, – иҳәеит уи снапы сымхуа.

– Бзиала уаабеит, – саатҭгылеит, иаҭахызар ахынҳәра сшазыхиоу иадырганы.

– Аредакциа «Свободнаиа Долмациа» шузыпшу уасҳәарц ауп сшаауаз, – сыжәҩа инапы наҵидан дҳацны иҿынеихеит ҳамҩа цымкуа.

Аҩ. Кукич иҟны дук ҳаидымхалеит. Уи ҳусқәа зламаншәалахашаз ала дҳазныҟәеит. Ҳара инаагаз аремонттә ведомост ала ахәқәа шьақәдыргыларц уи аус знапы алакыз, иара уаҵәҟьа даарыпхьан, инарыдитцеит. Ҳчымазаҩ избахә уажәыраанӡа иахьраҳамҳәацыз наҳаҽепниҳәан, аҳақьым ишҟа ауаҩы иҿынеирхеит. Трогирҟа ҳзызцараны иҟаз ауаҩ дшыҟамыз ателефон ала еилкааны ҳандәылтц, асааҭ 11 аҟаларагьы уи акәын. Аредакциа аҟны иаҳзыпшыз рышҟа Фирич имашьына ҳанҭаиртәан, ҳанкылсит Вахтанг Давид-ипеи сареи.

Уаҟа ҳидикылеит даҟьа рацәала есыҽены иҭытцуа агазеҭ «Свободнаиа Долмациа» аредактор хада. Ҳаиҩызаратә еипылара мҩапысит еизааигәарыла, еилибакаарыла.

Аилибакаара анысҳәа, аредактор хорват бызшәала иҳәон, сара аурысшәала, Чхаиӡе иаҳзеиҭеигон, нас ҳахьынӡеилибакааз шәара шәазхәыц!

Ҳхынҳәны аґбаҟны ҳанааи, ачымазаҩ ишоура шаҳаракыц иҳаракын, илаҟәын игәалаҟазаара. Уи зыхҟьаз аҳақьым ахәшә иржәыз шакәу, иаарласны имца атәара ишалаго агәра иҳаргон Вахтанг Давид-ипеи сареи ҳнеиҭас-ааиҭасуа, аха уи агәра ахьынӡеиго здыруада. Ишакәхалак гәыргәґәага ажәақәак ҳәалатәын, иагьа умҳәан ауаҩ иқәрахь днеицыпхьаӡа апшқа диҩызахоит, акыс, игәы аныбзиам, аиҳараӡак апсадгьыл анҭытц.

– Дыржьеит ачкәын, – иҳәон уажәы-уажәы, арахь ҳаартә иҟазтцаз амстердамаа рзы.

– Дыржьеит! – нышьақәиргәґәон егьи исыватәазгьы, иара иҟамзаара иахҟьазшәа ипхьаӡо, псшьара дзышьҭыз дрықәмақаруа.

– Дыржьеит дыржьа, иара баша афырхатцара ҟаитцаз џьшьа дышцазгьы, – дыҟрымҿрымуан ачымазаҩ.

– Уи данаарышьҭуаз издыруан, аха днаставникуп, – аҵәы налаикшон егьигьы иоуз ашьаурҭа иаҩижьыр ҳәа дшәозшәа, амца акәасҭҕа нагәылшьуа.

Ус, ҳҿапхьа иаацәырҵит Белградҟа ателефон асра, Власов данзаауа аилкаара азҵаатәы. Вахтанг Давид-иҧеи сареи аҟалаҟь ахь ҳҿынаҳҳеит зшьапы неитцызхырц зыӡбаз амеханикцәа Маи Фиодр-иҧеи Валентин Михаил-иҧеи ҳацны.

Аха амҩа ҳаҟәлаанӡа акы инацҳатәын, шьыбжьхьафара иаамҭан, ҳахьлеиз ҳаaихәмаршәа аҵәы неилаҳҵеит, усгьы аӡы иапну аӡы аҧан иҵоит ҳәа ҳгәаанагараҟәа маанала акәын ишеибаҳҳәоз.

Заиарни, уажәы штурман еиҳабыс иҟаҳҵаз, бжьалартак иҽнаҟәиршәан, дналацәажәеит, акапдан актәи ицхыраaҩ – шәҟәыҩҩык амшынуаа ирызкны иҩыз ашәҟәы агхаҟәа.

Иара Заиарнигьы ажәеинраалаҟәа иҩлоит, дрыпхьалоит иҟьаф аныҟаиҵалакгьы. Уимоу, ихатәы логика, ихатәы философиа аҧиҵоит. Д-Ленинградтәуп, аҵара ду далгахьеит, артә флот дафицерын, деилҟьан. Дпартиадоуп, илеишәа ҕәҕәоуп, дзакәанкҩуп, изанааҭ бзианы идыруеит, иагьынаигӡоит. Анатоли ихатәы логикаҟәа ируакуп ҩышыҟәса инареиҳаны изсо ауаҩы дарбанзаалак ихы еивысуп ҳәа ахьышьаҟәирҕәҕәо. Издыруада ус акәҵәҟьазаргьы! Иара саргьы уи аҩыза агәаанагара сазкылсыртә збоижьҭеи акраатцуеит!

Ажәакала, уи иажәа нымҵазырсыз аҩбатәи амеханик Кучанскигьы инышьаҟәирҕәҕәеит, уи актәи ацхыраaҩашәҟәыҩҩы, акыр шыҟәсаҟәа мрагылара анаӡаратәи амшынтә флот аҟны аус зуаз, уажәы апенсиа иҟоу, иахьа Балтика ахыҟәантәи республикак аҟны инхо, ишәҟәы иамоу агхаҟәа шырацәоу.

– Акәхап! – назгәасҭеит «акритикцәа» ааныжьны саныҩагылоз. – Аха, – сҳәеит, суҭра ахаҳә ссаҟәа ҭазыршәуаз снарылапшын, – агәра шәсыргоит уи аҩыза сара ишыҟасымтцо!..

«Иадроагент» ҳахьлеиз иаразнак Власови ҳареи телефонла ҳаицәажәеит. Уи иҳәеит ҳашҟа даарц игәы ишҭоу,

аремонт хәқәа рышьақәыргыларазы ацхыраара ҳаиҭарц шидтцоу. Трогир иҟоу «Судоимпорт» ахаҭарнак Дворовенко Геннади Иван-иҧа...

Иҳаиҳәаз ажәабжьқәа ҳаманы ҳаӷдәылтцаанӡа, агент иаасиркит ӷ-патреҭк, ҳахьӡала Амстердамнтәи иааз. Аҕбаҟны ҳааины иааҳартызар, абар Амстердамтәи амшқәа рфырхатца Константин Константин-иҧа абылра зыхҟьаз ДГ ҟазтцаз афирма «Бром-Бовери» ауп ҳәа ахара ирыдитцаз аҭак цьашьахә! Насгьы експорт ҳасабла абылра зыхҟьаз ҳәа ирҧхьаӡаз Платон Иван-иҧа данаҧхьа, иҭагылазаашьа алацәажәаара аҭаххарым.

Аиашазы афирма «Б–Б» алицензиа алоуп ДГ шыҟатцоу, аха иҟазтцаз Сплитаа роуп, урҭ роуп аҕба ҳаззыргылаз, харада ахара здитцаз «Б-Б»-раа ҳбылра ирзалоузеи!

Ианвар 25

Ашьыжьымҭан ачымазаӷ ҳанидтцаалан, Вахтанг Давид-иҧеи сареи Трогирҟа амӷа ҳақәлеит, азауад иҳанаҭаз «Мерседес» ала. Ҳзызцаз аӷ. Дворовенко Г. И. даашьҭыхны ҳҭыҧаҟны ҳааизар, ҳчымазаӷ ишоура иаҳа-иаҳа ашьҭытцра иаҿын, ҳиҧхьеит аҳақьым. Аҳақьым дыхәмаруа иазгәеиҭеит 110 кг. иҟоу ауаӷ ицәажәапара дагәылсны ирыҧҳақәа рҭагылазаашьа азыӡырӷра, аилкаара шуадаӷыз, насгьы иҳәеит 4-5 мшы раахыс зшоура мтәо ихьыз гриппуп ҳәа мацара ахәшәтәра шыҟамло, дышбатәу асаркьаҿы, ишыҟатцатәу анализқәа. Аха уажәы аҧхӡы илтцуази ишоура аҳаракреи ирыхҟьаны шьыжьынӡа ҳәа дааныжьны ицеит, ианаҭаху аминуҭ азы ишыхиоу наҳәаны.

Атцх акыр инеихьаны Коиава ирадиограмма хыҧеыга иааз иабзоураны, Платон Иван-иҧа еизигеит амеханикцәа: амеханик еиҳабы, абылраантәи авахта аҧшьбатәи амеханик, амоторист, акаҧдани сареи усгьы уа ҳаҟан.

– Исашәҳәа абылра шыҟалаз, арцәара шәшалагаз? – днарызтцааит ихы ҿыцха ихчы илатцаны, ахыхь шимаз мӷашьо.

Иҟалаз, ишыҟалаз, шьҭыбжьык шгаз, алҩатцә штцысыз, али-аҧси рыбжьара арцәара ишалагаз уҳәа, атыртырҳәа, ажәеинраала даҧхьозшәа дналагеит аҧшьбатәи.

– Ус акәым, ишәҳәа ишыҟалатцәҟьаз, – инақәирҕәҕәеит ачымазаҩ. – Ак сцәыжәӡоит, ишәҳәа иаартны аиаша, – инарҿаирхьит иҿагәаҿасуа ак ҳҳәақәоит ҳәа иналагақәаз...

– Аиаша! – иааҵьасшьеит.

Аиаша! Ауаҩытәыҩса иҧсҭазаара иашала еибаркызар, нас зыӡбара, зеилкаара уадаҩу ахҧҽеыга пылҳаҭқәа, иӡбам азтцаарақәа ҟаларызу! Зегьы атцабырг раҳаларц рҭахуп, аха атцабырг аҳәара? Амц зҳәогьы ацәгьа зыршогьы зегьы аиаша ҟартцо ҵьыршьозар?!.

Ҳхәыҭаҩ, Лиуба раҧхьатәи 10-ҩык цеижьҭеи тцәыуароуп дызҿу. Избан? Аиаша зҳәода, аха ҽеа пыҭк ҳаидхалар аиаша ахала ахы цәырнагар ҟалап!

Атцх акыр инеихьан, иара дыҟазар абылра шыҟамлоз ашьақәырҕәҕәаҩи сареи, ачымазаҩ деиҭакны, дрыцқьаны ҳаныҩдәылтцуаз.

Ар ирнымиаз дхатца ҕәҕәоуп!

Ианвар 26

Платон Иван-иҧа «ҽаанбзиала» ҳәа сышҟа диасызшәа, иахак сшыхьҭшьуаз лкылшеит. Ашьыжьымҭан сеихачеигәачы сҩагылан сыҩхалазар, аҳауа хьанҭа иалаиаз ачымазаҩ ишоура 37,3 ыҟан. Алиуминаторқәа аартны ҳауацқьак ҩнаҳарсп ҳәа исҳәаз сахызшьаахьаз «ахәшәтәҩы хада» Вахтанг Давид-иҧа снаивсын, сҭыҧахь слалбааит. Иаартны иқәыз сымшынтца снадтәалаанӡа сналагеит Иугославиатәи акоммунистцәа реидгыла (СКК) ҳәа хьӡыс 1952 шықәсазы изауз, ааанӡа Иугославиатәи акоммуниcттә партиа зыхьӡыз аҭоурых аҧхьара.

– О, ашәҟәыҧхьара уалагама? – неиҳәеит зышьҭыбжь мыргаӡакәа иааҩнашылаз Вахтанг Давид-иҧа.

– Абри назгәыластцаша газеҭк умазар, иганы ирысҭап, – иҳәеит, зыхәдацәа ианкны иикыз ақьаадахь схьарҧшуа.

– Газеҭымзар исымоузеи! – инеисыркит.

– Ушьапы неиҵухырц уҭахызар? – иҳәеит данындәылтцуаз.

– Мап! – наиаҭаскит сҟәардә ахь сҿылахо. Схышә икылахәмаруаз амра ашәахәақәа сықәҷҷо сыштәаз, сышә даалагылеит амоторист Цьони. Уи аԥсшәа насеиҳәан, дназтцааит аҩныҟа ацара аамҭа ааигәахауоу, иааигәаму ҳәа.

Цьони раԥхьа ицоз агәыԥ дрылаҵазар насҳәан, аха Вахтанг Давид-иԥа ҽмырҳа ҟаитцеит, усҟан иара Цьони иҟынтә ацара иҭаху, иҭахыму ҳәа акгьы сыздыруамызт, акыс дара рҩыцьагьы Ланчхәыттәқәоуп, еигәыцхәцәоуп ҳәа саргьы уаҳа ақәҿысымҭит. Цыԥх аԥхынра ԥсшьара ицаз Цьони пҳәыс дааиган, мчыбжьык аатцаанӡа иусурахь дхынҳәит, ас дҟьалахап ҳәа дауҟаз.

Ашьыбжьон акы ҳнацҳарц ҳаштәаз, азауад аҟынтәи Пачич машьынала дааит, иахатәи аҳақьым идтцала, ҳчымазаҩ дганы асаркьа дҭартцарц, иаҭаху анализқәа ҟартцарц.

Уи Платон Иван-иԥа мап ацәикит, аныҟәара сылшом, акыр сымч маҷхеит ҳәа. Аха араҟа даҽа зтцаарак цәыртцит – итәарҭа ататара ҩнутҟала шәрак шцәырнагаз, ахьаа шинаҭо.

Пачич дцеит ҳҳәааиӡа, аҳақьым дааишьҭит амедицинатә еҳәшьа, ахьшьыцбеиԥш лыбла ҭшашақәа камкамуа, дицтцаны.

Урҭ дбаны ицан, ахәшәқәа аарҭиит.

Ианвар 27

Ашьыжь сааҿыхазар иабаҟоу иахак сызлаз аԥхыӡ ссирқәа, сышьҭан аԥхӡы сылхәраа, сымаха-шьаха сзеидымкыло, сшынеимхшәшәара. Сышьҭан, агылараҳәа сеазысымкит. Ашьыжь какалк зымкыз ихьзеи ҳәа ҳҳәыҭаҩ Лиуба дагьазымтцааит. Уи саха лымоума, лара лхатәы гәаҟра лымоуп, илцьабоит ллахьынтца, лԥеиԥш. Иабаҟоу еибарҟарҟаруаз лыгәшәаҟатцаҩцәа, дыҟамызт урҭ ас даанрыжьп ҳәа. Аха «Зегьы реырԥсахуеит,

ӡиаск ꙩынтә узҭалом», – иҳәон Гераклит. Ашьыбжьон сахьышьҭаз дааꙩнашылеит Анатоли, иаха сызхәшәтәыз, ушпаҟоу, уеиҕьми ҳәа.

– Сеиҕьымкәа, – снаиахәмарит, – зынӡаск сеиҕьхоит иахатәи еиҭаҟатцазар, даҿа чеитцәыцак аспиртӡꙩеи аспирини суҭар…

– Ахәылпазы ҳара уаҳхәшәтәуеит, – иҳәеит сажәа салгаанӡа иааꙩнашылаз Валентин.

– Ухәы арахь ихалгалартә…

– Мап, мап, сара сгылоит.

– Ҳара Платон Иван-иԥа ахәшәтәырҭахь дганы ҳааит, – иҳәеит Анатоли.

– Ахәшәтәырҭахь! Деиҕьума, деицәоума?

– Еиҕьхарас имоу маҷуп.

Ашьыбжьышьҭахь имцашоура 39,6 иҟоуп ҳәа иааит ибара ицаз акапдани Валентини. Закә рыцҳароузеи!

Ианвар 28

Иаха аспирт сыхьшьра мацара азмырхакәа, цыҭкгьы сыржәны ицаз Валентини Сашеи, сшырхәшәтәыз агәра ргарц ашьыжь ианааи, сара сгәы-сшьамхы сытцрааура сгылахьан.

Ашарпазы аҿеилаҳәаара, аҿеилыргара сшаҿыз – угәаабзиара шпаҟоу, дуазтцаауеит аплашьч цәапшь зшәу, ателефон ахь, – зегьы еилагәаны дҳашқьпышқьуа дыꙩдәылтцит авахтатә цхырааꙩ.

Сеааилаҳәаны сыꙩдәылтцымҭазы дааꙩнашылеит авахтатә мотрос, умгылан, атрубка ыҟәыртцеит ҳәа. Издыруада Аҟәантә иасзар ҳәа сыццакны слаалбаит.

Ашьыжьымҭан ҳцеит ачымазаꙩ ибара. Ицәыпшхәи игәалаҟазаареи бзиан, ишоура дыртәаахьан. Иара, Платон Иван-иԥа, излеиҳәаз ала, рнапы дықәыргыланы дырбоит, зегьы рылапш ихуп.

Ҳара ҳахьынӡеидтәалаз ꙩынтә аҳақьым дыꙩналеит. Уи иҳәеит ирласны дышгыло, ишәарҭоу акгьы шимам. Амра шцәырҟьацәырасуагьы амш пхарроуп. Ашьыбжьышьҭахь уахь ҳаиҭацеит, азауад а-«Мерседес»

усгьы иҳатцагылоуп. Ҳанлеи, аглиукоза илатцара иаҿын, дықәиан ашыхә-шыхә дыччо, ҳнеира деигәырӷьаны. Акраамҭа амшын-дгьылтә зҳәаз еипш ажәабжь гәырҿыхагақәа ҳрылацәажәеит. Аилашәшәара ҳеалакны ҳаауан ҳаӷбахь, ҳаауан уи ҳчымазаҩ игәалаҟазаара згәы шьҭнахыз ауаа.

Адунеи зыхкы умбара иҟоузеи! Амашьына рацәа ҳнарылс-аарылсуа архәаракәа ҳнарыгҿатцәи-аарыгҿатцәиуа, ҳақәуаа ҳашнеиуа, ҳ-«Мерседес» аҽераҳа еипш иааҭгылан, нас ашьшьыҳәа аҿынанахеит.

Снапшызар, ҳапхьа тачкак неиуан. Уи иатцаҳәаз аҽеада ашьҭахь атцыхәа икыдкнаҳалаз алампа лацәҟәуан амҩа шеихнатцәоз иадырганы. Аиашазы, уи инавалалак даапышәмырччарц залшомызт. Амашьынақәа ашьхытцә реипш иахьеилысуа – аҽеада!..

Ҳахьааиз амыждарақә, адомино асра ҳналаган, атцх пақеит. Ҳаиҟәызхшагьы уаҩ дҳамамкәа (зхы зцәымӷда!) ҳлеидынтцәалар ҟаларын атцыхәтәан сҽеатцасмырхар. Вахтанг Давид-ипа иҩыза адхьымӡӷкылаҩ дубарцгьы уҟам. Уи иарбан хәмарразаалак иара ииааиуа уаҩ дыҟамзароуп.

Данатцаха, игәалаҟазаара бжьысуеит, даақәгылоит зегьы рзы дымҽеыӷха. Уи ицәгьа-цәышьцыларақәа иаҟәыхра акыр сҽеанысшәахьеит, алтцшәақәагьы мацым – егьырҭқәа ракәым, апыхьақәа раасҭа акыр дхьатцуа далагеит, аха зегь акоуп иара итәахьы дамгар ауам!

Ианвар 29

Ауаҩ иаҩсҭаахә дызхимырччо акгьы ыҟам ҳәа, зышьҭахь алампа кыдҳәаланы амҩа иаҳәоз иахатәи аҽеада аасгәалашәан (иарада хәыцырҭак сымамызшәа) сшычча-ччоз сҿыхеит, – бзиарахааит!

Амш бзиоуп. Ҭынчроуп. Ахәаша азы снеиуеит ҳәа Белградынтәи мчыбжьык апхьа изҳәаз Власов дубар даахә. Уаа 32-ҩык цәык амаха зынҭрыс иззымхо, ҳафатә нтцәан, ацхырааҩ еиҳабы дцахт ашьипшьандлер ишҟа. Рапхьа зхы згаз шпаҭынчу.

Амра тлакашәара илеихьан Платон Иван-ипа ихәы ҳаманы ҳаныныҩнашылоз. Ҳчымазаҩ иаабац дабаќоу – игәы цқьаӡа дҳаниеит. Уи иҳәеит уатҵәазы дтытцырц шитахәу. Даара игәы иалан аамта рацәа лтцшәада ацара иахьаҿу.

Уатҵәы уажәааны ҳаарц, даагарц ҳаицәажәеит ҳанеипырҵуаз. Амала, уахь ҳцамтазы азауад аќынтәи зыќатцара иаҿу ахәқәа ашәахьа ишыќало, инықә-ырпшшәа миллионк акыр нарханы ишҳазтәо ҳәа ажәабжь иаҳҳәаз ишоура шьтнамхыр!..

Ианвар 30

Акинофильм «Сандокан» атцыхәтәаахьы инеиуаны ҳ-«Мерседес» «Сухуми» иаатцагылеит. Платон Иван-ипа дахьышьтаз ҳаныныҩнашыла, аҿызәӡәара даҿын. Дшынҳахәапшыз, иҿыцу иќоузеи ҳәа днаҳазтцааит, иара игәабзиара азтцааха ҳамтакәа.

– Иахьатәиала иҿыцу акгьы, псшьарамшуп, тынч-роуп, – наиатаскит.

– Да-а! – даақәпсычҳан, аҽеидкылара дналагеит.

– Ари дабацои? – дааҳазтцааит ицьашьаны, ахәшә, алатцатәқәа зманы иааҩнашылаз амедицинатә еиҳәшьа.

– Ихәшәтәра шәалымгаӡаци? – ҳналазтцааит ҳаргьы инацьашьаны.

– Аҳақьым иаирбаз апроцедуратә нагӡатәқәа ма-кьана иабаќоу! – лыбла тшашақәа ыршанханы дааҳа-хәапшит.

– Платон Иван-ипа, издыруада…

– Уи иабалдыруеи, аҳақьым иануҭаху уца иҳәеит, – наиҳәеит ҳажәа алгаха ҳамтакәа. Акыс, – нацитцеит уи, – иацаахыс зшоура тәоу тынч ара сызлаиарызи, сыгхақәа згьы, счымазарақәа хәшәтәтәыс ирыдым-зар! – даапышәырччеит, аха ариабжьарак амца иа-былхьаз имч шмаҷыз, апсшьара шитахыз иадырга-ны илахь акҷыратә цәаҳәақәа апхӡы нарыбжьалон. Уажәшьта иаҳҳәеит ҳәа даҳзынкыломызт, дааидкыла-ны ҳлалбааит.

– Ҳусқәа маншәалаханы, мачҝ ҳшаатацәхалак сааны аҳақьымцәа итабуп ҳәа расҳәароуп! – иҳәеит урҭ апату иқәыртцаз атәы шиҳәара изымдырыуа.

Ашьшьыҳәа аҕбахь ҳхалеит. Атцх акыр цаҳәеит ателевизор, акинофильм, нас ус ажәабжьқәа уҳәа ҳашрылацәажәоз.

Ианвар 31

Ашарпазы заа сҩагылан, сеилаҳәа-сеилаца саатәеит, цьаракыр ицатәхозар, акыс ҳчымазаҩ ишьапы дықәгылт ҳәа сеырхианы.

Ашәахьа амш хьантоуп рҳәоит, апсшьарамшқәа рышьтахь, ауаа усура иахьтытцуазы акәу здырыуада изхырҳәааз, аха ҳара амшқәа зегьы ззеипшу ҳзы зегьакакәын. Ҳхы абаҳархаришь ҳәа схәыцуа сыштәаз, сышә даалагылеит Платон Иван-ипа. Сҩагыланы снеипылан, апсшәа наиаҳәаны ҳлеибартәеит, аха дыҳәцымцуан, гәамтцрак даргәатеиуан, иҿыпшылара иуанаҳәон хырхарта ажәак аҳәара дшаргәаҟуаз.

Хыхь акапдан ишҟа ихалаз анцьныр Дукланчич ибжьы гон, дрылацәажәон агарантиатә ремонттә усқәа.

Ҳаҩхалеит уахь, иҩдәылтцымтаз авахтатә цхырааҩ Власов диманы даахалеит.

Ишызбоз Платон Иван-ипа даалахҿыххеит, иааҳалалеит пстазаара чыдак.

Азауад анапхгаҩцәеи ҳареи ҳаипылаанӡа Дворовенко Трогирынтә даарц ателефон изастәын, сцеит аусбартахь, ҳрегистрцәа ркабинет ахь. Сахьнеиз ашьыжь ахәқәа ртагылазаашьа аилкааразы ицаз ҳмеханикцәа тәан, изызцаз ахәшәаҩцәа-анцьнырцаа аилацәажәара рымоуп, ҳарзыпшуп ҳәа.

Сара ателефон сыззасыз Генади Иван-ипа иаара ҳшазыпшу наиаҳәаны схынҳәит. Акапдан ишҟа сыҩхалаанӡа авахтатә цхырааҩ тцаҟантәи адырра ҟаитцеит Трогирынтәи ателефон иасуеит ҳәа.

Власов сицны слалбаазар, Дворовенко иакәын, уи иҳәеит Трогирынтәи Сплитҟа дызлаашаз амашьына

шизымпшааз. – Сара сцаны даазгап, уаҟа дыпшыз, – насҳәеит, акыс – насыпшәа азауад администратор аҩ. Пачич аґбаҟны дыҟан, издыруан амашьына анахҭаху мап шацәимкуаз.

«Мерседес», Трогирҟа сызгоз, еа ҩыцьа ҭатәан. Аԥсҟы зкыз иватәаз апҳәыс гәкы лахҿыхк лакәын, амашьынаныҟәцаҩи лареи аҷҷаҳәа еицәажәон. Егьи, сара исыватәаз ахаҵа ҭәы, сара сеипш ҿиҭуамызт, ԥсишьомызт, дҭынчӡа дҭатәан. Сара сыҽрылазгаломызт, избанзар ҳбызшәа еибакуамызт. Ус апҳәыс лахҿых ақалақь аҩнуҵҟатәи лусқәа данрылга акәхап, «Мерседес» шиашаз Трогирҟа амҩа иқәлеит. Амҩабжа ҳнеихьан, исыватәаз ахаҵа дылбааит. Ус, апҳәыс лахҿых аҷҷаҳәа дызватәаз диацәажәо, зных арадио иаанагоз ашәақәа ашәа рыцҳәо ҳашнеиуаз, даахьаҳәын, ҳабызшәа узеилымкааӡои ҳәа аҟара шылҳәаз ааилыскаартә днасазҵааит, сызлахаз ацәа салылхырц лҭахызшәа. Саргьы, сҿыхаҵәҟьан, ҟыжәбыжәк издыруаз еицырхырааны инарасҳәеит сшапсыуоу, сыш-Кавказтәу... Лара азауад «Сплит» аҟны аус шылуаз салҳәарц, ажәа «акасса» сзеилымкаар ҳәа дшәаны «мани, мани» аҟны аус зуеит лҳәеит лнацәкьарақәа еихьшьуа, дычча-ччо. Ауаҩытәыҩса иԥсы злоу «мани, мани» ашәа адунеи ишԥахытцәеи! Ҟыжәбыжәрыла акәзаргьы, ишакәхалак блала, гәыла ҳаилибакаауа, ҳаицәажәара ҳамҩа аркьаҿуан, ҳаннеиз сымбаӡакәа Трогиртәи аґбаргыларатә зауад агәашә ҳалагылан.

Азауад ашҭа иҭагылоу, ҩбаны еихагылоу аҩнхәҷы сыҩхалеит.

– Генади Иван-иԥа дабазбари? – снаиазҵааит ҳрегистрцәа руада сахьыныҩнашылаз, ҿықә-ҿықәҳәа икьыпхьуаз амашьына иаҿатәаз аҭоуґан.

– Ус уаҩ дсыздыруам, – иҳәеит амашьынка иаҿатәаз даахьаҳәын.

– Араҟа аус зуа Судоимпорт аинспектор Генади Иван-иԥа, – насҳәахит, цас иауазшәа, ижәла нысҿыҵамшәакәа.

– Араҟа Генади ҳәа азәгьы аус иуам, – нышьақәиргәгәеит уи ауаҩ.

Ус дааҩнашылеит даҽеазәы, ҳара ҳтәқәа иреиуаз. Аха уигьы хьызлеи-бхьзлеи уаҩ диздыруамызт. Ус Генади ижәла зҭатцәахыз акәалаҧ аатызшәа, Дворовенко нысҿытцҟьеит, иахьысгәалашәаз сеигәырҕьатцәа.

– Аа, Дворовенко! – иаагәырҕьеит даргьы, изеигәырҕьаз сеидроу!

– Уи даҽеа хыбрак аҟноуп, – иҳәан, ани, аҿыц дааҩнашылеит ҳәа сызҿу, ателефон аашьҭихын, дизасит, иеиҳәеит амашьына анҭытц ишизыҧшу.

Заанатцы ишеицәажәахьаз еиҧш, ицқьаны асааҭ ҩба рзы ҳидикылеит адиректор хада актәи ихаҭыҧуаҩ аҩ. Урош Боркович.

Ҳтыҧқәа рҟны ҳнатәааанза иааҳамтцадыргылаз акониакқәа, ҳаибадырра иазкны ҳҩарыхеит. Раҧхьа дназтцааит Платон-иҧа игәабзиара, днахашшааит иахьынзахәҭоу хылаҧшра ахьизырмуз, ус ихы абзиара аҟнытәи, урҭ руалҧшьа шынаргзазгьы.

Аиашазы, иара Платон Иван-иҧа дрыцҳасшьон. Уи амҩа ҳаныкәыз (аҕбеи аусбарҭеи 100-ҟа метра шрыбжьамгьы) амардуан ҳанаҿаз уажәы-уажәы даатгылон, ихьанҭан иҧсеивгара, агәаабзиара наза шимам убартә.

Уи ашьҭахь ҳажәлақәеи ҳматцуракәеи дразтцаауан ианитцон ҳзызнеиз.

– Иахьоума реилкаара уаналага, мызкаахыс игылоу ауаа?! – даахыхәмарит Владимир Фиодор-иҧа Власов. Ҳааибарччеит. Нас ибласаркьақәа ирзымтцәахуаз ибла ҟәыш-гызмалқәа ааҳхиган – шаҟа шәҿақәоузеи, аха шәҟасақәоузеи! – жәыларак иҽеацәыхьчо даалафит аҩ. Боркович. Иудыруеи ҳтагылазаашьа ҳхаҿы ианибааларгьы, мызкаахыс иахьа-уатцәы ҳәа, инахыга-аахыго, ҳус қәацарак амазамкәа ҳгылазаашьа ҳхаҿы ианубаалацәап!

Егьи, ажәыларахәа иҽеызцәихьчо, абылра зыхҟьаз аилкаара, ахара зду иҭакҧхықәра акәын. Мшәан, аҕба ҳзыҟазтцаз дара роуми, ҳара цас, ма машәыршақә иауааблых!

Ажәакала, ахәқәа рведомост уатҵәынӡа иҟалом ҳәа иахыргахт, ҳаипцыларагьы – уатҵәахьы. Амала ирҳәеит миллионк акыр нархны ишҳазтәо. Ҳаргьы рлымҳа инҭаҳшьит абылра аҿапхьа рҭакпхықәра шыҟоу.

Ахьхьа-цьцьаҳәа апсшәақәа неибыҳәаны, ҳнеипцырҵит уатҵәынӡа ҳәа.

Февраль 1

Иаха Трогирҟа ицаз Дворовенко, ҳара ҳгылааанӡа даахьан. Ашьыжьтәи ҳаилацәажәара ҳеадмырхалакәа ҳҿынаҳхеит иаҳзыпшыз Кукич ишҟа.

Ахәылпаз аҩ. Кукич икабинет аҟынтәи арестораан ахь аиасра иаанагоз иахьатәи аҩганк реипцылара аилибакаареи аиқәшаҳаҭреи рымҩахь икылсит ҳәа акәын.

Ақалақь агәҭа игылоу арестораан «Загреб» унацәа нузаламкуа уаала иҭәын, ҳтәарҭа дырхиааанӡа абар аҟны фырцьанқәак аанаҳкылеит. Уаҟьанчаҟьанбжьы зыҩнымыҩуаз арестораан иҩнатәаз зегьы хацәан. Аматц зуазгьы убыс. Ҳлатәамҭазы дҳәырпсаруа, ааигәаӡа аныҟәара иалагаз саби хәҷык сапхьа даагылеит, аты ибазшәа ибла хәҷқәа ҭырхаха исыхәапшуа. Сцьыба значокк ҩҭызган, инисыркит, иаргьы дгәырҕьан, дқәасқәасуа иани иаби идирбарц иҿынеихеит. Анацьалбеит дқамҳандаз ҳәа сгәы аҭып иҭамгыло сышихәапшуаз, иҭып аҟны днеин, астолқәыршә аҿацә дамҭхауа, мама, папа ҳәа дгәырҕьатцәа иҳамҭа дирбон, – закә насыпузеи! – саатынчхеит саргьы.

Ҳастол ақәыргылара иаҿын ахьшәашәа, апха, актәи, аҩбатәи, ахаатә, арыжәтә, ашәыр, доусы иитаху.

Ҳнаҩстәи азал аҟны астол иахатәаз ахатцеи апҳәыси рхәыҷы, апхьатәи иааста акыр дҩажыцәын, аҕьараҳәагьы дцәажәон. Уи ахәыҷқәа зегьы реипш, иаргьы ҭынч дҟәызгаӡа дызтәомызт, зегьы илапш рхын, зегьы интересс икын. Урҭи ҳареи иҳабжьалаҳаз ашәҭқәа дыргәылпшны дҳахәапшуан, нас дхыкәшаны ҳапхьа даайны даатгылон. Арестораан азалқәа еиҩкааруп бҕартцахьынӡа иҩышьтыху аҭызқәа рыла, хыхь ашәҭқәа

ҭалаҳаны иҟатцоуп. Сҿапхьа иаакылҟьаз асаби инеисыркит Ленин исахьа зныз азначок. Дыԥхашьаԥхатцо, дкәанызануа иԥасымихын, днатцҟьеит иани иаби рышҟа. Дынҳадҟьаанӡа, азначок иаԥхьа иаркны, ижәбома сзакә фырхатцоу иҳәозшәа, дцыхӡа дааин дааҳабжьагылеит азауад ареферент Пиотр Живковичи сареи. Уи снаиахәмарырц шиҭахыз мԥашьо, хәҷыхәҷы днысзааигәахон, дсыхәаԥшуан иблагәыцқьақәа ҭырхаха.

– Ахәыҷқәа бзиа ушԥарбои! – иааҵьеишьеит Живкович.

– Ауаԥ бзиа асаби иаҟара аӡәгьы диздыруам! – снаԥышәырччан,даашьҭыхны сшьамхы дныкәсыртәеит.

Иааибарччеит аҟанҷ анкыдло еиԥш аҿҿаҳәа астол иахаз ауаа. Сара схәыцра хара ицахьан. Салан сыԥныҭаацәаратә дунеи, сыбла ихгылан Даури Нареи рхәыҷра. Акыр тцуама, Даур, уажәы иҷырҷыруа сшьамхы иқәтәоу даниаҟараз. Уи тцыԥх аԥхынра иан длыцны Вентспилс даннеиз есымша сыбла ихгылоуп. Дкалахәтцәаӡа, ичамадан кны иан длаԥууа скаиута данааԥнашыла, ҿыц аусурахь иаарышьҭыз аӡә иакәыз џьышьа снихатцгылеит. Аа, абар сынтәа абжьаратә школ далгоит – изеиԥшрахари иаԥхьаҟатәи илахьынтца?!.

Ианцоз, ипалта хәыҷы анынеишәыртца, дааин инап хәыҷы ыршәны аҟьаԥҳәа снапсыргәытца инаниршәлан, «Довџьениа» ҳәа аԥсшәа насеиҳәан, иҿынеихеит. Срышьклаԥшуан, сыблақәа ҭраа, ҿыц исырҳаз аԥыза хәыҷы дызманы инеиуаз ауаа. Иаргьы, ашәхымс инхытцаанӡа, уажәы-уажәы ишьҭахьҟа даахьаԥшуан, сахьаанижьуаз игәы ишалоу ихаҿ хәыҷы ианубаалартә.

Рышьҭахь ашә анынкыдҳала, саақәыԥсычҳан, иԥхеиԥхеиуа саԥхьа иқәгылаз кашталет снаҿыхәеит, инҭыԥсааз сгәы нарҿыхарц. Шаҟа игәхарштгоузеи аԥы!

Февраль 2

Шаҟа сыԥсахы неиланатцазеи, ашарԥыетцәа иацҿызтуа арбагь еиԥш сызлаз аԥхыӡ хаа салызхыз ате-

лефон абжьы. Иацы ахәылпазы ареcторан иҩдәылтцыз доусы ҳҭыпқәа рышќа ҳаимпуан: Власов – Белградќа, Дворовенко – Трогирќа, ҳара ахҩык – Платон Иван-ипеи, акапдани, сареи «Иадроагентство» ашќа. Уаантәи Москваќеи, Баҭымќеи ателефонқәа ирысын, ираҳәан аҭагылазаашьақәа зеипшраз. Сара аиҳараӡак гәахәарас исзыќалаз Анатоли Алексеи-ипеи сареи ҳаицәажәара акәын, уи акраамҭа сшамырцәозгьы, ацәа санҭанагалахгьы пхыӡла дызбон…

Аха ихароузеи, ҳанышьҭалоз адтца зауз, авахтатә цхырааҩ, уи иуалпшьа наигӡон, иҳаман амҩа. Ҳанлалбаауаз «Мерседес» ааин «Сухуми» инатцагылахьан, аҩ. Живкович апсшәақәа наҳаҳәаны ҳанҭаиртәан, ҳамҩа ҳныкәитцеит. Сплит ишыналшәатцәќьаз зыбҕа неитцызхыз «Мерседес» шьҭхысаа ҳама инеиуан, ҳамҩа шьҭан Задарќа. Амш алахь еиқәын, мачкгьы иќьатцәыран. Наќ ҳнаскьацыпхьаӡа асы пашәӡа изқәыжьыз амашьынақәа ҳпылон, ҳагәылалон амш алакҭацәгьа. Шибеник зымҩа иааныжьны пшьынҩажәижәабатәи акилометр ҳнахысуаны, ҳналалеит ашьаршьаф ќәашӡа изкәыршәыз апсабара.

– Иудыруеи асаушьала ҳҭанасыргьы! – назгәаҳҭеит запхьаќа зымҩа абжа шьҭаз ауаа. Ҳамҩахь ана-ара игылаз асасааирҭақәеи акакалкырҭақәеи руак аќны ҳааҭгылеит ҳапсы неиҭаҳкырц, ӡык ҳнахәарц. Ацқьареи аиҿкаареи ихыркыз асасааирҭа хәычы атцаќатәи арестoран ҳаҩдәылтцын, амашьынахь ҳҿынаҳхеит. Уаќа зпортфель ыќаз Платон Иван-ипа ипортфель дынҭалан, иааҭыган Вахтанг Давид-ипа инаиитцеит ахыхьхәшә. Уи ахыхь дахашшаауан. «Мерседес»-гьы натцќьеит.

– Ибзиахоу ухы? – ҳнаиазтцааит ахәшә нызҿазыршәыз ауаҩ.

– Ааи, ааи, салгеит! – неиҳәеит ихәцәырххо албаадара иаҿыз. Минуҭқәак рышьҭахь даҿа дунеик ҳналалазшәа амш еихыкка-еитцыкка, амра наҳҿахәмарит. Апсабара ахаара, апшӡара, заҳаитќәиҭ шьҭнахыз, – ҳаннеиз ҳамбаӡакәа, ҳатцаќа амшын ахықәаҿ ишьҭаз ақалақь Задар ҳналалеит – амшынуаа рықалақь.

Анатоли Алексеи-иԥа идтәа анагӡаразы Задар инеиз ҳзызнеиз Иван Ԥаша дыҟамызт, дыҟан Иапониаҟа. Ҳаздызкылаз уи ихаҭыԥуаҩ – акоммерциатә директор Бранко Браикович иҳәеит рыҕбарныҟәарҭатә усбарҭа аначальник Иван Ԥашьа Баҭым даныҟазтәи асасдкылара изыҟарҵаз ада ҳәатәы шимамыз, даргьы ыҟазшәа аҟара ишазыҟаиҵаз.

– Дахьшәыҟәымшәаз хьааигашт, аха иҳамчузеи! – даацышәырччеит Бранко Браикович. «Иуготанкер» аусбарҭа ааныжьны, Браикович аԥсшәа наиаҳәаны ҳлалбааит. Адкылараҟны иҟаз аӡәы ҳмашьына дҳацҭатәеит, уи Сплитҟа дҳаццарц акәзу, ус имҩатәны џьаракыр дцозу сзеилкаауамызт. Ус аҕбаремонтҟаҵарҭатә зауадк ашҭа ҳанҭалеит. Ҳамҩанызаҩ ҳима дахьаахалаз иаҳԥылаз адиректор аҩ. Маштрукои ҳареи ҳнеибаирдырын, иара аԥсшәа наҳаҳәаны длалбааит. Уи, аурысшәа цәгьамкәа изҳәоз адиректор икабинет ахь ҳныҩналеит, ҳнеибартәаҟәаанӡа ҳаԥхьа ашәырӡқәеи акаҳуеи аақәгылеит.

– Аҟырҭуа чаи шәҭахызар иҳамоуп, – дынҳалаԥшит Хрвоие Маштруко. – Араҟа, – иҳәеит уи, – аҟырҭуа чаи ареклама ҕәҕәа азыруеит, «ҩышә шықәса ныӡҵырц зҭаху аҟырҭуа чаи жәжәла ҳәа рабжьыргоит», – даачеит уи.

– Оо, аҟәра раҵәа ахьнырҵуа арҭ рҟноуп, – назгәеиҭеит Вахтанг Давид-иԥа ихы насыҟәкны. Ирзеиҭасҳәеит аԥсуа ҭаҳмадаҵәа ретнографиатә ансамбль аҭоурых, урҭ рансамбль 100 шықәса цҟьаны изхымҵуа дхәыҷуп ҳәа дшаларымҵо уҳәа инархәмараархәмарны ҳҭоурых маҷсаҷк расҳәеит. Урҭ ачаи ҽаҩра беиа шрымоугьы, ачаи рыжәтәуп ҳәа ишырымԥхьаӡо, рыжәтәыс, ӡышхәас ирымоу аҩы шакәу. Ажәакала, зных абжьаларҭа ансоу сажәабжь иџьашьаны иазыӡырҩуан, иазыӡырҩуан аԥшәмаҵәа реиҳа дара сҩызцәа!

Адиректор иҳаиҳәеит ҵыԥх «Алексин» ҳәа изышьҭоу ҳаҕбак аремонт шазыҟарҵаз, уи анаԥхгаҩцәа ишҩызцәа бзиаҟәаз. Урҭ аныҟаз акамыршша ишаамҭаз, бзиа ибаны ишырфоз. Урҭ рыҟазаара игәаланаршәаз ажәабжь џьашьахәыкгьы ҳзеиҭеиҳәеит.

Амшын ауаатәыҩса ишыргәыгыртәоу иадырган ҳзыҩнатәаз аресторан. Уи аҭзы икыдкнаҳалаз акаҭа – лабҿабатәи рбаган амшын иҭнаго ҳастол иаақәгылараны ишыӄоу.

Арестoран апшәма лшьапы дықәгылаӡамызшәа акәын ҳаматц шылуаз. Ҳара ҳадагьы ауаа агмызт, аха зегьы дрыхьӡон уи апҳәыс тцаҕа хәҷы. Пршут ҳәа амзаҿеипш – ицыҩцыҩуа (аҳәажьы) хыжәлагас еиҩырсса иаақәлыргылаз ажьтцаа анаҩс, егьырҭ афатәқәа зегьы мшынтәқәан.

Сара, Амстердам акамыршша зфахьаз, зегьы ргьамақәа збон хьаас иӄамтцаӡакәа, ишьапымацараха иӄапшь-ӄапшьӡа изны иаақәдыргылаз адыҕаҷиақәа рыда. Уитцәӄьа схала снапы сзаркуамызт. Аха, – ари анумфа акгьы умфеит ауп, – ҳәа исыдрымцалар руамызт.

– Тцыпх «Алексин» акомиссар акамыршша шимфоз игәшәа ҳәаны мчыла акы аниҿаҳтца, игәапхан итцегьгьы даҳәеит, аха интцәахьан! – ацәажәара даҿын адыҕаҷиа сымазырҽхәоз ауаҩы. Уи иҳәеит Иугославиа иааны адыҕаҷиа зымфаз Иугославиа дыӄан ҳәа дшыпхьаӡам. Америкеи Франциеи уҳәа атәылақәа рӄынтәи адриатикатәи адыҕаҷиа рфарц азы мацара ҷыдала ауаа шаало…

– Сара сапсыуоуп, сышьхауаҩуп, шәарахжьыла сааӡоуп, – ҳәа исҳәаз ахаҭыпан, адыҕаҷиа афара злаcгәаапхашаз алацәаажәара далагон. Иара иеиҭаҳәашьеи егьырҭ итәаз рыфашьеи сҿаӡы аарымгарц залшомызт, сапхьа ачанах заа ианитцахьаз абҕа анеиҩыстцәаз схаҭа исызгәамҭаӡеит. Ажьы пашәӡа. – Уажәрааҥӡа сабаӄаз!

– Акыс, хатәы ресторанк аӄны акәымзар ас ипхатцәыпхатцәуа есымша иуҧызгалода, – иаҳзеиҭеиҳәон адиректор. Арҭ арестoран апшәмацәа хатцеи пҳәыси даара рцьабаа рацәоуп, аха ҳара ицқьаӡа, ипхаӡа акрахьаҳфо ҳгәы алаӄоуп – дара ҳара ҳпара ргәы ӄанатцоит.

Амра акыр иласкьахьан, апсызтә ресторан цьашьа-

хәтә аҿапхьа апшәмацәеи ҳареи еизгәдурала апсшәа-қәа неибыҳәан ҳамҩа ҳанныкәлоз.

Амш каххаа иҟан, ҳамҩахь қәацк, сык ҳпыломызт. Сазхәыцуан Маштруко апсабара аҳауатә еиҭакрақәа дрылацәажәо, аҩадантәи апхаррахь иаалоз апсаатәтцәҟьа аара иаҟәытцит ҳәа иихәаз.

Февраль 3

Иахьагьы аҩ. Кукич иҟны ҳаипылара мҩапысуан. Аипылара азкын акалкулиациа хәҭа-хәҭала аилыргара, ахьатцрақәа, ашьақәыргыларакәа. Аҩ. Кукич игәалаҟазаара лаҟәын, уажәы-уажәы ддәылтцуан, дыҩналон. Атцыхәтәан дцеит, дцаӡеит, изларҳәаз ала, адиректор хада ишҟа. Асааҭ хпа инархысхьан иара дыҟаӡамкәа ҳанеипыртцуаз. Аиашазы, иаргьы ҳаргьы ҳаҭахӡамызт, иаҭахыз Дворовенкои, амеханикцәеи, егьырҭ анцьнырцәеи, ареферентцәеи ракәын. Сара Пачич иасҳәеит Плочаҟа ателефон дысзасырц, уаҟа иаарц иҟоу аґба «Генерал Леселиӡе» анааауа еиликаарц. Уи излеиҳәаз ала, аара иазыпшуп, иҟам макьана.

Февраль 4

Иахьа, ашьыжь какалк шааныскылаз, сҩыга стол снахатәеит сыҩтәқәа сцәеиқәымларц.

Силлиуминатор аҟынтәи избарҭан инеишьҭапало аусбарҭахь ицоз ҳауаажәлар. Сагьдәылымтцит, ҿымҭ-ӡакәа рцашьа цьашьаны. Ус, сҩуа сыштәаз, сышә даала-гылеит Олег Михаил-ипа, слеир ҟалома хәа.

– Бзиала уаабеит, сузызырҩуеит! – дласыртәеит Прохорович, слатәеит саргьы.

– Сзызтцаарц исҭаху азтцаара шәгәахы пнамтцәацкәа иҟам, аха еилыскаарц сҭахуп ҳусқәа зеипшроу, ааигәа аҩныҟа ҳцоу, ҳамцоу!

– Ицо ҟалоит, иҟалоит иаанхо! – наиаҭаскит сыхәмаруа. Иаанхоит зда царҭа амам, зда ихәарҭам, – нацыстцеит.

– Сара рыуа ганс сабаанхеи? – дназтцааит ибла ҭҟәашқәа сҿарпшуа.

– Уара ишԥоуҭаху?

– Сара ацара, – иҳәеит уи, аха, нас даатгылан, – иаҭахызар саагылоит, иахәҭоуп ҳәа шышәыԥхьаӡо, – нацитцеит. – Ицо-иаанхо рызтцаарахьы макьана ҳамнеицт, – сҳәеит уи ицо рсиахь дшаныз шыздыруазгьы. Аха асиа шьақәыргылаҩ деилашәацыԥхьаӡа аӡә данитцон, аӡә данихуан, иӡбамызт абри абриоуп ҳәа иаахтцәаны акы.

– Нас суԥырхагахом, исыдныҳәала, сара сцеит, – дҩагылеит Прохорович.

– Иарбан иудыснынҳәало?

– Шәкы рыбжа ҭасыршәит!

– Иудысныҳәалоит гәык-ԥсыкала, – сҩагылан инапы ааныскылеит. Олег Михаил-иԥа дынхоит Одесса. Хҩык ихылтц ирхылтцыз уҳәа дтаацәара бзиоуп. Абжьаратәи ашкол даналга, дспортсменын, аус иуан тренерс аканои дыртцараҟны. Аҭаацәара даналанагала, ихылтц аныҟала, диасит аӡсарахь. Амшын иџьабаа жәпакы адитцахьеит, иадитцоит иахьагьы, аус иуеит, иус ибзиаҭцәҟьангьы идыруеит, ддонкермонуп. Уи инхамҩа асааҭ амеханизм еиԥш еиқәшәоуп, автоматика инапатцаҟа аагыларак ақәым, иуы-иҳәа уашьуам, дҭынчӡа иара итәы ҟаитцоит, дкоммуниступ, иполитикатәи иидеиатәи еилкаара ҳаракуп, дҩыза бзиоуп, днаалоуп.

Ахәылԥаз дсыҳәеит икаиута аҟны снеирц, – маԥ смаҳароуп! – иҳәеит данындәылтцуаз. Слалбааит, 50 шықәса зхытцуаз идныҳәалатәын. Иҩызцәа асасцәа ааихьан, инаидҳныҳәалан, ҳнеибартәақәеит, аҭагылазаашьа ҳхы амариашаны. Ус, акаԥдан дуԥхьоит ҳәа ашә ихы аакылеикит аҩбатәи.

Аҩызцәа мыццакрыда ажәабжьқәак, лафқәак нараҳәаны, ргәы ныҟатца-ааҟатцаны зҳәаз иеиԥш, иааныжьны, акаиут-компаниа сныҩнашылазар, Платон Иван-иԥеи иареи тәаны ашахмат асра иаҿын.

– Сышәызыӡырҩуеит! – насҳәеит зыхәда агалстук ҟаԥшь ахоу апионер леишәа бзиа иеиԥш.

– Уабаҟоу уара?! – даатцааит Платон Иван-иҧа.

– Аҕбаҟны, – иаазыркьаҿны иныҟастцеит аҭак.

– Ҳара уда аныҟәара ҳалагеит, – иҳәеит ашьшьыҳәа уи.

– Уи иахәҭоу акакәны исыдскылеит сара, – насҳәеит, саргьы имырхьаацәакәа.

Егьи иҽеырзажәны дтәан, уаҳа иажәагьы алаимтцеит, саргьы снахьаҳәын, сҭыцахь сыҩхалеит.

– Издыруада уи аҧсадгьыл ахь ацара арласыргьы.

Февраль 5

Ашацкыра натцалоны иныщьҭалаз, сылацәа неихьысшьаанӡа сааҿыхеит. Есымша аамҭак азы агылара иашьцылахьаз, саамҭа анааи уаҳа соузыцәахуаз. Акраамҭа сыҟәиан иахатәи ахҭысҟәа схаҿы иааго, аха макьана исзеилмыргац иарбан чмазароу Анатоли Иаков-иҧа имоу. Уи иаахтцәаны мышҟәак роуп штурман еиҳабыс дҟаҳтцеижьҭеи итцуа, аха даатцәо далагеит, арыжәтә мыжда аганахьала. Закә рыцҳароузеи, ииҳәо неиҭаҳәо, ахы-атцыхәа узеилмырго, зны ипҳәыс лысаламшәҟәы дапхьо, зных ипҳа лыӡбахә далацәажәо, дца – дымцо, даа – дмаауа, ддәылысцар – дсыздәылымцо… Аха мчыла ддәылсымгакәа усгьы ихала дымцеитеи!

– Уцәоума, еи, шәи! – ҳәа дааҩналеит Платон Иван-иҧа, аванна азна ашәах ҟатцаны сышҭаиаз.

Аҭамзаара нышьҭастцан, дцеит. Адәахьы амш каххаа, амрахәага скаиута иҩнахәмаруеит.

Февраль 6

Амагазинҟәа усгьы уахынлоуп аус аныруа, иаха акыр аҟалаҟь иаланыҟәааз Платон Иван-иҧа ишьапҟәа чын, ашьыжь дзымгылеит.

Вахтанг Давид-иҧеи сареи «Иадроагентство» ашҟа ҳцеит ҳаҧсадгьыл ахь ателефон ҳасырц, аха ашә аркын, ҳхынҳәит. Уи усгьы ак иртцәиларoуп, ирхынҳәларoуп,

уажәы хьаас имоу ила шаапшуа инапахьы акгьы наимгаӡакәа амиллионқәа аҕба аремонтҟатцара иахьақәдырӡуоуп, аха ииаг! Ахәылпазы «Сандокан» атцыхәтәантәи, ахәбатәи асериа ҳахәапшит.

Иугославиатәи журнал-газеҭк ажәабжь ҿыцқәа рдырратаракны иаҳәоит иаарласны апублицист Исаак Доичер ишәҟәы «Сталин», аполитикатә биографиа штытцуа, ашәҟәы ацәа Сталин исахьа антцаны, иаазыркьаҿӡоу атцакы, ахқәа, ахә, анапатцаѡра ишахыццактәу, анапатцаѡратә ахә еиҳа ишылаҟәу... Уи, Троцки изку атрилогиа автор иѡымтақәа, атиртақәа рҟны иахьабалак иқәуп.

Ссиршәақәоуп амшынуаа рпсихологиа шыҟоу. Амшынуаѡ иаҟара арыцхә 13 иацәшәо, мышьтацәгьас изшьо макьана уаѡ сиқәымшәац. Ашьталарахь схы насырхоны иааѡнашылаз Саша Виноградов даара сирччеит.

– Уахәапш ҳаҕба акрақәзар закә мышьтацәгьароу изықәшәаз, – иҳәан, сапхьа иаақәитцеит «Сплит» аҕбаргыларатә верф арекламатә проспект.

Снахәапшит «Сплит» 1973-1975 шықәса рзы зыргылара иаҿуи излагараны иҟоу аҕбақәа рсиеи.

– Иубеи араҟа мышьтацәгьарас?

– Уахәапш асиаҟны «Сухуми» рыцхәс изықәшәаз, – даапышәырччеит Саша.

– Жәаа ҕба ахьеиқәырпхьаӡоз ҳара ҳтәы 13-тәи аҟны игылан.

– Оо, Саша, шаҟа удинхатцаѡузеи! – сааихыхәмарит.

– Мап, динхатцараӡам, аха ипышәоу мышьтацәгьа рыцхәуп! – ҳнеибарччан, ашара бзиа ҳзеиҕьашьаны ҳнеипыртцит.

Февраль 7

Шьыжьхьа ҳнацҳаны ҳаныѡхала, азауад ахатарнакцәа ааихьан. Акапдан икаиутаҟны ҳлеибартәан, аус алацәажәара ҳналагоны, ажәѡан далҟьазшәа агәарахәа азхаз дылҳалахаит амеханик еиҳабы. Ашырсырхәа

ҳәатцибаҳәан ҳнеихаххит, илышәшәаз ипсы аагашьа зламыз аҳасабала анс-арс ҳҳәеит, аха иахьа пҳра, уатҵәы пҳра деихапсхьан. Али-пси рыбжьара ииакылҟьаз аҳақьымцәа апсы аӡәыр диргылахьазар ддыргыларын, аха, аха псыхәа змамыз аҿапхьа имчыдан. Саатқтәи рықәпара анаҩс иҳаҳәан Маи Фиодор-ипа ипсҭазаара дшалтцыз. Аиашаз, ҟытбжьык изтымгаӡакәа ишгылоу иаалырҟьаны згәахы пҵәахьоу сиқәымшәацызт, сыдагьы зегьы ирзыҟалеит илаламбатәны. Ашара згәы ҭнаҟьаз ҳамшынуаа рҿеиврыпхаа, рылаҕырӡқәа хаҟәҟәаала аҕба иқәгылан. «Сухуми» аҕзыбжь «Сплит» иахыҩуан, днаскьаагон, аҕбахь уаҳа хынҳәра зқәымыз, зыпсҭазаара амшын ихзырӡлаз, амшынуаҩ Лепаев.

Бзиала, даҽа ааха ҕәҕәак ҳнызтцаз Маи Фиодор-ипа!..

Февраль 8

Иацтәи агәытҟьара иамырцәаз ауаҩ ашьыжь сҭагылазаашьа зеипшраз алацәажәара аҭаххарым.

Иацы апсы имҩапгара азтцаара анцәыртц, схала исҳәеит сара уахь ацара сшазхиаз, аха Анатоли Алексеи-ипа телефонла ианиарҳәа, мап иҳәеит, актәи «Сплит» дыҟазароуп ҳәа.

Апсыбаҩ хәшәдыркырц, аекспертиза ҟартцарц, ацинк-кәыба уҳәа иргаз уатҵәы ипсадгьыл Владивостокҟа адәықәтцара иаздырхиеит, насгьы аҩбатәи аелектромеханик дацдәықәаҳтцарц ҳаӡбеит.

Ашьыжь азауад аҟны ҳаиҿцәажәара иацаҳтцарц ҳахьнеиз, Дворовенко даҳзыпшын. Ҳаиманы ҳахьеипылалоз, Кукич икабинет ҳныҩнашылеит. Апшәмацәа хазы еилацәажәозар акәхарын, имааицызт. Платон Иван-ипеи Дворовенкои галабақәак неибырҳәеит, галабақәак моу, Платон Иван-ипа дзықәхәааз Генади Иван-ипа дыхәшаха, дракьҭашәақьҭуа даатәеит.

Асааҭ 9 рзы илатәаз, 2 рзыҳәан ҳаагылан мачк ҳшьапы неитцаҳхит. Усҟан Кукич ҳиманы адиректор хада ишҟа дхалеит. Минуҭқәак ҳаидтәалара, ҳаицәажәара мҩапысит апсы аланы.

Платон Иван-ипа далацәажәеит Қырттәылеи Иугославиеи ҳауала, псабарала ишеипшу, адолматинцәа ақыртқәа ишреипшу, аиҳаразак апҳәыс лпатуқәтцараҟны, рашәаҳәашьа, рысасдкылашьаҿы, аҩы шырацәоу... Уи иажәақәа Вахтанг Давид-ипагьы инацирғызуан.

Аҩы азбахә ахь ианиас апшәмацәа ирҳәеит аҩы шырацәоу, аха аҩы аиҳа азы шырацәоу. Ҽаҩратагалан ашьақартә кризис шрымоу, анхацәа аҩы алырхырц заа ишаархәо, напсыргәытцак ажь ведрак аҩы шалырхуа, аха атцыхәтәаны закәанла ашьаус ишақәдыршәо зылеи шьақарлеи аҩыҟатцаҩцәа...

– Аа, зынзаск ҳара ҳхатақәа! – игәырғьеит сҩызцәа. Адиректор хада уи иаххәааны иҳаиҳәеит ажәабжь.

– Таҳмадак даныпсуаз иҷкәын дааиган имаза изааиртит, – иҳәеит Врандичич, – ажьгьы аҩы шалтцуа удыруазааит! – ҳәа.

Уи даара ҳарччеит, ҳгәы итиҳәаазшәа аҟнынза. Уаҳа дук хеидмырхалакәа ҳус ахь ҳалбааауан. Платон Иван-ипа ҳамтас абаҩлых наитаны, ҳусураҟны цхыраарас иара иҟнытәи иаҳтахқәаз наиаҳәаны ҳлалбааит. Амла ҳхазырштыз ҳаицәажәара, амра анташәоз ҳнамырбазеит, ахәылпазы ҳмида-гәидаха аҕбахь ҳхынҳәит. Ишпахьантароу ахалара.

Февраль 9

Ахәыцра еиқәарақәа ныпхьацаны пхыз гәытҟьагак сналалоны акыркырҳәа ателефон абжьы аагеит. Ашырҳәа сҩатцҟьазар, аҩнынтәи! Сгәы ҟәандаза, ахәырбғьыц нақәыртцазшәа ахьаақәа нахьазцаз атрубка ныкәтцаны саныҩдәылтц, еилагылан ариабжьарак зыцәа ҟьалоу ҳамшын-уаа. Санынрылапш сгәы иаарыцҳанашьеит, ишпарцәыхьантоу атцх ахгара. Ишпартаху рхәыцрақәа ныпхьазцаша, ргәы назырҟәандаша ажәабжь ҿыцк нараҳарц, аҩнынтәи ртаацәарақәа рыбжьы нараҳарц... Ашарпазы иплашь цәапшьи, бзиа иибо, зынгьыпхынгьы ихимхуа ицыгцәатә хылпеи рыла иееибытаны дааҩнаххит Вахтанг Давид-ипа, сара сцеит аконсул сипыларц ҳәа.

Ҳара, Платон Иван-иҧеи, аелектромеханик еиҳабы Валентин Михаил-иҧеи, сареи аиҧыларахь ҳцеит, ҳаиҿцәажәара знымзар-зны усгьы аҭыхәа шҧаҧимҭцәари ҳәа. Азауад аусбарҭа ҳаныҩхала Вахтанг Давид-иҧа амашьына аҟамзаара даргәамҭцуа дгылан. Ус Дворовенко дызманы иааиз амашьына дынҭатәан даманы инатҵҟьеит, ҳара Кукич икабинет ахь ҳаҩхалан ҳлеибартәеит.

Аусура напы налаҳмыркыцкәа аштурман еиҳабы дааҩнашылеит, аконсул ҭцаҟа дыҧшуп ҳәа.

Слалбаан, ҳаиманы аӷбахь ҳааит, Чхаиӡе дубар даахә.

Николаи Александр-иҧеи сареи какалк аанкыло, ҳҭагылазаашьақәа зеиҧшроу наиаҳәо ҳшеидтәалаз, иҧсы изеивымго, дҳашқьҧышқьуа дааҩналеит Вахтанг Давид-иҧа. Уи убысҟак иҧсыҧ игәы икылачуан, аӡы зҭцабаз аҧсыӡ усҟак аҳауа аҿанагаларым, ацәажәара илнаршомызт. Уи иҧылара дахьахьымӡаз, иахьеивнагаз ихаҿы изаагомызт, издыруамызт уи ауаҩ гәык-ҧсыкала дшизыҟоу злааирҧшра. Сгәы аҭыҧ иҭагыломызт, абыржәы згәахы ззеивымго игылоу дахьгылатҵәкьаз жәацы илеизҟәҿыз исахьа сыбла ихгылан… Аҧсыбаҩ аиқәыршәара, амҩа аҟәҭцара азырхиара знапы ианыз «Иадроагент» ахаҭарнак иааиз имашьынала аҧсыжратә маҭцзура ахыбраҟны ҳалкылсит.

Уи ахан хьытцәцара ҳныҩнашылааӡа арыжәтә хкқәа наҳҧызгалаз аиҳабы иҳаиҳәеит асааҭ акы инаркны аҧсы акәыбахь диаганы акәыба ачаҧара ишалаго, иаҭаху ашәҟәқәа шеиқәыршәахо. Ус анакәха, ирласны аӷбахь ихынҳәтәын, автобусла ҳауаажәлар ахәшәтәырҭахь иганы иҭцыхәтәантәиу аиҧырҭцратә еиҧылара амҩаҧгаразы.

Ус иагьыҟаҳҭцеит, ҳрыхьӡеит ҳусқәа асааҭ ҩба рҟынӡа.

Устәи Платон Иван-иҧеи, Цвигуненкои, сареи ҳхынҳәит аиҧыларахь. Уаҟа иаҳзыҧшыз Дворовенкои егьырҭ Иугославиатәи аҩызцәеи саатк еиҳа ҳееидаҳмырхалеит, ҳкылеибагеит аиқәшаҳаҭрахь, ҳаиҧырҭцит ашәахьанӡа аиқәшаҳаҭра шәҟәыла ирхиахарц, анаҧатцаҩрада ус амамкәа иҟатцахарц еибыҳәаны.

Аҕбаќны ҳахьааиз аконсул Исачев Николаи Алексеи-иҧеи Вахтанг Давид-иҧеи ҳзыҧшын, ҳлеидтәалан акыр атҵх ҧаҿеит.

Февраль 10

Иахьатәи амш излалукааша акгьы иалаќаӡамкәа иниасит. Иахатәи ҳажәеиқәырҧара блатҵырхәыла ҳаихәанарҧшуеит, аха дипломатиатә хьатҵрақәакгьы ныќаҳтцоит. Ииашоуп, уи, Вахтанг Давид-иҧа, алаҧштҵашәареи ахжәареи рхаҭарнак хада иихәо хшыҩаас иќатҵалатәӡам, саргьы исеиҩсыжьлон, аха сгәахы кыдгылазар акәхап. Аҭак иоуз наламтҵашәа сҳәатәы иасыргоит ҳәа даналага, ажәҩан ахь ишьҭыббыз адгьыл ахь дылбаагатәын. Атҵәы мблыкәа акәац зӡуаз ҳасас, дыщдипломатыз ҩашьомызт, аҳәашьа иеақәыршәаны, иахьадгылатәыз днадгылон, зтәыҩа хызжәоз иҿаҧхьа хьатҵрақәак ныќатцо.

Ҳаимак зны-зынла зыҽеналазырхәуаз Платон Иван-иҧа ибжьы уи зынӡак илахатҵ аргьыжьуан.

Ишгылаз иҧсыз иҧсратҵәќьагьы акгьы ҳнамҭеит.

Шаќа ҳхала ҳхы ҳаруадаҩуазеи, иҳамоузеи еимактәыс?

Ашьжьымҭан апартиахь дҳадаҳкылеит ҩышықәса раахыс кандидатс иќаз В. Косивцев. Уи, иаалырќьаны зыҧсҭазаара иалтҵыз ҳмеханик еиҳабы М. Ф. Лепаев икәыба дацныќәарц деиқәҳаршәеит, аҧыррада ус имамкәа.

Ахәылҧаз асааҭ 20 рзы иааиз амашьына ҳалҭатәан аеропорт аќны ҳанкылсит.

Минуҭқәак рышьҭахь М. Ф. Лепаев иҧсадгьыл ахь иҿынарханы ҳаахынҳәит.

Февраль 11

Ашьыжьымҭан ақәа алеира ишаҿыц иаҿын.

«Иадроагентство» иаанашьҭыз амашьынала ақалақь ахь ҳцеит Платон Иван-иҧа дҳаманы, ииаша-

ны иаҳҳәозар, иара иҭахрала. Уи зышьҭахьӄа ааигәа ихынҳәраны иӄоу дхәаахәҭырц иҭахын, шьыбжьонынӡа амагазинҟәа ҳарҭан.

Магазинк аӄынтәи магазинк ахь ҳныҩналамҭазы иӄалаз ахҭысоуп акьатеиахпҭҵәаага. Платон Иван-иԥа аҭаҭын ахара саӄәытцит ҳәоуп ииҳәо, аха есымша акы иҿакуп. Зны исарочка ибыллап, зных – дзыҟәтәоу акресло, мамзаргьы ҽакы... Уажәы алҩатцә ихылыбгбуа дҳабжьаргыланы ҳашнеиуаз магазинк абартца ҳахьыныцалаз, ипапирос ыршәны азна аҟьаад еилаҳәараҟәа зҭаны игылаз инҭаршәны, аҩналарҭахь иҿынеихеит. Азныказы иаасцәымыгхеит аҟьаадҟәа амца рыцрамландаз ҳәа.

Егьи, заахәамҭаҟәа ныргыланы зыԥсы зшьоз иведра акәзаарын, – изакәызеи иӄаутцаз ҳәа апапирос хыблаах ҭкәыцәааны ҿааиҭит.

Аминауаҭра шьҭаҭцаны амагазин ҳныҩналеит. Узычҹозар уҹала! Иаахәатәҟәа ҳанрылга, агентство ашӄа ҳцеит Москваӄа ателефон дасырц. Иаарласны аҭак ҳауит ателефонҟәа дрысырц ахьиҭахыз аҭак шыӄарымтцоз ала.

Уатцәы Плочаӄа ҳцара иаҭахыз ашәӄәҟәа ҳзылырҩааит, уаӄа «Генерал Леселиӡе» ааны игылоуп, ҳусбарҭахь идәыҟәтцатәны иҳамоу амаҭәахәҟәа ҳгарц. Иара убыс, ашәахьа 17-ҩык ҳамшынуаа зыҩныӄаҟәа идәыҟәаҳтцо рышәӄәҟәа еиҟәыршәаны иаҳзыԥшыз амашьына ҳҩаҟәтәан, иаха ахәылԥазы инаркны ҿааихак змамыз амш кауа, амрахәага ҳаҟәыҹҹо «Сухуми» ҳаҩхалеит.

Февраль 12

Адриатика аӄәытцәа наӄ-ааӄ иахагылаз ашьхаҟәа икәеикәеиуа ирытцаҽырбон, урҭ абахә цәҩажәҟәеи, аца́ӄьаҟәеи, тцаӄа ирҿагылоу ашәаԥыцьаԥ риатцәареи ҳәа ирхылтцуаз аныруан, еилаԥсон пштәы рацәала.

Абахәҟәа еиҩырсса еикәатцәиуа инагаз амҩачаԥа иаауагәаланаршәон Кавказ Амшын Еиҟәа аҿыҟә. Аха

акырӡа иҳаракыз ари амҩа цьара-цьара абаа аҭӡы ахықә уныкәххызшәа ишиашоу амшын ахь илашьҭын, улҭапшыр угәы нҭыпсаартә иҟан, аиҳараӡак иахьхыркаамыз аҭыпқәа рҟны. Иахьхыркаамыз аҭыпқәа рҟны шаҟа машәыр ҟалахьоу, шаҟа машьына алҟьахьоу рышьҭа убарҭамызт, аха иахьхыркааз аихатәы багьыркәа ҟәаҟәаса шаҟа бҭалахьоу здыруадаз, гәҽанҵарак руашәа рышьҭақәа ҭгәыхаа-ҭгәыхаа илаган. Зуаҩықәра абжеиҳара ирҭысхьаз ҳара ҳмашьынаныҟәцаҩ дҭынчӡа, мыццакрада, дызса-ӡсо ҳиманы днеиуан, аҿывсывҳәа иҳавҟьоз «аҭырчеимҩапгаҩцәа» цьашьо. Уи иаҳзеиҭеиҳәон арҭ ҭцыхәапҵәара змам архәаракәа шаҟа рылҟьахьоу, шаҟа машәыр ҟалахьоу, аццакра, аҧсаҟыпсатҵәра ҟалахьоу.

Ссиршәақәа ипшӡан, ицьашьатәын абахәқәа ирҿагылаз ахатәы ҩнқәа, асасцәа рпылара иазыхиаз асасааирҭақәа, аресторанқәа, акакалкырҭақәа.

Урҭ, апсшьаҩцәеи атуристцәеи рыдкылара иазхиаз рнаҩс иҵьоумшьарц залшомызт хыма-псыма ацаҟьақәа рхәашаны аҩн ҿыцқәа рыргылара иаҿыз. Нас ишпа, иццакыроуп, абар акурорт сезон ашәхымс иахьылагылоу.

Аҵангәаракәа реипш хаҳәла ихкааз ауҭракәа, ауҭраҭыхқәа рҭагалара иаҿызи, ацаҟьаракәа ирықәиааны ишьҭагьача-шьҭагьачаӡа зкьатрацәқәа шыҩзышьҭра игылоу аӡахәаҟәа раарыхыҩцәеи дгьылк неиужьны ирпыхьашәар иҟарҵараны иҟаз!

Ҵлочанӡа 115 километр зҿапхьа ишьҭаз иаҳпылон ахаҳә илиааз аливковтә ҵла маҷымкәа, цьара-цьара ибаҳчараны ихҟьан. Урҭ исгәаладыршәон бгьыла, шәагала абгызратҵла, мшәан, ирҿалогьы еипшыми – акы ҟапшьхоит, егьи еиқәатҵәахоит умҳәозар!

– Ахәшатҵла шаҟа ирацәоу ала анхацәа ираазозар акәхап, – ҳәа азауад усзуҩык ҳаниазтцаа, – аус адулара цәгьоуп азы ихыршьаауеит! – иҳәеит.

– Ус адуларас иаҭахузеи?! .

– Аҟәшәара! – назгәеиҭеит дыхәмаруа. Аиашазы афарагьы мариам! – уи аҩыза пшәымада иҿио

аливковтә ҵла аныҟалалакоуп апшәмацәа аныраце̄аԥхо ҳәа ииҳәаз сгәаладыршәон уажәы сахьрыхәапшуаз. Ҵлоча ҳазааигәахоны Пицундатәи апшаҳәа ааугәаланаршәартә, Амзареипш ииашарҭамзаргьы, иҵсараны ҳнытҵалеит. Ашәапыцьаԥ шаҟа аԥсабара иарԥшӡагоузеи, иацәԥычоузеи. Хыхь, амшын ахыҟә ахәы ҳаракыра аԥсаҟәа ирхыҳәҳәо иҟәгылаз абаҟа рыхьӡынԥылан апартизанцәа, зхы аԥсадгьыл ахаҟәитра иаҟәызтҵаз. Араҟоуп раԥхьа, ҳамԥапгаԥ излеиҳәаз ала, апартизантә ҕбаҟәа рҿахьеидыркылаз.

Абар ҳаԥхьа ииацәыртҵит аԥшьхак ирыбжьатәаз Адриатика аҟәытцәа аԥаӡара ибжьагылаз аҕбаҟәа, Ҵлочатәи абаҕәазахь аҭалара иазыпшны.

Уажәраанӡа ҳарҕьарахь амшын ҳахәлаччо ҳхыҟә-гыланы ҳаазҭгьы, уажәы Ҵлоча ҳналалаанӡа ҳармарахь ииацәыртҵит апшаҳәа, ҳарҕьарахь – ацаҟьаҟәа.

– Ари пцызла ибеиоу ӡиоуп, – назгәеиҭеит ҳапшәма.

Аӡиа ҳашьҭахьҟа ииаԥыжьны абахә ҳахьаава-ҵәииз, ҳатцаҟа ҳнарылапшит аҕбаҟәа. Ҵлочатәи абаҕәаза. Абаҕәазахь аҭалаpазы иаҭахҟәаз ашәҟәҟәа неиҟәыршәаны агент мотоциклла ҳаԥхьа дгыла-ны ҳанҭалеит агәашә аҟны амашьына аҭатцара зеадзмырхалаз атаможникцәа ҳнарывсны.

– Америкааи, италиааи, абырзенцәеи рымшы-нуаа рзы арахь аҭалареи аҭытҵреи даара иуадаԥуп, агәаҭара ҕәҕәа иахысуеит, иахьконтрабандистцәоу азы, – назгәеиҭеит ҳахьынҭалаз зхатәы такси ҳаҟәтәаз имашьына атца амԥа агәԥылгара иахьныҟәҳәазаз дахӡыӡаауа.

«Генерал Леселиӡе» акранҟәа ахагьежьуа аида-ра аҟәхра иаҿын ҳанынадгылоз. Апшәмацәа ҳпылан ҳхаргалеит. Уи Польшаа рыҟатцамҭа аидаратә ҕба ду аԥнутҟа архиашьа, акаиутаҟәа, акоридорҟәа уҳәа напҟазарак агым!

Ари аҕба здызкылаз ҳара ҳкапдан В. Чхаиӡе иоуп. Уи «Сухуми» ахь диасаанӡа уаҟа аус иуан, ицхыраа‌ԥ еиҳабы иоуп уажәы капданс иҟоу, актәис Шульга дшыҟац

дыҟоуп. Изларҳәаз ала, еиҭакрас иҟалаз амеханик еиҳабы аицрашәара шкәакәахь диасын, дамырхит иусура. Уи ажәабжь дааразаргәырҕьеит Вахтанг Давидипа. Уи излеиҳәаз ала, рҩыцьагь аус анеицыруаз инеибацахьан! Иныҟәырс-ааҟәырсшәа излеилыскааз ала, аҳәса рцысхәалоуп. Уажәы апсшәа картцәаны еибызҳәоз рыбла ихубаалон рыгәҟәа шеибартәахьаз, аҟыҟәык ишафахьаз. Аха уажәазы ражәа-рҳәоу аиҟәыршәаара ирзеипш интересыз акакәын, иҟәкын амеханик еиҳабы!

Абаҕәазахь аҭалара иазпшны наскьа изыхгылаз ҳаҕбаҟәа хпа ҳзырзымпшкәа ҳамҩа ҳаҟәлон.

Ашьыбжьон ашьхаҟәа ирхакнаҳаз амра ашәахәаҟәа ҳаҟәҷҷо апсадгьыл ахаҟәиттәра зхы аҟәызтцаз афырхацәа рбаҟаҟәа ааныжьны, ҳашьҭра ҳхыланы ҳаауан. Ҳазлацәажәаз, ҳазҟәызбышаз аумаҷхыз, доусы ҳтәала ҳиашан, ҳфырхацәан!

Февраль 13

Амҽыша. Ашьыжьымҭан дааҩнашылеит Иван Владимир-ипа акы еиликаарц иҭахушәа-егьиушәа, иацтәи ихымҩапгашьазы исҳәо еиликаарц.

Рапхьа дзызтцааз уатцәы ицҟьаны рыпсадгьыл ахь ицо-имцо. Уи хымпада ишцоз нышьаҟәсырҕәҕәеит, сара сеипш уи иаргьы ишидыруазгьы. Аха сазыпшын уи иашьҭеигалоз азтцаара.

– Ҳцоит, аха уинахыс?

– Уинахыс шәыпсы шәшьалоит аҕба ҟаҳтцаанза, – наиаҭаскит имырхьаацәазакәа.

– Ҳцамҭазы иакәымыз самхаҟатцеит, – даахьаҳәхьачеит Мушински.

– Хара ихәыцуа иакәым ҟаитцаанзоуп даназхәыцуа. Ухы ишпаҟәнаургеи, иацоуп ахпатәи ицхырааҩ иҟынтәи аҩбатәис уаныҟаҳтцаз, насгьы аҟалаҟь аҟны унапатцаҟа иҟоуи уареи еицыжәны, шәҽаршьны, шәышпагылеи? – снаиазтцааит.

– Акыршыҟәса изымбацыз сҩыза дсыҟәшәан…

– Хырҟьиашьа змам алацәажәара иапсам, – дааҿахыстцәеит.

Ус иааӡнашылеит амотористцәа Евреинови Резилиани аматрос Концелиӡеи знашьҭыгаҟәа зырӡыз цәаацәытцапшуа.

– Иҵьашьатәытцәҟьоуп ҵьоукы-ҵьоукы амшынуаа шыҟоу. Дара рнапы злаку аус иашьцыланы машәыршәа иҟартцоит акәымзар, рыхшыӡ аус ауа, даҽакы еилдырго, иазхәыцуа иҟаӡам. Имыӡцкәа изланаиааиуа – ҳамҭоуп!

Ахәылпазы асааҭ быжьба ҟаларц жәохәҟа минуҭ шагыз иааҳатцагылеит азауад адиректор хада иааишьҭыз «Мерседес». Амашьынаныҟәцаӡ ҳанҭаиртәан, ҳиманы дынкылсит аҳалаҟь акыр иналгоу ареcторан «Ахьтәы Алым» аҟны. Уаҟа иаҳпылаз адиректор хада ипҳәыси иареи, ихаҭыпуаӡ Кукич ипҳәыси иареи ҳрыманы илыӡналеит «Ахьтәы Алым» – ареcторан хьытцәцарахь.

Платон Иван-ипа иаҳаҭыр иазкыз шьыбжьхьафара мӡапысуан агәалаҟазаареи агәышьҭыхреи аманы. Афатә-ажәтә доусы ииҭаху, шаҟа иҭаху. Ҳара ахӡык еицыз рапхьа ҳанзыцҳаз адыгаҷиаҟәа рнаӡс акәацлых ҿаҳтцеит, егьырҭ – апсыӡтә лыхкәа.

Акыс, араҟа, Сплит акәтыжь згәы хнаххьаз ауаа, акәац ҳгәарпхатцәҟьан иаҳфон, насгьы гьама ҳаракыла ианыҟатцаха. Ахәыҟатцаӡцәеи аматцуцәеи амтц ҳаҟәдмырпраауа иаҳхагьежьуан, фатәык ҳзааргацыпхьаӡа апырахәа хәычҟәа ҳахәда иныхшьуа. Араҟа адагьы зыпшәмацәеи асасцәеи ирыдымтәало, аха зыфатә-зыжәтә гәыгәҭажьым амашьынаныҟәцаӡцәа, ҳаныӡдәылтц ипшны игылан.

Февраль 14

Шьыжьы инаркны еилыхароуп, 17-ӡык зыӡныҟа идәыҟәахтцо аҽазыҟатцара иаҿуп, иҽазыҟаитцоит Платон Иван-ипа. 17-ӡык дәыгбала ицоит, ҳанцьныр хада – ҳаирпланла.

Асааҭ акы. Атцыхәтәантәи аипылара. Кукич икабинет аҟны аконтракт анапы атцаӡын. Аиҟәшаҳатра ашьаҟәыргәгәаара аҳаҭыр азы афырцьанкәа иӡарыхан. Ашьыжьхьафараз иҟартцаз анапхьара уатцәахьы ииаган

Платон Иван-иԥа иццакреи, аекипаж рымҩа ақәҵареи ирыхӷьаны.

Ашьыбжьышьҭахь, асааҭ 18. 00 рзы автобус ааит ҳауаажәлар авокзал ахь ргаразы.

Реилаҳәаракәа, ршәындыӷәракәа, рчамаданқәа уҳәа шықәсык аахыс ари аҕбаӷны инхоз, аус зуаз инеидыркылоз акылҷмылҷ рымаҭәа-рҩыҭәа уҳәа ахҵәаҩцәа ааугәаладмыршәарцу?

Урҭ рымҩа инықәҵаны ҳаатәеит, егьи, Платон Иван-иԥа изын иаарц иӷаз «Мерседес» ҳазыԥшуа. Платон Иван-иԥа дгәамҵуан, уажәы-уажәы аиллиуминатор ихы нкылеикуан – амҩа иқәгылоу ауаҩ иҭагылазаашьа иҭагылазаашьан, аха амашьына уи абадыруаз, иара аамҭа иақәыршәаны иаауан. Зегь акоуп 20 сааҭ ӷалаанӡа изымтәаз Платон Иван-иԥа ҳиманы аҕба днaлымбаар изымчҳаит. Ҳара ҳалбаара иазыԥшызшәа иаргьы кылыхх иаакылсит. Ҳашиашаз аеропорт амҩа ҳақәымлакәа авокзал аӷны ҳнеит, ҳауаажәлар ҳнарыхәапшырц.

«Мерседес» шиашаз рвагон ҳнаднаргылеит. Закә гәырґьароузеи рхы-рҿы ианубаалоз, амҵәыжәҩақәа рымазар изымԥыруаз! Изакәытә бзиабароузеи урҭ рыԥсадгьыл ахь, рыҩныӷа ирыхо. Адәыҕбагьы уи адырызшәа, аԥсшәақәа нараҳҳәоны, арҵәаа ҩҭнарган, инатҵӷьеит.

Мҩамш!

Ҳаццакы-ццакуа ҳмашьына ҳаадгылазар, абар ассир, амашьынаныӷәцаҩ, зыԥсыԥ аузышьҭыз апокришка аԥсахра даҿын.

– Уажәытцәӷьа, уажәытцәӷьа, – ҳаирҭынчит гәамҵрак ҳхы-ҳҿы ианызхыз уи амашьынаныӷәцаҩ.

«Мерседес» знык абҕа аиҵыхырҭа анаиу, ҳарҵасыр ҳәа ишәозшәа икаианы инеиуан.

– Армарахь ихьынаазшәа збоит, издыруада апокришка аԥсыԥ аунашьҭызар, – неиҳәеит ҿымҭ досы ххәыцрақәа ҳашрылаз Вахтанг Давид-иԥа дҩасеилацәӷәын.

– Ҳыҳ, уеилагама! – алым еипш дааҟрымҿрымит ҳапхьа амашьынаныҟәцаҩ иватәаз Платон Иван-иҧа.

Аеропорт хыма-ҧсыма ҳшыныҩлалаз аипшҵәҟьа, иматәақәа нарыҭаны, ибилеҭ арегистрациа назуны ҳааидгылеит дырраҭарак ҳавшәар ҳәа ҳшәаны арепродуктор ахы ҳҭапшуа. Ус, – «Сплит-Белград» иҧыруа ҳшәыхәоит аҳаирплан ақәтәарахь», – иааҭаҩит уантә. Ишызбоз Платон Иван-иҧа иҿапшылара аҽакхеит, ихы-иҿы ҩеихалашеит, ашьабсҭеипш ицәа-ижьы дҭыпраауан.

Вахтанг Давид-иҧеи сареи ҳхьагәгәа-хьагәгәа ҳаахынҳәит. Ҳаауан ҳаисызшәа ҿымҭ-ҧсымшьа. Вахтанг Давид-иҧа дзызхәыцуаз здыруада, аха сара Аҧсны салан, сыбла ихгылон Гарҧ, Аҟәа аҧшаҳәа.

«Давцьениа» ҳәа аґба ҳнатҵазыргылаз амашьынаныҟәцаҩ ибжьы сызлаз ахәыцра хаа саалнахит. Ҳахьыҩналаз ахыґәра иқәгылан зыблақәа ҭраа наҟ хара иҧшуаз, макьаназ иаанхаз акьоушәоу.

Февраль 15

Сплит. Жәахаҩык. Иахьа инаркны ҳаидхалеит жәахаҩык.

Иаҳныҧшуеит ҳҩызцәа рыҟамзаара, ариабжьарак ҳзышьцылаз Платон Иван-иҧа иҟамзаара. Ашьыжь какалк аанаҳкыларц каиут-компаниаҟны ҳанааи, сгәы нҭыпсааит жәахаҩык ҳахкәаах-хкәаахӡа аиаҭымцәа реипш ҳанааидтәала. Аҷкәынцәа ҳхәыҟатцаҩцәа аныҟаз ааста еиґьны ишдырхиазгьы, даҽа пстазаара ҿыцк саланагалазшәа акәын схы шызбоз, егьырҭгьы ус ишыҟаз рҿапшылара иаҳәон. Цьара акы ҳныҧшыр ҳәа ишәозшәа Терешьченкои, Анастасиадии ахалаҭа шкәакәақәа рышәтцаны иаҳхагьежьуа ҳаматц руан Иаковлев инапхгарала.

Акы назымҳәар згәы иамуаз Вахтанг Давид-иҧа акартош шьыжьхьазы ишпажәцьуаз ҳәа ираҽепниҳәаз маҷк рылахь ааиқәнатцазаргьы, уадаҩрак аламызт. Уи ахеиҷаҳара иазкын. Абҧса уаґоу димоуп…

Азауад апҷәамацәа анапатцаҩра аҳатыр азы аишәачара ҳәа ирҳәаз нарымгӡар руам, асааҭ аказы ҳнарпхьеит.

Акапдани, аелектрик еиҳаби, сареи ҳҿанынаҳҳа, акы шәнамыцҳаӡакәа шәцома, ҳафатә хиоуп ҳәа даагьатцәыгьатцәит Иаковлев. Рыфатә агьама аабарц шпеиҭахыз. Агәра ганы дыҟан ишаҳгәапхоз. Иабеидыруаз уи ҳахьцоз, шьыбжьхьа шаҳзыпшыз. Акыс, уашьҭан-уашьҭан, уажәы аха ҳамам ҳәа инаивсыз Вахтанг Давид-ипа ишьҭагыланы ишьҭанеиуаз ҿак ҳазҳәомызт. 39 шықәса амшын иху, урҭ ашықәсқәа рҟынтәи 16 шықәса икапдану, имшынтә пышәа ус иднатцозар акәхарын. Аха сара исзеилымкаауаз Иаковлев ҳахьцоз илымҳа инҭысимшьыр сгәы иамуит, изҳармаӡарыз! Трогирынтәи зҿахьызыгӡаз Генади Иван-ипеи хареи минуҭқәак рышьҭахь аресторан «Парк» ҳаҩнатәаан.

Арыжәтәқәа усгьы доусы иаҳҭаху аажәуан. Сара Жилавка ҳәа изышьҭоу Мостартәи аҩы шкәакәа зжәуан. Мостар Плоча анаҩс 40-ҟа километра бжьоуп. Аха уи акәым ицьашьатәу. Уаҟа ажәытәӡатәи хаҳәла ичапоу ацҳа даараӡа ицьашьатәу жәытә баҟоуп. Ацҳа ҟатцан атәыла шәышықәсала иахатәаз аҭырқәцәа рхаан. Уи 30 метра аҳаракыра змоу ацҳа агәы архәара амашьынақәа зықәымсуазаргьы, иахьагьы ахархәара амоуп ауаа, арахә рзы, атуристцәа рнадпхьалара анаҩсангьы.

Ажәакала, Баслаҭатәи ацҳа ахаҭа, ари ауреи аҳаракыреи алаумтцозар. Ахрақәа рыбжьара амацәаз еипш уныбжьапшуеит. Иахьаантцәо иқәгылоу амечети излагылоу ахаҳәтә хҭынреи – ссиршәақәатцәҟьоуп ишеибарпшӡо.

Ари ацҳа аӡбахә адиректор хадеи ҳареи ҳаипылараан ианаацәырыргазтәи ҳаицәажәара аасгәалашәацыпхьаӡа ачча нысҿықәххуеит.

Усҟан Баслаҭатәи ацҳа аӡбахә шпасҳәоз, Баграт ибаа аҭоурых ахь саниас, – оо, уи ақырҭуа ҳәынтқар ихаантәи, – днысцыҩлан инычжьеигалеит Платон Иван-ипа.

– Мап, аԥсуа ҳәынҭқар ихаан, – ҳәа дныриашаны, сажәа иацҵо сҿынасхеит, Баграт уаҳа еимактәыс Сплит даҳмоуратә!

Даараӡа бзиа акрыфа-акрыжә ҳаныҩдәылтц, ҳаԥшәмацәа руаӡәк Дворовенко даашьҭыхны Трогирҟа днатцҟьеит. Егьи, ҳара ҳахҩык ҳаашьҭихын, ақалаҟь агәҭа ҳналаргыланы дцеит, ҳара хҭахрала. Избанзар, иахьа жәамштәи зуалафахәы зауз ҳнаныҟәа-ааныҟәарц цәгьа иаабомызт. Акыс костиумзатцә иааз Вахтанг Давид-иԥа костиумк ааихәарц иҭахын. Саргьы пшь-нызқьи бжаки динар зцьыба иҭаз, исҭахыз акылҷмылҷ аумаҷхыз. Амала, аӡәгьы ихеитцарым костиумла иқьыԥаха игылаз аунивермагқәеи амагазинқәеи еимаадаз рҟны Вахтанг Давид-иԥа инаалашаз акгьы ҳмоуит ҳҳәар, аха иаҳмоутцәҟьеит. Иара дназеилаҳалак, цас руашәа, – ари, ауаҩ исахьа змоу рзоуп, – рҳәон аҭиҩцәа хәмаруа. Иабжьаагеит, зышәагаа акьаҿра цтцашьа змам, игирхарц. Араҟа апатыҟс-чатыҟсақәа маҷуп.

Зцьыбақәа чаҟәаӡа иҭәыз ауаҩ сгәалаҟазаара бжьысит, исымоу ҩ-костиумк рыхә ишеиҳамыз анызба (амала здаҟам ҩ-костиумк).

Февраль 16

Ашьыжь ажәҩан леиқәыбгашашәа дыди-мацәыси, кырцхи-қәеи кыдбганы илеиуан аӡынреи аԥхынреи рҿеилдыргозшәа, араҟа Аԥсныҭәи аԥшаҳәаҿеиԥш зынрак ӡынратцас ишаҳамбацгьы. Тцыԥх Баҭымҟа ҳазцоз цьышьа аусбарҭазы Европа иаахәаз автоматикақәеи акинопрокат афильмқәеи Тлоча игылоу ҳаґба «Н. Николаӡе» ала идәықәаҳтцарц «Иадроагент» амашьына инаҭаны ҳанаахынхә, (уи иоуп уажәы иагьыҳақьыму) аҭуан зыԥсахуаз усуҩык далҟьазаарын, ҳаштурман еиҳабы иԥеыз ихы аҿаҳәара даҿын.

Уигьы амедицинатә машьыналас иаакылҟьаз днаҭаны ҳаҩхалеит, амрагьы ак ҟамлаӡазшәа аԥсабара иаақәԥхеит. Закә мышьҭацәгьароузеи, инеиҿахәыҭхәыҭит ҳажәахаҩык.

Ахәылҧазы ақалақь ахь ицаз Вахтанг Давид-иҧеи сареи ҳаныҩхала, авахтатә цхыраа Наракиӡе дааҳҧылеит, Аҟәантәи Леван ателефон дшасыз ҳаиҳәеит. Уи Нина сасра лааҧхьара ауа иҟазар ирласхарц шылҭаху ҳәа ииҳәаз ажәабжькәа ак нимыжьит.

– Ҳыҳ, сасра Сплитҟа! – сааҧышәырччеит Аҧсныҟа ацара злаласхашаз иазхәыцуаз ауаҩ.

Февраль 17

Ариабжьарак закә џьабаауҙеи башаҵәҟьа иладаабалаз Вахтанг Давид-иҧа икостиум аахәара. Закә гәаҟроузеи амагазин аҧшәамацәа ҭаргыланы измаз. Егьи, сара иаасхәарц исгәаҧханы иалысхыз, иара инаала-инымаала, днамҵасуазаарын. Уи анасыҧ сара исықәижьҭеи, иара аригьы идызбалоижьҭеи акраатҵуеит, аха ари аҩыза шьыцра, гәаҟҵәаҟра рыцҳаратҵәҟьоуп! Закә ҧсы қымқымроузеи!

Иахьак ақалақь салалап ҳәа сгәы ишҭамыз, аҩызцәа саларгалеит. Ақалақь моу, Саша икостиумгьы ҳарцәаакит, иара ахә шимшәацгьы. Уи Вахтанг зшьа иртәахьаз магазинк аиҳабы даараӡа зуаҩышьа маншәалоу уаҩ наалак иоуп. Вахтанг ида саниба иҵьеишьеит. Уажәада иимбацыз Саша игәаҧхаз акостиум диҳәеит уатҵәынӡа изникыларц, цас иауазшәа хҧаракәа наҳххьан.

– Оо, иахьҧашәҳәо, иахьҧашәҳәо, аҧара уатҵәы, уатҵәашьҭахь уанақәшәо иаага, сара узцу аҩыза игәра згоит, – ирҽны ипортфел инҭарҵеит, Сашагьы иҵьеишьеит, изеилкааумызт ари аҩыза агәрагара сызлаҧсахаз.

Ҳаҩдәылтцны ақалақь ҳахьналалаз, иахьабалак уаҩ илаҧш иаатҵашәартә ихшьыз арекламатә плакатқәа ирҳәон акинофильм ҿыц «Ақәшаҳаҭхара» абарахьы ишыццактәыз, уи афранцызцәа иҭырхыз политикатә фильмын.

Аиашазы уи аҭыжьҩцәа ахаҭаратә культ ашәҭкакаҹра аарҧшраҟны ирылшоз акгьы агырмыжьит.

Иугославиатәи ахәаԥшҩцәа аконституциа азин рнаҭоит зых иақәиҭу анамыс, адинхаҵара, акьыԥхь, ажәа, аизарақәа, ақәгыларақәа!..

Февраль 18

Зхала зхы агәырҩа иалазҵо, цҭәа угымхааит ҳәа ишаны адәы иқәитҵаз Вахтанг иҩыза дымиц, дымԥсыц. Ари аҩыза ауаҩ еиҳабыс ауаа рхаргылара гәнаҳаратҵәҟьоуп. Уи иҟыҟҿыҟ згәы кыднаӡӡааз рҽырԥсны ирычҳауашәа иаҿуп, аха шаҟа ргәахы чу ҳазшаз иоуп издыруа. Иабанӡарызнагаришь? Маи Феодор-иԥа есымша сыбла дыхгылоуп. Уи зегьы зычҳарц иаҿыз ауаҩ гәыԥсшьа, ауаҩыԥшқа.

Февраль 19

Игәырдагаз аҵәаакыра зыдкыло аҵх ԥызҽыз шаҟа исцәыуадаҩузеи ашьыжь агылара. Уажәазы аекскурсиа аиҳа аҵәара еиҕьасшьоит, аҵәа уажәаҟара сеилаҳаны сҟалахьеит ҳәагьы сыҟам. Аха, мшәан, аҵәа аҿаԥхьа шаҟа батәы, ҳәатәы шьҭоуи, – иааины игылоуп амашьына. Акыс, мшәан сара соуми аекскурсиа иаҳәаз. Ҩбагьы, наҟ андәылҵра, ҳауацқьак аларсра, ахәыцра цәеиқәаракәа итҵадоу ажәҩан раларӡра. Иҟәыбаса ишьҭаз, сангылазгьы сымбаӡакәа, ашырҳәа сҽеилаҳәа, сҽеилаца слалбааит. 13-ҩык хҟынтәи 8-ҩык автобус хәҷы ҳалҭатәан нхытцтәи аганала аҟәара ихықәгылаз аекскурсиатә бииуро аҟны ҳалкылсит. Уаҟа, тҵаҟа иаҳзыԥшны игылаз агид Пиотр Вучичи ҳареи ҳнеибаирдырит ҳамҩаԥызгоз азауад «Сплит» администратор (апротоколтә ҟәша аиҳабы) аҩ. Ԥачич.

– Ҳалагап ҳекскурсиа, аурыс бызшәа издыруа ала ишәеилсыркаартә исылшозар, – даацышәырччеит уи зуаҩыбжара инҭысхьаз, дара адалматаа ишырцәаҩоу еиԥш аукы, тҵаҕакы, цәацқьак. Автобус ҳахьлалбааз иаҳирбараны иҟоузеи аасгәахәит дааҳалагыланы

аҟәара иаваршәны инагоу аулица иахагылоу аҭӡахьы ҳанынхьаирпш.

– Шәҿапхьа игылоуп Римтәи аимператор ихан. 29 шықәса зыргылара иаҿыз Ахан. 36 нызқь метр ԥшьыркца амоуп. Уи, ҳашықәспхьаӡараантәи 3-тәи ашәышықәсаз иргылахаз Ахан, ақалақь Сплит аҩнутҟатәи ақалақь, иахьа иҭанхоит х-нызқьҩык. Аха аҩнутҟа иҭагылоу еиуеипшым ахыбрақәа рхыпхьаӡара наӡоит 250 рҟынӡа, – даҿын зыԥсадгьыл аҿацә, аҭоурых ибзиатцәҟьаны издыруаз, зоурыс бызшәа ҳара, амилаҭ еилаԥса еицыз иҳазхартә иҟаз Пиотр Вучич.

Араҟа мызки бжаки инареиҳаны игылоу, ҽенак зных адамхаргьы ари аҭыԥ аҟны илеиҩеиуа, ари аҟара зҭоурых ҵаулоу жәытә баҟа дук аҟазаара гәнызкылахьадаз. Аиашазы, уи зыԥсҭазаара еилашуа ажәытә баҟа цқьа ухшыҩ азышьҭны уахәапшыр, аҩнутҟа уҭаланы иумбар, иудырраны иҟоузеи; ҵҩа змам амагазинқәа, аҟазарҭақәа, ааглыхратә наплаккәа, аусҳәарҭақәа, хыхь – анхарҭақәа.

Ҳиманы дныҵалеит абаа аҵаҟа, аҭызқәа бӷарҵахьы аӡы ишхәыҵоу мҩашьо аҵьыкаш рықәиааны иҟоуп.

Зҭызқәа х-метраки бжаки ижәпоу абаа азалқәа ҳнырыҩныс-аарыҩнысны, ибаны ҳаҩхәыҵсын, Ахан ашҭа 400 шықәса зыргылара иаҿыз 61 метра аҳаракыра змоу асаркьалтә ҵәҵәа ҳнаҵагылеит. Ахан иаҭынхаз аграниттә колоннақәа Акрополь аасгәаладыршәеит. Асаркьал иаҵагылоу ауахәамахь ҳиманы иҿынеихеит ҳгид, аха анцәа ишьапы зкуаз кьоушәоук ҳарԥырхагамхеит, апап иусура иаамҭан.

Уажәада иқәнамгалац аӡә иакәушәа, агид изыӡырҩуаз ҳԥызаҩ Пачич иҳәеит аҩбатәи адунеитә еибашьраан Италиатәи афашистцәа ақалақь рнапаҿы иааганы ишахатәаз, апартизанцәа маӡала асаркьал ахь ихаланы атәыла абираҟ шахадыргылаз. Уи инамеидеит адгьылбжьаха Вис апартизанцәа ишырбаагәараз назгәазҭаз Пиотр. Далмациа аҿықәан 1200 дгьылбжьаха иҟоу рҟынтәи анемец имагәшьхәа зқәымгылаз Вис ауп, – иҳәеит абжьаратәи ашәышықәса иаалтцыз Вучич.

Ҳәеиуан иара Ахан аханы иҟаз ә-улицак руак ҳаныланы. 26 метра аҭбара змаз аулица Кардо ҳәыланаргылеит ахьтәы гәашә. Агәашә ҳахьыәҭшәаз иааҳџынгылеит 9-метрак згылара ыҟоу Иургур Нински ибаҟа. Пиотр иҳаиҳәеит аибашьраан Италиатәи афашистцәа аҵьазтә баҟа рҭәаны абзарбзанқәа алырхырц ишықәыргаз, аха апартизанцәа ишрадмраӡаз. Аҕа данықәырца, хыцьара еихырҵәҵәаз абаҟа еибыҭаны аҭыԥ аҟны ишықәыргылахаз. Ашәышықәсақәа ирызнышәымтәыз, 1956 шықәса инаркны зрыцқьара иахьагьы иаҿу, ҳара ҳашықәсԥхьаӡара III ашәышықәсазы иргылаз аҳ Диоклециан ихан, ахьтәы гәашә аҟны иаҳзыԥшыз автобус ҳанҭатәан, ҳаманы иналалеит иара зҭысыз Ахан аргыларала зшьапы кхаз ақалақь Сплит. Мшәан, сабаҟаз уажәраанӡа, закә ҭынч цьашьахәтәқәоузеи сыла иабо! 16-тәи ашәышықәсазы 17 метра аҳаракыра зманы аҭырқә мпыҵахалаәцәа назмышьҭуаз абаа уҳәару, Мариан ашьха аҿҭәи ахьтәы ҟәара назҿықәсуа, 44 шәаԥыцьаԥ хкы зҭагылоу амилаҭтә парк уҳәару, уи илакьылакьуа иҭыганы инагоу амәа чаԥа архәаракәа руак аҟны иаацәырҵыз ахра цаҟьа уҳәару, 14-тәи ашәышықәсазы иагәыларчаԥаз Герроним Аҵқьа имонастырқәа әба, аетнографиатә музеи, Хорваттәи археологиатә баҟақәа рмузеи уҳәару, шаҟа цьашьахәы, шаҟа!..

– Уи маӡала амонах ҳәсақәа ирыҿцаауаз адолматин Героним Аҵқьа 70 шықәса анихытцоуп иҿынирхәаз! – ҳааирччеит ҳгид. Абар аскульптор Иван Мештрович игалереиа. Уи аскульптор инапала иргылаз агалереиа еиднакылоит аскульптор иреиҕьӡоу иаԥҵамҭақәа. Уи ауаәытәыәса ианатомиа адырә ду ҟазалаҵәҟьа амармалташьи агранати реиԥш амҿи аҵьази ирылихыз аскульптуратә рҿиамҭақәа адунеи еицырдыруа рҿиамҭақәоуп.

Уи 1883 шықәсазы иизаз адалматин чкәын арахә дахьрыцыз амҿыматҭәа иалхны иаԥитцоз арҿиамҭақәа дкылыргеит Венатәи академиахь. Аибашьра қьоуқьад

рапхьатәи амшқәа инадыркны изхызгаз ахорват жәлар ртҵеи Иван Мештрович афашистцәа рконцлагер аҟны акыр мзқәа аҵьамыгәацәгьа ибеит. Уи иапҵамҭақәа урыдрымпхьаларц, удмырхәыцырц залшом. Урҭ ирнубаалоит ауаҩытәыҩса ибзиабара, ицәымгра, игәаҟрақәа, игәыргьарақәа. Урҭ ажәытә мифологиақәа ирылхума, арелигиатә тема иалхума, – апсҭазаарахь акылсра, апсҭазаараз ақәпара иазку пҵамҭақәоуп. Аскульптура «Ауаҩытәыҩса игәаҟрақәа» зыпсҭазааратә мҩа гәаҟрыла иҭәыз ауаҩы даанарпшуеит. Ихатә псҭазаара инаҭаз апышәа ҟазарылатцәкьа уи илнаршеит еиҭахәашьа змам аскульптуратә рҿиамҭа апҵара. Агәаҟрақәа рсимвол ианыпшуеит уи апҵаҩы иҭоурых, ихатәы гәаҟрақәа: ипсеипш бзиа иибоз ипхәыс дышҿаз лыпсра, аҩбатәи, 86 шықәса зхытцуа, иахьа Америка инхо ипхәыс илхшаз пшьҩык рҟынтәи ҩыцьа рыпсра, – апсҭазараҿ иманшәаламхаз ипа ишьра, аибашьра, Америкаҟа иахытцра ухәа зегьы аныпшуеит уи арҿиамҭа. Уаҟоуп 79 шықәса дшырҭагылаз ипсҭазаара дахьалтцыз арҿиаҩгьы. Уаҟа инхоит иаанхаз ҩыцьа ихылтц, руаӡәк – ипа Ниу-Иорктәи ауниверситет дапрофессоруп.

– Хара хажәлар ражәапҟа иалоуп «Аҩны х-кәакьк шьаҟас иатцагылоу апшәмапхәыс лоуп, ахатца кәакьк» хәа, – назгәеиҭеит хгид акрыфарҭа азал иатцагылаз ҩыцьа ахәса рскульптурақәа рышҟа хнахьарпшны.

Уи саархәыцит. Иҵьашьатәытцәҟьоуп араҟа ахәса рхымҩапгашьа, урҭ ахацәа рзыҟазаашьа. Араҟа хаҟеижьҭеи знымзар знык сылапш итцамшәац ишакәым зхы мҩапызго дыпхәысыз, дхатцаз. Уахынлоума, ҽынлоума дубом ақалақь аӡәгьы дкахбгал-ӡахбало, ахәса инаргәыдхал-ааргәыдхало, ажәа хәахәак еибырхәо. Аҿар ахьхьацьцьахәа иахьеилоу иаашьыцугап, – бзиа еибабо гәыдибакылоит, ихыдеибакылоит, еибагәӡуеит, ашҭақәа рҟны ирывсуа изцьаршьарыз, изырпцырхагахарыз.

– Ари ижәбо аӡымҩангага хазхәапшуаз Ахан ахь инагоу аримцәа рхаантәуп, уи 9 километрак зоура ыҟоу, иахьагьы ақалақь ахь аӡы мҩапнагоит, – хәа ааҿызҭыз агид

ибжьы сызлаз ахәыцра саалнахит. Снапшызар, хаҳәла ичапаны инагаз аӡымҩангага аҭӡы ҳаваланы ҳнеиуан, ҳамҩа аҭоурыхтә Трогирҟа ишьҭан.

– Шәармарахь, алҭаҳараҿы ижәбо, – ҳлахьаирпшит уи, – Салонтәи акультуратә баҟақәа рархиологиоуп. Уажәгьы, археологцәа апшаара ишаҿыц иаҿуп, ицәырыргоит хәызмам ажәытә археологиатә баҟақәа.

– Шәарҕьарахь, ари адгьыл ҿацә ахақәиҭтәратә қәпара иасимволу Клистәи абаа, – дазыгәдуны иаҳирбон ажәҩан зҿалапса ахра ақәцә акәаҩра иқәгылоу, зыжәлар рҿапхьа зуалпшьа назыгӡаз абааш.

Акоридор иатцәа ихыз ацҳа хәҷы иныкәсын, иахьаакҿатцәииз, аҿыҩҳәа ашьапкәа латцанарбагьан, аҿыҩҳәа иааҭгылеит ари адгьылбжьаха хәҷы ҳазманы инҭала автобус.

– Трогир! – ҳапхьа дгыланы длалбааит Пиотр Вучич. Ҳазлагылаз абаа агәашә анҭыцҵ иаҿачапаз ахыбра ауаа ытцеибацаланы ахәҳахәҭра иаҿын апсызкцәеи аахәаҩцәеи.

– Амра шылҭашәалак агәашәқәа неимаҳауан акалақь ахь уаҩ дызҭамло, дызҭымтцуа, – дналагеит ҳгид абжьаратәи ашәышықәсқәа рҭоурыхтә даҟьақәа еихыршәшәо. – Иагхаз рышьҭаларҭа ишыжәбо уажәы апсызҭыҩцәа ирпсыпшәмаха иҟоуп! – ҳааирлахҿыхит наҟ хараҿа дунеик ҳалагаланы ҳазмаз уи ауаҩ. Ҳҿырпсны ҳшизызырҩуаз ҳанҭеигалеит зыпсҭазаара еилашуаз, ижәытәӡатәиу, аха аамҭала ишыҟартцаз еипш кьыс амаӡамкәа игылоу ақалқь цьашьатәы. Ҳанцәытцалеит Венециатәи абаа акультура агартцырҭа, абырзенцәа инырхааныҙтәи аргыларақәа, аҳәса рмонастыр, иахьагьы изыҩноу. Урҭ афанатцәа рыҩнутцҟа ишыҟоу иҟаӡоуп, 30-40 шықәса идәылтцны адәы иқәымпшыц. Ашҭа агәҭа аргьарахь иубоит ахацәа русӡбарҭа, армарахь – аҳәса.

– Ани шәызхәапшуа, – аҭӡы иалҳәҳәо игылоу апсызкцәа рыхьчаҩ Николаи Ацқьа ауп. Ари Себостиан Ацқьа иуахәама иамоу атцеиць атцаҟа маӡалатәи

амҩа атҵдоуп. Уи иахаз аихатәы хҩа анааирт, аа-хык наныпшит икеикеиуа иҭатәаз аӡыцқьа.

Хәыҷы-хәыҷы абжьаратәи ашәышықәсақәа рыпсҭазаара ҳрылазгалоз Вучич иҽыҩеитцихын, даатҭгылеит, уи ихадоу баӄак аҿапхьа ишыӄаитцалоз еипш, зегьы икәша ҳааикәагылааанӡа даапшуа. Аха ҳара ҳапсы ӡаны, атцаҩцәа бзиақәа реипш ҳаицыршәар ҳәа ишәаны ишьтагылаз дхарпшуамызт.

XIII ашәышықәса апҵамҭа, – инапсыргәытца ӄәашә неитцыхны, инацәкьарақәа тхәраа-тхәраа инақәикит ҳназлаиргылаз ауахәама аҩналарта дазгәдуны. – Ари аҩыза Апортол адунеи ҽа уахәамак иаздыруам. Шәахәапш ишеибытоу… – ипсы нтыкәкәааны аиҭахәара даҿын зыпсҭазаара абаӄақәа ирыдхәалаз ауаҩы. Аиашазы, ауаҩытәыҩса инапы иӄанамтцо, ихшыҩ, иамыӡбуа акгьы ыӄатцәӄьазарым, шаӄа фантазиатә беиароузеи! Пштәыла еиуеипшым агранитттә шьаӄақәа тырҿҿаны ауаҩытәыҩса изанааҭи ипсҭазаареи зда дхәартам инхамҩа-аарыхратә наплаккәеи рсахьақәа рылхуп. Урт иаку агранитттә шьаӄақәа наӄ-ааӄ ҩба-ҩба скульптуратә хаҿқәа ирытцагылоу пшь-континентк реидкылара иасимволны ирытцагылоуп, (усӄан 4 континентк ракәын ирдыруаз). Наӄ-ааӄ иқәгылоу алымқәа руак зшьапала агәылшьап зырӄьыцуа, – ауахәама амч иадыргоуп, егьи зхы-зҿы раҳатӡа зпацәа зтцартәаны иқәгылоу – анра, ааӡара иасимволуп.

Макьана шаӄа иҳәашаз здыруадаз зхы зшьапаӄнынӡа еиқәатцәала зыеҭаҳәҳәаны, аҵьтә ашә жәпақәа кыдызтцарц ашә иаалагылаз амонах пҳәыс лакәмызтгьы.

– Аа, ҳаҭамыз, минуҭқәак, – даагьатцәыгьатцәит ашәқәа азыркырц иаҿыз днылпыҩлан.

– Шәлеи, шәлеи! – ҳнаулышьтит лылапш хаа наҳхыганы, ҳазшаз шәаҭаимтцааит лҳәашашәа. Ҳныҩналеит зжәытәра цәа зхаз, зыҩнутӄа ҿыцс, иара Пиотр ишазгәеиҭаз еипш, афымцатә лашарада акгьы здызымкылац, анцәа икультттә хҭынра. Ссиршәа ирхиаз ацәыргақәтца уамыршанхарц залшатцәӄьом – уи

ауахәама дырпшӡон ицқьоу асувениртә ҳамҭақәа, ацқьаӡақәа рраӡнытә скульптурақәа. Ицқьоу, ипшьоу апаимбартә сахьақәа, аплатинеи, ахьи, араӡни ирылху уҳәа зегьы ирымоу хықәкык, ҵакык ауп – ауахәама анцәа иҭыпуп, анцәа зегь зымчу. Ацқьацәа рыцқьа Иван Трогирски ираӡынтә биуст иааннакылоит иреиӷьу аҭып. Уи 1111 шықәсазы зыпсҭазаара иалҵыз игәаҭцәа ахаҭа пхасҭамхартә иҟаҵаны абиуст иахьҭакнаҳау убла иамбакәа излахауҵари! Имбакәа моу, ишызбогьы исызхатҵом! Ажәытәӡатәи ақалақь амҩақәеи ахыбрақәеи зегьы хаҳәла ичапоуп, ҳабжьаланы ҳнеиуан, ҭӡыцыпхьаӡа ҭоурыхтә даҟьа ҿыцк аартуа.

– Ари аҭӡы иалҳәҳәо бырзен хуп, 9-тәи ашәышықәса иатәуп, ари – 10-тәи ашәышықәсазтәи хуп, – ҳәа аҭызқәа ирылачапаны ирылҳәҳәоз аскульптуратә хқәа гәаҭо ҳашнеиуаз, – ари хорваттә хуп, – иҳәан, ҳааибарччеит. Уи ихаҿы изаагомызт, ипсахы еиҟәыҷҷо иаҳирбон аҩбатәи адунеитә еибашьраан ари адгьылҿацә зымпыҵазхалаз италиаа ахорват шьҭра ари ажәытә қалақь ианырхырц хорват бызшәала ахаҳәсақәа ирныз аҩырақәа ҭаҟәаҟәаны ишынрыжьыз.

– Ара италиаа ахаангьы иҟамызт, иагьзыҟалом! – нышьақәиргәгәон зҭынчра ззымҟажоз Вучич.

Амшынтә мацәаз иҭацалаз абжьаратәи ашәышықәсақәа рықалақь Трогири адгьыл дуи еимаздоз ацҳа хәыҷы ҳнықәсны ҳашьҭра ҳхыланы ҳҿааҳхеит. Апсабара ссиршәақәа ипшӡан, адгьыл аапынфҩы ахышәшәон, ана-ара ашәапыцьап шәҭыкакаҷла аҩычара иаҿын. Сара иахатәи сытцхпҿереи, иахьатәи скрымфареи схазыршҭуаз ҿа дунеик салан. Мшәан, аславианцәа Балкан рнапаҿы аагароума иқәызхыз аҭыпантәи иллириитә – франкиисктәи, кельттәи ажәларқәа? Иахьа Загреб итцәаху амумиа иану аҩыра иамҳәои алатинцәа етрусстәи абызшәа шырхәаҿыз (ажәытә италиатәи абызшәақәа ируакыз)… 14-тәи ашәышықәсазы аҭырқә мпыҵахалаҩцәа рыҿрымҭақәа уаҩытәыҩса дахьзымнеишаз ашьха еиқәарақәа зыҿрымаздаз зетаа роуми

иахьа «Черногориа» ҳәа хьӡыс изауз… Закә еибафа-еибагароузеи ауаҩытәыҩса ихы зҭаиргылахьоу, адгьыл цьамыӷәацәгьа иазааигахьоу! Ацәа саалҵызшәа аҭҳарцәаҳәа саалҵит сызлаз ахәыцра «Сухуми» ҳанынатҵала. Аҟапыҳәа ишпанасыхьӡеи саапсаракәа, исцәыхьанҭан ахалара…

Февраль 20

Иахьак пшь-кәакьҭак сышрыхәапшуаз аамҭа схызгеит. Шаҟа ицәгьоузеи ауаҩ игәы аналаҟам. Шаҟа дысзыхәшәоузеи Дырмит! Уи ипатреҭ сахьахәапшуа ихыиҿы ианысхуеит ачҳара, еиҭах ачҳара. Игәхьаазгоит аремонт ҟаҵара ҳаналага иаҳҵәахыз сабацәа рпатреҭқәа. Урҭ, аетнографиатә ансамбль абахәапшьқәа, ишпадырлахҿыхуаз сгәы! Зегьы иахьырбарҭаз ихшьыз рсахьақәа санынрыхәапшлак, иагьа сгәы алаҟамзаргьы схысҿы ҩысхалашон.

Ишьыцызгоит ачҳареи аҽыҟажареи ирхаҭарнаку ауаа… Амҽышатәи ателедырраҭаратә программа барақьаҭуп. Ашьыбжьон ҳахәапшит Польшатәи сериа рацәала иҭыху ателефильм «Потоп». Ашьыбжьышьҭахь ҳааижьҭеи есымҽыша зхәапшра ҳаҿыз «Мариа», аҵыхәтәантәи асериа, аҵыхәтәантәи аибашьра цьамыӷәацәгьа изҭанаргылаз атәы аҳәон. Даараӡа уамырхәыцырц залшом ателедырраҭараҟны есымша ареволиуционерцәеи апартизанцәеи рхырҿқәеи рбиографиақәеи аҭып ӷәӷәа ахьааныркыло. Иахьа ателевизор иаҳнарбаз «Мосфильм» иатәу «Афониа» ҳапсадгьыл хцаны ҳаазшәа аҟара ҳгәы арпшааит.

Ашьыбжьоншәа акапдан ирылеиҳәеит еилацәажәарак шымҩапигоз, аха аҟәыш ажәақәа рыла зхы-згәы ҭәыз ауаҩ сҽысзаламырхәит.

Бзиала иахьатәи амшгьы. Уаҵәтәи исзаанагараны иҟоузеи. Уаҵәы, ашәахьа араантәи ицаз ҳанцьныр хада Платон Иван-ипа усура днеиуеит, иахәапшуеит саанхареи саанымхареи азҵаатәы. Сынасып акралазар, иаамҭоуп аҩныҟа.

Февраль 21

Шьыжьы инаркны сҩыга стол сахатәоуп. Аусуцәа рыбжьы ааҩуеит ихытҟьагаха, зны-зынлагьы иааҩнашылоит иҟатцатәқәоу, ипсахтәқәоу гәартарц, ишьаз атуан инаркны шаҟа ҟатцатәы! Схышә сахьынкылпшыз сылапш нарықәшәеит агбахь иҩхалаз акапдани уи ишьтагыланы иааиуаз Цвигуненкои. Ипжәаз хара ҳдипломатиатә қьаад ашьақәыргылара сара сагәтасуан, иапсаны избомызт еитах арҿыцра, аусеицура атахны. Иара изапсаны ибомызт ҳаизыҟазаашьақәа ҽеимкәа ҳаипцыртцра.

Уажәы, Наполеон исахьақәа итаны иаашьала ажәабжьк шааигоз инызбаалон, аха стәан стып аҟны, уи «ҩызас» ишьтихыз Валентин сыҟны дшааиуаз дырны. Здырреи зҟәышреи ҳараку, аха агьатамахжәара згәахы кыдназҙаахьоу Валентин излаилшо ала иҽамеигарц даҿгәышьоуп. Уи уажәы иныҟәашәа мацара исанаҳәон гәынамҙарак дшатцаз, аха иарбанхари? «Иадроагенство» ахь ицаны иҟан Батымҟа ателефон иасырц.

– Сара сус азы иҟоузеи? – снаиазтцааит Валентин данааҩнала.

– Уи атәы акгьы сыздыруам, қыртшәала акәын ишеицәажәоз, – насатеикит зхы тцарҟәыланы иаатәаз.

Ашьыбжьышьтахь ҳусқәа ртагылазаашьазы аилацәажәара ҳаман. Аилацәажәара ашьтахь Вахтанг иҳәеит ртелефонла анцьныр хадеи иареи шеицәажәоз, сара сцара шыҙбахаз уҳәа ртәы. Иаразнак сгәы нтагәыргьеит, ишызбоз иҩысхалашеит схы-сҿы.

Ҳаибаргәыбзыгра иалтцшәан ахәылпазтәи каиуткомпаниа аҟны ҳауаажәлари ҳареи ахьхьацьцьаҳәа ҳаамтахгашьа.

Февраль 22

Ашьжьымтан ҳхытцкы-псатцкы каибамыршәуа ҳкапдани сареи «Иадроагенство» ахь ҳцеит абилет ҿахтцарц Москванҙа. Акыс, уи, телефонла ирҳәаз ала мацара шәартас измаз ателекс дазыпшын, аха ҳахьлеиз

телекс ҳәа ҳусбарҭа аҟынтәи акгьы ыҟамызт. Иҳаҙбеит ахәылԥазы ателефон ҳаиҭасырц. Амза 25 рзы абилеҭ Сплит-Белград-Москва сзамырхырц, Иугославиа алҵра азин ҟарҵарц спаспорт нарыҭаны, гәатабӷата ҳаицәажәо ҳҿааҳхеит. Ахәылԥазы аусбарҭахь ателефон ҳасит, ирҳәеит сыхынҳәра шшьақәырӷәӷәоу. Аҩныҟа ателефон аҭак ахьыҟанамҵаз сгәалаҟазаара быжьнахын, аха «сыгәхарштҭыҩ» иҭыԥ аҿы дгылан, салиԥаауан иарбан мцазаалак!

Февраль 23

Ҳшыҩагылаз какалк аанкыланы Вахтанги сареи ҳдәықәлеит аклиникахь. Азауад администратор Пачич ҳиманы уахь днеит – аҳәаанхытцтәи асасцәа ҳамҩа аартын, ҳидикылеит аҳақьым. Сара саац ҟәарҟәаруеижьҭеи акраатцуеит, исҭахын изықәшәаз еилыскаарц.

– Ухаԥыц ахаҭа цқьоуп, адацахь иҭәасҙысуазар еилаҳкаап, – иҳәан уи аҳақьым арԥыс кала симаны арентген дныҩналеит. Исыхьуаз саахаԥыц аҩнуҵҟала плионка хәычык надикылан, снарԥшыга нацәкьыс ала иаасыркны, адәахьала априбор надкыланы днатцхан, иаасҿалацәҟәит. Уиакәын, асааҭ ҩба рзы уаа иҳәан, ҳаҩдәылтцит. Ҩба захьҙыз амеханик Саша даашьҭыхны ҳцеит, аха ҳахьнеиз ашьыжь сызбаз, асахьа ҭызхыз дыҟамызт, иҟамызт иҭихызгьы. Егьырҭ еиҭахәапшит, еиҭаҭырхит уатцәы ашьыжь уаа ҳәа. Устәы амра каш ду ҳақәцеиуа ақалақь иналалаз ҳқьыԥаха ахәылԥазы ҳхынҳәит. Аха ҳхынҳәаанӡа Саша ҵыԥхцәа «Сухуми» адкылараан зыҟны дыҩназ апшәмацәа рышҟа ҳнымҩахытцын, мачк ҳгәы ҳхаҳарштҭит. Аԥшәмаԥхәыси лыԥҳаи ракәын иҟаз. Иҳаигәырӷьатцәа иаҳԥылеит, иаразнак иаақәдыргылеит акаҳуа еиқәатцәеи ажьаӷь уаткеи цаҳәцаҳәуа.

Уи ауатка зыц ахьаа ҭалаз саaиқәнакит. Ҳцар ҳәа ишәаны аҷҷаҳәа ажәабжьқәа ҳаҳәо ишҳадтәалаз абаԥшәма дааит. Уи дшыццакуазгьы фырцьанк, каҳуак ҳадижәылан, аминауаҭра шьҭатцаны дцеит. Даԥсышәа

мацараха. Ашьҭахь Саша изласеиҳәаз ала, уи аибашьраан аҕа иконцлагер аҟны акраамҭа дыҟан, устәи абналара анилирша, апартизанцәа ицшааны, атәыла ахы иақәиҭхаанӡа хыцәнамырха деибашьуан.

Февраль 24

Ашьыжьымҭан хапыцхәшәтәра сахьнеиз, иҟаз иацы рапхьа сыздызкылаз иакәын, асахьа иҭихыз снахәаирпшит, саахапыц ашьаҭа аҭәа ишылагылоу, ишытцхтәу иҳәеит.

– Итцхтәуп, итцхтәуп! – ҳәа аҳақьым иажәа алгаха имҭакәа, даласҟаҟарҳәа дшәазшәа, даақәгылеит Вахтанг.

– Угәабзиара, ушьақәыгәгәаара шпаҟоу? – днасазтцааит аҳақьым снатәааанӡа?

– Оо, алым даҩызоуп, уаханы итцҳәа, – ҿааиҭит Вахтанг сҿы ҩеихысхаанӡа.

Аха аҳақьым иажәақәа сгәынасҿанырцан, сҿааныскылеит. Уатцәы амҩа иқәло сзеипшрахо сеидроу, акыс сымала.

– Оо, баша ушәеит! – даачҷеит Вахтанг, – сара схапыцқәа тәылацыпхьаӡа ркапсара саҿуп, атцыхәтәантәигьы араҟа, – иҳәан ицҷапақәа ҩхаирцьацьеит.

Устәи аусбарҭахь ҳхалеит. Анцьныр Дукланчич ҳпроблема хадақәа наиаҳәаны арегистр Мурашкин ишҟа ҳлалбааит. Уи аҕба ахы инаркны иамаз агхақәеи, уажәынахысгьы ҿеик шапеипшыми наиаҳәаны, ҳҭыпахь ҳхынҳәит, уиала амш рапхьатәи азбжа наҳхаагеит.

Аҩбатәи азбжа «Иадроагенство» ала ҳалагеит, аха дук ҳманшәаламхеит. Вахтанг ателефон дыззасыз Платон Иван-ипеи иареи реицәажәара згәы быжьнахыз ауаҩ таблеткак наиҿаиршәын, даақрымҿрымит. Уи уажәы дзыргәаҭеиуа ииҭахқәоу раагара, игәампхақәо рдәықәтцара акәын.

«Ухала уаагыларц уҭахызар, уаагыл ҳәа сеимҳәеи уара» ҳәа Платон Иван-ипа иажәақәа зхы зыхнахыз иҿеизеиқәкуамызт.

– Уԥыза ду исеиҳәаз удыруоу? – ҿааитҵит Анатоли Алексеи-иҧа иқәкны.

– Иарбан?

– Ухаҭыҧуаа ак дыршуеит, ак дыртцәиуеит, угәуеаныз ҳәа аниасҳәа, есымша ак зыршо изыртцәиуа уара уоуп ҳәа сеиҳәеит, – илахь инапы адкыланы, уи зқьынтә ишсеиҳәахьоу ихарштны дсыхәапшуан.

– Дыхәмарит!

– Мап! – нышьақәиргәгәеит.

– Сзыхдырҟьои, сзырцәымгуи? – еиҭах иқәиргылон сҿаҧхьа акырынтә иқәиргылахьаз азтцаара. Ихьшәацәан, илтцшәадан аҭак аҟатцара. Ҳаауан ҳаивагыланы. Даҿын иамхтәқәоу, иалцатәқәоу рызбахә алацәажәара. Сара аԥнынтәи ахәыцқәа рыбжьы заҳаз сгәалаҟазаара бзиан, сазхәыцуан ахаҧыцхьаа ртәашьас иамоу.

Февраль 25

Ахәаша. Сплит. Атцыхәтәантәи амш. Аееидкылара саҿуп, шықәсыки ԥымзи аӷба зыԥныз, шаҟа еидкылатәыз...

Аԥызцәа исзырура рыздыруам, азәы сымԥаныфа ирхиеит, егьи сахьнеиуа исҳәаша-изуша уҳәа дрызхәыцуан, аамҭа абжьаапны ас ицозар!.. Асааҭ 20. 00.

Авахтатә цхырааԥ Иаша ателефон дасит амашьына ааит ҳәа.

Ҳамԥа аҿапхьа амшынуаа ишыртцасу еипш, фырцьанқәак аанаҳкылеит. Сымаҭәақәа амашьынахь илбаазгахьаз аҷкәынцәа пшын, цьоукы заа ақалақь ахь ицахьан авокзал ахь ҳнеиуеит ҳәа. Сылбаауан, сгәыбылра, сцьа хәыцы здыз аӷба, аӷба зымшала адунеи сакәшаз. Сгәы хьухьуа исыхьуан, ихаҟәҟәалон сылабжышқәа. Иаанхоз аҧсшәа нараҳәаны Вахтанги сареи ҳанҭалеит азауад «Сплит» иаанашьҭыз «Мерседес».

Авокзал аҟны иааит Кучански, Виноградов, Сихарулиӡе, Цвигуненко. Ҳазхара ҳзеибабом, ҳзеицәажәом. Асааҭ 19. 20 – атцыхәтәантәи аипыртцра. Инатцҟьеит адәыгба. Знапқәа ҟьо аперрон иқәгыланы

иааиуаз аҩызцәа ахарахара иаҿын, ус хәыҷы-хәыҷы сылапш иныҵабеит. Ицон адәыӷба ықәҳа, аршәаа иасуа. Акраамҭа ахышә сылагылан сышьҭахьҟа ииаансыжьыз сырзыгәжәажәуа. Шықәсынаҟьак зыбзиареи зыцәгьареи еилаз, зҿаҭца еиҩшаны еицызфоз, згәырӷьареи, згәырҩақәеи еицыз, еицызшоз, зыԥсҭазаара амшын аҵәқәырԥақәа ирыдҳәалоу, есымша зџьабаа ҭцыхәаԥҵәарадоу, аха аџьабааҟны зынасыԥ ыҟоу сылақәа ҭраа срызхьаԥшуан. Издыруада уаҳа ҳаиқәымшәаргьы, иахьа иҭцыхәтәантәиу еиԥыртцразаргьы, аха урҭ зынасыԥ аҵәқәырԥақәа ирылазыԥшаауа ауаа рыбзиабара ԥхаӡа сахьцалак исыцзаауеит, исыцзаауеит сахьцалак ишсыцу еиԥш сыԥсуа џьыктцәатцәа.

Бзиала, аҩызцәа!

АХЫНҲӘРА

1977 ш.

Ииуль29

Ашарԥазы Миша исзааишьҭыз амашьына сынҭатәан, аеропорт ахь саанагеит. Иара уи Миша затцәык иоуп ҭынхасгьы, ҩызасгьы сызбаӡазгьы, егьырҭ уажәраанӡа уаҳа уҳашьҭӡом, уцар ҟалаӡом, ҳәа исыдтәалақәаз, уажәы сцара аамҭа анаасыдгыла, џьоукы рҿыныԥхьаркит, егьырҭ «ҟоҳ», «чоҳ» нырҳәақәеит.

Ажәакала, хәымзтәи адгьылтә ԥсҭазаара сшаркарахазгьы, сшаргәамтцызгьы уажәтәи амшын ахь сцара изаҟаразаалак гәышьҭыхрак, гәаҳәарак снаҭомызт. Усмоу, зегьы сзеиԥшноуԥ аҳаирплан сышҭалаз, сшалаԥшуаз ажәҩан ҭацәӡа, ихьшәашәаӡа. Акызатцәык сгәы иҩытцаххуаз, сыбла иаахгылоз Даур иакәын. Уии сареи Ленинград ҳаицыҟазаара дысзааигәанатәит, дсеилнаркааит аԥсҭазаара изыманшәалахар, ауаҩра, аламыс злоу, зԥеиԥш бзиахарц зыхәҭоу аӡә иакәны. Амала уи артә медицинатә Академиа иҭатцараҿы сахьзимыцхра-

аз иахьагьы сгәы иалоуп, сара дырралеи ԥсыцқьарылеи адунеи еибарку цьызшьо, егьа збаргьы, егьа саҳаргьы акада ззымдыруа схы гәыбӷан астоит. Уи, уажәы змацара Ленинградтәи ашыкьра иаларшәу, иҟаитцаран иҟоузеи? Схәыцреи сареи аҳауа ҳшалаз саалнахит зыкәыркәа аеыԥ-аеыԥхәа адгьыл илыкәсыз аҳаирплан.

Счамаданкәа амшынтә вокзал атцәахыртаҟны иныҟатцаны, сымҩантә матәакәа шысшәыз сеихан сус снашьталеит. Асаат 9. Ашьыжь аееитакхa сызтадаз, иабаҟоу аееитакырта! Акыс, иахьа мшызатцәык сымоуп, уи иалагзаны ҩ-ус хадак (усҟак ихадакәам шаҟа ипсҿатцагоу!) ирылгатәуп. Рапхьатәи Профотбор – аҳакьымцәа аедырбара – угәаабзиара шьақәзырӷәӷәо 10-ҟәшак рхысра. Уи амшынуаа рполиклиника угәы бзиа, ухы бзиа уныҩнашылар ушьа шьтымхкәа, угәы цымжәакәа уахьзыҩнымтцуа сыкәпеисуа саарылтцын, «ух гәышьа» ҳәа апартком сыҩхалеит, априказ ду аиуразы. Аинструктор Вова дааспылеит, аума ҟалеит, амазаныҟәгаҩ ихатыпуаҩ ацьынс шушьаз уибазаап, ишишьоу арахь данааи ешьроуп ҳәа иҳәеит ҳәа.

Абар ассир, нас сееилыхны снеирыма? Акадркәа рыҟәшахьы слалбаан, априказ аарымхны снарылалахт 10-ҟәшак реиҳабацәа злакәшаҳату ала рнапкәа атцарҩырц. Урт зегьы снарылсны, аначальникгьы инапы натцаирҩны схынҳәны апартком аҟны саатит. Акьыпхьҩы-амазаныҟәгаҩ Тома лнапала инасышьтит сприказ знапы атцазмҩыцыз, сцьынсеикәа зыбла тнахыз ишҟа.

– Аа, уахьакыз, – дпырпыруа, деихаччо дааҩнашылеит Тома.

– Иҟои? – сыбӷьыц ныжьны иааиз Тома сналыхәапшит.

– Иара дабаҟоу ҳәа дансазтцаа, ара ааигәа цьара дыҟазар акәхап, дсыпшаап сҳәеит, ипшаара атахзам ихала даауеит ҳәоуп иихәаз, аха абар, сара усыпшааит! – ажәтцыс пшкеипш иҷырҷыруаз Тома дцьашьаны слыхәапшуан, аха сзызхәыцуаз снеира иазыпшыз иакәын.

– Ухала узымааиз здыруеит, – иҳәеит сныҩнашылаанӡа, – аҵьынсеиқәа ахьушьоу азоуп. Аҵьынс ушьатҵаны ҳакәша-мыкәша уаҳа усымбароуп…

– Бзиоуп нас, исышьсхуеит.

– Аракәым иахьушьоухыша…

Инапыназтҵаиҩыз сприказ аасиркын, сыҩдәылтҵит схы ҭоууа, сахьцара-сахьаара сзымдыруа. Ус ахагацәа реипш ачҷара аасызтҵасит, зны абри ашә ииадәылтҵыз Леван ҳәа ҳҩызак иҟоузеи ҳәа ҳаниазтҵаа: «Иҟалараны иҟоузеи, уара уначальникзар сара сыбзамыҟәуп, сара сначальникзар уара убзамыҟәуп», ҳәа ииҳәаз аасгәалашәан.

Ишакәхалакгьы сусқәа саарылганы асасааирҭа Интурист сааин сҭыԥ аалхны, иахьак аԥхӡы исықәнаҭәахьаз аасықәӡәӡәаны саныҩдәылтҵ, иахьак мрак, шоурак ыҟаӡамызшәа дгьыли жәҩани неимаҳан, ақәа ӡыршәраха аҿыланахеит. Ашьыжь аҩны чаҕьак инацҳан иҟаз схала ересторан аҩналара аԥсра ахыскаауан, аха ақәаршаҩы соунажьуамызт, сныҩналеит зшыкьбжьы уамыргылоз Интурист аресторан.

Схала иҭацәыз столк скәацәӡа сшахатәааз, – Иҟалома удтәалара, – ҳәа амсылман хаҿсахьа змаз хатҵа ҭоуҕанк даасыдгылеит.

– Бзиала уаабеит, ишԥаҟамло! – саагәырҕьеит, ҩызак дсоуит ҳәа, зхы пхашьо итәааз азатҵә.

Доусы иахҭахқәаз афатәқәа нҿаҳтцеит, дара урҭ афатә хкқәа шырацәамызгьы. Сара, «аԥсыӡ атҵәы иахатҵаны амца иҽҳәацьны» ҳәа, иҿастҵаз ааргаанӡа ссиршәақәа игәнызкылоз, саатк ашьҭахь са кәамҟьак адырган ианҵьыланы иаасымтҵадыргылаз сгәалаҟазаара бжьнахит, аха сгәыла аҩы сыцижәыр сышԥалымтҵри ҳәа «Алазантәи аԥшаҳәа» иатҵәцахь аҿынасырхеит, – Аа, сушьуама, агьама збаӡом, – ҿааиҭит уи.

– Псуа тҵасла сеишәачараҿы иааиз сара дсысасуп, – насҳәеит, аха уаҳа умпсыхт.

Иуҳәо закәи, хышә маат иркуа ахәшә ажәра саҿуп зҳәаз, х-маатк иаԥсаз ҩыла исзыпхасҭатәуамызт! Уик

сгәалаҟазаара аапхастәеитәӡеит. Ишпастәахыз иахьатәи саапсаракәа пхьасцарц, аха ахала ажәра цәгьазаап... Снышьтәалеит Ленинградҟа схәыцракәа ниаганы.

Ииуль 30

Ашьыжьымтәан сцьынсеикәа уаҳа аӡәгьы ихлахатц амыргъежьырц иааныжьны «Хаки» скостиум сышәтцаны сыԥдәылтцын, суатәах ааигәара иҟаз арестораншьыжьхьа сфарц сныԥналеит. Дкәацәӡа пҳәыс затцәык дыԥнатәоуп, уигьы дхәаанхытцтәин. Атәылакәа еиуеипшым рыф-лаг хәычҟәа зыкәгылаз снарылсны, администратор иахьсирбаз тәыпк аҟны снатәеит. Снатәааӡа ахәытәаԥ ацәа ҟьаҟьа ду зхатцаны сапхьа иаакәылтцаз амениу цәаԥалагьы тцакылагьы иахатәи акәын, чаик ыжәны слалбааит. Асасаирт҄еи акадркәа рыҟәшеи уамак рыб-жьамызт, сшьапгьы неитцысхып, иахьа асабша усҟатцатә дук ыҟам ҳәа сышнеиуаз, Батәым иахакнаҳаз акәаб ааҳәызшәа ҳгәаҳеанӡамкәа акәа илҳалаҳаз, саатбжак аҟара асахьаркыратә салон ҳаԥнанацалеит, аха, нас, ихышәтәын, итәаз аӡы нтакәкәазшәа ажәԥан ааилгеит, ҳныкәлеит адәы.

Хыхь апартком ахь сыԥхалан, Света лыда аӡәгьы дыҟамызт, уи лҟны аус исымаз салганы слалбааит тцаҟа, акадркәа рыҟәшахьы. Шьыбжьон акрыфара иаамтәан, хәцәахьы акьаад ирылатәаз ԥыцьа аинспекторцәа аашьтәыхны, ҳәеапхьа игылаз амшынтә вокзал аҿтәи арес-торан ахь ҳнымԥахытцит. Крыфареи крыжәреи рыда усда ҳаидтәалазар еимактәы-еиҿактәы ауҟалоз, аха иааг! Устәи ҳаныԥдәылтц, урт аԥызцәа ааныжьны сцеит «Сухуми» Аусбартәахь, иацы ҳаззыпшыз ахабарк сзеил-кааузар ҳәа. Адиспетчерцәа исарҳәеит уаха чаншьтәахь ишыҟало антәытцтәи ареид аҟны, ашамтәазы ахәбатәи асҟьалахьы ишнагахо. Ахәылпазы «Картуш» ҳәа Франко-Италиатәи кинофильмк ипскьатеиптцәагаха ибаны ссасаиртәахь сыԥхалеит. Шьыбжьхьак снацҳаны сышьтәалап ҳәа арестораншә схы нкыласкызар, ашхы реипш еилатәаз ауаа акәыбрпынтца узрылакуамызт, сныкәгьежьит.

Июуль 31

Аԥыхьаҟәа реиԥш сыблаҟыблаҵәуа акәымкәа, ҭынч ашьшьыҳәа асасааирҭа ааныжьны аґбахь сҿынасхеит. Снеиуан знык сыӡхаландаз, избандаз ҳәа ццакырак, гәаҳәарак сымаӡамкәа зегьы сзеиԥшха – сагьдгьылтәымкәа, сагьмшынуаӡымкәа, ишырҳәо еиԥш, сагьӡымкәа, сагьӡымкәа. Славалеит акамыхьӡазшәа, иҟәашӡа зыҽхыршаны ихаӡӡала игылаз «Сухуми» сыхьшәашәаӡа, ахалара аԥсра нахкаауа. Бжьышыҟәса сҿаҳәаны сызмаз абас сгәы ахшәарцу? Адгьыл саднамкылт ҳәа ари иахароуи!». Ус сышхәыцуаз исымбаӡакәа сыӡхалеит, иаасыкәшеит еихаччо, сбара еигәырґьаны «Сухумаа» – уи раԥхьатәи ашьаҿаҟәа инадыркны аԥсҭазаареи агәаҟреи иалахәыз, абылра ашьҭахь Сплит иаансыжьыз аӡызцәа. Урҭ акыр зцәа зыхҟьаз, аха аԥсадгьыл ахь акылсра зхьааҟәа ԥхьанацаз ауаа еиҭах сахьынрылагылаз, урҭ ргәыґәґәаара, рлакҭа хаа хәашьырак сыхнацон, саланагалон ԥсҭазаарак. «Исцәыӡзи адгьыл аҿ, идгьылхымкәа, хи-ԥси аибафеибагареи рхытцхырҭа. Знапы акрану уанбацои ҳәа иуазтцаауа, ианым – уҟаз. Аҭыԥ адырра, ҭыԥк аҟны иґәґәаны аҟазаара!..

– Шәысҭ, амшынуаа, знасыԥ шәымаздаз аҟьала инапы!».

Аӡәаӡәала – Лиониа, Саша, Валентин, Олег, Анатоли уҳәа иаарыхон рнапҟәа, иӡархаччон рыблаҟәа.

Ус дааӡнашылоит Амстердамтәи ахҭысҟәа рфырхатца хада Костиа. Дхалоит Суецтәи аканал раԥхьатәи аҭысраан иҳацыз акапдан-наставник Ивашьченко. Аҳыҭ, иугәалаумыршәан ажәытә-аҿатә, ишьҭумхын аныҳәаҿаҟәа. Шаҟа гәаларшәатә, шаҟа ҳәатәы! Ус, аґьалпал змаиы иааҳалаԥалаз ауаӡ ау, ахаҿы аԥшь, атцаґа иныԥхьеицеит агәалаҟазаара бзиа ҳалагаланы ҳазмаз – ҳлаф, ҳачча, ҳахәмар.

Исзымдыруаз ауаӡ ибжь дуи иажәа ҳәашьаҟәеи ссиршәаҟәа дџьашьатәын. Асҟак игәы ԥызжәаз здыруада, иҽизеиҟәкуамызт, даҿын ацәҳашҳара, агәрымра, абна тоура дылазшәа, уҽаанкыл ҳәа аиҳабацәа иарҳәааӡа.

Костиа дыхәмаруа, шәеибадыруоу ҳәа хынтәны дыниазтҵааит ихы насыҟәкны. Ус ашә ихы аакылеикит Иури, минуҭк шәысҭахуп ҳәа. Уи арадиооператор иакәзаарын дзаҕьуаз, амеханик еиҳабы Заҟараиа. Сыбла даахгылеит Маи Феодор-иԥа, зҟыжбжьы смаҳацыз. Адунеи шԥаҟоу, дышԥацеи дниаӡаа, уи ауаө дыҟаӡамызшәа! Саныөдәылтҵ Труфонов дыҟаӡамызт, аҟалаҟь ахь ицатәын, сцеит. Сахьынкылшәаз, Фридон даасыҟәшәан, ҳаиманы «Зеленыи Мыс» исасцәа ҳбарц ҳцеит, аха атурбазаҟны иҟаӡамызт. Аҟәарагьы дныҟәԥш-ааҟәԥшын, аха уаөы дрылубаартә иҟамызт, аҟәараш цьаз бөала ихҟьаз.

Сара исҭахын цьара ҳнеидтәаланы акы ҳнацҳарц, абар бжьышыҟәса срыҟәуп Баҭым садҳәалоуижьҭеи, аха иахьада машәыршәа ҳаиҿамҳацызт. Ус зныкөынтә иналырҟьа-аалырҟьашәа ҳнеиҟәшәаҟәахьаноуп. Уигьы зны Ҟәҭешь, ҽазны апартком еиԥыларак аҟны.

– Арестораи иөнаҳҳуазеи, аөны схала сыҟоуп, еилажьзаргьы умшәан, уиазын схала исчаԥаз аҟәыд ыҟоуп, иҟоуп сҟыҭа адгьыл афөы зху ауҭраҭых, уахьынтәи исзаарҭиз акалмаҳ, ашәыр, – сҿаӡы ааигаанӡа даҟәыҭцуамызт, даҟәыҭцуамызт аиҟәԥхьаӡара Ҳалуашь.

– Аригьы уҟыҭа аҟынтәиума? – снаиазтҵааит аҭцыс ахы хнаҭцәартә, сылаҕырӡ өхазырҟәҟәалаз ауатка анызжә. Ажәакала, Фридон Ҳалуашьи сареи гьамала ҳаибаргәырҕьаны иҟыҭа чыс арыцҟьара ҳшаҿыз, ҳалаҟәа кәеицеиуа ҳөагылеит, ачанахҟәа рыӡәӡәарада ус рымамкәа инеиларгыланы. Згәы ҕәҕәахаз ауаа дырөегьых и-«Волга» ҳаөҭалан «Аиатцәара атәылахь» ҳцахт, аха нааг, «Алитературатә газеҭ» акорреспондент лөызеи лареи ыҟахымызт, сара аҕбахь сыццакуан.

Август 1

Схы ахьсырхара сзымдыруа скаиута садәылтцны сахьлалбааз, амыждараҟә зыбжьы газ ателефон ааҟәсхуан:

– Актәи дыҟоума аҕбаҿ? – иааҭыөит бжьыцәгьак.

– Дыҟоуп!– наиаҭаскит сара шсакәыз мҳәаӡакәа.

– Абыржәытцәҟьа дышзахәо аиҿкааратә ҟәшахьы дааиртә ҳазиашәҳә, – илыҟәитцеит атрубка.

Иҳаураны иҟоу аидара инагӡаны иахьа иҳауоу иаҳмоуоу, ҳзыдгылоу асқьалаҟынтәи исқьаладоу аҭатәарҭа ашҟа ирласны ҳаиагахауоу ҳаигамхауоу? – ажәакала, иахьа ҳзықәтцуоу ҳзықәымтцуоу, аԥныҟа ателефон сзасуоу сзамысуоу, апарткомахьу, акультбазахьу, акадрқәа рыҟәшахьы, аҳасабеилыргаԥцәа рышҟоу ҳәа сышгылаз ауп иаалырҟьаны идыды-мацәысха иахьцатәыз адырра шсоуз.

Уаҟа ахәаша сыҟан, аиҳаби сареи ҳаицәажәахьан, исеиҳәахьан сзыпхьаша адокументқәа шыҟоу, еиҭа ҭынч ишнеитәу, аха ари амца азыркыз дарбану! Асабшагьы снеит, иара иац амҽышагьы, аха уаԥ дсықәымшәацызт.

Аҕба сахьлалбааз иманшәаланы машьынак аасԥыхьашәан, ахьышәҭҳәа сынкылнарҟьеит дагьанбахьӡеи аасзуҳәартә.

Шьыжьбзиақәа ҳәа сныԥнашылаанӡа, сааиуеит ҳәа ҳәаны хымш рнаԥс ицаз, уабаҟаз уажәраанӡа, – ҳәа аҕьеԥ ԥасхиргеит, уажәраанӡа исзымдыруаз, аха зыбжьы телефонла исаҳахьаз ауаԥ.

Ажәылараҟны ақәҿиарақәа ирышьцылахьаз агәамтц ирҳәара рҿамшәо илеиларҭәаны аҭцыхәтәан ахьхьахьхьаҳәа ҳаицәнымхо ҳцеит.

Устәи, ҽа цьарак-ԥыцьарак иахьнеитәқәаз сынкыдгыланы, Фридонгьы ателефон снизасын, (аха аусураҟны сҟалоит зҳәаз иусураҟынгьы дыҟамызт, дыҟамызт иԥнгьы) аҕбахь сеихеит, аначальник инеира сҽагсмырхарц. Асааҭ ԥба рзы иааиуеит ҳәа ҳаззыпшыз аначальник, аусбарҭа аначальник Анатоли Алексеи-иԥа уажәы-уашьҭан ҳәа ҳшизыпшыз аусура амш нҭакәкәа ицеит, исқьаладоу аҭатәарҭахь ҳаиаргеит.

Ус, ахәылпазы катерла иаадгылаз Аҷара аиҳабыра ицны дыԥхалеит Анатоли Алексеи-иԥа, уиакәын, аҭцх акыр иԥаҳәеит, аиҿцәажәарақәа, аибаныҳәарақәа.

Август 2

Иахак ҳшеиқәтцәашоз лкылзыршаз, санааҩыха амра ажәҩан агәы тцамтцамра иалакнаҳан, «Сухуми» амшын еишьылӡа ихыланы инеиуан.

Слалбааит акаиут-компаниахь, ашьыбжьон какалк ааныскыларц. Сҭыԥаҟны снатәеит, Труфонов Иури аӷба ааныжьны дахьцаз агәнаҳара схы иавбо. Уи арадист ҟәыбчҩа, ма дысзымдыруандаз, ауаҩы намыс, ауаҩы ааӡа. Усҟан ашә ихы нкылакны усҭахуп аниҳәа, ахьышәҭҳәа сыҩдәылтцыр уажә дыҟазаарын араҟа, ишԥасыхьи! Иаргьы усҟак игәы пжәартә, зегь лкажьны дцартә... Стәан сармарахьтәи игылаз сҟәардәҭацә сахьаватәоу схы ахыбаауа. Ус, аԥсшәа наҳәаны, наҟ ахәыцра харақәа срылазгалахьаз аҟәардә инаханы иныҟәтәаз амеханик еиҳаб ҩыц ицәаҳа снахәаԥшит, сыбла даахгылеит, инарыцқьаны шықәсык исыватәаз, зҟыҟҩыҟбжьы смаҳацыз, цьанаҭ зҭыԥхаша Маи Фиодрипа Лепаев. Сыхәцә икылахон сҩатца, сындәылтцит ахыӷәрахь амшын еиужьра схыԥшыло. Зегьы ҩыцбараха срыхәаԥшуан. Иҵьашьатәуп аԥсабара адеалектика!

Август 3

Адунеи аԥсы нахәланарӡызшәа ҳауак натцасуан, амш каууа, амшын агәы иатцәара кәеикәеиуа ҳамҩа ҳақәуп. Аҩыц иаҳзааз амшынуаа аӡәаӡәала рыҩцәаажәара сшаҩыз, ҳаннеиз сымбаӡакәа Босфор ҳанҭалеит. Ҳаԥхьа игыланы ицоз амра аҭашәара иаҩын, иҳашьҭагыланы иааиуаз алашьцара аҩеыԥсыԥҳәа ацәашьқәа наргәылаҷҷон, ссиршәақәа идырԥшӡон Сҭампыл.

Август 4

Иаха атцх пызҩеыз сцәырҳацәырасуа сшышьҭаз ацәа сынҭанагалоны ателефон слымҳа инҭакыркырит. Иаақәсхзар, авахтатә цхыраао иакәын. Аҳауа хьшәашәа аашьҭыга шаркыз ишьҭалаз, атцаа иархәаԥыз ардәына еиԥш сеиқәыхьшәашәа, ацҳахь сыҩхалазар, Дарданел

ҳабжьаланы ҳнеиуан, иаҿын ацәылашара. Аԥсабара уамашәақәа ихаан, иԥшӡан, иҭынчын. Ианаацәылашоз Дарданел ҳанҭысит, асааҭ 6 рзы ҳлалбааит акапдан икаиутахь, аха ацәа зықәҳаз Вахтанг Давид-иԥа иҳәеит ҩбаҟа сааҭ ацәара шиҭахыз. Слалбааит саргьы сҭыԥ ахь. Снықәиеит, сынҭанагалеит ацәа, сналалеит ԥхызла Ленинград, иахьа Даур раԥхьатәи аԥышәара имоуп, ухатцоуп уцә! Сҩагылахт. Сдырԥсаҳәарц рҭахызшәа амра ашәахәақәа скаиута иҩнахәмаруан игәышьҭыхгаха. Издыруада иҟаитцаша, аокеан ихыршәлоу абҕьыц еиԥш, Ленинград зхала иаларшәу, аԥсҭазаараҿы раԥхьатәи ахатәышьаҿа ҟазтцо ауаҩ. Аха агәараганы сыҟоуп рыцҳашьара злам аԥсҭазаара аҽинардырп ҳәа. Исоуришь дыррас?

Август 5

Иахьатәи амш дырраҭарак сшазыԥшыз инҭакәкәа ицеит – хәашьра зламыз амш.

Август 6

Иахьатәи амшгьы Даур ихабарк смаҳаӡакәа иниасит. Иусқәа маншәаламхазар акәхап, аха игәы бзиаз, иаԥхьаҟа иагьа хкы изыԥшуп. Сара амшын сынхылоз дшыхәҷыз еиԥш дыхәҷу џьысшьалон, аха Ленинград ҳаицыҟазаара дыснардырит дшарԥысхаз, уи аамҭа кьаҿ ҳаизааигәанатәит, исеилнаркааит ахатцгылара иаԥсоу, зуаҩра цқьоу, зԥеиԥш лашоу аӡә шиакәу. Схы гәыбҕан асҭоит аҳәса сахьырзызӡырҩыз. Шаҟа ииашоузеи мрагыларахьтәи амилаҭ ражәаԥҟа: «Уԥҳәыс улазтцаа, илҳәо уазыӡырҩ, нас илҳәо аарҳәны иҟатца!» Аԥсҭазаара акгьы шԥаснамыртцеи. Баша адунеи сакәшеит.

Раԥхьа, зыҽны Ленинград ҳҩеиз адырҩаҽны, Красное село, «атцара аҳҭынра» дҩаганы дрыларшәны ҳанаа ауха схы сзықәкуамызт. Сеилагарын сгәы змырҿыгҕьуаз Миша дсыцмызҭгьы. Уи Мишеи сареи Ленинградтәи аԥсҭазааратә шьаҿа ҳеаҳзақәыршәомызт. Уи дзышь-

цылаз Аҟәатәи имҽхак араҟа аҽеазҟьомызт, иара уи ихы изанрааломызт. Дрыцҳасшьон зҽынеитцыхны афара, ажәра (аиҳараӡак ажәра) иашьцылаз, истахын, иагьсылсыршеит ишьҭахьҟа ирхынҳәра.

Ажәакала, есыҽны Ленинградтәи Красное Село сцалон, аха агәашә сылагылан ауп, уаҳа исурҟатцозеи, дырҩык, цхыраацҩк дабаҟаз, сагьабашьҭазаауаз. Ари артә академиа урҭ рҩызцәа апротекционистцәа аҭаххоит ҳәагьы схахьы исзаагомызт. Иара уи азоуп, аиҳараӡак уахь академиахь иҭатцара сыхшыҩ зазцазгьы. Адырратә еисараҟны ихәы шпаҭаирхари ҳәа акәын сшыҟаз, иаргьы ихы даҟәгәыҵуан. Закә бзамыҟәароузеи!..

Уаҟа, 8-мшы алагер аҟны иҟазаара акыр снартцеит, сажәымҭыҽха, изҟәыҵахо аӡәыр сакәзар. Иара Даур иеилнаркааз рацәоуп, рапхьатәи ишьаҿаҟны ипылатәымз, еилкаатәымз… Мшәан еилкаатәқәоу рапхьа игылами апсҭазаара шықәпароу, аха уи ақәпараҟноуми иахьаҭаху аламыс, ацқьара?..

Август 7

Адгьылбжьаратәи амшын. Заҳаитқәиҭ бзиахаз «Сухуми», иубар иузымдыруа, ҿыц инҭрыжьыз еиҳа хараӡа еиҵха, агәашьамх атцпраауеит. Ашьыбжьон аибашьыга ҳаирпланк аҽыларҟәӡаны хыхьтә иаххапрааит, нас зышьҭыбжь атцкыс зныҟәашәа ласыз аҳауа иналаӡит, изтәыз США ирызцоу, НАТО еиднакыло Европатәи тәылак иалатәоу, уаҳа аҳасаб ыҟам. Аҵба ахыпраар – атәыла аҳәаакәа реилагара ҳәа ипхьаӡоуп, адырра ҟаҳтцеит ҳаиҳабыра рахь.

Ицьоушьаша, амҩа ҳаақәлеижьҭеи амш уамашәақәа еилгоуп, иҭынчуп амшынқәа. Акыс, ари Адгьылбжьаратәи убыс ицқьоуп, ииатцәоуп, сыпаны сналапаландаз уҳәап. Вахтанг Давид-ипеи сареи гәаныла ҳшеилибакааауеи хыхьтәи ҳдәыпсшәеи иахьынӡааргаша здыруада! Ҳҩыцьагь ҳазлеиҿамҳаша ҳашьҭоуп.

Август 8

Амш – агәахәтәхьгӡага ззырҳәо. Ҳкашьшьы, ҟыҟдаҿыҟда амӷа ҳақәуп. Иахьцатәу макьана иҳаздырӡом. Франциоу Нидерланду. Абар уаха Гибралтар ҳҭысуеит. Алжири Мароккои рыпшаҳәаҟны иаҳцылеит США арбџьар иатәу аибашьыга ҩба УРО. Уи ҳахьынахшәаз буксирла ирҳәазаны шьҭахьла иргон 250–270 метр аура змаз, Р9 ҳәа аӷыра зныз, авиациамӷангагоума ааухәаратә еибашьыга ҩбак. Саҿуп аинтерес зҵоу Владимиров ишәҟәы «Китаи араион ҷыда» апҳьара. Уи Ианантәи имшынтцақәа (Иананские дневники) еиднакылоит 1942–1945 шықәсқәа рзы Ианантәи иусура.

* * *

Ашьыбжьышьҭахь иаатит аокеан, иҭынчҳаҳараӡа, ииатцәаӡа. Наҟ ицәырнагаша здыруада! Иахьагьы аӷынтәи дыррак сымам.

Август 9

Ашьыжьымҭан аҩба аԥынтца анаҟә иахарԥаны Испаниа иаваланы иӷеиуан, аокеан ҭынчын. «Сухуми» аҩызра иаҿын «ара сыҟоуп» ҳәа аанарго. Ус, касеиқәала зхызҿы ҭаҳәҳәаны ҭацара ҟатцо иаҳцылаз Атлантика, иҳашьцылацыпхьаӡа апхашьара аҽаманагозшәа ахаҿы шаанарт-аанартуаз, алакытцақәа цқьаӡа иаацәыртцит.

Абылреи аремонти акраамҭа иарҟьалаз аекипаж, рҭып аҿы рышьақәыргылара, ҿыц иааз рыҿцәажәара, реилкаара, аҿыци ажәытәи реилартцәара, «Сухуми» атрадициахь ркылгара акыр атцанакуеит.

Иарбан традициа ҷыдоу «Сухуми» иамоу?

1. Аиҳаби аитцби реизыӡрыӷра, аҳәатәхеибатцара, патуеқәтцара;

2. Аџьатәи ауаажәларратәи леишәа аиламгара;

3. Арыжәтә амжәра;

4. Азанааҭтәи аполитикатәи дырра азырҳара;

5. Аҩба аӷнутҟатәи апсҭазаара аҽалархәра;

6. Гәреибагарала ишьақәыргылоу адтцеибытәара…

Ажәакала, ахагамхара, аԥагьамхара.

Аҿыцқәа иаҳзааз аумаҷху, 18-ҩык ыҟоуп. Уртҭ зегьы џьара-џьара аус руан, аџьатә коллективқәа ирылан, реилкаара, ртцас, рҟазшьа, рлеишәа уҳәа хазы-хазуп. Уртҭ зегьы џьарак реицкылгара, ҳәаак реицыҟәтцара ҳуснагӡатәқәа ирапхьагылоуп. Дара ҳжәытәқәа ҳәа иҟақәоу зегьы уаа еиқәшәа дуқәак аураҟәху. Уи ааӡаратә хырхартәоуп уажәтәи ҳаизарақәа, ҳаиҿцәажәарақәа зызку. Уи ауп изызку ҳлекциақәа, ҳапхьарақәа.

Уажәазын 40-ҩык ҳаҟоуп. Уртҭ ҳҟынтәи ӡгабк дҳамоуп, дҿыцуп, ааигәоуп амшынахь данкылсыз, 24 шықәса дыртагылоуп, лабԥса Рифхат дтатаруп, Грозныитәуп, дкоммуниступ. Ирина Семенченко лхылҿы аагьежьуп, лхахәы аура ркьаҿны итцырффоуп, лыбла гәытбаа ґрақәа ирхакнаҳауп лыџьымшь пақәа имзаҿоушәа. Дуаҩ тынчуп, уаҩы пхашьоуп уажәазын. Ҳапшып ҳапхьаҟа, амшын ауаҩы даанарпшуеит. Ҳарпарцәа «џықә-пыр» ҟатцара иналагақәахьеит, рапхьа дгылоуп Леван – сыдгьылуаҩ, – еицызәзәошәа, еицуантәошәа, азәзәаразы авалиута лоушашәа…

Леван сааипхьан игәаласыршәеит Амстердамтәи хтыск, изтәашаз агәаҽанызаара. Уи иеилсыркааит амҟәыба есымша азы шаанамго, аамтаки тцыхәтәаки зегьы ишрымоу, есымша сымтцәыжәҩа дышзытцамӡо… еиликаазар иара изеиґьуп…

Шаҟантәы сархәыцхьоузеи ауаҩ шьтрала, абипарала иҿиара.

Виктор Иахонтов игәалашәарақәа еитах агәра сдыргеит ашьтра – ааӡаратә тцакы иамоу. Уи, 96 шықәса иртысыз аинрал Иахонтов, ипстазааратә шықәсқәа хыџьара ишаны ҩ-хәтак ҳәаанхытц изхызгаз уаҩуп (аиҳараӡак США), ҳәаак змаӡам уи ипсадгьыл абзиабара, уи гәык-псыкала азыҟазаара, аматцзура анаҩс, иааџьоумшьарц залшом иабипаратә шьтра…

Иахьагьы Аҟәантәи хабарк смоуит.

Август 10

Ак зҩышазаргь исдырҩуам Вахтанг Давид-иԥеи ҿыц механик еиҳабыс иаҳзааиз Зақараиа Гурами Георги-иԥеи. Иааҩнашылалап, ателефон иаслап, ишакәхалак срыҟәҟьар ҳәа ишәоушәоуп стцыхәа ҿырбагьа ишырку.

Гурами зыҽны ҳақәтцуаз аҽны ҳрадиооператор дзыршәаз, сахьихәапшуаз Чантуриа Вальтер даасгәа-лаиршәоит, нас иагьа сгәалаҟазаара ҽеимзаргьы ачча ҩысҿыкәххуеит.

Усҟан Одесса атцара ҷыда стан. Ҷантуриеи сареи иара уаҟоуп ҳахьеибадырыз. Вальтергьы хымзтәи акурсқәа рышҟа днашьтын. Асасааирта «Мориак» атцаҟа аве-стибиуль аҟны сҩыза Иурии сареи хшыҩнагылаз, дааҩнашылеит иапхьа игылаз ҳанцьныр хада Пла-тон Иван-иԥа деихатцартцаруа. Уи ихиҿҟьаҟьа ду иԥатцапшьқәа ахьыгӡаны, деиҩаҳаҳа данааҩнала, еицыз иапхьа даҽеаӡә улапш наиқәшәомызт.

– Ани дызустада? – снаиазтцааит Иура.

– Аа, унацәа иумырбан, унапы ҿиҟаҟаауеит! – ҳааирчҷеит Иура.

Усҟан ҳаибадырит, ҳаизааигәахеит. Хымз дахьынӡа-ҟаз ҳаицын, ҳаицтәон, ҳаицгылон. Уи сыхәмаруа амшә ҳәа сишьтан, Чехов «имшә» аҟынтәи. Валь-тер зтцарадырра ҳараку, хатәы хшыҩла иныҟәо, аполитикатә ӡрыжәра злоу, иреигьу амеханик еиҳабы ҳәа ипхьаӡоу, «Мориак Грузиа» аҟны аочерккәа рыла иқәгылало, зажәабжьқәа неидкыланы «Посеидон» ҳәа хаз шәҟә хәыҷны Батым қыртшәала итытцыз, иҿцәажәарагьы, ицныҟәарагьы аинтерес зтцоу уаҩуп.

Вальтер иакәын 1975 шықәсазы «Сухуми» адкылара-зы аекипаж анеидыркылоз механик еиҳабыс зыӡбахә ҳәаз.

Аха акапдан Вахтанг Давид-иԥа уи иӡбахә аниаҳа, ԥсрак азы иуазма.

Уи 1976 ш. ианвар азы Батым ҳаннеи, ҳагбахь дхалеит ибарц, избанзар «Сухуми» ахатцатцәҟьа еипш Сплит зыр-гылара иалгоз «Кутаиси» адкыларахь ддәықәтцан меха-

ник еиҳабыс. Усҟан асасцәа иахҭаз рацәаҩын, аха иара акапдан ишҟа дагьхамлеит, Валентин ҳелектромеханик иҟынтәи сара сҟны дааин, фырцьанқәак аанаҳкылеит. Уи ашьҭахь исаҳаит Баҭымтәи амшынтә училишьче начальникс дшарҭаз.

Ари, Зақараиа, наҟ ицәыригаша здыруада, аха дыцәгьаӡам, уи зхәы ҭазырхо уаҩым. Ахәҭархара акәым уҟырҟы икылипҵаап. Ахатәмалтә ҧсихологиеи ахымхабзиареи еиднамкшалар егьырахь акгьы ихьуам. Уажәы аремонт аныҟаз Вахтанги иареи ркаиутақәа еипшны идырхиеит. Архьшәашәагақәа, ателевизорқәа уҳәа ахатә бзабаа зларбашаз акгьы рыгырмыжьит.

Август 11

Апшәма бзиа исасдкылара усҟак иҽизазыҟаҵарым ҳара Бискаи шаҟа гәыблыла иахҧылаз аҟара. Мшәан абриоума аґбақәа рыпсцәаҳа ааухәап уажәада иумбацзар.

Ашьыжьымҭан Франциа агәы ҭыфааны иҭатәоу Бискаи ааиҩырссаны ҳнылагылеит аӡиас Жиронда анҭаларҭа алоцман ҳаизыпшны. Шьыбжьон агәы ааҩнашоны иҩхалаз алоцман ҳима дҩыбжьалеит. Уи аӡиас Жиронда акәу, иара злало Бискаи аҩада ибжьалоу узеилмырго аҽыртаґаны, аҟәарақәа умбо, ҳима иара еречеппес аҳәааҟынӡа ханҩеи дхалеит уи иестафета имыздаз аҩбатәи алоцман. Уи зхахәы ажәпара ашлара иахыҵәахьаз илакыҵ иҵьымшь ҭакнаҳақәеи игәылҭәааз ихаҿеиқәеи иуархәон иуаҩра дышҭысхьаз, аха иҳаиҭҟәиҭ ала ааигәа-сигәа атәанхалара узидкылом. Иара апенсиахь ацара шигәиҭоугьы. Англыз бызшәа ицқьаны иҳәон, итәашьа, игылашьа Европатәи ааӡаран, аха иҿапшылареи имаҭәашәҵашьақәеи дызусҭхарыдашь ҳәа уааизымхәыцырцу. Аа, сахьымҩашьаз! Ҭырқәтәыла иизы, иааӡаз Аеропетиан Дикран.

Аӡиасқәа Дордони Гароннаи идырҿиаз аӡиас Жиронда ҳхыланы абжеиҳара ҳҩеиуаны, аҧырсал лашьҭын, избанзар аҩада аӡы ґґаран, ипштәын ӡыла иҭәаанӡа. Насгьы

аґба шьҭыхтәын азы, абаржа иааиз 500 тонна ааҳамхны иагеит. Ҳлоцмангьы ҳаргьы какалк аанаҳкылеит, нас дцеит иҭыҧ ахь ҳконституциа апроект ҿыци, Ленин иҩымҭақәеи, егьырҭ афранцыз бызшәахь еиҭагақәаз алитературақәа иманы. Чаншьҭахь, ҩ-сааҭки бжаки рышьҭахь, аҧырсал шьҭыхны ҳҿынаҳхеит зҧаҩқәа ирҭамӡо ӡыла иҭәыз аӡиас ҳхыланы.

Август 12

Ашарҧазы аӡиас Жиронда аикәа ҿацә ҳҩыхшәан армарахьтәи аӡиас Дордон иадҟаҵалаз асқьала ҳнадгылеит. Ҳшынадгылаз еиҧштҵәҟьа шьыжьхьа ааҳацынкыланы длалбааит ҳҩазгаз Аеропетиан, уи ихаҭыҧан дхалеит ахҧатәи алоцман–аҷапшьаҩ. Уи, зықәрахь инеихьаз Климент иҟазшьақәа ссиршәақәа акәын ишыҟаз: зегьы иара дрызҿлымҳан, илапш зегьы ирхын, уахьнеилак иара дааупылон, иажәа рацәан – ацәажәара даҿыгәҳәызшәа. Уи амыждарақәа иҵьыба иҭаз, Сингапуртәи аҳасабеилыргагатә машьынка хәыҷы, аусуратә принцип ҳзеиҭаҳәара дналаган ҳшьа иртәаахьан, ма иихәоз ибызшәа ҳзеилкаауандаз! Аиашазы, иара даараӡа иҟәыгаз, аҳасабтәқәа зегьы зҳасабыз программатә пҵамҭан, аха иара ҳара ҳазхирҟьоз!

– Ари сҵьыба иҭаны аӡәгьы сизжьом, – ахҷыда имазшәа аҟара деигәыргьон, закә насыҧузеи имаз!

Амш пхны мшуп, амра уаацәхалар ухагәҭа кылнацҟьаап. Гәыҧҩык ҳауаажәлар ақалақь ахь ицаз, ахәылҧазы ихынҳәит, иқьыҧаха, рыҧсахы инанамго. Урҭ изларҳәаз ала, ҩажәижәабаҟа километр ҟарҵеит шьапыла, аха изынамӡеит Бордонӡа – ақалақь харазаап.

Ашьыбжьышьҭахь акомандирцәа реилацәажәара мҩаҧаагеит, ҳазлацәажәашаз рацәан, аиҳараӡак ахымҩаҧгашьа.

Август 13

Асабша. Ашьыжьымҭан иҩхалаз агент цәыхрыцқьышәтцаґа имашьынала ҳааигеит ақалақь ахь.

Гаронна армарахьтәи аԥшаҳәа ихыҟәҟацалоу аҟалаҵь Бордо ашҟа ҳназгаз аҵҳа мзаҿоушәа ажәҩан иаласан. Уи ҳахьныҟәсыз раԥхьа асаркьатә ҩнеихагыла ҳназцагылаз аҟны амашьына ҳлалбааит. Ҳназгаз иҳәеит асааҭ жәаф рзы араҟа дшаҳзыԥшызааура.

Ҳналалеит аҟалаҵь. Раԥхьа ҳаныналала ҳҿаԥхьа иаацәыртцыз аштеи, уи ажәҩан зеаласа абаҟа ссир иҭагылази рыла иҟалаҵь хәҷызаап аасгәахәт. Уи аԥааимбарцәа зцатәаз аскульптуратә баҟа ду ааихтцәаны ҳҩабжьалт, итцыхәаԥтцәарадаз аулица чаԥа, ихьытцәцараха наҟ-ааҟ амагазинҟәа тауарла ихьырхәаны иҟан. Атауарҟәа рыхә рыбла иадмырбарц рҭахушәа акәын рылаҟәа рнаԥҟәа рԥыракны ишиаҟьоз ауаа. Ауаа маҷын, асабша аҟалаҵь налтц рыԥсы ршьозар акәхарын. Уи дыртцабыргуан амҩахь здачаҟәа зыцраҳәаны иаҳԥылоз амашьыналасҟәа.

Аиашазы, атауарҟәа рыхә тцыԥхаахыс иахьынӡахалахьоу уамыршәарцу? Уи аулица ана-ара ирынтәалаз амузыкант-шәаҳәаҩцәа инрывсуаз цьоукы раԥхьа иҩырҳәны иҟәыз рхылԥаҟәа ҿырԥҟәак нтарԥсон, аха еиҳараӡак «ирызгәамҭаӡакәа» ирывсуан. Аулица Цьулетта 30 ахьаантцәоз иаԥырагылаз арка агәашә руаҭәа мӡанраҟәа унреилаҳартә иаартны, ишьҭыхны иҟәыргыланы блала еимдоз аҭыԥҳацәа ҳнархыкәшаны игылаз аҟәардәҟәа рышҟа ҳҿынаҳхеит, аха ҳгәыґраҟәа башан. Аҿар, зыфатә хәыҷҟәа зымтцатцаны аӡыхь инахәо амаца иасуаз, ааигәа агылара згәы иҭаз уаамызт. Ҳааԥсараҟәа наҳхарштны ҳҿылаҳхеит, анҭ, раԥхьа ҳазбаны иаалахҿыххаз аҭыԥҳацәагьы рылахь неиҟәылеит, ргәыґраҟәа нарымԥытцабазшәа.

Ауахәамеи аԥааимбарцәа рбаҟеи рыбжьара ашәеиҟәара зеалакны игылаз ахыбра ду иаакәыршаны Hotel Hotel ҳәа зныз рышәҟәа ҳрывс-рывсуа ҳахьҩеиуаз, ауахәама аҿаԥхьатәи аҭӡы икыдкнаҳалаз аҩыра иаҳәон: «Ари асасааирҭаҿы илшоит ауаҩ инасыԥ иԥшаарц», – акалҭ ҭирҭа!

Аа, иахьаҳтыԥмыз ҳахьыбжьанагалаз. Ҳаздыруа аӡәыр ҳаибамашь, саанаԥшы-ааԥшит ихьымӡґшьаны.

Уи «цьанаҭ насыпиурҭа» ҳлыбжьшәаны ашәапыцьап ҳанылрыцҳала цьаҳаным тыша ҳаҩҭыцызшәа схысҿы ҩысхалашеит. Ҳанрықәтәеит ипшза-пшзаза иблагәыпсыршьагаха ирыцагылаз атәарҭақәа. Цьанаҭ ҭыпҵәҟьан ҳахьтәаз ҳҿапхьа кадифоушәа шьациатҵәала ихҟьаз адәыпшзареи, уи агәҭа иҭалаҳаз ашәҭқәеи, згәыштақәа ҩарханы, ганха ашьац иатҵәара илаианы амра шәахәақәа згәытцазырпхоз аҳәыҳәқәеи, згәы ҩарха иусурҭаданы аҟәардәқәа ирықәиаз ауааи рзынгьы.

Ҳаргьы ҳапсы неиҭакны ҳаазгаз ҳагенти ҳареи ҳаиқәшәарц ҳахьыҟаз ҳнеит. Дыҟамызт, иҟамызт имашьынагьы – саатбжак изаацәаны ҳлеит. Ҳааизыпшит ааигәа имныҟәацыз агыларатцәҟьа ҳалымшо. Ианеибаххәаз азы дааиуоу дмааиуоу…

Сара схәыцра хара сыпсадгьыл ахь ицахьан. Сизхәыцуан ҳагент – афранцыз, ақалақь аҟны ҳааныжьны ицаз. Шаҟантә шаҟаҩ сасцәа сырцылахьаз, срыцныҟәахьаз Апсны аҭыппшзақәеи аҭоурыхтә ҭыпқәеи дырбо счеицьыка снапы иқәтцаны, санеипҟьалозгьы ауал сатцаланы. Закә намысузеи, шаҟа хьымзгы ҳрытцоузеи ҳнапаҿы акгьыҟазамкәа.

Асааҭ пшьба, дыҟазам – даунемецху, ианиҳәаз аҭамам инақәыршәан дааиртә. Ҳгәамтцыргьы цәгьа иаабом, аҕбаҿы ҳтәандаз.

Ус архәара даавшәеит ипсы хәыҷы наихшәап уҳәартә дцәыхрыцза. Сыпсы неивызгеит иласза. Ҳааигон ҳтыпахь, иара усгьы аус иман ҳаҕбаҿы. Акы ҳнацҳаны аспортзал ахь слалбаазар, абаҕәаза аусзуҩцәеи ҳамшынуааи еицлабны апинг-понг асра иаҿын, ҭаҳмадак, иазызуаз аха, схы нарыласырхәит. Уахьынтәи схалон, сзымбаз ираҳарц цәгьа изымбо, схы сҩаханы, апхзы сҿарбо!

Август 14

Арҭ аҩымшк аныҟәара иаркараз ҳамшынуаа иҟәбаҟәшәо аҩнутҟатәи аусқәа ирҿын: аҕба ацәҟьажьҟьарақәа ррыцқьара, рышәра, анасосқәа, амеханизмкәа, акранқәа уҳәа ауснтцәа ауҟалахуа.

Аус ахаҭа махәҿала иназыгӡоз реиҳа ирхагылаз шҟьуазгьы, аидара аҭара амра ҭлакашәара иҩеиуаны ҳалгеит, ҳалагеит амҩа аҟәлара аҽазыҟаҭцара. Аха ссиршәа ишоу аԥсабара амчҟәа, уи азакәанҟәа изырҿамгылоз ауаа иҭыкәкәаз аӡиас ду анҭәуа ҳәа ҳаԥшын. Ус, Бискаи иԥханатцазшәа, шьыбжь лхыҳәҳәоны, иахак ахаҳә-мҿыхә рбылгьо, Бискаиҟа ицаз аӡиас ааҳәны аҿыҩанахеит, аха ишԥаауаз! Саатҟ ала ишьҭытцит ипеипеиуа метрак инеиҳаны. Уи ахьышьҭрахь убысҟак иаӷьны иааунан улапш ахьымӡартә аҳасамаса агәытцаҳәҳәа, уаҳа аокеан ахь ихынҳәрым ааухәартә.

Дхалеит алоцман, дааит ҳагент ҳҳарцьҟәа иманы. Уи имашьынала иац аҟалаҟь ахь ҳганы ҳахьааигаз ахәгьы (60 франк) арбан, егьырҭ абаӷәазатә матцзураҟәа рыхә 13 ныздьи бжаки, ихароузеи, итәыла аԥсҭазаара ахә есыҽены иҳаранакуазар!

Асааҭ 17. 00 рзы ашахаҟәа лоунашьҭын, «Сухуми» аԥынтца зҽнадзыԥсалаз аҩбуксирк ҳаарҳәны ҳхыртцан, ҳҿылаҳҳеит зҽыртаӷа иааҳәны илеиуаз аӡиас еиҩырҽео. Наҟ-ааҟ адгьыл чашәра ишьҭаз убыс аус адулан, уеилаҳан, мамзаргьы уатцашьыцны узымԥсыхри!

Алар ианушәа аӡахәарҭаҟәеи амхурсҭаҟәеи (аиҳараӡак аҵьыҟәреи) срытцашьыцтцәҟьон. Урҭ аӡахәарҭаҟәа сахьрыхәаԥшуаз сыбла ихгылон Гарԥ, «Дамеи иҭәаҿы» ҳәа изышьҭаз акызӷра аҟны рапхьа аӡахәарҭа ахьыҟартцаз (аӡахәакьаҿ).

Иаасгәалашәеит аибашьра хьанҭа ашыҟәсҟәа рышьҭахь, амлакреи амамзаареи ҳаныртагылаз. Цәгьамзар бзиа уаҩ дахыччом ҳәа, усҟан агәамтцра аамҭазы уи аӡахәарҭа иахагылаз ҳгәыла ҭаҳмадак аус адулара имч аҟәымхо ицәеинылан, арасра дкарауараха дшылаиаз ихәычҟәа папа ҳәа аҿыҭра иалагеит, шьыбжьхьахь днарыԥхьарц, аха иара аҭак ҟаитцомызт рыбжьы шиаҳаз ала.

Дара имаҳа цьышьа папа ҳәа иатцаҳәҳәаӡаны ҽыртцыԥхьаӡа, иара «папа» ҳәа аӡәыр дшәымоу цьышә-

шьауоу, дшәымышәхааит, папа ҳәа даа̄кәындӄәындуан. Уи ицәрыгхоз игәы иалазар акәхарын. Уи уаҳа ӡахәарак рзалымхит, акыс аибашьра иахнагаз аҿар рыӄамзаара, насгьы иара аӡахәакьаҿ, аԥсуа ӡахәа иашьцылаз рзы... имҿиеит.

Сызхара исызбомызт амхурсҭақәеи абаҳчақәеи. Срыхәаԥшуан алашьцара нырхатәааанӡа. Адгьыл пату ақәҵаны аус адулараӄны акгьы узраҳәом, иара адгьыл зегьы ирзеиԥшымзаргьы.

Асааҭ 22. 30 рзы Бискаи ҳалкылшәеит. Аԥшахь иҭӄьо анаҩс аҵәкәырԥақәа гәамҵра рылам, ҳаԥхьаӄа ицәырнагараны иӄоу аабап!

Акаԥдан Бискаи ҳалкылшәааанӡа хыхь аҵха дықә-гылан.

Август 15

Бискаи Франциатәи аԥшаҳәа иаваршәны Ла-Манш шыӄоу ҳҩеиуеит. Аокеан џьара гәыԥжәарак шамоу мҩашьо ахыԥша ааӡоит, агәаԥсынч бжьы азеиқәкуам. Аҩадатәи аҳауа ҭәыҭҵәӡа иааҩуеит агәаҽанызаара ҳаҭо, ҳаргьы ас ҳкашьшьы мацара ҳашзымцо дырны аныӄәаратә ҽазыӄаҵара ҳаҿуп, иарбан мышцәгьазаа-лак ҳаиқәӄаца ҳаԥылартә. Уаҭәтәи ҳпартеизара аҽазыӄаҵара сшаҿыз аматрос еиҳабы Анастасиади даант Сплиттәи аӷбатә верф ҳамҭас иаҳнаҭаз ателеви-зор «Адриатик» скаиутаҿ икамҳартә иқәиргыларц. Уи ақәыргылара иаԥсахит сышәӄәқәа рышкаф акыдҭарҭа. Уи иабзоураны еилыргатәхеит ашәӄәқәа-абыҕшәқәа. Уажәы ашәӄәтәы шкаф ӄалеит Д. Гәлиа ипатреҭ ахьых-шьу ааигәара. Уахь ииазгеит аԥсуа шәӄәыҩҩцәа рҩымҭақәа, Аӄәа ҳаныӄаз ҳамҭас иҳарҭақәаз. Амала урҭ аҳамҭақәа рӄны иара Гәлиа ишәӄәык машәыршәагьы ирцәаламшәеит акәымзар. Иӄоуп Мосе Гвасалиа, Џьума Аҳәба, Шьалуа Сангәлиа, Платон Бебиа, Дмитри Гиги-бериа уҳәа аӡәырҩы раԥҵамҭакәа. Ажәакала, уажәы ҳлитература аби ашәӄәқәа рышкафи реизааигәахара даҽа ҵакык, еффектк аанахәеит. Ателевизоргьы аҭыԥ

ааннакылеит. Сплит саныҟәтцуаз аелектромеханик Валентин ҳпарторганизациа амаӡаныҟәгаҩ днахылапшып, иаргьы иҿынеитцыхны днатәап ҳәа скаиута ацапха наисҭан, рапхьа иҟаитцаз срадиодкылага иблит. Акаиута иахьа уажәрааӡа арыцҟьара саҿуп. Акызатцәык инасып иакыз – дуаҩы бзиоуп, изанааҭ дазшоуп!

– Слеир ҟалома, – ашә даалагылеит Олег Михаил-ипа, игәырӷьара изнымкыло радиограммак кны, – зашәа шәаргьы иаарласны ишәоуша, – иаасиркит иаҳәшьапҳа хәыҷы аинститут дызлаанахәаз зҳәоз абӷьыц.

Инаидсныҳәалеит, аха еилсыргоз ашәҟәқәа уааӡагьы Даур дышрылзбааузгьы, уажәы схәыцрақәа зегьы иара ишҟа иниасит.

– Шәгәы кашәмыжьын, агәра згоит жәабжь бзиак аҳауа ишышәзалоу, – схы-сҿы акы анихызшәа, сгәы, иара итәала инаирӷәӷәан дындәылтцит Прохорович.

Олег донкерманс аус иуеижьҭеи акраатцуеит аӷбақәа рҟны, араҟа – ахы инаркны. Уи ашәышықәсабжа инҭысыз Олег, тцара дуки хшыҩ тцарыки имамзаргьы, ахатә бзабаа зыпсоу ӷәӷәалатцәҟьа издыруа уаҩуп. Уи аҭаацәара даланагаланы ахшара (хҩык ахылтц имоуп) рааӡара иқәххуа даналагоуп амшын данхыла. Акыс, Одесса ҩ-ҭаацәарак рҟынтәи руаӡәк дымшынуаҩуп. Иара Одессатәуп, иӷба Новороссиискҟа даманы иисит, устәи, ҳара ҳусбарҭа анеиҿкааха, – ҳара ҳашҟа. Уи деичаҳаны дзышьҭоу идонкерманреи игәабзиареи злеицәмызшоуп, уаҳа даҿа кариерак дазхәыцуа дыҟам. Агәабзиара злеиқәирхаша аҳасабала дныҟәоит амыцхә амхәыцра, аҵьаус аҿамыршьра, афатә-ажәтә агмырхара, акрырҳара…

Ҳаӷба амашәыр ианақәшәаз, Амстердамынтәи Сплит ханкылс, аремонт азы аагылара иҿазыҟатцо артелк аҟны иҟаз аконсервқәа зегьы икаиутахь идигалахьан – Сплит афатә аахәатәыс иқәымшәарц. Аха рапхьатәи агәыц дрылатцан ддәықәтцан ипсадгьыл ахь, иара аангылара шиҭахызгьы. Усҟан амҩа иқәигалаз иеидара бӷаптцәага амҩахь икаижьуамызт ҳәарада. Урҭ аконсервқәеи абрынцьи аӷбаҿ ианаанимыжь Одессанӡа инаӡон!

Аиашьчик еимакеиҿакны автобус ахь ианылбааргоз, – абни иҭоуи абырсӄак ихьанҭахартә! – ҳәа дазҵааит Вахтанг Давид-ипа. – Аклинкетқәа роуп, – ҳәа ҳдырччон алафҳәацәа. – Апсҭазаара иузалхыз ауп уаҳа акгьы! – иеихатәы логика дақәгәыҕуан Вахтанг.

Август 16

Ҳаибга-еизҩыда Ла-Манш ҳҩыбжьысын, ашьыжьымҭан Аҩадатәи амшын еиқәыхьшәашәа ҳаҩхылеит. Ла-Манш ахәҵә ҳахьыҩкылшәаз акыр анаӄә ҳазгәылакны ҳазмаз ҳҩаскьацыпхьаӡа ибыбышӡа иҵаҕахо ҳашҩеиуаз, адгьыли ажәҩани ккаӡа иаатит (дгьылс иҳамоу ӡуп), аха амшын ауаса тәыҩақәа ахаргыланы иаҳпылеит, Бискаи аиҳа амч шыҕәҕәоу ҳнарбарц аҭахушәа. Ари аидыслара хәҷаӄны иаздыруам уи атәыҩақәа баша ишыхнажәжәо. Ашьыбжьышьҭахь ҳаарывалеит НАТО артә еибашьыга ҕбақәа еиқәных. 4 рӄынтәи ҩба анемеццәа иртәын (ФРГ), егьырҭ – аокеаннырцәтәиқәа. Адунеи рыпсы ықәӡом, еилашуеит.

Зақараиа дсышьцылацәазшәа збоит, иҭып аҿы дызтәом.

Август 17

Ҳҩаскьацыпхьаӡа иаҳа-иаҳа иҭынчхон, ицқьахон Аҩадатәи амшын. Анааилашәшәоз, Даниа ақәцә акәаҩра ҳнахыкәшан Скагеррак ҳашьҭахьӄа ииаанижьны, ҳаахәны Категат ҳлыбжьалеит. Ана-ара амшыни ажәҩани рҳәаақәа рӄны иааҵәырҵуеит аибашьыга ҕбақәа рцәаақәа. Амшын хӄьоуп ҕбала ипеипеиуа. Арҭ абжьысырҭақәа, аҭшәарақәа уҳәа аштурманцәа рпышәарҭа, рзанааҭтә ӄазара аарпшырҭа, ачҳареи акралазаареи ирхытҳхырҭоуп. Араӄа тцыпх шаӄа мзы аус аауаз, шаӄантә ҳабжьысхьаз, шаӄа ҕба амшын аҵа аӄәатара илахахьаны иаабахьаз.

Ахәылпазы ҳмеханик еиҳабы ипарадтә форма ишәҵаны амеханикцәа реизара мҩапигон. Акапдан уи

аха имамызт, саргьы схы сзақәнамыргеит. Шаҟа хʒыргаҩ бзамыҟәзеи!

Август 18

Балтика.

Балтикагьы ҳара иаҳҭәыми. Ашьыбжьон иаҳцылеит Вентспилстәи иаауаз ҳашьеитцбы «Кутаиси». Уи иаарласны агарантиатә ремонт ахь Сплитҟа ицарц иҟоуп. Ҳара ҳнеира иагьаҩ аргәырҕьап! Џьыпх атцыхәтәан Вентспилс ҳанықәтцуаз иабаздыруаз ҳашбылуаз.

Усҟан абиблиотекаҟны изгаз ашәҟәқәа Иухан Смуул «Итцаатә шәҟәы» нарылатцаны, аҕбаҟны иаанханы иҟан, сгәы иалан, уртҭ измысхыз ргәы иаанагаз сеидроу – ҳзықәшәаз рдыруама? Уажәы сышнеилак ирысҭап. Сыҩтәқәа аҳасабрбатәқәа зегьы ҷыгәʒа еиқәыршәаны срылгеит, рдәықәтцарада ус рымамкәа. Вентспилс усгьы уаҩ дыспцылом, ателефон сасып. Даур дызҿу здыруада.

Август 19

Сыцәа ҟьалапалаха атцх зхызгоз ауаҩ ашьыжьтәи ацәа хаа сынҭанагаланы, аҕба шьҭахьҟа еихазшәа амашьына абжьы ахәхәа-ҕьҕьаҳәа иаагаз сиарҭа сҩықәнартәеит. Уи инақәырццакны ателефон абжьы геит, абаҕәаза ҳшаднакылаз ала адырра сызҭаз. Ҳашиашоу абаҕәазахь анеира саргәырҕьеит, сыҩхалеит ацҳахь. Асааҭ 06. Ашьыжь. Алоцман иаабац, иаабац абаҕәаза, ақалақь иаабац, иҳаҳац, тәарҭас, гыларҭас шықәсынаҟьак иахьҳамаз.

Август 20

Венстпилс. Иацык, иахак ақалақь иахәахәаз ҳкараиараха амҩа ҳақәлеит мраҭашәарахь ҳхы рханы. Ашьыбжьон 12. 40 рзы акы ҳнацҳаны Вентспилстәи абаҕәаза агәашә ҳанынҭытц, сара, аҵьабаа мыцхәы иашьцылам, аҿеипш сышгылоу зылацәақәа еиқәпсоз, аҟапыҳәа снышьҭалеит. Егьырҭ аштурманцәеи амеханикцәеи рус иахагылоуп, ишахагылац.

Иацы сапхын костиум хаки ала ақалақь салазҭгьы, иахьа ақәа иқәнаҟьази апшахь иаҿоуи – ахамы зушәумҵахри!

Саапсарақәа зегьы аиарҭа инагәылаҵаны, агылара апсра нахкааура сԥагылеит ахәылпазы. Шьыбжьхьаншьҭахь кинок ҳнахәапшын, доусы рҭыпқәа рахь ицеит. Каиут-компаниаҟны Гурам Георги-ипеи сареи акраамҭа ҳаицәажәо ҳҭәан. Далацәажәон уи уаԥ иимбац ҳәаанхыҵтәи машьынак ааихәарц шиҭаху, имоу «Жигули» иашьа ҳамҭас иҭарц шиҭаху.

Иажәа далымгацкәа алашара нҿыцәаан, иааҭынчрахеит.

– Ҟо, – иҳәан, амҵ злымҳа иҭалаз ала еипш дыҵҟьеит амашьынахь. Саргьы сеиханы слеит ЦПУ ахь. Али-пси рыбжьара илеихьан Амстердамтәи абылра апышәа знаҭаз Кучански, Цигуненко уҳәа егьырҭ амеханикцәеи амотористцәеи, аелектрикцәеи. Аха ишәарҭаз уамак ыҟамызт. Схалеит акапдан ишҟа. Вахтанг Давид-ипа дтәан иҭып аҟны. Дхалеит иара Зақараиагьы. Ҳтәан акраамҭа арадиограммақәа еилырго. Вахтанг иагьа пату иқәтцала, иара итәы налаимыжьыр ауам. Алым ашьапхыцқәа хурффеит ҳәа алымра канажьуам. Уи идагьы амыцхә патуқәтцара знаалода?!

Август 21

Ашьыбжьышьҭахь Балтика ҳашьҭахьҟа иааныжьны Белт Ду ҳабжьалахьан, Заиарни дхарахапшуа, иҿыцу акрыҟоума ҳәа сышә данаалагылоз. Уи, Анатоли Иаковипа, аусура иаркараз ауаԥы, дыцәазаарын, пхызк дыҵнарҟьазшәа акәын дшыҟаз, ажьашәаҟьа еипш.

Анатоли аґба ааҳадаҳкылеижьҭеи аԥбатәис аус иуан, ҳбылны Сплит аремонт ҳаныкәгыла инаркны – штурман еиҳабыс. Абар шьҭа хышықәса дрықәуп псшьарада аус иуеижьҭеи, иусураҟны хьаҳәхьачарак имаӡамкәа. Анатоли иацы арзаҳал иԥит, даҳәоит апсшьара. Уи иԥуеит ихы акалашәақәа ишибо... Акадрқәа рыҟәшахьы арадиограмма дәықәтцан, ихаҭыпуаԥ даарышьҭырц, иара ирҭарц апсшьара.

Уи аҩыза аҭагылазаашьатцәҟьа имоуп аҩбатәи амеханик Кучански Леонид. Леонид ихаҭыԥан Виноградов Саша (ахԥатәис иҟоу) дҟаҳҵарц, Саша ихаҭыԥан ахԥатәи амеханик даарышьҭырц аҳәара иҟаҳҵаз ахаҭыԥан Смелиански Владимир ҳәа аӡәы амеханик еиҳабы идублиорс даҳзаарышьҭит, реисҟәак рышьҭахь аҩбатәис дҟаларц. Лиониагьы иааиқәшәеит, длеитцанарҕәҕәеит Сашагьы.

Саша Виноградов азыҟатцара бзиа змоу, автоматикеи МК аҟәшеи ибзиатцәҟьаны издыруа, аҩбатәи амеханик идиплом змоу, аспирантура иалгахьоу иеиҕьу иаарышьҭраны иҟадаз, аха аиҳабыра иаҳа ирбарҭоуп…

Араҟа даҿеа рыцҳаракгьы ыҟоуп. Леонид ԥсшьара ишьҭра азтцаара аныҟәгыла, сҿапхьа акапдан иааҟәиргылеит иҭыԥ аҟны иҟаҳҵода ҳәа.

– Виноградов, – сҳәеит лакҩакрыда.

– Мап, уи дахьыҟоугьы дмыцхәцәоуп, – нышьаҟәирҕәҕәеит Вахтанг Давид-иԥа.

– Избан?! – иааҵьасшьеит, – иеиҕьу иааҳгарыда?

– Уи дзакәу уара цҟьа иуздырӡом, ҿымҭӡакәа ахәа зжуа дреиуоуп. Уи ианижәлакоуп игәы иҭоу аниҳәо. Сплит ианижә Лепаев иеиԥш ҳаргьы ҳгәы ԥжәаны ҳаушьырц уаҿуп ҳәа сеиҳәеит…

– Ус иагьа акәзаргьы, сара уи иеиҕьу дызбом, – нышьаҟәсырҕәҕәеит.

Август 22

Иахак имыцәаӡакәа Бельт ҳабжьызгаз икарауараха ицәоуп. Аҩадатәи амшын еишьылӡа, ҳашьҭахь иҩцәыртцыз амра иҩхнаршәлаз ахьтәы цҳа иқәыршәны ҳнеиуеит, ҳахьцо ҳәа хыҟәкык ҳамаӡамкәа. Амра ҩаҳхыкәшан иааҳҿагылеит НАТО-тәи аҳаирпланқәа рҟазара ҳарбо, ахьшьцбақәа реиԥш инаҳхаԥраауа. Урҭ ирхаштзар акәхап ҩажәи жәаҩа шықәса рнаҩыс ауаҩытәыҩса дызҭагылаз ахлымӡаах. Ҳаҕоу дыԥхамшьеит!

Ашьыбжьон Вахтанг Давид-иԥа ателефон дысзасит аӡсаҩцәа рзанааҭеидгыла ахантәаҩы иааишьҭыз

ашәҟәы азбахә ала, уи иажәақәа ҭырчааны иҳәашьақәа ихы ихнахуан. Азҭәы хатәгәапхаратә спорттә гәып авзносқәа уажәрааны изшәами, ишәаны уажәытцәҟьа адырра ҟашәтца ҳәа аҳәон уи. Ауаҩ шаҟа дтацәу аҟара дпандахоит. Ауаҩ хәычҷы аҽырчра бзиа ишпеибои!

Даҽа радиограммакгьы хзааит – Шьчиокинаа рпышәа ҳаҿыпшны хҩык ҳекипаж иагҳархарц. Ҳара ҳлеилацәажәан, фҩык ҳәа ишьақәыргылаиы ҳусбарҭахь адырра ҟаҳтцеит. Шаҟа жәалагала, шаҟа ҿырпшы, пышәа – шьҭа рыуа ҳхы иаҳархәара ҳаздыруам. Аус ааулару, ҳаибашьлару!

Август 23

Ашьыжь амш еихашьшьы-еигәашьшьы Нидерланды ҳанхықәгылеит. Асааҭ жәабеи бжаки рзы аґба апынтца агьежь еиқәатцәа ҩахакнаҳахеит – уи иаҳәоит: аґба апырсал иахагылоуп. Иацы Москваҟа идәықәаҳтцеит Асовет ґбаргылареи атом аҭынч нхараҟны ахархәареи рҟны анаукеи атехникеи иргаз аиааира дуззa иаҳнаҭаз агәырґьаратә радиограмма. Аиашазы, ауаҩытәыҩса иааирпшқәаахьоу аиааиракәа ируакуп «Арктика» Аҩадатәи аполиус аҩазаранза аҩеира.

Иахьа илахьеиқәтцагаз ажәабжь ҳзааит Аҟәантәи: ҳхәыҟатцаҩ аиҳабы Т. Гәыгәычиа иашьа машәырла дтахазаап. Рапхьа Баҭым ҳаныҟәтцуаз аламҭала аґбаҟны дшыҟаз адырра иоуит ирласны иҩныҟа дхынҳәырц, амашәыр злаҟалаз ала. Усҟан дшыноуҳашьҭыз уаҳа ихабарк ыҟазамызт. Аа, уажәы иаакылсыз. Идәықәаҳтцеит адышшыларатә радиограмма.

Даҽа хҭыс хәычык ҟалеит ҳаҩнутҟа. Шьыжьхьа ааныпскыларц акыр сагханы слеит. Сыштәаз дааит Гурам Георги-иҧа, аха избац иакәзамкәа, иқьышә кыларшьшьы. Даапсазаап ныҟастцан, акгьы иамҳәазакәа сҭыпахь схалеит. Ус, акапдан дааҩналеит дҿапхаҿаччо, аха акы дшаргәамтцуа иблақәа ирхубааларте. Уи ус ҟазшьас имоуп, цьара акы тцырбатәыс ианимоу.

– Дед дубахьоума? – итцаашьеи ипышәырччашьеи ак шрыхьыз рҳәон, аха иарбан.

– Ашьыжь какалк еицнаҳкылеит. Иауеи? – снаиазтҵааит.

– Нас игəалаҟазаара шҧаҟаз?

– Акыр илахь еиқəын, аха иаапсара ауп изқəыстҵаз.

– Иаха ҳусбартахь иаҳашьтыз ашəҟəы исырбан, дарцəқəырҧеит. Уи ихəеит, арапорт ԥоны дшықəтцуа. Даара игəы ннархеит. Ҳаргьы ҳиашам, ҳаццакцəеит.

– Иаха изирбатəхеи?! – даацьасшьеит ианааԥуаз ухала икьыҧхь, азəгьы имбааит ҳəа амаӡа ҟазтцоз ауаԥ.

– Аиеи, аха зегьы акоуп иарҳəон, сара усқəа иҟоу ззаӡом, – иԥырқьиаӡаны атак ааҟаитцеит.

Аа, заа дазыҟаитцон! Уи зусумтоу актəи иоуп ҳəа иаартны имҳəазаргьы ус иаанагартə иимырбакəа дыҟам.

Ашьыбжьон акы ҳнацҳаанӡа, аекипаж аилацəажəара ҳаман. Уаҟа Гурам иҟазаара иаҳəон иҟамзаара атəы – даара иҟар хԥены дыҟоуп…

Ашьыбжьон аҧырсал иԥахан, ҳдəықəлеит Роттердамҟа. Сымшынтца снадтəалоны Виноградов дааит, каҳуак аажəып иуцəымгымзар ҳəа. Уи исеиҳəеит ашəҟəы иааԥыз амеханик еиҳабы ишизыпсыпшəмахаз. Избан? Уи еиӷьу алақəтцыга абаҟоу? Даатаанӡа ихы изгар ԥеипсра иаԥызами?! Ахагацəа! Арт дара-дарала еибаҟажалароуп акəымзар узларыхəшəузеи!

Асаат 18. 00 рзы ҳусқəа ҳрылгеит ақалақьахь изцо изын. Аха иара ақалақь аҟынӡагьы акырнабжьоуп, 11-ԥык рыда азəгьы иҭахымхеит.

Гурам Гъаргь-ипеи сареи акраамта аицəажəара ҳаман. Иара диашоуп. Диашоуп хымпада. Ԥнакгьы сагылом сызқəа аҳəызба алазтцо иҟны ҳəа дықəгылоуп. Ахара схы иавызбоит. Сара сақəшахатымхар акəын амеханик аиҳабы изы уи аԥыза ашəҟəы аначальник ишҟа ашьтра. Ақəшаҳатроума, снапгьы атцаԥуп – закə гха баапсузеи. Сықəра акгьы шпаснамыртцеи.

Август 24

Ашьыжьымтан ҳақəтцуеит, атəыла бгеит ҳəа иацык ҳшеилыхоз, ашьыжь моу, хəылпазӡагьы ҳзықəымтцит.

«Саҳ хәычы» идогматикра ааирпшит. Иацы ақалақьахь ицаз шәагханы шәааит ҳәа иахьа иаанкылан. Даргьы зхы ацәқәырпақәа идыршаҟәаз уааупп, иааумпытҵыр еидукыларц уҟоума, аха арик рхы ааилеигаӡеит. Уажәы амашьынақәа раахәара азин ҟалеит ҳәа, зегьы рлымҳа азкыдуп урҭ рыхәқәа, аиҳараӡак Иугославиа аремонт азы иҟақәаз. Газеҭк, амашьынақәа ркаталог зныз рыпшаан, иахан реилыргара иаҿын, аха рыхәқәа ргәы канажьын, рылацәажәара иаҟәыҵит.

Вахтанг ақалақь ахьынтәи дшааиҵәҟьаз дааҩнашылеит, аха иҧсахы еиҟәыҷҷо иҽхыршәаа.

– Анасоскәа аанкылан акәымзар, аидара уажәрааҧза рыҭара ҳалгозар акәын, арҭ ақәылаҩцәа ҳаржьоит, – иҽеизеиқәкуамызт. Сара уажәшьҭа иалгахьеит ҳәа ақалақь аҟынтәи агентство ашҟа алоцмани абуксири нашәышьҭ ҳәа ателефон сырзасын, абаҕәаза аҟынтәи аґба ақәҵра ишазхиоу ала адырра ҳарымҭакәа иаҳзынашьҭуам ҳәа сарҳәеит. Ус акәымкәа, арҭ аилагаҩцәа снарықәгәыґны исҳәаз ала иаарышьҭыр харада-барада шаҟа мааҭ шәатәыс иҳауаз! Ассир збоит, еибадырны цасҳәа ҳаиҵадырхоит. Иахагьы санышьҭала ус ҟарҵеит. – Зегь зыршо аштурман еиҳабы иоуп, аха сара сакәзар идсырбап, – даҿын ихаҧыцқәа аҿҿа рыҵго. Сихәапшуан иҵьашьаны уаҩытәыҩса игәра зымго, зегьы ирыцклапшуа ауаҩы гәаҭеи, амықәшәатә, зҿы укыр зхәы узымкуа. Иацаахыс закә еилыхароузеи! Ауаа ҭынч ақалақь ахь иҳашьҭыр, уаҩҵас ршьапы неиҵырымхуаз! Иҧсаҟыҧсаҵәуа, иагхар ишихәыруа дырны рыҧсы рыма иаауан. Аа, уажәы шаҟа ҳтәоу. Асааҭ 22. 30 рзоуп асқьала ҳадтцны ҳҿанылаҳха.

Шьчиокинаа рпышәала фҩык агҳархоит ҳәа адырра иҟаҳтцаз рхы рыхнахын, шәеиламгаӡазар шәхы шәнапаҿы иааганы шәықәтцара шәеиҭахәапш ҳәа адырра ҳауит. Даҽа дырраҭарак, чыдала ҳахьӡала иаҳзааз шьҭоуп…

Ҳақәтцымҭаз амш цәгьахеит, илеиуеит ақәа, ихьшәашәоуп аҳауа. Стелевизор аламппочкақәа Шиҧ-

шандлер исзааиган, ахьхьаҳәа аус ауеит. Уигьы даатцашьыцт.

Август 25

Ацәылашамҭаз ишьҭалаз пхыӡ ҟьалапалак сшалаз, аҷараҳәа скаиута ашә абжьы аасаҳаит. Исхакнаҳаз асааҭ иаҳәон жәаба аҭыпантәи аамҭала. Сҩагылан наҟтәирахьтәи скаиута сныҩнапшызар, сызқәҩуаз астол иқәыршәыз арадиограмма сылапш нақәшәеит. Иаақәсхзар, аҩнынтәи. Иаҳәон Даур Аҟәатәи ахәшәтәырҭаҟны аусура дшалагаз. Сныҟәгьежьит сышьҭалартахь, сныҟәиазшәагьы ныҟастцан, аха башан, саагылеит адәылтҵра сҭахымкәан, сгәы хьапсса.

Ҭынчран иаасыкәыршаны, хыхьынтәи аҿыгәаҿыгәҳәа схы иасуаз амузика ада. Уи исхакнаҳаз арадиотцәҟьа аҟәыхразы снапы сзышьҭыхуамызт.

Август 26

Есышьыжь ҳауаажәлар рынхашьа-рынтцышьа гәаҭо инарылс-аарылсуа ацхырааҩ еиҳаби аҳақьыми русура схы наласырхәит. Уи мчыбжьык ала знык ирыцгәаҭалатәуп, аха иахьа аиҳараӡак – Роттердам ирнаҭаз антисоветтәиу, ирелигиатә литературоу, ипарнографиоу! Зегьы ауеипшыху. Акыс апарнографиа аҿапхьа ахацәа кәадами. Иара закәанк ҳшааннакылоуп акәымзар, аморальтә хгәаҭара зцәыӡуа егаҩ убарын.

Зегьы ашьыжь ркаиутақәа ицқьашәқьа еилыргаяны русқәа ирызцеит, Резелиани Двалаӡеи алаумтцозар. Резелиани аханатә иаадыруа уаҩуп, егьи дҿыцуп. Аҿыц икаиутаҿы журналк аҟынтәи апатреҭ ихишьыз иаасгәаланаршәеит Гәлиа иаижәеинраалак:

«Ауарбажә ашәҭыц иазнауазеи…»

Август 27

Аҟәарахьы анеира ҳара ҳзы апҳәысаагара зеазыҟазтцо иҩызоуп, – аееилыргара, ахрыцқьара…

Амра лҭагьалоны ҳалхыҟәгылеит Вентспилс, аха иааг асҟьала. Илашьҭын апырсал, ирҳәеит уаха асааҭ акы аҟынӡа абаҕәазахь ҳашҭарымгалоз.

Ных, сылаҟәа ҭырхаха адгьыл сазыпшуа стәазар аҭкыс сҳәан, заа сышьҭалеит. Аха ушьҭалт ҳәа угәы анҭынчым, узыцәару! Сшыҵәии-ҵәиуаз сылацәамҭа ааихсырҟәысуаны ателефон акыр-кырҳәа абжьы аагеит. Иасыз дааганы дсымазар дысфарын, аха дааг, сеиҭаныҟәиеит. Дырҩегьых аҵәа сынҭанагалоны, еиҭах ателефон. Уажәазы асҟьала ҳадгылан, адкылаҩҵәа халахьан. Сҩагылеит, асааҭ хпа.

Август 28

Вентспилс. Хә-сааҭк рҟынӡа агәаҭара мҩапысуан.

Ных, сеиҭашьҭалап, сабацои, сныҟәиеит. Амра ҵлакашәара ихалахьан ателефон абжьы санарҿыхоз. Акапдан иакәын. Ҳцеит адиспетчерцәа рышҟа. Уаҟа Наташа лыбла ґраҟәа камкамуа, лпышә жәпаҟәа ирыҟәжьыз аҵәахҵәапшь уеанубааларҭә ателефон ала асводкакәа рыҭара даҿын, аґбаҟәа анааиз инаркны русураҟәа еихыршәшәо.

– Сышәызыӡырҩуеит, – лытрубка ныҟәҵаны иааҳҿалырпхеит лыблаҟәа.

– Абункер, – зшьа асводка иартәахьаз ҳҿы ҩеихаҳхаанӡа, деихаччо иҟаӡам ҳәа иныҟалҵеит аҭак.

Аха акапдан уи ала даангыломызт, иаашьҭихит ателефон аихабы ишҟа, – иҩныҟа. Уи апсшәа иаҳәаны инеигәалаиршәеит апыхьа ҳаныҟаз ҳаидтәалараан ҳшааилак ҳаиҭеипыларц шеибаҳҳәаз. Иаргьы иҩызцәагьы ашьыбжьхьахь ишаапхьоу, ҳшырзыпшу. Нас дниасит абункер ахь. Уи аҿыц «ҭынха ду» иаарылшо аарылымхкәа дышрыцрымҵуаз абардыруаз рапхьа сасра иаинеипхьоз...

Уи аус изҿеикыз аӡә имала имч аҟәхомызт, апорт еиҳабы имеида аҭахын. Уи идача блын, аҿыц иргылоит рҳәеит. Уаанӡа ҳазлацаша ҳәа а-«Виллис» иаҳзаарышьҭыз акыр ишеилаҳахьазгьы, уи аныҟәцаҩ

алатыш пҳәыс ишылтаху илырхәмаруан. Сантатәоз апхьатәи абгакыдтцарта аҿжәарта сцьынсеиқәа аҿапаны ишыпнажәазгьы, ҳамҩа ҳхымтцкәа ахуҳәа апсара ҳатцырууаа, адачақәа ртып, азиа ахықә ҳалкылнарҟьеит. Иара, Кривень, ҳахәдацәа дшынақәпшыз, оо, араагьы сшәыпшаама, – иааџьеишьеит.

Уи иҷкәынцәа ирблыз (машәырла) игәтәы дача ахатыпан уажәы қьырмытла аргылара даҿуп. Апсара тцыртәааны, азиа хыкәыршааны адачауаа узрылсрым, рыҩнхәыҷқәеи, ручастка хәыҷқәеи... ақалақь иаланхо зегьы дачак-дачак рымоуп уҳәап. Зегьы рутратыхқәа, ршәыр-рқәыр зҳәаз еипш иҷыгә-ҷыгәза, иаашьыцугап. Ҳзызнеиз ҳапшәма ҳзеигәыгшаз акгьы изымҳәеит абункер азы, аха уатцәы шьыжьынза асқьалаҟны ҳаанхартә дақәшаҳатхеит, акәымзар иахьа ашьыбжьышьтахь ҳаидара наҳатаны абункер ҟалаанза наҟ абагәаза ҳтыганы апырсал ҳахадыргыларц ргәы итан. Уатцәынза иргәагьыз, сцьынс пжәеит ҳәа хьаас иҟастцо сыҟазма, сеихеит акультбазахь. Егьи исасцәеи иареи акраамта еидтәалан. Ахәылпазы аресторан ахь...

Август 29

Иацык-иахак зеынеитцыхны згәы апсы азыршьаз, сзынҟьанпақәаз реихшьаала ҟатцо сшықәиаз Вахтанг Давид-ипа, мамзаргьы Вахтанг Гәатеи-ипа, ателефон дасит. Уи исеиҳәеит агба бункерла ишеиқәыршәоу, ишаамтоу аныҟәтцра азырхиара.

Сҩагылан каиут-компаниахь слеит. Ирылаҳәан адекларациа анапатцаҩра ишалагоу. Ицәыхажьыхо иааҩналон, рхырҿқәа еилакыҷы, рылақәа кылчаа-кылчааза, доусы излеилшо ала иеамто, иахьынза изӡо изарц, изхыпсаахьоугьы изхымпсаацгьы. Иааҩнашылалакгьы рапхьа еиханы агәаҩра игәагылоу азырхшәашәагатә фонтан ашҟа рҿынархон.

Дааҩнашылеит избац иакәзамкәа, дҟаҟаны дылбаардазшәа деиларҟәыҷы, ибжьы ихәда тхаара изыбжьымсуа, ижәла аиашара шьақәнаргәгәаарц

атахызшәа ипынтца ҿахтцәа акәацә харшәшәала. Курносов – абылра ашьтахь ҿыц ҳақьымс иаҳзаарышьтыз, егьырт, ааанӡатәикәа дызлареипшым рацәоуп. Ари Николаи Алексеи-ипа аусура зтаху, зус здырyа, иманшәалоу уаҩуп. Насгьы, Колиа итынчу, злаф, зыхәмарра хаау, иҟәыгоу, згәы еилгоу, еиҳау атцара иалгахьоу, зкымта, знапы бзиоу, ажәакала, ауаҩы маншәала ззырҳәо иоуп. Даҽа ҷыдарак илазар, уи амшын избац акәзар иаанарпшуеит, макьана дызлоугәампхара акгьы далаҟам. Амшын аҟны аусура мҩас иалихижьтеи уамак шымтцуагьы, акыр уаҟьанчаҟьан дакәшәахьеит, дрыкәшәахьеит игәытҟьагоу ахтыскәа. Урт ируакуп танкерк 1975 шыкәсазы Алжир апшахәа – ахаӡпа иаваланы ишааиуаз хҩык амшынуаа агаз иахәаҽены ртахара. Усҟан Николаи уаҟа дхақьымын, иара иакәымзар итцегьгьы тахон хымпада. Уи шьакәдыргәгәоит усҟан уи атанкер аҟны иҟаз ауаа.

Ажәакала, пыхьа иҟаз Алик шаҟантә дыблызи, дӡааҟәрылази ҳәа иҟам-ианым ахтысқәа зхы итызҳәаауаз диеипшым. Ари ус цьара акы изыҟатцар, уи ус иахәтоу уалпшьаны дахәапшуеит, алацәажәареи алаҽхәареи наҟ иныпхьакны. Аимҟьеимцара иакәыршәаны дааҩнашылеит Анатоли. Аҟәа сныкәтцижьтеи апсышәак зымҳәацыз шаҟа сиеигәыргьаз ҳазшаз идырп. Уи абар, иацы иааҳавадыргылаз «Н. Баратaшвили» аҟны ҳақьымс дыҟазаап. Ари рапхьатәи иныҟәароуп, уи дашьтеижьтеи акраатцуан, исеиҳәалон Аҟәа ҳааиқәшәацыпхьаӡа. Анатоли аныҟәара иҽаназыҟаитцоз иасҳәахьан «Сухуми» ашҟа инагара шалыршахоз, аха… Ҳхалеит стып ахь ҳаикәшәара иазкны ҳааикәныҳәарц. Уи игәалаҟазаара дук еиҟарамызт. Излеиҳәаз ала хапыцхьаак изцәыртцын даргәамтцзаап, уахынла дзыцәом, атцәыцакгьы аанимкылеит. Игәы иалсит «Сухуми» дахьақәымшәаз, – ҳмеицәажәалози, – иҳәеит игәы аарпшааны. Деилыскааyеит. Днатцашьыцит скаиута аҟынтәи абиблиотека зегьы иахьпсыуа литератураз. Ҳаи, ара сыҟазар, абарт зегьы сырмыпхьалоз, – назгәеитеит. Ҳаргьы ҳшеилахаз

ибон, иаргьы дыццакуан, ҳнеипыртцит ҳгәыдеибакыла-хыдеибакыла.

– Иутҵаз дарбану? – дтцааит Вахтанг Давид-ипа дшыԥхалатцәҟьаз. Уртҭ амԥан еиҿаҳазаап.

– Д-Аҟәатәиуп, ҳақьымуп, Аҟәатәи абаҭәаза ахәшәтәыртҭа даҳақьым хадоуп… – Сналагеит Анатоли ихыитцыхәа изеитҭаҳәара.

– Иныҟәашьала амшын дазԥеит ҳәоуп сшыҟоу! – даихлафит уи.

– Рапхьатәи иныҟәароуп, уи ихьзаргьы ҟалоит, – инахьасыршшеит, апсуаа жәытәнатә аахыс иреигьу амшынуаа ҳәа ишыпхьаӡаз наигәаларшәаны.

Абар атаможникцәа халеит, ихалеит аҳәаахьшьцәа уҳәа акомиссиа. Аекипаж зегьы адеклорациа хадыртҭәааит, дыҟаӡам амотрос Попов. Авахтатә цхырааԥ идыстцеит уажәытцәҟьа дыпшааны дысзааишьтҭырц. Дыԥхалеит Генади Лаврент-ипа, сыцәан исмаҳаӡеит ҳәа. Аригьы ҳремонт ашьтҭахь ҿыц игәылшәаз шәтҭыцуп, иҿаларааны иҟоу ашәыр закәхаша здыруада. Макьана ихы злааирпшуа ала итцәашахар ҟалап уҳәаратәоуп дшыҟоу. Попов Урал аназаратәи ашахтақәа ираазаз уаԥуп. Уи ашахтақәа игәы анрыхшәа Ленинград Аҕламшьратә флот дазкылсын, акраамтҭа аокеанқәа дырхын аҕламқәа шьуа. Уи иҿапшылара мацара иуанаҳәоит хшыԥ ҕәҕәа дук ихы ишаҕрам, аха ус макьана иус цқьоуп, усурала иреигьу матросуп, амала зны-зынла дызлааҵьоушьаша азтцаарақәа уҿапхьа ишаақәиргылогьы. Уи аиашазы ауаԥытәыԥса ихы итҭам, игәы итҭам зтцаарақәоуп, иахьурхара узымдыруа уаақәдмырхарцу! Уртҭ ируакуп Роттердам ҳнеимтҭа аҿапхьатәи ҳаилацәажәарааны ишьтҭихыз азтцаара. Ахымԥапгареи ҳапстҭазаарабзазаратә пҟарақәеи инеидкыланы итәаз зегьы еилыркааит, еиликааит иара 47 шықәса иртҭагылоу Генадигьы. Аха атцыхәтәан дазтцааит: «амашьына аахәаразы авалиута аԥызцәа рымпсахра ҟалоу иҟамлоу?» – ҳәа.

Аа, уажәшьтҭа иеилыркаа! Роттердам ақалақь ахь данцоз дхалеит. Иитҭахузеи?

– Даҿеазны ҳанааиуа ақалақь ахь сымцарц азы уажәы иаасхәараны иҟоу ааидкыланы иаасхәар ҟалоу иҟамлоу?

Мамзаргьы иара уи ақалақь аҟны авахта даныҟәгылаз аан ақалақь ахьынтә ихынҳәыз акапдан даныҩхала, – садныҳәалоит ҳаҕбаҟны шәхалара, – ҳәа инапы шьҭыхны апсшәа аниеиҳәа, егьи ицәеилаганы даҿеа ґбак дхалаз џьышьа дылбааны «Сухуми» ҳәа аҩыра ианыз дапхьаноуп дышхалаз.

Ашьыбжьон ҳкомиссиагьы русура иалгеит, какалк ааицнаҳкылан, ашҭа ҳанҭыҵит. Ҳнеиуан иаҳа-иаҳа анаҟәа иналаӡуаз Вентспилс ҳашьҭахьҟа иааныжьуа. Ҳнеиуан доусы игәалашәараҿы изаанхашаз ахҭысқәа иманы. Ашьыбжьышьҭахь акапдан иҳәеит ацхырааҩ еиҳабы ҳипхьарц, ҳиацәажәарц. Уи даазқәылаз илеишәа псыҿехо иалагеит. Анатоли Иаков-ипа арыжәтә иамаҭәахәу уаҩӡам. Арыжәтә уи идагьы иамаҭәахәда, аха иарак зынӡа иааҭыкәкәаӡоит. Уи ипсыҿера збо аматросцәа уҟажарцу.

Август 30

Адгьылтә гәнаҳаракәа аӡы иаҭаны, иаха зҿышьшьҿыкәабаны инышьҭалаз ашьыжь амрахәага хааӡа скаиута ишыҩнахәмаруазгьы, анацьалбеит даҿеа пыҭк ашьҭазаара зыпсоузеи шысҳәоз, ателефон абжьы геит, – ассир усырбоит ухалар, – ҳәа атрубка дынҭацәажәеит акапдан.

Апсшәақәа шааибаҳҳәаз еипштцәҟьа иаасиркит иацтәи жәацтәи аҵьа-дисциплина аилагаҩцәа ирҩыз еидкыланы.

– Арҭ зегьы еибадырны иҟоуп, ҳҭадырхоит, – ҳәа илақәа ихагәҭахь икылцаны даасҿапшит.

Зегьы ирыҩуаз, ҳаузышьҭыз ацхырааҩ еиҳабы иоуп ҳәа акәын, ус акәын, иара аиҳабы ҳәа иҟоу Заиарнигьы ииҩыз иаҳәоз.

Сзыпхьақәаз зегьы иаарылукаартә иҟаз Соловиов иоуп. Уи Анатоли Пиотр-ипагьы аҿыцқәа дреиуоуп. Ихыҵуеит 24 шықәса, аус иуеит апшьбатәи ицхырааҩыс.

Цәхырцк, ипынтца агәы ылртцәрааны, иқьышә тцагақәа еимырхәахәа, ибла тырґышаақәа ажьашәаҟьа еипш иршаҟь-шаҟьо, иҩызцәа аҩынтцәаш ҳәоуп ишишьтоу. Уи иҩуеит авахта дықәгылаанӡа акониак шижәыз, аха авахтаҟны ижәны дшыҟамыз, ус арыжәтә афҩы ихын акәымзар! Иаков-ипа дааганы галабақәак наиаҳәаны доуҳашьтит, арахь Бельт ҳабжьалон, акапдан ацҳахь дыццакуан. Егьырт уатцәы ҳрылагозар акәхап.

Ахәылпазы аполитикатә пхьара ҳаман, аконституциа ҿыц апроект ҳтцон.

Август 31

Чженфинмҩапгаҩ аӡәаӡәала рыпхьара даҿуп, адунеи, псцаха рымтцо еилацаланы. Заиарни сышьтәуп ҳәа дықәгылт – уаҳа иҟаитцарыз. Егьырт унапы ҳануп, уаҳа еилагарак ҟаҳтцом. Радиола аӡәы дипхьо, ҽаӡә ддәықәтцо ахыпша цәгьа саҳауеит, стәоуп стыпаҟны сусқәа ҟатцо.

Ашьыбжьоншьтахь ателефон дысзасит ухалар ҳаицәажәар стахуп ҳәа.

Игәалаҟазаара бзиан, иааирак шигаз мҩашьо. Аа, уапхьа ихы иазиҩыз априказ – даахеит машьынкала икьыпхьыз абгьыц. Уи Заиарни ихы иазиҩыз априказ акәын, дшышьтәу, ахарақәа зегьы иара ишихароу. Иҟәаҟәаса, атцәагәа иарганы иқәыз абгьыцқәа рыпхьара дналагеит, ихиҿы ихалашо.

– Ишпоубои? – даасыхәапшит шаҟа еиқәыршәаны иҩыз саршанхозар ҳәа икылкааны сылагәы дхыпшыло.

– Оо, иаархатцәҟьаны иҩуп, иагьиашоуп! – уи икәадарақәа здыруаз ауаҩ инышьақәсырґәґәеит. – Уи дырҽхәаны иутаху иумырҟатцар икьахь дылбаарцу! Ииашоуп, еицәоугьы иқәнагоуп, аха уажәы псшьара ицамтазы…

– Иҩны иҟаз ус, ахархәара аҳтарым, – исҳәаз игәиҽаннатцан, – инатаххонӡа, – нацитцеит.

Ҳара уи ауси егьырт азтцаатәқәеи ҳахьынӡарылацәажәоз ишә илахынҳәуаз Гурам Георги-па аҩны иҩнарымтцо алажә асахьақәа инызбаалон. Атцыхә-

тәан апсызҏҩа ҳзааиган, – алаҩналага, уарашк нахаҳжәылааит. Аҩадатәи амшын акыр апша ҷыхь аҿоуп, амш агәы алахь еихашьшьуп. Ари коридорс иалхны ирымазар акәхап аибашьыгатә ҳаирпланқәа, рыбжьы хытҟьагаха, ахыкәалаа ргәытцашәазшәа иаҳхапыруеит. Араҟа акәхап ФРГ абаза ҽазыҟатцартәс иахьамоу, иахьхьоу ҟәнашьоушәа. Ҳазызырҩит СССР Агимн ҿыц рапхьаӡакәны. Шаҟа гәырҕьара, гәыгра! Даҽа ҿыц пстазаарак аанагазшәа сылабжьышқәа хаҟәҟәалон.

Аҩныҟа идәықәстцеит Нарачкеи лани атцарашықәсҿыц рыдныҳәаларатә радиограмма. Даур шьтҭа дуаҩуп, «аматцура» далоуп!

Сентиабр 1

Аҩадатәи амшын. Адәахьы апша ҷыхьӡа ишыҟоугьы ҽаҩратагалантәи ажәҩан еихыкка, амра зтаҷҷо амшын иатцәара кәеикәеиуа, апсабара аныҟәпшра гәыхтыгоуп, апстазаара гәахәарак унатартә. Ахәылпазы асаат фба рыбжазы Бельгиа ҳанхыҟәгылеит, дхалеит алоцман. Асаат фба рзы аекипаж еизган Бельгиа аполитикатәи аекономикатәи тагылазаашьа назыркьаҿны рзеитаҳәара ирызкны. Есымша рхы итоугалалароуп, анакәымха ганкахьы мацара зхы аус ауа рҳәашгаш цәгьоуп.

Ишеилашәшәра ааилашәшәоны рапхьа ихалаз амшынтә лоцман Антверпен аканал аталарта ҳныларгыланы дцеит, дхалеит аҩбатәи – аӡиастә.

Атцхагәта, асаат жәаҩанӡа ателевизор иаҳнарбон акәашацәа реицлабра, ҳгылан усгьы асаат акаҟынӡа аканал аталара ҳазыпшны.

Сентиабр 2

Атцхагәта, асаат 01 азы аканал иҩталаз, анаацәылашоз ауп ҳантыс – аканал ашлиузқәа рартра, раркра, аӡы ашьтыхра, аларҟәра... Ашьыжьымтан асаат жәба рыбжазоуп (араатәи аамтала, ҳара ҳҿы жәеиза рыбжа) афирма Норд Наити асқьала ҳанынкыдҿарҳәала.

«Совнафта» ҳарҕьарахь иаанхеит. Ишԥастахыз Жениа ифинҳамам сҭаларц. Сизасит ателефон, дыҟамызт. Атҵхи аканали идыркараз акаԥдан саатқәак аҵәара иҭахын, сара гәыԥҩык ақалақь ахь ицоз срыцны, иаҳзааз автобус ала ақалақьахь сцеит – Антверпен иаабац, иҳаҳац. Ахәылԥаз сшыхынҳәыз ателефон сеиҭаизасит Жениа Ишьченко. Дааит ианиҳәаз аамҭазы ҩыцьа аҩызцәа ицны. Урҭ руаӡәк Лондон Совфрахт ахаҭарнак командировка Лондонтәи дааны дыҟан, егьи Иура Гусеев Совфрахт адиректор хада иакәын. Антверпентәи хауаажәлар.

Ҳазхара ҳаидтәалеит, ҳаицәажәеит. Иура длафҳәаҩын, дуаҩы лахҿыхын, дақәшәоит дзықәшәо рнаалашьа. Уи аҳәаанхытҵтәи афирмақәеи ҳамшынтә флоти афрахттә контракт анаԥатцаҩраан ҳаҕбақәа рыхьӡқәа мацара ирыцәшәаны ишыбнало ҳәаны ҳахирччон. Иаҳҳәаԥ, «Адмирал...», «Амаршал...», «Командарм...», мамзаргьы рыбз аҟәаҟа ԥҵәагақәа «Пятидесятилетие Советской Грузии...» Акыс, дара «Лотос», «Роза», «Лили», «Софа», «Сильва» уҳәа ашәҭқәеи аӡҕабцәеи рыхьӡқәа ирышьцылоу рзы ари цьашьатәын.

Иура сыш-Гәдоуҭатәыз анидыр игәалашәеит уи Гәдоуҭа иԥсы анишьоз, апарк агәҭа ааԥхьаратә лозунг ду «Ҳаԥсадгьыл иаҳҭап 12 тонна аплан ахыхь ачаи» ҳәа ихшьыз иԥҳа Наташа ишцьалшьаз. Наташатцәҟьа ицьалшьеит. Уи иалылдырааи шаҟа тонна уи сраион хәыҷы иадыз!..

Сентиабр 3

Антверпен. Амра ҭлакашәара ихалахьан Жениа ақалақь агәҭа ҳанналаиргылоз. Имашьына ажәытә таможентә баа инадиргылан ҳлалбааит. Ақалақь игәаҕьны унапхыц хсаны иузаламыршәаратә ицқьан. Жениа дызлиааз Тҟәаԥс акәушәа дазгәдуны иаҳирбон Антверпен. Ақалақь еидызкыло ауахәама ақәцә аҭцарра зегьы ирхыҳәҳәо ауаҩытәыҩса иаԥитцахьоу архитектуратә баҟақәа ируакуп. Уи ҩышә шықәса инарзынаԥшуа

(1351–1521) зыргылара иаҿыз ауахәама арпшӡоит адунеи еицырдыруа фламандтәи асахьаҭыхҩы ду Дитер Пауель Рубенс ирҿиамҭа «Аԥьар иахыхра» («Снятие с креста»). Ауахәама атцкар иадҟатцалоу уи аргылаҩцәа рскульптуратә ансамбль ҳлавсын ҳахьылабжьалаз, иахьабалакгьы Рубенс ипатреҭқәа, уи ирҿиамҭақәа ррепродукциақәа, изку ашәҟәқәа идырпшӡон. Астолқәа ирықәпсаз атцәца қәыргылага қьааджәпа еицарса хәыҷқәатцәҟьа Рубенс ирҿиамҭақәа рнуп тцаҟа «Питер Пауель Рубенс 1577–1977» ҳәа рытцаҩны. Урҭ адунеи ахьынӡаназаазо Ленинградтәи аҳәынҭқарратә Ермитаж, Москва, Лондон, Париж, Миунхен, Вена, Рим уҳәа иреиҕьу амилаҭтә галереиақәеи, аханқәеи, ауахәамақәеи дырпшӡоит, цсра зқәым ихьӡ-ипша иалаҽхәоит дызтцеиу фламандаа, зегьреиҳа иқалақьуаа антверпенаа. Уи иҩны, инхарҭа, иҟазарҭа аҿапхьа ииубилеи аламҭалазы илеиҩеирҭаны, ипсшьарҭаны иҟартцеит иқалақьуаа. Уи ҩ-етажкны еихагылоу аҩны – аҟазарҭа зышә есымша иаарту ашҟа илавалалакгьы нымҩахытцуеит бзиабарыла. Иара ианаамҭаз зегьы иреиҳаз аҟазарҭа х-нызқь инареиҳаны цсра зқәым арҿиамҭақәа зыҩнытцыз аҩнапшра жәҩангәашәпхьароуп аиашазы. Шаҟа бзиабарыла иазгәарҭозеи ртцеи бзиахә Питер Пауель Рубенс имшира. Рубенс диижьҭеи 400 шықәса атцра ныҳәадуны иазгәарҭоит адунеи атәылақәа зегьы. Уи, быжь-бызшәак зхатәы бызшәаз ауаҩ ҟәыҕа, аполитик, адипломат ду импытцтцыз асахьақәа апсҭазаареи, агәыҕрақәеи, амчи-алшеи рышҟа уназыпхьо, зыпсы ҭоу, ипсабаратәу сахьақәаны ирыхәапшуеит инрывалалакгьы. Аунивермаг аветринаҟны иқәгылоу асахьақәа инарыдибаҳәалоит ауаа – ахәычы, аду. Урҭ асахьақәа убас иҟатцоуп, Рубенс абыржәы инапы иаатцигазшәа – иоригиналқәоуп акәымзар, фотографиақәоуп ҳәа уҳәарцу, урҭ шфотоҭыхымҭақәоу узымдыруазар. Иара афотографгьы аоригинал иақәҭызхыз закә ҟазароузеи иааирпшыз. Абыржәы лықьызқьызбжьы аагап уҳәап зылабжышқәа хаҟәҟәала авитрина иқәгылоу Рубенс иҭыхымҭа

апатреҭ. Уи убысҟак иҿыхоуп, лӡамҩа икәеицеиуа иақәҭәоу алаӷырӡ цәыкәбарқәа шылахьыкәкәара. Иарбан мчу еидызкыло Рубенс иҭихуа апсабареи ауаи шаҟа гәрагарыла иааирпшуазеи апсабареи ауаҩи реизыҟазаашьа! Адунеи зегьы иазеипшу аҟазаратә ҩаӡараҟны ихалаз Рубенс ирҿиамҭақәа зегьы ирхоуп имилаҭ рцәа, фламандтәи ашәыгақәа рнубаалоит. Рубенс иҩны ашьҭахь еацьара аҩналара ҳгәампхо ҳашьҭра ҳхыланы ҳаауан ҳаӷбахь. Ҳаауан 99 километр инеитцыху Антверпентәи абаӷәаза асқьалақәа ҳашьҭахьҟа иааныжьуа. Аҭынч хәаахәҭга ӷбақәа еилысуаз ирылаланы абаӷәаза иҭалон аибашьыгатә ӷбақәа, иқьыпаха ареибашьыгатә маҭәахәқәа ирытцаланы, аиҳараӡак ФРГ афлаг зхагылаз.

Амра ҭлакашәара инеихьаны шықәсык 19 нызқь ӷба зҭало (1400 Совет ӷба шықәсык) Антверпентәи абаӷәаза ааныжьны ҳҿанылаҳхоз. Ҳлеиуан аканал ҳҭаланы Аҩадатәи амшын шыҟоу. Ахәыцрақәа сыздыртцысуан алашьцара зеалак аесминец шәеиқәарақәа иаҳпылоз. Издыруада Рубенс имшира аныҳәа азгәарҭарц ицозҭгьы, Рубенс, Ежен Делакруа иажәақәа рыла иуҳәозар (XIX ашәышықәса афранцыз сахьаҭыхҩы) «Аҿыханҭцамҭа а-Гомер».

Сентиабр 4

Иахьа ихсыркәшеит Пиотр Владимиров ишәҟәы «Китаи араион ҷыда» апхьара. Иҵьоушьаша уи 1942–1945 шықәсқәа рзы инеипынкыланы Ианан (араион ҷыда) иналымтцзакәа аус зуаз имшынтца сентиабр 4 азы иахьынтцәо ауп. Иара уи амш иақәыршәаны апхьара сышпалгеи!

Сапхьа асаркьа иатцоу Даур ипатреҭ санынахәапшлак, сгәалаҟазаара шьҭытцуеит, иснаҭоит гәыграк, снанапхьоит апсҭазаарахь. Уи Ленинград амедицинатә институт ишәҟәқәа аналаҳтцоз иҭихыз патреҭуп, ирацәоуп исгәаланаршәо. Изаҟаразаалак хьаасгьы исымам уи аинститут дахьаднамкылаз. Имазааит агәабзиара, зхәы ҭазырхо уаҩым.

Уажәы сапхьа дтәоуп мчыбжьык уажәапхьа звахта ааныжьны ицаз Уриански, апшьбатәи амеханик. Жениа, иаазоу, иҟәыбҷоу ҷкәыноуп. Уи 25 шықәса дыртагылоуп, ҿыц абылрашьтахь даҳзаарышьтит апшьбатәис. Уажәоуп рапхьакәны командирс аусура даналага, апышәа имам, иртцалатәуп изымдыруа, аха авахта ааныжьны аҟәарахьы ацара шыҟамло идыруазароуп, идыруазароуп уи закәанла ишшьауҕа усу. Дтәоуп сапхьа, ипстазаара далганы, илақәа ҩеитцыхны дзысҿампшуа. Уатцәы апартеизараҿы ҳахәапшуеит уи акоммунист қәыпш изтцаара. Тцыпхоуп апартиахь данрыдыркылаз. Уи Вентспилс ихьыз даараза игәнигоит. Исеиҳәеит ипсы еиқәхар, уаҳа ахаан хҟьапҟьак шихымҟьо. Ҳара ҳахь даарышьтаанза «Пятидесятилетие Советской Грузии» аҟны аус иуан. Уи Вентспилс ианааи агәатараан аконтрабанда пшаан, аекипаж псахын. Уи «Пятидесятилетие Советской Грузии» иахьагьы заҳатыр лаҟәу, зыфҩы цәгьоу азбахә иблахатцргьежьгаха иҳарҳәоит Вентспилсаа. Ирҳәоит усҟан аконтрабандистцәа ишәаны азы иаларыпсоз апариккәа иахьагьы ацәкәырпақәа аҟәара ишхықәрыпсало… Абар, уаҟа ицқьаны иалтцыз Жениа уажәы ихы ахьигара изымдыруа сапхьа дахьтәоу. Аҩны изыпшуп ипҳәыс қәыпш лысабии лареи, ипшуп иаби иани.

Арахь Даурчик дысҿапшуеит, иблақәа ирхызбаалоит «Жениа ацхыраара итахуп».

Сентиабр 5

Ашәахьа. Амш еихашьшьуп. Иаҿоуп аҷыхь. Аха ссиршәа иубаша уажәы – аремонт ашьтахь азсара ҳналагеижьтеи ҳагба иара усгьы цьара иаамҟәарҿарцт, ҳтынчҳаҳараза амшынқәа ҳархуп. Ас есымша тынчразар, ауаа раарыхратәи, реиҩызаратәи еизыҟазаашьа бзиазар уаҟәымтцзакәа амшын узхымзаарызеи!

Иабаҟоу иутахқәоу!

Лангеланс-Вельт ҳаныбжьала шьыбжьон лхыҳәҳәаахьан. Абжьысыртa тыртәааны анемец (ФРГ) еи-

башьыга ҕбақәа аминамҩангаҩцәеи, аторпедатә катерқәеи, аӡатцаҟатәиқәеи, авертолиотқәеи уҳәа шаҟа игәаҭеиуазеи ареваншистцәа. Акы иаркәашахуеит... Ҳара ҳ-«Сухуми» уажәшьҭа иоуушьҭыр гәарбжьарак ибжьамхакәа иахьцатәу ахала ицар ҟалап ари Балтикеи Аҩадатәи амшыни рыбжьара!

Сентиабр 6

Балтика иацәыхараз ауаҩ, сышпазааигәахеи. Ишпасзыҟалеи иҭынха дуны. Апҭақәа рҿынеиҿажьааиҿажьуа амра ршәаҳарц ишаҿугьы, ихааӡа иҩыргәылыҷҷа-ҩыргәылыҷҷоит игәеитцыхганы. Аӡәызатцәык зылахь еиқәу, згәы аҭра иҭамгыло Жениа Уриански иоуп, уи изыпшуп саатқәак рышьҭахь апышәара ду, асааҭ жәаба рыбжазы иаатуеит апартеизара, иац иаххарпаз. Избоит дшыгәаҭеиуа, тәамҩахә, ҭынчра шилам. Акыс, цас ауашәа иахьа аамҭа саатк пхьаҟа ишиагахо ала ахпатәи ацхырааҩ 9 саатк рзы адырра ҟаитцеит, уиакәхеит ҳаизара аамҭа. Аизара уи ивахта иақәшәеит, аха дипсахит ахпатәи. Аизара азтцаарақәа: аполитикатәи аекономикатәи тцарашықәса ҿыц апылара аҿазыҟатцареи апропагандистцәа рышьақәыргәгәареи ашьҭахь ҳаиасит Уриански иус ахь. Уи иҟаитцаз ацьа дисциплина аилагара уаҩ ихы изықәкша ак шакәмыз реилыркаан аекипаж зегьы, еилыркаан ҕәҕәалатцәҟьа иаргьы. Иқәгылеит ҩ-зтцаарак: руак – лахь ҕәҕәа инаҭон икарточка иантцаны, егьи – лахь ҕәҕәа икарточкахь иамырбакәа.

Аҩбатәи ахәоу иадгылаз ҳаиҳахеит, ишьақәҳаргылеит лахь ҕәҕәа иҭара, иара ашәы зҿысны итәаз Жениагьы ипсы неивигеит,аҿаапсахит ицәапштәхәы.

Ҳаизара ҳалганы сҭып ахь сыҩхалоны, дааҩнашылеит акапдан иҟалаз удыруама ҳәа. Уи иҳәеит иаха аҩбатәи амеханик авахтахь даныҟаз, 12.04 саатк рзы икаиутаҟны аӡәы дныҩлалан исааҭ шигаз.

Уиакәын иҳагыз. Ари аҩыза сара афлот ахь сиасижьҭеи исмаҳацызт. Уажә ҿыц иаҳзаақәаз дреиуа-

хап. Закә лаҟәыроузеи, бнауаҩроузеи. Аекипаж ааизганы ирылаҳҳәеит, аха уи аҩыза зхы иақәзыргада. Абар Вентспилс ҳанхықәгылеит... Аԥсуаа ишырҳәо еиԥш, «Агәыр ауардын иақәыршәны изыԥшаауаз» ҳәа, аҕба дуӡӡа аҟны асааҭ абоуԥшааиуеи! Уи уажәы Вентспилс ҳнеирала хәбафба мза ԥсшьара дцоит, уи уажәы ихы иҭоу, дзызхәыцуа здыруада, псшьара зыхәҭоу амрахәага рыхәлаччоит. Ирҳәеит ахәылԥаз асааҭ ааба рҟынӡа асқьалахьы ҳашрыдрымкылоз. Излазбо ала, уахагьы аҭҳх ԥетәыс иҳауеит. Аа-сааҭк. Абаҕәазахь ҳрыманы рҿынархеит. Заиарни дгәырҕьоит – уажәраанӡа ихаҭыԥуаҩ даауоу дмаауоу изымдыруа, деихәлаҳаны дшыҟаз, иахьа адырра ҳауит ихаҭыԥан ииааз Вентспилс дшыԥшу ала. Аҩныҟа – уи еиҕьу иҟоузеи адунеи аҿы! Аҩныҟа. Анатоли Иаков-иԥа ибжьгьы ҭархеит, иԥшрагьы бзиахеит, игәалаҟазаара ҳәаак амам. Вахтанг Давид-иԥа, зегьы гәрамгарыла ирыхәаԥшуа, ҳаштурман аиҳабы ижәыма ҳәа дсазтцаауан. Анатолигьы ԥсшьарада шаҟа шықәса аҕба дҭоузеи! Иара егьи, ссааҭ рӡеит ҳәа икылсыз аҩбатәи амеханик Лиониагьы, – ихы-иԥсы, ихшыҩ аҩныҟами иахьыҟоу! Уигьы дызҿу аус, ус машәырла дашьцыланы иҟаиҭцоит акәымзар, егьырахь даҿеак ихы иаӡбуа, еилирго дыҟаӡам. Мшәан, деилагаӡар иуҳәаран иҟоузеи?! Уи ссааҭ ҳәа ииҳәазгьы башан. Уи уажәытцәҟьа иикуа-иишьҭуа акгьы еилирго ҳәа дыҟаӡам – зхылԥа захтцаны иԥшаауаз диҩызоуп!

Асааҭ жәаба реиԥш асқьала хнадгылеит. Иаатит Вентспилс.

Сентиабр 7

Вентспилс. Аҵәара ада акгьы зҭахымыз ауаҩ снықәиеит Вентспилстәи арбаҕьқәа ҩынтә-ҩынтә рҿыҭымҭазы. Аха ахынтәтәи рҿыҭбжьы сацгыланы сналалеит ақалақь. Раԥхьа хтцырффара, устәи абазарахь. Абазар иахьа ииааҵьоушьаратәы ибеиан – ашәыр кьоушәоук иқәԥсаз, шьыжь игылаз шырҳәо еиԥш, сналаԥшны иаасхәеит аҭцәақәеи, аҳақәеи, анашеи уҳәа саазықәшәоз аҳарчԥырч.

Абазарахь сцаанӡа исымҩатәны аҧошьҭахь снымҩахытцын, аҩныҟа ателефон ҿастцеит. Уажәы саахәамҭақәа сыманы аҧошьҭаҟны сызлатәазаарыз, акыс, ателефон ҩ-сааҭк рҟынӡа иҟаломызт. Анцәа иҵьшьахартә Попов дсықәшәан, «сара иузызгоит плашьки хылҧаки аасхәар», – иҳәан, иара Генади ибзоурала ҳусумҭақәа магазинк аҟны иааныжьны ауниверсмаг ахь ҳцеит. Амҩа ҳахьынӡақәз дызлацәажәоз иҩны-дгьылтә ҧсҭазааракәын, афатәи-ажәтәи аҧыжәара нарыҭаны. Уи игәалаиршәон ипҳәыси иареи еицны абазарахь ишцалоз, акәыкәбааи егьырҭ афатәқәеи анаархәалак, инымҩахытцны какалк шааныркылоз, нас, аҩны ианнеилак, ипҳәыс афатәқәа рыҟатцара дахьынӡаҿу игәылеи иареи адомино ишасуаз... Ажәакала, Генади наҟ, ҿеа дунеик дҭагаланы даман, аха даазлацәажәалак афатәи ажәтәи зламыз акгьы иҿытцшәомызт. Иаргьы иҩныҟа, Оренбургҟа, ателефон дасырц иҭаххан, аха уатцәынӡа ишыҟамлоз анырҳәа, дааyаруарт аҟароуп.

Ауниверсмаг ҳахьыҩхалаз, уааӈза аплашьи ашлиапеи аасхәароуп зҳәоз аҳәынтцәрақәа рыкәша длагәылалан, аҳәынтцәра хкқәа зегьы ааимидеит. Урҭ дышрылазоуп сара ателефон асрахь сышца.

Уа сахьнеиз Давлаӡе дгылан, усура саaижьҭеи аҩнынтәи дырраҭарак смоуцт, ателефон сасырц сҭахуп ҳәа. Уигьы аремонт ашьҭахь иаҳзаарышьҭыз аҩбатәи хәыҟатцаҩуп. Дурмышьхан иарҧысра дҭагылоуп, макьана дҭаацәараӡам, дынхоит Ачара аҩаӡараӡатәи араион Хәыло. Хәыло анаҩс ҧсҭазаара ыҟаӡам рҳәоит ачараа хәмаруа.

Уи, шьыжьаахыс ателефон иазыпшыз, длазықәшәаз алакә аҩыза мачуп, уччала узычҷозар.

Иара иқыҭа Горжоми ахьӡзаап. Горжоми моу, Аҟәа абаҟоу республикас ҳәа исазтцаауан. Ателефон ахь иупхьоит анырҳәа, акабина дынҭалан ацәажәара дналагеит иашьа ихьӡ ҳәаны шәышпаҟакәоу, иҟоузеи, ианузеи ҳәа. Нахьхьи иацәажәоз ирызкылсыз рҭынха ҿыц дырзеилымкаауа акыр еибаргәаҟит. Дурмышьхан

иашьа рраион хәышәтәыртәаҟны ҳақьым хадас аус иуазаап, ихьӡ ҳәаны дабаҟоу ҳәа дтцаaит ари. – Уи иҩыза араҟа дыҟам, – рҳәеит егьырҭ. – Дышпаҟам аҳақьым хада! – иҵьеишьеит ари. – Сара соуп макьана иҳақьым хадоу! – иҟаитцеит егьи аҭак. Ианеибаршӡоуп ианеилибакааз, Горжоми, Боржоми ишацәхҩашьалаз! Саргьы аҩныҟа сманшәаланы срацәажәеит, уи анахыс сусқәа зегьы маншәалан.

Сентиабр 8

Вентспилс. Амра аныҩатцхахоз ҳҷыгәӡа ҳаидара ҳадаҳкылахьан, ҳтәан аныкәтцра ҳ̧еазыҟатцаны, ҳазлацаша абункер анадкылара ада. Убри 230 тонн абункер амш зегьы ақәҳарӡырц ҳаҟазаарын, иабаадыруаз. Уи абункер гәаҟроуп есымша иҟоу усгьы. Акыс, аҕбақәа рацәахеит, асқьалақәа рызхом. Игылоуп агәашә илахаз арахә реипш иҕзымызуа, иқьыпаха. Арахь ари ҳзыдгылоу асқьалаҟны абункер ыҟаӡам, уи адкыларазы ииастәуп даҽа сқьалак ахь. Уахь анеиразын даҭахуп алоцман, иаҭахуп абуксиркәа, урҭ абаҟоу, иҭаргалоит дара рыҕбақәа, иашьҭоуп изларылшо ала дара рыҕбақәа злеитцадмырхаша – уи еилкааyп.

Амра лҭагьалоны, ҳаиаган егьи асқьалахьы. Абункер адкылара саатбжакоуп иаҭахыз, аха шьҭа ҳадызгодах, измада ҳаха! Ҳхы ҳзықәымкӡаргьы ҟаларын асасцәа ҳзымаaир. Урҭ Иани Василии – Вентспилстәи анефттә «магнатцәа» иҳалшоз ахәыҷала пату рықәаҳтцалоит, ихацәа бзиақәоуп, даргьы ирылшо ала ацхыраара ҳарҭалоит. Уҭи сыҭи Вахтанг иахьа имбеит!

Иара убысҟак алаф иҿоуп, апстазаара ауадаҩрақәатцәҟьагьы ирлафны, ирлахҿыхноуп дышрылацәажәо. Уи иҳаиҳәон ауалафахәқәа анырзымхалак (уи анрызхо ҟамлаӡацт) егьи ауалафахәаҟынӡа рыпсы наргарц арационализаторра ишалаго. Уи ажәалагала ҿыц рзыӡбазаргьы ахархәарахь амҩа азҭои дареи ианеицыршалак (анакәымха инапы зхатцеиҩуеи) ҩ-кьылак атцәа изалаахәаӡом, иара атцәа есымша ишыҟамоуп

акәымзар! Егьыс ҳзықәгәыӷуа апремиоуп – аплан ахыхь аиҭарсра. Уи зхиҳәааз Вахтанг Давид-иԥа «ҳара ҳтәқәа, егьырҭ ртәқәа» ҳәа ҳаилыхны ижәбоит ҳәа ииҳәазоуп.

Абар, абаӷәаза агәашәқәа зхы рықәкны асқьала иқьыԥаха иадгылаз «Сухуми», аԥынҵаҵәӄьа иақәкны, нахьхьи ицыҩцыҩуа, мчы амаӡамкәа илхықәгылон амра алоцман даныҩхалоз. Шаӄа иԥшӡаны, ихааны иазцозеи амра аӡы. Сахәапшуан хыхь акапдан цҳа сықәгыланы уажәада исымбацызшәа гәыблыла. Уи убыс сшанханы сахәапшуан, абыржәы иахьцо саццарц сҭахны сааԥса-скара, иара уажәы ԥсшьара ицоз ҵьушьап. Слеины сыстол слахатәеит, аха сԥынтца уажәы-уажәы астол илықәкшон, исыхон аҵәа. Аха сеааршәшәаны сыенамаздон, сан ахәылԥазы амра аҭашәамҭазы аҵәара ҵасым ҳәа илҳәалоз аасгәаларшәаны. Ных, ӡык сықәсҭәап, сыдгьылтә ԥхӡи сааԥсарарқәеи насхызӄьаша ҳәа сҿынасхеит аваннахь. Аӡы еиӷьу иӄоузеи аԥсҭазаараҿ, иахьак икыдҿаҳәалаз «Сухуми»-гьы» «ох, гәышьа» ҳәа абаӷәаза инҭытцын, Балтика еиҩырссо инхылеит, агәашьамх аҭԥраауа.

Сентиабр 9

Акомандирцәа реилацәажәара мҩаԥаагеит. Еилҳаргон мызктәи ҳусура алтцшәақәа, ҳаԥхьаӄа цымкрыда аусура алзыршаша аусмҩаԥгатәқәа, аҵьа дисциплина аҭагылазаашьа. Раԥхьатәи аҩзтцаарак зыдҳәалоу ахԥатәиоуп, аҵьа дисциплина ахьыӄам алытцшәақәа рылацәажәара иаԥсам. Иааидкыланы ҳусбарҭаҿҭәи аӷбақәа рколлективқәа ирыдкыланы уҳахәапшыр ҳара ҳҵьа дисциплина акырӡа иҳаракуп. Егьыс, маҷ-саҷқәак, урҭгьы (арыжәтә мыжда) ҳамч рықәхартә иӄоуп, аҩнутҵӄатәи амчқәа рыла иаҳзымхәаеша акгьы ыӄам.

Акапдан ицхырааҩ-еиҳабыс иаҳзаарышьҭыз дышьхауаҩуп, Хәылотәуп, 35 шықәса дырҭагылоуп, уаҩасак, ҵаӷакы, иԥынтца агәы ҭахәахәоуп – ӄазшьас-

ҵасс ишьҭихша здыруада. Иџьашьатәу, уи излеиҳәаз ала, иареи сареи џьарак аус еицааухьеит, аха абри абриоуп ҳәа ибзиарак, ицәгьарак, икымҭак, иумҭак ҳәа дысгәалазыршәаша акгьы ахьыҟамоуп. Ус ихыиҿы, аиҳараӡак ипынтҵа издыруа акоуп. Адунеи иаҿыгәҳәааушәа амшын рҽышпахырпсалауа ашьхауаа! Арахь Бельт ҳазааигәахацпхьаӡа аибашьыга ґбақәа еилагьыжьуеит, еилахынҳәуеит, торпедтә 50 мшынтә миль иласу рӡыршәарақәа рхагаланы, ахыкәалаа ргәытҵашәазшәа ипырует. ФРГ, Даниа, Норвегиа, шаҟа рыхкы еилоу здыруада, ашведцәагьы нарылаҭцаны. Хыхь ажәҩан ҭыршәаауеит аҳаирпланқәа, руак амҭцәыжәҩа ҳмазгәыҭ иаҿапарц акгьы аагымхеит, ахаҭа ахьцаша ианцалакоуп абжьы анааҩуа. Амш бзиоуп, еилгоуп ажәҩан, ицқьоуп амшын. Ас аԥсабара анхту ауаҩ игәалаҟазаарагьы бзиахоит, ибзиазаарын саргьы сгәалаҟазаара абарҭ адунеи ашәы ахазырпо ашьажәцәа зымбо сыҟазар. Ҳшырбо ашәа рхы рбондаз.

Сентиабр 10

Ашьыжь ателефон абжьы мгар сызгылап ҳәангьы сыҟамызт. Иаха атцх пысҽит Боннтәи ателедырраҭара сшахәапшуаз. Уи иаҳнарбон атеррористцәа рыхәмгарақәеи аполициа русуреи. Ателефон дасуан иахак ацҳа ишықәгылаз зыршаз акапдан. Уи дшықәгылоу дықәгылазароуп шьыбжьонынӡа, абжьысырҭақәа, аҭшәарсҭақәа рҟны ацәаха изҭада. Закә лаӡароузеи уҳәарауеи ҩынҩажәи жәаба ирҭысхьоу изын! Уи аганахь алаӡареи, аҭакпхықәреи, алазаареи рҟны акгьы узиаҳәом. Уи дазтцаауан Прохорович дашшырц дҩеихьоу дымҩеихьоу. Иҟалаз уи ауп, Олег итцаҟатәи имаҭәақәа ӡәӡәаны иаха абуфетчица лышә ааигәара ирбарц ихшьны дышьҭалазаап. Дангыла, ашьыжь ианимба, сытрусикқәа рӡеит ҳәа дықәгылазаап, егьи, амеханик аиҳабы атцхагәҭан ЦПУ ашҟа данылбаауаз ибан, ихыхны икаижьзаап... Сара ажурнал «Алашара» сапхьо стәан. Уи еиҭах Аԥсны ашҟа сианагеит.

Хәымзтәи сыцсшьарамшқәа раан Ҟарачы-Черкесск имҩапысит аԥсуа литературеи аҟазареи рымшқәа. Усҟан уахь ицоз рсиа салашәеит. Уи шаҟа рҟацатәыс иҟалаз, шаҟаҩ иргәыԥҗәагахаз здыруада... Аха сцеит. Аҩызцәа сыргеит. Шаҟа иаархаиы ихәеи Емерсон – аҩыза имазаарази акызатцәыкоуп мҩас иҟоу – ухаҭа иулазароуп аҩызара.

Ахаан сгәы иҭҵәашам ҳашьцәа абазацәа, ачеркесцәа, аҟарачцәа иаҳзыҟартцаз асасдкылара. Урҭ ргәы ҭыгьгьаа, рыԥс хәыҷы ааҭыхны иаадырԥшит иҳаракӡоу азыҟазаара, иаку аиашьаратә еидгылазаара, ицқьатцәҟьоу, асоциалисттә тцак змоу, формала имилаҭҭәу адкылара. Арҭ амшқәа рылахәзаара иснарбеит, сара акыр шықәсқәа Аԥсны иацәҟьалоу, ҳҟазара аҳаракыра, уи знапы алаку ауаа реизҳазыгьаракәа. Аиҳараӡак иҳараку рҿиаратә ҩаӡараны избоит ҳансамбль – Аԥснытәи аҳәынҭқарратә ашәаҳәареи акәашареи рансамбль, нас «Шьараҭын». Урҭ аҩколлективк тәылас иахьушьҭлак иԥхоушьартә иҟам, дарбан хәаԥшҩызаалак дшаршанхо агәра ганы сыҟоуп. Изакәытә баҩхатәрақәоузеи Аԥсны иамазаарыз жәашықәсала изааӡо, абра рзызуа дрымазар. Излаҟақәоу уамашәа ибатәуп.

Ҳаиҳа зымчу ҳаибадмырфар хымԥада џьара ҳкылсуеит.

Сентиабр 11

Аремонт ашьҭахь ҿыц амшын ҳаахылеижьҭеи изаҟаразаалак џьара ҳнамқәацацт, ҳкашьшьы амшын ҳхуп адгьыл иқәгылоу ҩнык ҳаҩноушәа. Иахьа маҷк ҳнарҟәарҿарызшәа ныҟанатцан, аха уигьы башан. Иахьа ҳаԥхьаҟазтәи ашықәсазтәи апериодикатәи акьыԥхь – агазеҭқәеи ажурналқәеи рнапатцаҩра ҳалагеит. Ҳаҿуп Роттердам анеира аҿазыҟатцара.

Сентиабр 12

Ацәаразыҳәа лада-ҩадеи, тропика, субтропика ҳәа еилых сымаӡам, аха уажәык ишсыхо еиԥштцәҟьа сымбац, саландаз есымша ҳәоуп сшыҟоу.

Иаха сҿыкәаба-сҿышьышь ателевизор инадтәалаз асааҭ акахьы аусура иналагоны снышьҭалеит «Ауаа ҧаимбарцәам» ҳәа И. Стадниук иҩымҭа ароман аашьҭыхны. Аха зны к схы ахчы ианынахьыс закә шәҟәыпхьараз, сынҭанагалеит наҟ ҿа дунеик. Закә џьанаҭыз сызлаз абри стелефон мыждаха исзыҟамлар. Уи усоуп, цас ишауа. Иаҳа ианысҭахӡам абжьы цәыршәагаха аҩныҳәҳәара иналагоит.

– Аҭцх ззыбзиахаша! – иааҭыҩит акаҧдан ибжьы.

«Аҭцх зымбаша» – аасгәаахәит, аха мшәан лацәеихьшь ҟамцацкәа агба асқьалахьы иназгаз, уажәы аҳәаақәа раартыҩцәа ааигазар акәхап, ишәира ҭцасым, сгәы инҭаскит. Асааҭ хҧа иныpхысхьан, ҳаицәажәара ашьҭахь, сызлаз апхыӡ хаа сазхәыцуа, сеиҭанышьҭалоз.

Есышьыжь аамҭак азы аҿыхареи агылареи иашьцылоу, сҿыхеит быжь-саатк рзы, аха сымахашьаха сиарҭа иагәылапҭцәон. Ишҧасҭахымыз агылара, аха ауаа ақалақь ахь идәықәтцатәын, рышәҟәы-рбыгьшәы еиқәыршәатәын. Ашьыжь ақалақь ахь ицоз, зны к аҩны снаӡандаз ҳәа саауан (агбоуп ҩныс ҳзықәгәыгуа) хатәы магазинк апшәма иихәаз сазхәыцуа. Уи идагьы, ахәаахәҭцәа, акоммерсантцәа ҳауаажәлар ахәаахәҭра иахьаҟәытцыз иарҟасан, раҳаитқәиҭ еиқәаҳан, еиқәыхьшәашәоуп ишыҟоу. Аиеи, изхысҳәааз, ани амагазин апшәма ҳәа сызҿу дтцааит иџьшьаны, акремплини, амахери, апарикқәеи уҳәа раахәара иаҟәытцит, избан?

– Рмода ииасит! – наиаҭаскит сыхәмаруа.

– Нас ишәыпсыхәоузеи шьҭа? – дҳашҳатәараха дҩысҿапшит.

– Ҳара ҳакәым, шәара ишәыпсыхәоузеи?! – сиазтцааит иџьашьаны, – ҳара ауалафахәы ҳауеит, излааҳхәаша анҳау иааҳхәашагьы ҟалап, аха шәара? – Акыр иҿапшылара аҿапсаххьан санипыртцуаз, ҳара хьаас ҳимазар акәхарын!

Ашьыбжьышьҭахь дхалеит уаҩ ҭцагак, ишәагаа ишақәнагахара. Уи акаҧдани сареи ҳшеидтәалаз данаа-

ҩнашыла избахьоу, издыруа шхаҿу агәра згон, аха дарбанхаришь.

– Абылрашьҭахь шәусқәа шпацоз? – ихы аасықәкны, итәаз ҳҟынтәи иидыруаз сара шсакәыз иадырганы днасазҵааит. Аҳачаҳәа сгәы дааҭашәеит, Амстердам, ҵыԥх абылра ашьҭахь адырҩаҽны Гаагантәи иаҳзааз аконсульттә ҟәша аиҳабы Александр Александр-иԥа Абрамов.

Сентиабр 13

Иаха ахәылԥаз скаиутаҟны иааины илатәаз акаԥдани амеханик еиҳаби ицәажәарахан иҩарысын, ҵхагәанынӡа итәан. Акыс, урҭ ашьҭалара рҭахӡамызт, амҩа ақәлара аҽазыҟатҵара иаҿын, аӡәы ацҳахь дхалар акәын, егьи – ЦПУ ахь. Аха сара шәдәылтц ҳәа сызрамҳәо, х-саатк рҟынӡа инрыдыԥсылаз, шьыжьхьафараҳәагьы сзымгылеит.

Ашьыбжьон Вентспилстәи санепидстанциа аҟынтәи иааит «ҳзеигәырӷьашаз» арадиограмма – Гогуаӡе (ҳартелка итҵагылоу) амгәа хьаа (дизентериа) имоуп ҳәа. Уи мыждаракқә уа ҳаныҟаз анализ ахь днаԥхьан, уи идагьы афатә знапы алаку зегьы. Абар ассир, ҳара ҳҳақьым Колиа дихәаԥшын, акгьы имам, анализқәа рцәеилагеит ҳәа дықәгылоуп. Уажәы ҳахьнеиуа иаҳԥеиԥшу здыруада! Уи адырраҭара ашыӡ ҳазнарцысит. Ахәылԥазы иазгәаҳҭеит аҳақьым Колиа имшира, ихыцит ҩажәи жәаба.

Сентиабр 14

Каттегат афырҭын ибжьҟьо амшын атәыҩақәа ханаршалоит. Акусуҳәа рыцәқәырԥақәа наҳзыҭрысуа Швециа аԥшаҳәа ҳаваланы ҳлеиуеит, ҳаԥхьаҟа Балтика аҽҭыхны ишаҳзыԥшу мҩашьо. Амшцәгьак ҳанымиеижьҭеи акраатцуеит, аҵәа ҳақәҳаӡар аҭкыс ирлахҿыхгоуп, иаҭахуп зны-зынла.

Сентиабр 15

Ашарпиатцәа ҩатцхахоны агба аақәарҿеарит Балтикахь ҳшылкылшәаз мҩашьо. Саргьы сиартә снылабылгьеит азнык азы, абар зегьы аилаҳара иалагашт аасгәахәын, схыза сҿынтаҳәҳәаны снықәиеит ҿыцха. Аха шақа ҳазыпшыз аҟара аҿеақьомызт. Иацы адырра злаҳамаз ала Балтика атра итытцуеит ҳәа акәын ишаадыруаз. Аашеит апсабара ахы-агәы кказа. Амра ацпхьқәа нызқәнапсаз амшын етцәа ахаҳәырфыра еилаарцыруа ублақәа узрықәкрымызт. Ашара убыс ипшзан, ихаан, знык аныкәпшра мацара пстазаара назак иақаран. Иара амшын ааигәа гәыпжәара дук шамаз мҩашьо аҿеазеиқәкуамызт, еилашуан. Ҳара аҟәарахьы анеира ҿаамтанык еипшымкәа аҿазыҟатцара ҳаҿуп, аиҳаразак аҳақьыми аматцуцәеи. Урт агба кәеикәеиуа ацәа ахырҳәеит, быбыцк узақәымбаауа, аҩнутцка ахлоркала игәыхны. Ацқьара, еитах ацқьара. Вентспилстәи асанитартә епидстанциа аҿтыхны иаҳзыпшуп, иаҳзааргаша здыруада. Гогуаӡе ианализ иацәхҩашьалоу, акырихьтцәҟьауоу. Ишакәхалак, ҳусқәа маншәалахандаз, аха…

Абылрашьтахьтәи ҳусуразы акапдани сареи ҿыц ҳаибабазшәа ҳхатцкы каибамыршәуа ҳааиуан иахьанӡа. Иахьа амызктәи ауаажәларратә усмҩапгатәқәа рплан ҳааиннаҟьан, аха ашьтахь акырпыжә хьшәашәа иаҳфаз ҳшыра хнаҿеит. Нас ишпа! Зны-зынлагьы ҳнагьлароуптәа!

Сентиабр 16

Амшын агәрымра ҳаиааины абагәазахь изтамлакәа еилаххаа Вентспилс ихықәгылаз агбақәа ҳалрылагылеит иаха жәа-саатк рзы.

Арахь дара адырра злаҳартаз ала, ачымазаҩ дҳамоуп, аҟәарахьы ҳамнеир ҟалом ҳәа дықәгылеит ҳҳақьым Колиа. Уи телефонла дзацәажәаз абагәаза аиҳабыра

шьыжьынӡа акы шаҳзырыӡбуаз анырҳәа, зҽырраҳаҭны инышьҭалаз ашьыжь сгыланы акаиут-компаниахь слеизар, ҳаишәачара хиоуп, аԥсы зхоу аӡәгьы дыҩнаршәым. Сыштәаз аӡәаӡәала акылшәшәара иалагеит. Раԥхьа илеиз Николаи даара сирччеит. Уи илафҳәаҩу, ицәгьакылԥшҩу ззырҳәо ҳақьымуп. Уи иҳәеит, ҳацхыраађ еиҳаб ҿыц иаҳзааз иаха аԥырсал ахагыларҭахь анеираан хыхь ацҳаҿы «уажәшьҭа иаамҭоуп, уажәшьҭа иаамҭоуп», ҳәа дшыҟәындҟәындуаз дыҩдәылтцны дышцаз. Акаԥдан ацхыраађ еиҳабы дабаҟоу, дабацеи ҳәа деимдон, егьи слалбаазар, араҟа дыҩнатәаны ампыл дахәаԥшуан ҳәа иҟатцашьа ҟаҵо, ҳаибарччо ҳаштәаз, ацҳаҟынтәи ателефон иасит аҳақьым аҟәарахьы иԥхьеит ҳәа.

Амгәахьгьы ауаа ирыхәозаап. Асааҭ жәаҩеи бжаки асқьала ҳадгылан.

– Ҳукәыхшоуп Цьони! – рҳәоит аҩызцәа. Уи цыхьа ҳаныҟаз алабораториахь ириҭаз иара итәакәзу, ҽаӡәы итәызу – ишакәхалак егьырҭ аҕбақәа, ҳаԥхьа иааиз, наскьа иӡыхгылаз, ҳара ҳманшәалахеит.

– Мшыбзиа Вентспилс! Амшгьы еилгоуп.

«Фырхатцарыла абаҕәаза иҭалаз ҳазегьы ҳашьҭахь ала иҳаҕраԥшны ҳаурышьҭит, егьи Цьони аинфекциа хәшәтәырҭахь дыргеит, «абаапс шәсыцхраа» ҳәа дшыҳәҳәоз.

Ҳара, знык асқьала зҽадызкылаз, ҳадугарцу!

Сентиабр 17

Зыргылара иаҿу асқьала ҿыц ҳадрымтцартә аусқәа ныҟатцаны амеханик еиҳаби сареи акы ҳнацҳарц «Балтика» ҳлеит. Абжьаапнеипш арестораан ашә аркын, арыжәтә зхы-зҿы ареицакхьаз шылагьежьыц илагьежьуан. Аҩнутҟала аԥҳәыс шәпа иҩнатәаз сшылбаз ашә аалыртырц лҿаалхеит, арҭ ахаҿы еицакқәагьы рҽырпны сышьҭахь иааикәагылеит, сҩыза аганахь даавахартә.Ашә ааимҟьамҭаз аԥҟаҩ-саҩҳәа стәыҕәбжьара илбжьҟьаны зҽыныҩназыжьзи ашәхьчеи аашлеибатцеит, аха идәылца ухатцазар. Ларгьы иахьа иаулбах, ашә агәаҽанызаара

лыманоуп ишаалыртыз, мчылагьы, ҿапшыларалагьы уаазцәымшәаша лакәым, аха даргьы апсҭазаара ишыднартцахьаз мҩашьо рпышәа еижьомызт!

Аҩнутҟа алҩатцә иузалымбаауа зшыкьбжьы уамыргыло еилатәаз ауаа унарылапшыр азныказы угәы нҭымҟьарцу! Ипҳәысугьы ихатцоугьы, имузыкантугьы, ихәыҭаҩугьы цәаҩала еизааигәоу, гәаныла еилибакаауа, еибаҟажо уааүп акәымзар, даҽа хәыцрак, псҭазаарак иалааӡоу изыҳәа ихьанҭароуп, ихьанҭара моу, иузхымгаргьы алшоит. Лара Лиана – администратор хада лыда даҽаӡә аусура дзаманшәалахарым. Лиана қәрала митәык шылхымтцуагьы абахҭа инаркны акыр апсҭазаара икыднаҟьақәахьоу, рапхьатәи лхатца – абоксиор иҿылтцаазшәа, лмахәар еилаҩеилапсқәа, лгәышпы ҩҭыганы, лышәагаа аакьаҿны, лыжәҩахыр аҟьаҟьара уҳәа лнапсыргәытца еилартцәаны аҿанаалырха, мамзаргьы лылахь алгәыгәра лтцырпаланы хыла даныкша, соуп зҳәо хатцак ишьапы дазаанкылом, дықәнаҟьоит…

Минуҭқәак ҳара ҳаидеиақәа, иахьатәи ҳапсҭазаара, ҳапхьаҟатәи ҳхәыцрақәа урызхьатцырц уҭахызар «Балтика» уаҿцаала.

Сдунеи кказа иаалашеит уи апсызкцәа рресторан сыҩдәылтцны адгьыл санынықәла. Апша ҷыхь исҿанагалоз анаатә иалызбаауан минуҭқәак рышьҭахьтәи асахьақәа – «иабыкәыз мшәан сахьыҟаз!» – схәыцуан гәаныла.

Сентиабр 18

Иманшәаламхаз абгаду еипш атцхагәҭан аӡыпсы зхьыкәкәо ахьҭа злысны инышьҭалаз акраамҭа срылан сызлытцыз, згәынкылара уадаҩу асахьақәа. Арресторан «Космос» азалқәа ҩба амоуп: аргьарахь арресторан, армарахь – абар. Абар аҩнутҟатәи апсҭазаара бгьыцк иузаныгӡалом, иамам еиҭаҳәашьа. Амшын иныӡхытцуа ҳәа амшынуаа ирзыпшны итәоу аҭыпҳацәа уанынрылашәа нахыс, зыжәҩа ҭҟьаз уиҩызоуп. Уахь аныҩналара мацара уналанагалоит ҽа пстазаарак, ҽа

дунеик – акосмостә пшаҳәа, иҳәаадоу, итцәадоу акосмос. Араҟоуп иахьреизарҭоу уҳәап ижәытәӡатәиу азанааҭ ахаҭарнакцәа зегьы. Амшын ихытцыз, хәыцырҭак ада змам, ишьаларҟәырҭа, ифарҭа… Гәытцәкрада иалтцуеит ҳәа иҟамыз ашьыжь сгылеит, снагәылапшит адунеи иҭацәӡа, ицәышҳабинӡа, хаарак, гьамак амаӡамкәа. Закә гьамадароузеи апсҭазаара ахаҭа, ауаҩ ипсҭазаара. Закә гәаҟтцәаҟроузеи уи имаҷӡоу иҭахракәа рынагӡаразы ихиго, ма изаанхома акыр. Ауаҩы, ауаҩы! Акгьы зҭахым, иззымхо акгьы. Ишпаилахәмаруеи дызчысхәу апсабара, дышпаргәаҭеиуеи хымҳацьымшьа.

Цьони дшыгьатцәыгьатцәуаз ахәшәтәырҭаҿы дааныжьны амҩа ҳақәлеит Антверпенҟа. Адырра злаҳауз ала устәи ҳцоит Амшын Еиқәахь – закә гәыргьароузеи!

Аҩныҟа телефонла срацәажәеит, ирасҳәеит октиабр рапхьатәи амшқәа рзы Амшын Еиқәа абаҕәазақәа руакы аҟны ҳшыҟало. Исаҳаз аҩжәабжьк руак зегьы атцанарӡуеит. Дима инкылаӡра. Дзумшьри, аха дабаҟоу иушьуа, закә рыцҳароузеи егьи, Валико Апсныҟа иаара. Уи атцыхәтәан ҳаицныҟәаракәа, ҳаидтәаларакәа акыр ҳаизааигәартәит. Шаҟа Аҟәа абзиара, агәхьаагара илаз, дышпазгәаҟуаз наҟ иахгоу аӡә иеипш.

Сентиабр 19

Вентспилс зпаракәа налапсаны иаха атцхагәҭаны икарауараха, гәаҳәарак, псҭазаарак зҭахӡамкәа амҩа инықәлаз амшынуаа рхьышьҭрахь ахынҳәра иаҿын, иаҿын рхаҭып аҟны рыхшыҩ ааира, рыпсалалара.

– Акадрқәа ррыцқьара мҩапгатәуп ҳәа даақәгылеит «пшь-хык зхагылоу» акапдан. Уи ипшьхык ирызбуеи, ирхәыцуеи, иҟартцои зегьы хазхазуп. Ак иҳәоит, ҽакы дазхәыцуеит, иҟаитцо ҽакуп. Ажәакала, сара адунеи ишшапаӡа акада ззымдырзо иқәу сзын еипш ртцаҩ дубарым, салагеит деилыскаауа. Мшәан, аӡы иапну иами аӡы апан зтцо!

Иара амшын анцәа дазишазшәа ибоит, аха уи шаҟа дшамкәа дишаз иара дызшаз ида аӡәгьы диздыруам.

Сентиабр 20

Иацы ахәылԥазы адырра ҳауит ҳусбарҭа аҟнынтәи ишазгәаҭоу Антверпентәи Хельсинки ҳцарц, уаантә Вентспилс ҳааны ҳаґба азна аидара шьҭыхны Кубаҟа ҳцарц. Уи азыҳәа ирҭахуп еилыркаарц ꙩ-еидара хкык зны реицгара ҳазхиоу-ҳазхиаму. Ҳааилацәажәан, иара уаатҵәҟьа адырра ҟаҳтцеит ҳшазхиоу ала.

Иахьак-иахак уи ажәабжь ааҳалаꙩижьҭеи зегьы рҿырԥсны иазҿлымҳауп еиҭакра ҟалоу иҟамлоу. Џьоукы-џьоукы машәыршәа исҿаҳазшәа инасазтцаауеит ҳхырхарҭа. – Макьана Амшын Еиқәа ҳәоуп ишаадыруа, – нараҭаскуеит хара ацара зхашҭыз ҳамшынуаа. Ишԥашьцылеи аӡаагареиԥш ари аконтинент абжьаныҟәара.

Ахәылԥазы адырра ҳауит Антверпен – Хельсинки – Вентспилс – Куба шшьақәырґәґәоу ала. Макьана ирылаҳамҳәац, ишрыдыркылаша здыруада. Саргьы аꙩныҟа изжьазшәа сҟалеит. Аиаша амшын моу, адгьыл аҟны иузҳәарым! Иахьа Вахтанг Давид-иԥа даниз иамшуп, 51 шықәса ихытцит.

Сентиабр 21

Кубаҟа ҳәа иааҳалаꙩыз зегьы еицыргәаԥхом. Анастасиади – аматрос еиҳабы дысзааит ԥсшьара ицаразы сицхраарц. Уи уажәы Вентспилс дауҳашьҭырц акәын, аха ахԥатәи ацхыраа ꙩ ицара дааннажьит. Васили ԥсшьара ацарагьы иҭахуп, аха нас арахь дааҳамгарҳәагьы дшәоиг, уи иныҟәшьшәагьы инеиҳәеит аблы шимоу, ишыԥҟатәу.

Васили Сплит иааныжьра акаԥдан иҭахӡамызт. Уи убас дсыҳәеит дынҳажьырц, дагьныжьын. Акаԥдан атәым милаҭ зегьы ықәимцашази ихы доушьҭзар. Уи иҭынхацәеи игәыцхәцәеи рыла ирҭәра дыҟан, аха иааг!

Иара идҳәалан, иитәым зегьы гхак, лахьык зларитара, ишакәхалак ҿырԥарҭа-ҿырԥарҭак зларзиԥшрааша дашьҭоуп. Уи ус шакәу ицәамтӡарц зны-зынла егьырҭгьы, иара итәқәагьы ишьышашәа даақәгылалоит, аха

ихтцәоуп, ицагәцәоуп… Аҿарԥартақәа изызыԥшааша агентурагьы имоуп, зегьы ршьаҿақәа, ԥсыс ирхоу нҭырҷҷааны иазҳәақәо. Ацәгьаҳәацәа ҟазҭцо ацәгьауцәа рами мшәан. Уи саргьы зны исабжьеигон Катиба цәгьаҳәаҩыс дҟастцарц. Ацәгьа зҳәо аԥсуа сахьыҟоу шиҭыԥым иаҭакын.

Сентиабр 22

Иахьазы иац иҟаҳҭцоз апланқәа башахеит. Ашьыжь ашара ҳатцагыланы абаҕәаза аҭалара ахаҭыԥан амра ҭлакашәара иҩеиаанӡа Шельда амшын алаларҭа ҳабжьагылан аԥырсал ҳахагьежьуа. Шьыбжьон алоцман дхалеит, ҳхылеит Шельда.

Амра ҭлакашәара илеихьаны «Нафта (Б)» асқьала ҳнадгылеит. Акаԥдани сареи «Нафта» аусбарҭахь ҳцеит, аха асааҭ фба рыбжа ҟалахьан, аусбарҭа ашәқәа аартын, Жениа Шевченкогьы дыҟамызт, егьырҭгьы уаҩ дыҟамызт, ҭынчран. Уаҳа ақалақь ахь ацара иаԥсамызт. Ҳнаҩсан адәҳәыԥш ишьҭаз ҳнықәлеит ампыл ҳасуа, ашьац иатцәара илаз ажьақәа ныԥхьацаны.

Есымша ихәыҷу цьызшьо сҿеилыхны адәы санықәла, сызхара сзыҩуамызт. Ашьапылампыл аилашәшәара иааҳамнахаанӡа ҳасуан. Зныкгьы ажьақәа ицәытцадырԥпыз анышә сшьаԥы ҭашәаны скаҳан, сшьамхы иааздырратә итцакшеит, иагьцәԥит.

Ҿыкәабаншьҭахь Николаи аҳақьым иҿизәӡәан, аиод нахьишьын, ишыбызбызуаз ацәа сынҭанагалеит.

Сентиабр 23

Антверпен. Зыбаҩ хәарҿқәа зылаԥытцәтцәа, ампыл иахәахәаз ауаҩ ашьыжь сызгылоит ҳәа сыҟазма. Ашарԥазы авахтатә цхыраарҩ ителефон абжьы ангоз сҿеилаҳәа-сҿеилаца сҩыга астол сахатәахьан. Ашьыжь автобус иаҳзааз ала ақалақь ҳакәшаны ҳҭыԥ аҿы ҳанааи, слалбаауаны иҳашьҭагыланы иааиуаз акаԥдан амашьыналас даатытцын исеиҳәеит SOBEL MARINE S.

А. аҟны Иура Гусев дшаҳзыпшу. Аиашазы Иура ҳнеира деигәырӷьаны ҳидикылеит, акыс уи диҭан ажәытә капдан – абизнесмен, ҳтәыла аҩыза ду, Атверпентәи абанк Тарибас ахаҭарнак Д. Пилленс (J. PILLENS). Ҳашнеиз еипштцәҟьа ҳаамҵарсны ақалақь агәеилашыра ҳрыманы иналалеит. «Ҳабаргоишь?» схәыцуан гәаныла. Ус, амашьына ааҳәын, гәарпҳык инҭалан иаагылеит, ҳлалбааит апсҟы зкыз апшәма ашәқәа анаиркт. Егьырҭ аҩкапданк ҽа машьынакала иҳашьҭаланы иааиуаз ҳарзымпшӡакәа, аҵыс захымпраауа баагәарала иҭакыз ахыбрахь ҳҿынаҳхеит. Аҭӡы аҿапхьа агранит еиқәаҵәа иалхны аскульптура ишьҭаз ҳанынавала, сааиҿасит. Уи зцәа-зжьы хтыз апҳәыс лхы лыкәаҽены, асаара дышьҭоушәа илаҟәӡаз апедестал убас дықәиан цәа пҽыншьҭахь дқьызқьызуа дҵәыуозшәа. Зышәқәа аатыз абаа аҭӡы ашҭа хьытцәцараха ҳанҭалеит. Ҳапхьа игылаиы уи ашҭа иҭагылаз абанк дныҩналеит Д. Пилленс. Ҳныҩнашылаанӡа али-пси рыбжьара иааҳпылаз абанк адиректор иапхьа ҳаргыланы ҳаҩхеигалеит аҩбатәи аетаж ахь лифтла. Азал ду наҟ-ааҟ асахьақәа зкыдкнаҳалаз аҭыӡҷыдақәа ҳрывга-рывго ҳныҩнеигалеит ҽа дунеик ҳналазыргылаз ҳҭынрак. Араҟа иааҩнагылаз аҟәардәқәа, астолқәа инадыркны зегьы ашәышықәсақәа ирхааныз, ихәыдаз рҿиамҭақәан. Ажәытәӡатәи апсҭазаара иарҿыхагоушәа иҩналашон апсабара дшахшаз еипш зцәа-зжьы шәырҭаҭаха иааиуаз апҳәызба лсахьа ихшьыз. Уи лыблақәа лхаччо лшьаҿақәа лас-ласӡа лгәеисыбжь аныҩуазшәа лымҩа наган лара лпыларахь иааиуаз, егьи аҭӡы икыдкнаҳалаз, ахатца ҟьантаз ишҟа. Нахьхьи-аахьхьи еиҿапшуаз Адами Евеи рыбжьара игылаз астол ҳлахатәеит. Ашацаҳәа дааҳхагылеит рыжәтә хкқәас иаҳҭахқәоу дразтцааyа, костиум еиқәаҵәала еилаҳәаз ахатца, ау, аҵаӷа. Уи зықәрахь иааихьаз ауаҩи ҳареи ҳада ҧсы зхоу уаҩпсы дзыҩнаршәымыз аҳҭынра иныҩнаҩит ҳатцәцақәа реинҟьабжьы. Акака аанаҳкылоноуп ҳкапданцәагьы шааҩнашылаз.

– Исымҳәази, ҩ-капданк, ҩ-штурманк адгьыл аҟны иӡуам ҳәа, – даахыхәмарт Иура имҟьалазааит

ҳәа исҳәахьаз дахыхәмаруа. Акраамҭа ҳрыжәтәқәа ҳнарҿыхәо, ҳаицәажәо ҳтәан. Ажәытә капдан – 64 шықәса дырҭагылан, аха еилаҩа-еилапсык, агәапхара зцу ҳалалк иакәын. Уи 34 шықәсазы Баҭым дшыӡхыҵыз, игәалашәараҿы ипхаӡа ишыҟоу Амшын Еиқәаҵәы ақалақьқәа уҳәа ажәабжьқәа шиҳәоз, ашықәсқәа акҷыра рацәа зхызҿы ианырҵаз абармен инапхаз шкәакәақәа наимгатцаны «Ева» лааигәа даагылеит. Уи иатцанакуан шәхәы хиоуп ҳәа.

– Сшәыҳәоит! – дҩагылан, ахәыҭаҩ дызлагылаз ашәахь инапы наирхеит адиректор.

Ҳзыҩнатәаз азал ҳныҩнысын, маҷк илалбаагашәа хазы иаҿакыз ауаҭах ҷыдахь ҳлалбааит.

– Сшәыҳәоит, – ихьыҵәцараха ирхианы азхаз игылаз астол гьежьахь ҳнеипхьон.

Зыбӷа кыдтцарҭақәа хаууала-хаууала астол иадгылаз аскамқәа ҳаарыхан ҳнахатәеит, ҳхәыҭаҩ дааҳхагьежьит, апсыз лых зныз асаан инапсыргәыҵа иқәыргыланы. Уи, ссиршәақәа зус иазҟазаз, рапхьа ҳара асасцәа иааҳамтцеикуан, аҵыхәтәанӡа – апшәма-адиректор.

Ахрустальтә ҵәыцақәа акы еиҳа акы ҩеиҳаны хпа-хпа ҳапхьа иқәгылаз иреитцаз аҩы шкәакәа нырҭеиҭәеит. Зыцәца инҭеиҭәалакгьы инеиирбон изакәытә ҩу, абаҭлыка наимтцакуа. Уигьы рапхьа апшәма иатцәца маҷк нҭаҭәаны, нас асасцәа ратцәацақәа наиртәуан, аҵыхәтәан апшәма итәы.

Апсыз фатә шынҳалсыз – акәацлых. Усҟан абжьаратәи атцәца жыцә инҭаҭәеит аҩы еиқәатцәа ацпхьқәа хаҟәҟәало.

– Афранцыз ҩқәа, – назгәеиҭеит ажәытә капдан. Ахаатәқәа рышҟа ҳаниас, – акониаки авискии рыуа иҭастәари? – ҳәа дааҳхагылеит аапсара зқәӡамкәа ҳаматц зуаз ауаа.

Арахь амҩа ҳаныкәыз Рубенс иҩны сныҩнаххны, ирҿиамҭақәа ркаталог аасхәарц шысҭаху ҳәа исҳәаз зхазмырштыз Д. Цилленс иишьтыз ауаҩ диманы дааҩналеит.

Арҭ сапхьа иаақәлаз апшькаталогк раӄара иахьа акгьы самеигәырӷьацызт, иабаздыруаз иҵегь сзыргәырӷьаша сапхьаӄа ишышьҭаз, Рубенс имузеиахь ҳнагара ргәы иштаз. Уи ҽазны ҳаанӡа (30 сентиабр азы) ишаркхоз здыруаз ҽазнык аныԥнапшра шысҭахыз, ҳажәаркәа реиԥызареи русеицуреи иазку аҭәца аан исҳәахьан.

Ахаатә анаԥс ҳхәыҭаԥ акаҳуеи ачаии доусы иаҳҭахкәоу днаҳазтцааны, инҳамтаиргылоны дааԥнашылеит деилхха, ӡӷабк деихашәашәо.

Уи акаԥдани сареи абанк азалқәа ахьхьа-хьхьаҳәа иартуа ҳлыманы дааԥналеит. Уи излаларҳәаз ала, иаҳлырбон цсра зқәым, абанк ахатә малқәа – асахьақәа. Араӄа хәы змам аԥцамтақәа удмыршанхарцу! Иӄоуп адунеи еицырдыруа асахьатыхыԥцәа дуқәа рырҿиамтақәа роригиналқәа. Уи дцырцыруа ҳапхьа дгыланы залк аӄынтәи залк ахь ҳаԥнагало, иаҳзеиҭалҳәон урҭ ашедеврқәа рҵакы.

Араӄа сԥыза реиҳа дзыршанхаз сахьак ашӄа инапы аҿанынаирха, уи азӷаб убыс артцәааҳәа дыԥныҳәҳәеит, ауаԥ ицәа ԥытзызаартә. Напыла акьысра шпаӄалои. Аамта кьаҿла ҳакәыршаны ҳтыпахь ҳаԥхалгалт. Акаталогқәа руакы ҳаицылара иалырганы ҳапшәамацәа равтографкәа анырҵахьан, абас еипш: «Аԥтәылак ҳаиԥызара иадырганы, аиҳараӡак Тарибаси Антверпени ԥыцьа асовет ԥызцәеи Рубенс ду имшқәа раан ҳаибадырра, ҳаизааигәахара иадырганы», – анитцеит абанк адиректор.

«Иара убас ари ҳаиԥызара амш иаҳатырны ҳара ари ҳаиԥызара есымша игәӷәахаларц зтаху ҳӄынтәи», – иԥуеит Д. Пилленс.

«Ҳаиԥызара азҳаларц азы есымша шәпылара иазыпшу» – инапы натцаиԥит ажәашықәсқәа амшын ихзырӡлаз, згәалашәараӄны ицызсоз амшынуаа згәы ипхаӡа итоу ажәытә капдан.

Амал ду зыԥнатцәахыз абаагәара ҳаныԥтытц, сыпсы ласӡа инеиивызгеит, ҳнеиипыртцит ҳапшәамацәеи ҳареи гәыблыла.

Ҳахьыҩдәылтцыз ҳнангылеит уаала итәыз «Вартстрат оп де Ваппер» аулица, аулица наҟтәи аганахьала Рубенс иҩны зынгылоу. Аҩны аҿапхьатәи абульвари иара ҳнызкылаз аулицеи иахьеипш уаала итәны исымбацызт, зегьы џьарак ирхырхартан – Рубенс иҩныҟа, Рубенс игәаларшәарахь. Ҳныҩналеит ахан хьытцәцараха. Аҩны ҟатцаны даналга (1615 шықәсазы) ақалақь амаӡаныҟәгаҩ агуманист Вовериус-«Антверпен ирызгәдууп – иара ианалго ҩыцьа ауаа – Рубенси Балтазар Моретуси, избанзар урт рыҩнқәа збалак ҳәаанхытцаа аршанхоит, џьашьахәтәыс иркуеит аныҟәаҩцәа», – ҳәа иихәаз ажәақәа иахьа иаҳагьы ртцакы ғәғәаны игоит.

Аиашазы, Рубенс ида здам ҽаӡәы дзыҩнанхарымызт ари аҩны џьашьахәтәы. Уи асахьатыхҩы ду ипстазаара даналтц (1640 шықәса маи 30 азы) инаркны 1937 шықәсанӡа иагьаҩ ҩнанагалахьазаргьы, 1937 шықәсазы иіасуеит ақалақь анапахьы. Ақалақь анапхгара иаӡбоит дара рхарць ала аҩны ареставрациа азухарц, иагьалагоит 1939 шықәсазы. Уи инаркны (аибашьра шықәсқәа налатцаны) цымкрыда аитәашьақәыргылара иаҿын. Ҩажәи жәаха хаҳә уаста 17-тәи ашәышықәсқәа рстиль ала иҟартцарц ахаҳәқәа рыцәра иаҿын. Аҩны аџьажәлар ирзаатуеит ииуль 26, 1946 шықәсазы.

Адәахьтәи аҿапшыларахны уамак зымҳәо, ҩбаны еихагылоу аҩны уахьыныҩнашыло уҿапхьа иаацәыртцуеит уи иагәылатцәаху амаӡа џьашьахәы. Агәарпи, абаҳчеи, аркақәеи рархитектура-скульптуратә рхиашьа, урт згьама ҳараку ртцакқәа удмыршанхарцу!

Уахьыныҩнашыло ашта армарахь ала улапш нақәшәоит ажәытәӡатәи афламандтәи архитектуратә стильла, хаҳә шкәакәала ичапоу – анхартатә уатахқәа. Аргьарахь – италиатәи гьамала зҿапхьа аскульптуратә рҿиамтақәа рыла ирхиоу – асахьатыхҩы иҟазарта. Урт еидызкыло арка аганқәа злачапоу ахаҳә тырҿҿаны иану аҩырақәа инарывалалак нарыднапхьалон, ҳнарыдгылеит ҳаргьы. Ҳара ҳашықәсспхьаӡара ҟалаанӡа 138 шықәсазы зыпстазаара иалтцыз Римтәи апоет Иуве-

нал иажәақәа иану иуарҳәоит асахьаҭыхҩы агуманист ду идунеитә мҩа, ихәыцрақәа. Хыхь иқәгылоу анцәацәа: Марс, Иупитер, Иунон, Вест, урҭ анцәацәа иҳаракны изку, тцаҟа ирытцагылоу ауаа – афилософцәа Платон, Сократ, Сенека, Софокл рықәгылазаашьақәа апоет Иувенал иажәақәа риашара шьақәдырӷәӷәоит. Аа ишҳәоу: «Permittis ipsis expendere numinibus quid convencat nobis, ebusque sit utibe nostris Carior est illis homo duam sibi» (Пусть сами боги сулят нам то, что нам нужно и полезно, человек им дороже чем самому себе). Аха исзарҳәару апсышәала! Салагапи: «Анцәацәа рхаҭақәа ҳара иҳарҭалааит ҳара иаҳа иаҳҭахқәоуи иҳахәақәашеи. Ауаҩы ихазеиҳа дара рзын иаҳа акыр дапсоуп».

Арӷьарахьтәи аҩыра иаҳәоит: «Orandum est ut sit mens sana in corpore sano Fortem posce animum et mortis terrore carentem Nescial irasci? Cuplat nihit». (Помолимся за здоровый дух в здоровом теле, за мужественную душу, чуждую гнева, желании и страха смерти). Амҿтәы мардуан иаҿеибаҳәа иаҿаланы иааиуаз ҳрылагыланы ҳхалон, ҳнеиуан уаҭахк аҟынтәи уаҭахк ахь, итцыхәаптцәарадоу ауаа рыцәқәырпара ҳалагыланы. Зегьы узларыхьӡари, акыс ҳара зынӡак ҳаамҭа кьаҿуп, саатқәак рышьҭахь Финлиадиаҟа амҩа иқәло ҳзын. Инумҩатәны узларыҩнысрызи ак еиҳа ак еиӷьны, еиҭаҳәашьа змам, ижәытәӡатәиу арҿиамҭақәа (араӡын, ахьы, асахҭан, амҿы, аласа лыххқәа) рыла ирхиоу 15 уаҭах. Зегьакоуп, еимдатәуп иагьа ҳаццакуазаргьы, ҭынч рыхәапшра анаҩс ауаа рыжәпара агәылсра шуадаҩугьы. Атцыхәтәан ҳлалбааит атрибуна аҟынтәи иаҳбахьаз аҟазарҭахь. Ҳаҩнагылоуп ауаҩытәыҩса иблақәа зыргәыргьаз хәы змам, псра зқәым, тцҩа змам аптцамҭақәа зҩныпрааз аҟазарҭа.

Цьанаҭ псҭазаара иалагылоу Адами Евеи рсахьақәа улапш наҟәганы мармалташь еиқәатцәала иҟатцоу ауацьаҟ иахакнаҳау асахьа унахәапшыр, уаагачамкымхарц залшом. Шаҟа бзиабара, гәыблра рытцоузеи абыржәы инуацәажәарашәа хыхьынтәи иухәапшуа аби

пҳаи «Кимони Перои». Ҩ-ажәак рыла иуҳәозар ари асахьа псыс иахоу: млала ашьра зықәҵаны абахҭа иҭаку Кимон импсышьа џьашьаны аимператор абахҭа ахьчаҩцәа ирыдитҵеит изкылыпшларц уи ауаҩ деиқәырханы, дызку аилкааразы. Урҭ ирбеит Кимон ипҳа, ааигәа хшара дзауз, лаб ибараҳәа днеины лгәаҳәпала акыршиҿалтҵоз. Перо лаб ибзиабареи уи иеиқәырхара иазылыпшааз агызмалреи џьашьахәтәыс иззыҟалаз аимператор Кимон ахақәиҭра ииҭоит.

Аҟазарҭа аҟынтәи – ашьҭахь, абаҳчахь. Зегьы досу ртәала ирхиоуп, иқәҵоуп архитектура-скульптуратә рҿиамҭақәа рыла. Ари аҩни уи аҩнутҟатәи аҭаки 1625 шықәсазы иаҭааз Даниатәи акрал имаӡаныҟәгаҩ усҟан ишазгәеиҭаз еипш, ҿыки-бзыки ирызхәом, қьаадки ҩыгаки ирзантҵом, ҳаадәылтҵит аҳҭынра џьашьатә избази исаҳази схаҿы исызҭамгӡо.

Ҳаауан аґбахь. Иура имашьыналас иқәпраа ҳаманы иааун, сара ауаҩ ду изхәыцра салан. Шаҟа диашоузеи уи псра зқәым ауаҩ ду – абри аҩыза зхәаз Рубенс:

«Важно не долго жить, а хорошо».

«Ирацәаны анҵыра акәым иҟоу,

Ибзиан апсҭазаароуп»[2].

Аҩызцәа рҟнытәи аныҳәа сыдызныҳәалаз Степаниук затҵәык иакәӡоуп. Степаниук – Львовтәи аобласт ақалақь анагӡком ахантәаҩы, Ленинград сынтәа машәыршәа издырыз. Жәытәнатә аахыс сыздыруаз аҩызцәа сырхаштҳзар иара ихарои.

Ноиабр 10

Ла-Манш. Атлантикатәи аӡыблара ҳалтцын, ҳнагәылалеит апсҭазаара агәеилашьыра. Амш бзиоуп, иҭынчуп амшын. Ла-Манш, анаҟә зхатәаз, иааҵьоушьаратә еилгоуп. Англиеи Франциеи рыпшаҳәақәа амырхәага рыдыҷҷало, аҳауа цқьа сызхара сзалымфаауа аґба апынтцаҿы слеины сшықәгылаз, акапдан дуҳәоит ателефон уизасырц ҳәа ацҳантә авахтатә цхырааҩ адырра ҟаитцеит.

[2] Уахәапш сентиабр 3 азтәи анҵамҭа

Саныҩхала, икаиутаҿы дтәан. Дсазтҵааит ашьыбжьон хәаабжьы умаҳаӡеи ҳәа.

Аиашазы, ахәаабжьы саҳан, аха дзықәхәаауази дызхахәаауази сзеилмыргацызт. Ихәмаррамзар исаҳап ҳәа сусқәа, аҩтәқәа сырҿын.

– Изакәи, бзиароума? – ҳәа снаиазтҵааит, мчыла зыҽзыртҵынчырц иаҿыз. Аиашазы, аҟәардә иҽизахакуамызт.

– Деилагеит, дшеилагарыз ари ҳмеханик аиҳабы. Ари аҩыза сааижьҭеи сақәымшәац, – инервқәа ихыиҿы ианыкәашалон.

– Дызқәхәаауадаз? – мачқ даасыртҵынчырц иныбжьазгалеит азтҵаара.

– Сара сакәхап, акрыздыруоу.

– Иҽызхирҟьоз?

– Иҽызхирҟьо ҳәа ма акрыҟоума, аидаратә насосқәа аревизиа рзуӡамкәа ирызууп ҳәа сахьижьаз, сызхоужьеи ҳәа ахьиасҳәаз деиҟәнажәеит, – иҽырқьиаӡаны, дыззымдыруа аӡә дидтәалазар, ҳаи рыцҳа, закәу уаҩ қьиоузеи згәы ндырхаз аауҳәап.

– Уидымгылааит, аа, дзыцәшәаз! Ацхыраара ахьитҵаххаз! Уи игәаламшәакәа дыҟам: «Уара ас уҽытҳәаны, зегьы еиҟаратәны урацәажәо уалагар, ицәгьарахар иудгылап ҳәа узықәгәыӷуада ҳәа иасҳәахьаз.

Ноиабр 11

Иаха атцх пызҽыз, смыцәаӡакәа сыршеит. Срызхәыцуан аус аазцызухьоу акапданцәа, егьырҭ амшынуаа, аха ари, Вахтанг Давид-ипҳа иҩызатҵәҟьа сиқәымшәац. Ари иҩыза апанда, ауаҩытәыҩса иҟазшьа баапсқәа зегьы злоу, еилазыгӡо, зхәы-зҿы узымкуа дсымбац. Ари ауаҩ, иааипынкыланы аус ицура зылшаз дфырхатҵатҵәҟьоуп. Аха пытрак иааидхалаз, хирла ицахьоу аӡәгьы дыҟоуп ҳәа сыздыруам. Шықәсык еиҳа инаидхалаз ма ргәы пжәаны ипслап, ма рхы еилагалап, ма ибзамыҟәхалап… Ажәакала, ашьауӷа зду иус ӡбаны арахь, абри ауаҩ дизаашьҭ! Зхы зтәу, зхы зтаху ари ауаҩ

иҟны даагылом. Ишԥастәахымыз арахь еиҭах ахынҳәра, инеиҿапшра, аха ҳара ҳус, ҳацҭәы аилыргара зҭахыда, измада ҳаха. Мамзаргьы акралҵуа иҟоума?

Иаха аҵхагәҭан еиҭааиҿаҳахзаап. Иахьа аҳақьым Николаи излеиҳәаз ала, урҭ шьҭахьҟа ицаз атанк хьанҭа иақәтәазар, пхьаҟа идәықәыртцон. Иџьаршьеит аґба аҭызқәа ахьеиҭаԥаз шԥаумбеи, ишԥаумаҳаи ҳәа. Сара ҽмырҳа шыҟастцоз абардыруеи! Ицәгьоуп арҭ аҩыцьа шаҳаҭрак рзура.

Арҭ реимак анасосқәа рподшипникқәа ракәзам, итцәаху, имаӡоу даҽа ускоуп. Ари баша ҽытцгоуп. Сзынаӡарыма уи амаӡа аҟнынӡа, мамзаргьы иаԥсоума? Иаԥсоуп, иагьахәҭоуп, ус баша адырра мацараз акәзаргьы.

Саԥхьоит 1976-тәи агороскоп. Аа, иара дызлиааз амза сентиабр иаҳәо:

– Это не Ваш год…

Амш каххаа еилгоуп, амра кажжы иҟоуп. Аҩадатәи амшын гәыԥжәаарас изықәшәаз здыруада, аха атәыҩақәа харшаланы ацәқәырԥақәа еибафеибагара иаҿуп.

Ашьыжьымҭан жә-сааҭк шыҟаз, Иммингем аҭаларҭаҿы ҳнаԥырагылан аԥырсал лаҳашьҭит. Абар асааҭ 12, ҭынчроуп. Москва абжьада бжьы ҩнаҩуам. Уаҟьанчаҟьанк макьана иҟам.

Амеханик аиҳабы сышә даалагылан, ажьа шәаҟьа еиԥш, ҳаидибалар ҳәа дшәаны дхьаԥшкәаԥшуа, – «сгәалақәа зегьы иаха иҭсырттеит», –иҳәан дцеит. Егьи ихабар макьана исымбац!

Шьыбжьон амра уқәыҷҷо узлашьҭалари, аха, ных, сышьҭалап – сдырцәозар!

Ноиабр 12

Иммингем (Англиа). Иахак зылаґырӡ зҿытцакьаса аԥшатлакә еикәазыртцәиуаз, аԥырсал амжәааны иагартә ҳақәзмыргылоз амш, уаацәшәартә иҟан. Аха ашьыжьымҭан ажәҩан цқьакәакәараӡа, амра гәыбзыґуа

лцәылашеит. Амшын згәаҕ ахнагоз здыруада, аибафеибагара ишаҿыц иаҿын.

Арҭ, зтәыԥакқәа еиҿаҳаз ҳаҷкәынцәа, ԗеырҭынчны итәоуп. Амала адутцәқьа дҳашқьԥшықьуа иԥсы игәы икылаханы исеиҳәеит амеханик аиҳабы аустав иманы дышизнеиз, атехникатә зтцаарақәа ԗқны иара акапдангьы дналатцаны, зегьы инапатцаќа ишыќоу иеилиркаарц.

– Ари аԥызатцәќьа смаҳац! – иҵьеишьон уи. – Ари – хара аныќәара зегьы ирԥырхагахеит, – ицәажәашьа сахьарччаз акәхап изхиҳәааз.

– Сара ааба-жәба мза сыҙсахьеит баҕәазада инеиԥынкыланы, аха зегьы ҳҷыгә-ҷыгәӡа ҳаќан.

– Ҳазегь ҳҷыгәқәоу цьаҳшьоит! – иазгәастеит иаргьы дшеиқәшәам иардырганы. Ҳдырра ыќазар, ԗееиԥсра ќамлои! – Нас иауҳәеи? – дызҿыз иажәахь дниазгеит иааҳашҳатәарахаз ауаԥы.

– Иасҳәахуаз, аха шааyоулак аԥсихбольницахь уеиха ҳәа иасҳәеит! – дааччашәа ныќаитцан, даасыхәаԥшит.

– Имацароу!..

Ахәылԥазы ԥшьбаќа сааҭ ќамлацкәа, алоцман дхалеит, ҳдәықәлеит абаҕәазахь.

Виктор Лука-иԥеи сареи чаик ыжәны атеннис асра ҳалагеит. Виктор Поддубныи – арадиооператор, аамҭала, Кубаќа ҳамԥа харазы даарышьҭит, ԹҞкәына ќәыбчҩоуп, иуы-иҳәа уашьуам, дҳәатәхатцаԥуп. Иус, иҭыԥ идыруеит.

Ус ҳатцаќатцәќьа шьҭыбжьык аагеит иааугәампхартә. – Ҳаи, уамак ќарымтцандаз амԥа хара иашәаз ауаа, – насҳәан, ҳаибарччеит. Аха дырԥегьых абжьыцәгьа аагахт, акы ҳахаҳама аауҳәартә. Акыс аспортзал аҕба атцаноуп иахьыќоу. Ашырҳәа ацҳахь сыԥхалт, иќои, абаҕәазахь акәу ҳахьцо ҳәа.

– Абаҕәаза абаќоу атцәыгәагәа ҳахаҳаитеи, – иҳәеит авахтатә цхыраааԥ, аԥбатәи аштурман Мушински.

– Ишԥа? Акапдан дабаќоу?

– Акормахьы дылбааит.

Егьи алоцман англыз бызшәала телефонла ацәажәара даҿын, деицрашәаны, уаҩкьаҿк, ҭәык, зуаҩыбжарахь имнеицыз.

Слалбааит акормахьы. Апша, анаатә уқәнаргылом. Амшын аҭра иҭытцуазшәа еиханы ицоит еибафеибаго. Ахыркыра схы лахсырҳәҳәазар, абуи ахы ҩавҭцыхәҳәо иаҭцажьын. Аа, уца ухаҭцазар, Ус анаатә ҳгәытцасцыпхьаӡа хәыҷы-хәычла иаҭцтуа, аҽариашон, ииашахацыпхьаӡа ацәқәырпақәа иршәны аҕба иагәыдыртцон. Абар аҕба амгәацәа кылнажәоит иҳапсыхәоузеи. Ус аӡы ацара иаҟәытцуан, аха апша агәақьҳәа абуи хыла ишаҳгәыднатцоз ахы анынҭанарҷаҷа, изкыз ацәҟьа иноунашьҭит ихәахәа-жьахәаха, амшгьы шааилашәшәрыз иааилашәшәит, амзаҿагьы еимхәыцха амшын иҩӡаатцын, аҿыҩанахеит, ҳаргьы ҳмидагәидаха ҳҭып ҳнахытцызшәа ныҟаҳтцан, аха абаҕәазахь аҭалара ҳагхахьан, дырҩегьых аӡы шьҭытцаанӡа ҳәа апырсал лашьҭын.

Ноиабр 14

Имменгем. Иахьа ашьыжь инаркны Англиа зегьынцьареипш араагьы абылрахьчаҩцәа рықәгылара мҩапысуеит. Урҭ рхаҭыпан асолдаҭ ршьапы иқәыргылоуп, мцак ахьаахәытцҟьаз арцәара иазыхиоуп.

Ашьыбжьон ааҟалоны алашара нахацәеит. Афымца енергиа аныҟамла, ҳәарас иаҭахузеи, аҕба леихәлаҳаит. Зегьы ҭрысит МКО ахь.

Анцәа илпха роуртә, саатбжак ала ишьақәдыргылеит.

Ных, иагьа ихаразаргь сналапшып ақалақь – ла иабо хы иапсоуп.

Аӡы агәҭа иалагылаз ҳасқьала аҟнынтәи цҳала мацара адгьыл ахь акылсра 20-ҟа минуҭ ҳцәақәӡит. Уи афырҭын иҭҟьаз ацха ҳақәнажәаауан, слымҳа апша иҿнахт ада акгьы сзақәтцомызт акраамҭа. Ҳахьныршәаз, ҩбаны еихагылаз автобус ҳанҭалан, саатыбжак ала Гримсби агәҭа ҳналанаргылеит. Ақалақь хьытцәцараха, агәҭа амагазинқәа еимгәамӡо игылоу ирыҩналт, аха

иааг, рыхәқәа ублахатц ытцырҟьап. Атауар иазгәаҳәу баша игәахы цыжәжәоит ауп. Уахьыныҩналалак зегьы цқьоуп, еилыргоуп. Уматц зуа аҭиҩцәа иҟәбаҟәшәо, ражәа-руы уашьуам, иааутәаххалак зегьы улапш нарыкәшәартә еилыхха иқәуп иблахкыгаха. Ауаа ишақәнагахара еилаҳәоуп, еигәыдҳалом, еицәхасуам, иҳәҳәом, иҟаауам, аӡәгьы дыбҕаҕомызт, доусы рус иаҿын, рымҩа иқәын.

Адгьыл аныкәс-аакәсра, ауаа нарылапшра згәы апсахыз, иззыхәшәхаз, ахәылпазы ҳлахҿых-лахҿыхӡа ҳтып ахь ҳаауан.

Ноиабр 15

Иахьа тцхагәанынӡа ҳазмышьҭуаз афырҭын аӡиас Хамбер ҭанарцәажәон. Атцхагәҭан асааҭ хпа рахь аус ауан, асқьала ҳадтцны ҳҿылаххеит, аха атцысхәеипш ауп апша ҳашьҭкәыцәаа амшын ахь ҳашкылнаго. Араҟа ҭынчрак ҳзыпшу цьушьап. Амшын агәеибафаратцәҟьа ҳашпалашәеи. Абар уажәымзар-уажәы аҕба аахәуеит ҳаҕеиҭа. Закә мышьҭацәгьароузеи Кубаҟа амҩа ҳныкәлеижьҭеи иҳашьҭоу. Арахь ҳгирокомпас блит, уи аҟатцара иаҿуп, аха иҟоутцараны иҟоузеи аҕба хылагәыла ишыкшаҳәшо. Ишакәхалак, зны наҟ ҳапсадгьыл ахь ҳазкылсындаз ҳәа амҩа ҳақәуп, арахь Роттердамҟа цатәыс иҳаушашәа дырраҭарак ыҟоуп. Роттердамынтәи Швециаҟа, устәи Вентспилсҟа, уи бзиоуп, аха ҳаапсаракәа абаҟоу, иабаҟоу Вентспилстәи агәыҕракәа! Ҳтәоуп ҳзыҩ-ӡыҩӡа ҳапшны, дыррас иҳарҭарызеишь. Асааҭ жәаҩа рыбжазы (Москвала ҩба рыбжа) адырра ҟалеит – Вентспилсҟа. Закә псеивгароузеи, гәырҕьароузеи! Зегьы рыцәа ҭынчхон.

Ноиабр 16

Аҩадатәи амшын. Ацәқәырпақәа ирҕәыхыз, сеилахәахәа сшьара сзықәымло, арахь скаиута хылагәыла еилажьыз снапы сызрыламкуа сҩагылеит ашьыжь, агылара апсра ныхкаа. Ашьыжь лассгьы сгы-

ларц сгәы иҭаӡамызт шьыжьхьафарахь сназыпхьоз ателефон абжьы мгар. Иара ачаижәрагьы мап ацәыскын, аха ных, иудырыуеи ргәы иаанаго ҳәа сҩагылеит, аҧсабара ҭынчҳаҳараӡа агәаҕ ахнагозшәа иҿапха-ҿаччон. Акыс, ашьыжь исцәеипхьыттаз сыпхыз ргәаҟгақәа срызхәыцуа сиазар еиҳа, сгылар сгәы аасхашҭып ныҟастцеит. Аха, сан лцәымза ахьысзамыркыз (Гарԥ ацара сацәаашьаны) схы Гәыбӷан асҭон. Абри аҩыза шԥасыхьи ҳәа сымаҳә Симон симтцашшуа ԥхыӡла Аҟәа сахьтәаз сарҭынчуамызт. Аа, иахьами сан адунеи анылыпсахыз, лҽыслырдырит, уи сгәалашәара есымша дшалоугьы, лыншьан хааӡа ишсыцугьы.

Снатәаны сынлызхәыцларц сҩыга стол аарҽеишәа, сымшынтца сааханы снапы насыркуаны, арациа аначальник Николаи Тодорчук дааҩнашылан, радиограммак насыркны дныҟәгьыжьит. Сылапш нахызгазар, амала аҽшьыга. Иҟоу-иану ҳәа акгьы сзеилмырго сдысны сыштәаз, сапхьа деихаччо даацәыртцит Толик, – уаалеи апшаҳәа ҳнавалап, каҳуак ҳнахәап ҳәа. Рыбжьы ансыҟәдыргоуп ҩыцьа ахацәа сапхьа ишгылаз анызба. Рмыругақәа кны, сыҩныматҭәа еилаҳаз еилырганы, уаҳа икамҳартә рҭыпқәа рҟны иқәдырҟьарц иааиз абоцмани аматрос еиҳаби игылан ишанханы, исыхәапшуан.

Рықәҿымтӡакәа ихаҟәҟәалоз сылаӷырӡқәа ицәытцәахуа сыҩдәылтцит, амҩа хара, амҩа хьанҭа иашәахьаз ауаа ргәы смырпшаарц аӷба аԥынтцаҿы снеин Норвегиеи Даниеи сылаӷырӡ нрыбжьасҭәеит – аракәын сылаӷырӡ ахькамыпсацыз.

Мап, исызхатцом, исызхатцатцәҟьом. Иудырыуеи илцәеилагазар. Толик Аԥьынцьал, абахәапшьеипш игылаз, зуаҩратцәҟьа иҭагылаз, аӷлам, изкылҟьарыз ас деиҩнарҿартә.

– Оо, ҳазшаз, шаҟа ииашамкәа гәымбылцьбарара улоузеи, иагьулзыршозеи!

Игәы раҳаҭ, игәы цқьа иазымҟажазар акәхап итцыхәапцәарадоу адгьыл аахақәа. Иҟалаша анҳалеибахлакоуп ҳанеибартцәыуо, ианҳазцәыртцуа агәыпшаара.

Ушцаҭынчу, Толик, сутцашьыцуеит. Исыдзеи уҟнынтәи харас асҟак сгәы цужәартә еипш. Угәы зрыхшәазеи адгьылтә сахьақәа рбара, апсабара ақәыпшра. Ицәгьоуп ахы анапаҿы аагара, сазкуам аҕба, сыбжьаӡом скагеррак, сазырцсасиуам Даниатәи апша ҷыхь, изакә рыцҳароузеи исзаанагаз иахьатәи ашара.

Ных, ҳмыхцсахуа ҳазҿу зегьы башазаап.

Сӡамҩа апшахьы иқәнарбаз сылаҕырӡқәа аанкыланы скаиутаҟны санааи, Володиеи Генеи рус атцыхәтәахьы иаарцахьан, инарзықәсыргылеит акониак, иабардыруаз амца исыцраз. Ухараҭ бзиахааит, уаҳа злакытца анхыпшылара саҭәам, сҩыза гәакьа Толиа. Адгьыл бзыбымбылхааит сан, сыбзиабара зегьы зцу.

Ноиабр 17

Иацаахыс зышьҭра ихҟьаны иҟоу ауаҩ сырзеилкааума згәалаҟазаара бзиоу ҳамшынуаа. Аҳақьым Николаи иҵьеишьеит акәтыжь ҟапшьӡа иӡны исымтцартцаз ахьысымфаз, атәан мацара ыжәны сахьгылаз. Абуфетчица Ирина лакәзар, илзеилкаауам уажәраанӡа зхәы ҭазмыжьуаз ауаҩ иацаахыс сымфара змааноу.

Сыбла дыхгылоуп Толик. Сылабжышқәа ҭаҩеит, итцәыуоит сгәы. Иахьа сҩызцәа лаҕырӡышо атцыхәтәантәи имҩахь днаскьаргоит ҳәа сызхатцом. Толик анышә хьшәашәа дазцарцу! Анцәа ҳрыцҳашьа! Акәац игәаҕьны сыц излакыласкрыз, фатәы хаак сҿахьы иназгарцу! Ишцасҭаху исахьа снахәапшырц, иажәеинраалақәа снарыпхьарц. Аха уаҳа умпсыхт. Аҟәа ҳаныҟаз ашәҟәыҩҩцәа рҩымҭақәа рнапқәа рытцаҩны, иара ус иаахәаны (аиҿкааҩ. Ць. Аҳәба) иаҳзааргаз снарылапшын, иубар иаахә. Хәба-хәба екземплиар Ҭарба, Ломиа, Акобиа, Ҭарпҳа, Сангәлиа днарылатцаны… Закә ҽыхароузеи, ҽырбароузеи! Ибзиашәа, атцыхәтәан Аҟәа санықәтцуаз ишьҭысхит «Аҩадатәи апшақәа». Садтәалоуп сгәи-сгәи неилатцәо, сыпсы нысҿатцо. Ари ишәҟә хәычы ипатреҭ анындаз, снахәампшрыз. Издыруада исымақәоу «Алашара»-қәа дырнызар? Снаргәылапшит. Мап!

Закә мышьҭацәгьароузеи. Цас ируашәа акгьы дышцаным.

Срыпхьоит, сеиҭарыпхьоит «Аҩадатәи апшақәа», дрыбжьызбаауеит аҵәахәақәа, анбанқәа. Нас уаҳа дсымбарцу?!

Сымшынуаа гәыргьауеит. Ҳнаскьацыпхьаӡа Вентспилс ааигәахауеит. Сараӡәк сгәы ҭәыуеит, еиқәуп сылахь.

Иахьа Толик иҵыхәтәантәи имшоуп. Бзиала сҩыза, бзиала! Зегь уахь иҳамҩоуп.

Ноиабр 18

Вентспилс.

Иахак ҳшеикәҵәиашоз ҳаршеит. Ашьыжьымҭан чаик ыжәны сышьҭалан, аха ахагацәа рҭыц аҟны узырцәода, сгылеит. Аҩныҟа ателефон ҿасҭан, сазыпшуп аӷба сзыҩнымҵуа. Адәахьы апшаҷыхь шаҿоугьы еилгоуп, амрагьы цәырҟьацәырасуеит. Адәы аныҟәларагь сҭахым, ауаа рбарагьы сгәы аҳәом, исылшом аҵәажәараҵәҟьа.

Еҳ, ишпеижьагоу апсҭазаара!

Арахь ҳконтрабандистцәа рус еилыргаразы иааз, ҳауаажәлар рацәажәара даҿуп. Аӡә иакәзар хар ҳамам. Актәи аҟәшахьы инахнагаз уаҳа аҩныҟа сцәажәартә сманшәаламхеит. Аҩныҟа моу Лиудагьы дсымбеит. Амала Лиова Нара лзын еиқәсыршәаз апосылка лгарц илиҭеит. Уи акыр сгәы ааннакылеит. Џочтала идәықәсҵар ианлоушаз здыруада, уажәы лымшира иақәыршәаны илоуеит зеипшҭам асааҭ.

Ноиабр 19

Ашьыжь асааҭ жәаба шыҟаз ҳақәҵит. Амш ҳаҿшынаҳхаз еипшҵәҟьа иҳахьҵәыуа иалагеит. Уааӡа ачыхь иҿаз, уажәы ақәабаа-сабаа леиуеит. Сышьҭра сызхылом. Аҵла салҟьазшәоуп сеилаххаа сшыҟоу. Лиуда уаҳа дсымбаӡакәа дцеит. Ҳара ҳҭаацәара ҩыцьа аҿыццәа аланагалеит. Цсшьара ицаз Виноградов

ихаҭыцан ахцатәи механикс Кикава Изет дааит. Макьана сиҿымцәажәаӡац, дзеипшроу сеидроу. Егьи – абуфетчица. Абыржәоуп ассир ƙаларань ианыƙоу. Акапдан «иаҳҭынра» аныƙәгара иапсамхаз Ирина дрыцҳасшьауеит, аха исымчыз. Салагар уи лаанкылара сылсыршон, аха аус лдырурызу? Иахьакәым дкылыргар аҭкыс дышцазоуп. Уи, зышьҭыбжь мыргаӡакәа иƙәбаƙәшәо ҳаматҵ зуаз даҳзымхьчеит, ажәакала.

– Сзыхирƙьо сара исымҳәакәа шәхала ишәзымдырӡауеи?! – исаҳауеит лыбжьы.

– Сара ишпаƙастцари?! – дсазтцааит аҿыц, Светлана Константин-ипҳа. Ари ҩажәи жәипшь шықәса ирҭагылоу ашәпажәпа, зычҳара ғәғәоу, зҭахрақәа ҳараку аӡә лоуп. Света лхатцеи лареи еилытцхьеит. Қарҭынтәи лыпҳаи лани лыманы дықәтцижьҭеи, шықәсқәак тҵуеит.

Уи, д-Москватәуп. Уажәы илыӡбеит амшын далаҭҳацьырц, уажәоуп рапхьакәны амшын данхыла. Лыпшра-лсахьа деиқәаҳкәажәха, лызмахак аа-лак ирзыфом, аха ҳара ҳлажәқәеи лареи ишыƙалаша здыруада. Одессантәи ҩыцьа анаукаҭтцааҩцәа ҳзаарышьҭит. Урҭ ус ҳаибадырырц иааҩнашылан ицеит, уаҳа сырҿымцәажәац.

Ахәылпазы «Ахҭырпа шкәакәа» ҳахәапшуан. Сгәы ҭытцны ицон ахәапшцәа ишпарыдыркыларишь ҳәа. Ҳауаажәлар зегьы ахәапшуан, ргәы иахәаны ирыдыркылеит ҳәоуп ишыздыруа. Амала Гогуаӡе дсазтцааит Москвеи Киеви рҭыхымҭақәа рыда қарҭтәи аҭыхымҭақәа зыƙами ҳәа. Уи саргьы ицьасшьеит.

Ноиабр 20

Даниеи Швециеи рыпшаҳәақәа. Амш ашьа аҿытцуеит – афырҭын, ацәқәырпақәа.

Сара сышьҭра сызхылом, ацәара ада ак сгәы ахымлауоуп сшыƙоу. Иҿыцу ҳәа акгьы ҳалаƙам. Ателедырраҭараҿы Садаҭ Израильƙа ицареи, урҭ реипылареи акәӡоуп иƙоу.

Толик ишәӡә хәычҷы сапхьа иқәгәышьоуп, уажәы-уажәы иаахыртны акык-ҩбак снарыпхьоит. Шаӡа ихәыдоузеи уи ашәӡәхәчҷы.

Ноиабр 21

Ашәахьа. Аҩадатәи амшын.

Заа сгылеит. Лашьцан. Араӡа асааҭ жәба рӡынӡагьы ицәылашьцоуп. Амш ҿыхеит ахы-агәы цқьаӡа. Сылахь еиқәуп, имаҷуп сгәалаӡазаара. Снапы наргӡаны акы иаасыркындаз ҳәа гәаҳәарак сымам. Ауаа рынкылара – ахатәмалрҳареи апсыцәгьареи рҿапхьа ицәгьахеит, ҳара ҳҭакпхықәра иаҳа-иаҳа аґәґәахара иаҿуп. Иара ҳҭакпхықәра сырґәґәоит ҳәа иаҿугьы узларыхәшәуи, акы рҳәоит, еак ӡартцоит, нас – зегьы зхароу ҳара.

Ашьыбжьон имҩапаагеит акомандирцәа реилацәажәара, ауаажәларратә организациақәа рнапхгаҩцәа алархәны. Зтцаарақәас иӡан –Аполитикатә гәаеанызаара арґәґәареи авахтатә маҭзура аусура аиҿкаара рхыпшақәа раҳаракреи. Иаадыруаз акгьы агҳмыжьит.

Ахәылпазы азеипш еилацәажәара аӡынгьы убас. Аха!..

Ноиабр 22-23

Роттердам.

Иаха ахәылпаз аштурмантә дырраҭараӡны излаҳәаз ала ашьыжь быжь-саатки бжаки рзы Роттердам ҳхықәгылазар акәын, аха аштурманцәа амц анырҳәалак – амшын аӡны аиаша зҳәахьада ҳәа иаақәгылоит. Иагьиашоуп! Издыруадаз ҩ-саатк рзы аґба ахы иамыхәо иззаӡа, ацәқәырпақәа инеигәыдыртцо иаанхап ҳәа. Аа, абар афымцалашара ахьынаҳҳацәаз. Иӡалазеи? Авахтатә механик ҿыц Кикава инацәкьыс иахьахәҭаз иақәимырґәґәеит. Иангарҭцыз инаркны зарма шьапы иныкәгылаз уаҳа ишьаҿа ашьаҿақәа ирызрықәыршәом. Абар ҩ-саатк инареиҳаны Роттердам ҳааины ҳалапшуа

ҳхыҟәгылоуп, арахь акәӡам, Имменгемҟоуп (Англиа) иахьцатәу ҳәа адырра иҳауз аилкаарази. Закә еиҿымкаароузеи сыла иабо. Ажәакала, 250 миль аҩада халатәыс иҳақәшәеит, ҳапланқәа дырҟьалеит.

Ноиабр 24

Шьыбжьонынӡа ҳгылоуп, ҳаззыпшу ҳазхагылоу абри абри ауп ҳәа акгьы ыҟаӡамкәа. Амшцәгьа уҳәар аӷбақәа абаӷәаза аҭалареи аҭыҵреи иааихмырсыӷьӡакәа иаҿуп. Асааҭ акы ҟаларц жәохә минуҭ шагыз абаӷәаза агәашәқәа ҳларҭысын, еилашуаз амшын ҳанхылеит.

Иацы Нарачка илымширан, илықәшәоушь «аб ҟьала» идәықәиҵаз адныҳәалагатә радиограммеи, Лиуда лнапала Вентспилстәи илзысҭииз аҳамҭеи?

Ноиабр 25

Аҩадатәи амшын астцәҟьа исымбац. Апша секундк 22–23 метр иласуеит, амшын ацәқәырпақәа 9–10 метр ишьҭытцуеит. Пыхьа ҽенак ҳазхысуаз уажәы ҩымшгьы ҳзахысуам. Акызатцәык, пссивгарас иҳамоу, ацәқәырпақәа хагәтцәы иаҳгәыдлауеит, уи аҟәарҽеарра армаҷуеит. Ганха рҿаархар ҳаадырҳәып ҳаӷеиҭа.

Ашьыбжьон акапдани сареи дырраҭарак еилҳаргон, имырхьаацәакәа сиазтцаит, изустцәадаз арҭ амшқәа рзы ҳаӷбаҿы иҟақәаз ҳәа.

Ишызбоз иааиқәшәеит, аха инимырпшырц ҭынч изустцәакәо неиҳәазшәа ныҟеитцан, – сара агәаҭара сахужьуоу, ус баша уазтцаауоу? – даасҿапшит.

– Иагьгәаҭарам, иагьбашам, ус издыруазарами, сеидроу? Ҩаха-ҩымш хҩык ахацәа наӡа-ааӡақәа Роттердам ҳаӷбаҟны иҟан, изхҟьаз, иахьынӡатәиқәоу ҳәа акгьы сзымдырӡо, – сҳәеит саргьы ус хәоу иналамтцаӡашәа. Уи «ацәымҳа» анаҩс ҭынч-ҭынч дцәажәозшәа даҿын, аха уажәы-уажәы ихәцә абаҩпсы кылахазшәа аҳауа ҭырхханы абжьы наиргон. Ҳазҿыз аус ашәҟәы ианҭарыҩуаз иарбан рыцхәу иахьа ҳәа сиазтцаан, 26

иҳәеит. Ҩажәихәбоуп сҳәан, аха иара, мап, 26-оуп аниҳәа, уаҳа иамамккәа, ус ишиҳәоз инаныстцеит, аимакаиҿакра згәахы кыднакылахьаз ауаҩ.

Арахь ацәқәырпақәа рыҽҳадыршьылоит, рыҽзыхдырӷьо здыруада! Аа, ааилышәшәуаны аӷба апынтцан ауаҭахқәа маӷҿаҳәаара азы шыҩналаз гәарҭеит, излаҩналаз здыруада, ма уахь уаҩ дызнеиуандаз! Апхасҭа иӷанатцашаз ӷанатцеит, аха ҳзаанамырӷәрыландаз!

Ноиабр 26

Иахак имыцәазакәа азы ахьыҩналаз аусура иаҿын апалубатә команда. Ашьыжь сыҩдәылтцзар тцаӷа анхарҭа аҩналарҭан ашәхымс амагәқәа илажьыз, изшьаз азаҩа иҭазшәа, аҳәынтцәабаа иаганы иӷан. Амшын агәаахьы азбаарра иабалаз ҳәа рааигәа снеизар, ашәыга иаганы иӷан. Адәахьы амш иацы-жәацы ак ӷазымтцазаз еипш иҿапха-ҿаччон, иалнаршаз агәы алаӷажо. Сымшьамба насышәтцаны, сфотоаппарат аашьҭыхны слеизар, ассир. Азы ахьыҩналаз иҩнажьыз амал злыху узымдыруа, шьамхахьы ашәыгақәа зҭаз абочкақәа аарҳәны еиланажьыз, иҳәынтцәаха иӷан. Урҭқәа рыгәхьаа зкыдаз, арахь апырсалқәа рылашьҭга-рылашьҭыхга, афымцаеилазаара, автоматика, акабелькәа ааигәа-сигәа уаҩы изеилмырго ашьапы иқәнамӷьар. Ҳазшаз днаҳхыкәшааахыкәшо, цьаҳаным ашә ҳнылаиргыл-аалаиргыло ҳааyеит, аха ҳахьынзацалаша здыруада. Уа, уажәы аҭшәаара, Даниеи Норвегиеи наӷ-ааӷ рылашаракәа ҳҿаҷҷо ҳрыбжьаланы ҳлеиуеит, анцәа ҳихьчароуп акәымзар, ааилахарахар, апырсалқәа лашьҭны аӷба аанаҳкылап ҳәа уӷоу. Ақәҿаҳәаага ашахақәа инадыркны апсы злоу, ухы иаурхәаша ҳәа акгьы ыӷам.

Иара абри ҳаиҳабы дуаҩымышьҭацәгьазар?! Уи «Пекин» аӷны аус аниуаз аӷбақәа ааидырхан, цәгьапсышьала рҽацәыргеит. Аинспекциаӷны аус аниуаз миллионк инеиҳаны иапсаз Болгариантәи Баҭымӷа изсоз аӷазарҭа шааргоз амш баапсы илалашәан, рӷазарҭа заарӷәрыланы дара рыпсы еиқәдырхеит.

Иахьызхытцызгьы ашьаус иаҭан, аха уаҟагьы излацәцаз џьашьатәуп иахьанӡагьы.

Уажәрааӈза еидыбыӡӡылоз амеханик еиҳаби иареи ааигәа Вентспилс ҳаныҟаз, еицны арестор ан ахь иҟан. Уажәы, ари аус ашьҭахь – ҳмеханик даамҳамхыр нхамӡа ҳшақәымшәо, иааҟаитцо зегьы шԥырхагоу аҳәара далагеит.

Ноиабр 27

Амҽыша. Балтика. Шьыжьы инаркны ҭынчроуп. Аӡынтә ҳауа уҿацаҳә-цаҳәо уӡамӡа ҿнаршәаап. Ҳамшынуаа инеиҭак-ааиҭакуа амшын агәаҟра ҳазҭанаргылаз, уи иҟанатцаз апхасҭа имыцәаӡакәа ашьақәыргылара иаҿуп, аиҳараӡак аелектрикцәа рџьабааауп ҳәаак змаӡам.

Сара есышьыжь ишыҟастцало еипш, сыстол санынахатәалак сҿапхьа аҭӡы икыдчапалоу ашьқаф иҭагылоу апсуа шәҟәыӡӡцәа рышәҟәқәа снарыхәапшуеит, сҿапхьа иаацәыртцуеит стәыла хәычы, сӡызцәа, агәалашәаракәа. Иахьа ашьыжьгьы ус схы ӡышьҭыхны сылапш ныpхызгазар скьышә ачча ныкәххуеит. Амшцәгьа баапсы, ацәқәырпақәа ҳанрылашәагьы, инеилымшәаӡакәа, ичыгәӡа ишынықәсыргылаз иқәгылан. Егьи, хыхь (ашәҟәқәа рхыхь) иқәыз Иуа ирҿиамҭақәа (ажәеинраалақәеи, апоемақәеи, иалкааути урысшәала) илалбаан ашьқаф асаркьа икәапкәапӡа инадгылеит ицәыргақәтцаганы.

Балтика ҳагәылалацыпхьаӡа ашьа аҿытцуеит. Агба апынтцан ацәқәырпақәа иҟартцаз апхасҭа шьақәзыргыло зҿу збапи ҳәа сахьындәылтцыз, апшаҕьы сықәжәааны амшын саланажьхьан. Аиашазы, ари аӡыза апшаҕьы сақәымшәац, ас сгәы наҭрысыртә еипш. Атцысхәеипш ажәӡан ахь саланатцахьан шәки бжаки метр анықәсыга цҳа снықәсааӈза. Сахьнеиз абоцмани аматрос еиҳаби жьаҳәала апҽра иаҿын зышә еимаҳаз аӡнутцҟатәи ауаҭахқәа руакы. Егьи еилабаа-еилартцәи еилажьыз амаҭәахәқәа анеилыргахаша здыруада. Ашьыбжьон

амра лкылҳәҳәоны еибакны зҿылазхаз аҟәаба-сабаа убас аԥша иаршәуан, хыхьынтә акәӡамкәа тҵаҟантә аӡы хәытцытцны иԡеиуазшәа, уаацәхалар алыхәҭеипш укылцҟьаа уҟәыртцартә.

Ус наҟ иаҳҳаагаз ацәҟәырԥа баапсҟәа рааста уажәы амшын уарҳалуп, – быжьбаҟа балл закәыхи!

Насгьы иахьа аԡбатәи ҳамшироуп, тцыԥх уажәааны ари аґба итаз ҳзын.

Иахьа ицҟьаны ашыҟәс тцит. – Амстердамтәи абылра ҟалеит ноиабр 27 ахәылԥазы.

Уажәгьы ҳхәыдаӡам, еитах ҳгәаҳеаннатцеит ицәгьамкәа. Иахьатәи амш лыԥхала иаҳҳаагар, хымԥада 100 граммк зжәуеит.

Шә-граммк анысҳәа, ари аӡхытцра ҳанаҟәшәа ацәҟәырԥаҟәа ирыӡԡаз ашәыгаҟәа рыфԡы иамхәаҽырц аус зуаз ахш анрырта, аматрос еиҳабы Попов игәы иалсит, – ҳара ҳцыгәҟәоума ахш ыжәны, асԥиртоуп иаҳтаху ҳәа. Уи ианшоуроугьы ианыхьтоугьы асԥирт ззеиԥшу ахш абеитаху, Куба ҳаныҟаз атропикатә сԥирт иаҳәаз ауаԡ!

Ноиабр 28

Атцхагәта икылхх ияаз Даур ирадиограмма сеигәырґьеит, аха ушәҟәы атыжьра иазырхиоуп, уаԥхьара атахуп акәымзар ҳәа иаҳәоз самырцәо сшаргәатеиуаз, сылацәа неихьысшьуан, ателефон акыр-кыр ааргеит абаґәааза ҳталеит ҳәа. Асаат ԥшьба. Вентспилс. Иагьа зундаз Аҟәаҟа ателефон сзамысит, уи сгәалаҟазаара шбыжьнахрыз ибыжьнахит – атаможникцәа иаадырԥшыз апарнографиа иацәынханы иҟаз.

Ноиабр 29

Вентспилс. Ашырԥыиатцәа цәыртцаанӡа аҟәтцра аҽазыҟатцара иалагаз ҳарҳа-ҳшәа, ԡыцьа зыгәра ҳзымго рыԡныҟаҟәа рахь рҿынарханы ҳамԡа ҳныҟәлеит.

Урҭ аҩыцьа апарнографиатә контрабанда ҟарҵазар ҳәа зыгәра ҳзымгоз руаӡәк саргьы сгәы изҭамижьҭеи акраатцуан, аха егьи дызлапшьаз сыздыруам. Урҭ рҩыцьагьы абжьахәҳахәтра ӷәӷәа ахьцәыртцыз «50 лет Советской Грузии» аҟны аус руан. Уаҟатәи рпышәа ҳаларгалазар ҳәоуп гәрамгара хадас иҟоу.

Ноиабр 30

Амҩа ҳаақәлеижьҭеи иахьа ашьыжь хынтәуп аӷба ыцәеижьҭеи. Шаҟа игәыпҗәагоузеи, амшын еимгәҳәа ишнеиуа агәахы пҗәазшәа иззаӡа имчыдаха ианаанхалалак..

Иахьа агәыр сылатцара далагеит Николаи Алексеипҭа, сармарахьтәи сган сыхьуеижьҭеи акраатцуеит, сдақәа руак сылаҩазшәоуп сшыҟоу. Ушьа зыртәара угрыжьуам, ҽа бзиарак рылымшаргьы.

Иацы аҭыжьыртахь идәықәстцаз арадиограмма иахьа ироузар акәхап. Ишахатцгылаша седроу? Сара сылапш ахызгаанӡа ҳәа ицәытцатцаны иадтәалазаауоу иҭрыжьуоу? Сара уи аха шсымам дырны ҽытцгас иалаҟартцарым! Иабаҭаху сара сгәаҭара. Аха ус сҳәеит ҳәа аредакторцаа зны-зынла иаҳа иатаху намхны ухы иҭам, угәы иҭам анадырхәало ыҟоуп. Иагьа ус акәзаргьы сара сабаҟоу, Апсны абаҟоу?

Телефонла аҩны срацәаажәеит, зегьы рыгәқәа бзиоуп. Радиотелефонла ҳаицәажәара ашьҭахь арадиограмма дәықәстцеит декабр 6 рзы Вентспилс ҳшыҟало ала.

Бельт ду ҳабжьоуп. Амш уажәазы ҳаргәамтцуам. Даниатә еибашьыга ӷбак ҳавагьежьуан, атцараҽазыҟатцаратә пышәара мҩапго. Ахәыч инамӡаша агара дазкуам.

Декабр 1

Анцәа иҵьшьоуп ноиабр лыпхала иахьаҳхаагаз. Ҳапсы ахықә инынәнарпшызаргьы ҳацәцеит. Иахьа акыршықәса абахҭа иҭакны иҩҭытцыз сиҩызоуп.

Аҩадатәи амшын абла агәы етҵәара цыҩцыҩуа, уи акалҭ иҩӡаатҵыз амра аҿы аӡәӡәаазшәа икәеикәеиуа ашәахәақәа еимхәыцха «Сухуми» иҩҭнарҟьо ацҧхьқәа ианынрылаҷҷалак, иалмасха, икеикеиуа инауҿаҷҷоит, мшәан иарбан цьанат жәҩангәашәҧхьароу ҳнызҭалаз! Зегь ҿыцбараха, уажәада ари аҳҭынра цьашьахә акәшамыкәша ҳақәнамгалацшәоуп амшын ахәшхәыбзарақәа зегьы збахьоу, иаргәамтцхьоу, ҩаҧхьа аромантикрахь ари ашьыжь иархынҳәыз сшахәаҧшуа. Силлиуминатор иамариашоу, аӡы зыҩнатцәаз абак атцаҟатәи ауаҭахқәа сымбо сыҟазар итцегь аҧсҧха сылаларын, аха!.. Иҟоутцари, аҧсабара иаратәы ҟанатцоит, ахәы агоит, аҿабырҳацәреи ахәмарреи баны иаанымгыло аҧсабара!

Ашьыжь Роттердам ҳнеиреи, ҳаӡхытцреи, ахымҩаҧгареи, аҽыҟажареи ирызкын ахәылҧазтәи акомандирцәа ҳаилацәажәареи ҳзеиҧш еизареи. Ииашатцәҟьаны ҳара мзызк ҳакит, иарбан мзызу сыздыруам, аха! Аиашатцәҟьа! Анакәымха апарнографиатә журналқәа ааганы азхаз ацәытцатцара зхы еибагоу иҟаитцару?

Аха уиаҟара ахыхьчара, агызмалра злада.

Араҟа даҽакгьы сыхшыҩ азцо салагеит. Наташа – ҳхада иуа илусумҭазар, уи, иаазылшо акы иацәхьамтцуа ахса? Акыс, акомиссиа дрылоуп, фырцьанк уақәзшьуа, идлырҟатцо иудыруеи. Мамзаргьы, цас иазыҟатцоу аӡә дҳалагылоуп.

Изакә рыцҳароузеи ауаа ҳәа ишаны аҧсабара ианылаз!

Декабр 2

Ашарҧазы еихыкка ишьҭаз амшын ҳашьҭахьҟа иаанیжьны, уаҧхьа игылоу думбо анаҟә еиқәара зхатәаз аӡиас Маас ҳаҩхылеит.

– Зегь шәҭыҧқәа рахь шәеимпы, – ҳәа ҳаштурман еиҳабы Зоиӡе ибжьы арадио иаатыҩҩыз цьашьаны ацҳахь сыҩхалазар, акаҧдан амикрофон икын. Алоц-

ман ибласаркьаҟәа алокатор ахы иҭаргыланы, амҩа дазыпшуан апсҟы зкыз Катиба акомандаҟәа иҭо. Абуксирҟәа ҳамҭарс ҳаргон, аха урҭ моу, аҕба абжеиҳара анаҟә иузалбаауамызт. Абаӷәаза иҭытцуази иҭалози ашышкамс реипш еилысуан, аха иҳавалози ҳазвалози ҳәа ак убарцу! Урҭ зегьы збоз алокатор еиҩаҳаҳа иҭапшуаз алоцман иакәын.

Амшынтә ҵьашьахәтә Зоиӡе иаахәытцырҟьаны икомандаҟатцашьа ҳнахлафын, ҳаибарччеит. Уи ацыфа зауз Вахтанг Давид-ипа дгәыргьон. Асааҭ 10. Ҳнадгылеит асҟьала – Европорт.

Ари, Светлана Константин-ипҳа – шәи ҩажәа кьыла иҟоу, 35 шыҟәса ирҭагылоу, дкәаҳачаҳауа, дҳашҟьпышҟьуа дыҩхалан, аҟалаҟь ахь сымцар иҟалои ҳәа дсазтцааит.

– Иҟалахуеи, иҭабуп, – налаҭаскит.

Аха ацарахьы ианеиха, саргьы сцоит ҳәа даақәгылт.

Сара аҟалаҟь ахь сцара ахәылпазы аусура алгамҭа илаҟәшәан, адунеи амашьынаҟәа зегьы тцысызшәа аулицаҟәа хҟьан, зегьы аҟалаҟь ахь рыхҟәа хан. Саатк инеиҳаны амҩа иаҟәӡит. Сызгоз аҭаҳмада аилаҩеилапсы убас амашьынаныҟәцара дазыманшәалан, уи аус аҟны адунеитә еицлабра дачемпионызшәа. Санааауаз еимҟьеимцаран, уахынлатәи Роттердам ажәҩан уханарштҭып, бзиа ирхиоу ашыҟәс ҿыцтәи аиолка угәаланаршәап. Афымцалашараҟәа ҩеижь-ҩеижьӡа, еилаарцыруа аиатцәаҟәа реипш иахакнаҳауп анаҟә иалҟьо алашараҟәа.

Акаасымхәеижьҭеи акраатцуан, Нина даауазар напҭацәы сзылпцылом, акыс ашыҟәс ҿыц ҳашә илагылоуп, дахьнеиуа ахәычҟәа-адуҟәа рзын, аӡәы иҳәашьа, ҳарчпырч! Излаауаша аныҟала, иааухәаша мачхәума.

Декабр 3

Роттердам. Апша чыхь аҿазаргьы, амш каххаа, апсабара ҭынчҳаҳараӡа Роттердам хтәоуп. Араҟа тәарҭас-гыларҭас иҳамоуижьҭеи акраатцуеит. Иҳамбац,

иаҳмаҳац, ҿыцс иҟоу збап. Ирласны ҳақәтцындаз наҟ, Вентспилсҟа, уаҳа даҽа гәаҳәарак сымам.

Агәырқәа исыластцоз роуп акәымзар, Попов исыснапҳхьара сыдыскылон. Уи шьыбжьхьафара аламҭалаз анашартцәы сымоуп, уаала иҳәан, сызицымцеит. Анашартцә иаанаго арыжәтә ҳәоуп. Уи ассир иалашоу, Гена иеипш аҵьаус иалааӡоу дмаҷуп. Аха арыжәтә бзиа ишҧеибои, анцәа ҳазшаз срыцҳашьа! Уи, Лаврентиипҭа, шәагак ауп имоу – 250 грамм еиҳамзароуп, еитцамзароуп. Анакәымха, еипшны ипырхагахоит, еиҳахар дархагоит, еитцахар дарбзамыҟәуеит. Ҩышәи ҩынҩажәи жәаба – здаҟам ауаҩы. Усҟан ииҳәо идырyа, иияа идыруа агьармацаҳәа даақәгылоит. Нас арыжәтә зиҿытцукәкәаарыз! Аха егьырҭ ассамыссақәа? Урҭх Гена азин аниоу, ҳара ҳзеицәаада ҳәа иаақәымгылашеи! Зегьы аӡә изын, аӡәы зегьы рзын!

Декабр 4

Амҽыша. Аҩадатәи амшын. Ацәа хаа сҭахәхәа сшалаз, арепродуктор иааҭаҩит ацҳа аҟнынтәи акоманда – «Аврал». Асааҭ снахәапшызар – пшьба. Ашара ҳатцагыланы Аҩадатәи амшын ҳанхылеит алахь еиқәшьшьы, апсабара ҟьытцәмыгәӡа, иабаҟоу ҳанаазтәи апшӡара, ахаара!

Декабр 5

Иаха «Боржоми» аҟынтәи адырра ҳауит иҳапысны ишцоз ала. Уи ҳара Вентспилс зыҽны хақәтцуаз аҽеноуп иара Вентспилс ианнеиз, нас аидара адкыланы, иаргьы Роттердамоуп аидара ахьнанагаз, иагьанбаҳапысрыз! Уи Зундтәи абжьысырҭала ицоит ҳәа аҳақьым ииҳәаз ҳхада дараапкып, уажәада ҳзыбжьамлацыз Зунддажәылт «Боржоми» дапысирц аныҟәашәа иагмыжьӡакәа. Ашьыбжьон Даниеи Швециеи рҳәаа ҳаныланы ҳҿылаҳхеит аҩтәылак рбираҟқәа ҳхаргыланы. Наҟ-наҟ еицлабны, патуқәтцарыла еицынхо аҩтәылак рыкалақьқәатцәҟьа (зегь реиҳа еизааигәоу) Хьельсингьер (Даниа) Хьелсинг-

борг (Швециа) рыхьӡқәа шеипшу еипш даргьы еипшуп, еипшуп ҩба-ҩба паром иааихмырсыҕъӡакәа ирыбжьоу.

Асааҭ хәба рахь аусура иналагоны, Копенгаген ҳлавст. Амш еилгоуп. Аҩтәылак рыбжьара ицқьакәакәараӡа, апсабара ҭынчҳаҳараӡа иҟоуп, апхын иагьа ипааимбар ҭыпуп!

Асааҭ хәба рзы ааилашәшәит, абираҟқәагь ахыхын.

Декабр 6

Ашарпазы Балтика ҳпылеит аҽыргәааны. Акыс, Зунд абжьысырҭа агҭара иабзоураны, агба атца ықәымсырц збалласт каҭәаны зҽышьҭыхны иҟаз агба ҭацәы ацәқәырпақәа ианырпыхьашәа, ирзынаныкьараха аигәыдтцара иалагеит. Урҭ ирыздыруамызт абалласт шканаҭәаз еипш ишаднакылахоз. Ус егьыҟатцан. Аҽанархьанҭа, зымч капсаз ацәқәырпақәа ҳашқьыпшықьуа рыҽнадрыжьлон, иара ишцац еипш, иццакуан Вентспилсҟа.

Ҳара еихтцәаны ҳзыхьӡарц ҳзышьҭаз «Боржоми» ахабар ыҟаӡам. Урҭ ари Зунд ибжьалт ҳәагьы сыҟам. Урҭ ҳрацлаб, егьырҭ ҳрацлаб, ишакәхалак ҳамҩа акырӡа иҳаркьаҿит. Уатцәы ахаҭыпан иахьа Вентспилс ҳҟалоит.

Сара сыззыпшу Нина лхабар ыҟам, даау дмаау?

Мхьаҳәхьачарада ҳашиашаз Вентспилс ҳҭамлеит, асааҭ хәба рыбжаз, ахәылпазы мчыбжьык уажәапхьа ҳназдытцыз асқьала ҳнадгылт.

Ҳзыпхынҩуаз «Боржоми» убар иааг, амҭашьҭагьы ыҟам. Закә гәырҕьароузеи!

Амш – атцаа, апша, асы – иуҭаххалак. Нина дыпшны дтәан.

Декабр 7

Вентспилс. Атцхыгәҭа иааины иааҳавагылаз «Боржоми» ашҟа ҳхалеит Вахтанг Давид-ипеи сареи ашьыжь. Уаҟа капданс иҟоу Костиа дҳаигәырҕьаны даҳпылеит. Ашьыбжьон шыҟаз Нина асасааирҭаҟны

дааныжьны сааин, аҕба азыҟатцара ҳалагеит. Ҳақәтцит ашьыбжьышьҭахь.

Амҩа ҳашныҟәлаз еипш аҩнынтәи иаалгаз сышәҟәы аԥхьара слалаган, агәыхь сызнартцысит. Абас уаамҭа ааиаанӡа уаныӡаарц уҭахызар, уҩызцәа рыҟны аус умаз!

Закә рыцҳароузеи сыла иабо. Аиашазы абаҩхатәра ҷыда улазароуп абас автор иҩыз изымдыруа аҟатцаразы.

Декабр 10

Гамбург. Абар ҩахоуп, аҩызцәа исзаарҭиз ашәҟәы самырцәоижьҭеи. Тҳагәҭанын, аха схы сзышьҭамхуа саналага, сҩагылеит. Стәоуп схәыцуа, схаҿы исзаагатцәҟьом. Абасҟатәи цьабаа адбаланы, дгьыли жәҩани сырхысны, цәала-жьыла ирԥханы, ибаныиҳаны, аԥсҭазара иалкәкәааны ирызназгаз ажәак иадамхаргьы иахӡыӡааны аиқәырхара ахаҭыԥан!..

Абар ацәылашара иаҿуп. Сыҩхалеит аԥсҟахьы. – Дызмырцәозеи? – иџьаршьеит аштурманцәа.

Асааҭ 10. Шьыжьаахыс ҳазманы иҩеиуаз амшынтә лоцман диԥсахт Ельба ҳазманы ихылоз алоцман. Уи дызманы иааиз Брунсбиуттельтәи акатер Килтәи аканал аҭаларҭа иамариашаны аҿынанахеит. Сахьынаԥшуаз иаркыз ашлиуз нырцә рмазгәыҭқәа ҩкылыхәхәо иҭагылан аҕбақәа. Балтикеи Аҩадатәи амшыни Иутландиатәи адгьылбжьахабжа ааҩтцәаны еимаздо Килтәи аканал хҭысуазар, 500 миль инеиҳаны ҳамҩа аркьаҿуеит, аха уи аҭысра ахә иақәӡуа еиҳазар акәхап Бельт ала Даниа ҳахыкәшаны хаха-хымш иҳарӡуа ааста. Килтәи аканал 60 миль ауп аурас иамоу.

– Иаԥсоума мамзаргьы, аӡәыр иҭахума абарҭ санцамҭақәа? – исзааиуеит ахәыцра.

– Иаҭахуп рыҩра, – нышьақәнаргәгәоит сгәы. Зегьакоуп ҳмилаҭ ыҟанатц знымзар-зны ҳхылтц иҭабуп шахырҳәаауа агәра згоит.

Асааҭ 11.00. Аӡы шьҭытцаанӡа ҳәа Ельба ахәцә ҳаҩкылагылан, аԥырсал лаҳашьҭит. Аха саатыбжак

ала ишьтҭыхын. Иаҳҧылоз ирылан атомтә ӷба «Otto Hahn», артә еидарамҩангага «BARENFELS» Брементәи. Урҭ ҳаныҩарывшәа, ҳнавалеит Гамбург агәашәқәа. Ҳашҩавалаз адунеижәларбжьаратәи абираҟ ларҟәны, ҳгимн адырҳәеит, ҳаргьы ҳбираҟ ҳлаханы, хынтә аӷба абжьы ҩҭыганы, инреихырхәеит. Абар шықәсык акыр нырхуп Гамбург ҳмааижьҭеи. Абар ҳаиҩывсит ҳжәытә ҩыза Шульц Гиунте.

Асааҭ хҧеи бжаки рзы асқьала ҳадгылан. Ҧшьба ҟаларц жәохә минуҭ шагыз ҳҳәаақәа аартын. Аус ацқьареи аамҭа аҭамам аҭаршәреи рзын ируҭахуеи. Ҳанкыдҿарҳәалаанӡа аусқәа асааҭ еипш ицон. Аӡәы уизыпшуа, даҽаӡәы дагхо ҟалома?

Декабр 11

Амҽыша. Гамбург. Иахьа зегьы рыпсы ршьоит, ахәаахәҭ-коммерсантцәа инадыркны. Ус иагьакәзаргьы, апшатцәтцәы убаҩқәа аршәуазаргьы, ақалақь ахь ицатәуп, маҷк сгәы сханарштыр здыруада, сапхьа астол иқәу сышәҟәы ахьызымбара саалеиҩеир.

Еиқәцырцыруа, иарбаз аамҭа инақәыршәаны, иааҳаҵагылаз автобус иааулак саатыбжак еиҳа ҿеагмырхакәа ханҭалан, PANOPTIKUM ҳанкылнагеит. Уаҟа иҿыцыз егьыҟамызт, егьырҭ аказиноқәеи асекс магазинқәеи, амшгарҭақәеи рыда егьырҭ рышәқәа аркын. Адәахьы апша ҵәтцәы анцәгылара хьанҭаран, ашьыбжьон ихыҳәҳәоны ҳҭыпахь ҳхынҳәит.

Декабр 12

Иаха акыр атцх пысҽеит.

Ацҳаҿы сгылан акапдан ихы дақәитҳаанӡа. Зегьакоуп сызмыцәеит. Сҩагылан асалам шәҟәы рзызҩит средакторцәа. Ргәы иалсыргьы иалсааит – аиашоуп. Зегьы ргәы анырхара сшацәшәа-ацәшәоз…

Иахьа Попов игәы нсырхеит. Уи, иаарту ҩбарак злам, дҟәыгагаӡоушәоуп дшыҟоу. Аҟәыгажәас иихәаз – сара

исцәызҙуеи, абаҳа иахьабалак иҟоуп ауп. Ицәа ихысхит Катибагьы, авахта иеахагижьыз азы. Ахәылпазы еиҿикааит акинофильм «Хҭырпа шкәакәа» ахәапшра. Шаҟа дазгәдууз иҩызцәа рҿапхьа имилаҭтә киносахьа. Ибызшәа идыруазар шаҟа иҵегьгьы дыбзиазаарыз!

Декабр 18

Лацис «Имҭцәыжәҩадоу апсаатә» ауп гәмырҿыгьгас исымоу.

Ҳартистцәа Польша рыҟәгылара атәы зҳәоз М. Габниа истатиа сгәы арпшаан сылаҕырҙ ҩханарҟәҟәалеит.

Нап ҳадкылазар, ҳҙыргазар, џьара ҳкылымсшаз.

Декабр 19

Гамбург. Иаха асааҭ 2 инархысаанҙа ҳапшын, аха агент дмааит. Иааиз аполициа ахаҭарнакцәа ҳанашьҭыгаҟәа аалырҩаан, фырцьанҟәак аанкыланы ицеит, егьырҭ, аидара апшәмацәа, аидара адкылара иналагеит. Ашара ҳаҵагыланы ҳшьапы ҳаҟәгылоуп, аха ҳагент макьана дыҟаҙам – ҧарада ҳабацои. Арахь акоммерсантцәа – амагазинҟәа рыпшәмацәа акатаҳәа аара иаҿуп ҳхатцкы камыршәуа, рапхьа ҳамтцазырсуа ҳәа. Акыс, урҭ раҟара ҳара ҳаҕбаҟәа рпозициаҟәа – русура ҳдиспетчерцәа ирдыруандаз! Урҭ ҳагентратә компаниа иадҳәалоу ибзиатцәҟьаны ирдыруеит аҕба анаауа, аекипаж шаҟаҩ ыҟоу, шаҟа мааҭ ҳаураны иҟоу уҳәа зегьы нҭырфаҷаа.

Ашьыжь асааҭ 11 рыбжазы иааҳатцагылаз автобус аҟалаҿь аҟны ҳааныжьны ицеит шьыбжьышьҭахьынҙа ҳәа. Амшгьы бзиан, аусура иамшын, еилашуаз аҟалаҿь ҳлалалеит.

Гамбург, Гамбург! Асекстә кинозалҟәеи, аказиноҟәеи, асекстә магазинҟәеи, аламп҃а ҟапшьҟәеи узрылсуам. Апҳәыс угәы лхыларым – закә каҳпроузеи! Ахәылпазы скарауараха схынҳәит, Даур ахылпа изаасхәаз сгәы алаҟажо.

Ашыҟәс ҿыц азы даргәырҕьап иагьа аҟәзызаргьы «Левис страусс».

Декабр 27

Блексен. Атцхагәҭан Блексен иҩеиз абаӷәаза ачиновникцәеи ҳареи ҳшеимҭцакьачоз акыр атцх цеит, аха ашьыжь игылатәын.

Амш хәашьын, аҷыхь аҿан, аха «Сухуми» ҳлалбаан наҟтәирахь Блексени Бремерхавени ирыбжьаз апаран ҳанҭалеит. Уи апаран – хыхь зыгәҭа машьынала иҭәыз, ҭцаҟа – иресторан-кафеиз, ҳнатәаны атцәыцақәак аанаҳкылаанӡа, Везер ааҩнатцәан, Бремерхавен ҳанкылнагеит. Аԥсабара еиқәыхьшәашәа, анаатә уажәы-уажәы ақәԥсата шынаҳҿанагалозгьы, ақалақь ҳалан, адгьыл агәеисыбжь ҳныруан. Ари ақалақь Норденхами иареи иагьеизааигәоуп, иагьеиԥшуп. Шаҟа ицқьоузеи, гьамала еиқәыршәоузеи! Амагазинқәа, аунивермагқәа гылоуп иқьыԥаха. Зегьы иаарылукаартә, сыҩнымтцындаз уҳәап «Ахәчҭәы дунеи» – зегьы ахәыцқәа рзы. Ахәылԥазы апаром ҳаманы ихынҳәуан. Ауаа аныҳәа рыман, ҭынч ашықәс ҿыц иаԥылон.

Декабр 28

Атцхагәҭа иҿыхаз, сызмыцәо сшынаҳә-ааҳәуаз наҟтәирахьтәи ахаларҭа ашә абжьы аагеит аӡәы ишааиртыз мҩашьо. «Уарбан?» – сыбжьы насыргеит. Ус алашарагьы наиркын, сахьышьҭаз дааҩнашылеит, – аа, акомандир узаказ! – ҳәа акартонтә иашьчик хәыцык ныҩназыргылаз амеханик еиҳабы сылаԥш наиқәшәеит.

– Уара, уахынла узмырцәои? – ҳәа схы ҩышьҭыхны асааҭ сахәаԥшызар, фба рахь аус ауан. – Ҳашԥамыцәауеи, ҳашԥамыцәауеи! – иҳәан, дныкәгьежьны дцеит скониаккәеи сшоколадкәеи ианаамҭаз сықәыршәаара зылзыршаз ауаҩ!

Усҟаноуп иансгәалашәа иаха асааҭ 2 рзы Блексен иқәтцыз Везер ҳахысаанӡа дшыҷаԥшьоз МКО аҟны. Аҩадатәи амшын ахь ҳшынкылшәаз ашара далагеит, ашаха амраӡакәа апломб заарханы атаможникцәа иаҳзааргаз ҳҿатцамҭақәа.

Знык ҳнықәтцны аиашьчиккқәа аартны рынҭапшра иазгәышьуаз ауаҩ дзыцәатцәӄьомызт – аеришь-веришьра бзиа избо аиҭарсыҩ. Аӡә илымкаа даҿеаӡә ак игар ишпеихәапшуеи. Доусы иааимпытцашәаз имӄәытцухырцу! Аҳәа акаканрыц аҿухраҳа!..

Ахәылпазы атехника ашәарҭадареи, аԥьаус ахьчареи, асанитариеи рызҭцаарақәа ирызкыз азеипш занааҭеидгылатә еизара ҳаман. Уаӄа агьара-ґьараҳәа ҳақәгыланы ахшыҩрҭцагатә жәақәа раҳҳәон. Дара-дара рымала еиушьҭзар иабакылеибагарызшь?!

Декабр 29

Шьыжьхьафара санлалбаа, ҳаишәачарақәа рхианы ҳхәыҭаҩ ачаи зжәуаз ҳнаука аусзуҩ Гьаргь деребасовтәи дидтәаланы ажәабжьқәа лҳәон. Важьа ачақәа ахәша рыхьшьны аколбас сақәа ргәылатцаны ЦПУ иҩнатәаз амеханик еиҳабы ихәы игон.

Санылба, дкәаҳачаҳауа дҩагылан, лҭып ахь днеизшәа ныӄалтцеит, аха нас зчаи ыжәны егьи акаиут-компаниа азыбжаҿы алҩатцә зхылыббуа инатәаз Гьаргь деребасовтәи днеин днаидтәалан ацәажәара дналагеит. Ус абуфеҭ атцаӄатәи ашә даалагылеит ахпатәи амеханик.

– Акруҭахызма? Улеи! – наиасҳәеит агәапхарачара саҭәазшьаз Изеҭ.

– Аа, ас алеира, – имаҭәақәа днарыхәапшын, – ипшӡам, – аусура аӄнынтәи дшыҩхалаз мҩашьо, – абуфеҭ апшәма дааип, – иҳәан уаӄа иҿааникылеит.

– Арахь быртахуп, – сыбжьы налықәсыргеит акитаи ҭӡы еипш зызқәа ӄьаӄьа сеиарханы деребасовтәи аҭцарауаҩ иҿаҳәаны иацәажәоз анаӡара итәаз Светлана Константин-ипҳа.

– Дарбану? – ҳәа алокатор антена аипш лыжәҩахыр иаахалыргьежьыз лхылҿӄьаӄьа аахьалырпшит уаҳа дагьыҩымқәацаӡакәа.

Егьи, Изеҭ, аминауаҭра шьҭатцо, дыпхашьапхатцо, ишьапы апықә дықәгыланы дааин иқәгылаз ихәы аақәхны иманы дцеит. Минуҭқәак ныбжьымсыцкәа

еиҭах ҵаҟатәи ашә даалагылахт уи апшәмапҳәыс дызҭахыз даҿеаӡәы.

– Бырҭахуп арахь, – еиҭах сыбжьы налыҟәсыргеит.

– Иҟалеи уа? – лҳәеит дырҩегьых, ишыҟалтцацыз еипш лхәамц мыртцысӡакәа, лхахәда ааицхаргьежьны.

– Иҟалазеи ҳәа акәымкәа, бҩагыланы бусурахь бнеи, – снालыҟәымчит.

Уи аҩыза даҟәымгәыҕуазар акәхарын, деиханы даныҩагыла, илыдууааз лҟәардә шьҭҟьаны аӷьӷьа ахга аҿынанахеит, – ларгьы дуарчаруа лҭыпахь лҿыналхеит.

Ус, саргьы схы-сгәы ԥжәо сыҩхалоны, аԥсҟахьы сназыԥхьоз ателефон абжьы аагеит.

Ацҳахь сыҩхалазар – оо, иудысныҳәалоит, гәырӷьаҿҳәаша удуп, – иҳәеит иахак имыцәаӡакәа абжьысырҭа зҷапшьоз акапдан, иикыз абӷьыц еицарса хәычы сышҟа даахо.

Иааимхны снахәапшызар, иаҳәон, Аусбарҭа анапхгара излаӡбаз ала ареистә ҳасабрбатәқәа шапҵыху. Саагәырӷьатцәҟьеит. Аха аначальник иусқәа рынагӡаҩ Чхеиӡе ҳәа иатцаҩыз саархәыцит, дабаҟоушь Анатоли Алыҟьса-иԥа ҳәа. Арадиограмма сзыркыз игәырӷьара ҳәаак амаӡамызт.

Декабр 30

Вентспилс. Ҳҭынчҳаҳараӡа Балтика еишьылӡа ҳхыланы ҳшааиуаз, амыждараҟә азы Абоиан адныҳәаларатә радиограмма иаҳзааишьҭыз ҳаиднакшалеит Мастери сареи.

Уи ахҭацәы, аиҭарсҩы «ахмах», ашыҟәс ҿыц ҳадныҳәало иҩуеит Баҭым ҳнеира дшахыццакуа. Уи иаанаго еиҭах усура даарцоуп дызҿу уажәнатә арадиограмма анаҳмышьҭ ҳәа шьыжьы инаркны аҳәара даҿын, аха аҟәҿыстуамызт. Ашьыбжьон аусутә еиднагалаз еиҭах Абоиан иҭызшәа цәыригахт. Ацәыргара моу, иҳамоу аҳаҟьым ибзиатцәҟьаны иус мҩаԥигоит, даҿеаӡә дҳадшәымгалааит ҳәа акадрқәа рыҟәшеи дара аҳаҟьымцәа реиҳаби рыхьӡала ииҩыз арадиограмма

унапы атцаҩы ҳәа сапхьа иаақәитцеит. Мап схәеит сара, иаҭахым сара снапатцаҩра. Уи дараапкит, ус анакәха, иаргьы уаргьы шәеидҳәалоуп ҳәа. Абар ассир. Анс-арс схәеит, аха ианамуӡа ҳнеиланагалан, ҳагәҭыхақәа ҟьа-ҟьа-ҟьаҟьаӡа иааҳартит. Зегьы аартны ианыкәутцалак шаҟа игәырдагоузеи. Нас ҳаицәнымхо ҳусутәгьы ааилҳаргеит, ҳҟәымшәышә-ҟәымшәышәӡа ҳааидытцит. Сҭыпаҟны сыштәаз ателефон дысзаст ус еилкаатәык имазшәа ибжьы ырхааӡаны. Уи ныкәстцаанӡа еиҭах. Ус ҳаздызымкылоз аҟәара ҳазааигәаахахьан апырсал лашьҭны. Арахь ари ҳаштурман еиҳабы атанкқәа рыӡәӡәаразы апара ахьыршоз саларымтцаӡеит ҳәа ашра даҿуп. Аиашазы, атанкқәа рыӡәӡәара зуалу иара иоуп, аха ҳара «Сухуми»-раа ҳ-Бендер – ҳмеханик еиҳабы иҽахаирпан, ихәлаирӡит акәымзар.

Вентспилс асқьала ҳнадгылеит жә-сааҭк ахәылпазы, амшын ипаҟьа-паҟьаӡа атцаа пҽыхақәа ихыпсалаз пхьацо.

Ари амчыбжьык зшьа амцхә ишьҭытцыз ауаа, шәарыцара иҭытцыз абгалаҵмлашь еипш рылақәа шаҟьшаҟьо ақалақь иналалеит атцх рҽалакны. Иаанхаз ателефон акырҭа рибаҭомызт. Асааҭ жәаҩа рахь аусура иаҿын ицырцыруа атцаа зықәшәыз Вриквакна санынангылоз.

Декабр 31

Аидара адкылара иаҿыз «Сухуми» аныкәтцуа цқьа аилкаареи аҩныҟа ателефон асреи, амҩахь иаҭаху акылчшәылчқәа раахәареи ухәа рзы сыпсаҟы-псатцәо слалбаан, ақалақь сналалеит. Снеиуан, иаха атцаа зықәшәыз адгьыл саннықәгылаз, иқәҟьаны икаҳаны, зеиқәа еиҟәжәаз ауаҩы, апшахь иҭашәшәоз сызгәамҭаӡо, скалаӡа. Рапхьа сашьҭалт аҕба аныкәтцуа аилкаара. Асааҭ ҩба-хпа рзы. Ус анакәха, акы инаркны аҕбаҟны ҳаҟазароуп, акәтцра иазырхиатәуп. Уи ашьҭахь аҩныҟа ателефон сасуан. Уигьы маншәалахеит. Нара лакәын аҩны иҟаз, слацәажәеит, илыдысныҳәалеит ашықәс ҿыц. Нас – саахәатәқәа. Уаҟагьы сманшәалахеит… Уажәшьҭа ҭынч ашықәс ҿыц апылара сазыпшын…

...Асааҭ ӡоба. Сыҧсы сылӡааны, сшьамхқәа срызнымкыло аҕба сыӡхалеит. Зегьы аҭҳ лашә ҏеалкәкәаа, еихьышәшәа-еиҧышәшәо аҿеидкылара иаҿын.

Ианвар 4

Роттердам. Иахак амацәыс зҭагьежьуаз Аӡадатәи амшын ҳшеикәанарҵәиуаз лцәылашеит. Сара саазықәшәахьоу абри аӡыза ҕба ҟәарҿеар сақәымшәац. Абар, абар агәараҳәа иааҳәны илҳалаҳап уҳәап. Аҧынҵа иамариашаны икҿаҟатцоу акаруаҭ ҭбаа сҿеансзықәымк, егьи акаиута иӡнагылоу адиван надаада иргыланы сықәиан, аха уаҳа умҧсит! Арҕьарахь ианхатҵҵалалак схы аҭӡы инкыднарххалон сыҧсы сзеивымго сыӡнутҟа исыҕроу зегьы леины сыхәцә ианынаҧыраҳалак. Ус сеихәлагәаны сшаку арахь, армарахь игыланы аҿанаанахалак мачҷ-мачҷ сыҧсы неивга-неивго, сышхала-хало ихатҵҵалацыпхьаӡа сықәҳәаза-ҳәазо сышлеиуа, уи аганахь снызкылаша ҭӡы ааигәа аҟамзаара инахҟьаны, 45 градус схьынааӈза адашьма снықәнаргылон. Ажәакала, ҧсеивгарас исымаз аҟәарҿеарра абжьара лацәҟәысрак иаӡызаха аҿанаариашауаз затҵәык акәын. Ауаӡы зегьы дрышьцылозар акәхап, арахь ихыҭҟьагаха аҕба аган иӡагәыдҳалоз ацәқәырҧақәеи итҵәаа-тҵәаауаз аҧшатлакәи рыбжьы азымхозшәа аҕба леимхышәшәаашашәа аҿҿа-ҿҿаҳәа уи аӡахырсҭақәа аиҟәҟьара иаҿуп уҳәарын. Урҭқәа схы нарылагӡаны сылацәа нҭааит шысҳәо еиуеиҧшым бжьы хкыла акәашара иналагон акаиута иӡнагылаз зегьы. Урҭ ашкафқәа, ателевизор, архьшәашәага, аҭыӡ лампақәа (бра) уҳәа зегьы аларқача рыхьызшәа еибарҷыжьҷыжьуа иааилалон.

Иара ус шакәызгьы, иссиршәа иубаша, сылацәақәа неихьысшьуаны ҧхызла Аҧсны сналалон, зны сани саби збаларын, Гарп, ҿеазных еизара дук аҟны Дырмит Гәлиеи Марина Ешбеи, егьырҭ хатәрақәак, иеидтәалақәаз сгәалашәом, аҧсшәақәа раҳәо срылахын, арахь аӡааҟәрылара ҳаҿызаргьы акгьы сымбо.

Ашьыжьымҭан сгииуа ацҳахь сыԥхалазар, агоризонт аназара аҟәара алубаауан, ҵԥа змамыз аӷбақәа еилазазо, рҧырсалқәа ирхагьежьуан, ҳара ҳаштурманцәа аҧырсалтә гыларҭа иашьҭан абуиқәа рылапш итҵмыжьуа. Акапдан игәалаҟазаара акы ишыбжьнахxьаз иҿыпшылара иуанаҳәон, егьырҭгьы ирнубаалон шәаҟьарак. Аҧсшәа нараҳәан ҭынч сҽааныскылеит уаҳа рҭынчра еиламго, русура саҧырхагамхарц.

– Амшынтә қәылаԥ даҳзааит, – иҳәеит (амзатә резина) арезина зҿаҟаҟо аларҧшыга кны игылаз акапдан, даасыхәаҧшын, – авахта рыҧсахит аштурман еиҳаби ари ахҧатәии, сыԥхалазар аҳәынҭқарратә бираҟқәа шьҭыхзам, – ҳԥеирц акгьы ҳагзам! – дуаруаруан.

Ус дыԥхалеит аҧшьбатәи ацхырааԥ Анатоли Пиотрипа Соловиов.

– Аа, амарџьа, алоцман думыршәан, суҳәоит уи дхалаанза уцаны ухы ҳәаны уаа, – наидитцеит уи, аиашазы зхахәы тцымхәза иԥхалаз. Иара акы иасҳәауеит ҳәа иҽыназикын, аха, уца, уца амарџьа, ирбаазаны иузеиқәмыртәозар, аклеи ахьшьы! – наишьҭеиҳәеит иҿынахамҭаз. Уи 24 шықәса зхытцуа Анатолигьы заа зхы аҭып иҭҟьақәаз дреиуоуп. Аиҳаразак ихы иҭоу аԥыжәреи, ацәысреи, ацәареи. Ацәара анакәха уи еиҳау ҽа гәазыҳәарак имоуп ҳәангьы сыҟам. Ашьыжь быжьсааҭк рзы агылара ахаҭыпан ашьыбжьон дызгылар – ҳамҭоуп.

Уи ашьыжь быжь-сааҭк аҟалара жәохәҟа минуҭ шагу авахта матрос егьырҭ реипш иаргьы дирҿыхауеит, аха ари дԥагыланы зык нкаҭәаны егьи иган дныкәиауеит. Амала дызҿыхар иус идыруеит, дузаҿацалар. Аҭаҭын дахоит, аха ишҧа! Алԥатцә ахькылмышәшәо ҳәа ҭыпк имоуп ҳәагьы сыҟам, илацәақәатцәҟьа ирывтцысны ихалоит. Арахь уиҭәҳәар дшынкашәара иҧынтцатцәыр цәышза, иҧсхәычы шынҭыкәкәара. Уи аҭаҭын ахараҿы рапхьатәи аҭып ааникылон, ари одессатәи аҭарауаԥ Биутнер дмаар. Ус хыпхьазарала иааимаркуеит, аха ари ҳара ҳ-Анатоли еиӷьу аҭаҭын ҟатцақәа дрыхоит,

алҩаҵә уҿеигаларгь иаауччҳартә. Егьи деребасовтәи анаукаҵаҩ иоуп амықәшәатә. Гьаргь Гьаргь-иҧа иахьааиго сыздырам, аха иҧакәхьоу, иҟәкхьоу, зыфҩы улахаҵ ыҵнаҟьо, зҭыжьра иаҟәыҵхьоу уамак, аха узыхо арбану ҳәа ианиазҵаалак «Прима» ҳәоуп ииҳәо, аха зҩыра зныҵхьоу ахьӡ ашьақәыргылара уадаҩуп. Дара иазҵаауагьы ахьӡ еилкаараз акәӡагәышьам, аха иааг. Уи цас иуашәа алҩаҵә уҿырббуа дааины дааудтәалоит, ма иҿы наирҳәуандаз. Акыс амышҭықә иахаркьакьаноуп дшахо. Данҿыцыз сыҧхашьаны сызидымҵуа, данбалгаришь ҳәа сҽеихарҧс сцәыҵыҧшны сышихәаҧшуаз, имышҭықә иҭабылуаз ахҵәаха аҭыгара данырналага, ох, гәышьа ҳәа сыҧсы ҩеивызгоны даҽак ҩахеиҵан, амца наҵраирсуан. Аҳыҳ, уиҧырымҵын ухаҵазар! Аетика иазку атемала алекциа аҧхьара шилшо слымҳа инҭишьит, иҿы иҩҭирббыз алҩаҵә сархәаҽуа. Иааҵьасшьеит, уаҳа ҿысымҭӡеит. Аригьы механикс акыраамҭа иӡсауаз мшынуаҩызаарын, уи сыздырӡомызт.

Дыӡсаҩын ишьаҧ адақәа ашьаршәы рҭатәо иалагаанӡа. Уи ашьҭахьоуп Одессатәи ацентртә апроект-конструктортә биуро аҟны аусура даналага. Уи иҩыза Добровольскии (аелектромеханизм аганахь ала) иареи абар мызкы инеиҳауп иҳамоуижьҭеи.

Асааҭ акы. Роттердам. Амш еихашьшьуп, акырцх аҿыцышәшәоит.

Роматекс аҟнынтәи икылхх иааз автобус хәыҷы ҳаманы ақалақь ахь ицон, урҭ рыҟны ухәаахәҭыр шьҭахьҟагьы уааргоит, анакәымха, – ишуҭаху.

Ақалақь инал-ҩалсыз, адгьыл ахаара, уи агәеисыбжь иарлахҿыхыз ахәылҧазы ҳҭыҧахь ҳхынҳәит, акрыфареи инҭаҳәаахаан ацәареи рыда уск ҳгәы ахымло.

Ианвар 5

Роттердам. Ҳмеханик еиҳабы Зақараиа, аҵларкәықә аҵла абажә ианамысуа ахы ахьуеит, ҳәа шырҳәо еиҧш, ерышь-ерышьк даналам ихы ихьуеит. Уи абжьааҧ-

неипш, иац ҳшааиз еипш иҩхалаз ашипшандлер[3] дынидыртәалан, ҳамшынуаа ирҭахқәаз рызҿеитцеит. Ашипшандлер данца, иҿеитцаз атауар ааигаанӡа аԥара еизгатәын, иагьеизигеит, аха еизганы аԥхьаӡара даналага, гульдинқәак[4] изхомызт, даргәамтцуан. Уи иацык-иахак аԥхьаӡаҩцәа, аилыргаҩцәа идыртәаланы аԥхьаӡара иаҿын, аха ирыԥхьаӡацыԥхьаӡа иазымхоз иацлон акәымзар, иагхомызт. Закә хыԥжәарагәыԥжәароузеи ихы нызлеитцаз! Узиҿаԥшуам, ибла агәқәа рееитцырхын, рыҭра иҭаӡом, ихы-иҿы иаными ԥштәыс! Ашамҭазоуп аиҳараӡак ианиԥшааз. Уи иара ихаҭа ихазы иҿеитцаз егьырҭ зегьы ртәқәа реипш, зеипш сиак иантцаны рыхәқәа анеиқәиԥхьаӡалак, иоуази еизигаз аԥареи еиқәшәомызт. Егьи, иара иҿеитцаз ахә аламгалаӡакәа акәзаарын ишиԥхьаӡоз – Хәацьа Шьардын иеадаԥхьаӡашьа! Уи ииулак ианышьақәиргыла, акыр иԥсы неивигеит, аха еиҭах ҟәрышьқәак изхомызт. Урҭ роуп зынӡак иԥсы ҭызхыз, иахьа ашьыжь какалкрахьгьы длазмышьҭыз! Изымҭода аԥара? Иацы ақалақь ахь изымцаз, уажәы шьыжьнатцы ицароуп, абар аеазыҟатцара иаҿуп, автобус жә-саатк рзы иааиуеит. Ҳхәыҭаҩгьы дцароуп, шьыжьтәи ҳахьурчар еиллыргароуп. Зақараиа дыҟаӡам. Ателефон изастәуп, аха изасуада, Светлана Константин-иԥҳа лыбжьы илаӡом, дармжьыжькуеит. Уи анагӡара аҳақьым иаҭәашьахеит.

Амыждаракә дҳаргылон. Ауаа ашәареи агәырҕьацәареи изеиԥшуп агәыԥжәараз. Икаиута дахьындәылтцыз иааиԥылаз аматрос Габисиани абри аҩыза дақәгәыҕуазма? Аха иабеидыруаз уи ауаҩ иҭагылазаашьа. Анакәымха, иаахжәаны иҳәарымызт иац иҿеитцаз рыхәииҭарц дышнеиз.

Ишакәхалак, лыԥхала ҳаилгақәеит. Ашипшандлер ҳҿатцамҭақәа ааигеит, атауареиҭарсраҿы ацхыраара изҭаз, ихәычызаргь ҳамҭада днимыжьит, уи акапиталисттә тәыла иатцасуп.

[3] Абаҕәазаҿҭәи ахәҳахәҭҩы, амшынуаа рыфатә-рыжәтә уҳәа егьырҭ атауарқәа аҕбахь иназго.

[4] Гәльдина - Нидерландтәи аԥара.

Асаат̧ жәаӡа рыбжазы, ат̧хлашә ҳ̧еалакны асқьала ҳнадт̧ит, ҳауаажәлар ргәалаҟазаара бзиоуп. Акыс, ҳамӡа – Бат̧ымҟа ихан.

Ла-Манш. Иаха смагнитофон ҿыц «Филипс» нысхчыргыланы инышьт̧алаз, амузыка шьахәқәа сшырзызырӡуаз сыцәшеит, аха ашәа сгәалаҟазаара азнарҳауан.

Абар ицқьаны хәымз т̧ит ҳбазахь ҳамнеижьт̧еи.

Инеипынкыланы Балтика ҳусура хьант̧а аӷба ахаҿра ианыпшит, иат̧ахуп анападкылара, ҳусбарт̧ахь анеира, азыҟат̧ара: ажьакцақәа ррыцқьара, ашәра, атехникатә хархәагақәа, амеханизмқәа, абылраҿеацәыхьчагатә мат̧әахәқәа ишахәт̧оу реиқәыршәара уҳәа – акьаадқәа, апротоколқәа, акт̧қәа, ажәахәқәа, аҳасабрбатәқәа уҳәа шаҟа уснагӡатәқәа! Ус ҳаплантә дт̧ақәа рынагӡараҟны иҳамоуп ҳазлаҿехәаша. Т̧ыпх аӷба ахархәарахь ишнеиз, август рапхьатәи амш инаркны декабр 30 аҿнынӡа 12 реис нагӡан, реисцыпхьаӡа ҳаплантә дт̧ақәа 107–110 процент инагӡо, реисцыпхьаӡа аплан ахыхь бжьаратәла 80–90 тонн аидара мӡапго, уаӡ илапш ит̧ашәаша еилагара ӷәӷәак ҳамаӡамкәа. Уажәы, Бат̧ымынӡа жәамш ныҟәара ахьыбжьоу ҳнеиаанӡа, ҳаӷба асаат̧ еипш еиқәыршәатәуп, асанитартә т̧агылазаашьа налат̧аны. Аамт̧а пшым, ашьыбжьон Ла-Манш ат̧шәара ҳабжьысит, акапдан маҷк ахақәит̧ра имоуп, имӡапаагеит аӡнут̧ҟатәи агәат̧ара. Уи иаанарпшыз агхақәеи урт̧ иаарласны рапыхреи ирызкын акомандирцәа ахәылпазтәи ҳаилацәажәара.

Ианвар 7

Бискаи. Иацтәи ҳаизара ашьт̧ахь зхы зырқьиарц иааиз аштурман еиҳабы, хырқьиара ицааиз ихьыз ихьын, дцеит. Уи, Миша, саразәк соуп гәыӷырт̧ас изаанхаӡогьы. Лацис ишиҳәаз еипш, «Ауаӡы иинициатива имуҟьар, дыбзамыҟәхоит, ицәызуеит агәыӷра, далагоит зегьы рзы дшәапырҳапуа». Ари, Миша имукыша инициативак злоу уаӡӡам, аха егьи, «Амшын кәыцьма», ихы

дшылықәс-лықәсуаз дааилеигаӡеит. Аха уажәазы дгылашьа имамызт. Акыс, шықәсык анаҩс абылра аарла зыԥсы ацәынзырхаз, абылрацәыхьчагатә маҭәарқәа еиқәшәоу-еиқәшәаму сус рылам зҳәоз ацхырааҩ еиҳабы дсыхьчарцу!

Иианвар 8

Иаха ахәылԥазы асапын ашәах сузалымбаауа аванна сышҭатәаз, Светлана Константин-иԥҳа лыбжьоуп исаҳаз. Сыла ихымлартә исҿатәаз ашәах сҿыӡәӡәаан санааԥш, дыҟаӡамызт. Сеыкәаба-сеышьшь, амузыка сазыӡырҩуа, Лацис иҩымҭа «Изитараа рҭаацәара» саԥхьо сшышьҭаз, деиҭааит Светлана лықьҭаԥ кны, хәы зманы лҭакԥхықәраҿы иҟоу еиллыргарц. Скаиутаҟны хәы зманы иҟаз ашәҟәы иҭагаланы ицаз дыԥҳәысу дыԥҳәысымзу ҳәа схахьы даамгаӡакәа «Зитараа» сыҽрылагаланы сшаԥхьоз, ацәа-хаа санҭанагалоз сымбаӡеит. Аха сахьӡама, сылацәа неихьысшьыцыԥхьаӡа сыԥхыӡ иалан стәыла хәычы! Акыркырҳәа слымҳа илҭакыркырыз ателефон аашьҭысхзар, – акаԥдан духәоит сара сҟынӡа уааирц, – ааҭаҩит амеханик еиҳабы ибжьы. Измырцәои, цәаблаҟ иарчыша, ҳәа асааҭ снахәаԥшызар, ҩба рахь аусура иаҿын. Издыруада имшира азгәеиҭауазар ҳмеханик Гурами ҳәа, сеааилаҳәаны ихатә ус аартны снахәаԥшын, уи ианвар 18 ҳәа анын, измааноузеи нас ҳәа сҩамгылацкәа, еиҭах абжьы геит узымгылаӡеи ҳәа. Уажәазын иара акаԥдан иакәын. Сыҩнашылаанӡа, – аа, уахәаԥш ани иқәу, – снахьирԥшит зышә аартыз ашьҭаларҭахь. Азныказы исзеилымкаакәа снарыхәаԥшит. Гурами истол дахатәан, наҟтәирахь акресло аҟны акаԥдан дықәтәан, адиван анаӡара – аԥшьбатәи амеханик. Уи санынаихәаԥш ара дызтәоузеи аасгәахәт. Уи иаԥхьа астол икәын ицьинсеиқәа.

– Уахь акәым, анахь, анахь, – неицырҳәеит дырҩегьых, ашьҭаларҭахь схьарԥшуа. Ихәмаруоу сзымдыруа ашьҭаларҭа ашә снылагылоны, Гурами дҩагылан ашә наҟтәирахь ала илагылаз астол хәҷы иакәыршәыз аса-

лафан сумка еиқәатцәа аахихзар, сылапш нарықәшәеит ҭоп-ҭопла иеиқәыз аилаҳәаарақәа. Азныказы исҳәара сзымдыруа саашанхеит: – изакәи, иабаҟаз асҟатәи?

Апшьбатәи амеханик иҵьинсеиқәа ӡәӡәаны ирбарц иахьхишьыз икнихырц даннеи, абарҭ акасқәа ꙩ-ҭопк иеиқәа апхьа икажьын. Уи ианиба, деихан амеханик еиҳабы иеиҳәеит. Ари ара ианыҟала итцегьгьы цьара итцәахымкәа иҟам ҳәа атруба ду еимдо рҿанаарха, иахьцәытцатцәахыз иақәшәеит, егьырҭ, – аҕба ахыцхыцра иалнаршәшәаз роуп зышьҭа аазырпшыз. Аа, еиҭах дахьаацәыртцыз абжьахәаахәҭыꙩ наӡа-ааӡа, аха дарбан? Уи хыпҿыгаха ишынеимтцаҳк-ааимтцаҳкуаз, агәгәаҳәа аокеан еимгәҳәо Испаниа иаваланы илеиуаз «Сухуми» ахы хыртцәазшәа иаабаҭбаҭын, иззаӡа иаагылеит. Акапдани сареи ацҳахь ҳаҭрысит, амеханик еиҳабы – амашьынахь. Ҳаꙩхамлацкәа Гурами ателефон дасит амашәыр ҕәҕәа ҟалеит ҳәа.

– Уара ара уаангыл, сара слалбаап, – иҳәан акадан, дцеит.

Акраамҭа зхабар ҟамлаз ауаа ирыхьыз збапи ҳәа слалбаазар, зкьатеиқәа кылыртта зымгәацәа кылжәаз ахәбатәи ацилиндр иадтәалан.

Амеханик еиҳабы уисыр шьакәарак илымшәо амзаҿеипш дхәаны дгылан, ипаҟә-паҟәӡа апхӡы иҿатәаз цәыкәбарха иҿыкәкәо.

Аꙩбатәи – Смелиански, иара уи Рувим-ипа иакәын авахтаҿы иҟаз, уи зынӡак ицламҳәа ааҳәхьан, ишьҭахь иҵьынс еиқәа ажәпара иазымҟажаз ацәаакыра алсхьан. Егьырҭ аматросцәеи амеханикцәеи ирҳәо-ируа иақәымшәо еибакәеибаха еилагылан. Аӡәк, акапдан, дҭынчын, ргәы арҕәҕәага жәақәа нареиҳәан, – аиха еихоуп, машәыр-пстбара, былра ҟамлеит, иуадаꙩым, – ҳәа...

Ус ҳшеилыхауаз шшарыз ишеит, рыпсқәа анрылала, ипжәаз ацилиндр аҿыганы ф-цилиндрк рыла амꙩа ҳақәлеит, Атлантика иааҵьоушьартә иҭынчуп, уи ҳапсы иапшәмоуп. Ачнышқәа гәыргьатцәа ҳаҕба иақәтәаны

ишырҟьашьраз ирҟьашьит. Абоцмани уи икомандеи русутә иазҳаит.

Авариа иҟалаз азы ҳусбарҭахь адырра ҟаҵан, ахәылԥазы иаҳзаарыцҳаит Сплитҟа ҳцара шазгәаҭоу. Иахьа, амҽыша уаҳа ирҳәаран иҟаз, уи макьана ишыҟалаша здыруада. Сплит азауад иԥхасҭахаз ахәҭақәа мазеины иамазар бзиоуп, аха иамамзар ҳусқәа уадаҩхауеит. Арахь аҩныҟа Баҭым 15 рзы ҳҟалоит ҳәа арадиограмма сышьҭын, уажәы иҟалеи рҳәашт. Ажәакала, ари аӷба зымшьҭа цәгьоу, злахьынҵа қәашьдоу ҕбоуп.

Ианвар 9

Харгьы ҳамацәам, иагьа ҳгәагәоит ҳҳәаргьы 100 мильк усгьы иҟаҳҵауеит.

Атлантикоуп иџьоушьаша! Аокеан амариа шаҭахым, ишахәланамырӡуа аргама ииаанарԥшит!

Ҳхәыҭаҩ Дедоԥали (усоуп ишлышьҭоу) раԥхьа данаи иларҳәоз акәыз џьышьа, илыдылкылаз амаҭәахәқәа уажәы иԥхьаӡо лҿаалхан, илызхом, дықәапытпытуа дҳалоуп.

Уажәы аполитикатә гәаҽанызаара иазку апартеизара уаҵәы амҩаԥгара азыҟаҵароуп усс снапы злаку.

Арахь есымчыбжьа Вентспилс анеира иашьцылаз, заамҭа шааиз мҩашьо дгьылтә гәхьаагарак, цәаныррa ҷыдак сызҵысноуп сшыҟоу. Аха иааг! Вентспилс зыԥсаз дырҩегьых иааҵәырҵит!

Ианвар 10

Атлантика уԥсы иузалхрым. Ахәылԥазы асааҭ 6 рзы апартеизара амҩаԥгара ҳгәы ишҭаз, акаԥдан дысзасит Гибралтар ҳабжьалоит ҳәа. Иахаагеит уаҵәахьы, аӡсара ашәарҭадара хадара ааннакылон. Ацҳахь саныҩхала, акаԥдан радиотелефонла аӡәы диацәажәон. Дзацәажәода ҳәа санразҵаа, «В. Киквиӡе» рҳәеит, уажәы Мураҭ Шәлиман-иԥа каԥданс дызмоу.

– Аа, сысалам сызиҭа, – сиҳәеит.

– Асалам уиҭоит, – сыхьӡ-сыжәла иҳәан, – аа, уиацәажәа, – иаасиркит ателефон.

Уии сареи ҳаицәажәара рапхьатәи абзиабара иаҩызаха, ипхаӡа сгәалашәараҟны ицәырнагон рапхьатәи сымшынтә пстазаара, «Чкалов» аҟны ҳусеицура.

Уи уажәы капданс дызмоу «Васили Киквиӡе» 14 миль реиҳа зныҟәашәа ҳаракым ахьҳапысуаз уамашәа ибаны иҳазтцаауан, ишәыхьи ҳәа. Урҭ Бразилиантә Италиаҟа рымҩа хан, абар бжьымшуп ҳсовет баҕәазахь имнеижьҭеи. Ҳанеибгаз еипш ҳаҟандаз, ҳхабар дзырбарыдаз, аха ҳҿара ззымдырyа ҳџьаршьауан иҳавсны иахьцоз, ҳаргьы ҳгәы ҳнархьуан. Абар хәыҵы-хәыҵла зпаҩқәа ацәыртцра иаҿыз Гибралтар ҳныбжьалеит, ҳнаскьацыпхьаӡа алашьцара ҳантеиуа ҳнагәылалон.

Ианвар 11

Адгьылбжьаратәи амшын. Амш пхны мшуп, амра кажжы аҩнутҟа аҩналара угәапхарым. Ахәылпазы аизара мҩапаагеит, ғәғәала ҳаилабжьеит. Аха иуҭаху ҳәала, ҳконтрабандистцәа рыпсы ӡаны иҳалатәоуп, абри абри иоуп ҳәа аӡәгьы даҳзымдырӡо. Зыгәра ҳзымго ыҟоуп, аха гәрамгарыла мацара иауам – икым дгьычҩым. Аӡә иакәзар иҳабаргәыз! Акыргара, ахатә малрҳара аҿапхьа аӡәымзар-аӡәгьы даанҿасуеит ҳәа сыҟам, лапшык, шәарак иааннамкылозар. Абжьахәаахәҭра аӡбахә аацәыраагацыпхьаӡа џьоук ҭаҭынахараны иркит...

Ианвар 12

Ашьыжьымҭан ҳмеханик еиҳабы дкылпш-кылӡырҩуа иҟоузеи ҳәа дааҩнашылеит.

– Бзиароуп, шәара шәахь иҟоузеи? – снаиазҵааит ҳлеибартәо.

– Ашьыжь аҷкәынцәа еисит, ацәҳара цаҳәцаҳә нацтцаны.

– Изусҭцәада аҷкәынцәа? – иааџьасшьеит.

– Аноиани Иосавеи.

– Еимарки?

– Аноиан Иосава авахта анимидоз ишахәҭоу имрыцқьакәа исыдыскылом аниҳәа, Иосава дыкшеит, нас егьигәы.

Ҳрыпхьеит. Рапхьа Аноиан Гриша дхалеит илакыҭца ытцшәаа. Иҳәеит дсыст ҳәа. Аԥсра сақәгәыгуан акәымзар уаҳа акы. Уаҟа ианеилала еиҟәызкуаз авахтатә механик Изет, уигь илахь иақәшәаз аҭаҷкәым икылнарчаргьы еиҟәкын, аха нас Аноиан дауаагылоз, Иосава икаиутаҟны дцаны Елизбар узиҿампшуа дҟаитцеит. Уи дыпхашьаны са сышҟагьы дхамлеит.

Акапдан иҟны сыԥхалазар, ижә аҿша ариизшәа, ихыиҿы ихалашо дтәан.

– Узыргәыргьауеи, иҳагыз аисра акәын, уигьы ахьхаҳарҭәааз аума? – сныхәмаршәа снатәеит.

– Иарбан еисроу?! – иаразнак ихы-иҿы ашәы нахысит.

Аноиан Гриша ааигәоуп пҳәыс данааигаз, 24 шықәса дырҭалеит. Уи жәацы адырра иоуит па дышиоуз ала. Ауха аныҳәа иман, иара икаиутаҟны, аерманцәа рымаҳә амеханик еиҳабы дназлаз.

Уи адырԥаҽны Гурами Гьаргь-иԥа сыҟны данааԥнашыла, сиазтцаaит толбашьс ишәымадаз ҳәа. Уи ихы ихнахын, дыԥнахәааит аҳәа ахы заахаз еипш, сара амеханик соума изышьклапшуа ҳәа, акапдан ишсеиҳәаз агәра изымго. «Ари аҕба мацара акәым ибаау, ауаагьы бааупл», – дыҳәҳәон уи. Уи данеицрашәалак ихәда адақәа убыс игылоит – ипжәап ҳагеиҭа. Ибжьеидкылагақәа убысҟак имарианы еитцытцуеит, игәгәоу ажәак иҿажьны даанумкылозар дузаанымкыло.

Елизбар Иосава иакәзар, 22 шықәса иныр ҭалаз, аукы, цәыхрыцк, ҳәатәхатцаԥык, ҭынчк, зажәа-зҳәоу умаҳауа уаԥуп. Аха, «Аӡаԥа ҭынч аҵьнышцәа ҭоуп», ҳәа ипсах хәыцы имҟәытцҟьазар акәхап.

Уажәшьҭа еилагарас иҟоу – зегь ракак ҳрылаҟоуп, ҳахьнеиуа аӡәы ҳапхеишьартә ҳаҟам!

Алжири Туниси рыбжьара убас мышцәгьак ыҟан, ажәҩан акы иархәашазшәа акырцх илеиуаз нацәхыпк иаҟаран. Уи аҟәазра анаҩс убас иҿадды илеиуан, аӷба апалуба кылнатцәома уҳәартә, иахьықәкшоз абжьы гәытҟьагаха. Адәы ааацәнакылар ухагәҭа зкылнамтцәахрыз! Алжири Туниси ӡахәа тәылақәоуп. Уи адагьы ашәыр, ацитрус – апхастҭа ҟанамтцакәа иҟам. Алипси рыбжьара шьацпштәыла ишәыз ҳпалуба иҟәашӡа акырцх ықәжьын, амшынгьы иаҳа-иаҳа аӷыгкра иаҿын.

Алжиртәи ателехәапшра ҩ-францыз кинофильмки здаҟамыз амулькконцерти ҳнарбеит. Шаҟа иумори лафи рылоузеи, ҳшычҷоз ҳкьатеиахқәа птцәахьан.

Ианвар 13

Аҩнынтәи арадиограмма соуит амза жәохә азы Батым ишыспыло ала! Батым абаҟоу, ҳара ҳабаҟоу! Иабаадыруаз ҳарныҟәага хада ас ишеиқәыбгоз. Уажәы ҳусбартҭа анцьныр хада ишьақәиргәгәеит Сплитҟа ҳазлацо ала. Арахь амшын цас иауашәа ацәқәырпақәа шьтытцын, иббаӡа ихыршәтҭцыршәтҭуа, ацәқәырпақәа еигәыдтцо ҳаӷба рыма ихуп. Иахак смыцәаӡакәа иаасхызгеит. Зны-зынла убыс идыршәуан, аа, иаадырҳәит уҳәартә. Иҟанатцарыз, иуашәшәыроу, зхы иамыхәо ӷбак шыҟоу иҟоуп, иара ахала хымапсыма снаӡандаз ҳәа ицыркьхасуа амҩа иахьықәу иаарыцҳаушьап.

Аиашазы, асҟатәи миллион маат зыхтну ари аӷба шыҟатцоу ссиршәақәоуп. Шықәсқәак рнаҩс абаҩ ҷыц аанхап ҳәа сыҟам. Амшын азы иҟатцамшәоуп ишеибарку.

Ианвар 14

Сицилиа ҳавалеит. Амш пхны мшуп, амшын ҳахәлачҷоит ҳагәшәы ҟанатцошәа. Аамтҭа даараӡа игәыптцәаган ауп итаатиуа ишиасуа. Ателевизор ҳгәы ааннакылоит. Италиа апрограмма даараӡа ибеиоуп. Ҳкосмонавтцәа русура лассы-лассы иаҳдырбоит.

Амультфильмқәеи, аконцертқәеи, аспорти уҳәа закә ҭыхымҭақәоузеи. «Зитараа рҭаацәара» ахпатәи аҟәша аақәсцалеит. Уаҟа излеилыскааз ала, Маин Риди Жиуль Верни срыпхьароуп.

Ианвар 15

Ҳара ҳауашәшәыршьеи ҳамш аилгашьеи – насыҧ хәычык ҳлахьынҵазаап! Иахьа ахәылпазы ҳныҵалеит Италиа ашьыргәыҵа.

Салгеит В. Лацис «Зитараа рҭаацәара» ахпатәи ашәҟәы апхьара. Иҧшаатәуп иаанхаз даҽа 4-ҟәшак.

Абар шьҭа хымшуп аӡәаӡәала ахьҭа рылало ахьыҭҟәиҭра иаҿуижьҭеи ҳауаажәлар. Саргьы иаасыдгылеит, спынҵа ҭәаны ицоит, аимсара, аимсара, аимсара. Ҳҳақьым уажәазы акгьы узиаҳәом, деилахоуп.

Ианвар 16

Адриатика, иҟәызгаӡа иӡианы иҭатәоушәоуп иштынчу. Абар ишьартәагоу ҳамҩа уажәшьҭа ижьазар аҵыхәа аанаҳкылартә ҳааит.

Ианвар 17

Аҩымшк рҳәаа инақәыршәаны Сплит агәашәқәа ҳнырҭысын, ашҭа ҳанҭалеит. Слалбаан, снышьҭалоны акапдан ателефон дасит, уҩеи, чаик ҳнахәап ҳәа. Акыс, ахьиҭҟәиҭра, аимҳәа-еимсара, аҵх цахьазаргь сҳәан сыҩхалеит. Итәан аҳақьыми, амеханик еиҳаби, иареи ачаи ыжәуа. Саргьы сыхәҭаак насымҵаргыланы слатәеит. Акраамҭа ҳаицәажәон, акапдан дрылацәажәон ари агәашәқәа рҭысра шыцәгьоу аазырпшыша ажәабжькәа – шаҟа ҕба зҭымскәа аҟәара иагәыдлахьоу, аӡы ацарҭа апан ақәшәара шыцәгьоу… Ус, ҳчаиқәа аажәын, ҳаипыртцқәеит.

Ашьыжьымҭан телефонла ҳаицәажәеит азауади иадро-агенти рхаҭарнакцәеи ҳареи, ирҳәеит 10 саатк рҟынӡа ҳашҟа ишааиуа ала.

Урҭ рааира ҳазыпшны ақалаҳь аҩны храқәа ҳрылапшуа апырсал ҳшахагылаз, амш аҽеиҭанакуа иалагеит, иалагеит амшынгьы аҕыгра. Ҳашҟа амҩа иқәлаз ркатер аабартә акыр иааскьан, аха рышьҭахьҟа ихынҳәит, ацәқәырпақәа иаармышьҭит ауп. Ус ақәа-анаатә пшатлакәха еимаҩеиматцәан иааҟәлеит. Еилка-ауп иахьатәи ҳусқәа шбашоу. Акапдан ахьҭа ҕәҕәа илалан дышьҭоуп, илакҭа узытцампшуа амца иҽаҳәҳәы, апхыӡ-баа илнаҳәо. Сара аҳақьым исылеитцаз агәыри спынтца иҭишьыз ахәшәқәеи уҳәа сбаҕьаӡа сыҟоуп, исыӡбеит ахәылпазы аиҿцәажәара мҩапызгарц. Аеки-паж иреилыркаатәуп ҳазҭааз атәыла аҭоурых, уи аеко-номикеи, аполитикеи рҭагылазаашьа.

Амш лагон ацгәы цсы дәылганы иузкамыршәуа, сара аекипаж еизганы рыҿцәажәара саҿын. Ус, апсҟы аҟнынтәи авахтатә цхыраа скиперла адырра ҟаитцеит «абоцман абакахь» – ҳәа, иаргьы дҩагылан дце-ит, изакәхаришь аасгәахәт, аха залгарахь снеихьаз сажәабжь анагӡара саҿын. Ус, акапдан итцәаабжь аагеит, аха икьатеиқәа играпытцәтцәеит ҳәа ада ҽак узымҳәо, – абоцман абакахь ирласӡан ҳәа. Уи итцәаабжь зегьы ҩышьҭнарпеит. Минуҭкгьы ныбжьымсыцкәа еиҭах аҳәҳәабжь. «Дабацеи абоцман?» «Аелектрик абакахь», «Амеханик амашьынахь», – инеишьҭалт абжьқәа.

Сымшьамба сыжәҩахыр инҭарпаны сыҩдәылтцзар, абар ассир. Ҳаҕба аҟәара иқәнажьырц ахәыц ауп иагу. Сгәы нҭыпсааит. Апрожектор, алашара злыҷҷоз атцх-лашә иалатцәиуаз ақәа цыраҟәа ипҟыш-пҟышӡа, иулаҟацап ҳаҕеиҭа! Апсҟахьы сныҩнашылеит. Акапдан деикәтцәашо аҟәара ҳазладтцшаз акомандақәа рыҟатцара даҿын. Амашьына аус арун аҕба пхьаҟа идәықәнатцартә, егьи, зезызнымкылаз, апырсал ашьҭыхра иаҿын. Аҟәараҟынтәи арадиограмма ааит апырсал иннамкылакәа аҟәарахьы ҳашхықәнажьлоз збаз апорт надзораа рыҟнынтәи.

Абас ҳаҕба «Сухуми»-и ҳареи иара ахьиз илҭархәаша, иареи ҳареи наунагӡа ҳнеипыртцырц апсыкоуп иааҳагхаз.

Ианвар 18

Сплит. Ашьыжь аԥсабара ааԥын-цәа хаа аҟәнышьшьы, амшын саркьоушәа еишьылӡа иааҿыхеит, иацы мшыбааԥсык ыҟан ҳәа узымҳәо. Иҵьашьатәытцәҟьоуп. Ишырҳәо еиԥш, абнахь ак ԥсызар? Аа, издырит, издырит! Иацы аҳақьым Никәала ахалаҭ шкәакәа ишәитцеит!

Иугославиа анагӡаратә вече ахантәаҩы Џьамал Биедич данҭахаз иамшуп. Ицқьаны ҭыԥх иахьаҿены дҭахеит. Ҳара жәаҩык раԥхьатәи агәыԥ рыԥсадгьыл ахь рдәықәтцара азыҟатцара ҳаҿын.

Амра жәхьан еиԥш иҩхалахьаны абаӷәаза ахаҭарнакцәа ҳаӷбахь ихалеит. Атаможникцәа ҳмеханик еиҳабы имагнитофон «Баракуда» адекларациа иҭаҩымкәа иахьидырбалаз аҵҭәы алырхын, аха нас артелкахь, акәацтә камерахь иганы мҳәырла идырҷабит. Уи, иахьынатцыслак хҟьаԥҟьа згым ауаҩ, ссиршәа иубаша, Европа агәҭа, Гамбург, Кореатәи амагнитофон аԥшаара мацара зыԥсоуи, аахәаракәым!

Уи ааихәаанӡа, О. Бендер ҳәа ҳзышьҭаз, уи анааихәа нахыс хьыӡ чыдас ихьӡхалаз Баракудоуп.

Аҳәаакәа иаадыртыз дара ркатер ала акаԥдангьы, амеханик еиҳабгьы, саргьы ҳаӡхытцит. Азауад аҟны ауаа иаабац, ҳазбац Врандичач, Кукич, Фирич, Мелетич уҳәа доусы изҿыц иаҿуп, ишыҟац иҟоуп.

Акызатцәык, сгәы иалсыз, хрегистрцәа руаӡәк игәы пжәаны дыԥсит. Уи, Голубев, дарԥыс бзиан, изларҳәоз ала арыжәтә мыжда иҽадицалацәон.

Ҳара ҳаӡхытцра иарласит асқьалахь анеира. Асааҭ хԥа рзы абаӷәаза ҳтагылан – ақалақь агәҭа. Егьырҭ ҳусқәагьы ицәгьамкәа рышьаҭа куп. Еилкааны ирыздыруамызт ахә зшәараны иҟаз. Ахәԥса ашәаразы еитцахара шыҟамло ала агарантиатә шәҟәы раҳтан, рышьхәа иқәтцәиааны аусура иалагеит. Ақалақь сахьналс-аалсыз сназхәаԥшыз аҭыԥхацәа ԥшӡақәа уҳәа дгьылтә ԥсҭазаарак агәхьаагара сызтцыснлоуп ишыҟоу. Ишакәхалак, амшынуаҩра зегьы иреиӷьушәоуп ишызбо аԥсҭазаараҿы. Ҳәарада, уаназыԥшу иумбац абара, иумаҳац аҳара – аԥсҭазаара

агәахәара унаҭауеит, игәахпҵәагоу аӷба аҩнутҟатәи ахаҿқәа ухы-угәы ахдмыршәар.

Ианвар 19

Ҳмеханик еиҳабы Гурам иацакәын имшира, аха иахьа иазгәаҳҭеит. Ишԥазгәаҳҭеи? Акапдани сареи ҳлеидтәалан, ашьыбжьон ҳнеибаныҳәақәеит. Нас, амш ақәа шауазгьы ақалақь ахь ҳцеит. Хәылԥазынӡа ақалақь ҳалан. Ахәылԥазы аӷбахь ҳааит, аха сыԥсы снанамго скараха.

Ус Белградынтәи иааз В/0 «Судоимпорт» ахаҭарнак Глеб Виктор-иԥа Евтихиев сплиттәи иҩызцәа Бородин Владимир Иван-иԥеи (егьи дысгәалашәом) ҩхалеит. Аҵх акыр инаагеит. Глеб Виктор-иԥа зыҿцәажәара, ззыӡырҩрра аинтерес злоу уаҩуп. Уи иԥсҭазаараҿы дзынҟьа-нԥахьоу рацәоуп, дахьнанамгац, иимбац маҷуп, Ефиопиеи, Сингапури, Филлипины уҳәа комета-ла дахьымнеиц, машәырла аҟәара дахьықәнамыжьлац, ауаа уаҩжьыфаҩцәеи, абынуааи дызланамгалац, дызцәымцац арбан!

Иҩызцәеи иареи наскьаагарц акапдани сареи ҳрыцны апшаҳәа ҳнавалеит. Араҟа инхоз иҩызцәа ауишьҭын, рыҩныҟақәа ицеит. Ҳара ҳахҩык ҳшеицыз иажәабжь ҳаннанагаз ҳамбаӡакәа исасааирҭаҟны ҳнеит.

– Уажәы араҟа, сара сҟны, фырцьанқәак аанаҳкылап. Ҳажәҩақәа инапқәа рыҵданы, деиҩаҳаҳа дҳабжьагыланы администратор иҭыԥ ҳнадгылеит.

– Сномер ацапха.

– Иарбан номеру? Уа ауаҩы дынхоит.

– Уаҟа сымаҭәақәа ааныжьны ахәылԥазы сцеит.

– Иужәлоуи?

– Евтихиев.

– Ус аӡәгьы дыҟам. Араҟа иҩнаҳцеит ФРГ-нтәи атуристцәа иаҳҭааз.

– Нас сымаҭәақәа?

– Абарҭ ракәзар? – сумка хәыҷык аакнихит.

– Ахаҭоуп. Иҭабуп, абзиараз, – ҳандәылтцын, аӷбахь ҳааит, ҳазхарагьы ҳаицәажәеит.

– Бабатәиу, бабанхои? – илазтцааит иааҩнашылаз ҳхәыҭаҩ.

– Сароу? Ҳәаанхытцтәиуп, – лҳәеит.

– Иаба, иабантә?

– Баҭым, Баҭымтәуп.

– Адәыҕба Асовет Еидгылахь иқәтцуеит ҳәоуп ФРГ адырра шыҟанатца, – ихаирҭәааит ҳфилипин.

Ианвар 20

Амш ааҟәымтцзакәа акәаура иаҿуп. Ашьыжь азауадахь ҳцеит ҳшыхҩыкыз: акапдан, амеханик еиҳабы, сара.

Ҳзыпшьаз ҳан лхатца идкылартаҿ акониак ҳнаҿыхәо ҳаштәаз, иара ихаҭыпуаҩ Кукичи иареи ҳашәзызырҩуеит ҳәа идәылтцны иааҳадгылеит.

– Шәнаҳапхьарц ҳааит, шәанеипшхо.

– Уахатцәҟьагьы, – наҳаҭаркит.

Уиакәын, ҳтыпахь ҳхынҳәит ҳеазыҟаҳтцарц. Ашәҭқәа, ашоколадқәа, ашампанҩқәа уҳәа, рыҳәасақәа рзы аҳамтақәа. Акыс, ҳан пшьа дыхьшәашәаӡа даҳзышьтуам.

Акапдан икаиутаҿы ҳаишәачара еиқәышәшәа ирхианы ҳарзыпшуп ҳасасцәа. Ари «ҳҳәаанхытцтәи» ҳхәыҭаҩ дычмазаҩхан дышьҭоуп, аха уи акгьы иапырхагам. Аҕба ахаларҭа, албаарҭа уҳәа алашарақәа рхаҷҷоит, авахтатә цхыраaҩцәа ргәырҿантцоуп.

Абар асааҭ ааба рыбжа – ианеибаҳҳәаз аамҭа. Аиллиуминатор ҳалагылоуп уажәы-уашьҭан рмашьына ахаларҭа ианбаадгыларишь ҳәа. Арахь амш цас иауеит, ҿааихак амам. Машьынак ааҳавалацыпхьаӡа ҳлымҳацәқәа ҩкәацәхоит – ракәхарымашь ҳәа, аха ахаларҭа ианынавҟьалак илеиқәтәон. Арахь афатәқәа ихаргалаз рыфҩы ҳдыргылом, ҳажәӡы аауеит, ари аипылара иақәгәыҕны иахьа ачгара итцоу ауаа!

Асҟак иагхарымызт, ирыхьзишь? Иаару-имаару? – инеимтцаҳк-ааимтцаҳкуеит, аха макьана ҳгәыҕрақәа рҳәаа пымтцәацт. Зны ателевизор ҳнахәапшшәа

ныҟаҳцауеит, зных – амагнитофон, аха ҿеаҳзыртҵынчуам, абар шьҭа иара аԥсаатҟгьы ахьыҟалаз.

Ус, ателефон абжьы гоит. Зыбжьы газ атрубка аақәиҵаанӡа, – иааит, –ҳәа акапдан иплашьч кынпаа дыԥнҟьеит, саргьы снаишьҭалеит, егьи, усгьы ишлиапа шьҭкәыцәаа дыҭҟьаны дыԥхьан, рапхьа ирцылаз апхьахә ирҭашашәа.

Ҳаижәхысны ҳлалбаазар, ҳвахтатә цхырааԥ Солоинов илаҳәыз арбаӷь еипш дыхкәахӡа иманы дааиуеит ҳара ҳсудоимпорт ахаҭарнак Папугаев ипҳәыси иареи. Агәҿыӷь р̄еацәыргарц ахәылпаз акинофильм инахәаапшырц иааиз ироуз аҵылара иаргәырӷьан иалапсхьан, ҳара ҳгәы иҭамыз, ҳхы иҭамыз ауаа рпылара зшьа артәаз ҿыбба-ҿыббаӡа ҳааилахеит, егьи ҳвахтатә цхырааԥ Соловиов мықәшәатәык шихьыз идырын, дышхаҳәхара дхаҳәхахьан.

Урҭ хылапшра рзызушаз аԥызцәа инрыҭаны ҳаиҭаԥхалан аиллиуминатор ҳнылагылахит иҳахьыз пхашьаны, зышьҭра изхымлоз ауаа. Сара сызлапшыз асахьақәа ачча зыздыртцысыз сыччабжь даргәамҵуан «Дуче» (уажәы усоуп хьызҷыдас имоу ҳ-Вахтанг).

Ус заҳиҭқәиҭ еиқәаҳаны инкахәыцуа еидтәалаз агәырԥа ҳагаӡар ҟаларын ахышә санынкылыпш иааҳатцагылаз амашьына сылапш нақәымшәар. Врандичичи Кукичи рыҳәсақәеи дареи рааира убасҟак ҳарлашеит, ирлахҿыхгахеит, аԥыза збахьада!

Уи аиуара-еиԥызаратә еиҵылара гәырӷьахә агәеизҳаратә ԥаӡара аманы имԥапысуан дара анца ашьҭахь, ҳаргьы ҳзеипыртцыр. Аха ашьа ицаша ада иалагылом!

Ҳахԥык ҳаԥхалан ҳлеидтәалон еипш, Џьони ашә ихы аакылеикит ишәыгу-ишәыбзоу акрыҟоума ҳәа. Уи, ҳартелка итцагылоу Џьони, амыждарақә фырцьанк неисыркуан.

Уи деимакны адәылеибацараҟны икылнагеит.

Ианвар 21

Иахьак ахыхь сызтцысын, схахәда ахыртәа ықәжьышәа, исызмыртцысуа сышьтоуп, амш шеиқәызц аиқәзра иаҿуп.

Иаха акгьы рмыхьзазшәа иҿапха-ҿаччо ателефон иcзасуан акапдани амеханик еихаби Иадроагентство ахь уцарц утахзами хәа. Ари хыхь еихәладырччоз ахаҿқәа ирытцатцәаху сара сеипш зегьы ирдыруандаз!

Ианвар 22

Амҿыша. Сплит. Ашьыжьымтан азауад аҟынтәи Пачич иааигаз автобус ханталан, хаман аҿынанахеит. Уи, аекскурсиатә биуро ахатарнак Циноти Невен, амашьына аҿшынанахаз ақалақь атоурых ахәаара дналагеит. Уи иҿыцыз, исзымдыруаз акгьы ихәомызт, аха убас ибзианы еитеихәон, изызырыҩра ааугәапхартә. Ари Невенгьы иеитеихәоз тцыпхтәи аекскурсовод иеитеихәоз акәын, избанзар излацәажәоз Долмациа атоурых акәын, уи тоурыхкоуп иамоу, хара хаҟәатәиқәа реипш доусы ишитаху еипш атоурых шьақәдыргыломызт – срытцашьыцуан.

Уажәтәи хамҩа Кркатәи азыршәрақәа инадыркны тцыпх санысхьан, изыҩхьан, уажәы реитахәаара салагом: Амала ҿыцс еилыскааз Сплит (Аспилатос) ажәытә қалақьқәа ишреиуоу, уи ижәытәзатәиу ақалақь Салона азааигәара ишҿиаз ауп. Салона иахагылоу ашьха Козиак абырзенцәа рыцьмақәа ихыршьааит. Убри ауп ахьзгьы ацьма ахьз изадхәалоу. Ацьмақәа анырхиижьтеи уи мац-мац аинылара иалагеит. Уажәы иубартә иҟоуп 800 метр рыда ихаракым ашьха ахагәта агьашра аиатцәара аҿаланы ишҩеиуа. Иара ажәытәзатәи ақалақь Трагиргьы ацьма аҟнынтәи ауп ишаагоу.

Хгьежьны хшаауаз хамҩа абжара Саларистәи аресторан аҟны ххәы рхиан, аипш қьафура мап ацәызкуадаз! Аҩы иаанартуан хҟазшьақәа. Иаххәап, Биутнер. Иижәыз зхы иасыз апссаҩ, Романазеи иареи каиут-компаниаҿы

еиҿаҳәны, зҵаара хадак рызбозшәа, ишеиҿабарбаруаз сыҩнашылеит. Итәоуп егьырҭ аҩицерцәакгьы, аха азә ибжьы рылеигаларцу!

– Иарбан проблемоу ишәызбо, Иусуф, уца уҭыԥахь, аԥсшьара уҭахуп, – неидысҵеит аԥссаҩ.

– Уара угхакәа рырҽеира, рхарҭәаара саҿуп. Есымша мчыла, қәыгәгәарыла ауск әа рызбара ҟалом тәа, – ныҟаиҵеит сыдҵа аҭакс Биутнер.

– Оо, уи аҭыԥгьы уԥшааит! – иаацьеишьеит аштурман еиҳабы.

Ус, авахтатә цхыраа ҩ дааҩнашылеит ҩыцьа асасцәа халеит ҳәа. Сыҩдәылҵит. Судоимпорт ахаҭарнакцәа ракәын. Урҭ рыҳәсақәеи дареи акинофильм иахәаԥшырц иааит, аԥсшәа нараҳәаны снықәгьыжьуаны, исышьҭагыланы иҩдәылҵыз Биутнер аҭамзаара шьҭеиҵеит, иҿыҵыҩрыз ахьыкшоз ихаҟны инеизар акәхап. Уи, ацәыҵацәажәара злоу ауаҩы ҟәар-ҟәар, иҭыԥаҿы иртәаара шалыршахо днызҿыхәаз арыжәтә шԥеиханаршҭи!

Ианвар 23

Иахатәи ҳбанкет ашьҭахь, зыблақәа зхагәҭахь икылцаны, ҳара ҳзеицәада, акаиут-компаниаҟны атәара зҳаҭәашьами ҳәа иқәгылаз Попови Прохоровичи иахьа рҽырԥсны, рхабарк ыҟазам. Попов, зхы асԥирҭ ҭыршоу, ихы анеилгоу ҳәа аамҭак ыҟазам, аха егьи «Деребасовтәи арԥыс», сара зықәрахь инеихьоу, ишԥыкәыз сыщдәылырцоз ҳәа дықәгылазаап.

Аллаҳ, аллаҳ, иумаҳара, иумбара иҟоузеи! Азәы шаҟа нитцуа аҟара аҟәышра, адырра иоуеит, аҽазәы – абзамыҟәра.

Арҭ аҩ иҭацаланы иукызар ауп акәымзар, иуҟажарцу!

Ахәылԥазы Пачич дқьыԥаха дааит аверф апрезидент ишәзааиҭиит ҳәа акапдани амеханик еиҳаби сареи ҳзы х-еилаҳәарак иманы.

Иара дындәылҵны дцаанза акылԥш-кылзырҩцәа изҵыргалак иҟоу рылаԥш нақәдыршәарц ҳашәваз

тдырхааит. Акапдан имҳәа-имырза ашьыбжьоншәа индәылгәгәаны ицаз ааилашәшәаанӡа дкылымсӡеит. Арахь, аусуцәа, амашьына ипхастахаз ацилиндр еимырхын, аибытарада ус амамкәа еиқәыршәаны ицеит. Иахьазы ФРГ-нтәи ҳаирпланла ацилиндр ахәтақәа аартиирц ҳәа акәын ишаадыруаз, хабарк ыҟам. Аа, аитцархага замана. Уатцә ашьыжь ианыҟамла ҳусқәа башахтоуп.

Ианвар 24

Амш алахь еиқәуп.

Ашарпазы амеханик еиҳабы азауадахь дцеит, акапдан – агенство ахь.

Агбаҿы тынчроуп, рҿырпсны рхы цәырыргаӡом ҳмаргьапалцәа зтыпаҿы иртәоу.

Стыпаҿы сыштәаз авахтатә цхыраао оыцьа иманы дыохалеит.

– Малахатко, – иҳәан апхьа игылаз ауао тәы, кыр иныкәсхьаз, инапы аҿааирхеит. Егьи ацәхрыц хаҿеидшәыла иихәаз сзеилымкааит (ижәла), ҳлеибартәақәеит.

Урт Трагир адок рыдыркылан, Мурманскҟа гатәыс ирымоуп, аха амш аилгара иазыпшуп апрельнӡа. Инхоит Трогир асасааиртаҟны. Малахатко дкапдан-наставникуп, иуаоыбжара дтысхьеит – 65 шықәса дыртоуп. Ажәакала амшын-жәытә қәыцьмоуп. Егьи дзауадуаоуп. Ҳара ҳвалиута-финанстә еилкаареи иареи аокеан ҳабжьоуп! Уи зегьы араҟа рыхәқәа шпамариоу ҳәоуп дышрыхәапшуа.

Ҳаштәаз акапдан дааит илахь еиқәны, ФРГ-нтәи ҳаззыпшу ахәтақәа 27-нӡа иҟалаӡом ҳәа. Уи ажәабжь хьанта ҳазегь ҳгәалаҟазаара бжьнахит, аха иҳамчузеи.

Ахәылпазы акино ахь ҳцеит, иаабеит ихыдоу амалуао дахькылнаго.

Ҳхынҳәны ҳагбаҟны ҳанааи, ателевизор иаҳнарбеит даҿа америкатәи кинофильмк.

Иац Пачич апрезидент ихьӡала аҳамтақәа иаҳзааигаз, амеханик еиҳабы итәы амотор ицәблын, Пачич илымҳа

иҭаирсзар акәхап, даан иганы иҵсахит. Ҳаҳәсақәа рзы урҭ иреигӡу ҳамҭас иҟоузеи – ашәырӡқәа рылхга, афатә хкқәа рыҟаҵага хазына!

Ианвар 25

Иахьа ҳақәтцырц згәы иҭаз ауаа ҳабаҟоу! Ашьыжьымҭан акапдангьы, амеханик еиҳабгьы, саргьы азауадахь ҳцеит. Актәи аетаж аҟны итәоу аспециалист-цәа рҟны ҳнырҩнашылазар, ашара иатцагыланы ауатка ажәра иаҿын – ҳарпырхагахеит.

Азауад адиректор Етирович излаҳаиҳәаз ала, Германиантәи ианвар 27 рзы Загреб иаауеит. Уажәы хадара злоу уи Загреб иахьаауа еитцамхартә аҟатцароуп.

Ашьыбжьон сасра ҳназыпхьаз Етирович ишҟа аца-ра аҽазыҟатцара ҳаҿын. Сара тцаҟатәи маҭәала аванна аҟны схы-сҿы рыцқьаны аҽрыцқьа-еызӡәӡәара сшаҿыз ателефон абжьы геит. Сышьҭаларҭаҿтәи ателефон шьҭысхырц сыҩдәылтцзар, наҟтәирахьтәи акаиутаҿы ҩыцьа адиван иқәтәоуп.

– Оо, саҭамзааит! – сҳәан, ҳабжьара иаартыз ашә аркрагьы сҽазымккәа (ахацәа сзырцәыпхашьарыз) атрубка аақәсхзар, авахтатә цхырааҩ иакәын, асасцәа шсызҩеигаз акәын ииҳәоз.

Сҽеилаҳәан сааин, аҵсшәа неибаҳҳәан, ҳлеибартәеит.

– Сара абни шәнаҩстәи асқьала иадгылоу аполиак буксир-еиқәырхага сакапдануп. Иара ахьӡтцәҟьа «Корал» оуп, аха ҳара «Апонтер еиқәатцәа» ҳәа ҳашьҭоуп, – даачча́н, акыр зҽаазраҕахьаз ибырфын хахәапшьра инапы налишьит. – Ари сыцхырааҩцәа дыруаӡәкуп, – днаихәапшит зжакьа еиқәатцәақәа еинчыла иватәаз арпыс ҭәы наӡааӡа.

– Абаҕәаза аштa ҳшааҭалаз шәыгба ҳалапш накәшәеит. Исыҳәеит сымшынуаа асовет кинофильмқәа рзы сышәзаарц, – даасҿапшын, – ҳаргьы ицәгьамкәа ишәҳарбаша акинофильмқәа ҳамоуп! – ҳәа нацитцеит.

– Иарбан мапкроу, шаҟа шәҭаху гәахәарыла, – наиаҭаскит Казимир Арашкиевич.

– Ус шакәхоз агәра ганы сыҟан. Полиак уарашк ҳнахәап шәгәы иацәымгымзар? – ибла ҕрақәа разза днаихәапшит иꙩыза. Егьи ианбеиҿытҟьаришь ҳәа дтәазшәа али-пси рыбжьара ипартфель иаатиган, бытлыка-бытлыкак ааҳамтцаиргылеит.

– Сыпшәмара сымшәымхын, шәара шәсысасцәоуп, – сꙩеихеит џьара акы аарызцәырызгарц. Арахь атцәы сахатәоушәа сыҳәцымыцуан, уажәы-уашьтан ианбасыпхьои ҳәа.

– Мап, мап, уи псыхәа змам усуп, – слықәирҕәҕәеит стәарта. – Акыс, избоит џьара цатәыс ишумоу.

– Ииашоуп, изуцәыззарыз, – иасҳәеит аусқәа зеипшраз. Ҳкиномеханик Галкин сипхьан иасҳәеит аꙩыза даларпшны, шаҟа итаху акинофильмқәа иитарц.

– Ауараш мацара тцасым, фырџьанк-фырџьанк ҳаибадырраз, – ицьыба иаатигеит акониак, – нацьнатә ҳаибадыруазшәа, убла дтәыцны дхыршәлазар дузхымхуа дыҟан исыдтәалаз Казимир.

Ус, амашьына пшуп ҳәа ателефон зыбжьы газ ныкәсымтцацкәа, уаала ҳәа акапдан сышә даалагылеит.

– Шәеибадыр, ари ҳкапдан иоуп…

– Оо, кеп, Казимир, «Корал» акапдан, – дꙩагылан инапы аҿынаирхеит, – ҳаибадыруаз, – фырџьанк акониак аҿынаирхеит, – шәшыццакуа збоит.

– Уажәы ҳаикәшәашьеи ҳаипыртцшьеи маншәалам, аха тынч ҳазлеидтәалаша мꙩак иаарласны илаҳхып, – насҳәеит апхашьара итагылаз ауаꙩ, аҕба ҳанлалбаауаз…

…Амилат-цәа зхаз аресторан «Еро» иҟәбаҟәшәо иꙩнатәаз ҳнарылс-аарылсуа иаҳзыпшны итәаз аꙩызцәа ҳнарыдтәалеит. Фатәы-жәтәы дасу иитаху, аха иҟапшьшьза изны ҳапхьа иаакәыртцаз асыс ҳлахыпсаахьан. Уи ҳназыпхьаз апшәмацәа апсы штаз иааганы иддырҟатцеит аресторан аҟны. Араҟагьы «живили» ҳәа инеинҟьаны ажәра ада ныҳәаҿа ыҟамызт, дыҟамызт тамада. Вахтанг Давид-ипа акыр иҿыназикҿыназикын, аха илытцшәадан.

Амра амшын илхыкәгылон ҳбаҟысаҟуа ҳаҕба ҳаныꙩхалоз. – «Корал» акапдан кораблла адырра ҟаи-

ҵеит дшышәзыпшу ала, – иҳәеит авахтатә цхыраацә ҳахьааиз.

Асасдкыларазы зыԥсы ҭызхуаз Казимир ҳнеира убыс деигәырӷьеит, иаҳзиура, иаҳзиҳәара изымдырыуа.

Кок[5] дықәгьежьаан ҳаматц иуан, ҳамнеир агәҿыгь дагашазшәа.

Уи, сара исықәлоу, 25 шықәса амшын ихыз ахьшьыцба, ааигәоуп 16 мзы инеиԥынкыланы адунеи иакәшоз ибазатә баӷәаза Гдинна данкылсыз, аха арахь Сплитҟа аатәыс ианиқәшәа, аекипаж ркапдан дкармыжьит. Казимир дызмыԥхьац шәҟәык, изымдыруа шәҟәыцәык дыҟоуп ҳәа сыҟам.

Уи Пушкин иажәеинраалақәа инадыркны ажәеинраалақәа ҿырҳәала иҳәон. Икаиута ҭәын шәҟәыла, аполиак бызшәа, англыз бызшәа уҳәа – иуҭаххалак. Аекипаж 30-цәык ахьыҟоу, 20-цәык коммунистцәоуп. Иара ихаҭа апартиа далырцазаап иполитикатә еилкаара иахҟьаны. – Уажәы, – иҳәеит уи, – капданк иаҳасабала акәац зыҟами, изыҟами ахшхыртцәы ҳәа иансазҵаалак, ақәра рацәа нышәтцырц ауп ҳәа нараҭаскуеит, уаҳа исҳәои? – ихы инапы нықәшьны дааччеит.

«Корал» алым еиԥш агәышԥы ргыланы, ҳаи ахьырҳәо, ахьышәҭҳәа ишнатцҟьара игылоуп, уи згәы-зшьамхы иныҟәнаго аҿатцахәы амш цәгьа баапс иалазыԥшаауа, саатк 18 миль иласуп, иаҳхысыз ашықәс азы мацара иҭахоз аӷбақәа быжьба рыԥсы еиқәнархеит. Еиқәнархо ӷбацыԥхьаӡа иара ныҟәызгаша моу, аӷба ахәҭеи иақәу аидара ахәԥсеи неилатцаны 50 процент аиуеит. Абар 20 шықәса ҵуеит адунеи аокеанқәеи амшынқәеи иҭахараны иҟоу аӷбақәа еиқәдырхо ирхуижьҭеи, аха икәеикәеиуа, иахьа ҿыц аӡахьы иларышьҭызшәоуп нап шадкылоу.

Иара Казимир иажәақәа рыла иуҳәозар, «атәым пҳәыс леиԥшоуп ҳшахәаԥшуа!»

---

[5] Кок – ахәыҟатцацә

Ианвар 26

Иахьа заагьы сымгылеит. Сазхәыцуеит иаха сшыцәаз «ҳуалафахәы аама» ҳәа алашара аркны исазтцааз ауаҩ иааира змааноу.

Ашьыжь амш ууаигәырҕьаратә иаахтызшәа ныҟанатцан, аха иазынамыгӡеит. Иахьак ҭынчроуп, аҕба сагьлалымбааит. Иахьатәи амш акгьы иалаҳәаӡамкәа ицахьоу амшқәа ируакуп, аха уатцәтәи иаҳзаанагараны иҟоузеи?

Ианвар 27

Иахак Попов ишшыпхьыӡ сшазхәыцуаз иаасхызгеит. Иудыруеи диашазаргьы. Исықәнагоуп, дзаҟәысхи асцирҭ ажәра! Зыхшыҩ асцирҭ иабылхьоу, зшьа иалалахьоу даҟәухыр, ашшракәым, еицәоу ҟаитцар иуҳәаран иҟои!

Уи акоммунистцәа ирзиҩыз «иаарту асалам шәҟәы» аҟны иҩуеит сусушьеи схымҩапгашьеи шигәампхо, сызтцаара ишахәапштәу... Ииашоуп. Ианаамҭаз иҭып дықәтцазар акәын, аха усҟан абаӡӡеира ҟасымтцоз! Арахь амш еиқәыӡуеит, ҳтәоуп Германиантәи ахәҭақәа аҳаирплан ианбаҳзаанагои ҳәа. Уажәазы, ахәылпазы, асааҭ 5 рзы иҟалоит ҳәоуп ишышьақәыргылоу.

Ианвар 28

Иацы ақалақь ахьынтәи ижәны иааз рацәажәарала сусура амш иалагеит. Арациа аначальник Тодарчук, зҩызцәа змааны ақалақь ахь ицаз, ахәылпазы ракәӡамкәа икылсит, иагьанбахьӡеи аауҳәартә.

Аҳәа аныҟала, агәам, аҳәынтцәа ҟалоит ҳәа иагьа рҳәозаргьы ишпаиашоу. Николаи Тодарчук акраамҭа инеипынкыланы апсызкцәа рыҟны иусура шпеиныпши, ишпеихалеи апсызкцәа рцәа. Ус иусура акы узазҳәом, уи ихыхьчагоуп.

Егьырҭ, Иусуф Романаӡеи Шота Читишвилии, рапхьатәи дыдневальниуп, егьи делектрикуп, рҩыцьа-

гьы зуаҩыбжара иахысхьоу, иныҟәсхьоу, иҭаацәароу, змоҭацәа ыҟоу, згәырҩақәа, зхьаақәа атцәца атца иҭазхәаҽуа уааук. Иусуф дмашьынаныҟәцаҩын, нас еиқәпарак, еисрак азын дҭакын, уи ашьҭахь усуҩпшааҩыс амшын дхылеит. Аха иҽызмидаз ацәқәырпақәа дырзымтцәахыкәа, акадрқәа рыҟәша иацәитцәахыз иҭакра-еилагаратә хҭысқәа нцәытцтцын, дхыган амшын.

Аха уи ихьыкәкәоз алаҕырӡ згәы арпшааз хәдыкәтцала дҳархынҳәын, ҳҭаацәара далоуп, уаҩ гәшаҭоуп, ипыхьашәаз ижәуеит, ипыхьашәаз дахоит. Ианижәлак дыгәҕәоуп, ианихыпсаалак далагоит агәҭасра, еиҭах агәыпшаара-ахыпшаара, алаҕырӡ! Егьи, аҩбатәи – Читишвили, изанааҭтгьы амшынуаҩрагьы инизеипшны дырцәыхароуп, аха иқәреи иҭаацәаратә ҭагылазаашьеи ираҳаҭырны игәшәа куа дааргоит, ишьҭоуп «апрофессор» ҳәа.

Арахь ҳамаҭәахәқәа рыбжеиҳарак ҳзааит, аха хадара злоу акронштеин ыҟаӡам, уи ада аус рнапы рзалакуам. Акапдани сареи ҳцеит Иадроагенство ашҟа. Ҳшыныҩнашылаз еипштцәҟьа – Германиантә аҳаирплан Загреб шәеидара аманы иахьааиз итәанхалеит, амшцәгьа иарпыруам, аеропорт аркуп, – наҳпыргалеит.

Уантәи азауадахь – издыруада џьара цхыраарак-цсыхәак ззыӡбо дҟалар ҳәа ҳцеит. Аха уаҟа иаҳпылаз Милетич иҳәеит апсабара аҿапхьа урҭ шымчыдоу, амш еилгар иахьагьы иаар шыҟало.

Ҳҳынҳәны ҳҭыпахь ҳанхалоны, ияаит Е. А. Малохотка ҩызак дицны. Урҭи ҳареи ҳаицәажәо ҳшеидтәалаз, амеханик еиҳабы дааҩнашылеит ҳамаҭәахәқәа ааргеит ҳәа. Ҳамҩа ҳақәлазшәа аҟара уи ажәабжь ҳапсқәа неивнагеит.

Ажәытә капдан Евгени Алексеи-ипа зыҿцәажәара хааз, зпышәа рацәаз, акыр збахьаз, акыр здыруаз идтәалара, изызырҩра акыр иапсан. Уи еиҳа иуадаҩу ауснагӡатәқәа акымкәа-ҩбамкәа иназыгӡахьаз, иахьагьы иаҳа иуадаҩу аусахь инарпхьо, араҟа иҳаздыргылаз (Трогир) изсо адок ду (30 нызқь тонн) идикылон, амш

дазыԥшуп, амш шааилгалак Мурманскӄа буксирла игарц. Уи инапхгарала имҩаԥгаз ари аҩыза аекспедициа хьантақәа руак 1975 шықәсазы иазгәаҭан агазеҭқәа рдаӄьақәа рӄны, иаҭәашьан аҳамҭақәа.

Уи аԥхьаӄа, 1962 шықәсазы далахәын «амшынтә џьашьахәтә» ҳәа зыхьӡхаз аекспедициа, Ленинградынтәи Одессаӄа адок думбеи агара (60 нызқь тонна). Уи ҩымз амҩа иқәхоз аекспедициаҿы хадара ӄазтцоз атанкер «Пекин» иацхраауаз абуксир «Пасеидон» дакаԥданын.

Санааи зҷаҷақәа хьааха изызцәыртцыз акаԥдан агәырқәа илатцо иԥсаагара иаҿын.

Ҳаззыԥшыз амаҭәахәқәа зауз аусуцәа рҽынеиҭак-ааиҭакуа аус шыруаз дыршеит. Атцхагәазы, шьҭалара санцоз, акаԥдан ихьаа еиқәтәаахьан.

Ианвар 29

Амҽыша. Аусура ишаҿыц иаҿуп. Адәахьы амш еиқәыӡуеит. Асқьала ҳшадгылоугьы анаатә ҳақәнажьуеит. Адгьылбжьаратәи амшын аҭра иҭытцуеит ҳәа амш аҭагылазаашьа асводкақәа рыдкылара иаҿуп. Уажәааигәа Амшын Еиқәа ацәқәырԥақәа ирхәыртәит Панамтәи абираӄ зхагылаз 4-ҩык аиугославцәа зҭаз ӷбак.

Ианвар 30

Ариабжьарак КПСС Ацентр Комитет декабртәи (1977 ш.) Апленум ҳара ҳуснагӡатәқәа ирызку апартеизара аҽазыӄатцара ҳаҿуп. Акаԥдани сареи Иадроагенство ашӄа ҳцарц ҳахьлалбааз акырцх ҳаақәнакын, раԥхьа ҳанзықәшәаз, аҩызауад ахыбра ҳныҩналеит. Ҳшыныҩналаз ателефон ҳасит амашьына ҳзаарышьҭырц. Уаӄа ҳусқәа ҳрылганы ҳанааи, азауад ахаҭарнакцәа Виноградови Дворовенкои уҳәа ҳҭан. Азауад ахаҭарнакцәа иӄартцаз анаԥхьарала, азауад аресторан аӄны шьыбжьхьафара ҳаман. Арыжәтә усгьы дара иржәӡом, Виноградов акыр иҽынанишәазаргьы уаҳа ҽадцаларак ыӄамызт.

Амш иахьа уаҳа ҿааихакк ҟанамцеит. Уаха ҳзықә-ҵуазар ҳәа акәын, аха уатҵәахьы ииасит. Ҳазыпшыхп уатҵәтәи амш!

Ианвар 31

Ашьыжьымҭан аҩызцәа сыхәмаруа ирасҳәеит иахьа ҳақәымҵыр сгәы пжәар ҟалап ҳәа. Сыҩхаланы сажәахә сшадтәалаз, сгәы еимырхха акы иааннакылеит. Абар, уажәы-уашьҭан аҭра инҭшәап уҳәартә сыпсы сзеивымго сҟалеит. Сҩагылан нитроглицеринк нысҿасыршәызшәа ныҟастцеит, аха уаҳа умпсит. Шьыбжьхьафара иаамҭан, издыруада акы снацҳар еиӷьзар ҳәа слалбаан, аха уи-гьы башан, аҳақьым илымҳа инҭысшьит. Николаи уажәытцәҟьа ушьҭалароуп иҳәеит, уи имҳәаргьы сабацоз, сыҩхалан снықәиеит, исиҭаз атаблетка ҩеижь ҟьаҟьаӡа сыбз инатцатцаны. Сахьхәыццәаз сгәы иасу, сыпсрымашь ҳәа ахаан сгәы иҭамшәацыз, аасгәахәит. Аҳақьым уажәы-уажә дсыдтәалон, еиқәымтәошәа аниба, ишысҭахымыз агәыр сылеитцеит. Минуҭқәак рышьҭахь, сыпсы исзе-ивымгоз иаҳа аҽааунашьҭит, аҩызцәагьы иҟалеи ҳәа иааҩнашылон. Амш адәахьы аҟи-мира ишаҿыз иаҿын, аӷба аҩнутцҟа аусура еилашуан, еибырҭаз амотор аус арутәын, иқәтцтәын. Асааҭ 7 ахәылпазы срепродуктор иааҭаҩит ааигәа исмаҳацыз акоманда. Аврал. Схысҿы ҩысхалашеит – ҳақәтцуазаап! Амоторгьы аагәыргәырын, аха тик-тик аҳәан иааиқәтәеит. «Иаҳауеи» аасгәахәт, амотор аиқәтәашьа аасцәымыӷхан. Моторда ухатцоуп уқәацозар, «Аврал» ҳәа хыхьынтә уҳәҳәала!

Ус дааҩналеит инапқәа мазутла итцәызны «ушпаҟоу» ҳәа амеханик еиҳабы.

– Бзиароуп, шәара шәышҟа иҟоузеи?

– Ҳара ҳахьгьы бзиароуп. Амотор анацәкьаракәа зеицкәашомызт, уажәы рырхиара, разыҟатцара ҳаҿуп, лассы еиқәыршәахоит. Санбапыртцуеи ари аӷба мышьҭацәгьа-аилабаа, – ҳәа дуаруаруа дцеит. Уи дын-дәылтцуаны дааит ацхырааҩ еиҳабы «Муха» (Михаил ихьӡ чыда). Аха уи иҟоу иану акгьы еилырганы изды-

руамызт, еилыскаауеит хәа далагаргьы аӡәгьы акгьы иеиҳәомызт, ус, игәы ахьҿыгҕуаз азакәу, даасыдтцаалан дцеит. Дцеит шысҳәоз схәы иманы дааит – вафли сак! Уи шаҟа исыцхрааз.

Ажәтцыс пшқеипш сахьышьтҭаз дҷырҷыруа дааҩналеит ӡгаб хәычҷык.

– Ибыхьӡузеи?

– Наташа.

– Откуда?

– Из верблюда, – ҿаалтҭит деихаччо. Дҩышьҭысхын сапхьа дҩықәсыргылеит, ари закәи, ани закәи ҳәа лымтцәыжәҩа хәычқәа неитцыхны лылапш инытцашәаз зегьы инарықәылкуан.

Уи исалҳәеит хәышықәса шылхытцуа, апхьаӡашьа шылдыруа, ишылдыруа ахорват бызшәа.

– Апсшәа бзымдырӡауеи?!

– Уи закәи! – лыпсакьатеиах аапнатцәартә дарччеит уи сызтцаара. Саргьы анцәа сишәихьеит акәымзар, дзапсуадаз. Муха ивафли налысҭан, «иҭабуп» ҳәа дныҩныпрааит. Дцеит шысҳәоз, деиҭааҩнашылеит наҟтәирахь иҩнагылаз аҟәардә хәычы лгәтцакны. Сапхьа иларгыланы дныкәтәеит, аҟәардә аныхәҷха сара истәуп ҳәа аанарго. Сиарҭа сеынхысырҳәҳәан, даашьҭыхны сапхьа дныкәсыртәеит, аха лҟәардәахь дысцәеихон. Уи акраамҭа дыҩнало-дыҩнытцуа, ашәваз давтцагыланы џьит ҟатцо, даара сгәы схалырштҭит, аха гәхьаагаракгьы сызцәыртцит. Наташка Мурашкина данца акраамҭа адгьыл-ҩнытә пстазаара салагаланы саман. Уи лаб Мурашкин Гриша, араҟа иҟоу ҳрегистр, данааусаз дицны даадит луаажәлар лбарц. Уи ахәыцра хаа салазаарын ацҳа аҟнынтәи акапдан икоманда арепродуктор иаатымҩыр.

«Аврал», «Отдать концы!» Амоторгьы аагәыргәырын, аҕба апсҭазаара нахалан, ахыцхыцра иналагеит. Сгәы ҭгәыргьааны, гәаныла игәныскылон асқьала ҳадтцны Сплиттәи агәашә ҳаштцысуаз. Акыс, акапдан ибжьы шгац игон – «абоцман, арыгьарахьтәи апырсал алашьҭра иазырҳаи», – ҳәа.

Сара срадиодкылага Загребнтәи иаанагоз атцыхәтәантәи аконцерт сазыӡырҩуан, исызхатцомызт амҩа ҳақәлеит ҳәа.

Ус ашә абжьы аагеит, алашарагьы ҩначҷеит. Иҟалеи, сара ишпасзымдыруаз уажәраанӡа ҳәа дааҩнашылеит акапдан, амеханик еиҳабы дицны. Асааҭ ҩба рахь аусура иаҿын, амза хааӡа схышә икылыпшуан, амшын ҭынчын, ашара сазгәышьуа сылацәа неихьысшьит, сналалеит Аҟәа, снарылатәеит сҭаацәа, сҩызцәа. Ах, апхыӡ бзиа зыпсоузеи!

Февраль 1

Сплит ҳаныҟәтцра иазыпшызшәа амш ахаҿы ахаччо ицқьаӡа иааилгеит. Хыхь иаатыз ашьхақәа асшәыб ҟәашӡа ирыҟәжьын. Ҳнаскьацыпхьаӡа амшын ацәҟәырп ссаҟәа ҳахәлаччон. Уажәы зусура еилашуаз арациа аначальник иакәын. Уи зыпсы злалаз ҳамшынуаа ррадиограммақәа рҭаацәаракәа ирзышьҭтәын, идырдыртәын февраль 5 аналагамҭазы Баҭым излаҟалоз ала.

Сгылеит сгәы ацаҟьа ахаҳә кыджьылазшәа ишсыхьуазгьы. Саргьы аҩныҟа адырра ҟастцароуп.

Февраль 2

Абырзен архипелаг. Ателевизор апрограмма уаамыршанхарц залшом. Иҩашьом ажәытә культура дук ауасхыр ишыҟәгылоу.

Февраль 3

Ашьыжьымҭан Дарданел ҳныбжьалеит. Амш – агәыхәтәыхьӡага. Арахь апартеизара амҩапгара азыҟатцара саҿуп, срылатәоуп аҩтәҟәа, аҳасабтәҟәа хәцәахьы.

Ажәакала, ес аҟәарахьы анеира аҿапхьа ишеилахароу еилахароуп.

Ашьыбжьышьҭахь ҳныбжьалеит Босфор. Ааилашәшәуаны, асааҭ быжьба рзы, иаатит Амшын Еиқәа. Ҳаизара уатҵәахьы ииаагеит.

Иацы аҩнынтәи исоуз арадиограмма уажәы-уажәы снахәапшуеит, сгәы аласҟычуеит. Снахәапшындаз сышәҟәы шҭрыжьыз.

Февраль 4

Амшын Еиқәа. Амш анаҟә хуп, амшын ҭынчуп.

Ашоура ҳаззырҵысыз ҳаизароуп. Аҩыжәҵәа ирыжәстҵаз акритика Попов дытҵнарббын, аха…

Амала сара еилыскааз, ҳәарас иаҭахузеи, абзамыҟә аӡәгьы ихы илеигаларц иҭахым, акоммунистцәа ҳаизаны уи «иаапхьара» азтҵаара анаақәгыла, акапдан иниркны иҿыбба-ҿыббаӡа иааилахеит. Амала, акапдан дзыцәшәаз – адәахьы иаҳцәытҵтцыр ихаҭа даанартыр ҳәоуп.

Февраль 5

Амҿыша. Ашарпазы, асааҭ 6 реипш ҳашиашаз Баҭым абаҕәазахь ҳанҭалеит. Амра ҩытҳахоны, ҳамҩақәа аартын, аха атаможникцәа лымҳаҭасқәак рымазар акәхарын, ихынҳәны еиҭах цьоукы ркаиутақәа гәартҩон. Игәартҩон аҕба илбаауаз рымаҭәақәа, урҭ дрылакын ҳҳақьымгьы.

Ажәакала, даара рҿыршәеит, аха лытцшәа рмоуит. Ссиршәа иубаша, аконтрабандист иакәӡамызт изышьҭаз, аконтрабандист ицәҕьычыз иакәын!

Ашьыбжьон икылсыз Катиба (Уи Лиова ашықәс ҿыц аламҭалазы реиск аҩныҟа дауҳашьҭырц дҳаҳәан дахьцаз дыкҿаханы дыҟан) акыс уи авариа ҳахьуазу абеидыруаз, исеиҳәеит дара ҳаирпланла ишааз, сара стәқәа, дәыҕбала. Иаргьы саргьы акы ҳнацҳарц ҳашнеиуаз амҩан иааҳақәшәаз Пшанаа Халил даашьҭыхны, аресторан ахь ҳцеит. Ихмырҟьацәаӡакәа акы ҳнацҳаны аҕбаҟны санааи, сҭаацәа Даур, Нара, Нина икәапкәапӡа скаиута иҩнатәаан, игәырҕьатцәа, амагнитофон иазыӡырҩуа.

«Апсҭазаара ацәқәырпақәа» ицәгьамкәа иҭыжьуп аха, агәаҭа зеипшроу здыруада.

Февраль 6

Ашьыжь инаркны профотбор сагеит, – сгәы мыжда дырбатәын аҳақьымцәа. Уи акадырбалоит, аха изакәу здыруада! Даҽа фымз аӡсара азин сырҭан, апарткомахь сцеит, – имачхума аҳәатәы, аилкаатә! Сыуаажәлар аґбаҿы исзыпшын. Ахәылпазы, асааҭ хәба рзы Амшын флот аминистрра аҟнынтәи иаан иҟаз алектор Головков Сергеи Пиотр-ипа даҳзаан, «Адунеижәларбжьаратә ҭагылазаашьақәа ирызкны зҵаарақәак» ҳәа алекциа даҳзапхьеит. Уи ашьҭахь скаиутахь дхазгалан акыр аҵх аагеит ҳшеицәажәоз. Головков, апышәа ду змоу, аиҳабырақәа рыҟны амаҵ зухьоу иҿцәажәара, идтәалара аинтерес аҭан.

Февраль 7

Аидара аергь-афораҳәоуп ишцо, ҳгылоуп иахьагьы. Асҟак агылара иашьцыламыз иҵьаҳшьеит! Сара стәқәа реипш акәхап егьырҭгьы. Дгәырґьоит Нара хәычы, лышколгьы лхашҭит.

Февраль 12

Еиҭах – амҩа.

Абырзен архипелаг. Амшын 5-6 балл ыҟоуп, амра пхоит, пхароуп. Иахьа акапдан иприказ иапхьеит. Лахь зауз дрылоуп Лиова Катиба. Дрылоуп моу, рхаҿы дгылоуп. Уи амшгара иҽаиршьцыло далагеит. Аґәра иҿакны ишукугьы, абнахь дыпшуеит. Уи, реиск ҳәа аҩныҟа иауҳашьҭыз, мчыбжьык ахаҭыпан мызки бжаки аҩны дтәан, аха Тҟәапс иҭаацәа анынаскьеига, аґбахь ианаамҭаз иагьа иургьы дзымааит. Дхарахапшуа ақалақь дшалаз ивахта дагхеит. Данааихгьы, акапдан сҟны дыштәаз ҳанипхьа, уаҩтас ацәажәашьа иҽақәиршәандаз.

Иацы акапдан ишḱа аҭамзаара ḱаитҵарц дазыḱатҵаны ддәықәстҵан, уи мачҷк ихәеит.

Егьырҭ Габисиании Мелаӡеи акака нарыхḱьоуп, гәынамӡарак ḱамларц азы!

Февраль 13

Иагьшәахьаны, иагьжәаха рыцхәны! Шаḱа имшы хьанҭоузеи! «Апсҭазаара ацәқәырпақәа» ицәгьамкәа иҭрыжьит. Аха аплан мыжда аҭагӡара аḱнынӡа ирызламгазаргьы, аркьаҿрақәа, агәылжәжәаарақәа акыр идырҕарит, џьара-џьара еиуеибатәым аидҳәаларақәа ирыхḱьаны, аҵаққәа еицакуп, аха зыḱны уашшуада! Ажәакала, еицакуп, аиҭаҭыжьраан инагӡаны ишьақәыргылатәуп. Аиҳарак иаҳа сгәбылра зду, ахқәа «Апсадгьыл ма апсра», «Алада мрагыларахь аныḱәара» уҳәа егьырахьгьы. Убысḱан иалтҵуеит ашәḱәыназа – акыс асахьақәа анагәыларгылаха! Уажәы ари актәи ашәḱәы анызба агәаҳәара сызтҵысит, аꙩбатәи арласра сҭаххеит.

Февраль 14

Аҿыц аҿар иаҳзаази, ажәытәқәа ихынҳәызи ҳареи ҳкашьшьы, ḱыḱда-ҿыḱда доусы ҳусқәа ҳарҿуп, ҳақәуп ҳамꙩа, ицәаҕәаны еилажьу адәеиужьра ҳақәушәа, адгьылбжьаратәи амшын ацәқәырпақәа пыххаауа.

Иахьа аусура амш ашьҭахь аполитика-економикатә мꙩа иамшуп. Ичҷыдоу (риадовои состав) рышкол апропагандист аелектромеханик Валентин Цвигуненко ихаҭыпан апропагандист ҿыц Кучански Леониди дареи еибадырдырит. Уи абар шьҭа шықәсыбжак псшьара дыḱан, аҕба ааҳадаҳкылеижьҭеи аꙩбатәи механикын, уажәы механик еиҳабыс даҳзааит. Амеханик еиҳабы Гурами Зақараиа ицара ҳгәы арҿыҕьышт!

Ссиршәа иубаша, Цвигуненко инеиҧынкыланы ꙩышықәса псшьара имцац, зцәа-зжьы чхәархахьоу, зыхшыꙩ акәалапқәа ҭаꙩахьоу, псшьара ацара, аҕба аҭытцра шаḱа иҭахымыз. Мчылатҵәḱьа иꙩныḱа дкар-

цеит. Виноградовгьы даҳзааит, уи уажәы аҩбатәис. Аа, ҳкадрқәа шрызҳауа.

Аҵаратәпхьара ашьҭахь имҩаԥаагеит амитинг Қырҭтәылеи Аҷареи ҭцыпхтәи аплантә дҭцақәа хьыӡлаԥшала иахьынарыгӡаз азы КПСС Аҵентр Комитети, СССР Аминистрцәа Рсовети, ВЦСПС-и ЦК ВЛКСМ-и иртәу еиҭатцуа Абираҟ ҟаԥшьқәа ироуз ираҳаҭырны. Уаҟа иара ҳаргьы иааҳарԥшыз аҟәҿиарақәа рыхә ҳаракны ишьоуп, аԥшьбатәи аквартал аихшьалақәа иҳадраӡеит СССР Амшынтә флот аминистрра ахԥатәи аԥаратә ҳамҭа ҳаҭәашьара.

Февраль 15

Баҭымҟа ҳнеира аламҭалаз имҩаԥаагаз ҳпартеизара аҟны аӡәырҩ ҳәаҭыхла иқәгылазаргьы, иҷыгә-ҷыгәӡа ишԥалеиланарҭәеи. Иара ҳмастергьы ипозициақәа шиашамыз илымҳа инҭысшьит. Уи азныказы дарббын, аха имаҟҿаҳәара дзахыԥомызт.

Уажәы, иахьатәи ҳ-судком аилатәара изаманаха ииасит. Аԥшьбатәи (1977) аквартал азы асоцеицлабраҟны иҳауз аԥаратә ҳамҭа ашараан, иара уи аамҭаз аҵьа адисциплина еилазгақәаз рхы иналаҳарԥшит.

Ашьыжьымҭан сыланарԥшыга азмаак самхаԥҵәан, сгәы иалоуп. Урҭ есымшатәи иусугатәқәан, аха ииаг!

Февраль 16

Гибралтар ҳанҭалеит асааҭ 10 рзы. Амш ҳзылԥханоуп аҭыхәтәантәи амзк ишыҟоу. Ашьыжь инаркны аԥсабара ҭынчҳаҳараӡа, аҳауа цқьа ааԥын цәа аҟәыншьшьы иҟоуп, – ҳармарахь испаниатәи адәқәа, ашьхақәа, абахәқәа, ҳарҩарахь – мароккатәи. Асааҭ жәаҩа рыбжазы ииаатит Атлантика агәду раҳаҭӡа. Ҳҿыҩаххеит испаниатәи аҟәара иаваршәны. Ҳаԥхьаҟа Бискаи агәы иҭоу здыруада. Макьана Мидлсбро (Англиа) ҳҩеиаанӡа амш иагьа хкы цәырнагап! Аокеан хацәцаргьы Аҩадатәи амшын гәамтцхамтцуа атәы ҟанатцауазар акәхап. Аха, мшәан, ҳаԥхьаҟа иҟалаша заа ҳзалацәажәарызеи!

Ҳусбарҭа аӄынтәи адырра ҳауит ҳтәылахь ҳашнеилак аекипаж рхарактеристикақәа акадрқәа рыӄәшахьы инаҳҭирц. Арҭ ҳазлоу цьоукы-цьоукы злаӄатцәӄьоу злааҩрызеи, ма аӡәыр ихеитцома!

Февраль 17

Атлантика. Атцхагәҭан Португалиа апшаҳәа иқәнакыз «Сухуми» ларҳәы-ҩарҳәуа, ацәқәырпақәа еигәыдтцо иаахылеит. Аҳыҳ, ухатцазар уцә шьҭа! Зегьы – зыпсы ҭазгьы иҭамызгьы ахәхәа-ҕьҕьаҳәа иааилалеит.

Уи еихсыҕьрак амаӡамкәа ҳхыланы ҳҩаскьацыпхьаӡа, иаҳа-иаҳа аҭынчхара иаҿын, харгьы ҳеазыӄатцара ҳазҿыз акомҿареидгылатә еизара мҩапаагеит. Ҳара ҳаизара Қырҭтәылатәи акомҿараа XXXI реизара ду иахьақәшәаз аҳаҭыр азы адныҳәалара-қәҿиаратә радиограмма дәықәаҳтцеит. Ленинтә зачот актәи аихшьаалақәа ӄатцаны, аҩбатәи аетапахь ҳаиасит – акомҿареидгыла 60-шықәса ахытцра иаҳаҭырны.

Февраль 18

Ашьыжьымҭан сазызырҩуан Брежнев иҩымҭа «Адгьыл мач». Уазхәыцтцәӄьар, закә гәаӄра баапсузеи ҳажәлар ирхыргаз, заӄаҩы рыпсҭазаара лаша ақәдырӡзи апсадгьыл, ауаажәлар рпеипш. Иахьа урҭқәа зегьы зхарштны итәҩасуа, згәынамӡарақәа амҩа нарҭбааны ирызҭо ауаа упыхьашәоит.

Абар ҩымш тцӡом «Асовет Қырҭтәыла» хәа астенд ҿыц кыдаҳтцеижьҭеи, аха иахьа ҩ-сахьак амжәоуп, иамызхыз, изхамихыз, иахьигаз еилкаам. Зегьы иразтцаауп, зегь лашәуп, идагәоуп. Иара астенд ӄазтцозгьы агьама рымаӡамызт.

Ахьӡгьы ҳара иаҳҭароуп, анбанқәагьы ацым, уигьы ҳара иӄаҳтцароуп. Арахь 200 маат иркуеит. 200 зыхҭну ҳәа ицәыруго акгьы ыӄаӡамкәа. Амала Апсны ыӄамзар дара асахьақәа ҳәа ицәыругашаз иӄоу ҳәа акгьы збом, 10 сахьа хкык ахьыӄоу хә-сахьак Апснытәи аҭып цьашьахәқәа – Гагра, Пицунда, Афон, Ритца уҳәа

ирықәҭыхуп. Аха, ишакәхалак, еибаҳаркыз кыдызжәо, анцәа ицәымыӷхаз дарбан?!

Февраль 19

Ла-Манш. Англиеи Франциеи рыбжьара амацәыс, афырҭын бжьоуп, ари аҩызатцәӄьа сақәымшәац. Апша секундк 29,5 метр иласуп, амшын аисра 10–11 балл ыӄоуп.

«Сухуми» аныӄәашәа акыр иармаҷит, саатк 11 миль ицоит. Апшеи ацәқәырпақәеи хаха ижәылоит рыҽҭыхны. Уи пышәха ацәқәырпа ианаслак, ацыпхьқәа убыс ажәҩан иалалауеит, аӷба умбаӡо хыхь ацҳа аӄынӡа рыҽхыбны. Урҭ ацпхьқәа, акапдан цҳа аӄнынӡа иааӡо унарпҵырагылар, удырхып! Акызатцәык, насыпс иҳамоу, – ажәҩан, амшын анаӄә рхыжьлам, иаатуп. Аҩада Па-де-Кале шыӄоу ҳазҩеир, уи аҭшәараӄны аҽӄьарҭа аиурым. Аха ҳахьыҩкылшәо Аҩадатәи амшын ицәырнагаша здыруада. Ҳаапшып, уаанӡа ҳашпазынамӡари!

Февраль 20

Аҩадатәи амшын. Апсабара шаӄа игәхтыгоузеи, илахҿыхузеи. Ажәҩан амшын кәеикәеиуа саркьоушәа ирҿаҷҷоит амра ашәахәақәа, урҭ ӄәандашьшьыраӡа упсы нарылахап. Иабацеи иацтәи агәыпжәара, адунеи зегьы зыхәлазырӡуаз амш! Уи аибафеибагара изацәымцаз иабеидырyеи иахьатәи амш цьашьахәы апсҭазаара ишазыгәшьуа. Ас апсабара анҿыхоу ауаҩ игәы иахәаша ипылозар ауми, аха иааг. Ашьыжь инаркны иабасҭахыз апочта аилырттара, ауац аӷәаӷәа зқәиааз артытра аҭахума, ишьҭандаз ус. Дубап напхгаҩык ауаҩы дызхәыша ада изырӷьаша дашьҭаларгьы иззыӄамтцо, ауаҩ ӄама, ауаҩы маӷ.

Ашьыбжьоншәа ҳҩавалеит асышәыб ӄәашӡа изқәыжьыз Англиа.

Амра лхықәгылоны Тис аӡиас еишьылӡа ҳаҩхылеит. Наӄ-ааӄ ихықәгылаз ааглыхратә наплакқәа ртруба дуқәа ирҭыббуаз рылҩатцәқәа ҳашьҭахьӄа иааныжьуа, абуксир

хәычқәа ҳаимакы-еиҿакы ҳрыманы иҩеиуан Мидлсбро шыҟоу.

Амрагьы лҭашәкәеит, ҳаргьы Мидлсбро асқьала ҳнадгылоны, арацииа аначальник Тодарчук дхарахапшуа дааҩнашылеит. Иахак сарҕьабла цыр-цыруан, изакәи сҳәахуан!

Аҩнынтәи арадиограмма. Ашәахьа имшы хьанҭоуп рҳәахуеит. Абар асааҭ 6 рыбжа, итцыркьакьа асқьала унадзырҕәҕәалаз абуксир хәычқәа руалпшьа нагӡаны инҳадтцит. Ҳнеира иазыпшыз ҳаидарадкылаҩцәа, абаҕәаза – атәыла ахаҭарнакцәа адрусруҳәа иҩхалеит.

Араҟа – Европа–аитцахара, аамҭагара цасҳәа уҽазукыргьы иулдыршом! Ацәаҟәақәа реипш ҳтрубақәа рҿы зхы лҭазкыз ашланг гәаҩа дуқәа, ҳаидара ҭтаны ацистерна хыгьежьқәа рышҟа аҿынадырхеит.

Ипсаҟыпсатцәо еилысуаз аҕбақәа рыблақәа хыркырц рҭахызшәа, ааглыхратә наплакқәа рылашарақәа еилацьуцьуа ажәҩан агәыштца ааҳәызшәа еилаарцырyа иҟартцон.

Февраль 21

Мидлсбро. Ақалакь хароуп, адгьыл иқәтцааз асы ҟәашӡа анылалара апсра ахыскаауеит. Абаҕәазеи ақалақьи 14 километр бжьоуп, автобусқәа рыбжьаныҟәаӡом. Ус ахә шәаны азаказ ҳзыҟатцар шаҟа уҭаху. Ҳагент 50-ҩык рҟнынӡа зҭаӡоз автобус иаҳзааишьҭыз ҳанҭатәа, ҳаицәыӡхьан.

Азауадқәеи ааглыхратә наплакқәеи тцыхәаптцәарада ҳрывго инеиуаз ҳавтобус хьытцәцара, 20 минуҭ рыла ақалақь агәеилашыра ҳлаланаргылеит. Амашьынаныҟәцаҩ данааишаз аамҭа неибаҳҳәан, автобус ҳахьлалбаатцәҟьаз ҳныҩналеит ауниверсалтә хыбра-қалақь. Араҟа – фатәи-жәтәи, хархәаратә тауар хки иумбари! Узхәапшлак ак еиҳа, акы ухнахуа, ҳашҩеиуаз, амашьынақәа ҳаҩрыдгылеит. Аа, ҳара «ҳ-Лада» – иаахә уцьыба иҭапсоу афунтқәа азхозар, апсҟы арҕьарахь ала иҿоуп ҳәа изпырхагеи! Арҕьарахь

анысҳәа, рапхьа ҳавтобус ҳақәтәаны ҳанналала арымала еивысуаз амашьынақәа анааивалалак сцәа сынҭыхьшьааун, закә еилагароузеи, иааидырхома ҳәа, аиҳаразак автобус еихагылақәа анааҳавалалак. Аха уи аҭагылазаашьа минуҭкәак ракәын, нас ус иахәҭоу акы акәны сахәапшуан.

Ақалақь асы иалажьыз иуанаҳәон асы маҷымкәа ишауз. Араҟагьы иҵьаушьаша, дара ақалақь апшәмацәа дыпҳәысыз, дхаҵаз, дыӡӷабыз, дыҷкәыназ илас-ласӡа акәын ишеилаҳәаз, зхы хтымыз аӡәгьы дсымбеит.

Ус моу, аӡӷабцәа рыгәқәа ҭҟәаш-ҭҟәашааӡа иаартны, ишәыршәыруа аапын матәала иалан – арпарцәа костиум затцә.

Ауаа иҟәбаҟәшәо, ҟыҟәыҟк, уаҟьанчаҟьанк уаҳарым. Ахәаахәҭцәа ухатцкы камыршәуа игәыпсшьагәыпсшьаӡа, гәамтцрак, еилахарак рымаӡамкәа – иаазхәаша даныҟала деитцазырхаша ҟалартә! Ацқьара аганахь ала, ас асы злажьу қалақьк Европа сахьаламлац азакәу – акыр иҟьашьуп, ауаа ракәзар, Европаа рааста реeилаҳәаашьа иаҳа ипсыeуп.

Сара сыжәафунтк исымаз ирылшозыз ашьатцақәеи, аҵьынсеиқәеи, ақалпадқәеи, амагнитофон азы ꙍ-кассетаки, ажвачкақәеи схы рылагӡо ҳавтобус аҟны санааи, ҳꙍызцәа аиҳараꙍык еизахьан. Ҳавтобусгьы ианиҳәаз асааҭ азы даакылҟьеит, аха ҳꙍызцәа хꙍыкҟа хәбаҟа минуҭ иагымхар рзымычҳаит – 5 минуҭк закәыхи!

Аӷбаҟны ҳахьааиз автобус ҳзаазышьҭыз ҳагент дтәаан. Ҳган ҳаазгаз автобус ахә 18 фунт наиҭаны (фунтк ҳара ҳпарала мааҭки 26 капеии) ҳлалбаан ариабжьарак зхәапшра ҳаҿу «Освобождение» ахпатәи аҟәша ҳнахәапшит.

Абар мчыбжьык аахыс Асоветтә арбцьармчқәа 60 шықәса рхытцра иазкны аибашьратә фильмқәа рфестиваль мꙍапаагоит.

Февраль 22

Ҳара ҳморальтә хдырра аҳаракыра излаҳәо ала, аҩныҟа ҳаҟәҵроуп, анакәымха ус араҟа ԥарада-шьарада гәҿыӷьроуп. Иахьак ақалақь ахь аӡәгьы дымцеит, сымцеит саргьы. Ацха зыԥшуа инапы на-лимшьыр игәы иауам ҳәа, ари ҳамшын ӷлам џьарак уанзымҩахыҵ, изаҟаразаалак ак бжьимкәыцәаар игәы дахаԥжәаап! Уи еиҵаҟәаҟәамҭақәа еилырганы аӡәгьы ишизымдыруагьы ԥыҭ-чыҭҟәак ихала ицәыригалоит. Уигьы ахатәы ҵакы амоуп. Знымзар-зны ицәыҵҵыр, – ыы, ишәасымҳәази, ирымдыруази, – иҳәарц. Уажәазы ахәшәқәеи, акассетақәеи, ажвачкақәеи ирыцқәоу зды-руада. Заиарни, уи, сара иҿасҵаз акапусҭада акгьы сыз-дыруам иҳәеит. Уи ацхырааҩ еиҳабы сара сҟны мацара акәзар ҽзымдыр ахьыҟаиҵо – ибзиоуп!

Аҵх акыр инеихьаны, Л. И. Брежнев иаҭәаршьаз «Аиааира аорден» идаҳныҳәаларц арадиограмма аҩра ҳшаҿыз, авахтатә цхырааҩ иманы дыҩхалеит ҳагенти уи ицыз ҩыџьа аҳәсақәеи. Ҳагент ҵаӷацәхрыцк иакәын, иԥсы шыҩихшәара дыҟан. Арахь иԥаҵақәа џьабарак даҵоушәа ихырмыгәӡа, уамашәақәа ддыр-жьакцон. Иҩызцәа аҳәсақәа руаӡәк аԥышәа ду змаз ԥҳәыс шәпа-жәпак лакәын, егьи уи длырҵаҩуп ухәартә акыр дкәыԥшын. Ажәпа уажәы-уажәы аҭаҭын наҳадылкылон, аха иҭабуп наҳҳәон акаԥдангьы сар-гьы. Иџьалшьон. Арахь ауаткагьы аажәӡомызт. Дара рфырџьанкәа рырҭәра сахьӡомызт, аиҳараӡак аԥҳәыс шәпа-жәпа лтәы. Дара аҩҳәсак цәыҵалацәҟәуа, ицәыҵаччо, ицәыҵыԥшны иҳахәаԥшуан, аха ҳара ҳус хада ҳалацәажәон ҳҽырҟасаӡаны, акгьы аабомызт, иҳаҳауамызт, ҳлашәын, ҳдагәаан, ҳҿаҳан. Ани ашәпа ишыҟалҵалац лфырџьан ҩҭалырԥҟан, лҭаҭын ҭоԥ ҳашҟа даахахт. Ҳаргьы ишыҟаҳҵац ҳнапқәа ҳгәы инадаҳкылан, иҭабуп ҳәа ҳнахырхәеит.

– Ҳыҳ! – иааџьашьашәа лхы налҟьан, – ижәжәуам, аҭаҭын шәахом, – наҟ даҽакгьы нацылҵарц дааҭгылан, аха лҽаанкыланы даачҷеит. Даакьыркьырит зпал-

та кьаҿ зшәыхны иқәызтцахьаз лҩызагьы. Иц-ишә ҩеихаирпхьеит зыблақәа акакаҷ хыҳәҳәыла, зарма напала аҩра иаҿыз агентгьы.

Абар атцх агәы еиҩнашауеит, асааҭ аки бжаки ыҟоуп, иҩагылеит, шәаагыл, «уаха шәаҳҭаз» ҳарҳәара иазыпшыз ҳасасцәа. Лхахәы шкәакәа еиларҳәы иҩагылаз ашәпа, ахацәа ргәыҟатцараҿы азыҟатцаратә цышәа илымаз ахы аанарпшуан. Снапы аанылкылан снылгәытцаҳәҳәаны «атцәах» ҳәа сқьышә днагәзны, акапдан ишҟа дниаст. Егьи агәзра даламгеит, аха лыблақәа ҭырхаха дысҿапшуан, сқьышә ҟәымшәышә узыпшуп лҳәозшәа.

Февраль 23

Ашьыжь ҳзықәтцуазар ҳәа аҽазыҟатцара иаҿыз шьыбжьонынӡа ҳаитцахеит.

Қырттәылатәи астенд еиҭах асахьақәа руак аӡәы икыдижәахт, дарбан? Ари политикатә ҟазшьа злоу усуп, дагьыпшаатәуп.

Ҳашгылаз адырра ҳауит Амшын Еиқәахь аҭыпан Вентспилсҟа шакәыз ҳахьцо. Уи бзиоуп!

Акапдан ихәшәқәа зегьы изаарымгазт, иҿҟьо агент дрышьҭатцаны димоуп, уи намгакәа Баҭымҟа сызкылсуам ҳәа.

12.00 саат. Бзиала, Мидлсбро. Аҩадатә амшын зыргәамтцуа здыруада, апсахы хәыцы еиҟәҷҷо, агәахы еибафара иаҿуп, амч хозар адунеи зегьы ахәланарӡып ааухәартә. Ус иагьа аҽаҟьеит ҳәа иаҳзаанкылом ҳгәыргьаратә еилатәара. Имҩапаагеит аполитикатәи аџьатәи еизҳарыла ҳазпылаз СССР арбџьар мчқәа 60-шықәса рхытцра иазкыз аныҳәа.

Сыбла агәқәа хьаак цәырыргеит – исгәапхацәом.

Февраль 24

Аҩадатәи амшын. Ҳааскьацыпхьаӡа иаҳа-иаҳа аҽарҭынчуеит, аха анаҟә ацәыртцра иаҿуп, анаҟә – зегьы иреицәоу!

Ахәылҧазы Қырҭтәыла Асовет мчра 57 шықәсхыҵра иазкыз ахәылҧазы азгәаҳҭеит. Уи ҳаалгоны ҳныбжьалеит Скагерракҭәи абжьысырҭа.

Февраль 25

Белт. Иахак анаҟә иагәылахаз аҕба шыҕзҕызуаз лцәылашеит.

Сыблақәа шьақәыҕәҕәарак рызҵысу, абензин мыжда афԥы акәу, ишакәхалакгьы Вентспилс аҳақьымцәа идырбатәуп.

Анаҟә уаҳа џьара иаахымҵӡакәа амш ниасит. Аха ари амԥа «Сухуми» алақәа хԥаны ибжьысуеит! Ари иаҭахым Баҭымҟа ацароуп! Усҟан шьра ирго аҧстәы иаԥызоуп, акы амыхькәа, Сплит инкыдымгылакәа имцац!

Февраль 26

Вентспилс. Амҿыша.

Ашьыжь санлалбаа «Қырҭтәыла астенд» агерб ыҟаӡамызт. Иубартә иҟоуп мчылаҵәкьа ишамжәаау. Арахь анаҟә ҳшалац ҳалоуп, аҕба аҕзра ишаҿыц иаҿуп. Абар Вентспилс ҳазааигәахо ҳалагеит, иаҳҧылоит амшын ихшәылаз аҵааҧеыхақәа ҧаҟьа-ҧаҟьаӡа.

Асааҭ 15. 00 «Сухуми» агараҟәҟәақәа ирықәҿаҳәан. Раҧхьа иргыланы аҧочтахь – Даурчик изаасхәаз ишьаҵатәқәа рдәықәҵаразы. Уи имширазы (март 8) ишҧаимоури.

Февраль 27

Иацы ашьыбжьышьҭахь асааҭ 5 реипш ҳамԥақәа аартын, аха ссиршәа иубаша аԥныҟа ателефон сасырц «трансфлот» ахаҭарнак илымсхыз аталон аномер 13 иақәшәеит. Уиакәын. Амшынуаа жәахатәи арыцхә азы ирҳәоз шьақәнарҕәҕәеит. Иацы уаҳа џьара сааиқәымшәеит, ателефонгьы сзамысит.

Иахьа ашьыжь аполиклиника ахь сцеит, сыблақәа дсырбарц.

Аиашазы исыхьтцәӄьоит, акыс Батым ҳаныӄаз, профотбор санахысуаз окулист-аферистка, «аглаукома аҩбатәи астадиа умоуп, ус ианысцар аґба уақәырхуеит, ручкак суҭар иасырбаӡом» ҳәа илҳәаз сгәы еихьнашьуан. Аа, уажәы иахьаапшыз. Иахьа Вентспилстәи аҳақьым-окулист шаӄа гәацпыҳәарыла, ҳаҭыркәтцарыла, ӄыӄәыӄда дӄәымшәышәӡа сгәалтазеи, сгәы ӄанатцазеи. Ус имжьыжькын, аха шьақәыгәгәаара шамамыз аалырпшит, исыцылтцеит ашәӄәы. Уи инаркны сусқәа ахьхьацьцьахәа рҿынархеит!

Февраль 28

Балтика. Иацы аӄәаара иаркарази иаха атцх пызеызи ауаа ҳкарауараха иахьак хашьтра ҳазхымло, анаӄә еиқәаара пуа ҳашьтра ҳхыланы ҳаауеит.

Ашацкар, асааҭ 4 рзы амҩа ҳшыныкәлаз сара сышьтаалт, аха зус иахагыланы аґба зырныӄәо рыцхәы зҳәада! Урҭ рус хьанҭа сеиҭалацәажәом, рылша цьашьатәытцәӄьоуп!

Март 1

Белт ду. Анаӄә, анаӄә, анаӄә. Ахапыцхьаа сызтцысноуп сшыӄоу. Аҳәажә ацқәа реипш итцҳәатәын, аха тцаӄатәи, саргьарахьтәи анаӡаратәи схапыц, «Шәача» Шьалодиеи сареи ҳапсы анаҳшьоз итцысхыз сыпсы шармаҷыз, исзаанацаз анысгәалашәалак, сцәа сҭанарӡыӡоит. Аха итцҳәатәуп, анаӡаратәиқәа, зышьатаҿы аҭәа зырҳақәаз. Уи ас мҩакы сшықәу исзыӄамтцаргьы пcшьара сышнеилакгьы сеазыскып.

Арахь анаӄә иалахаз «Сухуми» атцәаа-тцәаара иаҿуп ацхьаа амоушәа!

Снапы акы акуам. Сышәӄәы «Апсҭазаара ацәқәырпақәа» сапхьеит, сеиҭапхьеит, аҩбатәи ашьапы шыскра ахсаалақәа ӄатцо. Сабалагари аҩбатәи ашәӄәы? Атцыхәтәантәи, «Алашара» 1977 шықәсазтәи 7-тәи ано-

мер «Аира» ҳәа ианыстцаз ала салагар? Мап, мап! Наҟ инахыганы, аӡыбылра иалтцыз «Поти» ала.

Ишьақәыргәғәоуп, нап арктәуп, хьаҳәхьачарак, лакҩакрак ҟамтцакәа, аашьарақәа ныԥхьацаны – аусахь!

Иахьа адырра ҳауит ҳпозициа Тҟәаԥсҟа ишхоу ала. Уи бзиоуп. Уажәы Вентспилс ҳаҟазаара сгәы ахнаршәеит!..

Март 2

Аҩадатәи амшын. Зны анаҟә – ҽазных амра. Амшын ҭынчуп. Сара сыблақәа схәышәтәру, саацқәа схәышәтәру сыздыруам, ахьаақәа сеимаркуеит. Ахәшәқәа уағоу дрышьцылеит. Зегьы саарҟәатцны сыҩтәқәа срылагеит. Уи зегьы иреиҕьу, ныррхара злоу усуп.

Шьапымшла, нап асыркит «Аԥсҭазаара ацәқәырԥақәа» аҩбатәи ашәҟәы. Мышьҭабзиала.

Актәи аҭыжьҩцәа агхақәа маҷымкәа ишарҭазгьы, саԥхьацыԥхьаӡа сгәы иахәоит. Аҩшәҟәык еидкыланы знымзар-зны ишԥаҭымтҵри. Иудыруеи ҩ-шәҟәык иреиҳахаргьы. Араҟа иаасыртуеит маӡак. Сгәы иҭоуижьҭеи акраатцуеит сахьаркыратә ҩымҭа дук сҽазыскырц сныҟәарақәа ирыххәааны. Уи заацәоуп аҳәара!

Март 3

Гент. Ашлиузқәеи ацҳақәеи рҭыӡқәа ҟьаҟьа-ҟьаҟьаӡа иҩышьҭытцыԥхьаӡа аҩбуксир хәычқәак ҳаимакеиҿакны, ҳаҩрыбжьыго, ахәылԥаз асааҭ 15. 30 рзы асқьала ҳҩаддыргылеит.

Шьыжьы инаркны амш акгьы леиуам, аха убас ичкәаҳауеит, унацәа налаурғәғәар алағырӡқәа шылаҿытцҟьара. Аԥсабара ҭынчҳаҳараӡа, ицқьаӡа, уахьынаԥшлак аҭаца бзиа лыкҿаҩра ус еилыргамзар ҟалап. Аӡиас наҟ-ааҟ аҟәарақәа ршьац иатцәарақәа қышәқышәуа убас ихырффоуп, ирҟәдуп ашьалашьын ахьшьушәа.

Ашьыбжьышьҭахь, ақалақь ахьынтә ҳанааи, ҳрадиограмма шьақәзыргәғәоз аҭак шьҭан, аштурманцәа

ҳрыпхьан иара акапдан икаиутаҟны ҳрыҿцәажәеит. Иҟалаз уи ауп. Аҩбатәи аштурман Мушински ԥсшьара дҳашьҭуеит, ихаҭыԥан ауаҩы днаҳашьҭуеит ҳәа иаарышьҭырц ирҭахыз ижәла анцаны уажәааигәа акадрқәа рыҟәшаҟынтәи адырра ҳауит. Акыс, ари скапдан иҭынхацәа дырхашәаланы ҽазә бзабаак ибарцу! Катиба аԥшьбатәис дҟатцатәуижьҭеи итцуазеи, аха уи иаха змадаз… Уажәы иҳаӡбеит, иааҳашьҭуеит ззырҳәаз мап ицәкны, ахԥатәи аҩбатәис, аԥшьбатәи ахԥатәис, Катиба аԥшьбатәис рыҟатцара. Ари аҩыза азхәыцра даҿашәеит, акыс иара итәқәа ҩыцьа иахьырҭыԥӡамыз ахь инаишьҭхьан, саргьы сгәы нызмырхауаз (Катиба иҟнынтәи) усын. Ус иагьыҟалеит. Лиова дгәырҕьацәаны дыԥсыр ҳәа сшәоит, егьырҭ усгьы акы иагарц иҟоу уаам.

Март 4

Геит. Ашьыжьымҭан агент иааз акапдани сареи ҳиманы рконторахь ҳцан, Гамбургҟа ателефон ҳасырц ҳҭахын, аха иаҳҭахыз дҳақәымшәеит. Уахьынтәи амашьыназы хәҭақәак ҳаурц иҟоуп, урҭ рхабар аилкаара акәын ҳзыргәаҟуаз. Рконтора ашә ацаԥха аартны ҳныҩнашылазар, руаҭахқәа еилзыргоз аԥссаҩ қәыԥш лыблагәыҭҟәашқәа ҭацьуцьууа дааҳԥылеит – узаламԥсрыз! Лшьеи-лыхши неилаҭәо, дкалахәтцәаӡа.

Иахьа Аԥсны сыуаажәлар рзы ныҳәа дууп – Асовет мчра 57 шықәсхытцра. Арахь, уи аӡҕаб ԥшӡа ишысхалырштызгьы, ҳаҕбахь ҳанааи аҽецәырнамгар амуит схаԥыцхьаа. Сара иахьанӡа баша аҳақьым сишьҭан. Заиарни исеиҳәеит жәлар ражәаԥҟа – уц ҩ-цәыкәбарк асԥирҭ ныттаҭәаны уца ҳәа. Ус иагьыҟастцеит, иагьсыхәеит.

Арахь ажурнал «Морскои флот» азы шәыҕба анхарҭатәи, азеиԥшматцзуратәи, инеизакны амшын аҿтәи асахьақәа дырҟатцаны иаҳзаашәҭи ҳәа ҳусбарҭа аҟнынтәи адырра ҳамоуп.

Ҳаҕба аҩнутцҟа ҳауаажәлар зегьы ҭырхит. Уатцәы ашьыжь Тернезен ҳанылкылшәо катерла иаҳԥыланы

амшын аҟны азеипш пшра ҭырхуеит, уиала жәа-нызқь франк рцыыбақәа инырҭапсоит.

Март 5

Амҽыша. Геит. Ашара ҳатцагыланы асааҭ 6 рзы ҳақәтцит. Ашьыжьымҭан, асааҭ аабеи бжаки рзы Геиттәи аканал ҳалҭысын, аӡиас Шельда еишьылӡа ҳалхылеит. Ацҳақәеи ашлиузқәеи еихагьежь-еихыҵуа, шаҟа еиҿкаауазеи, нап адкылоузеи! Арахь ҳпатреҭҭыхԥцәа машьынала иҳашьҭоуп. Амшын аҟны катерла иаҳпылозар акәхап.

Иахатәи ҳшипшьандлер иоуп иахак-иахьак сзызхәыцуа. Уи Геит ҳаннеи нахысгьы ақырҭқәа иқьышә иқәтцаны дрыхцәажәарц далагеит.

Скапдан даара ихьчарц иҽыназик-ҽыназикын, аха егьи игәаанагараҿы иҽышьақәиргәгәеит.

– Сара сахьақырҭуоу азы исҳәом, аха ақырҭқәа рзы иашам агәаанагара умоуп, – иҳәеит акапдан.

– Мап, мап, ишыҟатцәҟьоу ауп исҳәо, – инышьақәиргәгәеит ицәгьамкәа аурыс бызшәа зхәоз ашипшьандлер.

Март 6

Ла-Манш ҳабжьысын, Бискаи еиԥцәаны Ла-Каруниа шыҟоу ҳлеиуеит. Бискаи агәеисыбжь уаргыларым, иҳашпышқьуеит, ааигәа циклон ҕәҕәак ишаргәамтцыз мԥашьо. Амш амра ҳақәҷҷо, игәырҕьахәгаха иҟан.

Иахьа аԥны гәытцхырҭас искит – агәхьаагара.

Март 7

Ла-Каруниа. Ашьыжь асааҭ 8 рзы амшын агәҭа иалагылаз асқьала ҳнадгылеит. Амрахәага ҳҿахәмаруеит сасра ҳнапхьо. Испаниа ари аганахьала сымԥахымтцыцызт.

– Шьыжьбзиа, шьапымшла!

Ақалақь апшӡареи ацқьареи ихырхыз, сшыхәжәаз аҕбаҟны санааиоуп ианыздыр.

Март 8

Ашьыжь ҳ-Света аҳәса рымш налыдныҳәаланы, ақалақь ахь сцеит. Амш пхнымшуп, костиумла ҳлаcласӡа ҳалан. Амагазинқәа, ааглыхра-хархәаратә, афатә-арыжәтә уҳәа иқьыпаха, узхәапшри, иалухри, амала уџьыба штацәу анааугәалашәалак угәы-улахь неиқәымлар! Иацы снызыҩнашылаз абанки иснатаз апара хәычқи роуп сназга-аазго. Анцәа ииныҳәаша, уи абанк иҩналап ҳәа иҟадаз ашә саннавала ахала имаатыр. Аа, автоматика сышнанапхьаз! Анакәымха, смагнитофон азы х-кассетаки, асувенирқәа, аиспан кортик, ҩ-сапынҟырак, ҩ-вымпелк, ажвачкақәа уҳәа ҵәыцак аиспан ҩыцқьа налатцаны иузтода! Даурчикгьы изхашәалеит аҿырпы, иколлекциа хазыртәаашаз. Валико Алексеи-ипа изын аптекаҟны ипшаатәыз ахәшә RAVERON 30 ампула 1400 писет иапсан, сгәы иалоуп уажәгьы иахьысзаамхәаз. Ауаҩ иитаху ахәшә хәы амаӡам.

Март 9

Б з и а л а
Аиспан жәлар шәҿапхьа
Ашьхауаҩы схырхәоит.
Шәыбаҩхатәра ҩапхьа,
Дарбану ихнамхра.
Итабуп ҳәа шәасҳәом,
Исызгәакьоу баскаа,
Уаҳа ҽакы саҳәом,
Иҳабжьандаз аилкаа.
Бзиала, бзиала,
Сашьцәа агәы зызтоу,
Сшәыцуп гәыла, псыла,
Шәықәпара зықәпароу.

Ла-Коруниа. Ашара ҳатцагыланы амҩа ақәлара зҽаззырхиаз ҳабаҟоу. Амра ҳақәҷҷа асқьала ҳаддырҷаблазшәа ҳадгылоуп. Ҳармарахь ала иаа-

ҳадгылаз дара Ла-Коруниатәи 120 нызқь тонна аазгаз аҕба-домбеи аҽеҭарцәны ицеит ҳара ҳафрахтаҟатцаҩцәа аилахәаахәҭра ишаҿыз. Урҭ 17 нызқь ракәу, 22 нызқь ракәу шаҟа шьҭаххра рзышьақәыргыломызт.

Иаха асааҭ ҩба реипш аидара адкылара аанкылан 17 нызқь рҟны, ашлангқәа амхын, аха адырраҭара ҳазпшуп. Издыруада Валико инасыԥ иакыр. Аидара ҳаҭара иалагар, сахьӡон ахәшә аахәара, Голландиатәи сгульдинқәа абанк аҟны исыԥсахрын.

Ашьыжь шаҟа ишьыжьы хааузеи! Агылазаареи аԥшреи иахьа иаабама. Вентспилс уажәшьҭа иаҳзымгәырҩо иҟам. Араантә Роттердамҟа ҳцоит. Уаантәи Амшын Еиқәахь ҳазлацо абункер ҳамаӡам. Ус анакәха, Вентспилсҟа ҳцоит. Ақалақь аӡы иагәылагылоу дгьылбжьахоуп, ишьхарԥыроуп. Мрагыларахьтәи аганахь иреиҳау ашьхақәа 100 метрак инаӡоит. Абаҕәаза убас ԥсабаратәла иҭыфаау ԥҵамҭоуп, уи ахьҭагылоу иарбан ԥшазаалак, фырҭынзаалак зҭамсыртә еипш. Абаҕәаза иамариашаны ақалақь ааихуҭцәар, Бискаи аауҿагылауеит. Аӡиас Бурго ихьтәы ҟәарашха, аҵа кәеикәеиуа, ҿымызӡәӡәа аҭалара узымгәаҕьыртә иҟоуп, зынӡа иссируп Пасахе ҳәа изышьҭоу аплиаж.

Ла-Коруниа абаҕәазахь иааргоит арацәа, аиха, арельсқәа, аџьықәреи, аҭаҭын, ашьақар, ацәа, агаз, абамба. Арантәи иргоит ашьамаҟа, аконсервқәа, ауҭраҭых, аҳәашша, акакан. Абар амра ахалара иаҿуп, ҳаԥшуп, ҳаззыԥшу ҳхаҭақәа иаҳзеилымкаауа. Ус, акаԥдан ибжьы аагеит: – «Ирласны усышьҭал!»

Ашырҳәа скостиум насышәхарԥаны слалбааԥеит.

– Бзиароума? – сиаиазҵааит саԥхьа инеиуаз саны-наихьӡа.

– 17 нызқь ада урымҭозар, шәҟәыла еиқәыршәаны, иуманы Адгьылбжьаратәи амшынахь уқәҵ ҳәа, адырра соуит! – ицьеишьон уи, – сара Рио-де-Жанеиро сцозшәа, – даачеит уажәы аӡә дааиҩитцәашашәа иццакы-ццак аҕба илбаауаз.

– Аа, ҳагент дахьаауа! – ҿааиҭит асқьала иқәланы иааиуаз данынаихәаԥш.

Егьигьы дышзахәоз ишьаҿақәа еиххәа-еиххәо даиуан. Дааиуан ипатцеиқәатцәақәа ипынтца хцыц ҩарывыхәхәо, абагәазахь инашьтыга гьагьаза иаартыз исорочка ахәдаҿы иақәтцаны, цәацқьак, игылареи итәышьеи ишааиқәнагахара, тынчк, намыск. Дшаахадгылаз, иикыз абгьыц днапхьан, акапдан ишҟа аҿынаирхеит.

Уи гәалак шимаз мҩашьо ҿааитит х-соврахтаа русушьа цьашьаны: – азәгьы итыпаҟны дыҟам, 10 саатк агба баша игылоуп! – даҿын ацәажәара.

– Лондонҟа ателефон сасырц стахуп, – ихәеит акапдан.

– Аа, араантәи хамысуеи, – хапхьа дгыланы дныҩналеит игылаз ахыбра хәыцы, аха Лондонгьы ҿнамтит. Иахиркыз абгьыц зегь ахәон. Уиакәын, асаат 12.00 рзы араатәи аамтала амрахәага хақәчцо хгара аҟәҟәақәа нахадырпданы, Сан-Антонтәи ацәымзаркыра шыҟаз хҿынаххеит. Уи абагәазахьчаҩ адгьылбжьаха хәычы абааш хнахыкәшан, хаахәны Испаниа хлавалеит. Уаанза Роттердамҟа хәа издыруаз хауаажәлар ирылахәан хамҩа Неапольҟа ишышьтыз.

Бзиала, Ла-Каруниа. Сатцашьыцуеит уи ацкьареи, апшзареи, архитектуратә ргыларақәеи.

Март 10

Атлантика. Амшын пхнымшуп, аокеан хҿачцоит, агба ашәра, аапын цәа хаа ахатцара абыржәашәоуп!

Изботуп хауаажәлар уатцәы инаркны уи иажәахтцарц. Аусуҩтә напы атарцәразы авахта псахтәуп. Ус анакәха, Катиба, Мелазе, Концелизе ххы иахархәар ҟалоит. Урт рхатыпан хҟалоит акапдан, сара, ахақьым. Сара исықәшәеит «Алашә вахта» хәа изышьтоу – асаат 00. 00 инаркны 04. 00 аҟнынза, ҽынла 12. 00 инаркны 16. 00 рзынза, сара ажәытә «Казбек»-аа ршәреи ррыцкьареи рҟны имачымкәа аҵьабаа рыдыстцахьан, аха авахта сықәымгылацызт. Ари аус ахәылпазы иҳазбеит, издыруазар ҽынла заа смыцәашази! Иагьараан акапдантә цхахьы схалахьан, тхи мши пысҽхьан,

аха ас сҭагылаашьа ҟамлацызт. Сгәы аҭып иҭагылом, аҭҳ лашә ду иалаӡом, иҳәаадоу аокеан ихӡалом, – закә ҭакпхықәроузеи!

Аӷба арныҟәара, амҩа ақәҭцара ари науками, абри азами мшәан ауаа 5-6 шықәса аҭцара зырҭцо, иџьыбаџьыфаны изыраао.

Аӡәы иус ҿаӡәы иахәҭоу ахәшьара изаҭом, уи аус иара ихаҭа имбакәа, ихаҭа уи иацу аҭакпхықәра дҭамгылакәа. Ҭакпхықәра здым ауаҩы дзыраапсои, дызражәуеи?!

Уажәааигәа ҳмеханик еиҳаб ҿыц Леонид Кучански даара сирччеит. Уи хыхь сшалацәажәахьоу еипш, џсшьара дцаанӡа аӷба анааҳадаҳкыла инаркны аҩбатәис дыҟан.

– Измааноу сыздыруам, – иҳәеит ҳшеидтәалаз, – аџыхьа, аҩбатәи механикс саныҟаз, авахта сықәгылан уахгьы-еынгьы, аха сыцәа џкымызт, сапхьон, сыҩуан. Уажәы иаҳа аамҭа сымоушәа сыҟоуп, аха сыцәа ҭынчым, шәҟәык, журналк раха змада. Иара усгьы сеилаххаа, аҭла салҟьазшәоуп сшыҟоу, исыздыруам асҟак сзыраапсо.

– Аҭакпхықәра, – наиаҭаскит иаахтцәаны, – аџыхьа иага џьабаа убаргьы иудыруан аӡә ибӷа ушаҭцәахуаз, уажәы?

Акраамҭа ҿымҭ дтәаан дхәыцуа. Нас – шаҟа ииашаны иазгәаҭоузеи, – иҳәан, дҩагылеит 38 шықәса ирҭагылоу амеханик еиҳабы Дедушка.

Ашьыжь асааҭ 04 рзы авахта ҳшалгаз акрыфарҭахь ҳлеит шьыжьхьа аанкыланы ҳашьҭаларц. Ҳаизеит зегь реиҳа звахтатә аамҭа уадаҩу: сара свахтатә штурман – аҩбатәи, аҩбатәи амеханик Виноградови уи имоторист Аноиани. Аноиан дызлаҳаитцбыз ала, ачаи ршны, ахәыҟатцаҩ Гобечиа (даҟәатәиуп), ҳхәы иаанижьыз рыпханы иааикәиргылеит, аха излаҳфои? Иҟам аҳәызба, амҳатцә, ачқьып. Урҭ зегьы акәалап иҭатцәахны ацапха аиркит ахәытааҩ Џьорбенаӡе ицәмызырц. Иабеидыруеи уи Жьужьуна ҳәа ахьӡ ҷыда зырҭаз Авҭандил уахынлатәи авахта рџьабаа. Уи иидыруа анцәа уахын-

ла изирлашьцо ауаа ыцәарц ауп ҳәоуп. Даасгәалашәеит уажә пссшьара ицаз алахыркәашаҩ, Бендер ҳәа ҳзышьҭаз ҳмеханик еиҳабы Зақараиа. Уи уахык зны усказы ҳанааиза, дыхәмаруа дҭцааит уахынла имыцәода ҳәа. Иара уааҭцәќьа аҭак ќаитцеит – архәцәа, акаҳпцәа, амшынуаа!

Асааҭ 5-ќа ќалоны сышьҭалеит, аха зыцәа, заамҭа ќьалахьаз аҿыц псҭазаара аҽеакәыршәара сцәыцәгьан, саамҭа анааи, ашьыжь (сжәытә аамҭа) сҿыхеит. Испаниантә, упсны уқәзар узырҿыхашаз амузыка ааҩуан, смагнитофон хәычахь аҭаҩра салагеит. Ус шьыбжьхьафарахь снапхьан; ацәа салаханы свахта саг-хар ҳәа ишәаз ауаа схатцкы камыршәуа санышьҭалаша-сангылаша сарҳәон! Закә разќузеи! Уажәраанӡа акрыфара моу, ус иаасықәшәаны сыпсыргьы аӡәыр сибарц-сиаҳарц сыќазма! Дырҩегьых асааҭ 12, – апсќахьы сцоит. Фышықәса раахыс изсо, апсќы сымкыцкәа сышпаќаз! Ариаќара адыртә абаќоу – адыртәқәа реиҳа идыртәу!

Акапдан дхалеит, архәара гатәуп.

– Апсќы укхьоу? – дҭцааит.

– Мап!

– Нас уажәы иуаҳмыртцои! – автомат иахьықәгылаз иаақәырќьаны иаасиркит.

– Курс 110! – иныќаитцеит акоманда. Уи азыҳәа иудыруазароуп априборқәа, аҽура еипш аҿынкылашьа.

– Курс 112. 114. Так держать! – даҿын дсыдгыланы аӷәра аҿархҳашьа сырбауа.

– Аа, уахәапш унапымҭа! – иҳәеит сшеф – авахтатә цхырааҩ Иван Владимир-ипа. Араќа мцык, иакәым автоматқәа иудырќатцаӡозаарым! Снахәапшит сыпсќы акышьа, сыгбадәықәтцашьа анызтцоз автомат.

– Рапхьа иҭаќьаҭасуазҭгьы, уажәшьҭа ацәаҳәа аҽыриашара иаҿуп, ҳабла ишабо азҳара уаҿуп, – дыхәмаруан аҩбатәи аштурман. Аха сара сшоферра, амашьынаныќәцараҿтәи спышәа алтцшәақәа аанарпшуан. Зықәҿиаракәа иреигәыргьаны апсќы иаҿагылаз, асааҭ жәаф рзы сылбааит. Уажәшьҭа

шьыбжьхьафанынӡа азеипштә усутәқәа сымоуп, ус – асааҭ 20 рзы, – шьыбжьхьафаны ацәара, аха шаҟа? 24 рзы еиҭах авахтахь. Зшьапы изхымгыло, аванна зыдкыланы иныҟәиаз, сныҟәпсит сиарҭа снылаиаанӡа.

Март 11

Рапхьатәи ажәыларатә ҵсшьара ҟәҿиарала изыхганы, икарауараха иҵәаз ауаӡы сандырҿыха, сҿы ӡәӡәа, сеилаҳәа асааҭ снахәаԥшызар, 24 ҟаларц 15 минуҭ агын. Макьана музыкак иназыӡырӡызар цәгьам ҳәа сыхч иатцаз снапхатца сааҭ аатцысхзар, ӡба рахь аусура иаҿуп. Ари змааноузеи ҳәа егьи акаиутаҿтәи асааҭ снахәаԥшызар, уигьы ӡба рахь! Егьи сышьҭаларҭаҿтәи асааҭ тәазаап.

– Шәсеигӡеит акәу? – ашырҳәа сшыӡхалаз снаразтцааит.

– Уҳарҿыхан, аха аҵәа узалымтцит, урыцҳахшьеит,– нарҳәеит акаԥдани Иван Владимир-иԥеи. Иаасцәымыгхеит, ҟох, аҵәатцәҟьа сзалымтцуа аҟынӡа снеизар сбашахеит ҳәа. Акыс, мшәан, ихәланы ишацыпхьаӡа ажәра ҳаҿыми. Гәаныла, маԥ, изыҟаларым нышьаҟәсыргылон, аха еаганкахьала, иудыруеи шаҟа саапсаны сыҟаз наҳәахуан егьи сгәаанагара. Аха рапхьатәи иаҳа ашьаҟәыргәгәаара аиуан. Агәра згон наунагӡатәи аҵәара аҿапхьа, апсҭазаара абзиабаӡ, аҵәа сшаламхоз.

Егьи, акаԥдан, уи усгьы ара дыҟан, срыцҳаишьазаап. Ара дыҟан, избанзар Гибралтар ҳҭысуан. Ҳшынҭалаз, асааҭ ӡбеи 43 минуҭи рзы, авахтатә насыԥ наҳаҭәашьаны дналбааит ипсы ишьарц. Абар, Ла-Коруниантәи 618 миль ҳааит, Неапольнӡа иаанхеит 979 миль.

Ажәӡан ссиршәақәа иҟәтцоуп, аетцәақәеи амшын ихыз аӷбақәеи рылашарақәа еилалон, сара зыблақәа рышьцыламыз исзеилмыргартә. Арҭ аштурманцәа ашәарыцаӡ бзиа апсаатә, ашәарах ибла ишытцашәо еиԥшоуп рзанааҭтә блақәа аҟапыҳәа раагәасигәа иҟоу амаҭәахәқәа шгәарҭо – уахынлаз-еынлаз! Аха араҟа

ицьашьатәыз – амш еилгашьеи апсабара апхара иатцази (16 градус ипхарран) сштурман ибла атцарреи ракәмызт, – агба апатцахьашакәа рылашашьа цьашьахәын. Агба еиҩнарееоз азы ашәаӄьақәа убас илашан, мцабз пштәы ссирк рхылтцуан, имфа-имжә узахәампшларыз! Иабеизеи асӄатәи планктон!

Ашарпазы акы ҳнацҳарц ҳакрыфартаӄны ҳаннеи амҳатцәқәа, ачқьыпқәа уҳәа, ҳафатә злаҳфашаз еиқәыршәшәа ирхиан. – Аа, иаадырыр уажәраанӡа авахтахь унеиртә аҳәара ӄаҳамтцоз! – инеигәыргьеит иҩызцәа. Ачаи ахьынӡаажәуаз алафқәа рҳәон. Исарҳәеит «Жьужьуна» Самтредиа амилициаӄны сержантс аус шиуаз. Амилициа амш аены Самтредиатәи амилициа аначальник аполковник Сакандели‌ӡе адныҳәаларатә радиограмма изааитизшәа иртеит абас нацтцаны: «ҳара агәра ганы ҳаӄоуп уажәынахысгьы, уахьыӄазаалакгьы, ацәгьоуцәа раанкылара, рахьырхәра аус аӄны умч-улша шахтнутцо»... Иаргьы уи акраамта агәра ганы дыӄан, иныцыҩ-аатцыҩуаз ицәытцаччо иалагаанӡа. Снеин снышьталеит, аха акраамта сызмыцәо сықәиан, аамта сара сыцәара иазыпшу цьушьап. Ус, саарыхазар, – асаат 11 рыбжа. Акрыфаны 12 рзы авахтахь сцароуп. «Алажә вахта» ацәашьхәа атагылара хәыцы-хәыцы аеазыршьцылоз, скарауараха, асаат пшьба рзы свахта салганы, сшьапы сызхымгыло сиарта сыенықәсыжьит смагнитофон хәыцы арадиодкылага наратцаны. Аа, ухатцоуп, уцә! Упсны уқәжьызар удырреыхап, закә дырраратароуи, закә музыкоузеи иааҩуа Испаниантә. Шаӄа ибеиаз Катахентәи арадиодырраратаратә программа.

Март 12

Иацы уаҳа уаҩтцас сызмыцәаӡакәа, атцх ахьца сымбаӡакәа свахта аасыдгылеит. Аха ашьыжь пшь-саатк рӄынӡа сышгылаз исхызгеит, егьырт авахтатә ҩызцәа реипш ашьыжьхьа снацҳан, сышьталеит. Ицьасшьоит: уахыки-енаки ф-саатк ацәара сызхо сышпаӄалеи, ацәара иазӄазаз ауаҩы!

Ашьыбжьон исыԥсахран иҟаз сиргьыхарц ателефон данасуаз, агьыхара моу сымшынтца аҩра салгахьан, сагьын сышәҟәы аргееира.

Сыҩхалеит аԥсҟахьы схы-сгәы алаҟаны. Ацҳа раԥхьатәи ауаҭах сахьыныҩнашылаз игылаз акаԥдан дысгьамҳар шаҟа сгәы азҭазаарыз «смаҵура гьыц». Уи саныныҩнашыла дызгьаҳәны дзацәажәоз, саԥхьа иҩхалаз свахтатә цхырааҩ Мушински днеидҟьан (акыр саҳаз џьишьазар акәхаԥ) – оо, ушеф сызиазҵаауаз удыруоу?! – днаҵааит дыхәмаруашәа ахырқьиара дашьҭаланы.

– Сеидроу! – гәагьанызаарак насыҭаны гьааиҭит, аха иахьа дызбазма, изҳәо аарҳәны иҟазҵо акьаҳә.

– «Уеиҳабы» сиазҵаауан, «унапаҵаҟа иҟоу» агьыц иусура шԥоугәаԥхои ҳәа.

– Нас ииҳәазеи? – сгьырхьшәашәаны снаҵааит.

– Дыцәгьам, жәа-мильк аӷбақәа ибо далагеит иҳәеит, – дааччашәа ныҟаиҵан, аха дук иажәақәа сгәы шырҭамыз ибан дцеит.

– Иаарҳәны ишуеиҳәазоуп ицьашьатәу, – дышдәылтцҵәҟьаз даасыдгылеит Иван Владимир-иԥа.

– Избан?

– Ацәажәара абзиабаҩцәа ҩыцьа шәеиқәшәеит, шәвахта шымҩаԥысуа здыруада ҳәа дсазҵааит.

– Ҳы! – саапышәырччеит уи игәы сҭатәазшәа ус шакәыз аханатә игәынкыланы иахьсымаз џьашьаны. – Нас ииҭахыз уи ала ииҳәарц? – снаиазҵааит Иван.

– Ҳазлацәажәо еиликаарц!

– Ҳазлацәажәап зигәахәыз?

– Оо, уи зыгага зышьҭоу, зегьы иара илацәажәошәа игәы иабоит, – иҳәеит иблақәа ҭырхаха ииҳәарызеишь ҳәа дсыхәаԥшуа.

– Амш ҳахәлаччоит, иҳаԥхьоит аҩныҟа, – ҳаицәажәара нахызгеит «дырдыруазааԥ» гәаныла иныҟаҵаны.

Авахта ашьҭахь сыцәарц шԥасҭахыз, аха скаԥдан избеит акомандирцәа реилацәажәара мҩаԥигарц. Уи

ашьҭахь иҟан шьыбжьхьа, нас уатҵәтәи ҳнеира иазкны аекипаж рыҿцәажәара…

Март 13

Иагьшәахьаны, иагьжәаханы! Ꙩ-мышьҭацәгьак шҵеикәшәеи, ҳшалтҵша здыруада.

24 саат ҟаларц 15 минуҭ шагыз, ателефон абжьы геит, исыпхьон авахтахь. СыꙨхалеит шьыбжьонтәи ҳаицәажәара ашьҭахь сгәы азҭамкәа. Иара акапдан ивахта акәын исыпсахуаз, аԥсшәақәа анеибаҳҳәа, дылбааит иҭыԥ ахь. Саатк аҟара аатҵуаны ателефон дасит иҟнынӡа слеирц. Слалбааит. Истол дахатәан. Икҿагылаз акресло сныҟәтәеит. Акы дшамырцәоз иҿапшылара иаҳәон. Уи ус иҟазшьоуп, ианааи умбаӡакәа азаатә анизаалак хылагәыла инеилатҵаны, нас днашьҭалоит излеиқәиршшара. Иаҳаз-иибаз зегьы ихала еилырго дышнеиуаз ишьақәиргылоит ауаꙨ ихы иҭам, игәы иҭам азы алкаақәа ҟатҵаны ишабалак изныҟәара шиашам. Ҽакала иуҳәозар, – иара ихара ҽаӡә ихаратәра. Акыс, игәы иҭоу акәӡам рапхьа ицәырир иго. Уи игәалақәа ирҳәашьа зтҵахьоу сара ак цәыригаанӡа, аҿапа злеиҿалаша лаихәласыжьуеит, нас ахы заахаз аҳәеипш игәалақәа зегьы лҭаирттоит – уаҟа ҳаацәырибагоит. Уи ала ҳааилибакааны, ҳагәқәа нарданы ҳаиҿаччо ҳнеипыртҵуеит. Аха сара сгәы хьухьуа исыхьуеит, абас ауаꙨ ԥаршеи сахьидхалаз азы. Иара иҿапшылара иаҳәоит џьара шьаурҭак, шьапҽаршәырҭак ипыхьашәар убасҟан шакәу ипсы ласӡа ианынеивиго. Аха баша дгәыӷуеит амшын зхы аӡꙨаз, зхада хы зҭахым ахжәа! Ала ишәаз амза иеишуеит! Издыруада уи ауаꙨ сара дысцәшәатҵәҟьозар! Иидыруеи схыҟәкы, сыгәҭакы, зыгага иацәшәо, гәрагарак злам, Ꙩыцьа рхы неидыркылар иара илацәажәо џьызшьо аххьымӡӷшьаꙨы. Асҟак аӡәы сидхаланы сыԥсҭазаараҿы макьана уаꙨ дсымтҵац. Дсымтҵатҵәҟьац астҵәҟьа аӡәы даартны.

Ишырҳәо еипш, бгеи-бгеи еицәшәоит ҳәа, уаазыцәшәаша уаꙨы ԥаршеиуп.

Бгеи-бгеи анысҳәа, сыбла иаахгылеит сгәы иҭымҵәо сахьак.

Пхынрак, аԥсшьарамшқәа рзы сҭаацәа аашьҭыхны ԥсшьара ҳәа Гәбаа адәы сцеит. Уи, Кавказ ашьхақәа уахьаарыхшәо ишьҭоу адәҳәыԥш ахь сцара, машәыршәа иалхымызт иара Кавказ аԥсшьарҭа ҭыԥқәа иреиғьқәоу ишыруакугьы.

Мзымҭа аԥшаҳәа ахықәан ꚏынрак аҿы ҳаанҿасит, аха атәаха, аԥсшьаха змадаз Гәбаа адәы Помпеи иззаꚏызаз сзы. Акызатҵәык еилыскааз, аца̄ьақәа, ахрақәа идыркараз аурыс солдаҭ зны ашьха ианаахшәа, ҿаꚏраҭагалантәи ҭырасла иа̄аԥшьӡа адәы ишьҭаз анырба «Краснаиа полиана» ҳәа иахьаигәырғьаз инхеит. Аха уи ала аҭоурых аа̄тҵара амуит, саргьы ажәеинраалақәак рыла сыа̄азаара нахсыркәшеит аа̄роуп. Уи акәым уажәы сызлацәажәарц исҭаху. Дара урҭ ажәеинраалақәа рыꚏразы адәы аныкәсаақәсра, иара анхамꚏа, уи ашьхақәа, ахрақәа, аԥсҭа зҳәаз еиԥш, ибатәын. Мꚏакы сныкәырҵарц, цхыраарак сырҭарц, еихҳәа-еитҳәа аҭыс зхымԥраауа иҭахкааз абаҳчара саваланы сышнеиуаз, «Управление заповедника» ҳәа ахькыдчаԥалаз агәашә аартны сынҭалеит. Аԥсабара еижәхышьшьы, аҭынчра угәы ҭна̄ьарын. Схарахаԥшуа ашәаԥыцьаԥ ҭуҕанқәа срыҵаланы сышнеиуаз, снадгылеит аԥсабара иузалымбаартә ԥштәы иаҵәала зыҿҭаҳәҳәа игылаз ахыбра. Снызжьалеит сшьапышьҭыбжь затҵә зныꚏуаз акоридор. Аӡәгьы ды̄амзааԥ ҳәа сынкыдыԥшыла-аакыдыԥшыло сышнеиуаз, снадгылеит «Начальник» ҳәа зкыдыз ашә. Аа, исҭахызгьы, снагәырғьаны ашә снас-насит, аха ҷытыбжь мгеит. Ашә снагәҭасын иаатит, сыгәгьы нкыдыꚏрит. Хꚏыуаа, аӡәы ихәрны днархытцызшәа, изхатәаз астол рыхқәа ықәжьны иадтәалоуп.

Убарҭ убас ихааны ицәан, узынрывамиарызи!

– Мшыбзиақәа! – сыбжьы налаꚏит акы анацҳарада зҭахымыз, аҳауа «афꚏы хаа».

Иааҳәылтышь-мылтышьызшәа ныа̄ртцан, аха рхаҳәтә хқәа рзышьҭымхызт, иныкәыртцеит. Аха ана-

чальник иҭыԥ аанызкылоз ихы астол ишықәжьыз иблақәа аацәытцаирбыжит. Ашьа рхылазшәа уамашәа-қәа икылчааз иблақәа уаарыцәшәарын.

Дааҟрымҿрымын, – шәарбақәан? – ихы дҩахо инапсыргәытца неиҿиҳәеит. Уи зыбла агәҷыц хазы иузалымбаартә иалаӡыҭхьаз шаҟаҩны синарбаз здыруада! Егьырҭ усгьы ицәан иҭаҳәахаа.

– Уарбан, уаазгеи? – еиҭах инапы неиҿиҳәан, дызкыз аҵьнышқәа иқәиршәашәарц иҭахызшәа иҽынаиршәашәан, днасықәҟааит ацәыхрыц хаҿжьакца, сара, игылаз рҭынч ҳҭынра еилазгаз.

– Саҭамзааит шәыцәа ахьеитцасҟьаз, аа сызусҭоу, – ицәырҳаз ауаҩы дшәарҭоуп, аа, ак сгәыдижьлааӡа ҳәа ахьышәҭҳәа сцьыба иҩҭысхын, иапхьа иныққәстцеит сдокумент.

Иблеимхәыцқәа неимаирхәахәан днахәапшуаны, дҩатцнарҟьеит «Соиуз журналистов» ҳәа аазнихыз абилеҭ ҟапшь хәыҷы.

Иапхьа ахқәа иқәзи, астол иадыз ахәамцқәеи уаҳа иахьцаз-иахьааз ҳәа сымбаӡеит, – сыла сажьозу, ус аӡәыр дыҟатцәҟьазу!

Адырҩаҽены ашарпыиатцәа иацгыланы иааз аначальник «Виллис»-ла сима аԥсабара агәыжәпара дагәылаланы дҩеиуан. Иаҳҿахәмаруан амра ашәахәақәа ссиршәа изырпшӡоз Мзымҭа аԥхьқәа. Иҳаихырхәарц рҭахызшәа итоԥуан акалмаҳақәа, амлагәырқәа, аӡеибафара ҭарцырцыруа. Ана-ара еиқәҿыртуан ақәасабқәа, абгацьмақәа. «Виллис», «ашьапқәа» атцарбагьа, аԥсҭа иапшәымоу иарак акәушәа, абжьы ахацала, афы иаҿытцҟьоз уамыргыло, аԥсара итцаланы ишҩеиуаз ашьха цәҳәыра ианыҩатцагыла «аҩада уаҳа исылшом» ҳәа иаапхашьазшәа иааҳәын, иаагылеит, ҳаҩтытцит. Аԥсақәа рықәцә акәаҩра ирхакнаҳаз амра, сзакәу шәсырбап аҩада шәҩаҿалар аҳәозшәа, иаҳзыпшын.

– Ҩымш ҳазхару? – икарабин ижәҩа ихшьуа днасазтцааит пстеи шьхеи ирапшәымаз аначальник. Уи

амашьына анаашаз нараҳәаны аҩада абахәрахь иҩагаз амҩахәаста дҩанылеит, снаишьҭалеит саргьы ҳамҩатә аатцәақәа ҳазқәынтцаны.

Амра тцлакашәара илхықәгылоны, оҳ, гәшьа ҳәа, ахытцыртә ақәцә акәаҩра ҳаҩхықәгылеит. Иџьашьатәын имшын цәқәырпаха хәцәахьы ҳназлагылаз ашьац батканра. Анапш-аапшха ҳазтодаз, амш нтагәыргәырын, дгьыли жәҩани узеилмырго инеимаҩ-неиматцәан, апҟҟаҳәа ақәа паҟьа дуқәа ашьац бгьқәа ҿыцҟьаауа аҿыланахеит. Уаанӡа амҩа иаршны зыпсы ззеивымгоз сцәа сынҭыхьҭшьааит. Сымҩанызаҩ апшәма артқәа иахьа ибазма, иаразнак апалатка иргылахьан. Ибахтцәа-бахтцәаӡа аатцәа тацәагақәа ҳартышьшьы ҳахьцәытцаиаз сеилдыркаауан амҩахь сзыргәамтцуаз аидара зыпсаз, ишапсамыз агәамтцра, аџьабаа абзабаа шацу, аиҳараӡак шәкы-шәкы цаҳә-цаҳәо иандәықәаҳтца!

Ашьыжьымтан аҳауацкьа жәпаҳаҳараӡа изхатәаз аҳархьалра ҳалаланы ҳнеиуан. Ана-ара тцәыкь-чыкь ҳәа ахәы кәаҩрақәа иаарықәгылон ашьабстақәа калакалаӡа, иблахкыгаха, дара шаны адәы иқәымзар ахрақәа рыпшӡара, рыпстазара рцәызшашәа рыхәдақәа тхәаатхәаа, рлымҳацәқәа ркәацәмацәуа, изаҟаразаалак џьара аҷытбжьы раҩмыжьуа. Абахә цәҳәыҟьантазқәа рықәцәан ичапаны иқәдыргылазшәа, ртәыҩақәа хыршаланы, ржакьақәа шәыршәыруа иаақәххаақәххуан ашақә иасны ахрақәа инрылаӡуаз абгабқәа. Асҟак изыршәарыз! Мамзаргьы урт псабаратәла ас агәаҽанызаара рылоу? Иџьашьатәытцәҟьан! Ҳапсы неитаҳкырц ҳанынатәа, слымҳа иаатаҩит апта ҟьалақәа иргәылубаауаз ҩ-храк реиҩхаа итаҩуаз ахысыбжь. Аха вертолиотла ишәарыцоз рҿапхьа ҳамчыдан. Слалбааит атцаҟа аиҩхаа ибжьажьыз ас ҟәашахь сҿы итабоз насырпсаарц. Абар ассир, снархагылеит зны бгабк иахалашоз 15 ҿаҟәара иҟаз ҩ-абтәыҩак. Сгәы нтыпсааит. Асышәаб иахәаҽыма, ахра иаҿҟьама жәохә шықәса ахрақәа рыпстазаара зыпстазаараз, изырпшӡагаз, изырхаагаз. Аха тәыҩамзар даҽа махашьахак умбара.

Ахра ианалҟьа, итцакшаз азтәыҩак хжәан, егьи еибгаз анҩышьҭысх маҟәаҳәара исызҩеиуан.

Ҳҭыԥ аҟны ҳанааи, зсасдкылара ҭбааз аԥшәма иуатка анаахирт, сыхәмаруа инаиасҳәеит ари еиԥш аҭыԥаҟны хжәылагас аконсерв аиҳа ашашлык шеиҕьу.

Ишызбоз ихиҿы ҩеихалашеит, икарабингьы днахәаԥшит, аха инагӡатцәҟьаны агәрагара зламыз, иԑааникылеит.

Аҩымш аԑены ҳамаҭәақәа еитцаҳҳәеит, ҳдәықәлеит амашьына хьаҳзыԥшу ахь ҳалбаарц. Амҩахь имаҷмызт ахрақәа, абахәқәа ҳазгәылсуаз. Ус ҳаԥхьа ахра иааҿаххыз абҕаб изымчҳакәа ишәақь нақәикит, аха ашьантца ҭытцҟьаа инеиуаз изаҿакуамызт. Сара усгьы шәақьс руч-кан исымаз. Сыԥсахы еибакуан иахьизаҿамкуаз.

Ашәарацаҩ ашәарах аҿаԥхьа арыцҳашьара ицәыӡ-уеит, анакәымха дызшәарыцаҩыда! Аха зынасыԥ акралаз ашәарах, хәыцшкәакәакгьы налымшәеит, инытцабеит ҳалаԥш. Ари аҩыза аманшәаламхара згәы быжьнахыз дхынҳәыргьы цәгьа имбозар ҟалаԥ, аха аамҭа маҷын, ҳалбааит аккарахь. Ҳмашьына мааицызт. Ҳнатәеит иаанхаз ҳамҩаныфа ҳнацҳарц. Ус шьауардынк ааҳхалеит аԥсақәа рықәцә инырхьыс-нырхьысуа. Исывагылаз ишәақь аашьҭысхын, аҭыкь ааҭсыргеит, иаргьы хыгәтцәы аҿыланахеит.

– Ҳаи, сара аҿабырҳацә! – ашырҳәа дҩықәтәеит сыԥшәма, аԥсаатә хызатцәыла илазышьҭыз дизымбатәбараха.

– Амашәыр аҳампал иалоуп! – снаиахәмарит ишәақь кҿаргыло, – ицәгьамкәа ихысуеит, – нацыстцеит.

– Сара ажурналист ҳәа сухәаԥшуеит, егьи ушәарыцаҩызааԥ! – иҳәеит ила иабаз изхамтцауа. – Гәбаа адәы акыр уаанхозар ҳаароуп, – назгәеитҭеит уи.

– Амашьына аанӡа ацәҟьара ҳаихсыԥ, иуцәымҕымзар? – днасазтцааит. – Иудыруеи машәыртцәҟьазар! Еилкаатәуп тәа! – наскьашәа асԥычка нкыдитцеит.

– Оо, ари адуӡӡа! – аԥсихологиатә шьҭрақәҟьагарахь сниасит.

– Нас иарбану? – днасыхәапшит дҳашҳатәыраха.

– Абаз ҳабла иахьеилнакаауа! – нышьақәсырҕәҕәеит гәрагарыла. Уи ишызбоз зынӡаск даргачамкит, иабаџшьызгоз ҳәа ааинубаалартә.

– Ухыс, – абаз нкыдтцаны дааин, ишәақь аҿааирхеит.

– Мап, ҟалашьа амоума, аџшәма иапхьа?

Абар ассир, амшә шкәакәа дакызшәа дааҳәцымцит, аха иҽеитцҕәаа ишәақь нықәкны, дкылпшуа днышьтталеит. Аха ишизақәмыршәоз збон ишәақь ақәцә атцысрала.

Атцықь иаатҟьаз ахызатцә пықәсыларак амаӡамкәа ихәаа-зааура аккара иныла⊕р ицеит, хнырҳәышьак амаӡамкәа.

...Снацәа насыртцысаанӡа днеихьан иахькыдыз, аха иҟәызгашьала ишақәшәаз ⊕ашьомызт.

Уи даара дадхьымӡҕкыланы иҽанишәеит, аха шаҟа иҽиҟьоз аҟара ихқәа быруан, абаз акәмызт атцла шьапышәпа иақәымшәартә.

– Издыруада имашәыртцәҟьазар! – еитах иаасиркыхуан. Иаргьы цас иауашәа ахтып интташәахуан. Уи зынӡак дархагон, иабеидыруаз арт апстақәеи ахрақәеи рыпшәма рпааимбар шәарыца⊕ сшипаз!

Амашьына ҳаманы иаауан, а⊕адара иқьыпаха ихалаз, аладара анаиу иласӡа, ипыр-пырyа иҟан.

Апсабара ҳахәлаччон, амра ҳласкьанагон. Мзымтта пхарак аныруан, абахәқәа иркыдпалон, ацәқәырпақәа ҳашьклахәмаруан, гәыҕрак рнубаалартә. Сым⊕апга⊕ изеилкаауамызт акы: сышәҟәы⊕⊕у, сшәарыца⊕у! Краснаиа полиана, уи ахьаанагаз, изакәу хьаас имаӡамызт. Араатәи ашьха рыцха адунеи иқәу ацхақәа иреиҕьуп, рышҳам иҟоу зегь реиҳа ихәшәуп. Акакан? А⊕ыза џьара иузыпшаауам, ара ттоуҕанқәа ҳанынарывалалак – «иахттынра» дшалацәажәара издыруамызт.

– Ҳусура ацьабаа ду ацуп, зны-зынлагьы иҳамхажәлауеит, – ихы наиркьиауан. Издыруамызт уи сара хьаас ишсымамыз. Ҳласкьацыпхьаӡа амра лхықәгылон, ҳналалеит Гәбаа адәы, Помпеи исза⊕ызаз адәы. Иарбан ццышәу изблыз, ианба? Имаӡан.

Сымҩапгаҩ итәыҩақәа игәы рыздуны ҳамҭас исыдикылеит уи аамҭала уаҟа иара ииаанижьызшәа. Иудыруеи уи ус акәзаргьы, атәыҩақәа идурхьуаз, ипхасҭахахуаз, ажьы заа игатәын!..

Абар Помпеи зхәаҿыз Везуви ақәцә акәаҩра алҩатцә ахылшәшәо сапхьа иахьаацәыртцыз.

Иарбан мшәан хәыцроу Гәбаа сызлоу? Ҳанҭалеит Неаполитантәи аӡыбжьахала, Бокка Грандетәи абжьысырҭа ҳшыныбжьшәаз – Искиеи Каприеи адгьылбжьахақәа ргәашә.

Абар хәыцҵы-хәыцҵы акас иаҿаршәу аҿнахуашәа ацәыртцра иаҿуп Неаполитантәи аҭаларҭа зҩыҳаракыра иамфитеатру ақалақь Неаполь. Харантәи уарҕьарахьала унапшыр апҳәыс ҿа лгәыҳәпқәа реипш иҟаца-ҟацаӡа Везуви зырпшӡо ҩ-шьхак ирытцаҟатцоушәоуп улапш ишнытцашәо. Аха урҭ 1200 метр рҟнынӡа иҩаҳараку Торре-дель-Греко ҳәа изышьҭоу ақалақьоуп. Ссиршәа иубаша, уи ашәыр баҳча дгьыл ссир иқәынхо, аамҭала Помпеии ақалақьқәа Геркулануми Стабиеи надкыланы иҭазырхаз Везувиатәи аццышә иатцанхо ргәыҕәҕәаара аанарпшуеит. Аха аӡы иапну аӡы апан итцоит!

Амра ашәахәақәа зхацыҩцыҩуаз Неаполь ахыбра ҳаракырақәа еилаарцыруа ҳнаскьацыпхьаӡа иаҳҿахәмаруан. Уахьынапшлак ажәытә баашқәеи ауахәамақәеи егьырҭ ажәытә архитектуратә пцамҭақәеи улапш инытцашәон, еилашуан ҩ-миллионҩык зланхоз ақалақь апсҭазаара. Урҭқәа зегьы иаарылубаауан зегьы иҩарылыҳәҳәоз Амбассадор. Апсабара еишьылӡа аҳауа упсы узалхрым, Апсны иааманакуама уҳәап ишымратәылоу мҩашьо. Акыс, ари Везуви иамырпхо иҟам уи ӡынгьы, пхынгьы, уацьаҟушәа алҩатцә зҭышәшәо авулкан шьха!

«Иахьа иагьшәахьаны, иагьжәаханы, ҳусқәа шпаҟаларишь» ҳәа гәаныла схәыцуан, амшынуаа ажәахатәи арыцхә ацәымҕхара зларҭцоз ауаҩ! Ус аҳауа жәпара псаҟьо ацәқәырп пҿыга «Емануеле-филиберто – Дука-д» Аоста ҳнахыкәшан, анефҭ гаван ҳанҭалеит.

Асқьала ҳнадгылаанӡа абаҕәаза ахаҭарнакцәа халеит, аха ишҧа! Рыртәарҭа ҳауамызт ихышхыҭцәаны. Акыс, ари Неаполь аҭоурыхтә қалақь ҧшӡара анаҩс, ар-флоттә қалақьуп, рхы зцәырыхьчо дсыздыруам акәымзар!

«Мобил» афирма аҵәаӷәақәа рхы ҳаҕба илҭаркын, ҳаидара ҭҳәаны аҿынадырхоит. Ишҧасҭахыз еихәлахарак ӷаланы акраамҭа Неаполь ҳаанхарц – шаӷа батәы, ҳатәы. Аха уаҳа умҧсит!

Ирццактәуп, Аҧснытәи агәҳәы, атәаха изҭада! Аха шьҭа уаха сабацои – ҧшӡала зызшаша!

Март 15

Избаз, исаҳаз сгәы алаӷажо, исзымбаз, сызхьымӡаз (урҭ еиҳауп) сызхымго аҭцх ҳ̌еалакны Неаполитантәи аӡыбжьахала иаакәыршаны зцәашьыркырақәа ҭазырҷҷоз Неаполь ааныжьны ҳ̌ҿылаҳхеит. Сзыцәомызт, еилаҧаҭон схәыцрақәа. Сыбла ихгылон ажәытәӡатәи ақалақь Помпеи асахьақәа, сдырҭынчуамызт аиҿырҧшрақәа, алкаақәа. Ауаҩытәыҩса мыжда ицәа иҭаӡахьоуи, уи аҧсабара шҧаилахәмаруеи. Зыҧшәмацәа рзы аҵьа иархәаахьаз амаҭцуцәеи урҭ рцьа иалаҭхацьуаз ацәа жәпацәеи реизыӷазаашьа, реиӷарамра, ахәымгарақәа ззымчҳаз Везуви агәы аныҧжәоуп зегьы анахәаҿ, ишҧанеиӷаранатәи уҳәарауазеи! Зегьы ззеиҧшу, еилых дызмам аҧсцәаха.

Италиа ашьыргәацә ҳаваланы ҳлеиуеит. Тиррентәи амшын аҭца ихәыҭцаланы ус ҷыдарақәак мҩаҧыргоит артә флот ирыхьчоз аҕба ҷыдақәа. Мессинатәи абжьаларҭа азааигәара ҳаагылан аҕба ашәра ҳаҿын, амш хьыҭцәцараха еилган. Амшын ҳәақәа, ирызкылсыз закәу еилдыргарц гәыҧ-гәыҧла икылсын, ҳцьашьаны иҳахәаҧшуан, имшәа-имырҳа. Урҭ рпатреҭқәа шҭысхуаз анырба, аобиектив цқьа ииаанахәарц ҿывсывҳәа иҩхәыҭцыҩруан, хьаасгьы срымамызт.

Март 16

Абырзентә архипелаг. Ари акапдан схы злаиласымгалаша сашьҭоуп, исыӡбеит зынӡа силамцәажәарц, аха иара иуамеи! Арахь иара дааҳәны усыдызцалеи ҳәа сара дсаҕьуеит. Иахьатәи ҳааилеибатҵара аазыхҟьаз аизара амҩапгароуп – сара изсыдутҵои ажәахәқәа ҳәа. Аха атцыхәтәан ишыҟаҳтцалац ҳкылибагеит, ҳаизарагьы заманаха имҩапаагеит!

Март 17

Ишапҵу еипш, ҳбаҕәазахь анеира аҿапхьа сусутәқәа еиқәылоз сышрылтцшоуп исзымдырҵа. Ашьыжь сҿыхеит, аха сзырҿыхаз апхыӡ ҿааста сгәы аҭып иҭанаргылом – аҩны рыгәқәа бзиандаз, уаҳа акгьы. Ашьыжь шаҟа ишьыжьы хааузеи, амра ашәахәақәа уаркалеиуа апсабара иагәылпхаауеит, сгәы сханарштҭырц, сгәы ҟанатцарц аҭахушәа. Ных, чаик снахәапи ашьыжь, иудыртцәҟьозеи, апхыӡ баапс иаҳа ианбзиоу ыҟоуп, амш исзаанаго сазыпшып!

Босфор ҳанҭалоны Николаи Тихомир-ипа иаасиркит арадиограмма. Сылапш нахызгазар, абар сыпхыӡ ҿааста сахьаргәырҕьаз! «Ҳаупылоит, уара узын ажәабжь ҿыцқәа рацәаны иҳамоуп, Даур». Закә гәырҕьароузеи! Амра ҭашәацыпхьаӡа ссиршәақәа зцәашьыркырақәа еилацьуцьууаз Сҭампыл ҳнагәылалон. Ишааилашәшәрыз инеилашәшәит, иаацәыртцит хапсықәара Амшын Еиқәа. Ҿа ҿенак зхызгода!

Март 18

Синоп ҳаваланы ҳнеиуеит. Амра даараӡа илахҿыхуп, дгьыли жәҩани апсҭазаарахь инапхьо, аҭыркәшьхақәа ирхаҿырбо. Саныхәычҷыз Гарпаа ас амш анеилгоу аҭыркә шьхақәа аапшуеит, иааигәоуп анырхәалак, ажәҩан исзалбаауазар ҳәа иагьараан Дамеи ихәы сықәгыланы сыпшхьан. Уа ианызымбалак Чыҷ ихәахьы схалон. Сышпагаӡаз. Иахьҭыркәтәылатәқәаз рзакәхап,

ма Аԥснытәиқәа иузрыдкылондаз – Аԥснытәи ашьхақәа зегь реиҳа иԥшӡоу!

Иаха акраамҭа аус аауан Светлана Константин иԥҳаи сареи – акьыԥхьтә рацәан. Аҿҿаҳәа дкьыԥхьуа дышнеиуаз – днахьашьшьит. Абар ассир. Ашырҳәа сҩатцќьан, агәыхьхәшә нылҿасыршәит. Лгәы аќәыҕара лыман, аҳақьым сиԥхьарц саналага, лнапы слырбеит иаҭахым ҳәа аанарго. Лыԥсы анлылала дсыҳәеит, аӡәгьы иасымҳәарц. Уи илыздыруам зегь реиҳа сара ишысҭакԥхықәу ак лыхьыр – лгәамбзиара рдырыр дамырхыр ҳәоуп дзыцәшәа, арахь амшын дхыԥсылар иатцанакуа дазхәыцӡом.

Уи акраамҭа сгәалаќазаара бжьыхны иаман.

Ус сыцәа ҭынчын. Шаќа ихәшәузеи арадиограмма! Уи иатцанакуа рдыруазар лассы-лассы иаармышьҭлашаз, аха уи аҩыза рдырырц сҭагылазаашьа иҭаргылатәуп!

Ашьыбжьышьҭахь чаик снахәарц санлалбаа, Иаша – аԥхьатәи ацхырааҩ, арадиодкылага наҿаитцазар «Ицәажәоит Аќәа» иаагеит абжьы. Сҩатцќьан снеины ааигәара снадтәалеит сыԥсы хьыќәыршәыгоу сналазырԥшыз арадиодкылага. Закә гәырҕьароуи, гәышьҭыхроузеи исзаанагаз уи абжьы. Аҷҷаҳәа ажәабжьқәа ирылацәажәон. Ажәабжьқәа рышьҭахь Парижтәи акоммуна иазкыз адырраҭара ыќан. Уигьы хымԥада иаҭахын. Нас – «Мелодиак аќнынтәи даҽа мелодиак ахь». Уигьы аҭахызар акәхап. Ишԥасҭахыз аԥсыуа ашәак сназыӡырҩырц, аха аинтернационализм ихнаԥааз раамҭа хәыҷы абарызхоз. Шәхатәы ашәа шәымаӡами, арҭ есымшагьы ҳарзыӡырҩуеит ҳәа сҩызцәа сышԥадырԥхашьеи. Аха, мшәан, есымша «Қәачала» злаузхалари!

Ахәылԥазы ҳпартиеизара ииасит ицәгьамкәа.

Март 19

Амҽыша. Баҭым. Амшын Еиқәа уаҳа иааиламсӡакәа икашьшьы, амра гәырҕьахәха ишахалашоз ашьыжь исқьаладоу аҭаҭәарҭаҿ ҳнаддыргылеит, асааҭгьы жәаба инасит.

Иарбан ажәабжь ҿыцу исзааргаз? Аҩныҟа сызларгаша акәу, мамзаргьы зынӡа сызлаӡхымҵша!

Атаможникцәа аусура иахьынӡаҿыз, срадиодкылага хәычҷы наҿастцаанӡа сгәы злаҟанатцара иазыпшызшәа аҷҷаҳәа апсышәала ацәажәара иналагеит. Ус, иацтәи агхақәа ариашо, агъеҩҳәа апсуашәақәа ҭыцҟьаауа иаақәлеит – закә гәышьҭыхроузеи!

Сқьалак сқьалатцас иҟаз ҳахьақәымшәоз ауп ицьоушьаша – амшын аҟны акгьы шцьашьатәымгьы! Ашьыбжьон, амра ажәҩан агәы иҩалагылоны иааиз акатер ала сахьыныӡхытцыз ҳамшынуаа рҭаацәарақәа еилагылан. Рапхьа сылапш наиқәшәеит Даур, нас – Нареи Нинеи. Срыцны саахынҳәит. Ҳлатәақәааанӡа Шьалодиа исалам шәҟәы аасдыркит. Уи сызхарагьы сарҷчеит, аха даара уаҩ игәы иамыхәарыз ажәабжь схы-сгәы иасит. Ауардын иахьақәыгәгәо ауп иахьҿыжуа, аха имҿыжыртә ахьшьтәы ахьызшьуада, иашьҭада. Уи зынӡа аҿыжбыжь рмаҳарц алыра хжәаҩцәа риааишьак шпаҟамлеи.

Ных, исыхәашаз ажәабжь рзаамгеит. Закә рыцҳароузеи. Наҟ амшын иаартуахь – наҟ, наҟ...

Ауаҩ изинқәа рыхьчара иамшуп.

Март 20

Ашьыжь аҟәарахьы инӡхытцыз сшыхыпхыпуаз аӡытцәҟьа сыхәцә икылымсуа алоцмантә катерла сааин, сызхара исзымбаз, зыдтәалара смаӡаз сҭаацәа ажәжәаппыхәа инеидкылан, авокзалахь изгеит ахәылпазтәи адәыгба ицоз иахьызыгӡарц. Ари ҳусбарҭаҟынгьы уаҩ дзеигәыргьаша маҷуп – аибаеибагара, аибамхра, аибаҭира, аилырхра. Аӡәы уаха иманы, аӡә уус дазызырҩуа иабаҟоу. Ных, наҟ иаҳа иҭынчроуп!

Асааҭ 20. 00 рзы ҳақәтцит. Закә псшьароузеи!

Март 21

Амшын Еиқәа ҭынчҳаҳараӡа ҳхыланы ҳнеиуеит. Уажәы ҳекипаж хҩык аҿыццәа ацлеит, ҩыцьа аматросцәеи електрикки. Уи аелектрик издырауа уаҩуп,

ӷбак аӄны аус еицаауххьеит – иарбан сгәалашәом. Даҿа ҩыцьа ахылапшцәа ҳацуп, руаӡәк – ГМП акомҿареидгыла акомитет актәи амаӡаныӄәгаҩ, егьи – амеханик-наставник. Атцыхәтәантәи уажәадагьы дсымбац, аха егьи Цьангәыли Мушьни-ипа асқьала ҳнадгылаанӡа дҳажәлахьан, аҳәаахьшьцәа русура иалгаанӡа дхармыжьылт акәымзар. Уи даара аматцура иазыгәҳәу, аӄапыҳәа аҭып алхшьа иақәшәо, иазыманшәалоу уаҩуп. Дшыҩхалаз аӄапыҳәа иҭып ылхны дааит сыӄны. Уи Киласониа иапиимгар уажә иоуз акаиута имоур ӄалон!

«Даҭо дудыруоу» ҳәоуп дышсазтцааз рапхьа.

– Дсымдыркәа, дсашьами, – наиаҭаскит.

– Оо, уии сареи, – иатцхага нацәкьыс ақәцә ашәахсҭа ианыз сырбо, – абарҭ ҳнацәкьарақәа пӄаны ҳшьа еилаҳтцахьеит, – неиҳәеит дазгәдуны.

Сгәы неилыпсааит, Даҭо инацәкьыс аарыцҳашьаны – дышпаанхеи абыда-аныда. Гришьа бзиахә, зегьы ргәы иақәшәоз, зегьы рнаалашьа зҿақәзыршәоз, ауаҩы деилызкаауаз, иацәажәашьа иақәшәоз аҳалал ипа!

Пҳлиа Грышьеи Алықьса Лашәриеи рдунеипсахра жәларык зегьы инырзеипшны ргәы ишалсыз, урҭ рыпсыжра аҩыза сара сызхаану псыжра сымбац, Лакоба итәы рҳәо саҳахьеит акәымзар. Жәлары зегьы гәынкьуан, игәынкьуан адгьыл. Цьангәыли ашьыжьымҭан ҳахьурӡчуан наҳалаҳгахьаны дааҩнаххит тцәыцак аборжом уаҩы иабеизыжәри ҳәа.

– Ҳабаӄоу? Ҳанбақәтц? – ажьа шәаӄьеипш ипатца ҭакнаҳақәа ырқәаацқәацауа дыпшын.

Ҳаныкәтцуаз, ҳахьыӄоу наиасҳәеит.

– Спаспорт уара иумоума? – дцеит шысҳәоз деиҭааҩнашылеит.

– Аиеи! – иаацьасшьеит зхы аҭыпаҿы аaира иаҿыз ауаҩы сихәапшуа.

Шьҭа дцазар дцеит анаасгәахә, срадиодкылага снақәыгәгәан, саатгылазар, «Апсны ӄапшь» адаӄьақәа рыла ажәабжьқәа рдырраҭара иаҿын.

Аха аҳауа ажәпара цқьа изалсуамызт, аилыргара уадаҩын, иаҳа аҿазарыцқьауазар ҳәа иахьықәгылаз

ианыныкәсҟьа, Москва абжьы еилыхха иаагеит. Уи адырратәараҿы иаҳәон иахьатәи амш – апартеид иаҿагыланы акәпара ишамшу, арасатә хәаҿера акәызбара ишазку.

Аусура амш ашьтахь ҿыц иаази сареи ҳаибадырра, ҳаиҿцәажәара мҩапысуан. Аелектрик Тарас ихы сирдырит. Уи «Поти» аниҳәа аҳачаҳәа даасгәалашәеит. Уаҟа азанааҭеидгыла дахантәаҩын. Уи, Тараси, егьи, – Деев Владимири, – коммунистцәоуп, Зарбазоиа дкандидатуп. Деев заочно Баҭымтәи амшынтә училишьче далгеит, уажәы заочно ВПШ Қарттәи аҟәша 1-тәи акурс аҟны дтоуп. Рапхьатәи аблаҟны узықәгәыгша аӡәы иакәны ихы ааирпшит. Аха спышәа убысҟак саршәахьеит – заа аӡә ирҿехәара – уагоу-сагоу...

Ахәылпазы акапдан икаиутаҟны иаргьы саргьы ҳаицәажәо ҳшеидтәалаз, инабжьаршәны дазтцааит Апснытәи ажәабжькәа.

– Бзиароуп, иумаҳац ҳәа акгьы ыҟам.

Ус акыр атцх аагеит, ҳазлацәажәашаз мачмызт, ҳусутәкәа ҳапхьа ишьтаз рацәан.

Март 22

Иахак апочта аилыргара, акәтцаракәеи априказкәеи рыпхьара, апҟара ҿыцкәеи аҳәаакәтцагакәеи (инструкциа) ртцара уҳәа аамҭа ахьцаз сымбаӡакәа иниасит. Акьаад сызлатәаз схы аагәылсырҳәҳәазар, еицырхашьшьы ахысратә зыҟатцаратә зонахь ицоз артә еибашьыгатә ҕбакәа снарыхәапшит. Урҭ ҳамҩа еихызтцәаз ахәеибашьыгак рномеркәа сызгәамҭеит, аха урҭ ирышьҭагылаз атранспорттә артә ҕба амҩа анеихаҳтцәоз апынтца икәгылаз абзарбзанкәа убас иааигәаны иҳакәкын, рыхкәа ҭыпшша-ҭыпшша, шаҟа иаасцәымыгхазеи! Убри аҩызцәа ма иара еицәоу аибашьыга-кәыга знапаҿы иҟоу хеилагак инацәа натцеикыр, адунеи имблышеи.

Урҭ рпышәаратә тцаракәа ианрылга иҳахьӡеит. Ҳара Босфор ҳанынталоз дара наҳахьӡан, иҳавеибаҳәа рҭыпкәа ирызцеит, изыргәаҭеиуа сеидроу!

Ссиршәа ицьеишьоит Босфор уажәада иҭамлац ҳасас Чантуриа, иҟоу-иану алашьцара ишизалымбаауагьы. Дцьасшьоит сара рапхьа сшыҟаз схарштны. Уажәы ари абжьысырҭа сахәапшуеит ус иахәҭоу мшынтә мҩахәастаны.

Измааноу сыздыруам, схәыцрақәа цәалашәара хәашьқәак, сахьа еилымгақәак ирылоуп аҩныҟа ахынҳәреи ахнымҳәреи сеимаркуашәа.

Ажәакала, «Асенсортә млакра» сызцысны сыҟоуп.

Март 23

Ашьыжь, асааҭ 7 ҟалоны Дарданелл ҳҭысит. Егьитцәҟьагьы уахәшәым! Аеҭыхны, апсах хәычцы еиҟәыжәжәо гәамтцрак амоуп, мыч дук амазар ҳахәтцәы шныцәнахра. Ус сҳәеит ҳәа, ахәычцы аду анахылтцуоуп ианшәарҭоу.

Араҟа зны (тцыпх) хымш аґбақәа зхымло, уаман иҟанатцоз. Усҟан иҭанархәашаз аґбақәеи ауааи рхабарк збада.

Гьаргь иажәабжь «Артист ипсра» Париж дшыҟаз иардыргоуп.

Март 24

Шьыжьы инаркны ҳмеханик-наставник Владимир Ераста-ипа дысҭааит, «хылапшҩык» иаҳасабала ҳусушьа еилиргарц. Анцәа улыпха сыҭ! Зегьы аиҳабыра, ахылапшра бзиа ирбоит! Цьоукы-цьоукы рус рнапы иану акәзамкәа, рус злам ауснагзатәқәа ишпарышьҭалои. Ажәакала, рус злам рымҳатцә шьҭкәыцәаа ишпашьҭоу. Саатки бжаки ҳаицәажәарала игәы нызмырхашаз ҳасабла, изеилкаазар, днахьасырпшит дзызку аусахь – аус хада, дыззаашьҭу ахь иҿы ирхарц.

Аҳачаҳәа иаасгәалашәеит псшьара Аҟәа саныҟаз чарак аҟны ҩызаки сареи ҳаицәажәара.

Уи, зцәазна ыжәны гәыпҩык иааҳадгылаз, дсазтцааит иужәлоузеи ҳәа. Сыжәла инахҳәааны аҭоурых иела-леигалан, даара ҳгәахы кыдиргылеит, аха дсасуп ҳәа

ичҳауа ҳидгылан. Уи ауаҩ ажәларқәа ахьаанагаз, урҭ рмилаҭтә шьҭра, абызшәақәа ахьаанагаз, изхылҵшьҭроу уҳәа ахыҭҟьага даҿын.

– Уара ухаҭа узакәи? – снаиазҭцааит уаҳа ззымычҳаз ауаҩ.

– Сара сгәыриатәуп, Маанаа сраҳәшьапҵоуп, Ланчхәыҭҭәуп…

– Мап, мап, уиакәым сзызҭцааз. Узанааҭ? – снеипыҩлеит.

– Сара секономиступ, аспирантура салгеит, аус зуеит.

– Аа, изакәи сҳәахуеитеи? – иааҵьасшьеит, – абри уара уҩызцәа аекономист ҟьалацәа ракәзаап изыхҟьо ҳанхамҩа ахьыҟоу ҳзымдыруа, ҳҭоурых ахьыҟоу ҳзымдыруа зегьы зыӡҩаз. Узбызшәа-ҭоурых ҭҵааҩыда, уекономистзар аекономикатә зҭҵаарақәа урҿызар… Излазбо ала уусурахь ашәҟәы ҩтәыс исықәшәеит, – саахәмарит, иааибарччеит егьырҭгьы.

Иаргьы дҿыббаӡа, ииҳәара иҿамшәо дышгылаз, дынҳадҟьан дцеит, уаҳа ихабар збада. Ус акәымкәа уи сыжәла шапсыуа жәлоу, сара сзакәу уҳәа иеилсыркаап ҳәа слалагар, иааимакны ҳанеилгашаз ҳшеилгашазгьы здыруадаз! Доусы дахьгылоу дыҕәҕәаӡа, инапы иану аус ишахәҭоу еипш ипшьаны, ицқьаны, гәык-цсык ала инаигӡозар, гхак ҟамлар ҟаларын, аха ҳусқәа кажьны ҳус злам аусқәа еилырго ҳандәықәлалак, алҵшәа еиламхәакәа.

Есымша сыбла ихгылоуп Мадрас (Индиа) абжьабарбарреи ақәӡбарақәеи рхаҭыпан ажәлар аҵьаусахь иназыпхьоз плакатк. Акгьы муӡакәа акырзуа рықәӡбара абанӡамариоу, аха иагьабанӡапырхагақәоу!

Ашьыбжьон акы слацҳарц санлалбаа, исышьҭархх иааҩнашылаз акапдан иҳәеит пхыӡла израилаа драбашьуазшәа шибаз.

«Ари ауаҩ пхыӡлагьы еибашьразаап дызҿу, рыцҳа» аасгәахәын саапцышәырчеит.

Минуҭқәак аамтцыцкәа арациа аиҳабы иааигаз адырраҭара ааҳартызар, Адгьылбжьаратәи ам-

шын – Сицилиа, Александриеи Суецтәи аканали рышԟа ицома, уахьынтә Амшын Еиқәахь ихынҳәуа рзын иԟалаз аҭагылазаашьа баапс иахԟьаны рымҩа аазырпшуаз дырраҭаран. Ахьышәҭсышәҭҳәа ацҳахь ҳаҩхаланы ахсаала ҳнахәапшызар, ашәарҭаратә раион ҳҭысхьан, ҳнеиуан Италиатәи амагә ашьхәа иамариа-ша. Ҳаҩхаламҭаз аибашьыга ҳаирпланк наҳҳапрааит. Шаԟа сархәыцзеи. Ҳҩызцәа акгьы рыздырӡом, ҭынч ҳкашьшьы амҩа ҳақәу џьыршьоит. Адунеи ана-ара амца хәытҵԟьара иаҿуп, иахьынӡацаша здыруада.

Аԥсабара шаԟа ипшӡоузеи, ихаауезеи. Амра ашәахәақәа Иионтәи амшын ацәқәырпақәа рхахәы ианалҷҷалак убас еиуеипшым пштәқәак рхылтцуеит, аапынтәи адәынеиужьра ашәҭ какаҷра ныкәиаазшәа. Ари аҭынч нхамҩа апҳӡы азказҭәо ахәаахәҭыга ӷбақәа иаарыкәршаны еижәхысны, ари амшынтә дәынеиужьра иху аибашьыга ӷбақәа ииаугәаладыршәоит ашәҭқәа ирылатәоу амаҭ шҳам.

Рапҳьа иаҳҳыпраз аҳаирплан шџьаҳшьоз даҽакы изныкымкәа, иҩынтәымкәа иааҳхапрыз, аномер 05, BBC США ҳәа зныз, аҳауажәпара иналаӡуан, иҳамариашаны ҩ-вертолиотк, руак аҵыхәа ацәԟьара ацраҳәаны, иааҳхалеит илаԟәӡаны, рымтцәыжәҩа ҳмазгәыҭ ианԟьарыма аауҳәартә. Ацраҳәа змаз ишиашаз ице-ит, аха егьи «NAPE 736» ҳәа зныз, илаԟәӡаны акырынтә иҳақәтцәиашон, агәҭаны ашә ԟьаԟьаӡа иаартын, илатәаз ифотоаппарат, икинокамера ҳақәкны ҳҭыхра даҿын. Уи дышҳақәтцәиашоз ҳарӷьарахь апсаԟәа ииаалубаартә изхгылаз авиамҩапгага хпа-хпала, пшьба-пшьбала иқәпраауаз, зышьҭыбжь еиҳа иласыз аҳаирпланқәа аа-халеит. Абар ассир! Егьи «NAPE 736» авертолиот уаҳа иҳамбаӡеит. Егьырҭ аҳаирпланқәа ажәҩан штцырӷәаац аҵырцәажәара иаҿуп, «Сухуми» ахы ақәырпсны ишцац ицагәышьоит. Арахь Италиа шәаҳәоит, Италиа кәашоит. Мшапы мышқәа мҩапыргоит, апапцәеи апсшьацәеи рфакелқәа кны ртцыхәакцәа ирапхьагыланы мшапныҳәа «Ду» мҩапыргоит. Арахь аџьажәлар рполитикатәи

рекономикатәи қәгыларақәа еихсыҵәра рықәым. Егьи хадара злоу ақьырсиан-демократиатә партиа амилаҭтә совет ахантәаҩы, цыхьатәи Италиатәи Ареспублика аминистрцәа рсовет ахантәаҩы, сара Помпеи саналаз аӷены зықәгылара ателехәапшраҟны иҟаз, аха зыӷены Неаполь ҳақәтцыз адырҩаӷены (март 16) Альдо Моро ипшаара арымӡааҩык ашьҭоуп. Закә еилыхароузеи!

Март 25

Террентәи амшынгьы ҭынчым, аха пхасҭак ҳнаҭартә аҟнынӡа аӷеаҟьом, даара иааҵьоушьартә иҟоуп ариаб-жьарак аҭынчра иашьцылаз ҳзын маҷк иргәамтцгазаргь!

Ахәылпазы уатцәтәи Генуиа ҳнеира иазкны аилацәажәара мҩапаагон. Адунеижәлартә ҭагылазаашьа сшалацәажәоз, ҳзызнеиуа Италиа аполитикатәи аекономикатәи ҟазшьа инадкыланы гәаӷанызаарак аҳасабала инарасҳәеит Альдо Моро икылаӡшьа иахҟьаны имҩапысуа. Арахь ателехәапшраҟны аполициеи, акарабинерцәеи, ашәарҭадара аматцзуҩцәа, адунеижәлартә полициа уҳәа атәыла аркшарҳәашара иаҿуп, уамоуп иҟартцо.

Уаҟагьы ҳмеханик-наставник ихы налаирхәит «Ахылапшратә усдтцақәа» рыла.

Ателехәапшраҟны ҳарбара иаҿуп Флорида азааигәара уаҩытәыҩса иимбац аӷбатә катастрофа иҟалаз. Уи арҭ амшқәа рзы Британи Бискаии рхықәан иҭахаз америкатәи асупер танкер аасҭа амықәшәатә иаҩызан. Апсаатә инадыркны аокеан апсҭазаара неимазакны ахәаӷера ишаҿу иахәапшыз дарбан гәымбылцьбаразаалак, илабжышқәа ханамгаларцу! Франциа ахықәан иҭахаз, Либериатәи абираҟ атцаҟа США иатәу атанкер «Амако Кадис» иҭхәраа Бискаи хәаӷеуа иааиуа анефт, нкылашьак рзамҭо, 130 нызқь тонна ҳантеиуа Бискаи аӷеахьыгӡара иаҿуп зыпсы ҭоу акгьы аанмыжькәа, егьи, арезервуарқәа, даӷеа 40 нызқь тонна ирҭаханы иҟоу рзеиқәырхозар ҳәа иашьҭоуп, аха амш баапс аӷапхьа рымч архом, иархаӡаргьы 40 нызқь закәыхи иҭытцхьоу аасҭа!

Март 26

Амҽыша. Иаҳа-иаҳа ацәыртцра иаҿуп аҧҭа зҿаршәу Генуиатәи ашьхақәа. Аҳауа цаҳәцаҳәо ишышьха ҳауоу мҩашьо ауп ишыҟоу. Амра цыҩцыҩуа издыҷҷало ақалақь ахыбрақәа харантәи ашьхара иажәлаз асар иреиҧшнушьалап ақалақь ашьхарахь ахалара ишаҿу ала.

Ари ақалақьи уи иахагылоу ашьхақәеи Гагра ааугәаладыршәоит. Аҟәареи ашьхақәеи ҳәаак рыбжьаӡам. Амала арҭ акыр зхахәы каҧсахьоу, Гагратәи, зиатцәара иҭашьшьы ӡынгьы-ҧхынгьы ааҧынра, аҧшӡара иасимволу ашьхақәа адунеи еиҭаҳәаашьа змам ҧтцамҭақәами. Гагратәи ақалақь ари ааста жәаҵьара ихәычҵызаргьы – аҧсабара иахьыҟәырҷахоуп, хыхь ҳаиҳа зымчу ҧааимбар ҧтцамҭоуп. Сара сыдгьыл ҿацә сгәы иахьҭоу, уи сахьцалак исыцу сыҧсадгьылхәычҵы инеиҧшнысшьалазшәа сгәы иабеит акәымзар!

Ашьыбжьон, асааҭ 12 (Москва ҩба) рзы, зынҟьарак 200 ӷба здызкыло абаӷәаза азааигәара аҧырсал лашьҭуп – уатцәынӡа ҳрызрыдкылаӡом. Ҳнаҩс еиҳа аҟәара иазааигәаны игылоуп авиамҩангагаки авертолиотмҩангагеи США аӷбақәа, урҭ ракәхап жәацы амагә шьхәа атцаҟа мшыни жәҩани ҭзырцәажәаауаз. Издыруада урҭгьы Моро иҧшааҩцәазар, мамзаргьы дызӷьычыз ирхылаҧшуазар!

Генуиа, Генуиа! Иҭцуазеи смааижьҭеи. Сыбла иаахгылоит раҧхьа исзырбаз «Поти».

Усҟан, 1975 шықәсазы, Сахалинҟа зыҭира ахырҧаз «Поти» иубар иузымдыруа икәеикәеиуа ишәны, аҽырҧагьан амзки ахымчыбжьи рзы, Индиантәи ихынҳәны ашьыжьтәи аҧсабара иатцәара аҽалакны Баҭымтәи абаӷәаза инҭалеит. Аҽырҧагьан иҟан 20 шықәса тәамҩахәк ҟамтцакәа аҵьаус аҧхӡы азказҭәауаз, иара усҟантәи ҳныҟәараҟны еитцахарак, шьаҧпықәсыларак амамкәа 10820 миль ҟазтцаз ажәытә ӷба. Акыс, иароуп ари Суецтәи аканал ҿыц иаадыртиижьҭеи, ҳара ҳусбарҭа аҟнынтәи ӷбас раҧхьа иҭысыз. Аканал аусура ицҟьаны

амзк аҽны. Иарамоу, ҳаргьы ҳгәалаҟазаара ҳаракын, иҟан ҳаҳаитҟәиҭ. Нас ишԥа! Знапынҵа назыгӡоз ауаа имаҷызма ҳазлаҽхәашаз, ҳазлацәажәашаз! Шаҟа уҭаху. Усҟан, асқьала ҳнадгылоны, хыхьынтәи днарылызбааит амшынуаа иаҳзеиԥшны еилагылаз ауаа Нина. Уи харантәи лҿапшылара исанаҳәон лгәалаҟазаара шыбзиаз, ажәабжь ҿыцла дшеибыҭаз. Ус иагьыҟалеит. Ҳнеиԥылаанӡа дгәырҕьаҵәа инсалҳәеит Аҟәа сҭыԥ нкыланы ишыҟоу, снеира ишазыԥшу. Иласҳәоз. Бзиоуп, уажәы ҳныҟәаара аҳасабырбак аҳасабала ҳаиҳабыра рышҟа ҳцоит, санааилак ҳазхәыцып, – налаҭаскит гәырҕьаҽҳәа дук иазыԥшыз ауаҩ. Иаалцәымыҕхеит ишызбоз. «Ааи рыцҳа, ари деилагаӡазаап» рхысхуан ишанханы исыхәаԥшуаз лыблақәа.

– Уара Аԥсныҟа усура ургарц рҭахуп, ҳара арахь аҕба ҿыц узырхианы иҳамоуп, – икабинет ҳшыныҩналатцәҟьаз ҿааиҭит Анатоли Алексеи-иԥа аԥсшәакәа ҳаҳәо.

– Иҳәа, уара рыуа иалухуа – Аԥсныҟа усура ацара акәу, аҕба ҿыц «Сухуми» ахь акәу? – иаақәиргылеит ихыԥҽыгаз азтцаара. Аа, ухатцоуп уажәшьҭа аҭак ҟатца. Акыс, Нинагьы дысзыԥшуп. Иарбан усуроу? Схынҳәыр усда сықәхарым, ахынҳәра имариақәоу зегьы реиҳа имариоуп.

Ҳнеира иазыԥшны итәаз ихаҭыԥуаа, анцьныр хада уҳәа зегьы сҭак иазыԥшны исыхәаԥшуан. Минуҭк шаҟа хәыцра, шаҟа сахьа схаҿы иааиуаз ҳазшаз идырп! Аха хәыцрак сымаӡамшәа, – «Сухуми» ашҟа, – аасҿыҭцҟьеит али-ԥси рыбжьара, аӡәы исцәыбжьиԥаар ҳәа сацәшәазшәа!

– Оо, ус шакәхоз агәра ганы сыҟан! – даацышәырччеит Анатоли Алеқсеи-иԥа.. Иаалахҿыхрахеит, ҳниасит аус алацәажәарахь. Избан аԥсҭазаарахь ирхынҳәыз «Поти» мчыбжьык аремонт иқәыргыланы, ашықәс нтцәаанӡа ахархәара алшартә аҟатцара. Нас Сахалинҟа аҭира.

– Мчыбжьык, аремонт иахьынӡагылоу, уца Аҟәаҟа, аҩныҟа. Уԥсы ушьап, иузыԥшугьы ргәы цәызымҟьаша

ала урызныҟәап, – дҿапхаҿаччо амҩа хныҟәитцеит Анатоли Алеқсеи-ипа.

Ахәылпазы апсыӡ пыркәа реипш зымтцәыжәҩакәа ацәқәырпақәа инархьыс-нархьысуа ҳазманы инеиуаз акомета Аҟәа иналагылеит. Дгәыргьон «апаҟьала» дкылызгаз ауаҩ. Дгәыглааит, апстазаара гәыгроуп усгьы! Сара сыгәтакы тцәахыз, имаӡаз!

Ауаҩы ипсадгьыл ахь даныхынҳә, иахьизыпшу иуаажәлар рахь амҩа даныкәу, уи иҩнутцҟатәи итагылазаашьа, иҿапшылара иуанамҳәарц залшом. Аха сгәыргьаракәа хызеуаз ахьаакәа мачмызт. Акыс, Антипа ипсра – саб иашьеихабы ипа. Басиат быжьҩык аишьцәа иҟаз дреиҳабын. Уи сара сихаанны дысгәалашәартә дсымбеит, аха ҳқытан иахьагьы ихьӡ пхаӡа иалацәажәоит. Уи иуаҩра, инамыс рынасыпхарц иратәаршьауеит ҿыц ииуа ахәычқәа. Басиат ипшәмапҳәыс ааигәанӡагьы лыхьӡтцәҟьа Назиа шакәыз сыздырӡомызт, уи ҳҳаблан «Нану» ҳәа акәын хәычгьы-дугьы шлышьтаз. Уи сабду Мачагәа иҩнра рапхьа иҩнанагалаз тацан, аха иаҳәшьа дызмамыз абжьҩеишьцәа рзын диаҳәшьан, дтацан, данын. Ларгьы зымшьта бзиаз уаҩымшын, зынамыс, зчеицьыка тбааз, иҳалалыз пҳәыс аҳкәажәын. Уи ииашатцәҟьаны шаҟа ныл тцыз сыздыруам, аха 200 рҟынӡа дзымнеит ҳәоуп сшыҟоу. Сара данызба инаркны лхы ныкәылтцаанӡа дпырпыруа, дтыпҳаха адәы дыкәын, лымаха-шьаха, лыц-лышә неиласрак лымаӡамкәа. Лхылтци лареи еидургылар лара дтыпҳаха убла даахгылон. Уи иахьагьы атцыхәтәантәи лажәақәа ргәаларшәаны иааччауеит ҳҳаблан. Атцыхәтәан ачымазара лыхьӡаны данышьтаха, хәычи-дуи лбара инеиуан, лгәамбзиара гәныргон. Ус, зқьаф ҟатцаны иҟаз ҳаиашьара гәылак, дахьышьтаз итатын ырша ду иҿытцакны, агьфҩы иҿытцҟьо днадхагылан: «Нану бышпаҟоу, сыбзымдырӡеи, Нану?» ҳәа ибжьы налыкәиргеит. Лара, зхы-зҿы таҳәҳәаны ишьтаз апааимбар, ақәҿылымтит знзазы, аха еитах ианеитеиҳәа, «унан, уара аеадҳәыс уздыруа сыҟазар ас

сышьҭалозма» ҳәа лыцапшьацәа лырччон. Уи апсаҭа шкәакәа лыпсҭазаарагьы шкәакәан, аха ари адунеи џьабаамзар бзабаак ззалымгаз агәаҟ иоуп ирыцҳахаз. Дрыцҳахатцәҟьеит адунеи зхы аџьыкац ықәхны, апсцәаҳа инацәхыпқәа зыҽрымжәжәа зыпсадгьыл иазыхынҳәыз, ох гәышьа ҳәа иҽынеитцихуаны иаалырҟьаны дышпаниаси. Антипа аибашьра ҟалаанӡа саб Гарп аколнхара ахантәаҩра имыздаз иакәын. Дтцарадан, аха аус даманшәалан, иабацәа ркәал икәалын, ршьа илан. Аибашьра апхьатәи амш иагаз дынкылаӡит шашәаӡ-гәырыӡ. Аибашьра еилгеит, уи ахәрақәа ӷьеит, иӡыз-ипсыз, иҭахаз ауаа ргәалашәара ирзалымхуа ишыҟазоуп Мрагылара анаӡаратәи ахақәитра зауз Антипа иҳабла дшаалалаз. Уи аибашьра шаҟацьара даҟьаз, тҟәареи, ҭакреи, хәреи згьы ртәы здыруада, изыҩҩуада... Аа, уажәы усура деихаччо ашьыжь индәылтцыз, игәы ахац ахьыпҵәаз. Уажәшьҭа ипызтцәаз, хьаас, гәырҩас имаз еилкаала, уашьҭаз! Дыҟан ауаҩы, дыҟам. Устәи Аҟәа сахьааиз иаалырҟьаны зыпсҭазаара иалтцыз Иасон ақәрахьымӡа дыкҿан. Уии сареи жәашықәса аус еицаауахьан асахьаҭыхратә фонд аҟны. Уи зарпысра зсакьаҳәымҭаз, аха зыпсҭазаараҟны хаарак, гьамак алымфааӡакәа иниасыз, ӷәӷәала сгәы далсит. Алада Мрагыларатәи сныҟәара сызланарпшыз ашьҭахь зылагырӡ аап ҳәа иҟамыз ауаҩ, убасҟак сгәы ирпшааит, еиҭаҳәашьак амамкәа.

Арахь сшаарыз саау сцахуоу ззымдыруаз ҩызцәақәак (лымҳаҭасқәак рымамкәа иҟамызт), иаҳцәалаӡуеи ҳәа апсшәа картцәаны исарҳәон, сызҭахыз агәакьацәа – «уажәшьҭа укыдҿаҳҳәалоит акәымзар, џьаргьы уаҳзышьҭуам» ҳәа исыдтәалан. Саргьы схы намасыриашауан, аха акалендаргьы уажәы-уажәы снахәапшуан, снахьапшуан амшынахь.

Абар саамҭа ааины иаасыдгылеит. Уатцәы ҳусбарҭахь – Баҭымҟа ицатәны иахьеипш апартиа аобласттә комитет актәи амаӡаныҟәгаҩи сареи иҳаман аипылара. Уии сареи ҳаипылара агәахәара ду снаҭеит, уажәы-уажәы

саахьанарпшуан сышьҭахьҟа, агъараҳәа цьара усурак сналагап аасҳәартә. Аха уи азтцаара иахьазы иахырпан, наҟ ианеилкаам аамҭакахь. Уажәазы «Поти» пшын, аҿрыцқьа, аҿышьшь, сымҩа шьҭан Генуиаҟа.

«Поти» акыр снарбақәеит, сгәалашәара ихааӡа иалоуп уаҟатәи аекипаж, акраамҭа аус зцызуаз амшынуаа. Аиҳараӡак акапдан Манцьгалаӡе Реваз Андреи-ипа. Сара амшынахь схы аасырхеижьҭеи уи иаҟара ааӡара, ауаҩра, адырра, ақьиара, аиҩызара уҳәа злаз, излоу макьана капдан сиқәымшәац. Есымша аус ицзуландаз шысҳәозоуп ҳшеипцыртцыз. «Поти» ала шаҟантә Генуиа ҳааихьаз, шаҟа еипцылара, еицәажәара мҩапаагахьаз. Шаҟантә ари ақалақь ҳлалс-ҩалсхьаз! Глонти ҳәа «Адигени» аҿтәи штурман еиҳабык (амшын лакә ҳәа изышьҭаз) зны Роттердам схатәы пуҭ еипш издыруеит ҳәа дахьцаз дыӡын еипш, Генуиа схатәы Аҟәа еипшоуп ишыздырууа аасҳәартә снеихьан!

Зынгьы Реваз Андреи-ипеи сареи автобус аҟны аназына ҳдыршәаахьан агәаҭаҩцәа. Автобус кондуктор дамаӡамызт, автоматла акәын абилеҭ шаахәатәыз, аха аҿырпы ҳамамыз, егьырҭ аџьазтә лиркәа иагьа аауандаз, ашофер инаиркны апассацьырцәа налатцаны аӡәгьы иҳазпимыргеит. Автобус дәықәлахьан, егьи аангылартанӡа ҭытцшьа ҳамамызт, ҳаатәеит. Ус, ҩыцьа агәаҭаҩцәа ааҳалалеит, иааҳцәымыгхеит, аха иааг, ҟыҟда-ҿыҟда иақәнаго ҳшәап, ныҟаҳтцеит. Ианааҳадгыла, Реваз Андреи-ипа аиспан бызшәа идыруан, уи акыр италиан бызшәа еипшуп, днарацәажәеит, аха дара, аиҳараӡак ауаҩ кьаҿ игәы итцасуеит ҳәа, ашьҭағачашәа иҟаз ацәажәара длалагеит, аха ишпа! Уи даакәымтцӡакәа иҭирттоз ахшыҩртцага жәақәа иҭатәаз зегьы хьанарпшуан игәыптцәагаха, ма ишаҳзеилымкаауаз идыруандаз. Зықь лир иҟаз снахеит, иҟалозар аназына ҳамхны уаҳпыртц аанарго, ибызшәа здыруазар иасҳәашаз сымпшаашаз, аха... Иара атәыла азакәанқәеи аԥҟарақәеи иааидыруаз акгьы аанмыжькәа иҳәаны данаалга, зықь лир аасымихын

ҩ-билеҭки сызқь иацәынхази аасиркын, ҳабжьаны, ҳара ҳакәым иеимгәамӡо иҭатәаз зегьы рхы иналарԥшны, иҩҭыҵит. Ҳара шьҭа ҳазҭыҵхуаз. Шаҟа ҳиршәази асҟак ҳхы ҭызӷәыцәааз ҳәа ҳнахәаԥшызар, абилеҭқәа рыхә ада акгьы имгазаап, ҳахшыҩ ахьааицаз иаҳаҭырны! Уи ашьҭахь автобус аҭалара акәым, изнысуаз аулица ҳаныломызт!

Марио даҳԥыларушь уажәы – Марио аполициа ахаҭарнак? Уи усҟан, сентиабртәи амш хәашьқәа раан, агәыӷрақәеи агәкаҳарақәеи еимдырххоз Марио, сыбла даахгылалоит. Уи иажәақәа: «агәра згеит чынлеи, лабахылеи иҳахьчоит ҳәа ҳазҿу ауаажәларратә ԥсҭазаара ахьчара ишаԥсам, иагьшаҳзымыхьчо», – ҳәа ииҳәаз, слымҳа иҭаҩлоит. Иџьашьатәыҵәҟьами, аполициа уаҩ, акыр дагхазаргь, дзызкылсыз афилософиатә мҩа! Уи зықәрахь инеихьоу хымԥада иҵегьы заа алкаа ҟаиҵон иԥҳәыс уажәраанӡа дычмазаҩхазҭгьы. Ауаҩы иҭагылазаашьоуми, мшәан, ихдырра ҟазҵо. Марио ихаҿы изаагомызт акьатеилашә аԥҟаразы аҳақьымцәа шаҟа лир ргаз. – Аха уабацои, – иџьеишьон уи, – ауал саҭамлар сыԥҳәыс акьатеилашә азы лыԥсҭазаара дызлалсхрыз – схәыҷқәа ран. Ахәҷқәа анысҳәа урҭ рҵара? Ных, ных, исгәалашәамыршәан, сеилагоит!..

Уажәы дахьыҟоу, дызҿу здыруада усҟан акоммунистхара згәы иҭаз Марио. Италиа акоммунистцәа рхыԥхьаӡара ҩ-миллионк инаӡарц акгьы агым, рылҵшәақәагьы маҷым. Урҭ раҳаҭыр, ажәлар ирырҭо агәрагара иадыргоуп алхратә қәԥарақәа раан акоммунистцәа ироуа абжьыҭара. Адемократиатә иааиракәа иагьараан иҟаларын арҭ иаакәыршаны иӡхгылоу авиамҩангагақәеи егьырҭ артә мшынтә ҳауатә базақәа иҟарҵо абџьартә қәыӷәӷәаракәа ракәмызҭгьы. Мшәан, араҟоуми XIV, XV ашәышықәсқәа раан раԥхьа акәны иахьҿиаз акапиталисттә еизыҟазаашьақәа рышьаҭа, аха нас аекономикеи аполитикеи рҿиараҟны Англиеи Франциеи ирыҵахеит акәымзар. Акралтә ҳҭынрақәа рыла еиҩыҟьҟьа-еиҩыҵәҵәа Италиа шаҟаҩы

ирымпытцархалахьаз, шаҟантә шаҟаҩ ыҟәнагалахьаз здыруадаз афранкцәа, арабцәа, авенгерцәа, аиспанцәа, афранцызцәа, австралиицәа уҳәа инадыркны. Шаҟаҩ рхы аҟәыртцахьадаз ахаҟәитреи Италиа аидтцареи. Араантәи – Генуиантәи ауп 1860 шыҟәса маитәи ашьыжь шьахәҟәа руак азы Сицилиатәи аҟәгылара иацхраарц Гарибальди «изҟьҩык» мшынла иахьдәыҟәлаз. Гарибальди напхгара ззиуаз ахатәгәапхаратә корпус иартцысыз ахаҟәитра-револиуциатә тцысра иалнаршеит атәыла аидтцара. Гарибальдаа рхаҟәиттәратә тцысра интерес дула иашьклапшуаз Маркси Енгельси урт рыҟәгылара, рфырхатцара ахә ҳаракны иршьон, рыҟәҿиараҟәа рбон, урт аҵьажәлар рыдгылараҿы, ажәлартә массаҟәа ринтерес ахьчараҿы. Италиа аидтцара (1861) зыхҟьаз, Енгельс иажәаҟәа рыла, «Луи Наполеон ипшаараҟәа (поиски) ракәым, ареволиуциоуп...»

Март 27

Ватикан акәша-мыкәшатәи аныҳәа ду аҳатыр азы ателедырратәара аҟнеипш арадиопрограммаҿ имҩапырго аконцертҟәа ауаҩытәыҩса деиларгап. Иаха срадиодкылага наҿатцаны сахьнышьтәалаз ашәа ссирҟәа сшырзызҙырҩуаз, аҵәа хаа сынтҵанагалеит, иаашеит амузыка бжьы слымҳа иштәаҩуаз, схатә ашәаҳәара сшыналагара! Ателедырратәараҟны иааҟәымтцзакәа адунеи иреиӷъзаҟәоу ансамбльҟәа, аҵьаз-вокал-естрадатә коллективҟәа алахәын, иҟоузеи адунеиаҿы уҳәар иауеи! Аа, мшацы иҟанатцо, аконцерти аконцерти рыббжьара атәыла ркша-рҳәшо Марио ипшаара ишаҿу! Уи апшаараҟны амафистцәеи аполициеи реидысларақәа, аибашьрақәа, аҵьажәлар рыҟәгыларақәа аиазаара иаҿу – ҽа дунеик ахь унхьадырпшуеит, аха нас иаацәырҟьо ансамбль зегьы нухырҟьаны, иуҳәара иуура узымдыруа, уааршанханы иниасуеит пхызтцас. Ишпеибытәоу адунеи! Ашьыбжьышьтахь, асаат 17.50 рзы араатәи аамтәала, амшын иалаҟатцоу аеропорт иамариашаны абаӷәаза ҳантәалан, асҟьала ҳнадгылеит. Аеропорт иама-

риашаны абаҕәаза ҳанынҭалоз иҵԥрааз аҳаирпланқәа хыгәҵәы иҳасрыма аауҳәартә инаҳхыԥраауан. Дара рықәԥрырҭатә қәсырԥа акәын ҳарҕьарахь ала абаҕәаза гәашәра азызуаз.

Амра цыҩцыҩуа ашьхара ирҿагылоу аҩны еихачаԥақәа ишрылаҷҷоз илӡаагылеит, ҳаҕбахь абаҕәаза ахаҭарнакцәа ҩхалеит. Марио дрылаӡамызт.

Март 28

Ашьыжь инаркны ақалақь ахь ҳцеит. Акыс ҳасасцәа, аиҳараӡак раԥхьакәны аҳәаанхыҵтәи адгьыл зшьаԥы ықәзыргылаз Чантуриа ақалақь ирбатәуп. Генуиа уаҩ иибаша маҷым. Генуиа, хышықәса рнаҩс ишызбац, ишсаҳац. Марио ишьҭазааҩцәа иахьабалак ицәыҵагылоуп, аха ус раԥхьатәи амшқәа реиԥш транспорти, шьамаҟеи еиладырҩынтуам, ҭынчроуп. Аха усҟан, 1975 шықәсазы аиԥш, иаартны акоммунисттә пропаганда, ақәгыларақәа, аплакатқәа уҳәа рҩызцәа уажәы исымбеит. Ус еилыхароуп, аиҳараӡак аколбастә переулок (ус амшынуаа иахьӡыртәит аколбас ԥшра змоу, иҵыхәаԥҵәараданы илакьылакьуа иҩагоу амҩаҭшәа) ада. Уи иану иумбара арбану; авалиута еиҭарсыҩцәа, атапанча ҭиҩцәа, егьырҭ арҩшьы хкқәа инадыркны аконтрабандатә тауарқәа реиҭарсыҩцәа, иуҭаххалак. Акаҳԥцәа?! Урҭ, аргамаду зҿызҭиуа, рыхә иаҵаҳәҳәаноуп ишырҳәо. Ухы аагәоумҭар, инаумцкласыргьы рылшоит. Аныҟәара иаркараз ҳаԥсы неиҭаҳкырц кинотеатрк ҳныҩнашылеит. Атеатр иаҩцацәамыз, ҩ-иарускны еихагылаз акакәын. Иааиԥмырҟьаӡакәа киносахьас ицоз – амалырҳареи, цәыбзарас иааҟоу зегьы реиҵаҟәаҟәареи ирызкын. Уи ус иахәҭоу, ауаҩытәыҩса иԥсабаратәу иҭахрақәа ирхадоу акәны иахәаԥшуан ҭынч итәаны мрагыларахьтәи ахатә-хақәитра ахаҭарнакцәа. Ус, уи асахьаркыратә фильм ианаалга, алашарақәа надыркит, асцена аԥарда ҟаԥшь неимаҳаит. Иалгазар? Маԥ. Аӡәгьы днеилшәом, итәоуп рҿырԥсны, ҳтәоуп ҳаргьы. Ус асцена аатит, иаақәлеит асеқстә ҟазара артистцәа,

анцәа ишишаз еипш иҳәындаз-ҳәындазӡа. Зҽеилыхны асцена иқәыз рыхәапшыҩцәа ргәы излақәшәашаз иааҟарымтҵоз арбану –аҵьашьатәы. Ҳандәылҵит, аха схаҿы исзаагомызт адунеи жәлар ирзеипшу акультура ду азҭаз Италиа. Абыржә сыла иабази, аҟазареи алитературеи ртәыла ажәлар рҭынхеи аидкылара уадаҩтҵәҟьан.

Сыбла иаахгылеит «Италиа жәба аиталианцәа Италиа пдыргаанӡа» ҳәа мраҭашәарахьтәи туристтә фирмак иҭнажьыз плакатк. Уи зызкыз араҟатәи ԥсра зқәым ажәытәӡатәи аҟазаратә ҭынха ду, аҭоурыхтә баҟақәеи, архитектура-сахьаркыратә пҵамҭақәа, археологиатә ԥшаарақәа уҳәа реимтцәара, рырҳәарақәа ракәын, аха зегьы ирзуҳәартә иҟаҵәҟьоуп. Аха «зхы иақәиҭу Европа» иҟанатцалак иақәиҭми, мшәан.

Амаҭ Ева джьаны атцәа лҿанамтцар лыпхашьарақәа лбозма! Арҭ рылақәа аазыртышаз акгьы шпаҟамлеи. Ватикантәи алашьцара агәылапшра уадаҩзаап.

Ҳамҩа шьҭан Кампосанто ашҟа.

Ҳанҭалеит Апеннинтәи ашьхара ирытцаҽырбо, ахәы ҳаракыраҿтәи апсара пса баратә пҵамҭақәоушәа амрамортә храқәа иҟәаш-ҟәашӡа иахьрылагылоу, Бизано арҕьарахьтәи аҟәытцәа аӡыршәарақәа ныз-ҿахәмаруа, еиҭаҳәашьа зқәым апсыжырҭа Стальено (Некрополь) Кампоранто ҳәа адунеи зыхьӡ ахатцәаз. Ари ахәыпшӡа атцаҟа аҽеимаа ҟазшьа аманоуп хыхьынтәи ушынахәапшуа абаагәаратә маҟаха ҩ-галереиакны инашьҭу.

Ари амонументалтә пҵамҭа ду напы аркын архитектор Г. Б. Резаско ипроект ала 1844 шықәсазы. Аха еиҭаҳәашьа зқәым ари архитектуратә баҟа ду аптцара иалахәын егьырҭ архитекторцәеи, аскульпторцәеи, асахьаҭыхцәеи уҳәа аҟазацәа рацәаҩны. Ҩ-риадкны инашьҭу агалереиатә баа унызжьалар, зсахьаркыратә естетикатә гьама ҳараку, зкомпозициатә еилазаара уадаҩу аскульптуратә баҟақәа зегьы тҵакыс ирымоу ҵьабароуп, аха шаҟа ҟазшьа, шаҟа хкы – еиуеипшым ауаҩытәыҩсатә цәаныррақәа, иҩнутҟатәии

идәахьтәиии гәаҟрақәа, нтцәара зқәым, иҳәаадоу игәырҩақәа аарпшузеи, уи ахәапшыҩ дытнамҟәарцу, дамырхәыцырцу! Арҭ ихәыдоу аскульптуратә баҟақәа доусы ртәала ицәажәо, зхатәы ҵак ҷыдарақәа злоу, урыхәапшуа ушнеиуа ууанҿамсырцу Челле Монтеверде искульптуратә нсамбль цьашьахә аҿапхьа. Шаҟа игәы ҭырпсаагоузеи апсцәаҳа хьшәашәеи зшьеи-зыхши еилаҭәо, апсҭазаара иаҿыгәҳәаауа аҭыпҳа пшӡеи реиқәпара. Апсҭазаара абзиабара, уи азықәпара... Аха ауаҩы имчыдара, мчызмоу иҿапхьа икәадара... Ишпаарпшытцәҟьоу! Ус уззааҭгылаша, узыршанхаша аптамҭақәа акым, ҩбам. Иҟам араҟа улапш ныздымхало, унызвашьшь уцаша акы. Аха аамҭа, аамҭа пшым, зегьы ирыхьӡатәуп, ибатәуп, анакәымха ани апсцәаҳа даакылҟьар, зегьы леиқәыхьшәашәоит... Усҟан ари аҩыза ҳҭынрак шузқәаҭыпхо удыруазар, усҟан еиҭах Уанте леипш упсҭазаара уи иахҭнутцап! Уанте абулкаҭиҩы, ари апсыжырҭа ашә дылатәаны, абулкақәа рыҭира лыпсҭазаара ақәлырӡит, илырҳауаз еизыркәкәаны абраҟа лыжра иақәырӡхарц. Аха араҟа лыжра иазхашаз еизгашьа шамамызгьы, лыгәҭакы здыруаз ақалақь анапхгара апара еилапсаны дыржит нырцәтәи «ахақәиҭра» иасимволны. Уи уаҟатәи лыжра дшазыгәдуу аҳәоит аскульптор Де Паоли абаҟа илхаиргылаз. Зиатцәара еинчыла, зықәцәқәа еихатыруа еилагылаз апсара ытцырлашаауа ирылагылоу акапеллақәа, урҭ рытцаҟа адәынеиужьра дәыкакаҷла ихҟьоушәа абыб зқәыршәым амаалықьцәа рнышәынҭрақәа уҳәа – мап, мап, ари псыжырҭам, иааидкыланы – ари архитектураскульптуратә ансамбльтә баҟоуп, – музеиуп. Ных, ҿеаҳҭацәарым, наҟ ҽа пстазаарак ҳапхьоит. Асовет Еидгыла афырхатца, Италиа амилаҭтә фырхатца Ф. Полетаев инышәынҭра ашәҭ шьытцәрак ныкәтцаны ҳнеихагылан, ҳамҩа ҳныкәлеит.

Аҭынч ҳҭынра инҭытцыз, еилашыкьуаз, ақалақь ахы алакра уадаҩын, сгәы сыхон амшын ахь, иҳәаадоу, итцадоу амшынҭацә.

Март 29

Амра ажәҩан агәы иатцәара иҩалалоны, абаҕәаза агәашәқәа ҳлыртҭытцын, ареид игылаз США авиамҩангагақәа ҳалрывсын, хаха ҳҿылаххеит. Ҳуаажәлар ргәалаҟазаара бзиоуп, иаха еилаҩеиласра хәычҷык ҟалазаргьы. Аиашазы, уи «ҳасасцәа» руаӡәк имахьертә рахәыц-ҭоҧ имбар ма аӡә димпытцаҧсрын, мамзаргьы игәы дахаҧжәарын, ҳаҕеиҭа. Иаахтцәаны, раҧхьатәи иаҳа аиаша иазааигәахон! Уи ақалақь ахьынтә изааиргаз иугеит, иҧшаа ҳәа – аҳәара агәаҕьра цәгьатцәҟьоуп! Ҳаҩнутцҟа уи аҩыза аӡәгьы ихы ишаҭәаимшьо агәра сызиргомызт. Шаҟа ихьааргази ҳауаа! Ихьааргацәап, закә гәрамгароузеи? Егьи иаахәамҭақәа ҩыцьа аагатәыс ишриҭаз ихашҭит ауп ихьыз. Уи ирахәыцқәа аазгаз, дшааизеиҧштцәҟьа авахтахь дцеит, арахәыцқәа раха изҭадаз. Амшын иунамырбара арбан! «Ҳасас», – «дхылаҧшҩуп», ахылаҧшҩы гәыбҕан злаиаҳҭарызеи. Уи егьырҭ дрықәӡбыр илшоит...

Март 30

Аҧша маҷк иаҳҿагылозаргьы амрахәага ҳақәҷҷо амшыни ажәҩани рҳәаа еилаӡҩауа ииатцәҟаҟараӡа ҳхыланы ҳлеиуеит. Апеннинтәи ашьыргәацә ҳаваланы. Амш адәахьы иҳаҧхьоит, иаҳҿахәмаруеит, ҳаҧхьаҟа изеиҧшрахаша здыруада, иахьакәымзар ианба? Ишәтәуп аҕба. Ирылаҳҳәеит. Зегьы ҳмыругақәа зырхиахьаз ҳбоцман Лисихин ҳаитцаирхомызт, ҳцәыртцит апалубахь. Изыҧсоузеи ҭынч аҽынеитцыхны аусура. Москвантәи иааҩуеит арадиотранслиациатә дырраҭара – асовет жәлар рашәақәа. Еицлаброуп – ҳаиҳа знапы ззырласуа. 40-тәи ашықәсқәа рызтәи акомҿар ахаҭарнак иахьатәи аҿар дызларацлабрыз.

Иааҳхалеит ҳанцоз иаҳхагьежьуаз ареактивтә ҳаирпланқәа. Изаҧырхагахарыз ҳџьаус аҧсҭазаара иазышәаҳәо изчаҧо. Аа, икәаҧӡа амшын агәҭа иалагы-

лоу, иуҳәар ауазар, ашьхабжьаха Стромболи. Уи авулкан шьха ақәцә акәаҩра алҩатцә иҭышәшәо иқақәза аҩада ихалауеит. Аха уи иланашьҭуа аццышә зқәыпсо, ҵаҟа иатцанхо закә гәи ирызҭоу! Знык наҟ ҳнатцсындаз.

Аа, анцәа ицьшьоуп, ари 926 метра иҳаракыз, зықәцә абылра иаҿу Страмболи еилаҳаанӡа ҳавсит шысҳәоз ҳныбжьалеит Калабриа ашьаппықә рхханы Сицилиа инагәытцасышашәа иахьнадыкшало абжьаларҭа. Ажәҩан зҽалазыпсауаз аетцәақәа ирымакуа апсабара рыҽналарыпсауан Мессинеи Вилласан-Џьованнеи ақалақьқәа рцәашьыркырақәа. Аха урҭқәа зегьы кәицқәан Етна ақәцә афы иҭҟьоз ааста. Закә гәыпжәароузеи ари 3274 метр иҳараку ашьха вулкан иамоу, иааиқәымтәаӡакәа аиҕрабылра иаҿу. Етна? Сшынахәапшыз сгәы нҭыпсааит, иаасгәалашәеит ҽаҩраҭагалан, 1975 шықәсазы «Поти» ала ҳашлеиуаз ианыпжәаз. Акыс уи уахынла иҭҟьо афақь ацыпхьқәа иашьцылоу, иатцанхо рыда згәы ҭнамҟьарыда. «Аныха иашьцылаз акәастҕа агәыдитцон» ззырҳәаои сҳәахуан!

Мессинатәи абжьысырҭа, ҩ-мшынк рҳәаақәа еимаркуашәа иахьеиҿаҳауа убас еилатцәиуеит, зыпсы ҭоу ари еиҿагыланы еибашьуашәа. Аиашатцәҟьа, ссиршәоуп урҭ ацәқәырпассақәа реилатцәира шаханы ибыжьдоу ҳәааны ишыҟоу. Ақалақь Мессина ашьхақәа ирытцахәаҽызшәа аҩада ахалара иаҿуп, урҭ зҿаланы иҩеиуа ашьхақәа ишвулкан шьхақәоугьы. Араҟа адгьылтцысра акырынтә апхастақәа ҟанатцақәахьеит, аха зегьы иаарылукаартә иҟоуп 1908 шықәсазтәи. Усҟан ипнаргаз абаақәеи, ажәытәӡатәи ауахәамақәеи излархиаз, еиҭашьақәыргылашьеи еиҭаҳәашьа зқәым архитектура-скульптуратә рҿиамҭақәа ахьынеиқәыртцаз анышәхара иаҿуп. Аиашазы, Италиа адгьыл ахьааубҕьаҭлак хәы змаӡам рҿиамҭак аацәыртцуеит, аха рыцҳарас иҟалаз абҕьаҭроуп ицәгьахаз – иҟам зегьы ирзымхо апара!

Март 31

Амш анцәа имшуп. Елос аҳәса рмонастыр иахыҩуазшәа аҕламк аӡыршәра, фонтанха ҳнаскьанагоит. Изларҳәо ала, ари амшын аҿабгара ихыкәгылоу амонастыр, иҭахаз амшынуаа рыҳәсақәа ирмонастыруп ҳәоуп, аха шьоукых зхацәа зыԥсахуаз аҳәса иртәуп рҳәоит. Ус акә егьыс акә, ишакәхалак уаҩ дзеилаҳаша ҭыԥым – уи аԥсҭазаара иаҟәыгоу ахыбра.

Ҳара ахәылԥазтәи ҳпартиеизара мҩаԥысит ицәгьамкәа. Ҩыцьа апартиахь кандидатцәас иҳадаҳкылеит, хагхақәеи, ҳақәҿиарақәеи, ҳаԥхьаҟатәи ҳуснагӡатәқәеи азгәаҭан. Уиала аӡынра ҳхаагеит, Вентспилс ҳақәтцииижьҭеи ӡынра шаҳамбацгьы.

Апрель 1

Уаа шьыжьбзиа ааԥын, ааԥын, ԥсыс исхоу! Иахьа суԥылеит абырзени аҭырқәеи рҳәааҟны. Иарбан дгьылҿацәу сахьуԥымлац, аха иахьакәзаалакгьы суԥылоит адунеи раԥхьа сылацәа анаахтыз Гарԥ сшуԥылаз еиԥш гәаартыла, бзиабарала. Аха, иахьа сҿаԥхьа иаацәыртцит схәычра, сҳабла. Урҭ иагьа исахьахәычқәазаргьы сара исыԥсҭазаароуп, исыцуп иара ари ааԥын сшалиааз иадырганы.

Аԥыхьақәа Ҭырқәтәыла ҳанаалслак, арадиодкылага Аҟәа абжьы ааснарҳалон, уажәы иҟанатцаришь ҳәа инаҿастцазар, уажәраанӡа уабаҟаз аҳәозшәа аҷҷаҳәа аԥсышәала ацәажәара иналагеит, саагәырҕьеит. Аха иаасгәалашәеит Гагра. Ахшыҩ ҩысҭаауп акәымзар, иабанкылҟьеи Гагра! Ҵыԥх аԥхын Гагра уск азы сҩеин, ахәылԥазтәи Аҟәатәи адырраҭара сазыӡырҩырц шԥасҭаххаз, аха иааг. Уи астанциаҟны Аҟәа абжьада бжьы хкыс иҟами! Аҳауа абжьаларҭа уаҩы имоуа, еиҩыҟҟьа-еиҩытцәтцәа иршахьоу ҳахәҭаак ахьалоу, ҳабжьы ахьаларшәу хымԥада игәышьҭыхгоуп.

Издыруада, раԥхьа исзеилымкаазар ҳәа Алықьса иповест «Аӡы аԥсра» сеиҭаԥхьан, аха раԥхьа еилы-

скаазгьы сымпытцпшшеит. Иудыруеи Мушьни – уҟамиижьҭеи аԥсуа бызшәа аҽеиҭанакхьеит ҳәа ииҳәаз ииашатцәҟьазар! Ииашазар акәхап, схатәы шәҟәы, уи, Мушьни иҭижьыз, схаҭа исзеилмырго ҭыԥқәак злаҟаитцақәаз рыла.

Ажәакала, ари Алыҟьса «Иӡыԥсы» иахысҳәаара сыздыруам. Исыздыртцәҟьом, ицәгьоуп акы аххәаара. Ари уалацәажәарцазы ма убзамыҟәзароуп, мамзаргьы уеилагазароуп иара афырхатца хада Саша иеипш. Ных, уи аиҳа сшыҟоу сыҟаз! Ус, асахьақәа, аиҿырпшрақәа, иаҳҳәап алаҕырӡқәеи амимоза агәаҕьқәеи реиҿырпшра аҩызцәа алоумтцозар, ибзиоуп. Аповест афырхацәа (урҭ рылшалашьеи, реиқәыршәақәашьеи ахьынӡатцабыргу здыруада), реицәажәарақәа, рхәыцрақәа уҳәа афилософиатә хшыҩтцак бзиақәа ирымоу рацәоуп. Иаҳҳәап, амра аҭашәараан Саша аԥсра даназхәыцуа... Иааидкыланы аповест зхагьежьуашәа иҟоу философиатә гәыцәкоуп – аԥсабара азакәанқәа реиламгара, рҽеырнымшәара уҳәа ауаҩытәыҩса ииҟаҟахьоу, еиҭеиҟаҟахьоу, аха ус шакәугьы, иара уигьы ааидкыланы иубом, иаарпшуп ишәаԥырҳаԥуа, инцәырҟьацәырасуа.

Аҩадатәи қалақьк аҟны иаанхаз раанхашьеи бзиа еибабоз рыбзиеибабашьеи, реиқәшәашьеи еилкаам аԥхыӡ иаҩызазар, Суламири Ҳаиҭи ртәык здысҳәаларыз збом – цуфарақәоума?. Ус хәҭа-хәҭала иналкаа-налкааны иааилыскааит, мамзаргьы иара аповест зегьы ааидкыланы искит шуҳәо, иааидукылаз, уҭаҷкәым аауртыр акгьы унапсыргәытца ианыршәалаӡамкәа апшатлакә иноумпытцнарпшшоит. Амала, иаҳәарц иаҭаху шырацәоу убартә иҟоуп, абжьы ҩҭыганы иҳәамзаргьы, асасааирҭа аԥссаҩцәеи урҭ здызкыло адиректори рыла акәзаргьы.

Цьара акыҟатцәҟьазаргь иудыруеи. Иара амшын аҟазшьа, асахьа! Уи амшын аҟазшьа, инартцауламзаргьы, ицәгьоума? Мамзаргьы Ҳаиҭ дызлацәажәо мацарагьы зыԥсоузеи! Издыруада аҽеазнык иапхьатәызар!

Сышә иаалагылаз аҳақьым Николаи Алексеи-ипа даасгәалаиршәеит «Поти» аҿҭәи аҳақьым Долиӡе. Даасгәалаиршәеит, сагьаапышәырччеит. Усҟан абыржәы аҟәарахьы анеира аҿазыҟацара ҳшаҿу ҳаҿын. Уи, Қарҭ амедицинатә институт ааигәа иалгаз, Қарҭ ииз, мшын зымбацыз, дшәапырҳапуа ауп рапхьа аґбахь дышхалаз. Уи, уажәада ґба ихамлац моу, зегь ирзеипшу усуп аҿыц коллектив ирызнеиуа изын. Ари аиҳараӡак. Акыс, ибласаркьақәа днырцәытцыпш-аарцәытцыпшуа, Чехов ифырхацәа, иуҭахы-иуҭахым, иааугәалаиршәон. Гурами дыпхашьапхаҵо, ицәажәара, ипатуқәцара уҳәа ааӡара злаз шиакәыз ҩашьомызт. Уи рапхьа ҳанныҟәтц инаркны есымша иаҳа-иаҳа далтцуа, амшынуаҩрахь дкылсуа аҿырхаҵара даҿын, аҿраҳара шынаиласуазгьы, ишәаҟьарақәа ихытцуама уҳәартә дааихьан. Аха шаҟа ҳааскьацыпхьаӡа даҿа иааҵьоушьаша грақәак ҵигон. Абыржәы ҳахьыҟоу аҭыпаҟны ҳааиуаны ашьыжь чаижәра дааит ибласаркьақәа иаабац, ҳабла зышьцылаз ракәӡамкәа ҿакы аркны, дхарахапшуа, илахь какәчаа, ицәыххаа.

– Пхыӡу лабҿабоу сыздыруам, – иҳәеит «иҟалеи» ҳәа ҳаниазтцаа, – иаха сшыцәаз схышә аӡә дкылпшуан. Сҩацҟьаны сҭачкәым анымҩаныстца, силлиуминатор иҩаахан, асаркьагьы цысҿит, снапгьы, – инапы днахәапшны иҳарбо, – сылахьгьы.

– Унан ирылантцәаша, закә лапштцашәароузеи уҿыздушьылоз! – иааибарччеит аҩызцәа. Аха иара аччаха имаӡамызт. Иччоз дышрықәгәамтцуаз ипшра иаҳәон. «Иаха аиллиуминатор иабашьуаз Дон Кихот иахьа дызҿуузеишь?» шысҳәоз, ашьыбжьышьҭахь дысзааит апшьбатәи ацхырааҩ «дсамхашьыр гәыбґан смоуааит, схы сзымҟажар ҳәа сшәоит» ҳәа.

– Избан? Иузиузеи?

– Атцәы сылихуеит, – илахь еиқәтцаны ҿааиҭит.

– Уара ззанааҭ агуманизмра иадҳәалоу ус уҳәар ҟалома? – ишыздыруаз ала снаиабжьеит, аха апшьбатәигьы сипхьеит аҿцәажәарахь. Иудыруеи зыгага иацәшәо иалагаз ауаҩ импытцҟьо! Уатцәы

ашьыжь Баҭым ҳнеираны, ахәылԥазы дысзааит иацтәи иакәӡамкәа, даҽа ԥшрак, ҟазшьак ҭганы – ажьа шәаҟьа еиԥш дшәаԥырҳаԥуа.

– Уатцәы сыԥҳәыс дааует, аха сышԥалԥылари? – даачҷашәа ныҟаитцеит, дхәацыхәаԥшьха днеицрашәаны.

– Оо, иудысныҳәалоит! Уажә раԥхьатәи ԥылароума?

– Ааи, схаҿы исзаагом сшылԥылаша, – днаԥырҟәыҷуан, дшьаԥырҟәыҷуан деикәаӡыҭуа.

– Зегьы рыҳәсақәа ишырԥыло еиԥш улԥымлои!

– Аиеи, аха, – дааҳәцымцын, – дабазгои?

– Укаиутахь, уаҳа дабаугои! – иааҵьасшьеит.

– Уа аҷкәынцәа схышә икылԥшуа иалагар?

– Уаха змада, аӡәгьы дузкылԥшуам, умшәан! – Снеихыхәмаршәа зуит, аха иара дҭынчымызт.

– Маԥ, маԥ, – иҳәан дꙩагылан, дваавааyа иҿынеихеит. Ашьыжьымҭан асқьала ҳнадгылеит. Аиԥылара, аибагәыдкылара аиԥш збахьадаз, зегьы рхатә усқәа, рхатәы ԥсҭазаарақәа ирылан. Аха ҳҳақьым леиꙩеиран, гәамцран дызҿыз, зны абаҕәаза дҭыцны дцаларын, зных дааларын! – Иҟаларызеишь? – сизхәыцуан уи. Ус дааит иԥатцаԥшьқәа хьыдышьшь иԥсра далганы.

– Иҟоуи, бзиароу? – снаиазтцааит игәшәа ҳәо.

– Сыԥҳәыс дыҟам…

– Дааԥ, умгәамтцын.

– Маԥ! – инышьақәиргәгәеит иаахтцәаны.

– Избан! – иааҵьасшьеит.

– Аꙩныҟа ателефон сасын, ашьыжь дыԥрит ҳәа сарҳәеит. Қарҭтәи аҳаирплан ааижьҭеи, лара дыҟаӡам.

Иаасцәымыҕхеит, ус шԥаҟалоз? Издыруада, дзымԥрыкәа дхынҳәызар? Еиҭеилкаатәуп! Дцеит. Саргьы аусбарҭахь сцеит, ус маҷ ауҟахыз. Ахәылԥазы аҕбаҿы санааи, Реваз Андреи-иԥа исеиҳәеит аꙩныҟа дшоуишьҭыз, уахык адамхаргьы аꙩныҟа дцаны дарц даниҳәа. Акыс, иԥҳәысгьы Қарҭ аҳаирпланқәа лцәеилаганы, Аҟәаҟа ицоз дҭалазаарын, уаантәи цәгьаԥсышьала машьынала Баҭым дкылсит. Аха иара зегьакоуп икаиутахь лнагара изымгәаҕьит. Лара

Аҟәа данаатәытц, илыхьыз анылдыр, уаантәи Батымҟа ицыруаз ала даарц дахьыныҩнашылаз, акассаҟны ауаа рацәан. Анцәа иишәихьаз аӡәы дналцылан – «араҟа сара издырҟәо роуп, абилет сара ибзамысхуеит» ҳәа лпаспорт анаалымих, «садрес абри ауп, бнеир бпаспорт бысҭоит», ҳәа иҩны адрес налытаны, дныҵашәкәа дцеит. Усҟаноуп лара дшәаны машьынала дандәықәла. Қарҭ иахьнеиз дзынҟьаз-дзынпаз лаб ианиархәа, уи аруаҩ-аҳәаахьчаҩ Аҟәаҟа адырра ҟаитцеит. Егьи аҿабырҳацә изгаб лнеира дазыпшны дыштәаз инеиз амилициа илыздырхынҳәит лпаспорт, иара Лабартҟава ҽазны ари аҩыза «ахәмарра» игәампҳо дҟатцаны!

Ажәакала, шаҟа гәаларшәатә, шаҟа цьашьахәтәы адунеи иатцоузеи! Усҟан Марина – Реваз ипҳәыс, апҳәыс пшӡа, апҳәыс сасдкылаҩ, – ахәытаҩ лыцьымшь ахәыц сыпшәма ииартаҟны избеит ҳәа ахыбааратә цтәа иҟалтцаз аасгәалашәацыпхьаӡа ачча сызтцысуеит. Адунеи аҳәсаҟәа зегьы шпеипшу!

Уажәы Амшын Еиҟәа ҳәаҷҷоит, иаҳҿахәмаруеит, аҟәара шаҳпылаша, ажәабжьс иҟоу здыруада – аиҭакра дуҟәа ирзыпшу аҟәара. Уажәшьҭа иҭыпахь дхынҳәны дзыҟалашам иаацьоушьартә апсцәаҳа ицәцаз Анатоли Алексеи-ипа. Шаҟа сгәы далоузеи! Уи иаҳатыр ду, ихыпша иатцанакуаз, иатцанарӡуаз рацәан. Уажәы иҭыц еимактәха иҟамкәа иҟам. Ихаҭыпуаагьы акатаҳәа рамхра иаҿуп – иагьрыҟәнагоуп зшәага зымҟәытҟьаз ауаа. Ари ҳасасгьы ҭыпк дазыпшуп даннеиуа иҭыргаларц! Аусуракәӡам, аҭыпҟәа роуп!

Апрель 2

Амшын Еиҟәа. Ашьыжь инаркны анаҟә хуп, ҳнаскьацыпхьаӡа зны иаатуеит, ҽазных ҳнагәылалоит анаҟә еишьылӡа. Ҳаҩнутҟа аусура еилашуеит, аҟәара аҿапхьа есымша ишеилашуа еипш. Акыс, абазартә багәазахь анеира ҳаҿуп. Зегьы рыҽҭыхны, иаҳкрыдашь ҳәа иахьеилатәоу, аиҳараӡак уажәтәи аҭагылазаашьаҿы. Иаҳа зхы ззаарпшыз дышьҭытцыр алшоит тәа!

Аха ҳаргьы аламала, аламала моу, зынӡакгьы ҭцәгәырк аҿалара згәы иҭоу ааӡам. «Сухуми» уаанӡагьы ицқьан, аха уажәык иубар иузымдырыуа икәеикәеиуа, шьапымызәӡәа унзақәымпало, ишәны илықәҳаргылеит – ҿыц игәылшәаз аапын шәҭыц иаԥызаха. Иара ҳаргьы ҳашәҭхышәҭхоуп ҳшыҟоу, итцегьы ҳгәалаҟазаара бзиаӡазаарын ҳӡы мыжда ҳацәнымтцәар.

Теоркин ишиҳәаз еипш:

…Аӡы хьшәашәа еигьу ыҟам –
Итцеицьума ма изхоума,
Аҽышьтаҿы итатәоума.
Иарбан ӡу иҳәом аӡәгьы,
Иара ӡызааит… уаҳа акгьы!

Апрель 3

Асыш ҟәашӡа изқәыжьыз Кавказтәи ашьхақәа иаҳа-иаҳа аатра иаҿын, амра аҽаҟьацәар ҳәа ишәозшәа урҭ ашьхақәа рҟынтәи иааԥуан апшахь уцәа-ужьы уҭанырӡыӡаартә.

Ашьыбжьон асааҭ 12 рзеипш ҳашиашаз асқьала ҳнадгылеит. Аа, аӡы алтцшәа! Атанкертә флот зызхара изымбацыз ажәлар аизара иаҿыз днарылызбааит Нина, саатынчхеит, рхабарк ахьыҟамыз саргәамтцуан.

Дыԥхалеит, исалҳәеит Аԥснытәи ажәабжьқәа илдыруаз, сылапш нырхызгеит исзаалгаз агазеҭқәа. Слалбаан апарткомахь сцеит саҳасабрба сыманы, акыс, ԥыцьа апартиахь кандидатцәас иҳадҳкылаз рышәҟәқәа уҳәа шаҟа ус.

Сусқәа заа срылгеит, еилыскааит арҭ аԥымшк ҳашзықәымтцуаз. Схы иааҭашәеит Аԥсныҟа – аԥныҟа ацара. Уи Нинагьы деигәырҕьеит, аха уажәшьҭа ихьшәацәан, иҟамызт ҳазгашаз акгьы.

Апрель 4

Аԥныҟа ацара зыхҭашәаз атцх шықәсык исзаԥызан. Ашьа ицаша ада иалагылом ҳәа ашьыжьтәи аҳаирпланла

ипрырц згәы иҭаз закә мышьҭацәгьароузеи инспырахаз! Ашара иатцагыланы иааз апассацьыртә ҕба хәычцы ҳаднацон ҳзыдгылаз авокзалтә сқьала. Нақ анҭытц ареид ахь ҳдәықәыргалеит. Уи ареид аҟны ҳнеины, аԥырсал ҳанхгыланы, катерла ҳаӡхытцны аеропорт ҳаннеи, Аҟәатәи аҳаирплан убар iааг. Знык имҩахҟьаз зегь изеицааиуазаап! Пуҭынӡа абилеҭ рымхны саа-тәеит, Пуҭынтәи Аҟәаҟа ицогьы Аҟәанӡа абилеҭ ҭира ҳақәитҭым ҳәа исызымҭоз џьашьо. Аха иара уи «Кукуруз-ник» ашьыбжьон иааирц иҟаз абаҟоу, уажәы-уашьҭан, уажәы-уашьҭан шырҳәоз амра лхықәгылт, адәыҕбагьы ҳагхоит, нас ушьа ухы иамысин! Ҳеахьаҳагӡеит адәыҕба – илеиқәаҳаит сыԥсы.

Атцхагәы, асааҭ 24 ҟалоны, ҳаҩны ҳанылавала, ҳуаҭахқәа алашара рыҩнаҷҷон, ран лаара иазыпшымкәа иҟамызт. Сара саара усгьы иақәгәыҕуамызт. Аҩны ҳаннеи, Нара дгәырҕьаны дҳажәлеит, – Даур дыбԥыларц авокзал ахь дцан, дшәымбаӡеи? – ҳәа. Уигьы дыҩхалеит дмидагәидаха, дмааит ҳан ҳәа, аха данынсыхәапш, да-агачамкхеит дгәырҕьацәаны. Атцхагәаны избодаз, амҩа кьаҿ иаркараз, сеишәареитцараха снышьҭалеит.

Апрель 5

Ашьыжьымҭан агылаха самраӡакәа Валериан Алықьса-иԥа дааит, уи имашьына даара исыхәеит, анакәымха ҽенакала сзыхьӡоз. Раԥхьа иргыланы, иара ибнатә нхамҩа аминистрра аҟны дааныжьны – ами-нистр иҭыԥаҟны дыҟазар акәын, аҳаирплан абилеҭ аахәара сцеит. Уаҳа умԥсыхт! Издыруада автобус? Мап. Ицашаз ашьыжь ицеит. Абар ассир. Ари сназга-ааз-го «Волга» ГАЗ 24 акыр иныҟәсхьеит. Ҳхынҳәны ҳнеит Амаан иҟны.

Уи ихаҭыԥуаа рышьхәа иқәтцәиаан амашьына «Жи-гули» дырхиеит. Асааҭ хәба, ахәылԥазы. Ус анакәха, иара аминистр имашьынала Гәдоуҭаҟа сеихеит. Уахь сҿыласымхацкәа, исықәшәаз ҩызак дыццакы-ццакуа ажәақәак насаҳәара дахьӡеит аҟароуп, аиҳараӡак уахь

снеира дшазыпшу, сҭыԥ шырхиоу. Сара «Иҭабуп» ада акгьы сзаанхомызт – сцеит Гәдоуҭаҟа.

Сшеиқәтцәашоз уаҳа ҭынч сзыламтәаӡакәа исзыпшыз амашьына сынҭалан, сҿаасхеит Баҭымҟа. Амҩахь сгәы ҭынчмызт, сагхоу-сагымхоу. Амашьынаныҟәцаҩ дышьҭхысаа изанааҭ даманшәалаӡаны акәын сшаа-игоз. Уи, Борис, шаҟа ауаҩы игәы ақәшәашьа даман-шәалаз! Аҷҷаҳәа ажәабжьқәа дрылацәажәон, аха машәыршәа знымзар-зны иниҿыҵимыршәеит Апсны аҭагылазаашьа.

Аилашәшәоны Пут ҳҩалалеит, амш ақәа кыдхаҿа илеиуан. Ашәапыцьап ихырҩоз амҩа ҳанынхәытцала, иҟәаш-ҟәашӡа асфальт еиқәатцәа иантаталаз ҿаҩраҭагалантәи атцла рыбӷьы акәыз џьысшьеит, аха шьоукгьы рыхқәа шьҭыхны иԥозшәа сылапш ињыцашәеит. Усҟаноуп аапын ҳашҭагылаз сха҄ҿы иана-аи. Цқьа сылақәа нартцарны снарыхәапшзар ашьхытцә реипш адаӷьқәа хытцны аулица еихыртцәарц иажәлон, аха итцҩадаз амашьынақәа ирытцадырҟьыцуан гәымбылцьбарала. Ҳнаскьацыпхьаӡа амықәшәатә, аулица амашьынақәа зықәымгыло аҟнынӡа иқәыршьхьан, дара наҟ изыруазар ҳәа ижәылоз нтцәарак рымаӡамкәа аҳәитцәҳәа рҿанырыпсалон. Закә рыцҳароузеи адаӷьқәа ирызцәыртцыз! «Ҳаи, китаиуаҩык дааганы дыҟандаз» аасгәахәит. Адаӷьқәа машәырда ҳаарылтцны Баҭым ҳанналагыла, «Сухуми» ареид иахьгылаз сылапш нақәшәеит, иааҭынчхеит сгәы. Аха асҟаамҭа абаӷәазахь иштагаламыз здыруазтгьы аӡәгьы дсыргәамтцуазма, сыхгьы сыргәамтцуазма, уатцәы ҭынч смаауаз. Акыс амшын цәгьоуп, акатерқәа зныҟәаӡом, исықәшәеит асасааирҭахь цатәыс.

Апрель 6

Ашьыжьымҭан асасааирҭа ааныжьны абаӷәазахь санааи, «Сухуми» ахьгылац игылан, аусбарҭаҿы сахьнеиз, асқьалахьы идыргыларц уи знапы иану ирыдтцан. Апартком аҟны аилкаатәқәа неилкааны санаахынҳә,

амш ақәа шлеиц илеиуан, аҕбагьы асқьалахьы инеихьан. Сыҩхалеит, сыҧсы ҩеиқәаҳаит. Сҭынчхеит, сыҩныҟа схынҳәызшәа еиҳагьы. Мшәан, исыҩными? Сеааиҭакны слатәоны дааҩналеит Константин Константин-иҧа Благиӡе – ҳанбылуазтәи акаҧдан. Ҳлеидтәалан ҳаибабара, ҳаиқәшәара ҳаигәырҕьаны фырҵьанқәак ааидаҳкылеит.

Апрель 8

Баҭым. Асабша. Асааҭ хәба, ахәылҧазы абаҕәаза ҳанҭытцит. Закә ҧсшьароузеи! Ҳекипаж аӡә дыҟаӡам, ихьыз, дзықәшәаз здыруада. Гогуаӡе ҷкәына бзиоуп, уажәоуп апартиахь кандидатс данҳадаҳкылаз. Аилашәшәра иалубаауеит ашьхақәа рықәцә аӡышрақәа, иацык уа асы ирықәнауз ирытцоуп иқьыҧаха. Уахьынтә иааҩуа аҧшахь ухәы-ужьы неиланамыргыларцу! Сара сымҩа аҿаҧхьа аӡәы игәы ахьыҟастцаз агәалаҟазаара снаҭоит. Уи абаҕәаза акаҧдан Халил Пшанаа иоуп. Халил даара амшын аҵьабаа адызбалахьоу, ауаҩра злоу, дызлоу рҟны ҳаҭыр зқәу аҧсыуоуп. Уи Одессаҟа амҩа дықәгылан иҩны Лиовеи сареи ҳаннеиуаз. Аҧснынтәи ҳашнеиз анидыр, деигәырҕьан дазтцааит иҟоу-иану ажәабжьқәа. Уи иӡбахә ҳусбарҭа аначальник ихаҭыҧуаҩыс ишықәдыргылаз анҳаҳа идҳныҳәалеит.

Ауаҩы игәы аҟатцара, игәы иахәо аҳәара еиҳау хәшәыс, хьаартәагас адунеи аҟны иҟоузеи!

Апрель 9

Амшын хтуп, ажәҩан еихашьшьуп, аҧшатцәтцәы аҿоуп. Ҳара ҳашьҭра ақәлара ҳаҿуп. Ишакәхалак аҕбамшынтә ҧсҭазаара абанӡеиҕьу, адгьылтә еилаҩеиласреи аибарҿҿреи рааста. Хәымш Баҭым ҳгылазаара убысҟак ҳаилнархит, иаҳкра-иаҳашьҭра ҳзымдыруа ҳаилаҩынтны. Акыс, ахәыҷқәа хылаҧшрадаха ианыҩнаха, ирҧыхьашәоз зегьы хәмаргатәхон. Нас ишҧа! Иҭынхадоу, ихылаҧшрадоу зегьы рыцҳауп тәа.

Иахьа шьыжьы инаркны агәаҭара мҩапаагеит, ашьыбжьоншәа акомандирцәа реилацәажәара. Акыр ҳшьақәибаргәгәақәеит. Зхы зымхаҧагьацәахази, зхы зымпытҟьацәази рҭыҧ аҿы иртәан.

Уи ашьҭахь иаҳзааз аҧошьҭа шеилсыргоз «Мориак Грузии» аҧшьбатәи адаҟьаҿы сылаҧш нақәшәеит ҩызак исахьа. Сгәы нҭыҧсааит, сылабжышқәа ҩхаҟәкәалеит, изакә рыцҳароузеи сыла иабо. Леван Макараӡе иаалырҟьаны, 44 шықәса дшырҭагылаз иҧсҭазаара далҵит.

Сгәы дышҧалси Леван рыцҳа. Иагьа умҳәан шықәсык Одесса ҳаицыҟан, аҵара еицаҳҵон. Ауаҩ иҧсҭазаара шбашаз еиҭах агәра згеит. Баҭым ҳахьынӡагылаз аӡәгьы иааиҿыҵымҟьеитеи. Ҳаи рыцҳа, зыҧсаҭа шкәакәахаша Леван. Шаҟа гәынамӡара имаз, рыуа игәы ҧызжәаз здыруада.

Апрель 10

Ашарҧазтәи аҳауажәпараҟны ҳнаскьацыпхьаӡа зсахьа ҭытцуаз Босфор ҳанынҭалоз амра ацәыртцра ишазааигәаз мҩашьо аҧсабара аҿыхара иаҿын.

Абар, ашәахәақәа рҽыпсаҟьаны Амрамортә мшын рҽынхырыпсалеит, «Сухуми», зыҕәра зқәыршәны адәеиужьра иныкәлаз аҽыҩ еипш аҽынеитцыхны, ҳаҧхьа инеиуаз ҳтанкертә флот аҕлам, асупертанкер «Кавказ» абираҟ алахарала салам аҭо ианынавсуаз. Ҳәарас иаҭахузеи, ари амшын зцәыҭшәаз «Кавказ» агәы иҭамччо иҟамызт океанк ҳхибакыланда, иусырбарын ҳәа. Аха уажәазын «Сухуми» агәалаҟазаара бзиан, агәашьамх атцпраауан – зегьы аокеан иауахәлаӡыхуаз. Иареиҳа «Кавказ» жәаҩантә ишеиҳаугьы, иаргьы амч зықәхо аидара иатцами.

Апрель 11

Абырзен архипелаг. Схышә илахәмаруаз амра ашәахәақәа сҿачча-ҿаччо ацәахаа саалырхит, аха аҧхыӡ салазшәа акәын сназлаҧшыз аҧсабара аҧшӡара шыҟаз.

Ас амш аҵсабара ангәырҕьахәцәоу, иангәазырҳагоу ауаӡ игәы абжьыхра цәгьоуроуп. Цәгьаурацәҟьоуп аҵсабара аныҟәс-ааҟәсра заамҭалатәу, наунагӡа изаҭәам изын. Амш ахаара, аԥшӡара, аусурахь ауаӡы днанаԥхьоит, иснаҭоит саргьы агәаҳәара, аха шаҟа ус? Иарбан раԥхьа снапы зсыркыз – иахьа, акыс, ӡ-ус дук мӡаԥгатәуп: Қырҭтәылатәи ССР Аконституциа ҿыц апроект иазку амитинг; жәлар рконтрольҟатцаӡцәа раҳасабрба-алхратә еизара.

Аха раԥхьатәи, еиҳа хадара злоу, – напы асыркит, салагеит ажәахә аӡра. Ахәылҧазы амитинг аҟны схаҭа иҵьасшьон сажәахә шаҟа исымпытцаманшәалахаз. Уи аҟьаад адаҟьаҿы иарбоу астатиаҟәа угәы изамыхәари – ареспублика иҟәынхо амилаҭхкҟәеи ажәларҟәеи реиҟаразаара, рзинҟәа реиҟаразаара уҳәа аҵьажәлар ринтересҟәа зегьы нхарҭәааны рыхьчара зхыҟәку аконституциа ҿыц апроект агәырҟьҳәа напеинҟьарыла иҳадаҳкылеит. Уи амитингаҿтәи зыҟәҿиараҟәа зымтцәыжәӡаҟәа шьҭырхыз, наҟтәи ҳусҟәа шьахәлатцәҟьа имӡаԥысит – ҳазыӡырӡит жәлар ргәаҭаӡцәа ргәыԥ аҳасабрба, иалаҳхит аҿыц. Уажәшьҭа иаанхаз аусуроуп – зегьреиҳа ихадароу аусура!

Апрель 12

Ашьыжь зылахь еиҟәу аӡгаб хәычы ԥшӡа илӡызоуп. Сара сакәзар, исхатәоу агәҿыгьра схызгаран иҟоузеи? Абыржәеиԥш азатцәра, аиаҭымра сымбац, анԥса бааԥс дызмоу аԥаԥса сиӡызоуп, ма сыгәҭыха назысҳәаша аӡә дсымандаз. «Аԥсҭазаара ацәҟәырԥаҟәа» саԥхьа иҟәуп, иаԥхьода, еилызкаауада. Лиова ижәла затцәыкоуп изынхаз, егьыс аԥсшәа ада егьырҭ абызшәаҟәа зегьы иҿаҿы иааиуеит. Уи ссиршәа иубаша, акаԥдани сареи урысшәала ҳаицәажәо ҳашгылоу агәараҳәа даахадгыланы ҿабызшәак аацәыригоит.

Абар ҳаԥхьа иаацәыртцит Италиа, ашьаԥпыҟә рхха Сицилиа инасыр, Сицилиа импылушәа ибылгьо излагылоу амшын инхылашашәа иахьгылоу. Амра

халацыпхьаӡа адунеи аатуеит, ипшӡахоит аԥсабара. Аа, Етна ҳашқьыцышқьуа, адунеи агәаҟрақәа зегьы иара иаґражьушәа агәыпжәара зеиқәымтәо акәпсычҳара иахьаҿу. Ҳҩыбжьалеит Мессинатәи абжьысырҭа. Ссиршәа иҭынчуп амшын. Араҟа цыхьа ҳанбжьысуаз Иони Тиррени амшынқәа реилаларҭа аҳәааҿы алажәқәа реипш еиҿагыланы еибафоз ацәқәырпа ссақәа уажәы ргәахы пҭцәоу, ма еинышәоу, рыпсеиҭакымҭа ҳақәшәоу, шаҟа игәырҕьахәганы иҭынчроузеи, ипшӡоузеи. Адунеи зегьы абас еинааланы иҟандаз аауҳәап. Абарҭ, Кавказтәи ашьхақәа роуп ицьасшьо. Урҭ изаҟаразаалак цьара гәыпжәарак, гәынамӡарак рымаӡамшәа, асы рықәнауаз, амра рықәццеиуаз – игылоуп икашьшьы-кашьшьы. Урҭ пжәаны еилаҳауа иалагароуп ассир. Иҳапсыхәои амҩақәа еимарыжьыр! Ишысҳәоз ҳқашьшьы ҳзымцеит. Пшатлакәк аакылҟьан, амшын ацәқәырпақәа рҿҭыхны рыцпхь-ццышәқәа блаҭыхгаха иаақәгылт. Ҳаргьы агәаҿанызаарахь ҳниасит – шаҟа ацәа алхгоузеи еибафеибагарак ауаҩы даналоу. Иабаҟоу итәаны иҟам-иным рызхәыцха, аргәырҩахгаха аамҭа!

Апрель 13

Генуиа. Ашьыбжьышьҭахь зхаҿы аатыз ақалақь ҳалапшуа ареид ҳныхгылеит. Апшра, иҟоу иреицәоу! Амш, иацы ашьыбжьоншәа апшатлакә ицәырҟьаз гәаґ ґәґәак шамаз мҩашьо, иқәтцәиааны иаратәы ҟанатцоит – ақәа, апша, ахьҭа.

Амш лиасит хырҳагарак, лтцшәак амаӡамкәа, уатцәтәи иаҳзаанагаришь?

Апрель 14

Амра цәырҟьацәырасуеит, апша ықәтцәиааны ацәқәырпақәа еигәыдыртцоит. Сплитынтәи иаҳзааз аспециалистцәа пшуп, дара ҳара ҳахь изааиуам, ҳара – аҟәарахьы. Ақалақь уатцәы асабша шьыбжьонынӡоуп аус анауа, аиҳараӡак амагазинқәа, уи ҳалахь еиқәнатцоит!

Аха Николаираа рꚇыцьагьы (азы атцаулара ихәытцоу) ирдырүеит мꚇеышагьы сабшагьы абазар аус шауа, уаҟа зегьы шыҟоу. Уи гәышьтыхгоуп. Италиа ууаны, уҟазаара угәалазыршәаша сувенирк аамхәакәа ацара гәахыпжәагатцәҟьоуп. Шьыбжьонынӡа ҳрыдыркылар ишпаманшәалахоз, аха ҳасҟьала ҭацәым, ахәылпаз быжь-саатк рҟынӡа ареид аҟны ҳаанхеит. Арахь апша иаҳа-иаҳа ишьҭытцуеит, ацәқәырпақәа рыбзқәа ҭҳәаны, уамоуп иҟартцо.

Адырра ҳауит амашьынақәа раахәара шаанкылоу. Изцәымыгхақәаз ҟалақәеит. Зцьабаала аахәара, аизгара иаꚇыз, иара акапдан дналатцаны, иҟақәан, аха иааг!

– Сара акы сꚇеаныназысклак, илеиқәымымбгакәа изыҟалом! – днахыхәмарит аҟароуп.

– Издыруада Апснала «Волга»-к соуртә изыҟалар, – еиҭах слымҳа инҭишьит, – цьоукы-цьоукы шефра змоу қалақьқәак акапданцәа ҳамҭас ирырҭоит, сара царала исырымҭари! – ицьеишьоит уи заапсарақәа Апсны иаду, аамҭа ꚇыц рзаазгаз азә иакәушәа.

Генуиа ахықә иқәхаз уаҳа ҳазлацәажәарыз!

Апрель 15

Ашьыжь инаркны – ақалақьахь. Рапхьа ҳашиашаз аколбастә хатцәирҭа ахь! Уаҟоуп аилыхара, аахәара, аҭира зегьы ахьыҟоу усгьы. Уаҟа иаауҭаххалак – зыпсы ҭоу, иҭам, имшынтәу, идәынтәу, зꚇеызҭиуа-зꚇеаазхәо – апара аныҟала иҟам иҟоузеи! Автобус ҳлалбаанӡа апарапсахцәа ааҳадгьежьылеит. Иара ҳауаажәлар ыҟамзар иҟартцараны иҟаз. Ҳара ҳналалоны, агәақьҳәа ақалақь ихытцны иналалеит «Азербаицьан»-ии «М. Горки»-и – ҳаґбақәа, атуристцәа зманы инеиз, иаарҭытцыз. Дара апшәмацәагьы аꚇеазыҟатцара ґәґәа шрымоу мꚇашьо, зегьы еиламырхаӡақәа рыматц аушьа, рҭахрақәа рынагӡашьа ишпақәшәоии! Сꚇыза Лиониеи сареи ҳналалеит абазар. Ауҭраҭыхи ақыҭанхамꚇатә аалытцқәеи рыфꚇы лаҳалаҳауа, абазар алтцра

угәапхарым, иҟоуп адунеи хкыс иуҭаххалак. Амала, аԥсыӡ, акәац, аԥсаатә зыԥсы ҭоу, ишьу иԥхатәыԥхатәо, ахылаҩ-ԥсылаҩ рхылызза – ишаӡоу изумфари! Аха, имҵоумырсуазар, рыхәҧәа уԥсы дмырмаҷырц аблаԥырыршәҧәа уҭаны уалалароуп. Апомидор ҟапшь цыҩцыҩуа иануҿаҷҷалак, ублаҧәа аш ныхнатцап, акьыла 1200 лир ҳәа иалагылоу ахә улаԥш анаҧәшәалак, мамзаргьы апатырҧал цәашьыркыра иаларсу 1000 лир[6].

Сара, 200 ныҙҧь лир инеиҳаны зцьыба иҭаз, саатҧәак саамлеиҩеицкәа срылгахьан, аӡытцәҟьа злаасхәаша сымамкәа. – Аԥара мыжда иуҭаху ахьыӡтә, иахьуҭаху уҟаз, инеибанеиԥшны аԥша иагоит – баша иаурҳәаахуа сыуаажәлар!

Апрель 16

Амҽыша, асааҭ жәаба, ашьыжь. Амрахәага ҳаҧәҷҷа ашҭа ҳанҭытцын, ҳаԥсадгьылахь амҩа ҳныҧәлеит. Аԥсадгьыл – шаҟа игәгәаны, мчаманы игозеи! Аԥсадгьыл цьоукы рхы зыхҭнырҵо, аҽа цьоукы злахәмаруа – Аазыз Несин шаҟа ибзианы иазгәеиҭази! Ҳшыныҧәтцыз Лиова дысзааит, Лиова сгәыҕырҭа. Уи аӡәк иакәгәышьоуп гәҟычгас исымаӡоугьы. Ааи, аԥсшәа идыруа дсымандаз!

Сышәҟәы снаԥы анҵаны исҭарц даҳәан – инасыгӡеит. Иара дзамыԥхьозаргьы иԥҳәыс даԥхьап. А-Кациаԥҳа. Уи иҳәара адагьы схала исҭар ҟалон.

Тирренттәи амшын еишьылӡа ацәҧәырԥаҧәа ҳҿахәмаруеит, ҳлеиуеит Италиа ашьыргәацә ҳаваланы. Амра ҳарҕьарахьала ажәҩан аган иавакнаҳауп. Уи ацыԥхьҧәа назгәылаҷҷо Монте-Кристотәи аҳауажәпара иналубаауеит адгьылбжьаха зыхьӡ ҕәҕәала аҭоурых граф Монте-Кристо ила иадҳәалоу – Корсикеи «ашьыргәацәи» рыбжьаратәи адгьылбжьаха ссаҧәа иаарылукаартә иҟоу. «Сухуми» музыкала иҭәуп, урҭ зегьы иаарылҩҩыртә иҟоуп сцьыбаҧәа ҭазырцәыз «Национал Панасоник» асу-

[6] 1000 лир – ҳара ҳтәала 83 капеи.

пермагнитофон – арадио. Садызцалаз, аха иҟаз, 160000 лир закәыхи! Акапдан иҳәанеипш, сақәрымшьыр?

Апрель 17

Иаха атцх акыр ипызҿыз, ашьыжь шаанӡа сзырҿыхеи!? Ҳаидытцшьа шманшәалахазоуп иџьоушьаша. «Блокада» актәи асериа ҳанахәапш, адомино асра иналагаз, ҳшьақәа шьтибахаанӡа асра ҳаҿын. Ариабжьарак ихтакны иҳамоу адомино ауп. Аҳақьыми, сареи, акапдани, Езети – ҩыцьа-ҩыцьала. Ҳаиааицыпхьаӡа Николаии уареи шәеибадырны ҳажәжьоит ҳәа дшыҳәҳәашыҟааус ҳара хтәы ҟахтцон. Езет – ахпатәи амеханик, иоуп ассир иақәшәаз. Уи иакәгәышьоуп ицхәмарра мап акышьа иақәымшәо, зегьы иара ихареитәуеит. Бзиа ишпеибо Вахтанг Давид-ипа ишакәхалак, аиааира. Анакәымха, ихы удишьылоит. Уии сареи рапхьа ашахмат ауп ҳаидызыкшалаз, нас анард. Абар, уиаахыс шықәсынаҟьак ҳаицыхәмарӡом. Уажәы иаҳзаанханы иҟоу адомино ауп, уигьы атцыхәтәа ааигәахошәа збоит. Ҳаргьы, анцәа ҳаишәихьеит акәымзар, ҳеатцаҳархар – ҳадызцалеи! Акыс, ҳаччара аанаҳкылар, аччара ауп зынӡак дзырхаго. Ус сҳәеит ҳәа, уатцахар еиҳа ухала уҿушьыр еиҕьми! Аҳақьымгьы – иара Николаи иҳәан еипш, итагылазаашьа даарак иманшәалам! Уи игәаҕ сара исхигоит ҳәа, ашарпыиатцәа дацгыланы акамбуз инаркны аҕба ацқьара атагылазаашьа абара, амҩапгара даҿуп – изтцигалак сызҿаирпара ак аниҧшаа, анышә сагеит ҳәа. Иара ҳаҕлам шьыбжьонынӡа дзымгылаӡеит, иаха дызмыцәазар акәхап, акыс дзыраапкыз атцыхәтәантәи «абаҕьқәа» ҳәа иафицерцәаны рааныжьра. Ажәакала, иҳапшааит ҳаизырсышаз!

Ашьыбжьон мацк игәы ҟатцатәын, какалкыншьтахь аиааира ирганы ацҳахь дхаагалеит, Мессина ибжьыстәуп, мамзар аҟәара ҳиманы дықәлар иҟоутцараны иҟои! Дышпагәыргьои, имтцәыжәҩа хәычқәа дышьтдырпраауеит. Мшәан, агәыпжәара иазеипшми агәыргьарагьы агәалсцәарагьы. Аха

ушгәыргьо упсыр цьанатми, агәырҩа уалапсыр еиха! Ишакәхалак апсра хазшаз иахҟәитхароуп, уи усгьы иацәцахьада, аха. Аа, иахьатәи амшгьы ххаагеит хәа иушьартә иҟоуп. Иаанхеи – хымш! Хымш рыла Тҟәапс хнеиуеит, уи еихау иарбан гәыргьароу! Аихараӡак хбазатә бағәазахь ацара ахьхақәымшәаз. Уаҟа хапсы итоу тырымхшаз.

Аа, зыцәгьа ухәо ушә дылагылоуп хәа, арт ацәахәақәа нантцаны схы сҩахааӡа адырра ҟалеит, рапхьа Батымҟа, нас – Тҟәапс – Италиа! Ашьыжь храциа аначальник закә насыпцузеи имаз! Уажәрааӡа хамшынуаа ртаацәаракәа рышҟа, Тҟәапсҟа хәа адырратаракәа дшырҿыз, уажәшьта зегьы аархәтәхеит. Хекипаж усгьы хтәыла ду зегьы иахатарнакуп – Москватәи дубап, дубап Ленинградтәи, Одесса, Херсон, Карт, ус шаҟацьарантә.

Апрель 18

Иаха «Блокада» аҩбатәи асериа хахәапшуан. Асериақәа еилахәаноуп ишхартаз, аҟәараҿынтәи аилахәаҩцәа. Афильм – фильм ғәғәоуп, аха ашәҟәы аасҭа икәадоуп, ипсыҽуп.

Афильм ашьтахь «ареваншистцәа» – Вахтанг Давидипеи Изети адомино хладырцалан, хлеидыпсылахьан. Уи иагьаҿапсаауеит, аихараӡак иҩыза Изет дақәифоит – атцахаракәа зегьы зхареитәуа Изет! Хбираҟ – «дыхьчатәуп ахпатәи амеханик!» Аҳақьым иакәзар, уи ишьхәа дықәтцәиааны агьежь иақәтәоу атцыга еипш иусура дахагылоуп, цьара сызҿаирпара акы ибар анышә сагеит хәа! Харгьы иахьа хлеиҿаххит, ааигәа хаиҿанамгалацызт. Ишәыргәындареи игьатамахжәареи шпеиҟароу. Иҟаитцарыз. Сара амш згоит, иара амшын ипсҭазаароуп, иусуроуп.

Ашьыбжьон акаиута-компаниаҟны санлеи, – иаха сыхәаабжь умахаӡеи? – хәа дсазтцааит сгәыла Копинаӡе Нодари – 4-тәи амеханик.

– Избан! – иаацьасшьеит.

– Агәылшьапҟәа сыркызшәа, урҭ маха-маха сеимыжәжәа сырфозшәа пхыӡ уамак сналанагалан, сархәааит, аха ишԥа! Сцәырҳаны сԥсыҟәтәазар, аӡыгь самырхызшәа апхӡ баа сгәыдкәкәала, уамашәақәа сыҟан.

Сихәапшуан зарԥысра иҭагылоу, зыԥсҭазаара запхьаҟа ишьҭоу, зааԥсарақәа ирхашшаауеижьҭеи акраатцуа Нодари. Уи ажәабжьны иҳаиҳәеит аԥсыӡкԥцәа рҟны аус аниуаз ус аӡәы апхыӡ баапс иаршәаз дцәырҳаны аиллиуминатор дкылԥаны амшын иҽшалаижьыз. Аха уи ихәаабжь иарҿыхаз иԥыза, ицыԥназ ибзоурала деиқәырхан.

Амшын, амшын! Амшынуаԥ гәыбӷанк иҭатәзатцәҟьам. Аха мшәан, еилибаакашьас иҟоуи?

Лассы-лассы даасгәалашәалоит рапхьатәи скаԥдан, сыбзиабарақәеи иреиӷьу сгәалашәарақәеи зцу «Чкалов» акаԥдан Мураҭ Шәлиман-иԥа. Уи рапхьа ҳанеиднагала дахьысзеилымкаақәоз рацәан, ирацәан сахьизгәаақәоз, адгьылтә ԥсҭазаара иалашыԥкны амшын иазнеиз ауаԥ. Аха, мшәан, аиҿырԥшрақәа рҟнами ауаԥы дахьеилукаауа. Ауаԥы закәыхи, иара аԥсҭазаара зегьы еиҿырԥшралами ишеибарку – уи ихахьоу, ирҟаҟахьоу философиоуп, уи акәын уажәы дысгәалазыршәаз, аха уажәшьҭа зхала зҽысзырдырыз изтцаарақәа руак!

– Уара адгьыл аҟны аус ууазу? – дсазтцааит рапхьатәи ҳаиԥыларакәа руак аан.

– Ааи, изуан! – наиаҭаскит изтцаашьа цьашьаны.

– Аԥызцәа, ақәлацәа умазу?

– Ааи, исымамкәа!

– Аишьцәа, аиҳәшьцәа?

– Аишьцәагьы аиҳәшьцәагьы!

– Агәылацәа, азлацәа?

– Агәылацәагьы аҭынхацәагьы…

– Оо, рыцҳа, нас уҽызрылухи, уҽызхурҟьеи?

– Избан, уанацьалбеит?!

– Избан аамҭала ухала еилукаап!

Аа, уи аамҭа сахьаатҳагылаз!

Уи анасыԥ аҟәараҟынгьы исыман, зынгьы ажәеинраалак зыҩхьан:

…Сара сыччон,
цьоук тцыкәкәон
Акыр салаҟоу цьышьа,
Акыр салаҟоу цьышьа!..

Ных, урҭқәа зегьы башоуп, сназыӡырҩыпишь ашәак, абырзенцәа музыкауааԥ. Иара ашәагьы гәаҟрами изхылтцыз, ашьҭахь згәы ашша хытцыз ацкәашарахь инаргеит акәымзар. Ажәакала, сышәҭоуп абырзенцәа, сара арыцҳа исеиԥшума згәы ҟатцара шәылшәыршахьоу… Ных, урҭгьы сгәы иахәашаз исырҭаз егьыҟам. Сназыӡырҩыхны сыҟандаз сан лыбжьы, уи еиҕьу ҽабжьык аҳауа иалам, уи ашьҭахь «Ауардын», – ажәлар иртәу, егьи ажьымдыр иацрыхны.

Апрель 19

Ашьыжь – Дарданел, ашьыбжьышьҭахь – Босфор. Амш ашьа аҿытцуеит – ақәа, аҵыхь. Амшын Еиқәа акыр иаатуп, уи бзиоуп. Уажәы, Баҭым ҳашнеилак, аҩныҟа, Аҟәаҟа ацара сызбеит сманшәалахар, сагьыманшәалахароуп! Баҭым аидара абжа шьҭыхны егьи абжазы Ҭҟәапсҟа ицатәуп. Урҭ рыбжьара аамҭа схы иархәаны, Аҟәантәи Ҭҟәапс ишакәхалак скылсыԥ.

Ажәакала, изботуп. Уажәшьҭа адомино ахь.

Оо, маԥ, уажәы ҳаннеилак ԥсшьара ицо, тцара ицо рышәҟәы-рбыгьшәы зҳәаз еиԥш еиқәыршәатәуп. Ишԥасцәымгу «рҟазшьақәа» (Характеристики) рҩра, ишыҟатцәҟьоу узымҩуа, излаҟам унапы иамкуа. Аԥыхьа, егьырҭ «Чкалов» аҩызцәа ажәытә ґбақәа рҟны еиԥш акәзар, исыбаргәыз. Уаҟа инанагоз протекциак, тцыргәак змамыз, зхы-зымч иақәгәыгуаз уаан. Уи рҭакԥхықәра ҳаранакуан, аус иазеиҕьын.

Араҟа?! Иаасгәалашәацыпхьаӡа сқьышә ачча аақәххуеит, иштцәыуатәугьы. Апхьа, уажәапхьа Батұым ҳаныҟаз, ҳекипаж асиа ашьақәыргәгәаразы акадрқәа рыҟәшаҟны снеит. Аинспектор Сулико намыс змоу, иҟәыбҷоу, ипсышәахәаҩу аӡә иоуп, аус иуеижьҭеигьы акраатцуеит. Асиа ҳаманы, ҳаицны аначальник ҿыц иҟны ҳныҩнашылеит. Уи, Долиӡе днарышьҭижьҭеи дсымбаӡацызт, инаидсныҳәалеит иматцура ҿыц. Инаимтцеитцаз асиа дахәапшуа, – дысгәаларшәеи абри дызустҭоу? – аӡә ижәла инапы нақәкны днаиҿапшит Сулико.

– Ари Давиҭаӡе иахәшьапа.

– Аа, да, да… Ари?

– Ари, ани аусӡбарҭа ахантәаҩы…

– Аа, издырхуеит, издыруеит. Абри дысгәаларшәеи?

– Ари ҳара Ҳцьемал иабхәында…

– Цьемал дарбан?

– Жәлар ргәаҭара.

– Аа, бзиоуп, бзиа. Абри, абри? – даҽаӡә даалкаан.

– Ари ани адуӡӡа…

Аа, шьҭа аус дыруы, уҽазкы аӡәы ириашара, иааӡара!.. Уи аганахьала амилаҭ ссақәа шпатцәыуатәу. Аха араҟа уи аҩыза апҟара ҳзықәныҟәом. Иагьа ҳнавс-ҩавсыргьы аиашахь ҳқылеибагароуп, – аиашахь.

Апрель 20

Абазатә баҕәазахь анеира атцыхәтәантәи амш. Амҳара иазыпшу амаҳә ҳаиҩызоуп. Ҳтәоуп ҳееитцаҳәаны, ҳеырхианы. Сара исымҩатәны сцоит Аҟәаҟа. Габучиагьы дышьҭысхып, уи, ҳхәыҟатцаҩ Тенгиз, Аҟәа изхытцыз уаҩуп. Апыхьагьы дцарц иҭахызаарын, доурмыжьызт, игәы иалан – уара сыпхашьан исызуамҳәеит ҳәа. Шаҟа уаҩы пхашьаҩузеи! Сҩымҭақәа еидыскылеит – Мери ҽаанбзиала! Аҭыжьырҭагьы аус пшыхым! Рапхьатәи сышәҟәы анапылаҩыра еизганы ашәҟәыҩҩцәа Реидгылаҟны ианназга, рацәа ахызатцә ҳгәытцаиршәт ҳәа еигәырҕьан еипш! Еиҭасыргәыргьап!

«Дара апхьаҩ изын акыр иапсатцәӄьоушь?! «Алаҳәа мышьҭацәгьа ҳаѓба иақәтәеит, ишьтәуп, ашәақь ҳауҭозар», ҳәа амотрос Габисиани ахпатәи амеханик Изеҭи ааит. Схышә сынкылпшызар, амшцәгьа иаанацоу, амшын иахьыхнакылаз здыруада, икарауараха ицәыццатәаан албаарҭа атцаӄа. Аѓбаӄны псаатә хкыс исымбацыз арбану, аха алаҳәа сымбацызт, ашәақь акапдан икаиутаӄны иӄан, сыҩхалеит. Икаиута ацапха аркын, дымгылацызт – дааҵьасшьеит, зышә аркны ицәаз ауаҩ. Уи иаха дызтцахаз адомино дамырцәозар акәхап, ашьыжь дзымгылартә еипш, аха ашә уажәраанӡагьы иаирклозмашь цапхала? – Шәла жьа амкит, ҳагәра ганы иаҳҭааз апсаатә ашьра ҳақым, – нараҭаскит санылалбаа исзыпшыз.

Ашьыбжьон еиҭах иҳаман аипылара. Уажәазын ҳатцахара убас иаргәырѓьеит, игәырѓьацәаны иалапсыр ҳәа уаарыцәшәартә. Ҳалақәа ҭырххьан ҳаѓеиҭа.

Ас ҳшатцахаз ҳаанхар ҳақәырфоит – иаиааитәуп. Аа, аиааира, – ахәылпазтәи аиааира ҳахькылнагаз. Игәалаӄазаара бжьыхны иҭыпахь даныҩхала, амыждарақә, иара ааигәа напхгара ззиуаз ҳпартеизара апротокол инапы атцаирҩрц ҳмаӡаныӄәгаҩ Галкин дизнеиуан. Николаи Галкин делектрикуп, иааӡоу, ипагьам, ихагам зҿабызшәа хаау, зӄазшьа бзиоу, иқьиоу арпысуп. Уи абжьартәи ашкол иалгахьоу аӡә иоуп, аполитикатә напхгаратә зыӄатцара дук иламзаргьы, дҳәатәхатцаҩуп, дуснагӡаҩуп, имораль-политикатә еилкаара ҳаракуп.

Ари, «Давид аргылаҩ», аҳ хәычы – апротокол игәампхазар акәхап, иҳәҳәабжь сыҩханагалазар, ахырзаман! Ихәда адақәа ргыланы, иблақәа ихагәҭахь икылцаны иаѓьра даҿуп, аха ишпа. Егьи иӄалаз, изцәырӄьаз изымдырyа ипсы илшәашәаны дихагылоуп. Сныҩнашылеит, – иӄалеи, бзиароу! – ҳәа.

– Ари аҩыза атцарадара зымбац, ишпыкәу, апротокол аӄны ишарбоу администрациа апартиа аусураӄны ацхыраара ӄанатцоит ҳәа, апарторганизациа сара исыцхраауазароуп акәымзар, – иҳәон ибжьы ихацаланы дҿаҳәатәха.

– Коҳ, уи акәзар уамак ҟамлеит, иамихп, – ииарҟәандашәа иртҿынчрахь сниасит.

Николаигьы снеира ипсы еивнагазшәа, сатамзааит исзымдрызт ҳәа даанапкы-шьапкит. Зных зынӡак дараапкит, ари аҩыза «агха ду» иара иаагәеимҭакәа апартком ахь ицар ишпаҳапсыхәазаауаз ҳәа.

Абар ассир! Ухаҵоуп шьҭа ухы илоумгалан!

– Араҟа гха ыҟаны избом, амала уара иугәампхозар… – сналагеит, аха изаҳауадаз.

– Ари иухагылоу ҳпарторганизациа дамаӡаныҟәгаҩуп, матцуҩтцас иацәажәара, иагьра, иқәҟаара аӡәгьы азин имам…

– Ааит, исымдырзи, ари изырҟатцаз уара уоуп, – сышҟа даахьаҳәит, иааипҵыхьашәаз хәшәыкгьы наихәларшәны.

Еиҭа неигәаласыршәеит апартиа администраторрадиктаторратә қәыгәгәара шазымчҳауа – ишалнамыршо. Уи ззеилымкаауа ауаҩи иареи ишеимҩаныҙалацәам. Галкин ишҟа снахьаҳәын – ацхыраара аиҭоит ҳәа иахьҳәоу ахаҭыпан дапырхагоуп, апартиа адемократиатә принципқәа еилеигоит ҳәа антцатәуп. Насгьы, – иҿыббаӡа итәаз снаихәапшын – иаҟәытцтәуп адомино асра – играхтыгоуп! – сҳәан сындәылтцит.

Сҭыпаҟны слеины слатәаанӡа, ателефон абжьы геит. Иаақәсхзар, иара иакәын, радиограммак ааит «Акоммунисттә Сабша» амҩапгаразы аусмҩапгатәқәа ҟатцатәуп ҳәа.

Сыҩхалазар минутқәак рышьтахь зҿапшылара уацәшәартә снызпыртцыз, дубар дузымдыруа – дыхәшахахьан. Адунеи, ҳашпеишеи, ҳзымшараны ҳазшаз!

Апрель 21

Бацым. Иахьа цәарас иҟастцаз башоуп, асаат хпа шыҟаз Бацым ҳанхықәгылт апырсал ҳахагьежьуа. Хә-саатк рзы сгылан аванна сыдыскылеит, схы-сҿы срыцқьеит. Сеилахәа-сеилаца саныҩдәылтц, амш

ҟәандашьыышьараӡа, аҳауа цаҳәцаҳәауа, – шьыри адәы аныҟәс-ааҟәсра! Ацҳахь сыҩхалан, «шьыбжьонынӡа ҳрыдыркылар ҟалап, макьана цқьа еилырганы иҳаздыруам» иҳәеит авахтатә цхыраағ еиҳабы Заиарни. Ашьыбжьон асааҭ жәаҩа рзеипш асқьалахьы ҳнеит. Асқьала ҳшынадгылатҵәҟьаз, катерла иааихтҵәаны сызхытцит Габучиа дсыманы. Таксила ҳашиашаз аеропорт ахь ҳцеит, уаҟа Аҟәатәи аҳаирплан аҟны ҳманшәалаханы ҳаприт. Минуҭқәак рышьҭахь Аҟәа ҳгылан. Авокзал аҟны Габучиа абилеҭқәа аахәаны дысзыпшын. Ҳнеимҭаз иааиз Баҭым – Москва ҳанҭалан Тҟәапс ҳкылсит анаацәылашоз.

Апрель 23

Тҟәапс. Абылтәы ҳарҭошәа иҳарымҭошәа ҳшеибархҳоз, амш ҳацәцеит. Ҭҟәапстәи аҭыпҳацәа закә насыпыз ирымаз!

Апрель 24

Асааҭ 08 рзы ҳақәтцит. Ҳекипаж атехника ашәарҭадара аиҳабы Мегрелиӡе дналатцаны 40-ҩык ыҟоуп. Урҭ рҟынтәи ҿыц иаҳзааз абоцман Доборцьгиниӡе ида ажәытә ҳауаажәлар роуп. Еиҭакрас иҟоу – ҳапссаҩ Романаӡе, зны зышәқәа адыркуа, ҿазных иаадыртуа, даҳзыхынҳәит, дкылсит пҳәысаагара ҳәа ицаз Дарчиа. Ипҳәысаагара акризацнатҵозар дааигеит!

Ашьыжь, какалкыншьҭахь имҩапган агәаҭара. Ажәра абзиабаҩцәа руаткақәа аарымаҳкәкәааит. Аҟәара иархәахәа-жьахәаз рышьҭра анылара иаҿуп.

Апрель 25

Босфор. Амш каххаа, амра кажжы Ҭырқәтәыла ҳналалеит.

Уажәы аусҳәарҭа ахаҭарнак иҳацу, Мегрелиӡе Резо Аазиз-ипа, зыҿцәажәара иаҳа аинтерес атҵоу, здырра, зеилкаара ҳараку, азыҟатцара бзиа змоу, зҿабызшәа хаау уаҩуп.

– Аԥсуаа араҟагьы инхону?! – иҵьеишьон аԥсуаа Ҭырқәтәыла ирацәоуп анысҳәа.

Аха, аа, шаҟа идыруа аԥсуааи Аԥсни рҭоурых!

Амра лаҳҳыкәшаны илаҳӷагылоны ҳанхылеит Амрамортә мшын, аха уи ҟәызгаӡа аҵьаз ҭанақьеиԥш ԥсҭазаарак амаӡамшәа иҟан.

Апрель 26

Ахәылԥазы имҩаԥысыз азанааҭеидгылатә комитет аилатәара иаанарԥшит Баҭыми Ткәаԥси абаӷәазақәа рҟны ҳгылараан иҟаз аҵьадисциплина аилагарақәа. Аха зегь реиҳа изыцрасыз, егьырҭ рааста аилагара ду змамыз, аха анапхгаратә лаԥшҵашәара заахаз амотрос еиҳабы Васиа Анастасиади иоуп. Уи дларҟәуп маҵурала шьаӷак. Егьи, ҳҳәыҭаҩ Светлана, Ҭкәаԥс зеазыршьыз, лхы макьанагьы цқьа аҭыԥахь имааиц! Аилатәара ҟалаанӡа дсыҳәеит ԥсыхәа амазар иланаҳажьырц! Пҳәыск лҩыжәра аилыргара ԥхашьатәытцәҟьан, иаанаҳкылеит уажәазын.

Апрель 27

Аӷба аԥынтҵаӷы слеины аҳауацқьа сындо сышнеиҩеиуаз Васиа даасыдгылан: – Шамиль Хәсин-иԥа, мызкы-ҩымз рыла абоцманрахь аекзаменқәа сҭир ҟалоу? – ҳәа дсазтцааит. Васиа, иацы илаҳарҟәыз. Иасҳәоз, «ишԥаҟамлои» наиаҭаскит уи, зхатәы еилкаарақәеи зхәыцрақәеи хазу ауаҩ.

– Сара абоцманра иахәҭоу шыздыруа агәра ганы сыҟоуп, – иҳәеит уи, – уажәы знык араантә ԥсшьара санца уаҳа арахь сышзымхынҳәуа здыруеит…

– Избан? – снипсыҩлеит иаацьашьаны.

– Аа, знык аиҳаб илапш саныцашәа… – даахьаҳәхьачан, – асҟатәи гха змоу, – даачшәа игәынамӡара насырбаны дцеит.

Саргьы гәаныла «диашоуп» нышьақәзыргылаз, сгәы сынҭахәыцит – Анастасиади иеиҳа Саӷаришвили

деиҵьҵәӄьазаргьы иудыруеи… Егьи, цыхьа Баҭым аҕба зеагзырхаз Гогуаӡе? Уи игәы злацәыҳамӄьаша, дызлаҳцәымгәааша амаршәа ҳкуп, аха егьи игәпсшьаӡа, зӄыӄәыӄ уамшьуа, ихагамкәа-иҧагьамкәа зус иахагылаз Лисихин ишакәхалак дықәганы Доборцьгиниӡе даагатәын, дагьааигеит, уи ицәыригаша сыздыруам. Уи акәым, абоцман Лисихин данцоз иусуреи иӄазшьеи ирызкны ашәӄәы ицыстҵаз гха ахьарбамыз ихы ихнахын, аха уаӄа ԥсахшьа изалмыршеит. Ишакәхалак, уажәы иӡбеит дызлеиӄьашьышаз. Акадрқәа рыӄәшахьы арадиограмма ишьҭатҵара. Атцакы алацәажәара аҭаххарым!

Ауаҩы дзыраапсо ауаҩ иоуп. Саапсатцәӄьеит.

Мап. Сынасыԥ ацәқәырԥа ирылоуп, урҭ сдыржьакцом, ҭынч сдыртәом…

Ҭынч уантәа, уӄамоуп!

Апрель 28

Иахьатәи амш уатцәтәи ҳпартеизаразы ажәахә иақәсырӡит, закә мшы хазыноузеи КПСС Орсктәи ақалақьтә Комитет аидеиа-ааӡаратә усура шымҩапнаго иазкны КПСС Ацентр Комитет Ақәтцара зегьы иаҳзеипшу, азеипш партиатә документуп. Ҳәарас иаҭахузеи, ауаҩ иааӡара, уи аидеиа-политикатәи, аҵьатәи, ацәанырратә гьамеи аицилааӡара ҭцакду злоу, аҵьабаа ду зцу усуп, аха гәахыԥжәарак, гәамтцрак, аапсарак ӄамтцаӡакәа уи аганахьала есымшааира аус улатәуп, знымзар-зны алтцшәа маапшырц залшом – ацәыкәбаргьы ахаҳә кылнатцәоит. Ажәакала, зегьы ҳааӡатәуп!

Апрель 29

Ҳхатцкы кеибамыршәуа, ҳкашьшьы, ӄыӄда-ҿыӄда Адгьылбжьаратәи амшын еишьылӡа ҳхыланы ҳнеиуеит Алжир апшаҳәа ҳаваланы. Закә ԥсеивгароузеи аӄәара иаҳнаҭаз!

Асоциалисттә еицлабра актәи аквартал аихшьаалақәа рыӄны ицәгьамыз ҭыԥк аанаҳкылеит. Уи бзиоуп, амала

ашыҟәс аналагамҭазы ҳарныҟәага бжьымсыр ҳреистә планҟәа рынагӡашьала иҕәҕәаз жьыхәҭа дук алаагара ҳаҟан, аха, иааг!

Ҳпартиатә еизара мꙩасит ицәгьамкәа, аибарцыхцыхра апсҭазаара иашьаҭоуп, пхьаҟа инапхьагоуп – акыр ҳааибарҕәҕәақәеит.

Апрель 30

Асабша. Иаха акыр сыцәа ҭынчмызт, сыҟан адгьылтә ҧсҭазаарак, гәхьаагарак сызцәыртцны! Иахьа адырра злаҳауз ала, ҳаидара Антверпен иааныжьны Вентспилсҟа ҳцоит. Ҳауаажәлар гәырҕьеит, Вентспилс ҳамнеижьҭеи игәхьааргозаарын! Маи зынӡа иссирми Вентспилс!

Адомино асра ҳаҟәымтцыр ма ҳаибархагоит, аннакәымха ҳагәқәа еибартәоит.

Уажәрааӡа исыздыруамызт ауаꙩ усда-ҳәысда аҟырҟырҳәа дыччо, мамзаргьы алапштцашәара изцәыртцуа. Амшын! Амшын! Иунамырбара иҟоузеи!

Апрель 31

Амҽыша. Гибралтар. Атлантика. Ашьыжь амра ꙩатцхахоны, зтәыꙩақәа харшаланы иаҳпылоз Адгьылбжьаратәи амшын анаӡара аҳҭын гәашә ҳҭалозшәа зшәыга хкқәа уаркалеиуа иаҳхакнаҳаз ацәаҟәа ҳнатцалоны ажәꙩан еимабганы ақәа аҿыланахеит. Ҳкәабаны Гибралтар ҳанҭазтцаз ацәаҟәа ҳаныньтцс иаргьы нхытцит, амшгьы аалгеит.

Маи 1

Португалиа апшаҳәа. Атлантика агәашьҭыбжь иазыхҽуам Москвантәи иааꙩуа аныҳәатә гәырҕьаратә бжьы. Уи адемонстрациатә цәқәырпа иахылтцуа апсҭазаара, агәыгра, иҳәаадоу, ипынгыладоу цәқәырпаноуп ишааꙩуа. Шаҟа игәдуроузеи Апсадгьыл абжьы атәыла анҭытц, аиҳараӡак аокеан еибафеибагара иаларшәу «Сухуми» азы.

Ахәылҧазы еиҿаҳкааз агәырҕьаратә шьыбжьхьафара мҩаҧысит гәалаҟазаара ҳаракыла, амшынтә ҧсҭазаараҟны акы узахымҳәаауа. Сыҧсшьарамшқәа ааигәахо иалагеит – маи атҵыхәтәантәи амза. Иааигәацыҧхьаӡа ихарахо амшхьанҭақәа ишҧамыццакуеи!

Маи 2

Бискаи. Ҳҩавалеит анефт гызго изхатҵәызыхааиу Бретан аҧшаҳәа. Закә рыцҳароузеи изхәаҿуа амшын абеиара, уи аҧсҭазаара хазына. Араҟоуп ҳазну ашықәс март 17 атҵхагәазы иахьҭахаз 230 нызқь тонн абылтәы змань Франциаҟа амҩа иқәыз «Амоко Кадис». Иара абраҟоуп ицқьаны 11 шықәса рнаҩс иахьа амш аҿены, маҧ, ҿенак рыбжьоуп, март 18 аҿены иахьҭахаз «Торри Канион», 30 нызқь тонна анефт ҭзырҩрыз.

Ссиршәа иубаша, аригьы егьигьы Франциатәи аҧшаҳәа зхәаҿуа рҭахара зықәшәо, атәыла амилаҭтә мшынтә амш ныҳәоуп. Ари аҧшаҳәа азааигәарами «Олимпик Бреивери», «Белени» ахьҭахазгьы. Урҭ ирҟьашьыз аҧсабара шаҟа нызқь франк ақәдырӡхьоузеи, шаҟантә рус иахәаҧшхьоузеи аӡбарҭақәа, аха агәаҟра иҭанаргылаз ауаа аҵәыцә аҟарагьы ирмыхәац. «Амоко Кадис» иахагылаз атәым бираҟ иазымыхьчеит. Уи изыдӡылаз ибзиатҵәкьаны ирдыруеит изтәытҵәкьоу афирма «Филипс Петролеум» шакәу, имҩаҧнагоз анефт дәықәзтҵоз амилаҭ-бжьаратәи акомпаниа «Шелл» шакәу. Ажәакала, Либериатәи абираҟ шьҭызхыз «Амоко Кадис» акәу, егьырҭ атәым бираҟ атҵаҟа аҭахара иаҿу ракәу, изыхҟьои аҧсадгьыл абираҟ маҧ аҵәкра, аҧсахра? Ари азтҵаара аҭак аҟатҵараз иазгәаҭатәуп ҭоурыхтә хҭыс хәычык. Уи аҭоурых ҳалагаанӡа иазгәаҭатәуп Либериа аиҳа ҕба змоу тәыла шыҟам, уи атәыла хәычы аамышьҭахь ицоит Панама. Излаҟалеи арҭ зынхамҩаарыхратә мҩа алхра иазықәҧо атәыла хәычқәа США, Иапониа, ФРГ ираҧасыртә?! Уахьҧшлак, уахьынатҵыслак – Либериеи Панамеи рбираҟқәа зхагылоу аҕбақәа. Зегь

реиҳа иҭахода, зегь реиҳа ихылапшрада – дара урҭ атәылақәа рбиракқәа ирытцаҽырбо.

Ажәакала, атәым бираҟ ахь аиасра рапхьа иапшьызгаз америкатәи аҕба апшәмацәа роуп. Изыхҟьазгьы США акыр жәашықәсқәа рнаҩстәи аҕбарныҟәараҟны иҟаз «аарҩаратә закәан» ауп. Усҟантәи аамҭаз, атәыла азакәанпҟара иацәцарц атәым бираҟ шьҭыхны рпассацьырцәа арыжәтә рырҭон, арыжәтә еиҭарсра аҟара аҕбарныҟәараҟны ҵарарҳагас афермерцәа рзы иҟаз, егьи, США азакәан иара иамаз «атәымтәылатәи» аҕбазы имчыдан. Ишнеи-шнеиуаз, аҕба апшәмацәа атәым бираҟ атцаҟа США аналог рҽацәырыхьчо иалагеит, ииасит иаату амахинациатә хәаахәҭрахь. Арҭ атәыла еитцахақәа рбираҟ шьҭызхуа иишәо (абираҟ азы) акапеиқәа ргәы аларҟажоит, ргәы аладууп; егьырҭ, амал иарлашәыз амагнатцәа? Урҭ рыкәа ахьы ҭапсоит, узакәанпҟарагьы иашьҭам, аҩнутцҟа аус зуа амшынуаа рыпсҭазаара, урҭ рбзазара-культуратә ҭагылазаашьагьы иашьҭам, изышьҭоу акоуп – аҵара, еиҭах аҵара.

Есымшааира зхыпхьаӡара азҳауа абизнесҟатцаҩцәа, аиҭарсҩцәа рымҩа иапырхагамхоз Вашингтон, урҭ ирықәшаҳаҭхеит, аха аҳәынтҟарратә интересқәа аныхьчатәха ишаапхьахо ала ргәырҽантцаны. Ус иша-аи-шааиуаз егьырҭ атәылақәа рфермерцәагьы рыҕба ажәмыжәқәагьы атәым бираҟахь ииасуа иалагеит.

Иажәыз аҕбақәа ртехникатә ҭагылазаашьеи, урҭ рыҩнутцҟа аус зуа рыпсҭазаара хьанҭеи адунеи ашәарҭа иҭадыргылоит, апсҭазаара ахәаҽрахь ииасуеит, аҕбақәа – изсауа кәыбақәахоит. Избанзар, урҭ амшын илҭахәашааӡа ирылшо рылырцәцәаарцоуп изҿу, анаҩс хылапшрак, нападкыларак – мап.

Абираҟ аҭцаҟатәи аҕбақәа рҿы аус зуа амшынуаа ахә рымаӡам, урҭ аексплуатациатә ҭагылазаашьа даҽацьара изыҟалом. Руалафахәқәа ҩынтә еитцоуп Европатәи атәылақәа рыҕбақәа ирҭоу рааста, пшьынтә америкатәиқәа. Урҭ русуратә мшы ианеитцоу 12-14 сааҭ ыҟоуп.

Аусуратә аамҭа ахыхьтәи ахәԥса рырҭаӡом. Рыфатә иагуп, рышәҵа-рҟәынҵа иашьҭада. Аӡыржәтә анынҵәалак, амшынӡыла рыфатә дырхиоит. Рынхарҭақәа ракәзар, иҭшәоу наҳәырҭа-ааҳәырҭа змам акубрик хәыҷқәа ирыԥнатәоуп, – идырԥхом, – аӡи аканализациеи рымам. Ахыхьчагатә шлиупкақәа ҳәа ирзақәгылақәоу ишеилаҳара еилаҳахьеит, иӡааҟәрылоит. Урҭ амшынуаа рыбзазаратә ҭагылазаашьа акрахазыршәало изаҟаразаалак акы аҿаԥхьа иаанҿасуам, акыр ахьрызрылхуа ирылырхуеит, аусуга маҭәа ҷыда рымҭареи ианаамҭоу ԥсшьара рымышьҭреи инадыркны. Ԥсшьара изцаӡаргьы ирыхәҭоу амшқәа нҭырҭәааны ирызҭода. Арҭ, «абираҟманшәалақәа» рыӷбақәа рымшынуаа машәырла зџьаус ҟьалахьаз, апенсиа зықәра азнеиз рызҵаатәы хьаас измада, изҭахыда. Арҭ реиԥш иҟоу аӷбақәа ртехникатә еилаҳарадагьы, урҭ ркомандаҟатҵаԥцәеи рнапатҵаҟа иҟоу амшынуааи еилаҳаноуп ишыҟоу. Аофицерцәеи егьырҭ аекипажи реизыҟазаашьа аԥхьарца арахәыцқәа реиԥшоуп ишырххоу, арххара моу, урҭ зны-зынлагьы ӷәӷәала иааидыслауеит. Имаҷым амшынуаа рҭагылазаашьа бааԥс иахҟьаны урҭ аӷбақәа рҟны иҟалақәаахьоу аисра, аиқәԥарақәа, аибаҟәаҟәарақәа. Уи аҭагылазаашьа бааԥсоуп панамтәи аӷба «Мими» акаԥдани уи ԥыцьа ицхырааԥцәеи шшьызгьы. Европаа ргәалашәараҟны ихҭыс лакәны иҟалаз ируакуп ҵыԥх Багамтәи адгьылбжьахақәа рбираҟ зхаргыланы Гаврҭәи абаӷәаза инҭалаз «Глобтик Венус» амшынуаа рҭагылазаашьа бааԥс иахҟьаны ақәгылара имԥаԥыргаз ахәаҿышьа. Уи иҭаз афилиппинцәа рықәгылара хәаҿын аӷба аԥшәмацәа иаархәаз ақәылаԥцәа рыжәҵаны. Ус шаҟантә, шаҟаҵьара. Абарҭ азалымдарақәа ирыхҟьаны ана-ара аҭахара иаҿуп аӷбақәа, ауаа. Аиҳараӡак аԥсҭазаараҟны ишәарҭоу аԥсабара зхәаҿуа, иқәызхуа атанкертә флот.

Маи 3

Ла-Манш, Па-де-Кале. Араҟа ҿыц сызлацәажәаша акгьы иалаҟам. Абжьысырҭақәа ипеипеиуа ӷбала иҭәуп, амш акыр алахь еиқәуп.

Маи 4

Роттердам. Асааҭ 7, ашьыжь асқьала ҳадгылан. Иахьа цсшьароуп, аӡәгьы аус иуӡом «Кристина Романтекс» ада. Иахьа Нидерланды афашистцәа рҟынтәи ахы ианақәитхаз иамшуп, аха Иисус ажәԥанахь данцоз амш – еиҳау ныҳәаны акатоликцәа ахәапшуеит.

Маи 5

Роттердам. Иацы ақалақь ахь изымцаз цеит. Амш бзиоуп. Асааҭ 13.00 рзы ҳақәҵит. Европорт усгьы амшын иалачаԥоуп!

Сшаапсарыз саапсеит, сымшқәа сыпхьаӡоит, даргьы цас руашәа иццакуам!

Маи 7

Иаха аҵхагәҭан Бельт ҳабжьысит – аштурманцәа рпышәаага. Уаҟа акгьы узазҳәом. Иахьа шьҭа ҳапсадгьыл аҳауафԥы ҳазааигәахоит, иаҳныруеит. Л. И. Брежнев ФРГ иқәгылара ҳазыӡырԥуан, ҳгәаладуп.

Маи 8

Вентспилс. Ашарԥазы амырхәага иаасҿахәмарыз аԥсабара хаа сышԥаныкәнарпши. Аԥадатәи аҭх лашақәа сиршәақәоуп ишыҟоу. Иахак аҽнымш ишаԥызаз амра ԥагылеит. Амузыкеи, нас изласырҳәо амагнитафони сымамызҭгьы, цәашьас, аамҭа хыгашьас исымази!

Ашара иатцагыланы зыԥсы змааны иааԥнашылало Резо Аазиз-иԥа, иажәаҟәышқәа шаҟа аамҭа сцәыргозеи! Уи акоммунизм ахықәки, апартиа аполитикатә ҵатцгәи, ауаԥы иҵьаус ахьчара инадҳәаланы уҳәа деиҭаналагахуеит ацәажәара, сара наҟ, даҽа ажәабжьк

ахь излахызгара сзымдыруа саақәхоит. Иагьацьара дсырҟьаларгьы, ацьаус ахьчареи атехника ашәартадареи даарызкылымскәа, душьы даанцәаргь иуам. Ауаӡы дызҿу иус хада дшаҿаҟәоз аргамаду ишцааирпши! Ари, ичкәынбзиара анаӡс, азеипш чымазарагьы илазаап. Иахьа дызлацәажәоз шаҟа исгәампхоз, ишгәырхынҳәыгаз иснымпшуа сыҟамызт, ишцаизгәамтеи. Аха Пиотр Ду дышқыртхылтцу убысҟак гәрагарыла далацәажәон, ауаӡкәада днақәшаҳатхартә. Ашьыжь амырхәага ҳақәччa ҳашиашаз абаҕәаза ҳантaлеит. Уахь абаҕәазахь ҳанталаанӡа Лиова сышә ихы аакылеикын, Шьукри даaит иҳәеит, иаб изы, дгәырҕьатцәа. Араҟагьы апсшьарамши аныҳәеи ҳрықәшәеит. Ишпаҳанасыпцу апсшьара мшқәа. Ҳусқәа шыҟалаша здыруада.

Маи 9

Иацы, иахьа аамта цәгьамкәа иаҳхаагеит. Аӡныҟа телефонла ҳаицәажәеит, зегьы бзиоуп. Атцхагәы ааӡнашеит. Асаат 01 рзы Вентспилс ҳақәтцит.

Маи 10

Балтика. Ҳнаскьацыпхьаӡа асы, ахьта. Уажәааны ари аӡыза ахьта араҟа избахьадаз.

Ашьыжь атцаа зыдшәыланы, ибабаӡа иааӡнашылаз ҳасас иоуп даараӡа сзырччаз. Уи, Резо, ауаӡтәы-маҟа, аус симырурц даашьтушәоуп есышьыжь дшыӡагылалак ипсы има дааины дшаасыдтәало, аха иахьа иц-ишә еихамгыло, илаҕырӡ иӡамӡа иадшәыло ахьта дареицьны амшәҳәыс еипш дытпыпӡа данааӡнашыла, иҟалаз сзымдырит. Уи иҿыпшылара ипскьатеиахптцәагатцәҟьан – ахьта сакит ҳәа ахатца баба итцәыуара. Аиашазы, уи дахьышьтоу алазаретаҟны снеизар, ассир! Амтц ӡныпсаап – аморг. Акыс, ахьтаха, уарҳал затцәык зқәыршәны ишьтаз, дықәымпсыкәа дызлагылаӡазоуп ицьашьатәу. Араҟа акандициатә ҳауапха неиӡозаарым. Иара акгьы имҳәеит, егьыртгьы рхала ирызгәамтеит. Ауаӡы замана дахцәыбжьаӡхьан хымҳацьымшьа!

Сыҟны апхара исны дыцсаҳәауа даналагоуп алакә данаҩызахатцәҟьаз. Уажәы-уажәы дынхьышьшьы ацәа дынҭанагалон. Агәараҳәа данынгҿаҳалак, иблаҟәа ҩцәырпыжшәа иҽааириашон, аха иахатәи игәаҟраҟәа еиҭанаихьӡахуан.

Иаха атцхагә иааҳамнахаанӡа ателедырраҭара ҳахәапшуан, усҟангьы ицәаҳа акәын итәаз, ихаҭа наҟ уажәы-уажәы дынҭанагалон, дшыӡытра дӡыҭыр дцәалапсып аауҳәартә.

Ҳахәапшуан Англиеи Бельгиеи ркомандаҟәа ршьапылампыл асра – афиналтә еиҧылара. Аҩкомандак иаадырпшит акырӡа рҟазара шыҳараку, Ливерпульаа шаиааизгьы (1 : 0). Уи ахәмарра ашьҭахьтәи ателедырраҭара акәын иҵьашьатәыз. Уи арепортаж Италиатәи актуалтә проблема иазкын – Моро ипсыбаҩ апшаара иадҳәаланы атәылан имҩапысуа азакәандара, аҳәынҭҟарра, уи аполитикатә хырхарҭа рымчыдара... Закә хьымӡҕузеи адунеи ауаажәларра рҿапхьа атәыла зҭадыргылаз – аҳәынҭҟарра-политикатә усзуҩ-анапхгаҩы имтцарсра – ишьра! Зхы иаҟәиҭу акапиталисттә тәылаҟәа ртцас! Ауаҩ «изинҟәа» нахарҭәааны «иахьырыхьчо»!

Маи 11

Ахәылпазы Аҩадатәи амшын ҳазкылсит. Иацтәи асы абаҟоу, амш кауа, амра хазынахәха, апшахь шаҿоугьы, апсабара даараӡа илахҿыхуп. ФРГ аибашьыга ҕбаҟәа ааба «ахысшьа ртцоит», изеихсырц ргәы иҭоу здыруада. Урҭ еиҭах ршьа, рда иаламгылоушәа збоит, иаргәаҭеиуеит аҵьалк!

Маи 12

Дырҩегьых ахьҭа тцысит. Хьҭоуп иахьа, аҟәа, апшахь ыҟоуп.

– Иракли дудыруоу? – ҳәоуп иахьа ашьыжь дшааиз сусеитцархаҩ, Б. Полевои аибашьра шыҟәсҟәа рзтәи иантцамҭаҟәа сшырзыӡырҩуаз.

– Ииуеи? – ихырхарҭа гәынкыло стцааит.

– Уи аибашьра атема иазку иҩзомеи?! – иҳәеит аартыра дук ҟазтцаз аӡә иеипш, иҟәышреи иҳәаадоу идыррeи ирдырганы иҟәазыз ихы-иҿы ду ихарлашо.

– Нас изызкуи? – стцааит ихы-иҿы ианызбаалоз иҿы иасырҳәарц.

– Алирика, апстазаара…

– Миллионла апсҭазаара зхәаҽыз еиҭах уи аҩыза ашәы адунеи иашәымларц, ауаҩытәыҩса илирика-гәалаҟазааратә пстазаара еиҭах аибашьра иамхәаҽырцазоуп уи ахлымӡаах пстазаара зхызгаз, иалапшны избоз ашәҟәыҩҩцәа, ажурналистцәа рҩымҭақәа изыртема хадоу, рхәыцраҿы измыцәо. Ираклии Гьаргьи аӡә Пушкин иҭтцаарала, егьи – Лермонтов – аурыс литература дыртбааит, аха урт аҩгеник адунеи иадыруеижьтеи, иттцаауижьтеи акраатцуеит, уажәынахысгьы урт рыттцаареи рырҿиамтақәа ртцареи нтцәара зқәым темоуп, псра зқәым птцамтақәоуп.

– Сааҩнашылацыпхьаӡа рапхьа сылапш назықәшәо Д. Гәлиа иоуп, – даахәмарызшәа ныҟеитцеит иҟәызгаӡа акраамта атӡы икыдпшыло иҭпыпӡа игылаз Аазиз-ипа.

– Иҟоуп ауаҩ илапш зыдхало ауаа. Утәа, – днахьасырпшит дзышьцылаз акресло ахь, аха атәара иҽазимкит.

Маи 13

Антверпен. Ахәылпазы амра лхышәтуаны «Нафта (В)» асқьала ҳнадгылеит. Ҳла жьа шпамки! Иахьатәи аусура амш нтцәеит. Амҽышеи ашәахьеи псшьарамшқәоуп. Уи агәеитцахара знатаз ҳхы-ҳҿы ианумбааларцу – цьоукы ҭәгәала, цьоукы еиҳа имачны, аха зегьы иаҳнышшит.

В. Пескови Б. Стрельникови рышәҟәы «Аокеан нырцәтәи адгьыл» уажәраанӡа сышпамыпхьацыз!

Апсынгьы атаҭын ҟалону ҳәа ицьашьаны уажәааигәа исазтцааз Аазиз-ипа – ҳамҩанызаҩ иниҿаскит аокеанныруцә – Америка ицаны Апсни Апснытәи атаҭыни ирылацәажәоз ражәақәа. Шаҟа ихааны,

ипшʒаны, цәаҳәақәак рыла акәзаргьы, аԥсуа итҵаси исысдкылареи шԥаадырԥши.

– Уртҭ иабардыруаз! – аҟароуп инеиҳәаз Аазиз-иԥа.

– Зхы аҭыԥ иҭоу раԥхьа итәыла ҵаноуп атәымтәылахь дышцо! – ҳааибарччазшәа ныҟаҳҵеит.

Уртҭ америкатәи рныҟәараан инанагеит аҭаҭын иахьа-цьанаҭ дгьылу, адгьылҿацә ԥхара цьашьахәтәы аҟны – Мрагыларахьтәи Вирцьиниа. Уаҟоуп иахьгартҵуа адунеи еицырдыруа аҭаҭын ҟаҵақәа «Кент». «Мальборо», «Кемел» – аиндеицәа рҭаҭынжәга иахылтцшьҭроу. Убраҟа изықәшәаз аҭаҭынаарыхҩи дареи реицәажәара ҳазызырҩыԥи: ...Америка зегьреиҳа сувенирра зуаз аҭаҭынҟаҵа «Российская» наидаҳгалеит. Аҭаҭынаарыхыҩ, аҭаҭын иамыхоз ҭаҳмадан, аха деигәырӷьаны иааҳамихит – ари абзамыҟә ҟазшьа сцәымӷуп ҳәа дыхәмаруа. Акы ааҭихын инацәкьара еидҩалақәа инарыбжьакны иааирҟәыӌын днафҩит.

– Урыстәыла аҭаҭын ҟалома? – иааҵьашьаны дназдаавит.

Ҳәатәыс инаҳақәшәеит амахорка Тамбовтәи аҳауатцәҟьагьы шаднакылаз. Изеиҭаҳҳәеит Аԥсны аʒбахә, америкатәи адгьыл адунеи ианаҭаз, араҟа Вирцьиниаҟнеиԥш иҭәы-иԥха амч-алшара аманы аԥсуа дгьыл ишанаало, ишааʒо...

Урҭеиҿырԥшуа, иаҳҳәап: Аԥсни Вирцьиниеи аҭаҭынаарыхраҿы мацара шакәым излеиԥшу. Аԥсабаратә қәыԥшылара, аҳауатә ҭагылазаашьалагьы. Уи моу, зны-зынла убри аҩыза агәаанагара ҳауан, ҳаанҿасыр аԥсыуак даадәылтцшашәа, «умҩахытц ухатцкы, усывымсын сгәы нырханы» ҳәа... Ҳара араҟа ааҩастәыс иҳақәшәақәеит, аха, аʒәгьы умҩахытц ҳәа инапы даамыхеит. Ари Аԥсни Вирцьиниеи реиԥшымзааракәа ируакуп. Иара ус шакәхаз ауп акәымзар, аԥсуа иҟнеиԥш мҩахытцтәыс иҳақәшәар, Вашингтон ианаамҭаз ҳҟаларызу?» Акыр здыруа дахьыҟазаалак! Аха ари Аазиз-иԥа ирыцҳара – амилаҭ хәыӌы рҭоурых идырырц ахьиҭахымоуп!

Вирџьиниа ишахьӡхазоуп уамашәа ибатәу! Анцәа ишишаз ишьҭаз адгьыл, уи аԥсабаратә беиара иалахәыз, иалааӡаз аиндеицәа, ҟыҟда-ҿыҟда изқәынхоз адгьыл чашәра ҳамҭас Европа Колумб ианеиҭа инаркны, адгьыл зыхәлазырӡуа иалагаз «ахаҿцәышқәа» ишырҭаху иалаҭхацьуан, ирымпытцархалон. Кьыс змамыз адгьылчашәра иныҟәнагалалак рыԥсы алахон, иртәыртәуан, асасра ахьынтә аԥшәмарахь ииасуан аԥшәмацәа ныхуа.

1584 шықәсазы раԥхьатәи англыз експедициа Лондонҟа ианыхынҳә ирҳәеит Вингандакоа зыхьӡу адгьыл ҭыԥ шааныркылаз. Акрал ԥҳәыс Елизавета ирыдылтцеит уи адгьыл иахьӡыртцарц «Вирџьиниа», уи ахьӡ Америка зегьы иахьӡутцаргьы ишанаалоз агәра ганы. («Вирџьиниа» – «Аҭыԥҳацқьа» – Девственность). Араҟа рыцҳарас иҟалаз, уи аекспедициа иалахәыз раԥхьа изықәшәаз ауаа изиазтцааз изеилымкааӡакәа, иҽырԥсышәаны, ибызшәала «Вингандакоа!» – ахьиҳәазазоуп. Уи иатцанакуаз «Ишәшәу амаҭәа шԥаԥшӡоу» ҳәа акәын.

Аха Аԥсны «аазыртыз» Аазыз-иԥа Аԥсны аԥсуаа (аԥсил) рҟынтә шакәу издырӡом, иаҳарцгьы иҭахӡам, ариабжьарак аҭоурых ихы аҭагалара сшаҿугьы.

Маи 14

Ахәылԥазы иаҳзааз араатәи ҳҩызцәа Женка Шевченкои Иури Мурадханиани ҳрыманы ақалақь ахь ицеит, устәи Жениа иҩныҟа. Ҳаидтәалара, ҳаицәажәараан Жениа иҳәеит Аҟәа сасра дышсызнеиуа. Маԥ, сара сышҟа иҳәеит Вахтанг. – Уара ушҟа ақәыцьма неиаит! – днахыхәмарит, – уахь анеира злаҟамло адырга Шамиль иргылоит аҳәааҿы, усами? – даасҿаԥшит.

– Снапы ианызар ладагьы-ҩадагьы адыргақәа смыргылашаз! – ҳаaибарччеит. Ҳачҷалаԥ. Уажәы, усгьы ччарылоуп доусы русқәа шыҟартцо!

Даара патуқәтцарыла ҳаздызкылаз ҳаԥшәмацәа аґба аҟынӡа ҳаaскьаргон.

– Аа, исымҭаны аҳамҭақәа, – иеилаҳәара ааиртит Жениа. – Ари уара, – иаақәиргылеит аӡҕаб сахьа зманы, лгәыпҳәқәа шәырҭаҭаха иҵыс-ҵысуа изнубаалоз акерамикатә чаҟәа.

– Ари уара, – Вахтанг инаимҵаиргылеит, уигьы ачаҟәа, аӡҕаб лтәарҭа асахьа акәын. Аазыз ипагьы убас акы.

– Ҩажәижәаашықәсатәи сыпсҭазаараҿы уажәада исымбац атәарҭа асахьа аӡә ҳамҭас ирҭо, – назгәеиҭеит ихәыцуа итәаз Володиа. Узыччозар уччала, ҳкьатеиқәа злаҳаҕрапымыҵәҵәаз џьоушьап. Иара «аҳамҭа» заузгьы дгәаар ишеиҵәахоз дырны, «Мац иҵәқәа анҵәымзкы, дрылагыланы дыҩуан» ҳәа, дҳацыччон… Уи ҟәыҕароуп.

Ааилышәшәоны, аҩызцәа ааныжьны ҳамҩа ҳақәлеит. Амш зны акәа леиуан, апша асуан, нас иааилгахуан – ихьаҳәхьачоит.

Маи 16

Схы иҭамыз, сгәы иҭамыз арадиограмма кылхх ишҧааи. Акалендар есыҽены сышкыдыпшылоз, ииун нзырҵәода ҳәа амшқәа пхьаӡо сшыҟаз… Аа, ауаҩ нап идкыланы иахьихылапшуа!

«Псшьара уҳашьҭырц ҳаӡбеит иаарласны, «Сухуми» хара ныҟәара ахьазгәаҭоу азы. Угәаанагара?» Алашә иит̧ахуи? Иҭабуп! Ажәакала, аҽеидкылара иаамҭоуп. Сыцәа шпадырҟьалеи! Уажәшьҭа аҭҳқәа шықәсхап, асааҭқәа мшхап! Ных, уахьыҟазаалак аҩныҟа еиҕьу ажәабжьс иҟоуи – аҩныҟа, аҩныҟа!

Маи 20

Сара сыпсшьарамшқәа шыҟалаша срызхәыцуеит – иарбан псшьароу! Ауаҩ ипсшьара – нырцәоуп. Ишпасҭаху уаҩ дызнымиац апсабара алачара, анагәылс-аагәылсра, Америкаа ишырҳәо еипш, хаикерра – шьапыла амҩахәастақәа рнысра, ашьхара, апсҭа рхысра… Сгәалашәара есымша ипхаӡа иалоуп ашьха Гәаҵьеи сареи ҳанышәарыцо асхьыс абахәқәа ҳанырҿаз, асы иатцәа ҳаныкәсуаз.

Маи 21

Гамбург. Амҽыша. Амра аԥҭақәа аҽынрывак-аарывакуа ҵлакашәара иҩхалоны Ельба Аҩадатәи амшын ырхәашьуа иахьналалоз ҳҩыбжьагылеит. Уи аҽыртаҕаны, аҩада мшыцәгьа баапсык иақәшәазар акәхап, иқашьха иҳанҭеиуа акәын ишлеиуаз. Аӡиас хҟьоуп аԥра ҕбахәычқәа (аиахтақәа) рыла. Урҭ зыԥра шкәакәақәа аԥша ҭарчу рықәцәқәа ҵарыхәҵәа-ҵарыхәҵәаӡа аӡы иҭиааз ҵиаақәоушәоуп ише-илагылоу. Асҟатәи «ашышкамс» еилысуа изла-рылсуа ааҵьоушьап аҕба ҭуҕанқәа, ладеи-ҩадеи итцыхәаԥтцәарадаха иахьеиԥыло. Ельба наҟ-ааҟ аԥанқәа ааԥын-цәа аҟәыншьшьы, аԥсабара ииатцәҟаҟараӡа сны-лабылгьандаз зумҳәахри. Ашьыбжьон ҳаҕбахь ихалаз даарылукаартә, дыҟан Степан – ҳагент. Уи дшаҳзааигәоу алаҳирдырырцаз деихаччо, – здравствуите! – ҳәоуп дшааҩналаз.

Егьи, афирма ахаҭарнак Шульц, иԥҳәыси, иԥҳаи, иԥеи ицын. Иара ауатка ижәуамызт, аха лара, иԥҳәыс бзиа ибатцәҟьаны акәын ишылжәуаз. Урҭ уажәадагьы араҟа ҳааицԥхьаӡа иаҳҭаалоит, рыԥҳа ф-класск рахь дныҟәоит, аԥа – ахԥатәи.

– Ауатка зымжәуа амашьына аԥсҟы ахьику азакәхап?

– Мап, – иҳәеит Степан, – лара иагьылжәуеит, ма-шьыналагьы дылгоит, – днарыхлафит иҩызцәа. Урҭ на-скьаганы сҭыԥахь сааины слатәоны, авахтатә цхырааҩ Лиова ҩыцьа иманы дыҩхалеит, реиқәа кьаҿпаҕәқәа рҽыларбаҕьа. Руаӡәк Аристотель иԥшрақәа инубаалон, ашла нызлалахьаз ижакьа еиқәатцәақәа рхы иақәиҭтәын, егьи арԥыс аԥшькы, ихахәы рҟәыдны, ихы-иҿы ааигәа адалақь шабаз мҩашьо иԥшқаӡа.

– По русскии плохо, – даалакҩакын, здрасту, – иҳәеит дшааҩнашылаз арԥыс. Рнаԥқәа аанкыланы инасыртәеит. Арԥыс, ашьҭахь излеилыскааз ала, Николаи Коросовиди, ихы-иҿы ихалашон, игәырҕьара изнымкыло, аха илакытца гәхьаагарак, гәырҩарак

ытцубаауан. Уи, Русски хорошо, грик плохо ҳәа акы аҳәара даҿын, аха цқьа исзеилкаауамызт.

– Лиова, ҳара ҳ-Настасиади абырзенбызшәа идыруоу? – снаиазтцаатит Катиба. Уи уажәааигәоуп акаԥдан аԥшьбатәи ицхырааҩыс даныҟаҳтцаз, ишьхәа дықәтцәиааноуп аус шиуа.

– Имдыркәа, дбырзенми!

– Уиԥхьеи.

– Мшыбзиақәа, – ҳәа дааҩнашылеит Васиа иҿеилаҳәа-иҿеилаца.

Уи иааира иеигәырҕьаны аҷҷаҳәа аицәажәара иналагеит. Ари арԥыс дзеигәырҕьаз «Сухуми» ахьибаз ауп. Уртҭ ҳнаҩсан либериатәи абираҟ зхаргыланы изыхгылоу абырзен ҕба «Ҭиела» аҟны аус руеит, зықәрахь инеихьоу – механикс, егьи, Николаи, – мотросс. «Сухуми» дзеигәырҕьазгьы, – иара Аҟәа акәзаап дахьиз, фышықәса ихытцуан арахь, Бырзентәылаҟа иани иаби данааргоз (1966 ш.). – Абрахь саарымгаӡакәа сыԥсындаз Аҟәа,– иҳәеит илабжышқәа хаҟәҟәаала. – Уажәы иаарласны ԥсшьара Аҟәаҟа сцоит, уҭынхацәа акыр рзуцҳарц уҭахызар, – анысҳәа, акыр дхәыцуа дтәан. Нас, «радрес сгәалашәом, пытҩык Аҟәа, пытҩык Казахсҭан», иҳәеит, илахь ишызбоз инеиқәтцаны.

Ҳамшынуааи дареи рызхара еицәажәеит, Васиа усгьы деиҭагаҩын, акрыфа-акрыжә ахәылԥазы инаскьаргон. Николаи уажәы-уажәы ишьҭахьҟа даахьаԥшуан, дааҭгыланы ҭынч днахәаԥшуан «Сухуми»...

Маи 22

Гамбург. Атцыхәтәантәи амш. Шьыжьы инаркны салоуп, издыруада ҿазны санааиша. Гамбург, ақалақь хьытцәца – ақалақь ҟьашьы, Гамбург, ақалақь ҭәы – ақалақь млашьы. Гамбург ацәгьеи абзиеи рышьхәа аивтцазаарҭа, аӡыршы аибафарҭа ааныжьны ахәлара ҿеалакны Ельба ҳалхылеит.

Маи 23

Иахак схәыцрақәа шеилапаҭоз сызмыцәаӡакәа лцәылашеит, аҩныҟа сызлацара ҳаирплану, дәыҕбоу, ҳашҩеитцәҟьалак (Вентспилс) сдәықәлару?

Анааша ҳусбарҭаҟынтәи ииаз арадиограмма сыӡбахәгьы анын, егьырҭ иаауа ицо иарбоу рнаҩс. Аа, шьҭа уҭынчха! Знык зымаҭәақәа еитцазҳәаз дшыҟалаша сҟалеит.

Маи 24

Америка бнатә пстәы хәыҷык ыҟоуп Скунс ҳәа. Уи ажәлар «афыҩгара» ҳәоуп ишашьҭоу. Избанзар, уапырхагахар хыхьчагас иамоу аҳауа апхасҭатәроуп. Аха ахәшә аунашьҭаанӡа, апхьатәи ашьапқәа ирықәгылан, ашьҭахь уеирханы, атцыхәабаба шьҭыхны иаагылоит – усывсуоу, схысуоу ҳәа агәаҽанызаара ҟатцо. Анакәымха, изханнахуеи ахәшә… Ианҭнырҟьагьы, афҩы уаргыларцу! Уи аҟынтәиоуп «афыҩгара» ҳәа ишахьыӡхаз, аха ииашам, избанзар уи есымша афҩы аугахуа… Ҳара усгьы ҽенак пшьынтә акы ҳнацҳауеит. Акрыфара зынӡак ҳамшьӡарц аҳақьым Николаии сареи шьыбжьышьҭахьтәи чаижәыншьҭахь апинг-понг ҳаслоит, уи аспорттә ҽыхәшәтәра тцаҳгеижьҭеи акраатцуеит, шамахамзар ибжьаҳажьуам.

Ажәакала, Николаии сареи ҳеыркараны, сҩеины аванна азна аӡы ҟатцаны сынӡаалон, ателефон ахәҳәара иналагеит. Уи гәасҭахьеит – аванна сынҭалацыпхьаӡа Вахтанг Давид-ипа акы шиҭаххало. Иагьа икаркарт, аума ҟатцо, аха сҭымтцит уажәазын.

Сҽыкәаба-сҽышьышь снатәоны, еиҭах абжьы геит. Иаашьҭысхзар, иара иакәын. Уи акы дшаргәаҭеиуаз мҩашьо, рапхьа радиограммак ииааз днапацәажәан, дазтцааит «Агәылшьап» аҟны сшаныртказ убама ҳәа. Азныказы исзеилымкааит иарбан гәылшьапу дызныртцаз. – Ҳара ҳтәы, акомҿареидгыла аҭӡыгазеҭ – неиҳәеит мчыла иҽиҟажарц дшаҿыз мҩашьо.

– Исгәалашәом, сахәапшшыпи, – сҳәан, атрубка лықәҵаны слалбааит.

Уа ианын Лиова Катиба, «исатира»:

«– Ашьыжь хә-саатқ рзы сырҿыха».

«– Бзиоуп, аҩыза акапдан, амала хә-саатқ ҟалаанӡа сырҿыха, иудыруеи... – наиаҭеикуеит авахтатә цхырааҩ.»

Абри ауп уажәазы ипылҳаҭхаз, зыфҩы аауазымычҳартә ирттаз. Ҩымз ҵуеит ихшьижьҭеи, иахьа уи «амаӡа» еиликааит, аӡәы иеиҳәоу, уажәраанӡагьы идырны иахьанӡа иааигоу здыруада. Уи усгьы ишиҭаху, ианиҭаху ихы иаирхәарц далагоит – нас ахыпџәара, агәыпџәара. Егьи, Лиова днаганы дызхысуа аӡы ла иамжәуа дирҟацахьазаарын, аха исздыруамызт сара уи «аус ду» сыхшыҩ алазу-иаламзу.

Сыҩхалазар, дуанҭо дтәан, ихьӡ насҳәан сыхәмаруа – уамак ҟалаз цьысшьан, здаҟам асатира цагәы, – иналамцашәа снаидтәалеит. Ус инахыга-ахыго уаҳа ицҭәамтәкәа ҳаидыҵит.

Ус сҭыпаҟны сыштәаз Лиова, – иҟалаз удыруама? – ҳәа дцәышҳабиӡа дааҩналеит.

– Иҟалеи? – акгьы сзымдырӡошәа снаиазҵааит.

– Акгьы узымдырӡои?! – ицьашьаны сҭитцаарц иҭахызшәа даасҿапшит.

– Иарбан издырырц иуҭаху?

– Дидоу, дидоу, акапдан снеиган, амыждарақәаз иҭсыжьыз аҭӡыгазеҭ сақәифахьан. Уи дшылсацәҳаз аҩыза ҟамлац, – иҳәон ипсы изеивымго. – Сара уажәы псшьара ацароуп хыс исымоу, агәамтҳамҵраха змада!

Маи 25

Вентспилс. Шаҟа ҳманшәаланы, сусура ашьҭахь ҳнеизеи.

Иаха Виноградов – аҩбатәи амеханик, – имширан, ҳлеидтәалеит, акапдан дыҟаӡамызт. Уи Бельт абжьысырҭа дахьаркараз акәу, ус ҽакы иамааназу, аха иахьа иара ашьыжь излеиҳәаз ала, ихашҭит! Адырра ҳауит схаҭыпан егьи ареис аан дшаауа Тумариан ҳәа

азәы. Уи шаҟа деигәырӷьаз ида здам азәгьы издыруам! Сара сеигәырӷьатцәҟьеит!

Маи 26

Ашьыжь сыпшызар, Шьыҟәри избац иакәзамкәа деихәлаҳаны, ибӷахы днанамго, Лиова дивагыланы, уигьы дҿарҳасуа иааҩналеит.

– Аа, ҳлеилантцәа ҳцахьан? – рҳәеит ишааҩнашылаз.

– Иҟалеи, шәзыҟәшәеи?

– Иаха ахәылпазы аҟалаҟьахь ҳазлацоз «Жигули» иааиуаз «Москвич» иҩаахан, цәгьапсышьала ҳапсҟәа еиҟәхеит, – азтцаара дыргеипш ихәахьаз Шьыҟәри ибӷа инапы адкыланы дыҟьуа акресло ашҟа иҿылеихеит, аха атәаратцәҟьа илшомызт.

– Унан, шәтаирхозма?! – наҟ жәахааҟәак нацтцаны иааџьасшьеит.

– Аа, атәаратцәҟьа сылшом, сымҩа сыҟәлап, – дҩагылеит.

Уи уажәааигәакәын даныҟаз, дцо-даауа дадызцалаз, аха ашьа ицаша ада иалагылом тәа! Ахәылпазы, асаат бжьба шыҟаз, ҳаҟәтцит.

Маи 27

Амра апшахь пхьацо тцлакашәара иҩахыҳәҳәоны, ҳарныҟәага хада (гл. двигатель) ашаҟә асра иалагеит. Ҳаанҿасын амеханикцәа лтапшы-ҩтапшын, аха еимымхкәа ирбоз, еитах ҳамҩа ҳлыҟәлеит. Аха уи ҳаанҿасра иара иабахәшәыз, аӷзыбжьы иаҳа-иаҳа игәырпшаагаха игон. Ҳаитаангылахт Борнхольмтәи адгьылбжьаха азааигәара. 6–7 саат рыла еимыхны агәатара иаанарпшит ҳамч зыҟәхоз шусмыз, адырра ҟатцан ҳусбартахь. Уахьынтәи атцхагәта адырра злаҳауз ала, ҳдәыҟәлеит ҳцыркьҳасуа Ростокҟа (ГДР), уи ауп зегьреиҳа уажәазы иаҳзааигәоу.

Аа, сара сыпсшьарацара еита ишыманшәаламхахыз!

Маи 28

Амш упсы налахартә ицқьоуп, еилгоуп, амшын еишьылӡа ҳартцысырҳәа ишәошәа, ҭынч ҳхыхәхәала амҩа ҳақәуп, знык Росток ҳзынаӡандаз ҳәа.

Ахәылпазы Росток ҳанхықәгылеит апсабара ҭынчҳаҳараӡа. Ахәылпазтәи ашәапшь цыҩцыҩуа инагәылалаз амра ҟапшь ашәахәақәа уамашәақәа идырпшӡон аӡыцәа иаҩызаз амшын ҟәызга. Уи уахьынхыпшыло шәыга ҟапшьыла ишәу аҭанақьы иаҩызан, амра иҟапшьӡа инылнагаз амҩахәасҭа, иара, амра ласкьацыпхьаӡа акьаҿхара ишаҿыз илхықәгылеит амҩахәасҭа ҟапшьгьы. Уаҟа инҿахтцәеит. Аҭанақьы жьакца ду иаҳзықәгылазгьы аиқәатцәахара иаҿын.

Маи 29

Росток. Амш лтцшәадаха инаҳхысит. Иҟалеи, шәзықәшәеи ҳәа аӡәгьы дмааит, дагьҳадымтцаалеит. Ашьыжь ҳара ҳхаҭарнакк телефонла иҳабжьеигеит ачҳара ҳамазаарц. Иаҳмычҳар ҳаззытцҟьарц иҟада!

Агылара, апшра-апсырмачга. «Иҟоу зегьы сызҳәом» ҳәа атрубка иҭахәҳәоз дызкыз здыруада!

Маи 30

Ашьыжь, асааҭ 9. Иааит хҩык азауад ахаҭарнакцәа агент дрыцны. Закә псеивгароузеи? Иаразнак рымаҭәа чыдақәа нарышәтцаны илҭалеит ҳмашьынатә ҟәша. Иаразнак ишьақәдыргылеит ахьаа, ирҳәеит ахәшәтәышьа. Иҭынч-ҭынчӡа рхымҩапгашьа, рцәажәашьа, ртәашьа, ргылашьа даараӡа угәы иаақәшәартә иҟоу уааупт. Реиҳабы 64 шықәса ихытцуеит, шықәсыкоуп исыгу, нас апенсиахь сцоит иҳәеит уи, 35 шықәса азауад здырuа, зыуаҩра адзырӡлаз ауаҩ.

Ианцоз ирҳәеит иҟатцатәыз, уатцәы, аҟазацәа иаарышьҭуа еитцазмырхашаз аусутә.

Ҳара ҳлабҿаргьы иҟатцатәу дурбар иаагыларц иҟоума! Еимыхтәыз, еибыҭатәыз, ихәнығатәыз иаразнак рыфа-рыжә иазымпшкәа инарыгӡоит. Ама-

ла, ԥсшьарашьҭахь иаҳзааз Оренбургтәи Попов усуншьҭахь, ари аус аҳаҭыр азы иааӡәыр ҟалома ҳәа дтцаауан! Ахәахәа ақьашана дариашоит!

Маи 31

Ашьыжь ицқьаны аа-сааҭк рзы иззырҳәаз аҟазацәа хԥык рмаругақәа дара еиқәшәшәа иаакылсит. Аусутә рацәоуп, ихьанҭоуп. Ҳара ҳтәқәеи дареи иаарылшо еицыҟартцоит, атцх иаарымнахааӡа аус руан, еимырхит еимыхтәыз, азауад ахь идәықәыртцеит идәықәтцатәыз. Анемец исааҭ аҳәаа иахирԥап ҳәа уацәымшәан.

Ҿаанбзиала, маи!

Ииун 1

Ашьыжь абуксир иааиз алыра аманы ицеит. Егьырҭ аусуцәа рус ишахагылац иахагылоуп, аусура еилашуеит.

Ихадоу азқәа зегьы ықәҳарц ишозаап изшо, анакәымха ари «Сухуми» есымша хынҭәаӡынҭәарак иалоуп, иԥелап, ибыллап. Ҳаԥхьаҟа ицәырнагаша здыруада.

– Ицьасшьоит арҭ ауаа рҟазшьа, рхымԥаԥгашьа! – ицьаршьоит акаԥдан ицхыраауԥ еиҳаби, амеханик еиҳаби, аԥбатәи амеханики.

– Избан? – иааҵьасшьеит саргьы, – ирыдубалеи?

– Ишысҳәара сыздыруам, иҷкәынцәа ҟәышқәоуп, итцарауааԥ, аха рус ишазыҟоу, рнак-аак сзеилкаауам.

– Еилкаарас иаҭахузеи! – саахыхәмарит. – Ихарҟьацәоу ақәыгәӷәара, зегьы атцәы рылатцара, – аасаҭеикит.

Ахәылԥаз ҳахәаԥшуан ашьапылампыл асразы адунеитә чемпионат Буенос-Аирес (Аргентина) аартра. Аиԥылара аазыртыз ФРГ-Польша ркомандақәа еиҭахазаргь (0:0), полынаа рыхәмарра еиҳа еиӷьын. Ссиршәа иубаша, ҳара ҳҟны уажәы хԥык аус зуа анемеццәеи (ГДР) ҳареи ҳаицахәаԥшуан ателедырраҭара. Гәаныла сазхәыцуан, абарҭ ргәы ззы-

былуадашь ҳәа, аха гәаныла аҭак ныҟастцахуан, ҳәарас иаҭахузеи, анемеццәа рзы ҳәа. Аха сгәаанагара сажьама сҳәо сааҟалеит аполиакцәа анемец мба иажәло ианалага, ишыгәныркылоз, еицҿакны ишеицыҳәҳәоз ала.

Ииун 2

Апшра иақәымшәац, апшра закәу злаиоуҳәари! Ҳапшуп азауад ахь иргаз ашестерниеи алыреи анбааргаришь ҳәа. Уи иазыпшуп аусуцәагьы.

Шьыжьхьаншьҭахь Авҭандил (ахәыҭаҩ) дхалеит, Попов дсыҟәца, анакәымха, иакәым сылихуеит ҳәа. Уи ашахтиор хеилага дааӡа цҭәа ҳалаӡамызт. Адырра злаҟартцаз ала, ҳаззыпшу ахәҭақәа ахәылпазы асааҭ хәба рзы иҟалоит. Хәба рҳәазар, анемец исааҭ дахыпап ҳәа умшәан.

Ашьыбжьон баржала аӡы ҳзааргеит. Арҭ аҩымш ӡыда ҳҭәоуп. Ҳафатә ҟатцага ада мшынӡуп ҳхы иаҳархәо. Сыхцәы акапсара иалагеит, сафоит, усгьы имаҷуп исзаанхаз.

Ас ҳааиламхар иахьа Вентспилс ҳаҟазаарын, уатцәы– Аҟәа. Амра ажәҩан агәы иатцәара аҽҩалакнанаҳауан, СССР арегист Константин Николаи-ипа дызманы иааиуаз акатер ҳаҕба ианаадгылоз. Уи иаареи апхастҭа иҟалаз зхароу ҳәа ишьақәиргылои ҳара ҳзы хадара злоу акакәны иҟан – ипану, илеишәоу здыруада. Дыҩхалеит зуаҩыбжара иҭысхьаз ауаҩы гәыпсшьа, ауаҩы ҳалал замана, дхагамкәа, дпагьамкәа. Уи дшыҩхалаз еипш аус еилыргара дналагеит, асхьемақәа, адокуметқәа, иара ахҭыс ахаҭа ахәапшра уҳәа имаҷума иусутә.

Егьырҭ хҩык анемец-усуцәа азауад ахь иргаз ахәҭақәа роуааӡа усутә рымаӡамкәа итәан, ҳара ҳаипш даргьы азыпшын урҭ аматәаахәқәа раагара. Абар, ахәылпаз асааҭ 5 рзы иааргараны ҳәа иҟаз аамҭа иахьахыпа, ҳалагеит зегьы агәамтцра. Акыс анемец иаамҭа данахыпа, ак ҟалеит ауп. Атцла иалҟьаз амаҭ ицҳауан ҳәа, иҟалазишь?

Ус ателефон иасит аматәаахәқәа ашәахьа ашьыбжьоноуп ианнагахо ҳәа. Абар ассир, асабша, амҽыша аус

руам ауп – ҳлеизнарҟәҿит уи ажәабжь – дара аусутә рацәоуп ҳәа ишатцыргазгьы.

Июн 3

Ашьыжь иааиз акатер аусуцәеи ҳрегистри аманы ицеит. Ҳтәоуп ҳаиқәшьшьы. Иахатәи ажәабжь – ашәахьанӡа ҳаматәахәқәа рымаара, иеиднартәалаз ҳасасцәеи ҳареи ҳшеибаргәырӷьоз маҷк иҳамхажәыз сышьҭра сықәнаҟьан, схы атса ҭарҭәоушәоуп ихьынҭыцьӡа ишысзышьҭымхуа.

Июн 4

Амҿыша. Сабшеи мҿышеи изыпсшьарамшу ҳаха рымам. Аиашазы, арҭ зус цқьоу ауаа русушьа апсуа жәапҟа ишпақәшәои: «Нхаҩтцас акыруы, аамсҭатцас акрыфа!» Арҭ ҳазҭоу апшәамацәа рцьаалытц шыҳараку, ишалаҭхацьуа аргамоуп. Ауаҩытәыҩса ихы иаирхәараны иҟоу иҟам арбану рмагазинқәа рҟны – зхаҭабзиара ҳараку аалытц. Уи иқыҭанхамҩатәиума, иааглыхратәиума – инеибанеипшны ибарақьаҭроуп, рцьа иалтцшәоуп. Тәым тәылак иатәу атауар иара машәыршәагьы улапш цьара инытцашәарцу! Ҳара иаҳзыҟамтцо ҿаӡә имаҳхуа арбану ҳәоуп асаби инаиркны зегьы рыхдырраҿы ишыҟоу. Ҳара иаҳцәыпхасҭахаз – уажәрааанӡа ишышәзыҟатцаз еипш акәзар, ҿнак ала еибыҭаны шәоуҳажьуеит, аха ҳанамыс иатцанакуам, иҟатцатәуп уаҩтцас! – аа аҭак! Иагьиашоуп... Ҳара ҳасасцәа (ҳапхасҭа шьақәзыргыло) ракәзар, иҟәбаҟәшәо руы-рхәа уашьырцу! Ганси Германи руаҩыбжара иҭагылоуп, дара ишырҳәаз еипш, аҳәынҭқарра аҿапхьа руалпшьа нарыгӡеит, ауал иатцоу, макьана иқәыпшу Аксел иоуп. Аха иара Аксел ишазгәеиҭаз ала, аҳәынҭқарра ауал «иатцеитцарц» дыҟоуп. Иарбан уалу аҳәынҭқарреи дареи ирыбжьоу?! Иаацьоумшьарц залшом. Уи дара ражәақәа рыла иуҳәозар, рыпсҭазаараҟны иреиҳау ауал. Аҭаацәара зҿалазхало ауаҩы аҳәынҭқарра инаҭоит

ацара 1000 инадыркны 3000 марка рҟынӡа. Уи акәым ссиршәа ибатәу. Ахылтц дзауз 1000 марка ианаршьоит, ҩыцьа– ахнызқь. Амал ҟазҵо ауаҩ иоуп, амал ауаҩы изы иҟазароуп, ажәакала, ауаҩ иеихҳау мал ыҟам. Аксел макьана аӡә иоуп хылтцс имоу, уи азоуп даҽа 2000 марка ауал иқәуп ҳәа изихыхәмаруаз иҩызцәа. Иаргьы гәрагарыла дырхыхәмарууа иҳәон «ауал» иҽшацәигоз…

Ииун 5

Иахьатәи ашьыжь егьырҭ иҳаҩсқәаз ашьыжьқәа излареипшымыз акгьы иалаҟамзар ҟаларын, ҳара уи шаҟа ҳгәыӷрақәа адҳәалаз, ҳазыпшыз атәы алоумтцозар. Аиашазы ицәылашааанӡа ҳшьапы ҳақәгылан. – Иахьакоуп Ростоктәи атцыхәтәантәи ҳамш. Аха иабаҟоу ҳусуцәа, иабаҟоу ҳамаҭәахәқәа? Урҭ еицаарцоуп, аха ишаадырyа шьыбжьышьҭахь ҳәоуп, шьыбжьышьҭахьынӡа аамҭа нагатәуп ҳәа. Иацаахыс занааҭс ирымоу – ахеиқәырхагатә шлиупкақәа разыҟатцара, рырхиара, рлыбаагара, рыхәныгара. Иудыруеи ҩышықәса зхымтцыц «Сухуми», х-авариак ирықәшәаахьоу, уажәынахысгьы иаҳнарбарц иҟоу! Аха арахь амрагьы ахаҳә ацраҳәоушәа, иахьеипш ахалара ацәыуадаҩны иҟамлац – амшыбжа шықәсык иаҩызахеит.

Ус, ашьыбжьон акы ҳлацҳарц ҳанылеидтәала, ианбааиришь, ҳусқәа шпаҟаларишь ҳәа шеибаҳҳәоз, ахпатәи ацхырааҩ акәҷышь шәаҟьеипш ипсы ӡаны итып аҟны длатәоны, иҳәеит азауад аҟнытәи ателефон ишасыз, ишырҳәаз уаха 24 сааҭ рзы шакәу ианаарго (араҟа зегьы иргачамкноуп ишҳамоу!) Иажәақәатцәкьа ишәаӡыӡо иҟанатцеит.

Уиакәын, алаапк зыцҳаз еипш, иҩатцҟьаз «мастер»[7] сишьҭагыланы апсҟахьы ҳаҩхалеит, аха сапхьа игыланы инеиуаз сҿапхьа ашә аартны убыс икыдиҟьеит, унихынҳәны узымцартә. Аха ари ауаҩ иҟны уажәшьҭа акгьы цьазымшьоз, ақәҿымҭкәа сныҩнашылеит.

[7] Мастер – англыз бызшәала акапдан ишьҭоуп, апшәма.

Дшыҩнашылаз дныбӷьатҿчыбӷьатҵит, аха ибӷьаҭра амшын агәаны аӡәгьы ибомызт, дызхагылоу ауаа «ифырхатцара» ззымдыруаз уаҩ дыҟамызт, аштурман еиҳабы Заиарни иҳәеит 4-5 саат рзы иааргарц ишыҟоу, ус уажәы аабыкьа телефонла ишеицәажәаз. Слалбааит стып ахь, сыҟәтцымҭа аҿапхьа сгәы зпызжәарыз, ма изызпызжәо аӡәыр дыҟандаз! Леонид Илиа-ипа ишәҟәы «Адгьыл маҷ» аҟны анапхгаҩы – дпартиатә, дынхамҩатә, дзакәытә напхгаҩызаалак иҭып, ихымҩапгашьа дахьалацәажәо, ҟапшьыла инатцшь-натцшьны иныҟәстцеит.

Сара сгәы каршәны Лацис ироман «Зитараа рҭаацәара» ахәбатәи аҟәша «Амҩа аҩныҟа» апхьара саҿын, акыс, сара амҩа иҟәгылаз саланарпшуан сыҟалаҟь. Ус дааит аҩбатәи амеханик Виноградов.

– Сузыӡырҩуеит.

– Ишысҳәара, сшалагара сыздыруам! – даасҿапшшын днычча зшәа ныҟаитцеит.

– Изакәи, бзиароу? – акгьы сзымдырӡошәа.

– Аа, ус, – дныҳәцымцит.

– Уӡырпхагаҟәа умырхма! – снеихыхәмарт ацәыргашьа иакәымшәаз ауаҩ, саргьы лымҳаҭаскәак шсымоу алаирдыруа. Уаанӡа, ҩымшҟа уажәапхьа ҳаиҳабы исеиҳәахьан икаиута аӡә дыҩналаны аӡырпхагаҟәа шигаз, ишижәыз икониак. Дызустҳарыдашь ҳәа азтцаара ахаҭыпан иҳәан аҩыза ихьӡ инатцшьны, уи иҟны сара агәрагара исымоу дырны. Аха уажәы ари ауаҩ иршо уи ус политикатә птцатцгәуп, егьыс зегьы зызку шьоуроуп...

Ус, адәахьы шьҭыбжьҟәак аагеит, снагыланы ахышә сынкылыпшзар, акатер иааҳадгылаз иаанагаз ҳусуцәа СССР арегистр К. Арфанов рапхьа дгыланы дылбаауан, ирпылон ҳауаажәлар. Шаҟа гәырӷьара, лахҿыхра, аҕба инахалеит ҿа пстазаарак, гәыграк.

Ииун 6

Ҳара ҳтәҟәа уажәшьҭа рымцәареи-рыцәареи атәы иашьҭада, аха ҳасасцәа Ганси, Германи, Аксели иаха хпаҟа саат ицәазаргьы уаҳа псшьахак ҟамтцакәа рус

иаҿуп, уа дышрыдгылоу дрыдгылоуп Константин Николаи-иҧа Арфанов. Шаҟа уаҩы ааӡоузеи, ҳалалузеи, уи зажәа раӡоу, зус здырууа акьиа ҟәымшәышә. Уи иацы дшыҩхалаз еиҧштцәҟьа сыҟны дааҩнашылан, акраамҭа ҳаицәажәон. Иҿцәажәара хааууп, ицқьоуп, еа дунеик, еа ҧсҭазаарак саланарҧхьон. Уи иҳәеит даеа шықәсыки бжаки рышьҭахь иҧсадгьыл ахь дышцо – Таллинҟа. Уаҟа иҧа уажәы аинститут дҭоуп, иҧҳа араҟа дрымоуп, аа-класск рҟны аҵара лҵоит. Нара длықәлоуп.

– Таллин ҳаҩнашәқәа узаартуп, бзиала уаабеит! – ҳәа знаҧхьага аасзыркыз Константин Николаи-иҧа сара стәгьы наисҭеит, аурыс жәлар рашәақәа зныз апластинкақәа надкыланы. Уи игәхьааигоит иҧсадгьыл, мҳәарада. Араҟа жәамш ҳаҟазааразы знык-знык асовет ашәак ррадиодырраҭараҟны иаҳмаҳаит. Амала, ателедырраҭараҟны лассы-лассы асовет фильмқәа ддырбоит, аиҳараӡак иаххысыз аибашьра атемала. Иахьа иаҳдырбеит «Чапаев».

Дара ҳасасцәа К. Симонов иҩымҭақәа бзианы ирдыруеит, исзеиҭарҳәон уи иҩымҭақәа «Исолдаҭцәаны ииӡом», «Урҭ қәҧон рыҧсадгьыл азы…»

Алитература алацәажәараан ҳара «ҳлитератураҭҵааҩы» Вахтанг Давид-иҧа, иара ихы иаирхәало Русҭавели ицәаҳәақәак (иара урҭ роуп иагьидырӡо) неиҳәан, Русҭавели зегьытцәҟьа дахьырзымдыруаз иҵьашьаны дрыхәаҧшуан. Аха дара Ҳ. Ҳаине иажәеинраалақәа рҳәон, саргьы аамҭала аҧсшәахь еиҭазгахьаз акы снырзаҧхьеит:

О, бымшәааит, бара иахьшәарҭоу
Бсыцны быҟам. Идыр акыс,
Архәацәа брылганы снапала
Ашә ҩәҩәала ишасыркыз.
Аурҭ асуеит, аха иалшом,
Ҳара ҳаҩныжә ахырбгара.
Ацәашьы сырцәеит, иарлашом,
Иҟамларцаз абылра.

Нас бқьышә бааха мап мҳәакәа,
Бгәыдкыларагь азин ҟатца.
Ма иаҳшәымкәа ахамы араҟа,
Ахьҭа шҳалало ихатца!

Араҟа ҳаҟазаараан ателехәапшра иаҳнарбаз ашьапылампыл адунеитәи ачемпионат ауп. Аиҵыларақәа ишиашоу Аргентинантәи иҟан. Иахьатәи 4-еиҵыларак иҟаз иаарылукаартә иҟан Аргентинаи Франциеи реиҵылара, инеибеипшны ибзианы ихәмаруан, 2:1 ҳәа Франциаа шатцахазгьы. Егьырҭ, – Италиааи авенгерцәеи 3:1 ҳәа ихәмарт, Италиаа аиааит. ФРГ – Мексика 6: 0 ҟартцеит, анемеццәа ҩәҩәала рхы аадырпшит, Польшеи Туниси 1: 0, аполиакцәа рыпсы ргеит.

Ииун 7

Бзиала Росток, ашьыжь 9 саатк рзы ҳақәтцит.

Иахак имыцәаӡакәа аазыршаз, ааҵсарак, гәамтцрак рнубаалом, ргәалаҟазаара бзиоуп, ирхалашоит рхырҿы, рааҵсара ргәы аладууп, иубартә иҟоуп алытцшәа.

Иаха аҵышәаратә ныҟәара иаанарпшит аремонт ахәшьара бзиа. Атцхагә, асааҭ 03 рзы зхы ныҟәызтцаз ҳасасцәа (азауад аҟынтәи аремонтнапхгара азҭози агенти иацы аусура антцәамтазы иааит), ашарҵазы еиҭагәаҭаны ибзиоуп ҳәа ишьақәдыргылан, быжьсаатк рзы иааиз акатер инҭалан, ҳусуцәагьы даргьы, арегист Арфанов днарылатцаны, иаманы ицеит, саргьы снышьҭалеит, уаанӡагь акыр схырқәақәахьан. Исзеилкаауамызт егьырҭ амеханикцәа, аштурманцәа имтәаимгыла, имфа-имжә, зыцәа рҟьаланы зус иахагылаз иарбан мчу иргәытцасуаз.

Закә пстазаароузеи аҩба еиҭанахалаз. Ҳтәанхалара еиҭаанарпшит аныҟәара амч-алша!

Ииун 8

Аҩадатәи амшын. Ахәылпазы акы ҳнацҳаны, ҭынч ҳкашьшьы Даниатәи ателедырраҭара ҳшахәапшуаз,

амыждаракә, ҳпарторганизациа амаӡаныҟәгаҩ Галкин дааҩнашылеит, авзноскәа рведомост ҳнапы ҳатцаирҩырц. Урҭ акьаадкәа ирылан заа ирмазеихьаз арадиограмма ахцатәи аформа ишатцанакуаз ала иҩны, апарткоми абухгалтериеи рыхьӡала. Абри анапатцаҩраан зегьы здыруа, аха аштурманра ада акгьы нагӡаны иззымдыруа Вахтанг Давид-ипа ари ас акәым, ани анс акәым ҳәа иара ишицәаҩоуеипш артцәира далагеит. Галкин иҿоу, апышәа змам маӡаныҟәгаҩуп, делектрикуп формала (авзноскәа рзы) ииашаны ишиҩыз ала днагӡыгзит, аха иазҳәода, изоуҳәода.

– Ас акәымкәа анс ишпаҩтәу? – иаасымтцеикит Галкин иблакәа ҭырхаха, усыцхраа абаакәа рҳәашашәа.

– Ииашаны иҩуп, араҟа цтәа злыхтәу акгьы збом – насҳәеит иаарпшкашәа.

– Ааит, сара исзымдыруаз уара иарбан иудыруаз, – ибла ҕырҭышкәа агьашра иаҿыз ихагәҭахь икылцаны иҿааихеит.

Аха аскәа раан, зыбз атормоз иамҟьаз иаанкылашьа здыруаз ауаҩ, апедаль сшьапы лакәсырҕәҕәеит.

Уиакәын дзыршуаз, сыкәтцымтәаз аҽилагара баша сҽацәысысыхьчон, аха иааг. Дцеит дҩатцбҕьыжәаа, ичыз ихәда тамтамуа ишыпжәара. Арахь аибашьыга ҕбакәа (НАТО иатәу) аҳаирпланкәеи авертолиоткәеи ҳавагьежьуеит, иаҳхапруеит. Атцхагәҭан аус еицутәын, ҳаидтәалан ҳус иатцанакуаз ада даҽа ажәак ҳҿытцамыршәо, гәынҷыхьк змаӡам реипш, арахь досы ҳхәыцракәа ҳеыргәылакны. Ҳус ҳаналга, слеин снықәиеит, аха сзыцәомызт, асааҭ хпа инархыҳәҳәон В. Лацис и-Зитараа ирызку атцыхәтәантәи ашәҟәы апхьара сналганы ианыныкәстцоз. Аҭӡахьы снаҳәны, ацәашьы нырцәаны снышьҭалеит ҳусеицура ахы инаркны аихшьаалакәа ҟатцо. Зегьы рҟны схы гәыбҕан наҭо, ахара схы ишнадыстцоз ацәа сынҭанагалеит, сналалеит пхызла Апснытәи апстазаара.

Ииун 9

Ашьыжь сҿыхеит Аҧсны ԥхызла сыҟазаара саргәамтцуа, уаҟа исҧылози сызҧылози сареи ҳаизыҟазаашьа хаарак, пшӡарак, раҳаҭрак, цқьарак, хырҳагарак алаӡамкәа иахьызбоз.

– Ауаҩы иабеиҭыҧу? – иасҭеит схы азтцаара. Ҭакс сзызкылсыз акы затцәыкоуп – Нырцә, ауаа зегьы ахьеиҟароу!

Арахь Аҩадатәи амшын акыр еибафеибагоит, ҳарҟәарҿаруеит, ицәырҟьацәырасуа амра иазырпхом апша ҷыхь иаҿоу. «Сухуми» еихеигәо, знык Роттердам снаӡандаз аҳәошәа, амҩа иқәуп, иареиҳа сара сахыццакуеит.

Ҳусбарҭаҟынтәи адырра ҳауит Роттердамтәи Вентспилсҟа ишцатәу ала. Салагеит хәыҷы-хәыҷы аҿеидкылара. Абар, иара Роттердамгьы ацәашьыркыраҿәа ахьаацәыртцыз.

Ииун 10

Роттердам. Арбаҕьқәа аҿыҭра рҿыназыркуан асқьала ҳнадгылеит. Шьыжьхьа аанкыланы ақалақьахь ҳдәықәлеит. Изаҟаразаалак акгьы аинтерес сымам, исымам изакәызаалак гәахәарак, иаарласны Вентспилс инеины аҕба наҟ анҭыҵра ада.

Русико лҿапхьа сынамыс цқьоуп, апарфиумериатә магазинқәа еимыздеит уи дызсыҳәаз афранцыз духь азы.

«Клима» аасхәарц, аха уи аҩыза амазаара акәым, ахьӡгьы рмаҳац. Илгәапха-илгәампха Европа еицырдыруа адухь (псышәала ишахьӡу сыздыруам) лзаасхәеит, иҭабуп лҳәааит!

Ииун 12

Аҩадатәи амшын. Ашарҧазы сцәырҳаны сҿыхеит. Сзыршәаҟьаз аҧхыӡ сазхәыцуа сықәиан, срыхьҭшьаауан сцәа-сжьы. Измааноузеи, сукәхшоуп, зал дук аҟны

иахųцәыпсхьоугьы иахųцәымпсыцгьы еилатәаны атцәы еилартцон. Ус, зычҳарақәа хыжжыз, зажәа зҿабаз ҩыцьа аисрахь инеибапхьоит. Уиакәын, зегьы лдәылеибаҳәан, алыцәҳа реипш инеилалеит ипсыда-изда рҳәартә, уаҩытәыҩса изеилмыргo. Аиҳараҩык ҳаиашьара ракәхуп. Саргьы сыҩдәылҟьеит, аха иарбан ҭыпс иаанысқылара. Аисроу? Амилициахь адырра. Аха ишеисуаз здырыз џьара икылсрын... сыпхыӡ сеаамганы исхакнаҳаз асааҭ снахәапшызар, хәбагьы ҟамлацызт, аҭӡахьы снаҳәны сныҟәиахт ацәа сеастарц. Уаҳа умпсыхт. Шаҟа хәыцра, гәырҩа. Ҭакәажәык шә-цуҭак лхьаан, лара аӡәгьы дигәалашәомызт ҳәа, сеызхсырҟьои! Ус сҳәеит ҳәа, сара сзызхәыцша аумаҷху. Псшьара сцоит, аха сышпацои, исымоуи исыхӡуи. Схьагәгәа, Лацис ифырхатца амшынуаҩ Ингус Зитар иеипш, акыр салабзоу ахьынӡацьыршьауоуп акәымзар, нас!? Усоуп адунеи шыҟоу – уажәра шныҟәгатәу дырны уҷкәынра ухы иархәа. Аӡәы иныҟәгара еаӡәы ихьааӡам. Ус сышхәыцуаз сылацәамҭа неихьысшьуаны, ахәара-ҕьара аамлгеит, агәақьҳәа аҕба аган зеадзыжьлоз ацәқәырпақәа рышьҭыбжь аауызымычҳартә игеит. Аа, шьҭа аиарҭа уеықәк ухатцазар. Абар-абар аҕба хышәҭуемт шуҳәо иббаӡа егьи аганахьала иааҳәны аҿыланахон. Сҩагылан, апсҟахьы сыҩхалеит. Аштурмантә уаҭах аҟны иқәыз ахсаала снахәапшызар, мраҭашәарахь-Фризтәи адгьылбжьахақәа ҳнырхымыҳәҳәац. Апшатлакә еикәатцәиуеит, ацәқәырпақәа еибафибагоит, зегьы ргәаҕ ҳара иахҳыргар рҭахушәа ахусу иҳаишуа, рыеҳадшьылауа.

Арҭ аҩымзк амшын ҳашху ҳхаштны ҳшыҟаз! Сцамҭаз цқьа аеснардырырц аҭахызар акәхап, сгәалашәараҿы иахәҭоу аҭып ааннакыларцаз, егьырҭ ахаан исхамышҭуа зҭып ҕәҕәала илызхыз ахаҿсахьақәа реипш.

Ииун 13

Бельт. Даниеи Швециеи рыбжьара аапынроуп, амш гәазырҳагаха ицқьоуп, ҭынчроуп. Сеимаажәқәа еизганы сазыпшуп абжьысырҭа алабжьышәара. Ажәытә мшынуаа рҵасала, амшын ихыҵырц згәы иҭоу, аҵыхәтәантәи абжьысырҭа дшылабжьышәалак, иеимаажәқәа амшын иалаипсоит.

Вентспилс анеира амш. Ашьыжь шьыжьы хаауп, аҳауа цаҳәцаҳәо заатә аапын мшқәа угәаланаршәоит. Сара сызлоу Апснытәи апхызқәа сеиларгон, ирхысҳәаара сыздыруам. Пхызлагьы гәаҟроуп, ҵәаҟроуп сызлоу. Арахь сымаҭәақәа реидкылара саҿуп, ҵыхәтәантәи ӡсароу, наунагӡатәхару? Ицәырҵуеит азҵаара. Азҵаара – зҭак ҟаҵара цәгьоу. Ҳәарас иаҭахузеи, амшын сгәыблыра адуп, сгәыблыра рыдуп амшынуаа, скаиута – сусура, сыпсшьара, схәыцра зыдҳәалоу иааҟарҵеижьҭеи сыда даҽа комиссарк дзыҩнамлац. Аха уажәы сыпсшьарамшқәа рзы сипсахырц даарышьҭуеит Тунилиан; Г. Гегенава даарц даара иҽанишәазаарын, аха иалымҵит, иара ихаҭа иацы телефонла ихәон. Сыӡсара аҵыхәтәантәи мшу мшыму? Изылшода ари аҭак аҟаҵара. Бзиала аҩызцәа, зыцәгьеи зыбзиеи акыр шықәса еилаз. Бзиала «Сухуми» – сымш хьанҭақәа зцыз!

Абар ҳҿапҳьа иааҵәырҵит Вентспилс, амшынуаҩ игәапсыршьага. Вентспилс зегь реиҳа зуал сыду.

Абраҟа еиҵасыпсоит сымшынҵа, уажәраанӡа иаартны есымша сҩыга стол иқәыз.

АХҚӘА

Аира 3
1976 шықәса 33
1977 шықәса 155
Ахынҳәра. 1977 шықәса 225

Шамил Хәсин-иҧа Ҧлиа

ИҨЫМҬАҚӘА

Х-томкны
Актәи атом

Шамиль Хусейнович Пилиа

СОЧИНЕНИЯ

В трех томах
Том второй

На абхазском языке

Аредактор, акорректор *И. Ҵьениа*
Асахьаҭыхҩы *Р. Габлиа*
Компиутерла еиқәиршәеит *А. Беренҵьи*

Аформат 84х108 1/32. Атираж 300.
Иҟаҵә. акь. бҕь. 12,5. Инықә. акь. бҕь. 21.
Аҿатҵапҟа №